T.C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KARAÇAY MALKAR TÜRKÇESİNDE KELİME GRUPLARI

DOKTORA TEZİ

SANİYE AYBÜKE VARDAR

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. HALİLİBRAHİM ERTÜRK

BİLECİK, 2024

10330543

T.C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KARAÇAY MALKAR TÜRKÇESİNDE KELİME GRUPLARI

DOKTORA TEZİ

SANİYE AYBÜKE VARDAR

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. HALİLİBRAHİM ERTÜRK

BİLECİK, 2024

10330543

BEYAN

"Karaçay Malkar Türkçesinde Kelime Grupları" adlı doktora tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

<table>
<tr><td colspan="4">Bu çalışmanın,
Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.</td></tr>
<tr><td>DESTEK ALINMIŞTIR</td><td></td><td>DESTEK ALINMAMIŞTIR</td><td>✖</td></tr>
<tr><td colspan="4">Destek alındı ise;</td></tr>
<tr><td colspan="4">Destekleyen kurum;</td></tr>
<tr><td colspan="2">Desteğin Türü</td><td colspan="2">Proje Numarası</td></tr>
<tr><td colspan="2">1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)</td><td colspan="2" rowspan="3"></td></tr>
<tr><td colspan="2">2- TÜBİTAK</td></tr>
<tr><td colspan="2">Diğer;……</td></tr>
<tr><td colspan="4">ETİK KURUL onayı var ise;</td></tr>
<tr><td colspan="2">ETİK KURUL karar tarih/sayı:</td><td colspan="2">……/……..</td></tr>
</table>

Saniye Aybüke VARDAR

Tarih

……

İmza

……

ÖN SÖZ

Karaçay-Malkar Türkleri, Rusya Federasyonu içinde yer alan Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti ve Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'nde yaşamlarını sürdürmektedir. Türkiye, Kazakistan, Kırgızistan, Suriye, ABD (New Jersey) ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde de Karaçay-Malkar Türkçesinin konuşurları bulunmaktadır. Kuzey-Batı (Kıpçak) grubu Türk lehçelerinden biri olan Karaçay-Malkar Türkçesi ile ilgili Türkiye'de Türk dili, dilbilim, tarih, sosyoloji, din vb. alanlarda araştırmalar ve çalışmalar yapılmaktadır. Türk dili ile ilgili yapılan çalışmalar içinde Karaçay-Malkar Türkçesinin söz dizimiyle ilgili yapılan çok kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada, söz diziminin çalışma sahasına giren kelime grupları incelenerek hem yeni bir tasnif denemesi yapılacak hem de Karaçay-Malkar Türkçesindeki kelime grupları ile Türkiye Türkçesindeki kelime grupları arasındaki farklılıklar ve benzerlikler ortaya koyulacaktır.

Doktora tez çalışmam boyunca her türlü desteği veren, rehberlik yapan, bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan çok değerli hocam Doç. Dr. Halilibrahim ERTÜRK'e sabırlı yaklaşımı ve kıymetli katkıları için sonsuz teşekkür ederim. Tez çalışmamın son dönemine kadar danışmanlığımı sürdüren; ancak rahatsızlığı sebebiyle son dönemimde danışmanlığı bırakmak zorunda kalan kıymetli hocam Prof. Dr. Oktay Selim KARACA'ya ne kadar teşekkür etsem azdır. Tez izleme jürimde yer alıp kıymetli görüşlerini paylaşan hocalarım Prof. Dr. İlhami YURDAKUL ve Doç. Dr. Serdar ŞİMŞEK'e; doktora savunma sınav jürimde yer alan Doç. Dr. Dilek ERENOĞLU ATAİZİ ve Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Kahraman MUTLU'ya; yüksek lisans/doktora ders ve tez dönemim boyunca desteğini esirgemeyen Prof. Dr. İbrahim TAŞ, Prof. Dr. Mustafa ULUTAN, Dr. Öğr. Üyesi Halit ÇELİK, Dr. Ecem AYDIN, Dr. Elif KARA, Emine ŞAHİN ve Elifcan ÇOBAN'a şükranlarımı sunarım. Eskişehir Karaçay-Balkar Kültür ve Yardımlaşma Derneği yönetimine; Ahmet BOTAŞ, Nurullah ÖNALAN, Ramazan KORKMAZ, Süleyman ÖZÜNEGÜVEN'e tez sürecinde verdikleri desteklerden dolayı çok teşekkür ederim. Maddi manevi desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen anneme; bana her zaman destek olan eşim Emrah'a, kıymetli kardeşim Kağan'a ve tatlı kedilerim Charlotte & Luis'e çok teşekkür ederim. Son olarak her zaman kalbimde yaşayan, eğitim hayatım boyunca beni her zaman destekleyen, Karaçay-Malkar Türkçesine gönül veren ve bu alanda çalışmamı çok isteyen babam İslam BERK'e bu çalışmayı ithaf ediyorum.

Saniye Aybüke VARDAR

2024

ÖZET

KARAÇAY MALKAR TÜRKÇESİNDE KELİME GRUPLARI

Kuzey-Batı (Kıpçak) grubu Türk lehçelerinden biri olan Karaçay-Malkar Türkçesi ile ilgili Türkiye'de yapılan çalışmalar incelendiğinde söz dizimi alanında kapsamlı bir çalışma olmadığı görülmüştür. Bu sebeple çalışmada, söz diziminin çalışma sahasına giren kelime gruplarıyla alakalı bir monografi ortaya koymak ve literatüre katkı sağlamak hedeflenmiştir. Karaçay-Malkar Türkçesindeki kelime gruplarının kullanımı, yapısı ve dizimsel özellikleri hakkında bilgi verilerek yeni bir tasnif denemesi yapılmış ve Karaçay-Malkar Türkçesindeki kelime grupları ile Türkiye Türkçesindeki kelime grupları arasındaki farklılıklar ve benzerlikler tespit edilmiştir.

Karaçay-Malkar Türkçesinde söz dizimi (sentaks) ile ilgili çalışmalara dil bilgisinin diğer alanlarına kıyasla (fonetik, morfoloji vb.) daha geç bir tarihte başlanmıştır.

Karaçay-Malkar Türkçesinde kelime grupları, Sovyet ekolü çerçevesinde şekillenmiş bir yöntem ile incelenmiştir. Kelime gruplarıyla ilgili çalışmalardaki inceleme yöntemleri arasında da bir paralellik bulunmaktadır. Türkiye'de ise kelime grupları ile ilgili çalışma yapan araştırmacılar, birçok konuda fikir birliği sağlayamamıştır. Temel olarak terim, tanım, isimlendirme, tasnif, oluşturulan tasniflerde işlevsel özelliklerin esas alınmaması gibi sorunlar bulunmaktadır.

Bu çalışmada kelime grupları, Sovyet ekolü çerçevesinde şekillenmiş yapısal-gramatik (birleşen ögelerin sayısı, temel ögenin sözcük türü, ögeler arası bağlantı yöntemi, söz dizimlik bağlantı tipi) ve işlevsel-semantik plana (söz dizimsel işleve) göre incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Karaçay-Malkar Türkçesi, Söz dizimi, Kelime grupları, Öbek.

ABSTRACT

WORD GROUPS IN KARAÇAY MALKAR TURKISH

When the studies conducted in Turkiye on Karachay-Balkar Turkish, one of the North-Western (Kipchak) group Turkish dialects were examined, it was seen that there was no comprehensive study in the field of syntax. For this reason, the aim of the study is to present a monograph about the word groups that fall within the field of syntax and to contribute to the literature. A new classification attempt was made by giving information about the use, structure and syntagmatic features of the word groups in Karachay-Balkar Turkish, and the differences and similarities between the word groups in Karachay-Balkar Turkish and the word groups in Turkey Turkish were determined.

Studies on syntax in Karachay-Balkar Turkish started at a later date compared to other areas of grammar (phonetics, morphology, etc.).

Word groups in Karachay-Balkar Turkish were examined with a method shaped within the framework of the Soviet ecole. There is also a parallelism between the analysis methods in studies on word groups. Researchers working on word groups in Turkey have not been able to reach a consensus on many issues. Fundamentally, there are problems such as terms, definitions, naming, classification, and not taking functional features as basis in the classifications created.

In this study, word groups were examined according to the structural-grammatical (number of combining elements, word type of the basic element, connection method between elements, syntactic connection type) and functional-semantic plan (syntactic function) shaped within the framework of the Soviet school.

Keywords: Karachay-Balkar Turkish, Syntax, Word group, Phrase.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖN SÖZ ..... **i**

ÖZET ..... **ii**

ABSTRACT ..... **iii**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **xxvi**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xxviii**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xxix**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1. Karaçay-Malkar Türkleri 14

2. Karaçay-Malkar Türkçesi 24

2.1. Karaçay-Malkar Türkçesi Alfabesi 28

2.2. Karaçay-Malkar Türkçesi Dil bilgisi 31

2.2.1. Ses Bilgisi 31

2.2.2. Biçim Bilgisi 55

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR ve YORUMLAR

1. Söz Dizimi 107

1.1. Karaçay-Malkar Türkçesinde Söz Dizimi 110

2. Cümle 114

2.1. Karaçay-Malkar Türkçesinde Cümle 115

3. Kelime Grubu 116

3.1. Türkiye Gramerciliğinde Kelime Grubu Anlayışı, İlgili Terimler ve İnceleme Yöntemleri 116

3.2. Karaçay-Malkar Gramerciliğinde Kelime Grubu Anlayışı, İlgili Terimler ve İnceleme Yöntemleri 131

4. Edebi Eserlerden Örneklerle Karaçay-Malkar Türkçesindeki Kelime Gruplarının İncelenmesi 163

4.1. Bağımlı Kelime Grupları (Belirtme Grupları) 174

4.1.1. Basit Kelime Grupları 174

4.1.1.1. İsimli Kelime Grupları 174

4.1.1.1.1. Belirteni İsim Olan, İsimli, İsimlik Kelime Grupları 174

4.1.1.1.1.1. "İ + İ" Yapı Tipi 175

4.1.1.1.1.2. "İ^{de} + İ" Yapı Tipi 180

4.1.1.1.1.3. "İ^{il} + İ^{iy}" Yapı Tipi 180

4.1.1.1.1.4. "İ + İ^{iy}" Yapı Tipi 185

4.1.1.1.1.5. "İ^{il} + İ" Yapı Tipi 186

4.1.1.1.1.6. "İ^{iy} + İ" Yapı Tipi 187

4.1.1.1.1.7. "İ^{ad} + İ^{iy}" Yapı Tipi 187

4.1.1.1.2. Belirteni Fiil Olan, İsimli, İsimlik Kelime Grupları 188

4.1.1.1.2.1. "F + İ" Yapı Tipi 188

4.1.1.1.2.2. "F^{il} + İ^{iy}" Yapı Tipi 189

4.1.1.1.2.3. "F^{il} + İ" Yapı Tipi 190

4.1.1.1.2.4. "F + İ^{iy}" Yapı Tipi 190

4.1.1.1.2.5. "F^{de} + İ^{iy}" Yapı Tipi 191

4.1.1.1.2.6. "F + İ^{de}" Yapı Tipi 191

4.1.1.1.3. Belirteni İsim Olan, İsimli, Belirtmelik Kelime Grupları 191

4.1.1.1.3.1. "İ + İ" Yapı Tipi 192

4.1.1.1.3.2. "İ^{il} + İ^{iy}" Yapı Tipi 194

4.1.1.1.3.3. "İ^{il} + İ" Yapı Tipi 194

4.1.1.1.3.4. "İ + İ^{iy}" Yapı Tipi 195

4.1.1.1.3.5. “İ^{iy} + İ” Yapı Tipi 195
4.1.1.1.3.6. “İ^{de} + İ” Yapı Tipi 196
4.1.1.1.3.7. “İ + İ^{de}” Yapı Tipi 197
4.1.1.1.3.8. “İ^{il} + İ$^{iy+de}$” Yapı Tipi 198
4.1.1.1.4. Belirteni Fiil Olan, İsimli, Belirtmelik Kelime Grupları 198
4.1.1.1.4.1. “F + İ” Yapı Tipi 198
4.1.1.1.4.2. “F^{de} + İ” Yapı Tipi 199
4.1.1.1.4.3. “F + İ^{de}” Yapı Tipi 200
4.1.1.2. Fiili Kelime Grupları 200
4.1.1.2.1. Belirteni İsim Olan, Fiilli, İsimlik Kelime Grupları 201
4.1.1.2.1.1. “İ + F” Yapı Tipi 201
4.1.1.2.1.2. “İ^{de} + F” Yapı Tipi 203
4.1.1.2.1.3. “İ^{il} + F^{iy}” Yapı Tipi 204
4.1.1.2.1.4. “İ + F^{iy}” Yapı Tipi 206
4.1.1.2.1.5. “İ^{iy} + F” Yapı Tipi 207
4.1.1.2.1.6. “İ^{de} + F^{iy}” Yapı Tipi 208
4.1.1.2.2. Belirteni Fiil Olan, Fiilli, İsimlik Kelime Grupları 208
4.1.1.2.2.1. “F + F” Yapı Tipi 208
4.1.1.2.2.2. “F^{de} + F” Yapı Tipi 209
4.1.1.2.2.3. “F^{il} + F^{iy}” Yapı Tipi 209
4.1.1.2.2.4. “F + F^{iy}” Yapı Tipi 210
4.1.1.2.3. Belirteni İsim Olan, Fiilli, Belirtmelik Kelime Grupları 210
4.1.1.2.3.1. “İ + F” Yapı Tipi 210
4.1.1.2.3.2. “İ + F^{iy}” Yapı Tipi 211
4.1.1.2.3.3. “İ^{de} + F” Yapı Tipi 211
4.1.1.2.3.4. “İ^{iy} + F” Yapı Tipi 212

4.1.1.2.3.5. “İ^{iy} + F^{de}” Yapı Tipi 213
4.1.1.2.3.6. “İ^{de} + F^{iy}” Yapı Tipi 213
4.1.1.2.3.7. “İ^{de} + F^{iy+de}” Yapı Tipi 214
4.1.1.2.4. Belirteni Fiil Olan, Fiilli, Belirtmelik Kelime Grupları 214
4.1.1.2.4.1. “F + F” Yapı Tipi 214
4.1.1.2.4.2. “F^{il} + F^{iy}” Yapı Tipi 215
4.1.1.2.4.3. “F + F^{iy}” Yapı Tipi 215
4.1.1.2.4.4. “F^{de} + F” Yapı Tipi 216
4.1.2. Birleşik Kelime Grupları 216
4.1.2.1. Üç Ögeli Kelime Grupları 217
4.1.2.1.1. İsimli, Üç Ögeli Kelime Grupları 217
4.1.2.1.1.1. Belirteni İsim Olan, İsimli, İsimlik Kelime Grupları 218
4.1.2.1.1.1.1. “(İ + İ) + İ” Yapı Tipi 218
4.1.2.1.1.1.1.1. “(İ + İ) + İ” Modifikasyonu 218
4.1.2.1.1.1.1.2. “(İ^{il} + İ^{iy}) + İ” Modifikasyonu 219
4.1.2.1.1.1.1.3. “(İ + İ^{iy}) + İ” Modifikasyonu 220
4.1.2.1.1.1.1.4. “(İ^{iy} + İ) + İ” Modifikasyonu 220
4.1.2.1.1.1.1.5. “(İ^{il} + İ) + İ” Modifikasyonu 221
4.1.2.1.1.1.1.6. “(İ^{de} + İ) + İ” Modifikasyonu 222
4.1.2.1.1.1.2. “İ + (İ + İ)” Yapı Tipi 222
4.1.2.1.1.1.2.1. “İ + (İ + İ)” Modifikasyonu 222
4.1.2.1.1.1.2.2. “İ + (İ + İ^{iy})” Modifikasyonu 224
4.1.2.1.1.1.2.3. “İ + (F + İ)” Modifikasyonu 225
4.1.2.1.1.1.3. “(İ + İ)^{de} + İ” Yapı Tipi 225
4.1.2.1.1.1.3.1. “(İ + İ)^{de} + İ” Modifikasyonu 226
4.1.2.1.1.1.3.2. “(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + İ” Modifikasyonu 226

4.1.2.1.1.1.3.3. “(F + İ)^{de} + İ” Modifikasyonu 226
4.1.2.1.1.1.3.4. “(F + İ^{iy})^{de} + İ” Modifikasyonu 227
4.1.2.1.1.1.4 “İ^{de} + (İ + İ)^{iy}” Yapı Tipi 227
4.1.2.1.1.1.5. “(İ + İ)^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi 228
4.1.2.1.1.1.5.1. “(İ + İ)^{il} + İ^{iy}” Modifikasyonu 228
4.1.2.1.1.1.5.2. “(F + İ)^{il} + İ^{iy}” Modifikasyonu 230
4.1.2.1.1.1.5.3. “(İ + İ) + İ^{iy}” Modifikasyonu 231
4.1.2.1.1.1.5.4. “(İ^{il} + İ^{iy})^{il} + İ^{iy}” Modifikasyonu 231
4.1.2.1.1.1.5.5. “(İ + İ^{iy})^{il} + İ^{iy}” Modifikasyonu 232
4.1.2.1.1.1.5.6. “(İ^{de} + İ)^{il} + İ^{iy}” Modifikasyonu 233
4.1.2.1.1.1.5.7. “(İ^{de} + İ) + İ^{iy}” Modifikasyonu 233
4.1.2.1.1.1.5.8. “(İ^{il} + İ)^{il} + İ^{iy}” Modifikasyonu 234
4.1.2.1.1.1.5.9. “(İ^{iy} + İ)^{il} + İ^{iy}” Modifikasyonu 234
4.1.2.1.1.1.5.10. “(İ^{de} + İ^{iy})^{il} + İ^{iy}” Modifikasyonu 235
4.1.2.1.1.1.5.11. “(F + İ^{iy})^{il} + İ^{iy}” Modifikasyonu 235
4.1.2.1.1.1.6. “İ^{il} + (İ + İ)^{iy}” Yapı Tipi 236
4.1.2.1.1.1.6.1. “İ^{il} + (İ + İ)^{iy}” Modifikasyonu 236
4.1.2.1.1.1.6.2. “İ + (İ + İ)^{iy}” Modifikasyonu 237
4.1.2.1.1.1.6.3. “İ^{il} + (F + İ)^{iy}” Modifikasyonu 238
4.1.2.1.1.1.7. “(İ + İ)^{de} + İ^{iy}” Yapı Tipi 239
4.1.2.1.1.1.7.1. “(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + İ^{iy}” Modifikasyonu 239
4.1.2.1.1.2. Belirteni Fiil Olan, İsimli, İsimlik Kelime Grupları 239
4.1.2.1.1.2.1. “(İ + F) + İ” Yapı Tipi 240
4.1.2.1.1.2.1.1. “(İ + F) + İ” Modifikasyonu 240
4.1.2.1.1.2.1.2. “(F + F) + İ” Modifikasyonu 242
4.1.2.1.1.2.1.3. “(İ^{de} + F) + İ” Modifikasyonu 243

4.1.2.1.1.2.1.4. “(F^{de} + F) + İ” Modifikasyonu 245
4.1.2.1.1.2.1.5. “($İ^{iy}$ + F) + İ” Modifikasyonu 246
4.1.2.1.1.2.1.6. “(F^{de} + F) + İ” Modifikasyonu 246
4.1.2.1.1.2.2. “F + (İ + İ)” Yapı Tipi 247
4.1.2.1.1.2.2.1. “F + (İ + İ)” Modifikasyonu 247
4.1.2.1.1.2.2.2. “F + (İ + $İ^{iy}$)” Modifikasyonu 248
4.1.2.1.1.2.3. “(İ + F)^{de} + İ” Yapı Tipi 248
4.1.2.1.1.2.4. “(İ + F)^{il} + $İ^{iy}$” Yapı Tipi 248
4.1.2.1.1.2.4.1. “(İ + F)^{il} + $İ^{iy}$” Modifikasyonu 249
4.1.2.1.1.2.4.2. “(İ + F) + $İ^{iy}$” Modifikasyonu 249
4.1.2.1.1.2.4.3. “($İ^{de}$ + F)^{il} + $İ^{iy}$” Modifikasyonu 250
4.1.2.1.1.2.4.4. “($İ^{de}$ + F) + $İ^{iy}$” Modifikasyonu 250
4.1.2.1.1.2.4.5. “($İ^{iy}$ + F)^{il} + $İ^{iy}$” Modifikasyonu 251
4.1.2.1.1.2.4.6. “(F + F)^{il} + $İ^{iy}$” Modifikasyonu 251
4.1.2.1.1.2.4.7. “(İ + F^{iy})^{il} + $İ^{iy}$” Modifikasyonu 252
4.1.2.1.1.2.5. “F^{il} + (F + İ)^{iy}” Yapı Tipi 252
4.1.2.1.1.2.6. “($İ^{de}$ + F) + $İ^{de}$” Yapı Tipi 253
4.1.2.1.1.3. Belirteni İsim Olan, İsimli, Belirtmelik Kelime Grupları 253
4.1.2.1.1.3.1. “(İ + İ) + İ” Yapı Tipi 253
4.1.2.1.1.3.1.1. “(İ + İ) + İ” Modifikasyonu 254
4.1.2.1.1.3.1.2. “(F + İ) + İ” Modifikasyonu 254
4.1.2.1.1.3.1.3. “(İ + $İ^{iy}$) + İ” Modifikasyonu 255
4.1.2.1.1.3.1.4. “($İ^{il}$ + $İ^{iy}$) + İ” Modifikasyonu 255
4.1.2.1.1.3.2. “(İ + İ)^{de} + İ” Yapı Tipi 256
4.1.2.1.1.3.2.1. “($İ^{il}$ + $İ^{iy}$)^{de} + İ” Modifikasyonu 257
4.1.2.1.1.3.2.2. “(İ + $İ^{iy}$)^{de} + İ” Modifikasyonu 257

4.1.2.1.1.3.3. “(İ + İ)^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi 258
4.1.2.1.1.3.3.1. “(İ + İ)^{iy} + İ” Modifikasyonu 258
4.1.2.1.1.3.3.2. “(İ + İ^{iy})^{il} + İ^{iy}” Modifikasyonu 259
4.1.2.1.1.3.3.3. “(İ^{il} + İ) + İ^{iy}” Modifikasyonu 259
4.1.2.1.1.3.4. “İ^{il} + (İ + İ)^{iy}” Yapı Tipi 260
4.1.2.1.1.3.5. “İ + (F + İ)” Yapı Tipi 260
4.1.2.1.1.4. Belirteni Fiil Olan, İsimli, Belirtmelik Kelime Grupları 261
4.1.2.1.1.4.1. “(İ + F) + İ” Yapı Tipi 261
4.1.2.1.1.4.1.1. “(İ^{il} + F^{iy}) + İ” Modifikasyonu 261
4.1.2.1.1.4.1.2. “(İ^{de} + F) + İ” Modifikasyonu 262
4.1.2.1.1.4.1.3. “(İ^{de} + F^{iy}) + İ” Modifikasyonu 262
4.1.2.1.1.4.1.4. “(F^{de} + F) + İ” Modifikasyonu 263
4.1.2.1.1.4.2. “(İ + F)^{de} + İ” Yapı Tipi 263
4.1.2.1.1.4.2.1. “(İ + F)^{de} + İ” Modifikasyonu 263
4.1.2.1.1.4.2.2. “(İ^{de} + F)^{de} + İ” Modifikasyonu 264
4.1.2.1.1.4.2.3. “(F^{iy} + F)^{de} + İ” Modifikasyonu 264
4.1.2.1.1.4.2.4. “(İ^{il} + F^{iy})^{de} + İ” Modifikasyonu 265
4.1.2.1.1.4.2.5. “(İ + F^{iy})^{de} + İ” Modifikasyonu 265
4.1.2.1.1.4.3. “F + (İ + İ)^{de}” Yapı Tipi 266
4.1.2.1.1.4.4. “(İ + F)^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi 266
4.1.2.1.1.4.4.1. “(F + İ^{iy})^{il} + İ^{iy}” Modifikasyonu 267
4.1.2.1.1.4.4.2. “(İ + F) + İ^{iy}” Modifikasyonu 267
4.1.2.1.1.4.4.3. “(İ + F)^{iy} + İ” Modifikasyonu 268
4.1.2.1.1.4.5. “(İ + F) + İ^{de}” Yapı Tipi 268
4.1.2.1.2. Fiilli, Üç Ögeli Kelime Grupları 269
4.1.2.1.2.1. Belirteni İsim Olan, Fiilli, İsimlik Kelime Grupları 269

4.1.2.1.2.1.1. “(İ + İ) + F” Yapı Tipi 269
4.1.2.1.2.1.1.1. “($İ^{de}$ + İ) + F” Modifikasyonu 269
4.1.2.1.2.1.1.2. “(İ + $İ^{iy}$) + F” Modifikasyonu 270
4.1.2.1.2.1.1.3. “($İ^{iy}$ + İ) + F” Modifikasyonu 270
4.1.2.1.2.1.2. “(İ + İ)^{de} + F” Yapı Tipi 271
4.1.2.1.2.1.2.1. “(İ + İ)^{de} + F” Modifikasyonu 271
4.1.2.1.2.1.2.2. “($İ^{il}$ + $İ^{iy}$)^{de} + F” Modifikasyonu 271
4.1.2.1.2.1.2.3. “(İ + $İ^{iy}$)^{de} + F” Modifikasyonu 272
4.1.2.1.2.1.3. “($İ^{il}$ + $İ^{iy}$)^{de} + F^{iy}” Yapı Tipi 272
4.1.2.1.2.1.4. “$İ^{de}$ + (İ + F)” Yapı Tipi 273
4.1.2.1.2.1.4.1. “$İ^{de}$ + ($İ^{iy}$ + F)” Modifikasyonu 273
4.1.2.1.2.1.4.2. “$İ^{de}$ + ($İ^{de}$ + F)” Modifikasyonu 273
4.1.2.1.2.1.4.3. “$İ^{de}$ + ($İ^{de}$ + F^{iy})” Modifikasyon 274
4.1.2.1.2.1.4.4. “$İ^{de}$ + (F + F)” Modifikasyonu 274
4.1.2.1.2.1.5. “$İ^{il}$ + (İ + F)^{iy}” Yapı Tipi 275
4.1.2.1.2.1.5.1. “$İ^{il}$ + ($İ^{de}$ + F)^{iy}” Modifikasyonu 276
4.1.2.1.2.1.5.2. “$İ^{il}$ + (F^{de} + F)^{iy}” Modifikasyonu 277
4.1.2.1.2.1.5.3. “İ + (İ + F)^{iy}” Modifikasyonu 277
4.1.2.1.2.1.6. “(İ + İ)^{il} + F^{iy}” Yapı Tipi 278
4.1.2.1.2.1.6.1. “($İ^{il}$ + $İ^{iy}$)^{il} + F^{iy}” Modifikasyonu 279
4.1.2.1.2.1.6.2. “(İ + İ)^{iy} + F” Modifikasyonu 279
4.1.2.1.2.1.7. “$İ^{iy}$ + ($İ^{de}$ + F)” Yapı Tipi 279
4.1.2.1.2.2. Belirtileni Fiil Olan, Fiilli, İsimlik Kelime Grupları 280
4.1.2.1.2.2.1. “($İ^{de}$ + F) + F” Yapı Tipi 280
4.1.2.1.2.2.2. “F^{de} + (İ + F^{iy})” Yapı Tipi 280
4.1.2.1.2.2.3. “(İ + F)^{de} + F” Yapı Tipi 281

4.1.2.1.2.3. Belirteni İsim Olan, Fiilli, Belirtmelik Kelime Grupları 281
4.1.2.1.2.3.1. “(İ + İ) + F” Yapı Tipi 281
4.1.2.1.2.3.1.1. “(İ + İ) + F” Modifikasyonu 282
4.1.2.1.2.3.1.2. “($İ^{il}$ + $İ^{iy}$) + F” Modifikasyonu 282
4.1.2.1.2.3.1.3. “(F + İ) + F” Modifikasyonu 283
4.1.2.1.2.3.1.4. “($İ^{de}$ + İ) + F” Modifikasyonu 284
4.1.2.1.2.3.1.5. “($İ^{iy}$ + İ) + F” Modifikasyonu 284
4.1.2.1.2.3.2. “(İ + İ)^{de} + F” Yapı Tipi 284
4.1.2.1.2.3.2.1. “(İ + İ)^{de} + F” Modifikasyonu 285
4.1.2.1.2.3.2.2. “($İ^{il}$ + $İ^{iy}$)^{de} + F” Modifikasyonu 285
4.1.2.1.2.3.2.3. “(İ + $İ^{iy}$)^{de} + F” Modifikasyonu 286
4.1.2.1.2.3.2.4. “(F + İ)^{de} + F” Modifikasyonu 287
4.1.2.1.2.3.2.5. “(F + $İ^{iy}$)^{de} + F” Modifikasyonu 288
4.1.2.1.2.3.3. “$İ^{de}$ + (İ + F)” Yapı Tipi 288
4.1.2.1.2.3.3.1. “$İ^{de}$ + (İ + F)” Modifikasyonu 288
4.1.2.1.2.3.3.2. “$İ^{de}$ + (F + F)” Modifikasyonu 289
4.1.2.1.2.3.3.3. “$İ^{de}$ + ($İ^{de}$ + F)” Modifikasyonu 290
4.1.2.1.2.3.3.4. “$İ^{de}$ + (F^{de} + F)” Modifikasyonu 290
4.1.2.1.2.3.4. “(F + İ)^{iy} + F” Yapı Tipi 290
4.1.2.1.2.3.5. “($İ^{il}$ + $İ^{iy}$)^{de} + F^{iy}” Yapı Tipi 291
4.1.2.1.2.3.6. “$İ^{il}$ + (İ + F)^{iy}” Yapı Tipi 291
4.1.2.1.2.3.6.1. “$İ^{il}$ + (İ + F)^{iy}” Modifikasyonu 291
4.1.2.1.2.3.6.2. “$İ^{il}$ + ($İ^{de}$ + F)^{iy}” Modifikasyonu 292
4.1.2.1.2.3.7. “(İ + İ)^{de} + F^{de}” Yapı Tipi 292
4.1.2.1.2.4. Belirteni Fiil Olan, Fiilli, Belirtmelik Kelime Grupları 293
4.1.2.1.2.4.1. “(İ + F) + F” Yapı Tipi 293

4.1.2.1.2.4.1.1. “(İ + F) + F” Modifikasyonu 293
4.1.2.1.2.4.1.2. “(İ^{de} + F) + F” Modifikasyonu 294
4.1.2.1.2.4.2. “(İ + F)^{de} + F” Yapı Tipi 295
4.1.2.1.2.4.2.1. “(İ^{il} + F^{iy})^{de} + F” Modifikasyonu 295
4.1.2.1.2.4.2.2. “(İ + F^{iy})^{de} + F” Modifikasyonu 296
4.1.2.1.2.4.2.3. “(F + F^{iy})^{de} + F” Modifikasyonu 296
4.1.2.1.2.4.3. “(İ + F)^{il} + F^{iy}” Yapı Tipi 297
4.1.2.1.2.4.4. “F + (İ^{de} + F)” Yapı Tipi 297
4.1.2.1.2.4.5. “(İ + İ^{iy})^{de} + F^{iy}” Yapı Tipi 298
4.1.2.1.2.4.6. “İ^{de} + (İ + F)^{de}” Yapı Tipi 298
4.1.2.1.2.4.7. “(İ^{iy} + F) + F^{de}” Yapı Tipi 299
4.1.2.2. Çok Ögeli Kelime Grupları 299
4.1.2.2.1. Belirten Gruplu ve Belirtilenli Kelime Grupları 301
4.1.2.2.1.1. Belirten Gruplu ve Belirtilenli, İsimli, İsimlik Kelime Grupları. 301
4.1.2.2.1.1.1. İsimli, İsimlik Kelime Gruplarında Sıralanma İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları 301
4.1.2.2.1.1.1.1. “[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}] + İ” Yapı Tipi 301
4.1.2.2.1.1.1.2. “[(İ + İ) + F] + İ” Yapı Tipi 302
4.1.2.2.1.1.1.3. “[(İ^{il} + İ^{iy}) + F] + İ” Yapı Tipi 302
4.1.2.2.1.1.1.4. “[(İ + F) + F] + İ” Yapı Tipi 303
4.1.2.2.1.1.1.5. “[(İ^{de} + F) + F] + İ” Yapı Tipi 303
4.1.2.2.1.1.1.6. “[(İ^{de} + İ) + F] + İ” Yapı Tipi 304
4.1.2.2.1.1.1.7. “[(İ + F) + İ] + İ” Yapı Tipi 304
4.1.2.2.1.1.1.8. “[(İ^{de} + F) + İ] + İ” Yapı Tipi 305
4.1.2.2.1.1.1.9. “[(İ + İ)^{de} + F] + İ” Yapı Tipi 305
4.1.2.2.1.1.1.10. “[(İ + İ^{iy})^{de} + F] + İ” Yapı Tipi 306

4.1.2.2.1.1.1.1.11. “[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F] + İ” Yapı Tipi 306

4.1.2.2.1.1.1.1.12. “[(İ + İ)^{iy} + F] + İ” Yapı Tipi 307

4.1.2.2.1.1.1.1.13. “[F + (İ + F)] + İ” Yapı Tipi..... 308

4.1.2.2.1.1.1.1.14. “[İ^{de} + (İ + F)]+ İ” Yapı Tipi 308

4.1.2.2.1.1.1.1.15. “[İ^{iy} + (İ^{de} + F)] + İ” Yapı Tipi 309

4.1.2.2.1.1.1.1.16. “[İ^{iy} + (İ^{de} + İ)] + İ” Yapı Tipi 309

4.1.2.2.1.1.1.1.17. “{[(İ + İ) + F] + F} + İ” Yapı Tipi 310

4.1.2.2.1.1.1.1.18. “{[(İ^{iy} + F) + İ] + F} + İ” Yapı Tipi 310

4.1.2.2.1.1.1.1.19. “{[İ^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{de} + F} + İ” Yapı Tipi 311

4.1.2.2.1.1.1.1.20. “{İ + [İ^{iy} + (F + F)]} + İ” Yapı Tipi 311

4.1.2.2.1.1.2. İsimli, İsimlik Kelime Gruplarında İlgi ve İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları..... 312

4.1.2.2.1.1.2.1. “[(İ + İ) + İ]^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi..... 312

4.1.2.2.1.1.2.2. “[(İ + İ)^{il} + İ]^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi 313

4.1.2.2.1.1.2.3. “[(İ + F) + İ]^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi 313

4.1.2.2.1.1.2.4. “[(İ + F) + F]^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi 313

4.1.2.2.1.1.2.5. “[(F + F) + İ]^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi 314

4.1.2.2.1.1.2.6. “[İ + (İ + İ)]^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi..... 314

4.1.2.2.1.1.2.7. “[İ + (İ + F)]^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi 315

4.1.2.2.1.1.2.8. “[İ + (İ + İ^{iy})]^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi..... 316

4.1.2.2.1.1.2.9. “[İ^{de} + (İ + F)]^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi 316

4.1.2.2.1.1.2.10. “[İ^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi 317

4.1.2.2.1.1.2.11. “{[(İ + İ) + F] + İ}^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi..... 317

4.1.2.2.1.1.2.12. “{[(İ + İ)^{de} + F] + İ}^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi 317

4.1.2.2.1.1.2.13. “[(İ + İ)^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi 318

4.1.2.2.1.1.2.14. “[(İ^{de} + F) + İ]^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi 318

4.1.2.2.1.1.2.15. “{[F + (İ^{iy} + F)] + İ}^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi 319

4.1.2.2.1.1.2.16. “{[(İ^{de} + F) + F] + İ}^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi 319

4.1.2.2.1.1.2.17. “{[(İ^{de} + F) + F] + İ^{iy}}^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi 320

4.1.2.2.1.1.2.18. “‘{[(İ + İ) + İ] + F} + İ’^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi 320

4.1.2.2.1.1.2.19. “/{[(İ + İ)^{de} + (İ + F)] + F} + İ/^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi 321

4.1.2.2.1.1.2.20. “{(F + F) + [İ + (İ + İ)]}^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi 322

4.1.2.2.1.1.2.21. “{(İ^{iy} + İ)^{il} + (İ^{de} + F)^{iy}}^{il} + F^{iy}” Yapı Tipi..... 322

4.1.2.2.1.1.2.22. “{[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + (İ + F)] + İ}^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi 323

4.1.2.2.1.1.3. İsimli, İsimlik Kelime Gruplarında İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları..... 323

4.1.2.2.1.1.3.1. “[İ + (İ + F)] + İ^{iy}” Yapı Tipi 323

4.1.2.2.1.1.3.2. “[(İ + F) + F] + İ^{iy}” Yapı Tipi..... 324

4.1.2.2.1.1.3.3. “[(İ^{iy} + İ) + F] + İ^{iy}” Yapı Tipi 324

4.1.2.2.1.1.3.4. “[(İ^{de} + F) + F] + İ^{iy}” Yapı Tipi 325

4.1.2.2.1.1.3.5. “[(İ^{de} + F) + İ^{de}] + İ^{iy}” Yapı Tipi 325

4.1.2.2.1.1.3.6. “{[İ + (İ + İ)]^{de} + F} + İ^{iy}” Yapı Tipi..... 326

4.1.2.2.1.1.3.7. “{[İ^{de} + (İ + F)] + (F + F)} + İ^{iy}” Yapı Tipi..... 326

4.1.2.2.1.1.4. İsimli, İsimlik Kelime Gruplarında İstem ve İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları..... 327

4.1.2.2.1.1.4.1. “[(İ^{de} + F) + İ]^{de} + İ^{iy}” Yapı Tipi 327

4.1.2.2.1.1.4.2. “[İ + (İ + İ)]^{de} + İ^{iy}” Yapı Tipi..... 328

4.1.2.2.1.1.4.3. “{[İ + (İ + İ)]^{il} + İ^{iy}}^{de} + İ^{iy}” Yapı Tipi..... 328

4.1.2.2.1.1.4.4. “{[İ + (F + İ)]^{il} + İ^{iy}}^{de} + F^{iy}” Yapı Tipi 329

4.1.2.2.1.2. Belirten Gruplu ve Belirtilenli, İsimli, Belirtmelik Kelime Grupları 329

4.1.2.2.1.2.1. İsimli, Belirtmelik Kelime Gruplarında Sıralanma İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları..... 329

4.1.2.2.1.2.1.1. “[(İ + İ) + İ] + İ” Yapı Tipi 329

4.1.2.2.1.2.1.2. “[(İ + F) + F] + İ” Yapı Tipi 330

4.1.2.2.1.2.1.3. “[($İ^{de}$ + F) + F] + İ” Yapı Tipi 330

4.1.2.2.1.2.1.4. “[($İ^{de}$ + F) + İ] + İ” Yapı Tipi 331

4.1.2.2.1.2.2. İsimli, Belirtmelik Kelime Gruplarında İlgi ve İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları 331

4.1.2.2.1.2.2.1. “[($İ^{de}$ + F) + (İ + İ)]^{il} + $İ^{iy}$” Yapı Tipi 332

4.1.2.2.1.2.3. İsimli, Belirtmelik Kelime Gruplarında İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları 332

4.1.2.2.1.2.3.1. “[(İ + F) + İ] + $İ^{iy}$” Yapı Tipi 332

4.1.2.2.1.2.4. İsimli, Belirtmelik Kelime Gruplarında İstem İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları 333

4.1.2.2.1.2.4.1. “[(İ + İ) + İ]^{de} + İ” Yapı Tipi 333

4.1.2.2.1.2.4.2. “[(İ + İ) + F]^{de} + İ” Yapı Tipi 334

4.1.2.2.1.2.4.3. “[(İ + F) + F]^{de} + İ” Yapı Tipi 334

4.1.2.2.1.2.4.4. “[(İ + İ)^{de} + F]^{de} + İ” Yapı Tipi 335

4.1.2.2.1.2.4.5. “[(İ + F) + F^{iy}]^{de} + İ” Yapı Tipi 335

4.1.2.2.1.2.4.6. “[İ + (İ + F)]^{de} + İ” Yapı Tipi 336

4.1.2.2.1.2.4.7. “[(İ + İ)^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{de} + İ” Yapı Tipi 336

4.1.2.2.1.2.4.8. “{[($İ^{il}$ + $İ^{iy}$) + F] + İ}^{de} + İ” Yapı Tipi 337

4.1.2.2.1.2.4.9. “{[$İ^{de}$ + ($İ^{iy}$ + F)] + [İ + (İ + İ)]}^{de} + F” Yapı Tipi 337

4.1.2.2.1.3. Belirten Gruplu ve Belirtilenli, Fiilli, İsimlik Kelime Grupları 338

4.1.2.2.1.3.1. Fiilli, İsimlik Kelime Gruplarında İstem İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları 338

4.1.2.2.1.3.1.1. “[(İ + İ) + İ]^{de} + F” Yapı Tipi 338

4.1.2.2.1.4. Belirten Gruplu ve Belirtilenli, Fiilli, Belirtmelik Kelime Grupları 339

4.1.2.2.1.4.1. Fiilli, Belirtmelik Kelime Gruplarında Sıralanma İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları 339

4.1.2.2.1.4.1.1. “[(İ + İ^{iy})^{de} + F] + F” Yapı Tipi 339

4.1.2.2.1.4.1.2. “[(İ^{de} + F) + İ] + F^{de}” Yapı Tipi 339

4.1.2.2.1.4.1.3. “[(İ + İ) + İ] + F” Yapı Tipi 340

4.1.2.2.1.4.1.4. “[İ^{il} + (İ + F)^{iy}] + F” Yapı Tipi 341

4.1.2.2.1.4.2. Fiilli, Belirtmelik Kelime Gruplarında İlgi ve İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları 341

4.1.2.2.1.4.2.1. “[İ + (İ + İ)]^{il} + F^{iy}” Yapı Tipi 341

4.1.2.2.1.4.3. Fiilli, Belirtmelik Kelime Gruplarında İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları 342

4.1.2.2.1.4.3.1. “[(İ + İ^{iy})^{de} + F] + F^{iy}” Yapı Tipi 342

4.1.2.2.1.4.4. Fiilli, Belirtmelik Kelime Gruplarında İstem İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları 343

4.1.2.2.1.4.4.1. “[(İ^{de} + F) + İ]^{de} + F” Yapı Tipi 343

4.1.2.2.1.4.4.2. “[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}]^{de} + F” Yapı Tipi 343

4.1.2.2.1.4.4.3. “[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F]^{de} + F” Yapı Tipi 344

3.4.1.2.2.1.4.4.4. “{[(İ + İ)^{de} + F] + İ}^{de} + F” Yapı Tipi 344

4.1.2.2.1.4.5. Fiilli, Belirtmelik Kelime Gruplarında İstem ve İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları 345

4.1.2.2.1.4.5.1. “[İ + (F + İ)]^{de} + F^{iy}” Yapı Tipi 345

4.1.2.2.1.4.5.2. “[İ^{il} + (F + İ)^{iy}]^{de} + F^{iy}” Yapı Tipi 345

4.1.2.2.2. Belirtenli ve Belirtilen Gruplu Kelime Grupları 346

4.1.2.2.2.1. Belirtenli ve Belirtilen Gruplu, İsimli, İsimlik Kelime Grupları 346

4.1.2.2.2.1.1. İsimli, İsimlik Kelime Gruplarında Sıralanma İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları 346

4.1.2.2.2.1.1.1. “İ + [İ + (İ + İ)]” Yapı Tipi 347

4.1.2.2.2.1.1.2. “İ + [(İ + F) + İ]” Yapı Tipi 347

4.1.2.2.2.1.1.3. “İ + [(F + F) + İ]” Yapı Tipi 348

4.1.2.2.2.1.1.4. “İ + [(İ + F) + (İ + İ)]” Yapı Tipi 348

4.1.2.2.2.1.2. İsimli, İsimlik Kelime Gruplarında İlgi ve İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları 349

4.1.2.2.2.1.2.1. “İ^{il} + [(İ + İ) + İ]^{iy}” Yapı Tipi 349

4.1.2.2.2.1.2.2. “İ^{il} + [(İ + F) + İ]^{iy}” Yapı Tipi 349

4.1.2.2.2.1.2.3. “İ^{il} + [İ + (İ + İ)]^{iy}” Yapı Tipi 350

4.1.2.2.2.1.2.4. “İ^{il} + {[İ + (İ + İ)] + İ}^{iy}” Yapı Tipi 350

4.1.2.2.2.1.2.5. “İ^{il} + {[(İ^{il} + İ) + (F + F)] + İ}^{iy}” Yapı Tipi 351

4.1.2.2.2.1.2.6. “İ^{il} + [(F + F) + (İ + İ)]^{iy}” Yapı Tipi 351

4.1.2.2.2.2. Belirtenli ve Belirtilen Gruplu, İsimli, Belirtmelik Kelime Grupları 352

4.1.2.2.2.2.1. İsimli, Belirtmelik Kelime Gruplarında Sıralanma İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları 352

4.1.2.2.2.2.1.1. “İ + [(İ + F) + İ]” Yapı Tipi 352

4.1.2.2.2.3. Belirtenli ve Belirtilen Gruplu, Fiilli, İsimlik Kelime Grupları 353

4.1.2.2.2.3.1. Fiilli, İsimlik Kelime Gruplarında İlgi ve İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları 353

4.1.2.2.2.3.1.1. “İ^{il} + [(İ + F) + F]^{iy}” Yapı Tipi 353

4.1.2.2.2.3.1.2. “İ^{il} + [(İ^{iy} + İ) + F]^{iy}” Yapı Tipi 354

4.1.2.2.2.3.1.3. “İ^{il} + [(İ + İ)^{de} + F]^{iy}” Yapı Tipi 354

4.1.2.2.2.4. Belirtenli ve Belirtilen Gruplu, Fiilli, Belirtmelik Kelime Grupları 354

4.1.2.2.3. Belirten Gruplu ve Belirtilen Gruplu Kelime Grupları 355

4.1.2.2.3.1. Belirten Gruplu ve Belirtilen Gruplu, İsimli, İsimlik Kelime Grupları 355

4.1.2.2.3.1.1. İsimli, İsimlik Kelime Gruplarında Sıralanma İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları 355

4.1.2.2.3.1.1.1. “(İ + İ) + (İ + İ)” Yapı Tipi 355
4.1.2.2.3.1.1.2. “(İ^{de} + İ) + (İ + İ)” Yapı Tipi 356
4.1.2.2.3.1.1.3. “(İ^{il} + İ^{iy}) + (İ + İ)” Yapı Tipi 356
4.1.2.2.3.1.1.4. “(İ^{il} + İ^{iy}) + (İ^{il} + İ)” Yapı Tipi 357
4.1.2.2.3.1.1.5. “(İ^{il} + İ) + (İ + İ)” Yapı Tipi 357
4.1.2.2.3.1.1.6. “(İ + F) + (İ + İ)” Yapı Tipi..... 358
4.1.2.2.3.1.1.7. “(İ^{de} + F) + (İ + İ)” Yapı Tipi 359
4.1.2.2.3.1.1.8. “(F + F) + (İ + İ)” Yapı Tipi..... 359
4.1.2.2.3.1.1.9. “(İ^{de} + F) + [İ + (İ + İ)]” Yapı Tipi..... 360
4.1.2.2.3.1.1.10. “(İ^{de} + F) + [(İ + İ)^{il} + İ^{iy}]” Yapı Tipi 360
4.1.2.2.3.1.1.11. “(İ + İ) + [(İ + F) + İ]” Yapı Tipi 361
4.1.2.2.3.1.1.12. “[(İ^{de} + F) + F] + (İ^{il} + İ^{iy})” Yapı Tipi 361
4.1.2.2.3.1.1.13. “[(İ + İ) + F] + (İ + İ)” Yapı Tipi 362
4.1.2.2.3.1.1.14. “[(İ + F) + F] + [İ + (İ + İ)]” Yapı Tipi 363
4.1.2.2.3.1.1.15. “[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F] + (İ + İ)” Yapı Tipi 363
4.1.2.2.3.1.1.16. “[İ + (İ + F)] + [İ + (İ + İ)]” Yapı Tipi 364
4.1.2.2.3.1.1.17. “[İ^{de} + (İ + F)] + (İ + İ)” Yapı Tipi..... 364
4.1.2.2.3.1.1.18. “[İ^{iy} + (İ^{de} + F)] + (İ + İ)” Yapı Tipi..... 365
4.1.2.2.3.1.1.19. “[(İ + İ^{iy}) + (F + F)] + [İ + (İ + İ)]” Yapı Tipi..... 365
4.1.2.2.3.1.1.20. “[İ^{de} + (F + F)] + (İ + İ)” Yapı Tipi 366
4.1.2.2.3.1.1.21. “(İ + F) + [(İ + İ) + İ]” Yapı Tipi 367
4.1.2.2.3.1.1.22. “(İ + F) + [İ + (İ + İ)]” Yapı Tipi 367
4.1.2.2.3.1.1.23. “{[(İ + İ)^{de} + F] + F} + [İ + (İ + İ)]” Yapı Tipi 368
4.1.2.2.3.1.1.24. “{[İ^{de} + (İ^{de} + F)] + F} + (İ + İ)” Yapı Tipi..... 369
4.1.2.2.3.1.1.25. “{[İ^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{de} + [(İ + F) + F]} + [İ + (İ + İ)]” Yapı Tipi
..... 370

4.1.2.2.3.1.1.26. “‘{İ + [(İ + F)^{il} + İ^{iy}]}^{de} + F’ + (İ + İ)” Yapı Tipi..... 370

4.1.2.2.3.1.1.27. “[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F^{de}] + (İ + İ)” Yapı Tipi..... 371

4.1.2.2.3.1.2. İsimli, İsimlik Kelime Gruplarında İlgi ve İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları..... 372

4.1.2.2.3.1.2.1. “(İ + İ^{iy})^{il} + (İ + İ)^{iy}” Yapı Tipi..... 372

4.1.2.2.3.1.2.2. “(İ^{il} + İ^{iy})^{il} + (İ + İ)^{iy}” Yapı Tipi..... 372

4.1.2.2.3.1.2.3. “(İ + İ)^{il} + (İ + İ)^{iy}” Yapı Tipi..... 373

4.1.2.2.3.1.2.4. “(İ + F)^{il} + (İ + İ)^{iy}” Yapı Tipi..... 373

4.1.2.2.3.1.2.5. “(İ + F)^{il} + (F + İ)^{iy}” Yapı Tipi..... 374

4.1.2.2.3.1.2.6. “(İ + İ)^{il} + [(F + F) + İ]^{iy}” Yapı Tipi..... 374

4.1.2.2.3.1.2.7. “(İ + İ^{iy})^{il} + (İ^{de} + F)^{iy}” Yapı Tipi..... 375

4.1.2.2.3.1.2.8. “(İ + İ)^{il} + [(İ^{de} + F) + İ]^{iy}” Yapı Tipi..... 375

4.1.2.2.3.1.2.9. “[(İ^{de} + F) + İ]^{il} + (İ + İ)^{iy}” Yapı Tipi..... 376

4.1.2.2.3.1.3. İsimli, İsimlik Kelime Gruplarında İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları..... 376

4.1.2.2.3.1.3.1. “(İ + F) + (İ + İ)^{iy}” Yapı Tipi..... 377

4.1.2.2.3.1.3.2. “(F + F) + (İ + İ)^{iy}” Yapı Tipi..... 377

4.1.2.2.3.1.4. İsimli, İsimlik Kelime Gruplarında İstem İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları..... 378

4.1.2.2.2.1.4.1. “(İ + F)^{de} + (İ + İ)” Yapı Tipi..... 378

4.1.2.2.3.1.4.2. “(İ^{il} + İ)^{de} + (İ + İ)” Yapı Tipi..... 378

4.1.2.2.3.1.4.3. “[İ^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{de} + (F + İ)” Yapı Tipi..... 379

4.1.2.2.3.2. Belirten Gruplu ve Belirtilen Gruplu, İsimli, Belirtmelik Kelime Grupları..... 379

4.1.2.2.3.2.1. İsimli, Belirtmelik Kelime Gruplarında Sıralanma İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları..... 380

4.1.2.2.3.2.1.1. “(F + F) + (İ + İ^{iy})” Yapı Tipi..... 380

4.1.2.2.3.2.1.2. “($İ^{il}$ + İ) + (İ + $İ^{iy}$)” Yapı Tipi 380

4.1.2.2.3.2.2. İsimli, Belirtmelik Kelime Gruplarında İlgi ve İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları 381

4.1.2.2.3.2.2.1. “(F + $İ^{iy}$)^{il} + (İ + İ)^{iy}” Yapı Tipi 381

4.1.2.2.3.2.2.2. “[(İ + F) + İ]^{il} + (İ + İ)^{iy}” Yapı Tipi 381

4.1.2.2.3.2.3. İsimli, Belirtmelik Kelime Gruplarında İstem İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları 382

4.1.2.2.3.2.3.1. “/{İ + [(İ + F) + İ]}^{il} + $İ^{iy/de}$ + (F + İ)” Yapı Tipi 382

4.1.2.2.3.2.3.2. “[$İ^{de}$ + (İ + F)] + $İ^{de}$” Yapı Tipi 383

4.1.2.2.3.3. Belirten Gruplu ve Belirtilen Gruplu, Fiilli, İsimlik Kelime Grupları 383

4.1.2.2.3.3.1. Fiilli, İsimlik Kelime Gruplarında Sıralanma İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları 384

4.1.2.2.3.3.1.1. “($İ^{iy}$ + İ) + (İ + F^{iy})” Yapı Tipi 384

4.1.2.2.3.3.2. Fiilli, İsimlik Kelime Gruplarında İlgi ve İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları 384

4.1.2.2.3.3.2.1. “(İ + İ)^{il} + (İ + F)^{iy}” Yapı Tipi 385

4.1.2.2.3.3.2.2. “[(İ + İ) + İ]^{il} + {[(İ + İ)^{de} + F] + (İ + F)}^{iy}” Yapı Tipi . 385

4.1.2.2.3.3.3. Fiilli, İsimlik Kelime Gruplarında İstem İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları 386

4.1.2.2.3.3.3.1. “(İ + İ)^{de} + (İ + F)” Yapı Tipi 386

4.1.2.2.3.4. Belirten Gruplu ve Belirtilen Gruplu, Fiilli, Belirtmelik Kelime Grupları 386

4.1.2.2.3.4.1. Fiilli, Belirtmelik Kelime Gruplarında İlgi ve İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları 387

4.1.2.2.3.4.1.1. “(İ + İ)^{il} + (İ + F)^{iy}” Yapı Tipi 387

4.1.2.2.3.4.2. Fiilli, Belirtmelik Kelime Gruplarında İstem İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları 387

4.1.2.2.3.4.2.1. “(İ + İ)^{de} + (İ + F)” Yapı Tipi 387
4.1.2.2.3.4.2.2. “(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + (İ + F)” Yapı Tipi 388
4.1.2.2.3.4.2.3. “{[İ^{il} + (İ + İ)^{iy}] + F^{iy}}^{de} + (İ + F)” Yapı Tipi 388
4.2. Bağımsız (Sıralı) Kelime Grupları 389
4.2.1. Bağlaçsız, Bağımsız (Sıralı) Kelime Grupları 390
4.2.1.1.İsimlik, Bağlaçsız, Bağımsız (Sıralı) Kelime Grupları 390
4.2.1.1.1. “İ + İ” Yapı Tipi 391
4.2.1.1.2. “İ + İ^{de}” Yapı Tipi 391
4.2.1.1.3. “İ^{de} + İ^{de}” Yapı Tipi 392
4.2.1.1.4. “İ^{iy} + İ^{iy}” Yapı Tipi 392
4.2.1.1.5. “İ^{il} + İ^{il}” Yapı Tipi 393
4.2.1.1.6. “F^{de} + F^{de}” Yapı Tipi 393
4.2.1.1.7. “F^{il} + F^{il}” Yapı Tipi 394
4.2.1.2. Belirtmelik, Bağlaçsız, Bağımsız (Sıralı) Kelime Grupları 394
4.2.1.2.1. “İ + İ” Yapı Tipi 394
4.2.1.2.2. “İ + İ^{de}” Yapı Tipi 397
4.2.1.2.3. “İ^{de} + İ^{de}” Yapı Tipi 397
4.2.1.2.4. “İ^{de} + İ” Yapı Tipi 398
4.2.1.2.5. “İ^{iy} + İ^{iy}” Yapı Tipi 398
4.2.1.2.6. “F + F” Yapı Tipi 399
4.2.2. Bağlaçlı, Bağımsız (Sıralı) Kelime Grupları 399
4.2.2.1. Sıralama Bağlaçlı, Bağımsız (Sıralı) Kelime Grupları 399
4.2.2.1.1. İ + B + İ” Yapı Tipi 400
4.2.2.1.2. “İ^{de} + B + İ^{de}” Yapı Tipi 401
4.2.2.1.3. “İ^{iy} + B + İ^{iy}” Yapı Tipi 402
4.2.2.1.4. “İ + B + İ^{iy}” Yapı Tipi 402

4.2.2.1.5. “İ + B + (İ + İ)” Yapı Tipi 403
4.2.2.1.6. “İ + B + [İ + (İ + İ)]” Yapı Tipi 403
4.2.2.1.7. “(İ + İ) + B + İ” Yapı Tipi 404
4.2.2.1.8. “(İ + İ) + B + (İ + İ)” Yapı Tipi 404
4.2.2.1.9. “{İ + [İ + (İ + İ)]} + B + [İ + (İ + İ)]” Yapı Tipi 404
4.2.2.1.10. “[(İ^{il} + İ^{iy}) + İ] + B + (İ^{iy} + İ)” Yapı Tipi 405
4.2.2.1.11. “[(İ + İ^{iy}) + İ] + B + (İ^{iy} + İ)” Yapı Tipi 405
4.2.2.1.12. “[(İ + İ) + İ] + B + [İ^{il} + (İ + İ)^{iy}]” Yapı Tipi 405
4.2.2.1.13. “[(İ + İ) + İ] + B + [(İ + İ) + İ]” Yapı Tipi 406
4.2.2.1.14. “{İ + [İ + (F + İ)]} + B + (İ + İ)” Yapı Tipi 406
4.2.2.1.15. “İ + B + F” Yapı Tipi 406
4.2.2.1.16. “F + B + F” Yapı Tipi 407
4.2.2.1.17. “F^{iy} + B + F^{iy}” Yapı Tipi 407
4.2.2.3. Denkleştirme Bağlaçlı, Bağımsız (Sıralı) Kelime Grupları 408
4.2.2.3.1. “İ^{iy} + B + İ^{iy} + İ^{iy}” Yapı Tipi 408
4.2.2.3.2. “(İ + F) + B + (F + F)” Yapı Tipi 409
4.2.2.3.3. “[İ^{de} + (İ + İ)^{iy}] + B + (İ^{il} + İ^{iy})” Yapı Tipi 409
4.2.2.3.4. “(İ + İ^{iy}) + B + (İ^{iy} + F)” Yapı Tipi 409
4.2.2.5. Karşılaştırma Bağlaçlı, Bağımsız (Sıralı) Kelime Grupları 410
4.2.2.5.1. “(İ + B) + (İ + B)” Yapı Tipi 410
4.2.2.5.2. “(B + İ) + (B + İ)” Yapı Tipi 411
4.2.2.5.3. “(B + İ^{de}) + (B + İ^{de})” Yapı Tipi 412
4.2.2.5.4. “(İ^{iy} + B) + (İ^{iy} + B)” Yapı Tipi 412
4.2.2.5.5. “(İ + B) + (İ + B) + (İ + B)” Yapı Tipi 412
4.2.2.5.6. “(B + İ) + (B + İ) + (B + İ)” Yapı Tipi 413
4.2.2.5.7. “(İ + İ) + B + İ + B” Yapı Tipi 413

4.2.2.5.8. “[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}] + B + (İ^{il} + İ^{iy}) + B” Yapı Tipi 413
4.2.2.5.9. “(İ + İ) + B + (İ + İ) + B” Yapı Tipi 414
4.2.2.5.10. “(İ + İ) + B + (İ + İ) + B” Yapı Tipi 414
4.2.2.5.11. “(İ^{de} + B) + (İ^{de} + B)” Yapı Tipi 415
4.3. Karmaşık Kelime Grupları 415
4.3.1. “İ^{il} + {F + “B” + “(İ + F) + (İ + İ)”}^{iy}” Yapı Tipi 415
4.3.2. “[(İ^{de} + İ) + İ^{iy}]^{il} + [/İ + İ/ + İ]^{iy}” Yapı Tipi 416
4.3.3. “[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F] + [/İ + İ/ + İ]” Yapı Tipi 417
4.3.4. “İ^{il} + (/İ + İ/+ İ)^{iy}” Yapı Tipi 417
4.3.5. “(İ + “B” + İ)^{il} + F^{iy}” Yapı Tipi 418
4.3.6. “[(/İ + İ/ + F) + İ]^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi 418
4.3.7. “{/[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + (F + F)]/ + /[İ + (İ + F)]/ + /F/} + İ” Yapı Tipi 419
4.3.8. “{/F/+ /F/ + /[(İ + F) + F]/ + (İ + İ)}” Yapı Tipi 420
4.3.9. “/[İ + (İ + İ)]/ + /[İ + (İ + İ)]/ + /[İ + (İ + İ)]/” Yapı Tipi 421
4.3.10. “{[/(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/] + B + İ}” Yapı Tipi 422
4.3.11. “/[İ^{de} + (İ + İ)]/ + /[İ^{de} + (İ + İ)]/” Yapı Tipi 423
4.3.12. “/(İ + İ)/ + /[(İ + İ)^{il} + (İ + İ)^{iy}]”^{il}/ + İ^{iy}” Yapı Tipi 423
4.3.13. “/(İ + İ)/ + /İ/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + İ” Yapı Tipi 424
4.3.14. “İ^{il} + {/[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}]^{de} + (/İ + İ/ + “B” + İ)/^{de} + F}^{iy}” Yapı Tipi 425
4.3.15. “{İ^{il} + [(F^{de} + F) + İ]^{iy}} + “B” + İ” Yapı Tipi 426
4.3.16. “/İ/ + /[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F]/ + /[İ + (İ + F)]/ + /İ/ + İ” Yapı Tipi 427
4.3.17. “/(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + (İ + F)/ + “B” + /(F^{de} + F)/” Yapı Tipi 427
4.3.18. “{[(İ + İ) + “B” + (/İ + İ/ + İ)} + İ” Yapı Tipi 428
4.3.19. “/[(İ^{iy} + F) + İ]/ + /İ/ + /İ/ + /[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}]/ + /[İ + (İ + İ)]/” Yapı Tipi 429
4.3.20. “[/İ/ + /İ/ + /İ/ + /İ/ + /İ/ + /İ/] + “B” + /[İ^{il} + (F + İ)^{iy}]/” Yapı Tipi 430

4.3.21. “/İ + İ + İ + İ + İ/ + “B” + (/İ + İ/ + İ)” Yapı Tipi 431

4.3.22. “{/(İ + İ)/ + /[İ^{de} + (İ + F)]/} + İ” Yapı Tipi 431

4.3.23. “/İ + İ/ + /(İ + F)/ + /{[(İ + “B” + İ + “B”) + F] + (İ^{de} + F^{iy})}^{de}/” Yapı Tipi .. 432

4.3.24. “{[/(İ + F)^{de}/ + /(İ + F)^{de}/ + /(İ^{il} + İ^{iy})^{de}/] + F^{iy}}^{de}” Yapı Tipi..... 433

4.3.25. “/[(İ + İ) + İ]/ + /[İ + (F + İ)]/ + /[İ + (İ + İ)]/” Yapı Tipi 434

4.3.26. “[/(İ + İ)^{de} + (İ + İ)^{de} + (İ + İ)^{de} + (İ + İ)^{de} + (İ + İ)^{de}/ + (İ^{de} + F)]” Yapı Tipi 435

4.3.27. “[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}] + B + [(İ + İ)^{il} + İ^{iy}]” Yapı Tipi 436

4.3.28. “/[İ^{il} + (İ + F)^{iy}]^{de}/ + /[(İ + F)^{iy}]/” Yapı Tipi..... 437

4.3.29. “{[(İ + “B” + İ) + F] + İ}^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi 437

4.3.30. “/{İ^{de} + [F + (/İ + İ/ + İ)]}^{iy} / + /(İ + İ)$^{/iy}$ + /[İ^{de} + (İ + İ)]$^{/iy}$” Yapı Tipi 438

4.3.31. “{/[İ^{iy} + B + (İ^{il} + İ^{iy})]^{de} + F} + F$^{/il}$ + F^{iy}” Yapı Tipi 439

4.3.32. “{[(İ + İ) + F] + İ} + {/[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F] + (İ^{de} + F)/ + İ} + ‘/[İ^{de} + (İ + F)]/ + /{[(İ + İ) + İ^{iy}] + İ}/ + /(İ + İ)/ + /(İ^{iy} + F)/’+ İ” Yapı Tipi 440

SONUÇ 443

KAYNAKÇA 452

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1. Karaçay-Malkar Türkçesi Arap Alfabesi (1916-1924) **30**

Tablo 1.2. Karaçay-Malkar Türkçesi Latin Alfabesi (1924-1937) **30**

Tablo 1.3. Karaçay-Malkar Türkçesi Kiril Alfabesi (1937- Günümüz) **31**

Tablo 1.4. Karaçay-Malkar Türkçesinde ünlüler **31**

Tablo 1.5. Karaçay-Malkar Türkçesinde ünsüzler **37**

Tablo 2.1. Türk lehçelerinde söz dizimi terimi **110**

Tablo 2.2. Türk lehçelerinde cümle terimi **115**

Tablo 2.3. Türkiye Türkçesinde kelime grubu için kullanılan terimler **116**

Tablo 2.4. Türk lehçelerinde kelime grubu için kullanılan terimler **117**

Tablo 2.5. Türkiye Türkçesinde kelime grubunu oluşturan kelimeler için kullanılan terimler **118**

Tablo 2.6. Türkiye Türkçesinde kelime grupları tasnifleri **128**

Tablo 2.7. Karaçay-Malkar Türkçesinde kelime grubu için kullanılan terimler **131**

Tablo 2.8. Etim söz tutuşla "Fiilli kelime grupları" örnekleri **138**

Tablo 2.9. Karaçay-Malkar Türkçesinde cümlede/bağlamda kelime grubunu oluşturan ögelerin bağlantı yöntemleri **144**

Tablo 2.10. Kelişiw "İlgi-iyelik eki ile birleşme" örnekleri **144**

Tablo 2.11. Tağılıw "Hâl ekleri ile birleşme" örnekleri **145**

Tablo 2.12. Ḳısılıw "Eksiz birleşme" örnekleri **146**

Tablo 2.13. Sıralanma yöntemiyle kurulan kelime grupları **147**

Tablo 2.14. İstem yöntemiyle kurulan kelime grupları **147**

Tablo 2.15. Belirten ögesi belirtilen ögesine sıralanma yöntemiyle bağlanan fiilli kelime grupları **148**

Tablo 2.16. At söz tutuşla "Belirtilen ögesi isim olan kelime grubu" örnekleri **149**

Tablo 2.17. Söz tutuşlanı mağana canı bla türlüleri "Kelime gruplarının mana yönüyle türleri" **151**

Tablo 2.18. Fiilli kelime gruplarının söz dizimsel görevleri ve bağlantı yöntemlerine göre çeşitleri **152**

Tablo 2.19. Basit ve birleşik kelime gruplarının kuruluşları **165**

Tablo 2.20. Temel ögenin sözcük türüne göre kelime grupları **166**

Tablo 2.21. Kelime grubunu meydana getiren ögelerin arasındaki bağlantı yöntemlerinin çeşitleri **167**

Tablo 2.22. Kelime grupları incelenirken kullanılan kısaltma ve işaretler **173**

Tablo 2.23. Geleneksek dil bilgisi anlayışında fiilli kelime grupları için kullanılan terimler **200**

Tablo 3.1. Basit, isimli, isimlik ve belirtmelik yapı tiplerinde bağlantı yöntemlerinin kullanım sıklığı……..**445**

Tablo 3.2. Basit, fiilli, isimlik ve belirtmelik yapı tiplerinde bağlantı yöntemlerinin kullanım sıklığı **445**

Tablo 3.3. Üç ögeli, isimli, isimlik ve belirtmelik yapı tiplerinde bağlantı yöntemlerinin kullanım sıklığı **446**

Tablo 3.4. Üç ögeli, fiilli, isimlik ve belirtmelik yapı tiplerinde bağlantı yöntemlerinin kullanım sıklığı **446**

Tablo 3.5. Çok ögeli, belirten gruplu ve belirtilenli kelime grupları içinde isimli-fiilli isimlik ve isimli-fiilli belirtmelik yapı tiplerinde bağlantı yöntemlerinin kullanım sıklığı **447**

Tablo 3.6. Çok ögeli, belirtenli ve belirtilen gruplu kelime grupları içinde isimli-fiilli isimlik ve isimli-fiilli belirtmelik yapı tiplerinde bağlantı yöntemlerinin kullanım sıklığı **447**

Tablo 3.7. Çok ögeli, belirten gruplu ve belirtilen gruplu kelime grupları içinde isimli-fiilli isimlik ve isimli-fiilli belirtmelik kelime gruplarında bağlantı yöntemlerinin kullanım sıklığı **447**

Tablo 3.8. Karmaşık kelime gruplarında bağlantı yöntemlerinin kullanım sıklığı **448**

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1. Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti ve Kabardey-Balkar Cumhuriyeti **14**

Şekil 2.1. Belirten gruplu üç ögeli kelime grubu……..**217**

Şekil 2.2. Belirtilen gruplu üç ögeli kelime grubu **217**

Şekil 2.3. Belirten gruplu çok ögeli kelime grubu **299**

Şekil 2.4. Belirtilen gruplu çok ögeli kelime grubu **300**

Şekil 2.5. Belirten gruplu ve belirtilen gruplu çok ögeli kelime grubu **300**

KISALTMALAR LİSTESİ

[ad]: Ayrılma hâl eki

akt.: Aktaran

Alm.: Almanca

Ar.: Arapça

B: Bağlaç

[ça]: Eşitlik eki

[de]: Hâl eki

DLT.: Dìvānu Luġāti ’t-turk

E: Edat

EUT.: Eski Uygur Türkçesi

F: Fiil ve fiil soylu sözcükler

Far.: Farsça

Fr.: Fransızca

İ: İsim ve isim soylu sözcükler

[il]: İlgi eki

İng.: İngilizce

İt.: İtalyanca

[iy]: İyelik eki

KB.: Kutadgu Bilig

KBT: Karaçay-Malkar Türkçesi

KMT.: Karaçay-Malkar Türkçesi

Kök T.: Kök Türkçe

M.Ö.: Milattan önce

Osm.: Osmanlıca

Rus.: Rusça

T.T.: Türkiye Türkçesi

TDK: Türk Dil Kurumu

vb.: ve benzeri

yy.: yüzyıl

A.: Amanat

A.C.: Ay Carıḳda

A.T.: Ana Til

At.: Atacurtuma

Ay.: Aymuş

B.B.: Bap-Bap, Bappahan

B.Ç.: Bal Çibin

Ç.K.: Çumla Ḳızaradıla

D.İ.Ö.: Durḳu İçinde Ögüz

D.T.T.K.: Düniya Tınçlığın Tileyme Ḳadardan

K.K.: Ḳara Kübür

K.M.N.S.: Ḳaraçay-Malkar Nart Sözle

K.M.T.S.: Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü

K.N.S.: Ḳaraçay Nart Sözle

M.: Mifle

M.N.S.: Malḳar Nart Sözle

N.B.T.H.K.A.: Nart Boyu Türkleri Hun-Karaçaylıların Atasözleri

N.S.A.Ç.S.: Nart Sözle, Aytıvla, Çam Sözle

N.T.: Nartlanı Tuwduḳları

O.C.: Ontört Cıl

TRANSKRİPSYON ALFABESİ

Karaçay-Malkar Türkçesinde Kelime Grupları adlı tezde örneklerin alındığı metinlerin dili Karaçay-Malkar Türkçesidir. Örneklerin alındığı metinler, Karaçay-Malkar Türkçesi Kiril alfabesi ile kaleme alınmıştır. Aşağıdaki tabloda metinlerde kullanılan Kiril esaslı Karaçay-Malkar alfabesinin Latin alfabesine çeviri yazı sistemi verilmiştir.

Karaçay-Malkar Türkçesi Kiril Alfabesi	**Latin Alfabesi**	**Karaçay-Malkar Türkçesi Kiril Alfabesi**	**Latin Alfabesi**
А а	A a	Нъ нъ	Ñ ñ
Б б	B b	О о	O o
В в	V v	П п	P p
Г г	G g	Р р	R r
ГЪ гъ	Ġ ġ	С с	S s
Д д	D d	Т т	T t
Дж дж	C c	У у	U u
Е е	E e	Ў ў	W w
Ё ё	Ö ö	Ф ф	F f
Ж ж	J j	Х х	H h
З з	Z z	Ц ц	Ts ts
И и	İ i	Ч ч	Ç ç
Й й	Y y	Ш ш	Ş ş
К к	K k	Ы ы	I ı
Къ къ	Ķ ķ	Э э	E e
Л л	L l	Ю ю	Ü ü
М м	M m	Я я	Ya ya
Н н	N n		

GİRİŞ

1. Problem Durumu

UNESCO (2020) tarafından hazırlanan Tehlike Altındaki Dünya Dilleri Atlası'nda Karaçay-Malkar Türkçesi *hassas, zarar görmeye meyilli, korunmasız* (vulnerable) kategorisinde değerlendirilmektedir.

Sosyal, politik, kültürel ve eğitimle ilgili alanlarda oluşan birçok farklı faktöre bağlı olarak Karaçay-Malkar Türkçesinin konuşur sayısı günden güne azalmaktadır.

• Nüfus: Bir toplumdaki genel nüfusun azalması, doğal olarak dilin konuşur sayısını da etkilemektedir; ancak Karaçay-Malkar Türkçesini (daha fazla) kullanan yaşlı nüfusun azalması önemli bir etkendir.

• Göç: Bir toplumdaki göç, özellikle genç konuşurların başka yerlere taşınması, dilin konuşan sayısını azaltabilir. Göç edenler yerleştikleri yeni yerleşim yerlerinde ana dili kullanımını sürdürmekte zorlanabilirler. Karaçay-Malkar Türkçesi konuşan genç nüfusun da köylerden şehirlere veya farklı ülkelere iş, eğitim vb. sebeplerle göç etmesi dilin konuşur sayısının azalmasında önemli bir etkendir.

• Farklı dillerle etkileşim: Bir dilin başka dillerle rekabet ettiği veya başka dillerin dominant olduğu bir ortamda, zayıf olan dilin konuşur sayısı azalabilir.

• Eğitim: Bir dilin eğitim sistemi tarafından desteklenmemesi ve eğitim-öğretim dili olarak kullanılmaması, konuşan sayısını azaltabilir. Eğitim sisteminde ve resmî belgelerde kullanılmama durumu dilin kullanımını doğrudan etkiler. Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti ve Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'nin bağlı bulunduğu Rusya Federasyonu'nun resmi dilinin Rusça olması, Rusçanın bu coğrafyada eğitim-öğretim dili olarak kullanılması ve bölgede dominant dil olması; Karaçay-Malkar Türkçesinin konuşur sayısının azalmasında önemli bir etkendir.

• Kültürel ve politik faktörler: Toplumdaki kültürel değişimler, genç nesillerin geleneksel dillerini terk etmelerine neden olabilir. Siyasi olarak uygulanan çeşitli asimilasyon faaliyetleri de konuşur sayısının azalmasında etkin bir rol oynamaktadır.

Bu sıralanan maddeler bugün Rusya Federasyonu içinde yaşayan Karaçay-Malkar Türkleri için geçerlidir. Bu bölge dışında (Türkiye, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Suriye ve Amerika Birleşik Devletleri/New Jersey) varlıklarını sürdüren Karaçay-Malkar Türkleri için

de yaşadıkları devletin ana dili ile eğitim almaları, günlük hayatta bu ülkenin ana dilini kullanmaları ve bulundukları coğrafyanın kültüründen etkilenmeleri sebep olarak gösterilebilir.

Konuşur sayısı günden güne azalmakta olan Karaçay-Malkar Türkçesi ile ilgili Türkiye'de Türk dili, dilbilim, tarih, sosyoloji, din vb. alanlarda araştırmalar ve çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar sayesinde Karaçay-Malkar Türklerinin diğer Türk boyları ile yaşayış, inanç, tarih ve dil özellikleri bakımından ortak ve farklı yönleri görünür hâle gelmektedir; ancak yapılan Türk dili çalışmaları incelendiğinde Karaçay-Malkar Türkçesinin söz dizimiyle ilgili yapılan çok kapsamlı bir çalışmaya rastlanamamıştır.

Bu çalışmada Karaçay-Malkar Türkçesinde söz diziminin çalışma sahasına giren kelime grupları incelenerek hem yeni bir tasnif denemesi yapılacak hem de Karaçay-Malkar Türkçesindeki kelime grupları ile Türkiye Türkçesindeki kelime grupları arasındaki farklılıklar ve benzerlikler ortaya koyulacaktır.

Türk dili, dilbilim, halk bilimi, Türk lehçeleri alanlarında Karaçay-Malkar Türkçesi ile ilgili hazırlanan tamamlanmış lisansüstü tez çalışmaları şu şekilde sıralanabilir:

Doktora tezleri:

Günay, A. (2023). *Karaçay-Malkar Türkçesi Grameri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Muğla.

Adiloğlu, A. (2015). *Sovyet Egemenliğinden Önceki Karaçay-Malkar Edebiyatı.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Edebiyatları Ana Bilim Dalı, İzmir.

Arbatlı, M. S. (2012). *Kaysın Kuliyev: Hayatı, Sanatı ve Şiileri.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Edebiyatları Anabilim Dalı, İzmir.

Yüksek lisans tezleri:

Arıcan, S. (2023). *Malkar Destanlarının Ortaya Çıkışında Travmatik Deneyimler.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul.

Ceylan, S. (2022). *Codex Cumanicus ve Karaçay-Malkar Türkçesinin Karşılaştırmalı Söz Varlığı.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Çağdaş Türk Lehçeleri Bilim Dalı, Antalya.

Krainiuchenko, A. (2021). *Karaçay-Malkarcada 'Almak' ve 'Vermek' Fiillerinin Anlamsal Alanları.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı, Ankara.

Altınkal, G. (2020). *Salih Hoçu'nun Hikâyeleri Üzerine Karaçay-Balkar Türkçesi Dil İncelemesi (İnceleme-Metin-Dizin).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Çanakkale.

Mavi, A. (2020). *Çerkes ve Karaçay-Malkar Dil ve Edebiyatları Arasındaki Etkileşimler.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kafkas Dilleri ve Kültürleri Ana Bilim Dalı, Çerkez Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Düzce.

Gündoğdu, S. K. (2019). K*araçay-Malkar Nart Destanlarında Mitolojik Kahramanların ve Varlıkların İncelenmesi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul.

Alieva, F. (2018). *Halimat Bayramuk'un Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Mensur Eserleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Edebiyatı Anabilim Dalı, İzmir.

Çinpolat Y. R. (2018). *Ahmat Kubanov'un Leyla Bla Mecnün Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme: Biçim Birimlik Dizin, Kelime Sıklığı Dizini ve Çekim Ekleri.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Ankara.

Bindaş, E. (2016). *Karaçay Malkar Türkçesinde Kuş (Hayvan) İsimlerinin Kuruluşu ve Türkiye Türkçesi ile Karşılaştırılması.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ordu.

Işık, N. (2016). *Karaçay-Malkar Folklor Kitabının Latin Harflerine Aktarımı ve Değerlendirilmesi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrasya Çalışmaları Ana Bilim Dalı, Kayseri.

Günay, A. (2016). *Türkiye'de Bir Ağız Adacığı: Karaçay- Malkar Türkçesi Ağzı (Gramer-Metinler-Sözlük).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Muğla.

Konak, S. (2015). *Eskişehir ve Çevresinde Konuşulan Karaçay Türkçesi Dil Özellikleri: Dil İncelemesi-Sözlük-Metin.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Eskişehir.

Akdağ Öztürk, M. (2013). *Karaçay Malkar Türkçesi ve Kara Kübür Romanı Üzerine İnceleme.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Çağdaş Türk Dilleri ve Edebiyatı Bilim Dalı, Ordu.

Güven, M. (2012). *Karaçay-Malkar Edebiyatında Çağdaş Bir Ozan Özdenlanı Albert (metin- çeviri-inceleme).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Aslan, Z. (2012). *Karaçay-Malkarlarda Tılsımlı Masallar (İnceleme-Metin).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı, Ankara.

Berber, Y. (2012). A*zretni Kuvanç Künü Adlı Eser Üzerinde Karaçay-Balkar Türkçesi Dil İncelemesi (Yazı Çevirimi-Aktarma-Çekim Şekil Bilgisi-Dizin)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Edirne.

Yurdakul, E. (2011). *Karaçay-Balkar Türkçesi Konu Çözümlemeli Söz Varlığı.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, İzmir.

Çalık, A. (2006). *Malkar Türkçesi Nart Destanı (İnceleme-Metin-Aktarma-Dizin).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Sakarya.

Topal, E. (2005). *"Nart Jırla Bla Tauruhla" Adlı Derleme Kitabındaki Dilin Eski Kıpçakça ile İlişkisi Üzerine Bir İnceleme (Giriş-İnceleme-Metinler-Sözlük).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eskişehir.

Arbatlı, M. S. (2004). *İsmail Semenov ve Aktamak Adlı Eseri (İnceleme-Metin).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı, Türk Dünyası Edebiyatı Bilim Dalı, İzmir.

Tümer, B. (2002). *Karaçay-Malkar Türkçesinde Sıfat-Fiil ve Zarf-Fiil.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tosun, R. (2000). *Karaçay-Malkar Türkçesinde Fiil.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara.

Balkan, V. (1997). *Karaçay-Malkar Türk Edebiyatından Kazım Meçi'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserlerinden Örnekler.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Afyon.

Şahin, İ. (1995). *Karaçay Halḳnı El Bergen Çomaḳları (Giriş, Transkripsiyon, Türkiye Türkçesinde Aktarma, Sonuç İndeks).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Malatya.

Karahan Özgür, F. (1995). *A Preliminary Study On The Language Use Of Third Generation İmmigrant Karachais (Üçüncü Kuşak Göçmen Karaçaylarda Dil Kullanımı Üzerine Bir Araştırma).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yavuz, M. (1994). *Karaçay Türkçesi (Gramer, Metin, Sözlük).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Türk dili, dilbilim, halk bilimi, Türk Lehçeleri alanlarında Karaçay-Malkar Türkçesi ile ilgili devam etmekte olan çalışmalar lisansüstü tez çalışmaları şunlardır:

Yüksek lisans tezleri:

Elibol, S. (2023). *Karaçay-Balkarca İsim Morfolojisi*. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri Ana Bilim Dalı, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı, Ankara.

Say, M. E. (2023). *Karaçay-Malkar Türkçesi Soy Söylenceleri (Dil Bilgisi İncelemesi-Çeviri Yazılı Metin-Aktarma-Dizin).* Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, İstanbul.

Demet, A. İ. (2023). *Bayramkullanı Ahmat'ın Karaçayca Okuma Kitabı (Literaturadan Hrestomatiya 1935) Üzerine Bir Dil İncelemesi.* Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, İzmir.

Karabaş, O. (2022). *Karaçay-Malkar Türkçesinde Edatlar.* Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Antalya.

Kochkarov, S. (2020). *Karaçay Malkar Mitolojisi*. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Nevşehir.

Yukarıda adı geçen yüksek lisans ve doktora tezlerinden de görüldüğü üzere Karaçay-Malkar Türkçesi ile ilgili yapılan çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Dil bilgisini konu alan çalışmalarda da farklı dil bilgisi konularında çalışmalar yapılmıştır; ancak bu çalışmalar içinde söz dizimi ve söz diziminin alt kolu olan kelime grupları ile ilgili detaylı bir tasnif çalışması bulunmamaktadır.

Türkiye'de Çağdaş Türk Lehçelerinin söz dizimi üzerine hazırlanan lisansüstü tezler incelendiğinde birkaç çalışma dışında genellikle aynı inceleme yöntemlerinin kullanıldığı görülür. Bu alanda hazırlanan tez çalışmaları aşağıda listelenmiştir. Bu tezlerde kullanılan inceleme yöntemleri ise dipnotlarda açıklanmıştır.

Doktora tezleri:

Altundaş, U. (2022). *Tuvacada Söz Öbekleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Ankara.[1]

Duman, G. B. (2019). *Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkoloji Ana Bilim Dalı, Kırgızistan.[2]

Şenol, A. Ç. (2018). *Türkiye Türkçesi ve Türkmen Türkçesinin Karşılaştırmalı Söz Dizimi.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Lehçeleri Ana Bilim Dalı, İzmir.[3]

---

[1] Çalışmada evrensel dil bilgisinin öbek yapı sınıflandırması kullanılmıştır.
[2] Çalışmada Karahan, 2011 tasnifi kullanılmıştır.
[3] Çalışmada Ergin, 2007 ve Karahan, 1993 tasnifleri kullanılmıştır.

Ertürk, F. (2016). *Türkiye Türkçesi ve Başkurt Türkçesinin Karşılaştırmalı Söz Dizimi.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Lehçeleri Ana Bilim Dalı, İzmir.[4]

Özdoğan, A. (2015). *Cengiz Aytmatov'un Kırgızca Hikâyelerinin Söz Dizimi.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Lehçeleri Ana Bilim Dalı, Erzurum.[5]

Dinç, S. (2014). *Türkmen Türkçesinin Söz Dizimi.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Sivas.[6]

Erenoğlu, N. (2013). *Türkiye Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesinin Söz Dizimi Açısından Karşılaştırılması.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Lehçeleri Ana Bilim Dalı, İzmir.[7]

Kerimoğlu, C. (2006). *Türkiye Türkçesi ve Tatar Türkçesinin Karşılaştırmalı Söz Dizimi.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Lehçeleri Ana Bilim Dalı, İzmir.[8]

Mussa, B. (2004). *Türkiye Türkçesi ile Kazak Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ankara.[9]

Bayniyazov, A. (2000). *Çağdaş Kazak Türkçesindeki Kelime Grupları ve Cümle Çeşitlerinin Türkiye Türkçesindeki Karşılıkları.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, İstanbul.[10]

---

[4] Çalışmada Ergin, 2000 ve Karahan, 2007 tasnifleri kullanılmıştır.
[5] Çalışmada Prof. Dr. Efrasiyap Gemalmaz, Alyılmaz,1994; Börekçi, 2009; Daşdemir, 2000; Kara, 1996 tasniflerinden faydalanılmıştır.
[6] Çalışmada Bilgegil, 1984; Delice, 2007; Dizdaroğlu, 1976; Karahan, 1999; Karaörs, 1993; Özkan ve Sevinçli, 2009 tasniflerinden faydalanılmıştır.
[7] Çalışmada Ergin, 2000 ve Karahan, 2004 tasnifleri kullanılmıştır.
[8] Çalışmada Ergin, 1993 tasnifleri kullanılmıştır.
[9] Çalışmada Kazak Türkçesi gramerciliğindeki kelime gruplarının inceleme yöntemlerine göre tasnif yapılmıştır.
[10] Çalışmada Ergin, 1980 tasnifleri kullanılmıştır.

Atabey, İ. (1998). *Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesinin Kelime Grupları Bakımından Karşılaştırılması.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Ankara.[11]

Yaman, E. (1994). *Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesi'nin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ankara.[12]

Yüksek lisans tezleri:

İpeksoy, M. (2023). *Azerbaycan Türkçesinde Kelime Gruplarının Söz Dizimindeki Yeri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Kayseri.[13]

Erdoğan, Ş. (2022). *Abdulla Qahhor'ın "Sinchalak" Adlı Eseri Esasında Özbek Türkçesinde Kelime Grupları (İnceleme, Çeviri Yazı, Aktarım).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı, Niğde.[14]

Tileubayeva, B. (2021). *Muhtar Avezov'un Hikâyeleri Örneğinde Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Kelime Gruplarının Karşılaştırılması.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Kütahya.[15]

Dede, C. (2021). *Karakalpak, Kazak ve Kırgız Türkçesinde Kelime Gruplarının Yapısı.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı, Muğla.[16]

Karakurt, G. (2019). *Kumuk Türkçesinde Kelime Grupları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Bolu.[17]

---

[11] Çalışmada Ergin, 1980 ve Karahan, 1991 tasnifleri kullanılmıştır.
[12] Çalışmada Türkiye Türkçesinde kullanılan geleneksel ekol ile Özbek Türkçesinde kelime gruplarının inceleme yöntemine göre karşılaştırma yapılmıştır.
[13] Çalışmada Karahan, 2020 tasnifi kullanılmıştır.
[14] Çalışmada Gültekin, 2013 tasnifi kullanılmıştır.
[15] Çalışmada Aktan, 2016 ve Karahan, 2016 tasnifleri kullanılmıştır.
[16] Çalışmada Türkiye Türkçesinde kullanılan geleneksel ekol ile Karakalpak, Kazak ve Kırgız Türkçesinde kelime gruplarının inceleme yöntemlerine göre karşılaştırma yapılmıştır.
[17] Çalışmada Karahan, 2012 tasnifi kullanılmıştır.

Kulaksız, Ş. (2019). *Azerbaycan Türkçesi Atasözlerinde Kelime Grupları.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ankara.[18]

Somak, E. (2019), *Kumuk Türkçesindeki Atasözü Ve Deyimlerin Anlam Bilimi ve Söz Dizimi Açısından İncelenmesi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Ankara.[19]

Karadavut, A. (2016). *Kuseyin Esenkocoyev'in Hikâyelerinde Kelime Grupları (Metin-İnceleme-Türkiye Türkçesine Aktarım)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Zonguldak.[20]

Hancı, T. (2013). *Kazak Şair Maxambet Ötemisulı'nın Eserlerinde Kelime Grupları: Metin-İnceleme-Dizin.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, İstanbul.[21]

Sevim, S. (2003). *Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesinin Sentaksının Karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Denizli.[22]

2. Amaç ve Önem

Bu çalışmanın amacı 1960'lardan sonra dil bilgisi çalışmaları başlamış olan Karaçay-Malkar Türkçesindeki kelime gruplarının kullanımı, yapısı ve dizimsel özellikleri hakkında bilgi vermektir. Bu amaç doğrultusunda çalışma kapsamında şu alt amaçlarla ilgili sorulara cevap aranmıştır:

"Karaçay-Malkar Türkçesinde kelime grupları hangi yöntemle incelenmiştir?"

"Karaçay-Malkar Türkçesindeki edebi eserlerde kelime gruplarının kullanımı, yapısı ve dizimsel özellikleri nedir?"

[18] Çalışmada kelime grupları geleneksel ekole göre tasnif edilmiştir.
[19] Çalışmada Karahan, 2011 tasnifi kullanılmıştır.
[20] Çalışmada Karahan, 2011 tasnifi kullanılmıştır.
[21] Çalışmada kelime grupları Kazak Türkçesi gramerciliğine göre tasnif edilmiştir.
[22] Çalışmada Karahan, 1999 tasnifi kullanılmıştır.

“Karaçay-Malkar Türkçesindeki kelime grupları tasnif edildiğinde ortaya çıkacak yeni tasnifin güncel tasniflerden ne gibi farklılıkları olacaktır?”

“Karaçay-Malkar Türkçesindeki kelime grupları ile Türkiye Türkçesindeki kelime gruplarının inceleme yöntemleri benzer veya farklı mıdır?”

Kıpçak grubu Türk lehçelerinden biri olan Karaçay-Malkar Türkçesinin UNESCO (2020) tarafından hazırlanan Tehlike Altındaki Dünya Dilleri Atlası’nda hassas diller içinde olması dilin canlılığını yitirmek üzere olduğunun bir göstergesidir. Karaçay-Malkar Türklerinin yaşayış, inanç, tarih ve dil özellikleriyle ilgili yapılan tüm akademik çalışmalar, Karaçay-Malkar Türklerinin diğer Türk boylarıyla olan benzerlik ve farklılıklarını göstermenin yanında, Karaçay-Malkar Türkçesinin korunması ve yaşatılması için büyük bir önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışma, Karaçay-Malkar Türkçesinin söz dizimsel yapısını inceleyerek, dilin yapısal özelliklerinin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Karaçay-Malkar Türkçesindeki kelime gruplarının sınıflandırılmasına ve yeni bir tasnifin geliştirilmesine, lehçenin korunmasına ve yaşatılmasına katkıda bulunacaktır.

3. Tanımlar

Söz dizimi: “Bir cümleyi oluşturan kelime türlerinin arasındaki ilişkileri inceleyen ve sınıflamalar yapan dil bilgisi kolu, cümle bilgisi, tümce bilgisi, nahiv, sentaks” (TDK, 2020).

Cümle: “Bir yargı bildirmek için tek başına çekimli bir fiil veya çekimli bir fiille kullanılan kelimeler dizisi, tümce” (TDK, 2020).

> **Kelime grubu:** “Kelime grubu birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir. Kelime grubu için birden fazla kelime birtakım kaidelerle belirli bir düzen içinde yan yana getirilir. Kelime grubu tek bir nesneyi veya hareketi birlikte karşılayan kelime topluluğu demektir. Kelime grubunun kullanılışında da bu bütünlük kendisini gösterir” (Ergin, 2007: 374).

4. Yöntem

Bu çalışmada nitel bir veri analizi yöntemi olan tarama yöntemi kullanılmıştır.

> “Tarama modeli, geçmişte ve hâlen var olan durumu ve özellikleri olduğu gibi betimlemeyi, açıklamayı amaçlayan araştırma yaklaşımlarından biridir. Bu modelde, araştırmaya konu olan birey, olay ya da nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Olanları değiştirme ya da etkileme gibi bir durum söz konusu olamaz” (Karasar, 2006: 77).

“Tarama modelinde olayları olduğu gibi kaydetme, sınıflama en başta olan özelliktir. Ancak yorum ve değerlendirme yapmak zorunludur. Tarama modeli iki amaca hizmet eder” (Yıldırım, 1966: 67).

Bu çalışmanın amacı “Karaçay-Malkar Türkçesindeki kelime gruplarının yapılarını ve dizimsel özelliklerini tespit etmek” olarak belirlendiğinden, çalışmanın yöntemi olarak tarama yönteminin kullanılması uygun görülmüştür. Bu kapsamda “Karaçay-Malkar Türkçesinde Kelime Grupları” başlığı altında hazırlanan bu çalışma, iki ana bölüm üzerine teşekkül etmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde, dil bilgisi konulu başlıca kaynaklarda Karaçay-Malkar Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde kullanılan kelime gruplarının incelenişi, bu hususta yapılan tanımlar ve sınıflandırmada kullanılan yöntemler tespit edilmiştir. Bu incelemenin örneklemi olarak Karaçay-Malkar Türkçesi dil bilgisi kitapları arasından sentaks/söz dizimi konularını içeren eserlerden başlıcaları temin edilmiş ve incelenmiştir. Bu eserleri şöylece sıralamak mümkündür:

Baskakov, N. A. (1966). *Karaçay-Malkar Tilni Gramatikası, Fonetika, Morfologiya, Sintaksis*. Kabartı-Malkar Kitab Basma.

Bayramkullanı A. M. & Orusbiylanı İ. H. M. (1977). *Karaçay Tilni Grammatikası, Sintaksis*. Stavropol Kitap Basması.

Ahmatlanı, İ. H. (1991). *Malkar Tilni Sintaksisi*. Nart.

Ahmatlanı, İ. H. (1992). *Malkar Til, Sintaksis.* Elbrus Kitab Basma.

Bayramkullanı A. M., Orusbiylanı İ. H. M., Kumuklanı Ş. M. & Goçiyalanı S. A. (1992). *Karaçay Tilni Grammatikası, Sintaksis.* Karaçay-Çerkes Kitap Basma.

Guzeylanı J. M. (1999). *Busaġatdağı Malkar Til*. Elbrus.

Guzeylanı J. M. (2002). *Ḳaraçay-Malkar Tilni Tintiwçü Tarıhı em Problemaları.* Elbrus Kitab Basma.

Ahmatlanı, İ. H. & Ketençilanı M. B. (2003). *Ḳaraçay-Malkar Tilni Sintaksisinden Tablitsala*. Elbrus.

Sozaylanı A. B & Sozaylanı B. T. (2005). *Karaçay-Malkar Til*. Nalçik.

Çalışmanın ikinci bölümünde yeni bir tasnif çalışması yapmak üzere seçilen kelime grupları örnekleri incelenmiştir. Karaçay-Malkar Türkçesinin sentaktik yapısının görülmesi için örneklerin seçildiği edebi eserlerde, eserlerin yayın tarihlerinde dar bir sınırlandırma

yapılmamıştır. Seçilen örnekler içinde hikâye, roman, şiir, atasözü, masal, sözlük gibi türler bulunmaktadır. Bu bölümde tespit edilen kelime grupları örnekleri ise aşağıda sıralanan edebi eserlerden alınmıştır:

Laypalanı, Ķ. T. & Süyünçlanı, A. A. (1961). *Ana Til*. Ķaraçay-Çerkes Kitab İzdatelstvo. (A.T.)

Aliylanı, S. Ç. (1963). *Nart Sözle*. Ķaraçay-Çerkes Kitap İzdatelstvo. (K.N.S.)

Appalanı, B. (1964). *Atacurtuma (Nazmula)*. Stavropol Kitap İzdatelstvo. (At.)

Zandov, A. M. (1965). *Malkar Nart Sözle*. Ķabartı-Malķar Kitap Basması. (M.N.S.)

Aliylanı, U. (1966). *Aymuş*. Stavropolskoe, Kinşneo İzdarelstvo. (Ay.)

Ķuli, Ķ. (1969). *Çumla Ķızaradıla (Nazmula)*. Elbrus. (Ç.K.)

Tokumaev, J. Z. (1969). *Nartlanı Tukumları*. Elbrus. (N.T.)

Abayhanlanı, N. (1980). *Bal Çibin*. Stavropol Kitab Basmanı. (B.Ç.)

Laypanlanı, H. (1985). *Ay Carıķda*. Stavropol Kitab Basmanı. (A.C.)

Appalanı, H. A. (1958). *Ķara Kübür*. Ķaraçay-Çerkes Kitap İzdatelstvo. (K.K.)

Bayramuķlanı, H. (1990). *Ontört Cıl*. Stavropol Kitap Basmanı. (O.C.)

Hubiylanı, O. (1990). *Amanat*. Stavropolskoye Knijnoye İzdatelstvo, Karaçayevo-Çerkesskoye Otdeleniye. (A.)

Nevruz, Y. (1991). *Karaçay-Malkar Türkçesinden Türkiye Türkçesine Açıklamalı Büyük Sözlük.* (K.M.T.S.)

Goçiyalanı S. A. ve Toķlanı T. O., (1993). *Durķu İçinde Ögüz*…. Ķaraçay-Çerkes Respublika Kitab Basma. (D.İ.Ö.)

Omarlanı, K. (1995). *Düniya Tınçlığın Tileyme Ķadardan, Nazmula bla Poemala*. "El-Fa" Kitap Basma. (D.T.T.K.)

Hadcilanı T. (2001). *Bap-Bap, Bappahan*. Elbrus. (B.B.)

Curtubaylanı, H. Ç. (2005). *Ķaraçay-Malkar Nart Sözle*. Elbsrus Kitap Basma. (K.M.N.S.)

Semenova, S. (2006). *Nart Boyu Türkleri Hun-Karaçaylıların Atasözleri*. Kaynak. (N.B.T.H.K.A.)

Curtubaylanı, M. (2007). *Ḳaraçay-Malḳar Mifle*. Elbrus. (M.)

Mağulalanı, F. L. (2010). *Nart Sözle, Aytıvla, Çam Sözle*. Karaçay-Çerkes Kral Universitet. (N.S.A.Ç.S.)

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde çalışmanın genel çerçevesini oluşturan kuramsal yapılar ve bu yapılara dayalı bilgiler sunulmuştur.

1. Karaçay-Malkar Türkleri

Karaçay Malkar Türkleri, Rusya Federasyonu içinde yer alan Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti ve Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'nde yaşamlarını sürdürmektedir.

Şekil 1.1. Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti ve Kabardey-Balkar Cumhuriyeti

Kaynak: (Türkistan Birliği, 2020)

> "Kafkasya'da Elbruz Dağı'nın (Mingitaw) doğu ve batısında yüksek dağlık vadilerde yaşayan Karaçay-Balkar Türkleri, tarih boyunca bölgede hakimiyet kuran Kimmer, Saka (İskit), Hun-Bulgar ve Kıpçak Türklerinin binlerce yıl süren etnik bütünleşmesinden süzülerek ortaya çıkmış bir Türk boyudur. Elbruz Dağı'nın batısında Koban (Kuban) Irmağı'nın kaynak bölgesindeki Kartcurt, Hurzuk, Uçkulan köyleri ile Duvut, Teberdi, Morh, Ishavat, Urup, Laba ırmaklarının yukarı bölgelerinde ve Arhız, Cögetey, İnçik (Zelencuk), Mara vadilerinde; Elbruz dağının doğusunda Bashan (Baksan)[23], Çegem, Holam, Bızıngı ve Balkar (Çerek) vadilerinde yaşarlar" (Adiloğlu, 2002: 991).

Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti (Къарачай-Черкес Республика, Karachay-Cherkess Republic, Karachayevo-Cherkesiya), Rusya Federasyonu'na bağlı Kuzey Kafkasya Federal

[23] Baksan < Basık Han

Bölgesi içinde özerk cumhuriyettir. 12 Ocak 1922'de "Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi" adıyla Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı olarak kurulmuştur. "Karaçay-Çerkes Bölgesi" 26 Nisan 1926'da "Karaçay Özerk Bölgesi" ve "Çerkes Ulusal Okrugu" olarak ikiye ayrılmıştır.

Kabardino-Balkarya Cumhuriyeti (Кабардино-Балкарская Республика, Kabardino-Balkarskaya Respublika, Kabardino-Balkariya), Rusya Federasyonu'na bağlı Kuzey Kafkasya Federal Bölgesi içinde özerk cumhuriyettir. 16 Ocak 1922'de önce Rusya Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti içerisinde "Kabardino-Balkarya Vilayeti" olarak kurulmuştur. 5 Aralık 1936'da ise özerk cumhuriyete dönüştürülmüştür.

> "Rusya Federasyonu içinde 14.100 km^2'lik bir bölgeyi kaplayan Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nin başkenti Çerkessk şehridir. Cumhuriyet sınırları içinde Karaçaylılar, Kabardeyler, Besleneyler, Abazalar, Nogaylar, Ruslar, Osetler ve Ukrayna Kazakları yaşamaktadırlar. Bölge nüfusunun %35'ini Ruslar ve Kazaklar, %40'ını Karaçaylılar, %10'unu Kabardey ve Besleneyler, %6'sını Abazalar, %3'ünü Nogaylar oluşturmaktadır. Kabardin-Balkar Cumhuriyeti Rusya Federasyonu içinde 12.470 km^2 bir sahada yer alan cumhuriyetin başkenti Nalçik şehridir. Cumhuriyet nüfusunun %45'ini Kabardeyler, %37'sini Ruslar, %10'unu Malkarlılar oluşturmaktadır" (Tavkul, 2008: 3).

> "Bu iki Cumhuriyet ile Rusya Federasyonu'na bağlı muhtelif yerlerdeki toplam nüfusları yaklaşık 300.000 kişidir. Bunun dışında Kazakistan'da 5 bin, Kırgızistan'da 2 bin, Türkiye'de 25 bin, ABD'de 5 bin, Suriye'de 2 bin kişi yaşamaktadır. Böylelikle Karaçay-Malkar Türklerinin dünyadaki toplam nüfusunun 350.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir" (Adiloğlu, 2016: 15).

İkinci Dünya Savaşı sırasında Karaçaylılar ve Malkarlılar, Almanlar ile iş birliği yapılması, Karaçay bölgesindeki çocuk yuvasında 150 kadar Rus çocuğun öldürülmesi, Alman ordusunu durdurmak için Kafkasya'ya çekilen 600 kişilik Sovyet Birliğinin imha edilmesi gibi gerekçeler ile suçlanmışlardır (Temizkan, 1997: 63). Bu suçlamalar sonucunda 2 Kasım 1943 tarihinde Karaçaylılar, 8 Mart 1944 tarihinde Malkarlılar, Stalin tarafından Orta Asya ve Sibirya'ya sürülmüştür. Sürgünde Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın ücra bölgelerine dağıtılıp yerleştirilmişlerdir. Stalin'in ölümünden sonra yerine Sovyetler Birliği Komünist Partisi Birinci Sekreteri olarak Nikita Kruşçev gelmiştir. Kruşçev, iktidara gelince sürgüne gönderilen Karaçaylılardan bir heyet kendisini ziyarete gitmiş ve uğradıkları haksızlıkları anlatarak anavatanlarına dönmek üzere izin istemişlerdir. Bu talep, Kruşçev tarafından olumlu karşılanmıştır. Stalin tarafından sürülen milletlerin, sürgünden dönmelerine izin verilmiştir (Yeşil, 2016: 2680). 9 Ocak 1957 tarihinde Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi ve Kabardey-Malkar Özerk Cumhuriyeti kurulmuştur. 3 Temmuz 1991 tarihinde Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi, özerk cumhuriyet statüsüne getirilmiştir.

Karaçay ve Malkar halkları, köken, dil, kültür ve tarih açısından aynı kökten gelir. Bu iki topluluk, tarih boyunca birbirleriyle yakın ilişkiler içinde olmuş, ortak bir kültür ve dil mirasını paylaşmıştır; ancak tarihsel ve siyasi değişimler sonucu farklı adlandırmalara tabi

tutularak, Karaçaylılar ve Malkarlılar olarak ayrılmışlardır. Bu ayrım, genellikle siyasi sınırlar, yönetim birimleri ve coğrafi ayrımlar nedeniyle olmuştur. Farklı cumhuriyetlerde varlıklarını sürdürmek zorunda kalmışlardır.

Karaçay-Malkar Türklerinin kökeni konusunda günümüzde kesin bilgilere ulaşılamamıştır. Araştırmacıların Karaçay-Malkar Türklerinin kökeni hakkında farklı teorileri bulunmaktadır. Bu teoriler arasında şimdiye kadar ortak bir uzlaşıya varılamamış ve kökenleriyle ilgili net bir bilgi elde edilememiştir.

Kumıkov (1960: 10-11), Kabardin-Balkar Araştırma Enstitüsü tarafından düzenlenen programda *Этногенез Балкарского И Карачаевского Народов В Исторической Литературе* "Tarihi Edebiyatta Balkar ve Karaçay Halklarının Etnogenezi" isimli yazısında Ekim Devrimi'nden önce Malkarlıların bir yazı diline sahip olmadığını; bu sebeple eski dönemlere ait yazılı bir kaynak bulunmadığı için Malkarlılar ve Karaçaylıların kökeni sorununun oldukça karmaşık olduğunu söylemiştir. Kumıkov, devrim öncesi dönemlerde bile tarihçilerin, etnografların, dilbilimcilerin ve gezginlerin dikkatini Malkarlılar ve Karaçaylıların etnik kökeni sorununun çektiğini söylemiş ve araştırmacıların görüşlerini şöyle sıralamıştır:

1. Balkarlar ve Karaçaylar, Hun kökenlidir.
2. Balkarlar, Slav kökenlidir.
3. Balkarlar, Kabardey kökenlidir.
4. Karaçaylar ve Balkarlar, Nogay kökenlidir.
5. Karaçaylar ve Balkarlar, Kırım Tatar kökenlidir.
6. Balkarlar ve Karaçaylar, Moğol kökenlidir.
7. Balkarlar ve Karaçaylar, Bulgar kökenlidir.
8. Karaçaylar ve Balkarlar, Kıpçak kökenlidir.
9. Karaçaylar ve Balkarlar, Hazar kökenlidir.
10. Balkarlar ve Karaçaylar, Türkleşmiş Kafkasyalılardır.
11. Balkarlar ve Karaçaylar, Alan kökenlidir.

Karaçay-Malkar Türklerinin Hun kökenli olduğuna ait görüşler 1654'te İtalyan misyoner A. Lamberti tarafından dile getirilmiştir. Lamberti, Kafkasya'nın kuzeyindeki dağların eteklerinde birkaç halk daha yaşadığını, isimlerinin *Karaçerkesler* ya da *Kara Çerkesler (Caracirches)* olduğunu söylemektedir. Onlara kara denilmesinin sebebinin siyah oldukları için değil; -hatta çok beyaz olduklarını vurgular- yaşadıkları coğrafyada gökyüzünün sürekli bulutlu ve karanlık olmasından kaynaklandığını ifade eder. Konuştukları dilin Türkçe olduğunu; ancak bir insanın onları anlamakta zorluk çekeceğini, bu kadar barbar dilin arasında dillerini bu kadar saf şekilde korumuş olduklarına şaşırdığını söyler. Lamberti, Kedrin'den

okuduklarından etkilendiğini belirtir. Aslında Karaçay-Malkarların Hunlardan geldiği görüşü, ilk kez *Dmitry Borisovich Kedrin* tarafından ifade edilmiştir (Gardanova, 1974: 60).

Kumıkov (1960: 12), Lamberti'nin bu yargısının Karaçaylıların Türk dilini konuşmasına ve Kedrin'den Hunların Türk olduğuna dair bir bilgi okumasına dayandığını belirterek Kedrin'in bu varsayımını destekleyen başka hiçbir argüman sunmadığını söylemiştir.

Alman seyyah Engelbert Kempfer de 16. yüzyılda "Çar, padişah ve şaha haraç ödeyen ve onların yönetimine tabi olan Kazan, Astrahan, Gürcistan ve daha birçoklarının en yeni eyaletleri..." isimli bir yazısında ırkçı bir tutum sergilemiştir. Karaçaylıları, *Kara-çerkesler* olarak adlandıran Kempfer, daha önce Hristiyan olduklarını; ancak şu an bir dinlerinin bulunmadığını, hırsızlık ile geçindiklerini; sanat ve bilimden habersiz olduklarını söylemiştir. Fiziksel olarak uzun boylu, kaba ve vahşi olduklarını, kendilerini dünyanın en cesur insanları olarak tanımladıklarını; bu bölgenin İtalya ve Fransa'yı utanç verici şekilde harap eden Hunların anavatanı olduğunu belirtmiştir (Gardanova, 1974: 118).

Alman dilbilimci Heinrich-Julius Klaproth, *Путешествие По Кавказу И Грузии, Предпринятое В 1807—1808 гг.* "Kafkasya ve Gürcistan'da Seyahat" isimli yazısında, Karaçaylıların Kafkasya'nın en güzel milletlerinden biri olduğunu ve onların bozkırda dolaşan Tatarlardan çok Gürcüleri andırdığı söyler. Fiziksel olarak iyi yapılı olmalarının yanında çok ince yüz hatlarına, büyük siyah gözlere, beyaz bir tene de sahip olduklarını belirtir. Karaçay-Malkarlarda, Nogaylardaki gibi Moğol kabileleriyle karıştırılmalarına sebep olacak geniş, düz yüzler ve derin, çekik gözlerin kesinlikle olmadığını belirtir (Klaproth, 1823: 285).

Başpiskopos Johannes de Galonifontibus'un Kafkasya'da bulunduğu sırada kaleme aldığı *Libellus De Notitia Orbis*[24] "*Dünya Bilgisine İlişkin Kitapçık*" isimli eserdeki bilgilerde Karaçaylılardan şöyle bahsedilir:

> "*Zikia* veya *Çerkesya* adı verilen ülke, Karadeniz'de dağların eteklerinde yer almaktadır. Bir kralları yoktur; ancak birkaç küçük bey vardır. Birçok köy hiçbir şekilde yönetilmez, kendi kendilerinin efendisidir. Ülkede kasaba yoktur. Ovalar küçüktür ve dağlar vardır. Hazar dağı çok yüksektir. Burada iki grup ulus yaşamaktadır: *Beyaz ve Siyah Çerkesler*. "*Siyah*" kelimesi halkın rengini değil, yalnızca adını ifade eder. Yaylalarda yaşayanlara "*Siyah*", vadilerde ve deniz kenarında yaşayanlara ise "*Beyaz Çerkes*" adı verilir. Hiç kimse "*Siyah Çerkesleri*" ziyaret etmez ve onlar da tuz almadıkça dağlardan asla ayrılmazlar. Onların kendilerine ait dilleri ve yazıları vardır" (Kern, 1938 :110).

[24] Eserin el yazması üzerine ilk çalışan kişi "*Der 'Libellus de Notitia Orbis' Iohannes III (De Galonifontibus) O.P. Erzbischofs von Sulthanyeh"* eseriyle Anton Kern'dir. Daha sonra Macar tarihçi Lajos Tardy, "*The Caucasian Peoples and their Neighbours in 1404"* adlı eserde Kafkasya ile ilgili kısımlara yer vermiştir.

Literatürde, Malkarlıların Bulgar kökenli olduğu teorisinin ilk kez N. Khodnev tarafından 1867 yılında *Кавказ* "Kafkasya" gazetesinde yayınlanan *Заметки о древних названиях кавказских народов* "Kafkas halklarının eski isimleri üzerine notlar" makalesinde söylendiği yönünde bir görüş bulunmaktadır (Kumıkov, 1960: 16).

Laypanov ve Miziyev (2008: 124), Bulgarlar ve Hazarların birçok çağdaş Türk halkının ve özellikle de Balkar, Karaçay, Kumuk, Çuvaş, Tatar, Başkurt, Tuna Bulgarları ve Karaimlerin etnogenezine katılan Hun kabileleri oldukları ilmen ispat edildiğini; "Bulgar/Bulgar/Blkar" ismi şimdiki Balkarlar ve Tuna Bulgarları arasında muhafaza edildiğini söylemektedir.

S. Bayçorov, Kuban Bulgarlarının Karaçay-Malkar halkının ilk ataları olduklarını düşünmektedir. Bu görüşünü de son yıllarda Karaçay bölgesinde ortaya çıkan runik harfli Hun-Bulgar Türkçesi yazıtların varlığına dayandırmaktadır (Bayçorov, 1989 akt. Tavkul, 2000: 1).

> "Karaçay-Malkar Türkçesi, Karaçay-Malkar etnik kimliğinin Kafkasya'da ortaya çıkması gibi, Kafkasya'yı etkileyen tarihî ve sosyo-kültürel süreçler sonucunda bu bölgede doğmuş ve gelişerek yayılmış bir Türk lehçesidir. Karaçay-Malkar Türkçesinin ana kaynağını M.S. 3-4. yüzyıllarda Kafkasya'da hâkimiyet kurmuş olan Hun-Bulgar Türklerinin dili teşkil etmektedir. Son yıllarda Kafkasya'nın Karaçay-Malkar bölgesinde ortaya çıkarılan runik harfli yazıtların dilinin çözülmesi Karaçay-Malkar halkının etnik kökeni ile ilgili birçok sorunun aydınlatılmasına yardımcı olmuştur. Kuban Bulgarlarına ait olan bu yazıtlar aynı bölgede günümüzde de yaşamaya devam etmekte olan Karaçay-Malkar Türklerinin ilk atalarının Hun- Bulgar Türkleri olduğunu meydana çıkarmıştır" (Bayçorov 1989 akt. Tavkul, 2006: 43).

Tavkul (2021), Karaçay-Malkarlıların tarih boyunca Kafkasya'da hakimiyet kuran Kimmer, İskit, Hun, Bulgar, Alan, Hazar, Kıpçak gibi proto-Türk ve Eski Türk kavimleri ile çeşitli Kafkas halklarının etnik ve sosyo-kültürel bütünleşmesinden ortaya çıkmış bir Kafkasya halkı olduğunu söylemektedir. Burada bahsedilen çeşitli Kafkas halkları için de Tavkul (2000: 1), Türk kavimlerinin yanı sıra Kabardey, Abaza, Gürcü, Svan, Oset gibi Kafkas halklarının da önemli oranda pay sahibi olduğunu belirtmiştir.

Türkoğlu (2001: 380), Karaçay-Malkarlıların kökenini Hun, Bulgar, Hazar ve Kıpçak Türklerinin teşkil ettiğini tarihî, antropolojik ve sosyolengüistik araştırmaların ortaya koyduğunu; ancak bölgede yaşayan diğer etnik grupların da topluluğun oluşmasında etkilerinin bulunduğunu ifade eder.

Adiloğlu (2002: 991), Karaçay-Balkar Türklerinin tarih boyunca bölgede hakimiyet kuran Kimmer, Saka (İskit), Hun-Bulgar ve Kıpçak Türklerinin binlerce yıl süren etnik bütünleşmesinden süzülerek ortaya çıkmış bir Türk boyu olduğunu söylemektedir.

Yılmaz (2002: 48), 11. yüzyılda Kıpçakların Kafkasya'ya gelmelerinden sonra bir Kıpçak halkı olarak biçimlenen Karaçay-Malkarlıların Kıpçak dönemi öncesi durumlarının çok

iyi bilinmediğini; dillerindeki Bulgarca ögeler nedeniyle, Hun Devleti'nin yıkılışından sonra ortaya çıkan Kafkasya (Kuban) Bulgarlarının Kıpçaklaşmış torunları olduklarının kabul edildiğini söylemiştir.

İsmail Miziev (2020) ise bu görüşlerden çok daha farklı bir görüş ortaya koymaktadır. 1959 yılında SSCB Bilim Adamları Toplantısında Karaçay-Malkarlıların etnik kökenleri hakkındaki problemlerin aydınlatılmaya çalışıldığını ama konuya bu toplantıda bile ilgili bütün verilerin göz önüne alınarak bakılmadığını ifade etmiştir. Toplantıdaki verilerin birçok varsayım sonucu elde edilen olgulardan oluştuğunu; bunların içinde de en çok kabul gören görüşün Karaçay-Malkar halkının kökeninin Kıpçaklardan geldiği teorisi olduğunu söylemiştir. Kıpçakların Güney Rusya bozkırlarında XII. yüzyıldan beri yaşadıklarının bilindiğini; Kuzey Kafkasya'da ise, özellikle de Kuzey Kafkasya'nın orta kısımlarında, Kıpçaklardan kalmış yazılı belgelere veya arkeolojik eserlere rastlanmadığını ve Kıpçakların antropolojik özelliklerinin de Karaçay-Malkarlara uyum sağlamadığını belirtir. Kıpçak ve Karaçay-Malkar dilleri arasında da fark olduğunu ifade ederek Kıpçakların dilinin Türk dilinin yumuşak şivelerinden olduğunu; Karaçay-Malkarlıların dilinin ise sert şivelerinden olduğunu söylemiştir. Bu toplantıda ağırlık verilen başka bir varsayım da Karaçay-Malkarlıların etnik kökeninin Bulgarlara dayandığıdır. Miziev, toplantıda birçok eksiklik olmasına rağmen, sonuç olarak Karaçay-Malkarlıların başlangıçta kadim yani otokton Kafkasya halkı olduğunu ve sonradan Kafkasya yerlileri, İrani ve Türk kabilelerinin karışımından oluştuğu sonucuna varıldığını aktarmıştır.

Karaçay-Malkar Türklerinin kökeni ile ilgili araştırmacıların görüşleri bu şekildedir; ancak yapılan Türk dili incelemeleri ve Türk dili tasniflerinde Karaçay-Malkar halkının konuştuğu dilin tipik bir Kıpçak Türkçesi olduğu açıkça görülmektedir. Tavkul (2000: 1), bu durumla ilgili Karaçay-Malkar dilinin tam bir Kıpçak Türkçesi özelliği taşıması ve Kıpçakların yaklaşık iki yüz yıl kadar Kafkasya ve kuzeyindeki bozkırların tek hâkimi olmaları sebebiyle Karaçay-Malkar halkının etnik yapısını oluşturan en önemli unsurun Kıpçaklar olduğunu belirtmiştir.

Karaçay-Malkar Türkleri, kendilerine *tawlu* "dağlı" ismini vermişler; kullandıkları dile de *Taw til* demişlerdir.

Karaçay-Malkar dilinin en popüler yerel adları *Taw til; Ḳaraçay til; Malḳar til* şeklindedir (Kuchmezova, 2014: 18).

Karaçay-Malkar Türkleri, birbirlerine *alan* kelimesiyle hitap etmektedirler. Onlar için farklı milletler tarafından da değişik adlandırmalar yapılmıştır.

"Kabardeyler "*Kuşha*", Adigeler "*Karaşey*" ve "*Kuşha*", Abhazlar "*Akaraç*", Abazalar "*Karça*", Gürcü-Svanlar "*Mukrçay*", Osetler "*Asi*", Gürcü-Megreller "*Alani*", Gürcüler "*Karaçioli*" isimlerini kullanmışlardır (Miziyev, 1991: 135 akt. Tavkul, 2002: 491).

19. yüzyıl sonlarında Rus literatüründe ise "*Gorskiy Tatar*" (Dağlı Tatar), "*Gortsı*" Dağlı, "*Dağlı Kabardey*" adları kullanılmaktadır (Tavkul 1993, s. 51.)

Karaçay adı, yazılı olarak ilk kez Rus kaynaklarında geçmektedir. 1639 yılında Gürcistan'a giden Rus elçileri (Pavel Zaharev, Fedot Elçin ve Fedor Bajenov), Karaçay toprakları içinde yer alan Elcurt köyünde bir süre kalmıştır. Karaçaylılar hakkında tuttukları notlarda Karaçaylılar, "*Karaçay*" ve "*Karaçayevo Kabarda*" şeklinde zikredilmektedir (Lavrov 1978: 22; Alekseyeva 1993: 46; Şamanlanı 1987: 14-19; Mızıulu 1994: 29 akt. Adiloğlu, 2007: 21).

Araştırmacılar tarafından Karaçay isminin etimolojisi ile ilgili oldukça farklı görüşler bulunmaktadır. Bozkurt (2012: 546), Karaçay adının kökeninin karanlık olduğunu; halk açıklamalarına göre, "kara" ve "çay" sözlerinden geldiğini söylemiştir. A. Mokayev de benzer bir görüşe sahiptir. "Kara-çay" sözünden "sulu yer, sulak yer" anlamı çıkarılması gerektiğini söylemektedir; ancak Kıpçak dillerinde "çay" (su, ırmak) şeklinde bir kelime olmaması ve Karaçay-Malkar Türkçesinde ırmak ve nehir kelimeleri için "*suw*", "*çerek*" ve "*koban*" kelimelerinin kullanılmasından hareketle kavim adı olarak "kara ırmak"; "kara nehir" adının kullanılması çok mümkün görünmemektedir (Hacilayev, 1970: 17-18; Mokayev, 1976: 91; Aliyev, 1991: 48-49 akt. Adiloğlu, 2007: 21). Bu görüşlerden farklı olarak bir diğer görüş de Karaçay adının Karaçaylıların efsanevî ataları Karça'nın adından geldiğidir. Halk arasında yaşayan bir efsaneye göre, Elbruz Dağı'nın doğusundaki Bashan vadisinde yaşayan Karça, burada savaşmak zorunda kalmıştır. Karça, Kabardeylerin baskısıyla *Adurhay, Budyan ve Navruz* klanlarıyla birlikte günümüzdeki Karaçay topraklarına göç etmiştir. Burada Karça'nın kabilesine Abazalardan *Tram*, Megrellerden *Hubiy*, Svanlardan *Özden* ve Kırım'dan *Botaş* soyları da katılmıştır. Kabardey prensleriyle yapılan savaşın ardından aralarında kan davasının sürmemesi için, Kabardeylerin *Tohçuk (Dohşuk)* ve *Tambiy* sülâlesinden iki delikanlı, Kafkas geleneklerine uygun olarak Karça'nın kabilesine katılmıştır. Onların soyundan da Karaçay'da iki büyük soy ortaya çıkmış ve Karça adı zamanla değişerek Karaçay şeklini almıştır (Tavkul, 2002: 491).

Göçler

Kuzey Kafkasya'da yaşayan Karaçay-Malkar Türkleri, 19. yüzyılda sosyo-politik ve ekonomik sebeplerle ana vatanlarından kopmak zorunda kalmıştır. 2 Kasım 1828 tarihinde

Karaçay-Malkar Türkleri ile Rus Çarlığı arasında yaşanan Hasavka Savaşı sonrası ilk göç fikri ortaya çıkmıştır.

1885-1886 ile 1905-1907 yılları arasında Karaçaylıların göçleri en yoğun dönemini yaşamıştır (Açık, 2014: 193).

Kafkasya'dan farklı coğrafyalara göç dalgalarının başlamasında Osmanlı Devleti ve Rusya arasında yaşanan problemler, önemli derecede etkilidir. 1735-1739 Osmanlı-Rus Savaşı, Rusların isteklerine ulaşması için bir bahane olmuştur. Belgrat Antlaşması'yla Kabardey toprakları tarafsız bölge olarak kabul edilmiştir. Bunun sonucunda da Ruslar hukukî olarak Kırım Hanlığı'na ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Kabardey bölgesini ayırmak için hedeflerine bir adım daha yaklaşmışlardır. Ancak bu plan Osmanlı Devleti'nin istediği şekilde sonuçlanmamıştır. Rusya, uyguladığı taktikler sonucu Kabardey ülkesini kendi topraklarına dâhil etmiştir. 1783'te Kırım Hanı Şahin Giray istifa etmiştir. Bunun sonucunda da Osmanlı Devleti ve Rusya arasındaki sınırı Koban Nehri'nin oluşturacağı söylenmiştir. Karaçay topraklarının çoğunluğunun Koban Nehri'nin doğusunda olması ve bu bölgenin de Ruslara bırakılması Karaçaylıların topraklarının büyük bir kısmını kaybetmesine neden olmuştur. Osmanlı Devleti 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sonucu imzaladığı Küçük Kaynarca Antlaşması'yla kaybettiği toprakları geri almak amacıyla Ruslara karşı savaş ilân etmiştir. Bu savaşın sonucunda imzalanan Yaş Antlaşması'yla Koban Nehri'nin sınır olması kesinleşmiştir. 1816 yılında Kuzey Kafkasya Orduları Başkomutanlığı görevine gelen Rus Generali Aleksey Petroviç Yermolov, Koban Nehri'nin batısındaki Karaçay topraklarına müdahale edememiştir. 1819'da Karaçay Valisi İslam Kırımşavhal ile bir ticaret antlaşması yapılmıştır. Antlaşmanın yapıldığı toplantının sonunda da Karaçaylardan kendi rızaları ile Rusya'ya tâbi olmalarını istemiştir. İslam Kırımşahval da "Sizler topraklarımızı zorla ve hileyle elimizden alıp Kabardeylere hediye ettiniz. Kabardeylere yeni topraklar verdik diye bahsettiğiniz topraklar bizim topraklarımızdır. Topraklarımızın en güzide yerlerinden olan Narsana[25]'yı da kendinize hazine arazisi yaptınız. Ne kadar düz arazi ve ova varsa hepsini elimizden aldınız. Bize ise sadece dağlık bölgeler kaldı. Sizden öncelikle bunu açıklamanızı istiyorum. Bizden kendi irademizle Rusya'ya tâbi olmamızı istiyorsunuz; ancak Karaçaylılar asla kendi istekleriyle İslâm dininin halifesi olan Osmanlı Sultanı'nın kulluğundan çıkıp da bir gâvur padişahın (Rus Çarı'nın) tabiiyetine girmez. Çünkü milletimiz için Rus Çarı'nın tabiiyetine girmek demek aynı zamanda İslâm dinini bırakmak, gâvur olmak şeklinde anlaşılmaktadır." demiştir. 1826'da

[25] Şimdiki adı Kislovodsk (Кисловодские) olan bir şehir.

görevinden azledilen Yermolov yerine General Georgi Arseneviç Emanuel getirilmiştir. General, Rusya'ya tâbi olmak istemeyen kabilelere tehdit mektubu göndererek onları tâbi olmaya zorlamaktadır. Sadece kabileleri tehdit etmekle kalmayan General, Osmanlı Devleti'ne de içeriğinde Karaçaylıların Rusya'ya tâbi olduğuna dair gerçekliği olmayan bir mektup göndermiştir. Osmanlı Devleti de General Emanuel'e verdiği cevapta, Karaçaylıların Osmanlı Devleti himayesindeki topraklarda yaşadığını söyleyerek Karaçaylılara dokunulmaması konusunda bir uyarı yapmıştır. 20 Ekim 1827'de İngiliz, Fransız ve Rus donanmaları tarafından Osmanlı Devleti'ne ait gemilerin yakılmasından sonra İngilizler ve Fransızlar savaşa girmek istemedikleri için Osmanlı Devleti ile anlaşma yoluna gitmişlerdir. Ancak Ruslar zaten savaşa girmek için bahane aradıkları için Prut'u işgal etmişlerdir. Böylece 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşları başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin Kuzey Kafkasya'daki idare merkezi olan Anapa Kalesi 18 Nisan 1828 tarihinde Ruslar tarafından ele geçirilmiştir. Bunun sonucunda Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altında bulunan topraklarda yaşayan kabilelerin kendi himayelerine gireceklerini düşünen Ruslar, teslim olmayanlara tehdit mektupları yazmıştır. Bazı kabileler Osmanlı Devleti'nden umudu kestikleri için kendi istekleriyle Rusların himayesine girmiştir. Ancak Karaçaylılar bu isteği reddetmişler, Osmanlı Devleti'ne tâbi olduklarını bildirmişlerdir. 15 Mayıs 1828'de general Karaçaylılara bir kez daha kendilerine tâbi olmalarını söylemişse de olumlu bir cevap alamamıştır. Karaçaylılar, bu durumu Osmanlı Devleti'ne bildirmiş olsalar da Osmanlı Devleti, Karaçaylılara yardım edememiştir. Bunun sonucunda da General Emanuel, Karaçaylıların yaşadığı bölgeyi ele geçirmek için 1758 askeri ile 17 Ekim 1828 (modern takvime göre 30 Ekim) tarihinde üç ayrı koldan harekete geçmiştir. Rus ordusunun taarruzu ile baş edilmesine rağmen Rusların bu işin sonunda işgali gerçekleştireceğini ön gören İslam Kırımşavhal ve Karaçay beyleri, Ruslara teslim olmaya karar vermişlerdir. 21 Ekim 1828 (modern takvime göre 3 Kasım) günü Rusya'ya tâbi olduklarını bildirmişlerdir. Malkarlıların Rus tabiiyetine girmesi ise Karaçaylılardan daha önce olmuştur (Adiloğlu, 2008: 150-174).

Karaçay-Malkar Türklerinin göç serüveni 1828 Hasavka Savaşı'ndan sonra Rus Çarlığı hâkimiyeti altına girmeleriyle başlamıştır. Tabakçı (2008: 104), o dönemde ve daha sonraki yıllardaki isyanlar sırasında bazı küçük grupların Osmanlı topraklarına göçmeye başladığı ve onların asimile olmuş kalıntılarının günümüzde Kars ili çevresinde bulunduğunu söylemektedir. Solmaz (1990: 3), resmî belgelerde Kuzey Kafkasya göçmenlerinin hepsinin "Çerkes" adı ile anıldığını ve Karaçaylıların adlarının pek zikredilmediğini belirtir. Bu sebeple göç edenlerin sayısı ile ilgili çok fazla bilgi bulunmamaktadır.

Tavkul (2000: 3), 1864 yılında sona eren Rus-Çerkes Savaşı sonrasında Rusların Kafkasya'da yaşayan her millet için farklı bir idari sistem kurduklarını ve Çerkes, Abaza, Çeçen, Oset, Dağıstanlı yüz binlerce insanı Anadolu topraklarına göç ettirildiğini söyler. 1873 yılında göçe zorlamaları sonucunda Karaçaylıların da tekrar ayaklandıklarını ve Rusya tarafından bu ayaklanmanın kanlı bir biçimde bastırıldığını nihayetinde de 1885 ve 1905 yıllarında Karaçay-Malkar halkının bir bölümünün Türkiye'ye göç etmek zorunda kaldığını ifade eder.

Osmanlı arşivlerine bakıldığında da ilk kitlesel göçlerin 1885'te olduğu görülmektedir. 15 Mayıs 1885'te Karaçaylı Şambiyef ve Hacı Zekeriya Abayef, Osmanlı Devleti'ne bir telgraf aracılığı ile göç etmek istediklerini bildirmişlerdir. 3 Haziran 1885'te Osmanlı Devleti'nden izin çıkmıştır. Bu göç hem kara hem deniz yoluyla yapılmış ve göç edenler, Kafkasya'da Birinci Stampulçula[26] adıyla anılmışlardır (Karataş, 2014: 530).

Rusya'nın Karaçaylılar üzerindeki baskılarını sürdürmesiyle Karaçaylılar, tekrar Osmanlı topraklarına göç etmek istemiştir. Bu göç "Ekinçi İstampulçula/İkinci İstanbulcular" şeklinde adlandırılır. İkinci toplu göç 1905 yılındadır.

> "Anlaşıldığı kadarıyla bu teşebbüs, Kafkasya ahalisi vekili sıfatını kullanan el-hac Osman Toğan tarafından gerçekleştirilmiştir. İstanbul Sirkeci de Osman Ağa isimli zatın evinde misafir olarak kaldığı bildirilen Toğan, hükümete bir telgraf göndermiştir. Telgrafta hem Karaçay Türklerinin Osmanlı Devleti ne göçünün kabul edilmesi talep edilmiş hem de neden göç etmek istedikleri sıralanmıştır. Bahsedilen sebepler şöyle özetlenebilir: 1. Rusya hükümetinin Karaçaylıları İslam karındaşlarına karşı askerliğe sevk etmek istemesi, 2. Erkek ve kız çocukları, Rusça okutmak suretiyle Ruslaştırmak istemeleri, 3. Rusya, Ruslaştırma politikasının tatbiki için her köyde mektepler açmakta ve bu mekteplere gitmeyi zorlamakta, 4. Rusya, Hıristiyanlaştırma teklifinde bulunmaktadır" (Karataş, 2014: 531).

Talepleri olumlu karşılanan Karaçaylılar, 25 Kasım 1905 tarihinde, ilk Karaçaylı kafilesi Novorossisk limanından iki gemiyle, İstanbul'a gelmiştir. Karataş (2014: 531-532), belgelere göre, 1905'teki ilk kafilenin 368 aile 3497 nüfus olduğunu ancak Karaçay Türklerinin sadece bu kafileden ibaret olmadığını belirtir. 1906'da Kurğaklanı Ramazan Efendi'nin önderliğinde 300 aile, 1500 nüfustan oluşan ikinci kafilenin de İstanbul'a geldiğini ayrıca aynı dönemde Malkarlılardan da 1000 kadar kişinin Osmanlı topraklarına göç ettiğini söyler.

İkinci Dünya Savaşıyla Kafkasya'da da sorunlar patlak vermiştir. 21 Ağustos 1942'de Alman ordusu Karaçay-Malkar bölgesini işgal etmiş; ancak 1942 yılı sonlarında Alman

[26] Birinci (İlk) İstanbulcular.

ordusunun Ruslara karşı yenilgisiyle Almanlar, Kuzey Kafkasya'dan çıkarılmıştır. 15 Ocak 1943'te Ruslar, Karaçay bölgesine büyük bir saldırı başlatmışlardır. 12 Ekim 1943'te Sovyetler Birliği Yüksek Sovyet Prezidium kararı ile 2 Kasım 1943 tarihinde Karaçaylılar; 8 Mart 1944'te Malkarlılar, Kazakistan ve Kırgızistan başta olmak üzere Orta Asya'ya sürgüne gönderilmiştir. Çapraz (Şnirelman, 2006: 215 akt 2019: 277), Karaçay Özerk Bölgesi topraklarının bir kısmının Stavrapol Kray İdaresi'ne, bir kısmının Krasnodar Kray İdaresi'ne, geri kalan kısmının da Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne (Kluhor Bölgesi); Malkarların bölgelerinin ise Kuzey Osetya Özerk Cumhuriyeti ile Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bırakıldığını söyler. Orta Asya ve Sibirya'da 14 sene sürgünde kalan Karaçay-Malkar halkına 1957 yılında iâde-i îtibâr yapılmıştır. Böylece Karaçay-Malkar halkı ana vatanlarına dönmüştür.

2. Karaçay-Malkar Türkçesi

Karaçay-Malkar Türkçesi, Kuzey-Batı (Kıpçak) grubu Türk lehçelerinden biridir. Baskakov (1966: 8), Karaçay-Malkar Türkçesinin Kıpçak Türkçesi özellikleri taşımasının yanı sıra etkileşimler sonucu Bulgar ve Oğuz Türkçesinden izler barındırdığını söylemektedir. Tavkul (2007: 885), son yıllarda Kafkasya'nın Karaçay-Malkar bölgesinde ortaya çıkarılan runik harfli yazıtların dilinin çözülmesinin Karaçay-Malkar halkının etnik kökeni ile ilgili birçok sorunun aydınlatılmasına yardımcı olduğunu; Karaçay-Malkar Türkçesinin kökeni konusuna da açıklık getirdiğini söylemiştir. Karaçay-Malkar Türkçesinde bulunan ve kullanımı devam eden *bürtük* "tane, parça", *çum* "kızılcık", *eger* "tazı", *ḳavra* "kamış parçası", *keli* "havan", *kürüç* "dişbudak ağacı" gibi kelimelerin Bulgar Türkçesi dönemine ait olduğunu belirtmiştir.

Karaçay-Malkar Türkçesinin başlıca kaynaklarda yer verilen Türk lehçeleri sınıflandırmalarındaki yeri şöyledir:

Samoyloviç'in (1922) ses denkliklerini ölçü alarak Türk lehçelerini *r-* grubu (Bulgar), *d-* grubu (Uygur-Kuzeydoğu), *Taw* grubu (Kıpçak-Kuzeybatı), *Taġlık* grubu (Çağatay, Güneydoğu), *Taġlı* grubu (Kıpçak-Türkmen, Orta), *ol-* grubu (Türkmen-Güneybatı) olmak üzere 5 ana grupta tasnif ettiği "*Nekotorye dopolnenija k klassifikacii tureckix jazykov*" (Türk Dillerinin Sınıflandırılması Üzerine Bazı İlâveler) başlıklı eserinde Karaçay-Malkar Türkçesi Türk lehçelerinin *Taw* grubu içinde [1. z (toḳuz), 2. d>y (adak>ayak), 3. bol-, 4. -aġ>av (taġ>taw), 5. -ıġ>-ı (taġlıġ>tawlı), 6. -ġan (ḳalġan)] bulunmaktadır (Tekin, 1989: 141-188).

M. Räsänen Türk lehçelerini yedi ana başlıkta toplamıştır. Bu tasnifte Karaçay-Malkar Türkçesi "Kuzey-Batı grubu" içinde gösterilmiştir:

1. Çuvaş dili; 2. Yakut dili; 3. Kuzey-Doğu grubu; 4. Kuzey-Batı grubu; 5. Güney-Doğu grubu; 6. Güney-Batı grubu; 7. Orta ya da Türkmen-Kıpçak grupları (Akar, 2005: 54).

Reşit Rahmeti Arat'ın (1953: 136) sınıflandırması Karaçay-Malkar Türkçesi *tav- grubu (Şimal)* içindedir.

"A. Türk Lehçe Grupları

I. r- grubu (Çuvaş) r ~ z, l ~ ş, s- ~ y-

II. t- grubu (Yakut) t ~ d, s- ~ y-

B. Türk Şive Grupları

I. d- grubu (Sayan) *adak, taġ, taġlıġ, kalġan*

II. z- grubu (Abakan) *azak, taġ, taġlıġ, kalġan*

III. tav- grubu (Şimal) *ayak, tav, tavlı, kalġan*

IV. taġlı- grubu (Tom) *ayak, taġ, taġlıġ, kalġan*

V. taġlık- grubu (Şark) *ayak, taġ, taġlık, kalġan*

VI. dağlı- grubu (Cenup) *ayak, dağ, dağlı, kalan"*

Talat Tekin'in "Çağdaş Türk Dilleri" başlıklı eserinde yer verilen sınıflandırmada Karaçay-Malkar Türkçesi *ayak/tawlı (Kıpçak grubu)* içindedir. Tekin'in tasnifi şöyledir (Tekin, 2015: 108):

"1. -r ve l- grubu: Çuvaşça;

2. hadaḳ grubu: Halaççа;

3. ataḫ grubu: Yakutça, Dolgan diyalekti;

4. adaḳ/daġlıġ grubu: Tuvaca, Tofa diyalekti;

5. azaḳ/taġlıġ grubu: Hakasça;

6. ayaḳ/taġlıġ grubu: Altaycanın Kuzey diyalektleri;

7. ayaḳ/tūlu grubu: Altayca;

8. ayaḳ/tōlu grubu: Kırgızca;

9. ayak/tawlı (Kıpçak) grubu: Tatarca, Başkurtça, Kazakça, Nogayca, Kumukça, Karaçay-Balkarca, Kırım Tatarcası, Karayca (Karayimce);

10. ayaḳ/taġlıḳ grubu: Özbekçe, Yeni Uygurca;

11. ayaḫ/taġlı grubu: Salırca; 12. ayaḳ/daġlı (Oğuz) grubu: Türkmence, Azeri, Türkçe, Gagauz Türkçesi."

Karaçay-Malkar Türkçesinde varlığını sürdüren *ayaḳ, taw, bol-, ḳalġan* kelimeleri ve bunlara ek olarak Karaçay-Malkar Türkçesinde yaşanan bu ses değişimleri de Kıpçak Türkçesi özelliklerini göstermektedir:

p/b > m: *men* "ben"

min- "bin-"

d > t:	*taw*	“dağ”
	til	“dil”
y > c:	*col*	“yol”
	cılan	“yılan”
g > k:	*köl*	“göl”
	kel-	“gel-”

Tavkul (2003: 1), Karaçaylıların 1921 yılından itibaren Sovyetler Birliği idaresine dâhil olduğunu, 1922 yılında ise Çerkes ve Abazalarla birlikte kurulan Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi idaresi altına alındığını belirtir. Bashanlılar, Çegemliler, Holamlılar, Bızıngılılar ve Malkarlıların ise Sovyetler tarafından sunî olarak yaratılan “Balkar” (Malkar) milleti adı altında toplandığını ve onların da Kabardey Çerkesleri ile birlikte Kabardin-Balkar Özerk Cumhuriyeti idaresi altında Sovyetler Birliği’ne bağlandıklarını ifade eder. Sovyetler Birliği tarafından Karaçaylılar ve Malkarlılar politik sebeplerle iki ayrı millet gibi yansıtılmıştır. Bölgedeki araştırmacıların da yayınlarında Karaçay-Malkar halkını iki ayrı millet olarak yorumlamalarının buna sebep olduğu öngörülebilir.[27]

Aliev (1972: 8), Malkarlıların coğrafi olarak Kabardey’e, Karaçaylıların ise Çerkesya’ya daha yakın olduğunu; Karaçaylılar ve Malkarlıların tek bir etnik isminin bulunmamasının, onların tek halk olarak tanınmasının önünde önemli bir engel olduğunu; Büyük Ekim Sosyalist Devrimi’nden sonra etnik millet isimleri olan “Malkar” ve “Karaçay” terimlerinin yaşadıkları bölgelerin coğrafi isimleri haline geldiğini söyler; ancak bu isimlendirmenin yapılmasında coğrafyanın temel argüman olması Karaçaylı ve Malkarlılar için iki ayrı alfabe oluşturulmasının sebebini açıklamakta yetersiz kalacaktır. Öte yandan bu durum Tavkul’un (2003: 1) da ifade ettiği şekilde Karaçay-Malkarlıların birbirlerinden ayrı idarî birimler altına alınarak birbirlerinden farklılaşmalarını arzu eden Sovyetlerin onların ortak edebî ve yazı dilleri sayesinde birbirlerine yakınlaşacaklarını düşünmesi sonucunda Karaçay alfabesi oluşturması ve Malkarlılar için de Karaçay-Bashan-Çegem diyalektiğine dayalı bir yazı dili ve alfabe meydana getirmesi ile açıklanabilir.

[27] Karaçay ve Malkarları farklı iki ulus olarak yorumlayan yayınlar için bkz. Pröhle, W. (1909). Karatschajische Studien. *Keleti Szemle*, (*10)*, 215-304.; Pröhle, W. (1914). Balkarische Studien. *Keleti Szemle*, (10).

Bilimsel ve siyasi literatürde tek bir Karaçay-Malkar dilini, tarihini ve milliyetini belirtmek için çeşitli terimlerin kullanıldığını söyleyen Aliev (1972: 8), şahsi belgelerde ve resmi fermanlarda bu terimlerin ayrı ayrı yer aldığını belirtir. Bu terimler şu şekildedir:

> ""Балкария" [Balkariya], "балкарец" [Balkarets], "балкарка" (Balkarka], "балкарский язык" [Balkarskiy yazık], "Карачай" [Karaçay], "карачаевец" [Karaçayevets], "карачаевка" [Karaçayevka], "карачаевский язык" [Karaçayevskiy yazık], "карачаевская литература" [Karaçayevskaya literatura]."

Karaçay alfabesi ve Malkar alfabesi arasındaki farklar ise şöyledir:

/c/ [дж] = /j/ [ж]

Kelime başındaki ve ortasındaki /c/ sesi, Malkar alfabesinde /j/ ile gösterilmiştir. Esasen /j/ sesi Holam-Bızıngı ve kısmen Çegem ağızlarının bir özelliğidir. Bu farklılık edebi eserlerde de karşımıza çıkmaktadır.

джол [*col*] "yol"	жол [*jol*] "yol"
джарыкъ [*carıḳ*] "ışık"	жарыкъ [*jarıḳ*] "ışık"
джулдуз [*culduz*] "yıldız"	жулдуз [*julduz*] "yıldız"

/b/ [б] = /p/ [п]

Kelime ortasında ve sonundaki /b/ sesi, Malkar alfabesinde /p/ ile gösterilmiştir.

кёб [*köb*] "çok"	кёп [*köp*] "çok"
чаб [*çab*-] "koşmak"	чап [*çap*-] "koşmak"
таб [*tab*-] "bulmak"	тап [*tap*-] "bulmak"
алыб [*alıb*] "alıp"	алып [*alıp*] "alıp"

/ı/ [ы] = /i/ [и]

Kelime ortasındaki /ı/ sesi, Malkar alfabesinde /i/ ile gösterilmiştir.

Бычакъ [*bıçaḳ*] "bıçak"	Бичакъ [*biçaḳ*] "bıçak"
джылан [*cılan*] "yılan"	жилан [*jilan*] "yılan"
бышлакъ [*bışlaḳ*] "peynir"	бишлакъ [*bişlaḳ*] "peynir"
мынчакъ [*mınçaḳ*] "boncuk"	минчакъ [*minçaḳ*] "boncuk"

Tavkul (2020:15), Karaçay bölgesinde ve Malkar topraklarının Bashan, Çegem vadilerinde konuşulan dilin birbirinden farklı olmadığını ve Karaçay-Malkar halkının yüzde doksanı tarafından konuşulan bu diyalektin Karaçay-Malkar yazı dilini meydana getirdiğini

ifade etmektedir. İkinci ağzın ise Malkar bölgesinin Çerek Vadisinde konuşulduğunu söylemektedir. Holam ve Bızıngı Vadilerinde konuşulan dilin de Çerek ağzının etkisi altında olduğunu belirtir. Buna göre Karaçay-Malkar Türkçesinin ağızları 1. Karaçay-Bashan-Çegem diyalekti ve 2. Çerek diyalekti olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Karaçay-Malkar Türkçesi ile ilgili çalışmalar 20. yüzyılın başlarında başlamıştır. Wilhelm Pröhle'nin 1909 ve 1914'te "*Keleti Szemle*" dergisinde yayınlanan "*Karatschajische Studien*" ve "*Balkarische Studien*" yazılarında Karaçay-Malkar Türkçesinden bir bütün olarak bahsedilmemiş; burada *Karaçay Türkçesi* ve *Malkar Türkçesi* olmak üzere iki ayrı dilden bahsedilmiştir. Pröhle'nin bu görüşü kendisinden sonraki araştırmacıları da etkilemiştir.

Türkolog Radloff, *Опыте словаря тюркских наречий* (*Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy*) "Türk lehçeleri sözlüğü denemesi" adlı eserinde Karaçay-Malkar dilinden bahsetmemiştir. Karaçay-Malkar dili hakkında yapılan ikinci çalışma ise N. A. Karaulov'un 1912 yılında yazdığı eserdir. Pröhle'nin çalışmalarıyla karşılaştırıldığında Karaulov'un eserinde bir yenilik bulunmamaktadır. 19. yüzyılın sonlarında öğretmen Kiriçenko'nun *Kart Jurt* köyünde çalıştığı sırada yazdığı ve "*Kafkasya'nın yöreleri ve kabilelerinin tanımlanmasına dair materyallerin koleksiyonu*" arşivlerinde bulunan el yazması ilginçtir; ancak yayınlanmadığı için bilimsel bir yankı uyandırmamıştır (Karachai, 2023).

19. yüzyılın başında Karaçay-Balkar dili için bir yazı dili oluşturmaya yönelik girişimlerde bulunulmuş; ancak bu girişimler İvan Krylov'un çeşitli masallarının tercümeleriyle sınırlı kalmıştır (Aliev, 1972: 12-13).

2.1. Karaçay-Malkar Türkçesi Alfabesi

17. ve 18. yüzyıllarda İslamiyet'i kabul etmeye başlayan Karaçay-Malkar Türkleri, Arap alfabesini kullanmaya başlamışlardır. Akbaylanı İsmail, Arap harfleri ile 1916 yılında Tiflis'te "*Ana dil*" adında bir okuma kitabı çıkarmıştır (Hubiylanı, 1988: 10-11). Bu eser Arap harfleri ile basılan ilk eser olması bakımından önem teşkil etmektedir.

Karaçay-Malkar Türkçesi için oluşturulacak Arap alfabesi ile ilgili ilk çalışmalar Karaçaylı İsmail Akbay ve Balkarlı İsmail Abay'dır. Karaçaylı İsmail Akbay ve Balkarlı İsmail Abay'ın 1920 yılında hazırladığı Arap alfabesinde 31 harf vardır. 1923'te Karaçaylı İsmail Akbay mevcut alfabede değişiklikler yapmıştır. Yeni oluşan alfabede ise 33 harf bulunmaktadır (Hapayeva, 1993: 138-143 akt. Adiloğlu, 2002a: 145). Latin alfabesi ile ilgili ilk çalışmalar 1908-1910 yıllarında Kırımşavhallanı İslam, tarafından yapılmıştır. Latin harfleri ile bir alfabe

hazırlamış; ancak bu alfabe ile bir eser yayımlanmamıştır. Bu alfabe, Latin harfli alfabe için yapılan ilk girişimdir (Hubiylanı, 1988: 10). Ekim devriminden sonra, 1924 yılında Karaçay-Malkar halkı, Arap alfabesini kullanmayı bırakıp Latin alfabesine geçiş yapmıştır. Bu alfabenin yapılmasında da *Eneylanı Magomet, Aliylanı Omar C., K. Samoyloviç* başta olmak üzere pek çok kişi çalışmıştır. 1937 yılından sonra da Latin Alfabesi bırakılıp Kiril alfabesine geçilmiştir (Baskakov, 1966: 40). 1927 yılında yeni bir Latin alfabesi hazırlanmış ve tüm ders kitapları, gazeteler yeni Latin alfabesiyle yayımlanmaya başlanmıştır; ancak Latin alfabesi çok uzun ömürlü olmamıştır. 1937-1939 yılları arasında kullanılmıştır (Aliev, 1972: 21-22).

Umar C. Aliy'in 1924'te yayımlanan *Caññı Karaçay-Malkar Elible* "Yeni Karaçay-Malkar Elifleri~Harfleri" ve Magomet Eney'in aynı yıl yayımlanan *Malkar Alifbi* "Balkar Elifbesi~Alfabesi" adlı eserleri, Karaçay-Malkar Türkçesi Latin alfabesi ile yayımlanmış ilk matbu eserlerdendir. İsmail Akbay'ın *Ana Tili* (1924) "Ana Dili" ve *Tılmaç* (1926) "Tercüman", Ashat Bici'nin *Bilim* (1926) "Bilim", Azret Örten'in *Caññı Cırla* (1927) "Yeni Şiirler" ve *Erkinlikni Ciltinleri* (1929) "Hürriyetin Kıvılcımları", Umar C. Aliy'in *Birlikde Tirlik* (1929) "Birlikte Dirlik", Umar Bayramkul'un *Karaçay Tilni Grammatikası* (1930) "Karaçay Dilinin Grameri" ve Hasan Appa'nın Karaçay-Malkar Türkçesiyle yazılmış ilk romanı *Kara Kübür* "Kara Sandık" adlı eserleri, Karaçay-Malkar Türkçesi Latin alfabesiyle basılmış ilk matbu eserlerdendir (Adiloğlu, 2002a: 146).

1937 yılında Malkarlılar (Balkarlılar), 1939 yılında Karaçaylılar Rus yazı sistemi temel alarak oluşturulmuş Kiril alfabesine geçmiştir. Bu geçişin farklı zamanlarda ve gerekli koordinasyon olmadan gerçekleşmesi nedeniyle Balkar (Malkar) ve Karaçay alfabeleri arasında bazı farklılıklar vardır (Aliev, 1972: 22).

Hubiylanı (1988: 10), Karaçay-Malkar Türklerinde eğitim ve kültürün gelişmesini Rusya'ya tabi olunmasına bağlamaktadır. Büyük Ekim Devrimi arifesinde, 16 Karaçay köyünde Rusça eğitim veren okullar açıldığını söyler. Çarlığın bu okulları aslında sömürgecilik niyetiyle açtığını; ancak okulların büyük işler yaparak haklın eğitimini, kültürünü geliştirmeye yardımcı olduklarını belirtir. Bu okullarda öğretmenlik yapan Rusların arasında Rus halkının öncü kişilerinin de bulunduğunu ve onların halka yürekten yardımcı olduklarını ifade eder. Bu kişilerden bazıları şunlardır: *Moisey Aleynikov, Nikolay Kiriçenko, Vladimir Vitkovskiy, Grigoriy Popov* gibi. Aslında bu açıklamalardan yola çıkıldığında Karaçay-Malkar Türklerine doğrudan bir asimilasyon politikasının uygulandığı görülmektedir.

Umar B. Aliy, A. Ü. Bozi, A. H. Sotta, M. Akbay, H. V. Bayramkul ve H. İ. Süyünç tarafından 1961 yılında, Rus harflerine dayalı 40 harfli bir Karaçay-Malkar Kiril alfabesi hazırlanmıştır (Hapayeva, 1993: 148 akt. Adiloğlu, 2002a: 149).

Tablo 1.1. Karaçay-Malkar Türkçesi Arap Alfabesi (1916-1924)

Karaçay-Malkar Türkçesi Arap Alfabesi	Latin Alfabesi	Karaçay-Malkar Türkçesi Arap Alfabesi	Latin Alfabesi	Karaçay-Malkar Türkçesi Arap Alfabesi	Latin Alfabesi
ا	a	ژ	j	م	m
ب	b	س	s	ن	n
پ	p	ش	ş	ھ	h
ت	t	غ	ġ	و	u
ج	c	ف	f	ۋ	ü
چ	ç	ق	ķ	ۇ	o
خ	h	ك	k	ۆ	ö
د	d	گ	g	ه	e
ر	r	ڭ	ŋ	ى	i
ز	z	ل	l	ى	y
				ي	ı

Tablo 1.2. Karaçay-Malkar Türkçesi Latin Alfabesi (1924-1937)

Karaçay-Malkar Türkçesi Latin Alfabesi	Latin Alfabesi	Karaçay-Malkar Türkçesi Latin Alfabesi	Latin Alfabesi	Karaçay-Malkar Türkçesi Latin Alfabesi	Latin Alfabesi	Karaçay-Malkar Türkçesi Latin Alfabesi	Latin Alfabesi
A a	a	X x	h	N̦ n̦	ŋ	Y y	ü
B в	b	Ь ь	ı	O o	O	V v	v
Ç ç	c	İ i	i	Ɵ ɵ	Ö ö	J j	y
C c	ç	Ƶ ƶ	j	P p	P	Z z	z
D d	d	K k	k	R r	R		
E e	e	Ķ ķ	ķ	S s	S		
F f	f	L l	l	Š š	ş		
G g	g	M m	m	T t	t		
Ԍ ԍ	ğ	N n	n	U u	u		

Tablo 1.3. Karaçay-Malkar Türkçesi Kiril Alfabesi (1937- Günümüz)

Karaçay-Malkar Türkçesi	Latin Alfabesi	Karaçay-Malkar Türkçesi	Latin Alfabesi	Karaçay-Malkar Türkçesi	Latin Alfabesi	Karaçay-Malkar Türkçesi	Latin Alfabesi
А а	A a	Ж ж	J j	Нъ нъ	Ñ ñ	Х х	H h
Б б	B b	З з	Z z	О о	O o	Ц ц	Ts ts
В в	V v	И и	İ i	П п	P p	Ч ч	Ç ç
Г г	G g	Й й	Y y	Р р	R r	Ш ш	Ş ş
ГЪ гъ	Ġ ġ	К к	K k	С с	S s	Ы ы	I ı
Д д	D d	Къ къ	Ķ ķ	Т т	T t	Э э	E e
Дж дж	C c	Л л	L l	У у	U u	Ю ю	Ü ü
Е е	E e	М м	M m	Ў ў	W w	Я я	Ya ya
Ё ё	Ö ö	Н н	N n	Ф ф	F f		

2.2. Karaçay-Malkar Türkçesi Dil bilgisi

2.2.1. Ses Bilgisi

Karaçay-Malkar Türkçesinde Ünlüler

Karaçay-Malkar Türkçesinde sekiz ünlü harf bulunmaktadır.

Tablo 1.4. Karaçay-Malkar Türkçesinde ünlüler

	Düz				Yuvarlak			
	Geniş		Dar		Geniş		Dar	
Kalın	А а	А а	Ы ы	I ı	О о	О о	У у	U u
İnce	Е е	Е е	И и	İ i	Ё ё	Ö ö	Ю ю	Ü ü
	Э э	Е е						

• Karaçay-Malkar Türkçesinde /e/ harfi için kelime başında /э/, kelime içinde /e/ harfi kullanılmaktadır.

т**е**р**е**к [*terek*] “ağaç”

э**л**е**к** [*elek*] “elek”

э**к**е**у**л**е**н [*ekewlen*] “iki kişi”

• Karaçay-Malkar Türkçesinde /ö/ harfi için ë /yo/ hecesi kullanılmaktadır.

ёмюрлюк [*ömürlük*] “ömürlük”

к**ё**гет [*köget*] “meyve”

• Karaçay-Malkar Türkçesinde /ü/ harfi için ю /yu/ hecesi ile kullanılmaktadır.

кючл**ю** [*küçlü*] “güçlü”

ёг**ю**з [*ögüz*] “öküz”

Ünlü Değişmeleri

Karaçay-Malkar Türkçesinde ünlü değişimleri, dar ünlülerin genişlemesi; geniş ünlülerin daralması; düz ünlülerin yuvarlaklaşması; yuvarlak ünlülerin düzleşmesi; ince ünlülerin kalınlaşması; kalın ünlülerin incelmesi başlıkları altında incelenecektir:

a. Dar Ünlülerin Genişlemesi

/-a-/ < /-ı-/: *açaw* “hediye” < EUT. *açıġ* “hediye, armağan”

ḳadaw “katı” < Kök. T. *ḳatıġ* “katı, sağlam”

/-a-/ < /-u-/: *ḳonaḳ* “misafir” < EUT. *ḳonuḳ* “misafir, konuk”

/-e-/ < /-i-/: *erte* “erken” < DLT. *irte ~ erte* “sabahın erken saati”

keçe “gece” < EUT. *keçe* “akşamleyin”

/-e/ < /-ü/: *töppe* “tepe” < DLT. *töpü* “tepe”

b. Geniş Ünlülerin Daralması

/-i-/ < /-e-/: *biy* <bey “bey” < DLT. *beg* “bey”

kiyik “geyik” < Kök. T. *keyik* “geyik”

/-u-/ < /-o-/: *tuw-* “doğmak < DLT. *toġ-* “doğmak, doğuş”

suwuḳ “soğuk” < EUT. *soġıḳ* “soğuk”

suḳ- “sokmak” < EUT. *sok-* “sokmak”

/-u-/ < /-e-/: *cuwap* “cevap” < Ar. *cevāb* “cevap”

/-u/ < /-o/: *uw-* “ovmak” < DLT. *ov-* “ovalamak”

/-ü-/ < /-ö-/: *tüyüş-* “dövüş-” < DLT. *tögüş-* “(tuz vb. şeyleri) dövmede yarışmak veya yardımlaşmak”

/-ı-/ < /-u-/: *namıs* “namus” < Ar. *nāmūs* “namus”

c. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

/-o-/ < /-a-/: *buzow* "buzağı" < EUT. *buzaġu* "buzağı"

otow "oda" < DLT. *otaġ* "oda"

/-ö-/ < /-e-/: *küyöw* "damat" < EUT. *küdegü* "damat"

/-u/ < /-a/: *uw* "av" < DLT. *āw* "av"

/-u-/< /-ı-/: *aruw* "güzel, iyi, münasip, uygun, temiz" < DLT. *arıġ* "temiz"

awruw "ağrı" < EUT. *aġrıġ* "hasta, hastalık"

d. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

/-ı- / < /-u-/: *altın* "altın" < Kök. T. *altun* "altın"

carıḳ "ışık, aydınlık" < Kök. T. *yaruḳ* "parlak, aydınlık; güneş"

ḳatın "kadın" < Kök. T. *ḳatun* "kadın"

namıs "namus" < Ar. *nāmūs* "namus"

/-i-/ < /-ü-/: *biyik* "büyük" < Kök T. *bädük* "büyük"

/-i/ < /-ü/: *igi* "iyi" < Kök T. *edgü* "iyi"

e. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

/ı-/ < /i-/: *ışan-* "güvenmek" < DLT. *işen-* "güvenmek, itimat etmek"

/-ı-/ < /-i-/: *ahır* "ahir" < Ar. *āhir* "ahir"

/a-/ < /e-/: *azan* "ezan" < Ar. *ezān* "ezan"

/-a-/ < /-e-/: *habar* "haber" < Ar. *ḫaber* "haber"

/-a/ < /-e/: *taza* "taze" < Far. *tāze* "taze"

f. Kalın Ünlülerin İncelmesi

/i-/ < /ı-/: *iy-* "göndermek" < Kök. T. *ıd-* "göndermek"

/-ü-/ < /-u-/: *nür* "nur" < Ar. *nūr* "nur"

Ünlü Uyumları

Karaçay-Malkar Türkçesinde ünlü uyumları, damak uyumu; dudak uyumu; ünlü uyumunun bozulması başlıkları altında incelenecektir:

a. Damak Uyumu

• Karaçay-Malkar Türkçesinde kökeni Türkçe olan kelimelerde damak uyumu görülür.

alġanma "aldım"

egeç "kız kardeş"

künlük "günlük"

• Karaçay-Malkar Türkçesindeki Arapça ve Farsçadan alınmış kelimelerde de uyum görülmektedir.

ahır "ahir" < Ar. *āḫir* "ahir"

ahırat "ahiret" < Ar. *āḫiret* "ahiret"

acayıp "acayip" < Ar. *ʿacāʾib* "acayip"

ḳalam "kalem" < Ar. *ḳalem* "kalem"

ḳala "kale" < Ar. *ḳalʿa* "kale"

b. Dudak Uyumu

castıḳ "yastık"

ençi "özel"

gözetçi "çoban"

iye "sahip"

körünedi "görünüyor"

sorġança "soruyormuş gibi"

c. Ünlü Uyumunun Bozulması

• Karaçay-Malkar Türkçesinde alıntı kelimelerde ünlü uyumunun bozulduğu görülmektedir.

galereya "galeri" < Fr. g*alerie* "galeri"

gazeta "gazete" < İt. *gazzetta* "gazete"

meşina "makine" < Rus. машина "makina"

pismo "mektup" < Rus. письмо "mektup"

planeta "gezegen" < Fr. *planete* "gezegen"

• Karaçay-Malkar Türkçesinde damak uyumunu bozan ekler bulunmaktadır.

Aliylanı Omar	"Alilerin Ömer"
barsayedim	"gitseydim"
bilalmadıḳ	"bilemedik"
biyaġınlay	"her zamanki gibi"
biznila/bla	"bizle"
kelallıḳ	"gelebilecek"
kiştikça	"kedi gibi"
köralmadıḳ	"göremedik"
meniça	"bence, bana göre"
nellay	"nasıl"

Ünlü Türemesi

Karaçay-Malkar Türkçesinde ünlü türemesi, başta ünlü türemesi ve ortada ünlü türemesi başlıkları altında incelenecektir:

a. Başta Ünlü Türemesi

• Karaçay-Malkar Türkçesinde söz başında bulunan /r/, /s/ ve /l/ sesleri ile başlayan kelimeler, önlerine bir ünlü harf alırlar.

ıstakanlanı “bardak” < Rus. *stakan* “bardak”

rıshı “rızık” < Ar. *rizḳ* “rızık”

Orus “Rus” < Rus. *Rus* “Rus”

Urum “Rum” < Ar. *Rūm* “Rum”

ırız “ırz” < Ar. *ʿirż* “ırz”

b. Ortada ünlü türemesi

ḳıbıla “kıble” < Ar. *ḳible* “kıble”

sabır “sabır” < Ar. *ṣabr* “sabır”

ḳabır “kabir” < Ar. *ḳabr* “kabir”

duniya “dünya” < Ar. *dunyā* “dünya”

Ünlü Düşmesi

Karaçay-Malkar Türkçesinde ünlü düşmesi olayı yaşanan kelime örnekleri şöyledir:

hazna “hazine” < Ar. *ḫazīne* “hazine”

burnu “burnu” < burun + u

Ünlü birleşmesi

Karaçay-Malkar Türkçesinde ünlü birleşmesi olayı yaşanan kelime örnekleri şöyledir:

cawrun “kürek kemiği” < *caw orun*

tişiruw “kadın” < *tişi uruw*

Karaçay-Malkar Türkçesinde Ünsüzler

Karaçay-Malkar Türkçesindeki ünsüz harfler şöyledir:

Tablo 1.5. Karaçay-Malkar Türkçesinde ünsüzler

Süreksiz				**Sürekli**							
Tonlu		**Tonsuz**		**Sızıcı**				**Akıcı**			
				Tonlu		**Tonsuz**					
Б б	B b	П п	P p	В в	V v	Ф ф	F f	М м	M m	Л л	L l
Г г	G g	К к	K k	Ў ў	W w	С с	S s	Н н	N n	Р р	R r
ГЪ гъ	Ġ ġ	Къ къ	Ķ ķ	Ж ж	J j	Ш ш	Ş ş	Нъ нъ	Ñ ñ	Й й	Y y
Дж дж	C c	Ч ч	Ç ç	З з	Z z	Х х	H h				
Д д	D d	Т т	T t								

• V (b), Ц (ts), Щ (şç) ünsüzleri sadece Karaçay-Malkar Türkçesindeki Rusça kelimelerde bulunmaktadır.

коллектив	[*kollektiv*]	“topluluk”
интернационал	[*internatsional*]	“uluslararası”
социализм	[*sotsializm*]	“sosyalizm”

• Karaçay-Malkar Türkçesi yazı dilinde /y/ harfi, /u/ ve /w/ sesi için kullanılmaktadır.

джууукъ	[*cuwuķ*]	“akraba”
джууун	[*cuwun-*]	“yıkan-”
болуу	[*boluw*]	“olma”

• Karaçay-Malkar Türkçesi yazı dilinde /Э/ harfi kelime başında /e/ ünlüsü için kullanılırken; kelime içinde /e/ harfi, /e/ harfi ve /ye/ hecesi için kullanılmaktadır.

сюек	[*süyek*]	“kemik”
сюеди	[*süyedi*]	“seviyor”
киеу	[*kiyew*]	“damat”

• Karaçay-Malkar Türkçesi yazı dilinde /ю/ harfi, /ü/ ünlüsü ve /yu/ hecesi için kullanılmaktadır.

къюб	[*ķuyub*]	“koyup”
буюкъгъан	[*buyuķġan*]	“uyuşmuş”

• Karaçay-Malkar Türkçesi yazı dilinde /я/ harfi Arapça ve Farsça kelimelerde uzun /ā/ için, Türkçe kelimelerde de /ya/ hecesi için kullanılmaktadır.

аякъ	[*ayaḳ*]	“ayak”
къоян	[*ḳoyan*]	“tavşan”
таякъ	[*tayaḳ*]	“sopa”
якъут	[*yaḳut*]	“yakut” < Ar. *yāḳūt* “yakut”

• Karaçay-Malkar Türkçesi yazı dilinde /ñ/ harfi /нг/ şeklinde gösterilmektedir.

kelinñe	“geline”
kesiñe	“kendine”

• Türkçe kelimelerde /ф/ (f) sesi bulunmamaktadır. Karaçay-Malkar Türkçesi yazı dilindeki alıntı kelimelerde /f/ sesi bazı kelimelerde korunmuş bazı kelimelerde ise /b/, /p/ sesine dönüşmüştür.

картоф	[*kartof*]	“patates”
философия	[*filosofiya*]	“felsefe”

• Karaçay-Malkar Türkçesi yazı dilinde “ъ” kalınlaştırma ve “ъ” yumuşatma işaretleri bulunmaktadır. “ъ” yumuşatma işareti sadece Rusçadan geçen kelimelerde görülmektedir.

письмо	[*pismo*]	“mektup”
фольклор	[*folklor*]	“folklor”

Ünsüz Değişmeleri

Tonsuzlaşma

Eski Türkçede söz başında bulunan /k-/, /t-/ ünsüzü, Karaçay-Malkar Türkçesinde de korunmuştur.

Söz başı /k-/: *kel-* “gel-” < Kök. T. *kel-* “gel-”

kör- “gör-” < Kök. T. *kör-* “gör-”

kir- “gir-” < Kök. T. *kir-* “gir-”

• Türkiye Türkçesinde ise Karaçay-Malkar Türkçesinden farklı olarak kelime başındaki /k-/ ve /ḳ-/ ünsüzleri tonlulaşmıştır.

K.M.T.	**T.T.**
kel-	gel-

kör- gör-

kir- gir-

Söz başı /ķ-/: *ķatın* “kadın” < Kök. T. *ķatun* “kadın”

Söz başı /t-/: *temir* “demir” < Kök. T. *temir* “demir”

tiş “diş” < EUT. *tiş* “diş”

tört “dört” < Kök. T. *tört* “dört”

• Türkiye Türkçesinde ise Karaçay-Malkar Türkçesinden farklı olarak kelime başındaki /t-/ ünsüzü tonlulaşmıştır.

K.M.T.	**T.T.**
tiş	diş
temir	demir
tört	dört

/p-/ < /b-/ değişimi: *hapar* “haber” < Ar. *ḫaber* “haber”

Tonlulaşma

/d-/ < /t-/: Eski Türkçede kelime başında bulunan /t-/ ünsüzü Karaçay-Malkar Türkçesinde genel olarak korunmuştur; ancak bazı kelimelerde tonlulaşarak /d-/ şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

dağıda “yine, tekrar” < EUT. *taķı* “dahi, ve, yine, henüz”

deri “kadar” < Kök. T. *tägi* “a kadar”

/-g-/ < /-k-/: Eski Türkçede söz içinde bulunan /-k-/ Karaçay-Malkar Türkçesinde bazı kelimelerde tonlulaşmıştır.

egiz “sekiz” < Kök. T. *sekiz* “sekiz”

toġuz “dokuz” < Kök. T. *tokuz* “dokuz”

ögüz “öküz” < EUT. *öküz* “öküz”

/-ġ-/ < /-ķ-/: Eski Türkçede söz içinde bulunan /-ķ-/ Karaçay-Malkar Türkçesinde bazı kelimelerde tonlulaşmıştır.

buġa “boğa” < Kök. T. *buķa* “boğa”

alġış “hayır dua, kutlama” < EUT. *alķış* “övme, dua, sena, takdis”

/-b-/ < /-p-/: *taba* “-e doğru” < Kök. T. *tapa* “-e doğru, yönünde”

Süreklileşme

/-y-/ < /-d-/: Eski Türkçede kelimenin kökündeki /d/ sesi Karaçay-Malkar Türkçesinde süreklileşmiştir.

ayaķ “ayak” < Kök. T. *adak* “ayak”

iy- “gönder-” < Kök. T. *ıd-* “gönder-”

toy- “doy-“ < Kök. T. *tod-* “doy-”

/-y-/ < /-ġ-/: Karaçay-Malkar Türkçesinde dar ünlüler arasında sürekli hale gelen /ġ/ sesi Eski Türkçeden farklı olarak /y/ olarak karşımıza çıkmaktadır.

cıy- “toplan-” < Kök. T. *yıġ-* “yığ-, topla-, bir araya getir-”

cıyırma “yirmi” < Kök. T. *yigirmi* “yirmi”

tiy- “değ-” < Kök. T. *teg-* “ulaş-, eriş-, yetiş-”

/-w-/ < /-ġ-/: Eski Türkçedeki söz içi ve söz sonu /-ġ-/ sesi Karaçay-Malkar Türkçesince süreklileşir.

taw “dağ” < Kök. T. *taġ* “dağ”

caw- “yağ-” < EUT *yaġ-* “yağ-”

awur “ağır” < Kök. T. *ağır* “ağır, önemli”

sürüw “sürü” < EUT. *sürüg* “sürü”

/-w/ < /-GU/: Eski Türkçede söz sonunda bulunan /-GU/ eki Karaçay-Malkar Türkçesinde /-w/’ye dönüşmüştür.

birew “biri, kimse” < EUT. *biregü* “biri, her biri”

buzow “buzağı” < EUT. *buzaġu* “buzağı”

/h-/ < /ḳ-/: Eski Türkçedeki söz başı /ḳ-/ sesi Karaçay-Malkar Türkçesinde süreklileşerek /h-/’ye dönüşmüştür.

honşu “komşu” < EUT. ḳonşı “komşu”

Süreksizleşme

Söz başı /b-/: Eski Türkçede söz başında bulunan /b-/ ünsüzü, Karaçay-Malkar Türkçesinde de korunmuştur.

bar- “git-” < Kök. T. *bar-* “git-”

bol- “ol-” < Kök. T. *bol-* “ol-”

bar “var” < Kök. T. *bar* “var”

• Türkiye Türkçesinde ise Karaçay-Malkar Türkçesinden farklı olarak kelime başındaki /b/ ünsüzü düşmüş veya yerini /v/ ünsüzüne bırakmıştır.

K.M.T.	**T.T.**
bar-	var-
bol-	ol-

/p-/ < /f-/: Türkçe kelimelerde /f/ sesi bulunmamaktadır. Karaçay-Malkar Türkçesine geçen Arapça ve Farsça kelimelerde ise süreksizleşerek /p-/ sesine dönüşmüştür.

pil “fil” < Ar. *fil* “fil”

payda “fayda < Ar. *fāʾide* “fayda”

/ç-/ < /y-/: *çapraḳ* “yaprak” < EUT. *yapırġaḳ* “yaprak”

/c-/ < /y-/: Eski Türkçedeki söz başı /y-/ ünsüzünün süreksizleşmesi ve kelime başında /c-/ ünsüzünün bulunması Karaçay-Malkar Türkçesinin tipik özelliklerinden biridir.

cıl “yıl”< Kök. T. *yıl* “yıl”

cer “yer” < Kök. T. *yir* “yer”

/-y-/ < /-ñ-/: Eski Türkçedeki /-ñ-/ sesi, Karaçay-Malkar Türkçesindeki bazı kelimeler /-y-/ sesine dönüşmüştür.

teyri “tanrı” < Kök. T. *teñri* “tanrı”

süyek “kemik” < Kök. T. süñök “kemik”

Benzeşme

/nl/ > /nn/: Karaçay-Malkar Türkçesinde /n/ sesi ile biten bir kelimeye gelecek zaman eki /-lık, -lik/ geldiğinde kelime sonundaki /l/ sesi /n/ olur.

*çamlan – **nıḳ***	>	çamlan**nıḳ** “öfkelenecek”
*illin – **lik***	>	tişge ilin**nik** “dişe dokunacak”

ñ < n/g: Karaçay-Malkar Türkçesinde /n-/ harfi ile biten bir kelime /ġ/ ve /g/ harfi ile başlayan bir ek aldığında yerlerini /ñ/ sesine bırakmaktadır.

aman + ña	>	*amanña* “kötüye”
işlen + ñen	>	*işlenñen* “yapılan”
kirlen + ñen	>	*kirlenñen* “kirlenen”
ḳutsuzlan + ñan	>	*ḳutsuzlanñan* “sevimsizleşen”
saban + ña	>	*sabanña* “tarlaya”

m-n/ñ < b-n/ñ: Karaçay-Malkar Türkçesinde kelime başında bulunan /b-/ sesi, kelime içinde bulunan /n/ ve /ñ/'nin etkisiyle /m-/'ye dönüşmektedir.

men "ben" < Kök. T. *ben* "ben"

miñ "bin" < Kök. T. *bin* "bin"

ç…ç < s...ç: Eski Türkçede kelime başında bulunan /s-/ ünsüzü, Karaçay-Malkar Türkçesinde içinde /ç/ ünsüzü bulunan kelimelerde /ç-/'ye dönüşür.

çıçhan "sıçan" < EUT. *sıçġan* "sıçan"

çaç "saç" < Kök. T. *saç* "saç"

Aykırılaşma

sç < çç: /-ç/ ile biten kelime kök veya gövdesine /ç-/ ile başlayan bir ek getirdiğinde kelime sonundaki /ç/ sesi /ş/'ye dönüşür:

egeç + ça	>	*egeşça*	"kız kardeş gibi"

Ünsüz Uyumu

Karaçay-Malkar Türkçesinde ünsüz uyumu düzenli değildir. [-dI], [-dIr], [+dA], [+dAn], [-ġAn], [+ġA] eklerinin sadece tonlu, [+ça] ve [+nçI] eklerinin ise tonsuz biçimlerinin bulunması ünsüz uyumunun bozulmasına sebep olmaktadır.

aç + dı	>	*açdı*	"açtı"
çıḳ + dı	>	*çıḳdı*	"çıktı"
eki+ nçi	>	*ekinçi*	"ikinci"
keç + dir-	>	*keçdirmek*	"bağışlatmak"
ḳorḳ + ġan	>	*ḳorḳġan*	"korkan"
ḳurç + dan	>	*ḳurçdan*	"çelikten"
nen + ça	>	*nença*	"ne kadar"
saġat + da	>	*saġatda*	"saatte"

suwuḳ + *ġa* > *suwuḳġa* “soğuğa”

Ünsüz Türemesi

Karaçay-Malkar Türkçesinde söz içinde /‘/ düşmezse /ġ/ ünsüzüne dönüşür.

saġat “saat” < Ar. *sā‘at* “saat”

maġana “anlam” < Ar. *ma‘nā* “mana”

Ünsüz Düşmesi

/Ø/ < /y-/: Karaçay-Malkar Türkçesinde kelime başında /y/ sesi bulunmaz ve genellikle yerini /c/ sesine bırakır; ancak bazı durumlarda da /y/ sesi düşer.

aman “kötü” < EUT. yaman “yaman, kötü”

ahşı “ iyi, güzel” < KB. *yaḳşı* ~ *yaḫşı* “güzel, iyi”

oġarı “yukarı” < Kök. T. *yokaru* “yukarı”

/Ø/ < /-v-/:. Eski Türkçedeki /g/ sesi Karaçay-Malkar Türkçesinde süreklileşerek /w/ olmuştur. Daha sonra ise söz içi /-w-/ sesi düşmüştür.

cuwuḳ > *cuuḳ* “yakın” < EUT. *yaġuḳ* “yakın”

suwuḳ > *suuḳ* “soğuk” < KB. *soġıḳ* “soğuk”

/Ø/ < /-r/: Çokluk eki [-lAr]’ın Karaçay-Malkar Türkçesindeki kullanımında ekin sonundaki /r/ sesi düşmektedir; ancak iyelik ekinin geldiği durumlarda çokluk eki [+lAr] şeklindedir.

at + lar + ıbız	>	*atlarıbız*	“atlarımız”
çuruḳ + lar + ım	>	*çuruḳlarım*	“ayakkabılarım”
kiştik + le	>	*kiştikle*	“kediler”
mektap +la	>	*mektapla*	“okullar”
tarığıw+ lar + ım	>	*tarığıwlarım*	“şikayetlerim”

tüş+ le > *tüşle* "rüyalar"

/Ø/ < /-n/: 1. tekil şahıs eki /-men/ ve 2. tekil şahıs eki /-sen/, Karaçay-Malkar Türkçesinde [-me] ve [-se] şeklinde kullanılmaktadır.

oḳuyma "okuyorum"

etgense "yapmışsın"

keleme "geliyorum"

Ünsüz İkizleşmesi

Karaçay-Malkar Türkçesinde pekiştirme sıfatlarındaki /p/, /l/, n/, /m/, /s/, /t/ ünsüzlerinde ikizleşmeler görülmektedir.

ullu "ulu, büyük" < Kök. T. *uluġ* "ulu, büyük; yaşlı"

issi "sıcak" < EUT. *ısıġ* "sıcak"

töppe "tepe" < EUT. *töpü* "tepe"

Ünsüzlerde Göçüşme (Metatez)

Karaçay-Malkar Türkçesinde göçüşme sıklıkla çh<hç, şh<hç, çk<kç ünsüz grupları arasında görülmektedir.

eçki < keçi "keçi"

baçha < "bahçe" < Far. *bāġçe* "bahçe"

Karaçay-Malkar Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında bir mukayese

Ünlülerdeki denklikler

/a-/ = /u-/:	TT. av	KMT. uw	< DLT. āw
	TT. avuç	KMT. uwuç	< EUT. adut
/-a-/ = /-u-/:	TT. çarık	KMT. çuruḳ	< DLT. çaruk

	TT. davar	KMT. tuwar	< EUT. tavar
/e-/ = /a-/:	TT. ecel	KMT. acal	< Ar. ecel
	TT. emanet	KMT. amanat	< Ar. emānet
	TT. edep	KMT. adeb	< Ar. edeb
	TT. ezber	KMT. azbar	< Far. ezber
	TT. elma	KMT. alma	< DLT. alma
/-e-/ = /-a-/:	TT. helal	KMT. halal	< Ar. ḥalāl
	TT. kıyamet	KMT. ḳıyamat	< Ar. ḳiyāmet
	TT. ceza	KMT. caza	< Ar. ceza‘
	TT. mercan	KMT. marcan	< Ar. mercān
	TT. şehir	KMT. şahar	< Far. şehr
	TT. haber	KMT. hapar	< Ar. ḫaber
	TT. kalem	KMT. ḳalam	< Ar. ḳalem
	TT. şeytan	KMT. şaytan	< Ar. şeyṭān
	TT. derece	KMT. daraca	< Ar. derece
	TT. ahiret	KMT. ahırat	< Ar. āḫiret
/-e/ = /-a/:	TT. kıble	KMT. ḳıbıla	< Ar. ḳible
	TT. bahçe	KMT. bahça	< Far. bāġçe
	TT. hazine	KMT. hazna	< Ar. ḫazine
/e-/ = /i-/:	TT. eğ-	KMT. iy-	< DLT. eg-
/-e-/ = /-i-/:	TT. bey	KMT. biy	< DLT. beg

	TT. geyik	KMT. kiyik	< Kök. T. keyik
/-e-/ = /-ö-/:	TT. çekiç	KMT. çögüç	< DLT. çekük
	TT. tepe	KMT. töpü	< EUT. töpü
/-e-/ = /-u-/:	TT. cevap	KMT. cuwap	< Ar. cevāb
	TT. sevap	KMT. suwap	< Ar. sevāb
/e-/ = /ü-/:	TT. ev	KMT. üy	< Kök. T. eb
/-e-/ = /-ü-/:	TT. sev-	KMT. süy-	< EUT. seb-
/-ı-/ = /-i-/:	TT. kamış	KMT. ḳamiş	< EUT. kamış
/-ı/ = /-i/:	TT. kamçı	KMT. ḳamçi	< DLT. kamçı
/-ı-/ = /-u-/:	TT. ağız	KMT. awuz	< EUT. aġız
	TT. yıldız	KMT. culduz	< EUT. yultuz
	TT. ağrı	KMT. awruw	< EUT. aġrıġ
	TT. ağır	KMT. awur	< Kök. T. aġır
/i-/ = /e-/:	TT. ikiz	KMT. eġiz	< DLT. ikkiz
	TT. iki	KMT. eki	< Kök. T. eki
	TT. işit-	KMT. eşit-	< Kök. T. eşid-
/-i-/ = /-e-/:	TT. git-	KMT. ket-	< DLT. ket-

	TT. derin	KMT. teren	< EUT. terin
/-i/ = /-e/:	TT. gemi	KMT. keme	< EUT. kemi
/i-/ = /ı-/:	TT. iz	KMT. ız	< EUT. iz
/-i-/ = /-ı-/:	TT. kabir	KMT. ḳabır	< Ar. ḳabr
	TT. nasip	KMT. nasıp	< Ar. naṣib
/-i-/ = /-ıy-/:	TT: hile	KMT. hıyla	< Ar. ḥile
/i-/ = /iy-/:	TT: inek	KMT. iynek	< EUT. iñek
/-i-/ = /-iy-/:	TT: zina	KMT. ziyna	< Ar. zinā’
/-i/ = /-iy/:	TT: sabi	KMT. sabiy	< Ar. ṣabi
/-i-/ = /-u-/:	TT. kavim	KMT. ḳawum	< Ar. ḳavim
/-i-/ = /-ü-/:	TT. tilki	KMT. tülkü	< ET. tilkü
/o-/ = /a-/:	TT. onu	KMT. anı	< ET. anı
/o-/ = /u-/:	TT. ov-	KMT. uw-	< DLT. uv-
	TT. oğlak	KMT. ulaḳ	< DLT. oğlak

/-o-/ = /-u-/:	TT. doğ-	KMT. tuw-	< DLT. toġ-
	TT. doğru	KMT. tuwra	< EUT. toġru
	TT. soğuk	KMT. suwuḳ	< KB. soġıḳ
/ö-/ = /ü-/:	TT. öğret-	KMT. üyret-	< DLT. öġret-
	TT. öğren-	KMT. üyren-	< DLT. öġret-
/-ö-/ = /-ü-/:	TT. dövüş	KMT. tüyüş	< DLT. tögüş-
/-u-/ = /-ı-/:	TT. karpuz	KMT. harbız	< Far. ḫarbuz
/-u-/ = /-o-/:	TT. kuzu	KMT. ḳozu	< DLT. kozı
/-ü-/ = /-i-/:	TT. süpür-	KMT. sibir-	< DLT. süpür-
/ü-/ = /ö-/:	TT. üvey	KMT. öge	< DLT. ögey
/-ü-/ = /-o-/:	TT. hüküm	KMT. hoḳum	< Ar. ḥukm
/-ü-/ = /-u-/:	TT. dünya	KMT. duniya	< Ar. dunyā

Ünsüzlerdeki denklikler

/b-/ = /m-/:	TT. ben	KMT. men	< Kök. T. men; DLT. ben ~ men
	TT. bin	KMT. miñ	< Kök. T. biñ ~ bıñ ~ miñ
	TT. bin-	KMT. min-	< Kök. T. bin-
	TT. başak	KMT. maşaḳ	< DLT. başak

	TT. boynuz	KMT. müyüz	< DLT. müñüz
	TT. bıyık	KMT. mıyıḳ	< DLT. bıḏık
/-b-/ = /-m-/:	TT. kurban	KMT. ḳurman	< Ar. ḳurbān
/-c-/ = /-ç-/:	TT. acı	KMT. açıw	< EUT. acıġ
	TT. gece	KMT. keçe	< EUT. kiçe
/d-/ = /t-/:	TT. damak	KMT. tamaḳ	< DLT. tamġak
	TT. damga	KMT. tamġa	< Kök. T. tamġa
	TT. dayak	KMT. tayġaḳ	< EUT. tayaḳ
	TT. deli	KMT. teli	< DLT. telü
	TT. deri	KMT. teri	< DLT. teri
	TT. derin	KMT. teren	< EUT. teriñ
	TT. dikiş	KMT. tigiş	< DLT. tik-
/-d-/ = /-t-/:	TT. budak	KMT. butaḳ	< DLT. butaḳ
	TT: kadın	KMT. ḳatın	< Kök. T. ḳatun
/ġ-, g-/ = /k/:	TT. gece	KMT. keçe	< EUT. kiçe
	TT. geç	KMT. keç	< DLT. kiç
	TT. gel-	KMT. kel-	< ET. kel-
	TT. gemi	KMT. keme	< EUT. kemi
	TT. gelin	KMT. kelin	< Kök. T. kälin
	TT: gerek	KMT. kerek	< Kök. T. kärgäk
	TT. geyik	KMT. kiyik	< Kök. T. keyik

	TT. gir-	KMT. kir-	< Kök. T. kir-
	TT. git-	KMT. ket-	< Kök. T. kit-
	TT. göz	KMT. köz	< Kök. T. köz
	TT. güç	KMT. küç	< Kök. T. küç
	TT. gül-	KMT. kül-	< DLT. kül-
	TT. gün	KMT. kün	< Kök. T. kün
	TT. güz	KMT. küz	< EUT. küz
/-ğ-/ = /-w-/:	TT. ağrı	KMT. awruw	< EUT. aġrıġ
	TT. ağız	KMT. awuz	< EUT. aġız
	TT. doğru	KMT. tuwra	< EUT. toġru
	TT. soğuk	KMT. suwuḳ	< KB. soġıḳ
/-ğ/ = /-w/:	TT. dağ	KMT. taw	< Kök. T. taġ
	TT. sağ	KMT. saw	< DLT. saġ
/-ağı/ = /-ow/:	TT. buzağı	KMT. buzow	< EUT. buzaġu
/-aw/	TT. kırağı	KMT. ḳıraw	< DLT. kıraġu
/-ø/ = /-w/:	TT. ağrı	KMT. awruw	< EUT. aġrıġ
	TT. acı	KMT. açıw	< EUT. acıġ
	TT. boya	KMT. boyaw	< DLT. boḏuġ
	TT. soru	KMT. soruw	< DLT. soruġ
	TT. sürü	KMT. sürüw	< EUT. sürüġ
/-ğ-/ = /-y-/:	TT. düğme	KMT. tüyme	< DLT. tüġme

	TT. iğne	KMT. iyne	< DLT. yigne
	TT. öğret-	KMT. üyret-	< DLT. öġret-
	TT. öğren-	KMT. üyren-	< DLT. öġret-
	TT. yığın	KMT. cıyın	< DLT. yıġın
/-ğ/ = /-y/:	TT. yığ-	KMT. cıy-	< Kök. T. yıġ-
	TT. değ-	KMT. tiy-	< Kök. T. teg-
/h-/ = /-ø/:	TT. hesap	KMT. esep	< Ar. ḥisāb
/-k-/ = /-g-/:	TT. sekiz	KMT. segiz	< Kök. T. säkiz
/-ġ-/	TT. dikiş	KMT. tigiş	< DLT. tik-
	TT. öküz	KMT. ögüz	< EUT. öküz
	TT. dokuz	KMT. toġuz	< Kök. T. tokuz
	TT. yaka	KMT. caġa	< DLT. yaka
/k-/ = /h-/:	TT. kuyu	KMT. huyu	< EUT. ḳuduġ
	TT. komşu	KMT. honşu	< EUT. ḳonşı
	TT. kavun	KMT. hawun	< DLT. kāgun
/-k-/ = /-h-/:	TT. akşam	KMT. ahşam	< DLT. axşam
/-n-/ = /-ñ-/:	TT. deniz	KMT. teññiz	< DLT. teñiz
	TT. denk	KMT. teñ	< DLT. teñ
	TT. yeni	KMT. caññı	< DLT. yanı

/-n/ = /-ñ/:	TT. sön-	KMT. söñ-	< EUT. söñ-
	TT. yen-	KMT. ceñ-	< DLT. yeñ-
	TT. sin-	KMT. siñ-	< DLT. siñ-
/p-/ = /b-/:	TT. paha	KMT. baġa	< Far. behā’
	TT. pazar	KMT. bazar	< Far bāzār’
	TT. pek	KMT. bek	< EUT. bek
	TT. piş-	KMT. biş-	< EUT. bış-
/-p-/ = /-b-/:	TT. süpür-	KMT. sibir-	< DLT. süpür-
/p-/ = /m-/:	TT. pamuk	KMT. mamuķ	< Far. panbuķ
/-p-/ = /-m-/:	TT. köpük	KMT. kömük	< EUT. köbik
/s-/ = /ç-/:	TT. saç	KMT. çaç	< DLT. saç
	TT. saç-	KMT. çaç-	< DLT. saç-
	TT. sıçan	KMT. çıçhan	< EUT. sıçġan
/-t/ = /-d/:	TT. at	KMT. ad	< Kök. T. at
/v-/ = /b-/:	TT. ver-	KMT. ber-	< Kök. T. bir-
	TT. var	KMT. bar	< Kök. T. bar
	TT. var-	KMT. bar-	< Kök. T. bar-
/-v/ = /-y/:	TT. ev	KMT. üy	< Kök. T. eb

	TT. sev-	KMT. süy-	< EUT. seb-
	TT. döv-	KMT. tüy-	< DLT. tög-
/v-/ = /o-/:	TT. vatan	KMT. otan	< Ar. vaṭan
/ö-/	TT. vekil	KMT. ökül	< Ar. vekil
/y-/ = /c-/:	TT. yağmur	KMT. caññur	< EUT. yaġmur
	TT. yak-	KMT. caḳ-	< DLT. yak-
	TT. yalan	KMT. calġan	< DLT. yalgan
	TT. yarım	KMT. carım	< DLT. yarım
	TT. yastık	KMT. castıḳ	< DLT. yasduk
	TT. yaya	KMT. cayaw	< DLT. yadaġ
	TT. yeşil	KMT. caşil	< DLT. yaşıl
	TT. yıldız	KMT. culduz	< EUT. yultuz
	TT. yumuşak	KMT. cumuşaḳ	< Kök. T. yimşak
	TT. yurt	KMT. curt	< Kök. T. yurt
	TT. yün	KMT. cün	< DLT. yūñ
	TT. yürek	KMT. cürek	< EUT. yürek
	TT. yüz	KMT. cüz	< Kök. T. yüz
	TT. yüzük	KMT. cüzük	< DLT. yüzük
/-ø/ = /c-/:	TT. ip	KMT. cip	< EUT. yip
	TT. ılık	KMT. cılı	< DLT. yılıġ
	TT. ağla-	KMT. cıla-	< EUT. yıġla-

2.2.2. Biçim Bilgisi

A. Yapım Ekleri

İsimden İsim Yapma Ekleri

Karaçay-Malkar Türkçesinde isimden isim yapma ekleri şöyledir:

+lıḳ, +lik, +luḳ, +lük

Ergin (2007: 155), bu ekin başlangıçtan beri Türkçenin belli başlı isim yapma eklerinden biri olarak kullanıldığını; geçici isimler yaptığı gibi kalıcı isimler de yaptığını; bir nesnenin bir vasfını bildirerek sıfat gibi kullanılan isimler yaptığı gibi nesne adı olarak kalıcı isimler de teşkil ettiğini; başlıca fonksiyonlarının ise isimlerden yer, âlet, topluluk isimleri, mücerret isimler ve sıfat yapmak olduğunu söyler.

açıllıḳ "ekşilik", *amanlıḳ* "kötülük", *bolumluluḳ* "beceriklilik", *parmaklıḳ* "parmaklık", *ustazlıḳ* "öğretmenlik"

+çI, +çU

Ergin (2007: 157), bu ekin Türkçenin eskiden beri kullanılan ve işlekliğini kaybetmemiş isimden isim yapma eklerinden biri olduğunu; başlıca fonksiyonunun ise meslek ve uğraşma ile ilgili isimler yapmak olduğunu söyler.

amanatçı "emanetçi", *cüzüwçü* "yüzücü", *eskiçi* "eskici", *guduçu* "hırsız", *hıylaçı* "hilekâr", *tepsewçü* "dansçı"

+lI, +lU

Ergin (2007: 159), bu ekin esas fonksiyonunun aslında sıfat olarak kullanılan vasıf isimleri yapmak olduğunu, bu sebeple sıfat eki olarak anıldığını söyler. Sıfatların isim olarak kullanılması sebebiyle bu ekle yapılan isimlerin hem sıfat hem isim olarak kullanılan vasıf isimleri olduğunu belirtir.

bilimli "bilgili", *cunçuwlu* "sıkıntılı", *ertdenli* "sabahtan beri", *Ḳaraçaylıla* "Karaçaylılar", *keçimli* "geçimli", *ḳozulu ḳoy* "kuzulu koyun"

+sIz, +sUz

Ergin (2007: 160), bu ekin [+lI] ekinin menfisi olduğunu; [+lI] ekinin esas itibariyle bir nesnede bir şeyin bulunduğunu, [+sIz] ekininse nesnede bir şeyin bulunmadığını ifade ettiğini söyler.

amalsız "çaresiz", *çırmawsuz* "engelsiz", *şıbırtsız* "sessiz", *ülüşsüz* "paysız"

+çIķ, +çUķ

Ergin (2007: 163), bu ekin başlıca fonksiyonlarının isimden küçültme ve sevgi ifade eden isimler yapmak olduğunu söyler.

açhaçıķ "akçecik", *adamçıķ* "insancık", *akırınçıķ* "yavaşçacık", *azçıķ* "azıcık", *celçik* "yumuşak rüzgar", *sabiyçik* "küçük çocuk, bebek"

+çA

• Ergin (2007: 167), bu ekin millet isimlerinden dil, lehçe ve şive isimleri yapmakta kullanıldığını söyler.

Arabça "Arapça", *Tacikçe* "Tacikçe", *Türkça* "Türkçe"

• Adiloğlu (2019: 8), [+ça] eşitlik hâl ekinin kalıplaşarak sıfat, edat ve durum zarfları oluşturduğunu söyler.

anca "o kadar", *mınça* "bu kadar", *nença* "ne kadar"

• Benzerlik, küçültme ifade etmek için kullanılır.

sibirikkiça "süpürge gibi", *suratça* "resim gibi", *şıbılaça* "yıldırım gibi"

+dAş

Ergin (2007: 167), bu ekin Türkçede eskiden beri kullanılan, sahası çok geniş olmamakla beraber bir tip isim yapmakta işlekliğini daima muhafaza eden ve örnekleri son zamanlarda artmış bulunan bir yapım eki olduğunu; ekin başlıca fonksiyonlarının eşlik, ortaklık ve mensubiyet, bağlılık ifade eden isimler yapmak olduğunu söyler.

atdaş “adaş”, *cerdeş* “hemşeri”, *coldaş* “yoldaş”, *emildeş* “süt kardeşi”, *ḳarındaş* “kardeş”

+dAn

Bu ek, ayrılma hâl ekinden [+dAn] kalıplaşarak yapım ekine dönüşmüştür.

ertden “sabah”, *özden* “soylu”

+lAy, +lAyIn

Ergin (2007: 173), bu ekin birden fazla ekin birleşmesi ile meydana gelen eklerden biri olduğunu; eskiden bu ekin [+ça] çekim ekinin yanında onun gibi bir eşitlik çekim eki olarak kullanıldığını söyler. Ekin Karaçay-Malkar Türkçesindeki işlevleri ise şöyledir:

• Şahıs, işaret, soru zamirlerine gelip benzerlik kurmaktadır.

nellay “ne kadar”, *bıllay* “böyle”, *allay* “öyle”

• İsimlere gelip zaman ve durum zarfı yapmaktadır.

busaġatlay “hemen”, *erlay* “çabucak”, *suwlay* “ıslakken”, *açlay* “aç olarak”

• [-ġan, -gen, -han] sıfat-fiilinden sonra gelip zaman zarfı yapmaktadır.

aşaġanlay “yer yemez”, *eşitgenley* “duyar duymaz”

+nçI, +nçU

Ergin (2007: 168), bu ekin Türkçede eskiden beri işlek bulunduğunu; ekin sayı isimleri yapmak için kullanıldığını; fonksiyonunun asıl sayı isimlerinden sıra, derece ifade eden sayı isimleri yapmak olduğunu söyler.

beşinçi “beşinci”, *cetinçi* “yedinci”, *toġuzunçu* “dokuzuncu”

+Ar, +şAr

Ergin (2007: 169), bu ekin asıl sayı isimlerinden dağıtma sayı isimleri yaptığını söyler.

birer “birer”, *cetişer* “yedişer”, *ekişer* “ikişer”, *üçüşer* “üçer”

+raḳ, +rek

Ergin (2007: 172), bu ekin Türkçede eskiden beri kullanıldığını ve ekin çokluk, fazlalık ifade eden karşılaştırma eki olduğunu söyler.

gitçerek "küçükçe", *ullураḳ* "büyükçe"

+sIl, +sUl

Ergin (2007: 178), bu ekin çok işlek olmadığını; benzerlik ve ilgi ifade ettiğini söyler. Ek, Karaçay-Malkar Türkçesinde renk isimleriyle birlikte kullanılmaktadır.

aḳsıl "beyazımsı", *köksül* "maviye çalan, mavimsi"

+Aw

Bu ek, asıl sayı isimlerine gelerek kişi sayısı bildirmek için kullanılır.

altaw "altı kişi", *beşew* "beş kişi", *birew* "birisi", *ekew* "iki kişi", *törtew* "dört kişi

+çAḳ

Ergin (2007: 165), bu ekin Türkçede başlangıçtan beri kullanıldığını fakat işlekliğinin gittikçe azaldığını söyler. Ekin yapım eki olarak başlıca fonksiyonunun küçültme ve sevgi ifade etmek olduğunu belirtir; ancak örneklerde bu fonksiyonunun dışındaki anlamlarda da kullanıldığı görülmektedir.

amalçaḳ "becerikli", *bağımçaḳ* "ilaç", *boyunçaḳ* "kolye", *çörçek* "çevik", *kübürçek* "küçük sandık"

+sıman

Bu ek, benzerlik ve gibilik ifade etmek için kullanılmaktadır.

aḳsılsıman "beyazımtırak", *cılısıman* "sıcağımsı"

İsimden fiil yapma ekleri

Karaçay-Malkar Türkçesinde isimden fiil yapma ekleri şöyledir:

+lA-

Ergin (2007: 180), bu ekin en işlek isimden fiil yapma eki olduğunu; hemen hemen her çeşit ismin sonuna gelerek yapma veya olma ifade eden fiiller yaptığını söyler.

işle- "yap-", *ḳolla-* "ele geçir-", *sürmele-* "rendele-"

+Al-

Ergin (2007: 181), bu ekin eskiden beri kullanılan isimden fiil yapma eklerinden biri olduğunu ve umumiyetle sıfatlardan fiil yaptığını söyler.

ḳıtal- "azal-", *tüzel-* "düzel-"

+r, +Ar

Bu ek, Karaçay-Malkar Türkçesinde ünlü harf ile biten kelimelerden sonra [+r]; ünsüz harf ile biten kelimelerden sonra [+Ar] şeklinde kullanılmaktadır.

cañır- "yeniden ortaya çık-", *cuḳar-* "incel-, seyrel-"

+sA

Ergin (2007: 184), bu ekin Türkçede eskiden beri kullanılan fakat işlek olmayan eklerden biri olduğunu; olma ve yapma ifade eden fiiller yaptığını söyler.

dawursa- "gürültü et-", *kömürse-* "kömürleş-"

+A

• Ergin (2007: 181), bu ekin Türkçede başlangıçtan beri varlığını sürdürdüğünü ve hiç değişime uğramadığını söyler. Eski Türkçede daha işlek olduğunu ancak kullanımının azaldığını belirtir.

aşa- "yemek ye-", *boşa-* "bitir-"

• İki heceli isimlerde vurgusuz orta hece ünlüsünün düştüğü görülmektedir:

ḳıyın > ḳıynal- "zorlan-"

+dA-

Ergin (2007: 182), bu ekin Türkçede eskiden beri görüldüğünü; diğer isimlerden fiil yapmakta çok az kullanıldığını; bu ekin ses taklidi kelimelerden fiil yapmakta işlek bulunduğunu söyler.

alda- "yalan söyle-", *bızılda-* "vızılda-", *duwulda-* "uğulda-"

+lAn-

Korkmaz (2009: 119), [lA-] ekiyle kurulmuş geçişli ve geçişsiz fiillerin bazılarının [-n] dönüşlülük ekiyle genişletilerek [+IAn-] biçiminde kaynaşmış ve bir birleşik ek oluşturmuş olduğunu söyler.

açıwlan- "kız-, öfkelen-", *ariwlan-* "temizlen-", *ayġaḳlan-* "belirlen-"

+lAş-

Korkmaz (2009: 199), [+lAn-] eki için söz konusu olan durumun aynı biçimde [+lAş-] birleşik eki için de söz konusu olduğunu; bu ekle türetilen fiillerin bir kısmında [+lA-] ekinin yine kökten ayrılarak [-ş-] dönüşlülük veya işteşlik ekiyle kaynaşıp addan fiil türeten bir [+lAş-] eki oluşturduğunu söyler.

ḳoltuklaş- "kol kola gir-", *ḳucaklaş-* "kucaklaş-", *teñleşdir-* "denkleştir-", *uwaḳlaş-* "küçül-"

+sI

Korkmaz (2009: 122), [+sI] ekinin [+sA] ile görevdeş sayılabilecek bir ek olduğunu; bu özelliği dolayısıyla ekin [+sA-] > [+sI-] biçiminde bir ünlü daralmasıyla oluşmuş olabileceğini söyler.

kötensi- "kibirlen-", *amansı-* "kötümse-", *ḳaḳsı-* "acı-"

+sIn-, +sUn-

Korkmaz (2009: 122), benzerlik, gibilik gösteren [+sI]'lı fiillerin bir kısmının da kişinin kendi değerlendirmesinden kaynaklanan "gibi görme, gibi sayma" işlevini pekiştirmek için birer [-n-] dönüşlülük ekiyle de genişletilmiş bulunduğunu belirtir.

ariwsun "güzel gör-", *cüreksin-* "ağrına git-", *üyürsün-* "kendini yakın hisset-"

+Ay-

Bu ek, Karaçay-Malkar Türkçesinde işlek bir isimden fiil yapma ekidir.

açay- "acık-", *begey-* "pekiş-", *ḳartay-* "yaşlan-"

+sıra-, +sura-

Tekin (2016: 86), bu ekin bir şeyden yoksun olmak anlamında eylem türettiğini söyler. Ek, Karaçay-Malkar Türkçesinde işlek bir isimden fiil yapma ekidir.

cawumsura- "çisele-", *oysura-* "bayıl-"

+ger-

Tekin (2016: 84), bu ekin geçişli eylem türettiğini söyler.

esger- "hatırla-", *özger-* "değiş-"

Fiilden İsim Yapma Ekleri

Karaçay-Malkar Türkçesinde fiilden isim yapma ekleri şöyledir:

-mA

Ergin (2007: 186), bu ekin fonksiyonunun iş isimleri yapmak olduğunu; göz önünde hareket canlandırmayan, hareketin kendisini değil, o hareketle yapılan işi ifade eden ek olduğunu; işin de harekete göre bir çeşit nesne olduğunu söyler. Bu sebeple [-mA] eki ile kurulan isimlerin iş ifadesi yanında klişeleşerek veya klişeleşmeden bir çok belirli nesne, eşya ismi olarak isim ve sıfat şeklinde kullanıldığını belirtir.

carma "yarma", *tikme* "nakış"

-k, -ḳ

Ergin (2007: 188), bu ekin yaptığı isimlerin genellikle dilin gösterdiği harekete uğramış olan, bazen de o hareketten doğmuş bulunan veya o hareketi yapan çeşitli nesneleri karşıladığını söyler.

bıçaḳ "bıçak", *carıḳ* "aydınlık", *ḳorḳaḳ* "korkak", *kürek* "kürek", *teşik* "delik", *tilek* "dilek", *töşek* "döşek"

-ġı, -gi, -ḳı, -kü, -hı

Ergin (2007: 189), bu ekin Türkçede eskiden beri işlek olarak kullanılan eklerden biri olduğunu ve genellikle yapma ifade eden fiillerden isim yaptığını; bu isimlerin daha çok yapılanı, bazen yapma işini; hülasa fiilin gösterdiği hareket ile ilgili çeşitli nesneleri karşıladığını söyler.

çalgı "tırpan", *çançhı* "sancı, *külkü* "gülüşme"

-ġın, -gin, -ġun, -gün, -hın

Ergin (2007: 189), bu ekin fonksiyonunda bir büyültme, bir aşırılık manası olduğunu ve teşkil ettiği isimlerin çok yapan, olan veya yapılan nesneleri veya yapılan işi karşıladığını söyler.

ḳaphın "çalıntı", *tizgin* "mısra"

-ġıç, -giç, -ġuç, -güç, -hıç

Ergin (2007: 190), bu ekin yapan, olan veya yapılan nesneleri karşılayan isimler yaptığını söyler.

açhıç "anahtar", *bashıç* "merdiven", *bölgüç* "bölücü", *urġuç* "karıştırıcı"

-ç

Ergin (2007: 191), bu ekin fonksiyonunda bir aşırılık ifadesi olduğunu ve meydana getirdiği isimlerin yapanı, yapılanı veya hareket halini gösterdiğini söyler.

ḳızġanç “cimri”, *süyünç* “sevinç”, *ḳuwanç* “mutluluk”

-çek, -çaḳ

Bu ek, Türkiye Türkçesinde işlek olmayan; eşya adları ve sıfatlar yapan bir ektir.

erinçek “tembel”, *mahtançaḳ* “kendisini öven”, *tahtançaḳ* “alışık”, *tayançaḳ şindik* “arkalıklı iskemle”

-n

Ergin (2007: 189), bu ekin yaptığı isimlerin fiilin gösterdiği hareketi yapanı, olanı ve daha çok yapılanı ifade ettiğini söyler.

cawun “yağmur”, *cıyın* “düğün”, *kelin* “gelin”

-m

Korkmaz (2009: 89), bu ekin geçişli ve geçişsiz tek bazen de çift heceli fiillerden ad türeten işlek bir ek olduğunu söyler. Ekin ünlü ile biten fiillere yalnız /-m/ olarak, ünsüz ile bitenlere, araya /-I-/,/-U-/ bağlantı ünlüsü alarak eklendiğini belirtir.

bolum “durum”, *kiyim* “elbise”, *süyüm* “sevim”

-ġAk

Korkmaz (2009: 70), bu ekin tek veya çok heceli fiil kök ve gövdelerinden sıfat ve ad türeten işlek bir ek olduğunu söyler. Ekin bir alışkanlığı, bir duyguyu ve fiilin bildirdiği işi çokça yapanı gösteren (*freḳuantative*) sıfatlar, bir işin yapıldığı yeri gösteren adlar, bazı araç-gereç adları, somut ve soyut adlar türettiğini belirtir.

ilgek “ilik”, *ḳurġaḳ* “kurak”, *tayġaḳ* “kaygan”

-Iḳ, -Uḳ

Korkmaz (2009: 86), bu ekin geçişli ve geçissiz tek ve çok heceli fiillere gelerek sıfat ve adlar türeten çok işlek bir ek olduğunu söyler. Bu ek, Karaçay-Malkar Türkçesinde oldukça işlektir.

ḳıçırıḳ "çığlık", *ölük* "ölü", *suwuḳ* "soğuk"

-wuḳ, -wük

Kıpçak grubu Türk lehçelerinde daha çok rastlanan bu ek, fiillerden sıfat yapmaktadır.

aldawuḳ "parlak", *cılawuḳ* "sulu göz", *inciwük* "talihsiz"

-wul

Aşçı (2021: 245), bu ekin filin gösterdiği hareketin anlamını görev olarak üstlenmiş kişi isimleri, unvan ve mekân ifade eden isimler yaptığını söyler.

ḳarawul "bekçi", *saḳlawul* "nöbetçi"

Fiilimsiler

İsim-fiil Ekleri

Karaçay-Malkar Türkçesinde isim-fiil ekleri şöyledir:

-Uw

Korkmaz (2009: 108), bu ekin Oğuz-Türkmen lehçelerinde bulunmadığını; eski [-AgU] ekinden geliştiğini söyler. Ek, Kıpçak lehçelerine özgü bir ektir. Karaçay-Malkar Türkçesinde işlektir.

alġışlanıw "alkışlanma", *bağınıw* "güvenme", *caşaw* "yaşam", *cüzüw* "yüzme", *iynanıw* "inanma, güvenme", *körüw* "görme", *söleşiw* "konuşma"

-Iş, -Uş, -ş

Korkmaz (2009: 218), bu ekin fiilleri ad kalıbına sokan çok yaygın bir ek olduğunu söyler. Bu ek, Karaçay-Malkar Türkçesinde çok işlek bir ek değildir.

tüyüş “dövüş”, *uruş* “kavga”

Sıfat-fiil Ekleri

Karaçay-Malkar Türkçesinde sıfat-fiil ekleri şöyledir:

-ġan, -gen, -han

• Ergin (2007: 190), bu ekin teşkil ettiği isimlerin çok yapan ve olanı ifade ettiğini söyler.

aythan “söyleyen”, *birikgen* “biriken”, *çaphan* “koşan”, *işlegen* “çalışan”, *ḳaythan* “dönen”, *kelgen* “gelen”, *körgen* “gören”, *mahtalġan* “övülen”

• Ekin [-ñan] şekli /-n/ ünsüzü ile biten kelimelerden sonra kullanılır.

aylanñan “dolaşan”, *ḳablanñan* “kaplanmış”, *ḳatlanñan* “katlanan”, *sınñan* “kırılmış”

-wçu, -wçü

Ek, [-ġan, -gen, -han] sıfat-fiil ekleriyle aynı fonksiyonda kullanılmaktadır.

etiwçü “yapıcı, edici”, *oḳuwçu* “okuyucu”, *tarawçu* “tarayıcı”, *türleniwçü* “değişken”

-r, -Ar, -Ir, -Ur

Karaçay-Malkar Türkçesinde işlek bir ektir.

keter “gidecek”, *körür* “görecek”, *satar* “satacak”, *batar* “batacak”, *çatar* “yatacak”

-lıḳ, -lik, -arıḳ, -erik, -rıḳ, -rik, -nıḳ, -nik

Karaçay-Malkar Türkçesinde işlek bir ektir. Ünlü ile biten kelimelerden sonra [-arıḳ, -erik] şekli; /-n/ ünsüzü ile biten kelimelerden sonra [-nıḳ, -nik] şekli kullanılmaktadır.

alınnıḳ “alınacak”, *aşarıḳ* “yiyecek”, *kellik* “gelecek”, *ölüb ḳallık* “ölüp kalasıca”

-maz, -mez

Korkmaz (2009: 98), [-mAz] ekinin [-r, -Ar, -Ir, -Ur] sıfat-fiil ekinin olumsuz türü olduğunu; her türlü fiil kök ve gövdelerine gelebilen bu ekin eklendiği fiile süreklilik ve olumsuzluk anlamı katan geçici sıfatlar türettiğini ve adların önünde sıfat olarak kullanıldığını söyler.

albermez "inatçı", *barmaz* "gitmez", *cuḳbilmez* "bir şey bilmeyen", *körmez* "görmez"

Zarf-fiil Ekleri

Karaçay-Malkar Türkçesinde zarf-fiil ekleri şöyledir:

-A, -y

Karaçay-Malkar Türkçesinde işlek eklerden biridir. Ünlü harf ile biten fiillerden sonra [-y], ünsüz harf ile biten fillerden sonra [-A] eki gelir.

aşay " yiyerek", *bara* "giderek", *cata* "yatarak", *ḳaray* "bakarak"

-b (-p)

Karaçay-Malkar Türkçesinde işlek bir ektir.

aşab "yiyip", *ḳarab* "bakıp", *ḳorkub* "korkup", *ölüb* "ölüp"

-ġanlay, -genley, -hanlay

Bu ek, [-ġan, -gen, -han] sıfat-fiil ekiyle [+lAy] ekinin birleşmesiyle oluşan birleşik zarf-fiil ekidir.

ḳaraġanlay "bakınca", *sormaġanlay* "sormadan", *tilegenley* "isteyince"

-ġanda, -gende, -handa

Bu ek, [-ġan, -gen, -han] sıfat-fiil ekiyle bulunma hâl eki [+dA]'nın birleşmesiyle oluşur.

aşaġanda "yediğinde", *aythanda* "söylediğinde", *bergende* "verdiğinde", *kirgende* "girdiğinde"

-ġanlı, -genli, -hanlı

Bu ek, [-ġan, -gen, -han] sıfat-fiil ekiyle [+lI] ekinin birleşmesiyle oluşur.

körmegenli "görmeyeli", *ölgenli* "öldüğünden beri", *tanıġanlı* "tanıdığından beri", *tuwġanlı* "doğalı"

-ġınçı, -ginçi, -hınçı

Karaçay-Malkar Türkçesinde işlek bir ektir.

açhınçı "açana kadar", *çıḳġınçı* "çıkıncaya kadar", *kelginçi* "gelinceye kadar"

-rġa, -rge, -arġa, -erge

[-r, -Ar] sıfat-fiil ekleri ile yönelme hâl ekinin birleşmesiyle oluşan birleşik zarf-fiil ekidir.

alırġa "almaya", *çabarġa* "koşmaya", *eterge* "yapmaya", *kelirge* "gelmeye", *uruşurġa* "kavga etmeye"

-mAy, -mAyIn

Karaçay-Malkar Türkçesinde işlek bir ektir. Türkiye Türkçesindeki [-mAdAn] zarf-fiilini karşılar.

barmay ~ barmayın "gitmeden", *kelmey ~ kelmeyin* "gelmeden"

-mazġa, -mezge

[-mAz] sıfat-fiil ekinin ile yönelme hâl ekinin birleşmesiyle oluşan birleşik zarf-fiil ekidir.

bildirmezge "bildirmemeye", *keçikmezge* "gecikmemeye", *kelmezge* "gelmemeye"

Fiilden fiil yapma ekleri

-n-

Ergin (2007: 202), bu ekin Türkçede eskiden beri kullanılan çok işlek bir fiilden fiil yapma eki olduğunu; ekin kendi kendine yapma veya olma ifade eden fiiller yaptığını söyler.

baylan- "bağlan-", *cuwun*- "yıkan-", *körün*- "görün-"

-l-

Ergin (2007: 204), bu ekin Türkçede eskiden beri kullanılan çok işlek bir fiilden fiil yapma eki olduğunu; ekin pasiflik ve meçhullük ifade eden fiiller yaptığını söyler.

cuwul- "yıkan-", *satıl*- "satıl-", *tabıl*- "bulun-"

-ş-

Ergin (2007 :204), bu ekin Türkçede eskiden beri kullanılan çok işlek bir fiilden fiil yapma eki olduğunu; yaptığı fiillerin bir ortaklaşma veya bir oluş ifade ettiğini söyler.

aytış- "konuş- (karşılıklı)", *ḳaraş*- "bakış", *tübeş*- "buluş-"

-r-

Ergin (2007: 209), bu ekin olma veya yapma ifade eden fiillerden oldurma veya yaptırma ifade eden fiiller yaptığını söyler.

ḳaçır- "kaçır-", *uçur*- "uçur-"

-t-

Ergin (2007: 211), bu ekin fiillerden oldurma veya yaptırma ifade eden fiiller yaptığını; Türkçede eskiden beri görülen ve işlek olarak kullanılan bir fiilden fiil yapma eki olduğunu söyler.

añılat- "anlat-", *ariwlat*- "temizlet-", *esirt*- "sarhoş et-", *uşat*- "benzet-"

-dır-, -dir-, -dur-, -dür-, -tır-, -tir-, -tur-, -tür-

Ergin (2007: 212), bu ekin [-r-] ve [-t-] gibi bir oldurma ve yaptırma eki olduğunu söyler.

açıwlandır- "öfkelendir-", *böldür*- "böldür-", *caydır*- "serdir-

-ar-

Ergin (2007: 213), bu ekin eskiden beri kullanılan bir faktitif eki olduğunu söyler.

ķaytar- "döndür-", *ķobar*- "kaldır-"

-ġuz-, -güz-, -ġız-, -giz-

Bu ek, bir oldurma ve yaptırma ekidir. Ettirgenlik bildirir.

cetgiz- "yetiştir-", *körgüz*- "göster-"

-z-

Ergin (2007: 214), bu ekin Türkçede eskiden beri görülen bir faktitif eki olduğunu; Eski Türkçede daha çok kullanıldığını söyler.

emiz- "emzir-", *tamız*- "damlat-"

B. Çekim ekleri

İsim çekim ekleri

Çokluk eki

• Karaçay-Malkar Türkçesinde çokluk ekinin sonundaki /r/ sesi düşmüştür. Çokluk eki [-la, -le] şeklindedir.

adamla "insanlar", *çuruķla* "ayakkabılar", *künle* "günler", *malla* "hayvanlar"

• Kelime, iyelik eki aldığında çokluk ekinin [-lar, -ler] biçimi görülür.

ķonaklarına "misafirlerine", *ķozularına* "kuzularına", *ķollarına* "ellerine"

İyelik eki

Karaçay-Malkar Türkçesinde iyelik ekleri şu şekildedir:

Teklik

1. şahıs: +(I)m

2. şahıs: +(I)ñ

3. şahıs: +I, +U, +sI, +sU

Çokluk

1. şahıs: +bIz, +bUz

2. şahıs: +(ı)ġız, +(i)giz, +(u)ġuz, +(ü)güz

3. şahıs: +lAr

köz “göz”

Teklik	**Çokluk**
1. şahıs: *közüm* “gözüm”	1. şahıs: *közübüz* “gözümüz”
2. şahıs: *közün* “gözün”	2. şahıs: *közügüz* “gözünüz”
3. şahıs: *közü* “gözü”	3. şahıs: *közleri* “gözleri”

ata “baba”

Teklik	**Çokluk**
1. şahıs: *atam* “babam”	1. şahıs: *atabız* “babamız”
2. şahıs: *atan* “baban”	2. şahıs: *atağız* “babanız”
3. şahıs: *atası* “babası”	3. şahıs: *ataları* “babaları”

Hâl ekleri

Karaçay-Malkar Türkçesinde hâl (durum) ekleri şu şekildedir:

a. Yalın hâl

Karaçay-Malkar Türkçesinde yalın hâl eksizdir.

men “ben”, *sen* “sen”, *ol* “o”, *biz* “biz”, *siz* “siz”, *ala* “onlar”, *üy* “ev”, *terek* “ağaç”

b. Belirtme hâli

Karaçay-Malkar Türkçesinde belirtme hâli [+nI, +nU, +I, +U] ekleri ile yapılmaktadır. 1. veya 2. şahıs kişi zamiri ve iyelik eki varsa belirtme hâli [+I, +U, +Ø] olmaktadır.

meni “beni”, *seni* “seni”, *anı* “onu”, *bizni* “bizi”, *sizni* “sizi”, *alanı* “onları”, *üynü* “evi”, *terekni* “ağacı”

c. Yönelme hâli

Karaçay-Malkar Türkçesinde yönelme hâli [+ġa, +ge, +ha, +ña] ekleri ile yapılmaktadır.

bizge “bize”, *sizge* “size”, *alaġa* “onlara”, *üyge* “eve”, *terekge* “ağaca”,

• [+ha]: /t/, /ş/, /s/ ünsüzlerinden sonra gelir.

otha “ateşe”, *ķazawatha* “savaşa”, *artha* “geri”, *atha* “ata”

• [+ña]: /m/, /n/ ve /ñ/ ünsüzlerinden sonra gelir.

mañña “bana”, *sañña* “sana”, *añña* “ona”

• [+A]: zamir n’sinden sonra gelir.

ķatına “yanına”, *canına* “yanına”

d. Bulunma hâli

Karaçay-Malkar Türkçesinde bulunma hâli [+dA] ekleri ile yapılmaktadır.

mende “bende”, *sende* “sende”, *anda* “onda”, *bizde* “bizde”, *sizde* “sizde”, *alada* “onlarda”, *üyde* “evde”, *terekde* “ağaçta”

e. Ayrılma hâli

Karaçay-Malkar Türkçesinde ayrılma hâli [+dAn] ekleri ile yapılmaktadır.

menden “benden”, *senden* “senden”, *andan* “ondan”, *bizden* “bizden”, *sizden* “sizden”, *aladan* “onlar”, *üyden* “evden”, *terekden* “ağaçtan”

f. İlgi hâli

Karaçay-Malkar Türkçesinde ilgi hâli [+nI, +nU] ekleri ile yapılmaktadır. İlgi hâl eki eklenen kelimede 1. veya 2. tekil şahıs zamiri ve iyelik eki varsa ilgi hâl eki [+I, +U] ile olmaktadır.

meni "benim", *seni* "senin", *anı* "onun", *bizni* "bizim", *sizni* "sizin", *alanı* "onların", *üyümü* "evimin", *tereğimi* "ağacımın", *üynü* "evin", *terekni* "ağacın"

g. Eşitlik eki

Karaçay-Malkar Türkçesinde eşitli hâli [+lAy], [+ça] ekleri ile yapılır.

ķarça "kar gibi", *cılança* "yılan gibi", *alayıça* "orası gibi", *biyaġınlay* "her zamanki gibi", *alaylay* "öylece", *meniça* "bence", *seniça* "sence", *anıca* "onca", *bizniçe* "bizce", *sizniçe* "sizce", *alaça* "onlarca"

h. Vasıta eki

Karaçay-Malkar Türkçesinde vasıta hâli *bla* "ile" edatı ile yapılır.

menila/bla "benle", *senile/bla* "senle", *anıla/bla* "onla", *biznila/bla* "bizle", *siznila/bla* "sizle", *alala/bla* "onlarla", *üy bla* "ev ile", *atam bla* "babam ile"

Aitlik Eki

Karaçay-Malkar Türkçesinde aitlik eki [+ġı, +gi, +ġu, +gü, +ki, +ķı] şeklindedir.

allındağı "önündeki", *ayağındağı* "ayağındaki", *ķolundağı* "elindeki", *többesindegi* "tepesindeki", *kölündegi* "kalbindeki", *ķarganıķı* "karganınki", *ķartnıķı* "yaşlınınki", *kiminki* "kiminki", *bizniki* "bizimkiler"; *meniki* "benimki"

A. Bildirme Kipi

Şimdiki Zaman

Karaçay-Malkar Türkçesinde bildirme kipinin şimdiki zamanda kullanımı şöyledir:

Teklik

1. şahıs: isim + /-ma, -me/

2. şahıs: isim + /-sa, -se/

3. şahıs: isim + /-dı, -di/

Çokluk

1. şahıs: isim + /-bız, -biz/

2. şahıs: isim + /-sız, -siz/

3. şahıs: isim + /-la, -le, -dıla, -dile/

ustaz "öğretmen"

Teklik	**Çokluk**
1. şahıs: *ustazma* "öğretmenim"	1. şahıs: *ustazbız* "öğretmeniz"
2. şahıs: *ustazsa* "öğretmensin"	2. şahıs: *ustazsız* "öğretmensiniz"
3. şahıs: *ustazdı* "öğretmen"	3. şahıs: *ustazdıla* "öğretmenler"

Bilinen Geçmiş Zaman

Karaçay-Malkar Türkçesinde bildirme kipinin bilinen geçmiş zamanda kullanımı şöyledir:

Teklik

1. şahıs: isim + /e-di-m/

2. şahıs: isim + / e-di-ñ/

3. şahıs: isim + /e-di/

Çokluk

1. şahıs: isim + /e-di-k/

2. şahıs: isim + /e-di-ġız, -giz/

3. şahıs: isim + /e-di-la, -le/

ustaz “öğretmen”

Teklik	**Çokluk**
1. şahıs: *ustaz edim* “öğretmendim”	1. şahıs: *ustaz edik* “öğretmendik”
2. şahıs: *ustaz ediñ* “öğretmendin”	2. şahıs: *ustaz edigiz* “öğretmendiniz”
3. şahıs: *ustaz edi* “öğretmendi”	3. şahıs: *ustazdıla* “öğretmendile

Öğrenilen Geçmiş Zaman

Karaçay-Malkar Türkçesinde bildirme kipinin öğrenilen geçmiş zamanda kullanımı şöyledir:

Teklik

1. şahıs: isim + bolġan + /-ma, -me/

2. şahıs: isim + bolġan + /-sa, -se/

3. şahıs: isim + bolġan + /-dı, -di/

Çokluk

1. şahıs: isim + bolġan + /-bız, -biz/

2. şahıs: isim + bolġan + /-sız, -siz/

3. şahıs: isim + bolġan + /-la, -le, dıla, -dile/

ustaz “öğretmen”

Teklik

1. şahıs: *ustaz bolġanma* “öğretmenmişim”

2. şahıs: *ustaz bolġansa* “öğretmenmişsin”

3. şahıs: *ustaz bolġandı* “öğretmenmiş”

Çokluk

1. şahıs: *ustaz bolġanbız* “öğretmenmişiz”

2. şahıs: *ustaz bolġansız* “öğretmenmişsiniz”

3. şahıs: *ustaz bolġandıla* “öğretmenmişler”

Şart kipi

Karaçay-Malkar Türkçesinde bildirme kipinin öğrenilen şart kipi ile kullanımı şöyledir:

Teklik

1. şahıs: isim + /-e-se-m/

2. şahıs: isim + /-e-se-ñ/

3. şahıs: isim + /-e-se/

Çokluk

1. şahıs: isim + /-e-se-k/

2. şahıs: isim + /-e-se-giz/

3. şahıs: isim + /-e-se-le/

ustaz "öğretmen"

Teklik	**Çokluk**
1. şahıs: *ustaz esem* "öğretmensem"	1. şahıs: *ustaz esek* "öğretmensek"
2. şahıs: *ustaz eseñ* "öğretmensen"	2. şahıs: *ustaz esegiz* "öğretmenseniz"
3. şahıs: *ustaz ese* "öğretmense"	3. şahıs: *ustaz esele* "öğretmenseler"

Fiil Çekim Ekleri

Şahıs Ekleri

Karaçay-Malkar Türkçesinde şahıs ekleri zamir kökenli şahıs ekleri ve iyelik kökenli şahıs ekleri olmak üzere iki başlıkta incelenir.

Tip Şahıs Ekleri (Zamir Kökenli Şahıs Ekleri)

Karaçay-Malkar Türkçesinde zamir kökenli şahıs ekleri şöyledir:

Teklik

1. şahıs: -mA

2. şahıs: -sA

3. şahıs: -dI, -dU

Çokluk

1. şahıs: -bIz, -bUz

2. şahıs: -sIz, -sUz

3. şahıs: -lA, -dIlA, -dUlA

kör- "görmek"

Teklik	**Çokluk**
1. şahıs: *köreme* "görüyorum"	1. şahıs: *körebiz* "görüyorum"
2. şahıs: *köreşe* "görüyorsun"	2. şahıs: *köresiz* "görüyoruz"
3. şahıs: *köredi* "görüyor"	3. şahıs: *köredile* "görüyorsunuz

Tip Şahıs Ekleri (İyelik Kökenli Şahıs Ekleri)

Karaçay-Malkar Türkçesinde iyelik kökenli şahıs ekleri şöyledir:

Teklik

1. şahıs: -m

2. şahıs: -ñ

3. şahıs: -Ø

Çokluk

1. şahıs: -k, ķ

2. şahıs: -ġız, -giz, -ġuz, -güz

3. şahıs: -lA

ayt- "söylemek"

Teklik	**Çokluk**
1. şahıs: *aytdım* "söyledim"	1. şahıs: *aytdıķ* "söyledik"
2. şahıs: *aytdı* "söyledin"	2. şahıs: *aytdıġız* "söylediniz"
3. şahıs: *aytdı* "söyledi"	3. şahıs: *aytdıla* "söylediler"

Olumsuzluk Eki

Karaçay-Malkar Türkçesinde olumsuzluk [-mA] eki ile yapılmaktadır.

ket- "git-"

Teklik	**Çokluk**
1. şahıs: *ketmedim* "gitmedim"	1. şahıs: *ketmedik* "gitmedik"
2. şahıs: *ketmediñ* "gitmedin"	2. şahıs: *ketmedigiz* "gitmediniz"
3. şahıs: *ketmedi* "gitmedi"	3. şahıs: *ketmedile* "gitmediler"

Fiil Çekimi

Haber Kipleri

Geniş Zaman (1. Tip Şahıs Eki)

Karaçay-Malkar Türkçesinde geniş zaman eki [-r, -Ir, -Ar]'dir. Geniş zaman ekiyle 1. tip şahıs ekleri kullanılır. Olumsuz şekli 1. tekil ve 1. çoğul şahıslarda [-mA] iken diğer şahıslarda [-mAz] olumsuzluk eki ile yapılmaktadır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-r, -Ir, -Ar/ + /-mA/

2. şahıs: fiil + /-r, -Ir, -Ar/ + /-sA/

3. şahıs: fiil + /-r, -Ir, -Ar/ + / -dI, -dU/

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-r, -Ir, -Ar/ + /-bIz, -bUz/

2. şahıs: fiil + /-r, -Ir, -Ar/ + /-sIz, -sUz/

3. şahıs: fiil + /-r, -Ir, -Ar/ + /-lA, -dIlA, -dUlA/

işle- "çalış-"

Teklik

1. şahıs: *işlerme* "çalışırım"	*işlemem* "çalışmam"
2. şahıs: *işlerse* "çalışırsın"	*işlemezse* "çalışmazsın"
3. şahıs: *işlerdi* "çalışır"	*işlemez* "çalışmaz"

Çokluk

1. şahıs: *işlerbiz* “çalışırız” *işlemebiz* “çalışmayız”

2. şahıs: *işlersiz* “çalışırsınız” *işlemezsiz* çalışmazsınız”

3. şahıs: *işlerle* “çalışırlar” *işlemezle* “çalışmazlar”

bar- “git-”

Teklik

1. şahıs: *barırma* “giderim” *barmam* “gitmem”

2. şahıs: *barırsa* “gidersin” *barmazsa* “gitmezsin”

3. şahıs: *barır* “gider” *barmaz* “gitmez”

Çokluk

1. şahıs: *barırbız* “gideriz” *barmabız* “gitmeyiz”

2. şahıs: *barırsız* “gidersiniz” *barmazsız* “gitmezsiniz”

3. şahıs: *barırla* “giderler” *barmazla* “gitmezler”

Şimdiki Zaman (1. Tip Şahıs Eki)

Karaçay-Malkar Türkçesinde şimdiki zaman iki farklı yapı ile meydana gelir. Birinci tip şimdiki zamanda ek [-A, -y]’dir ve 1. tip şahıs ekleri ile kullanılır. Ünsüz harf ile biten fiillerden sonra [-A], ünlü harf ile biten fiillerden sonra [-y] eki kullanılır. Olumsuz şekli, [-mA] olumsuzluk eki ile yapılmaktadır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-a, -e, -y/ + /-ma, -me/

2. şahıs: fiil + /-a, -e, -y/ + /-sa, -se/

3. şahıs: fiil + /-a, -e, -y/ + / -dı, -di, -du, -dü/

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-a, -e, -y/ + /-bız, -biz, -buz, -büz/

2. şahıs: fiil + /-a, -e, -y/+ /-sız, -siz, -suz, -süz/

3. şahıs: fiil + /-a, -e, -y/ + /-la, -le, -dıla, -dile, -dula, -düle/

küreş- “uğraş-”

Teklik

1. şahıs: *küreşeme* “uğraşıyorum”	*küreşmeyme* “uğraşmıyorum”
2. şahıs: *küreşese* “uğraşıyorsun”	*küreşmeyse* “uğraşmıyorsun”
3. şahıs: *küreşedi* “uğraşıyor”	*küreşmeydi* “uğraşmıyor”

Çokluk

1. şahıs: *küreşebiz* “uğraşıyoruz”	*küreşmeybiz* “uğraşmıyoruz”
2. şahıs: *küreşesiz* “uğraşıyorsunuz”	*küreşmeysiz* “uğraşmıyorsunuz”
3. şahıs: *küreşedile* “uğraşıyorlar”	*küreşmeydile* “uğraşmıyorlar”

cukla- “uyu-”

Teklik

1. şahıs: *cuḳlayma* “uyuyorum”	*cuḳlamayma* “uyumuyorum”
2. şahıs: *cuḳlaysa* “uyuyorsun”	*cuḳlamaysın* “uyumuyorsun”
3. şahıs: *cuḳlaydı* “uyuyor”	*cuḳlamaydı* “uyumuyor”

Çokluk

1. şahıs: *cuḳlaybız* “uyuyoruz”	*cuḳlamaybız* “uyumuyoruz”
2. şahıs: *cuḳlaysız* “uyuyorsunuz”	*cuḳlamaysız* “uyumuyorsunuz”
3. şahıs: *cuḳlaydıla* “uyuyorlar”	*cuḳlamaydıla* “uyumuyorlar”

İkinci tip şimdiki zaman ise [-A/-y tur-] yapısı ile kurulmaktadır 1. tip şahıs ekleri ile kullanılır. Bu yapı kesinlik bildiren şimdiki zamanı ifade etmektedir. Olumsuz şekli [-mA] olumsuzluk eki ile yapılmaktadır.

kel- “gel-”

Teklik

1. şahıs: *kele turama* “geliyorum”	*kelmey turama* “gelmiyorum”

2. şahıs: *kele turasa* “geliyorsun” *kelmey turasa* “gelmiyorsun”

3. şahıs: *kele turadı* “geliyor” *kelmey turadı* “gelmiyor”

Çokluk

1. şahıs: *kele turabız* “geliyoruz” *kelmey turabız* “gelmiyoruz”

2. şahıs: *kele turasız* “geliyorsunuz” *kelmey turasız* “gelmiyorsunuz”

3. şahıs: *kele turadıla* “geliyorlar” *kelmey turadıla* “gelmiyorlar”

Bilinen Geçmiş Zaman (2. Tip Şahıs Eki)

Karaçay-Malkar Türkçesinde bilinen geçmiş zaman eki [-dI, -dU]’dur. Bilinen geçmiş zaman ekiyle 2. tip şahıs ekleri kullanılır. Olumsuz şekli [-mA] olumsuzluk eki ile yapılmaktadır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-dI, -dU/ + /-m/

2. şahıs: fiil + /-dI, -dU/ + /-ñ/

3. şahıs: fiil + /-dI, -dU/ + Ø

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-dI, -dU/ + /-k, -ķ/

2. şahıs: fiil + /-dI, -dU/ + /-ġız, -giz, -ġuz, -güz/

3. şahıs: fiil + /-dI, -dU/ + /-lA/

ķara- “bak-”

Teklik

1. şahıs: *ķaradım* “baktım” *ķaramadım* “bakmadım”

2. şahıs: *ķaradıñ* “baktın” *ķaramadıñ* “bakmadın”

3. şahıs: *ķaradı* “baktı” *ķaramadı* “bakmadı”

Çokluk

1. şahıs: *ķaradıķ* “baktık” *ķaramadıķ* “baktık”

2. şahıs: *ķaradıġız* “baktınız” *ķaramadıġız* “baktınız”

3. şahıs: *ḳaradıla* “baktılar” *ḳaramadıla* “baktılar”

ket- “git-”

Teklik

1. şahıs: *ketdim* “gittim” *ketmedim* “gitmedim”

2. şahıs: *ketdiñ* “gittin” *ketmediñ* “gitmedin”

3. şahıs: *ketdi* “gitti” *ketmedi* “gitmedi”

Çokluk

1. şahıs: *ketdik* “gittik” *ketmedik* “gitmedik”

2. şahıs: *ketdigiz* “gittiniz” *ketmedigiz* “gitmediniz”

3. şahıs: *ketdile* “gittiler” *ketmedile* “gitmediler”

Öğrenilen Geçmiş Zaman (1. Tip Şahıs Eki)

Karaçay-Malkar Türkçesinde öğrenilen/duyulan geçmiş zaman eki [-ġan, -gen, -han]’dır. Öğrenilen geçmiş zaman ekiyle 1. tip şahıs ekleri kullanılır. /t/, /s/, /ç/ ünsüzlerinden sonra [-han]; /n/ ünsüzü ile biten kelimelerden sonra [-ñan] eki gelir. Olumsuz şekli [-mA] olumsuzluk eki ile yapılmaktadır.

açhan “açan”, *aythan* “söyleyen”, *tuthan* “tutan”

Teklik

1. şahıs: fiil + /-ġan, -gen, -han/ + /-mA/

2. şahıs: fiil + /-ġan, -gen, -han/ + /-sA/

3. şahıs: fiil + /-ġan, -gen, -han/ + / -dI, -dU/

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-ġan, -gen, -han/ + /-bIz, -bUz/

2. şahıs: fiil + /-ġan, -gen, -han/ + /-sIz, -sUz/

3. şahıs: fiil + /-ġan, -gen, -han/ + /-lA, -dIlA, -dUlA/

bol- “ol-”

Teklik

1. şahıs: *bolġanma* “olmuşum”	*bolmaġanma* “olmamışım”
2. şahıs: *bolġansa* “olmuşsun”	*bolmaġansa* “olmamışsın”
3. şahıs: *bolġandı* “olmuş”	*bolmaġandı* “olmamış”

Çokluk

1. şahıs: *bolġanbız* “olmuşuz”	*bolmaġanbız* “olmamışız”
2. şahıs: *bolġansız* “olmuşsunuz”	*bolmaġansız* “olmamışsınız”
3. şahıs: *bolġandıla* “olmuşlar”	*bolmaġandıla* “olmamışlar”

kör- “gör-”

Teklik

1. şahıs: *körgenme* “görmüşüm”	*körmegenme* “görmemişim”
2. şahıs: *körgense* “görmüşsün”	*körmegense* “görmemişsin”
3. şahıs: *körgendi* “görmüş”	*körmegendi* “görmemiş”

Çokluk

1. şahıs: *körgenbiz* “görmüşüz”	*körmegenbiz* “görmemişiz”
2. şahıs: *körgensiz* “görmüşsünüz”	*körmegensiz* “görmemişsiniz”
3. şahıs: *körgendile* “görmüşler”	*körmegendile* “görmemişler”

Gelecek Zaman (1. Tip Şahıs Eki)

Karaçay-Malkar Türkçesinde gelecek zaman eki ünlüyle ve /r/ ünsüzü ile biten fiillerden den sonra [-rıḳ, -rik], ünsüz ile biten fiillerden sonra [-arıḳ, -erik], /l/ ve /r/ ünsüzlerinden sonra [-lıḳ, -lik], /n/ ile biten fiillerden sonra [-nıḳ, -nik] şeklindedir. Gelecek zaman ekiyle 1. tip şahıs ekleri kullanılır. Gelecek zamanın olumsuz şekli *tüyül* (*tül*) “değil” kelimesine gelen 1. tip şahıs ekleri yardımıyla yapılır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik, -lıḳ, -lik, -nıḳ, -nik/ + /-mA/

2. şahıs: fiil + /-rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik, -lıḳ, -lik, -nıḳ, -nik / + /-sA/

3. şahıs: fiil + /-rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik, -lıḳ, -lik, -nıḳ, -nik / + /-dI, -dU/

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik, -lıḳ, -lik, -nıḳ, -nik / + /-bIz, -bUz/

2. şahıs: fiil + /-rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik, -lıḳ, -lik, -nıḳ, -nik / + /-sIz, -sUz/

3. şahıs: fiil + /-rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik, -lıḳ, -lik, -nıḳ, -nik / + /-lA, -dIlA, -dUlA/

ber- “ver-”

Teklik

1. şahıs: *berlikme* “vereceğim”	*berlik tülme* “vermeyeceğim”
2. şahıs: *berlikse* “vereceksin”	*berlik tülse* “vermeyeceksin”
3. şahıs: *berlikdi* “verecek”	*berlik tüldü* “vermeyecek”

Çokluk

1. şahıs: *berlikbiz* “vereceğiz”	*berlik tülbüz* “vermeyeceğiz”
2. şahıs: *berliksiz* “vereceksiniz”	*berlik tülsüz* “vermeyeceksiniz”
3. şahıs: *berlikdile* “verecekler”	*berlik tüldüle* “vermeyecekler”

ḳıl- “kıl-”

Teklik

1. şahıs: *ḳıllıḳma* “kılacağım”	*ḳıllıḳ tülme* “kılmayacağım”
2. şahıs: *ḳıllıḳsa* “kılacaksın”	*ḳıllıḳ tülsen* “kılmayacaksın”
3. şahıs: *ḳıllıḳdı* “kılacak”	*ḳıllıḳ tüldü* “kılmayacak”

Çokluk

1. şahıs: *ḳıllıḳbız* “kılacağız”	*ḳıllıḳ tülbüz* “kılmayacağız”
2. şahıs: *ḳıllıḳsız* “kılacaksınız”	*ḳıllıḳ tülsünüz* “kılmayacaksınız”

3. şahıs: *ḳıllıḳdıla* “kılacaklar” *ḳıllıḳ tüldüle* “kılmayacaklar”

tüy- “döv-”

Teklik

1. şahıs: *tüyerikme* “döveceğim” *tüyerik tülme* “döveceğim”

2. şahıs: *tüyerikse* “döveceksin” *tüyerik tülsen* “döveceksin”

3. şahıs: *tüyerikdi* “dövecek” *tüyerik tüldü* “dövecek”

Çokluk

1. şahıs: *tüyerikbiz* “döveceğiz” *tüyerik tülbüz* “döveceğiz”

2. şahıs: *tüyeriksiz* “döveceksiniz” *tüyerik tülsünüz* “döveceksiniz”

3. şahıs: *tüyerikdile* “dövecekler” *tüyerik tüldüle* “dövecekler”

B. Tasarlama Kipleri

Emir Kipi

Karaçay-Malkar Türkçesinde emir kipi her şahıs için farklı bir ek ile kullanılmaktadır. Olumsuz şekli [-mA] olumsuzluk eki ile yapılmaktadır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-AyIm/

2. şahıs: fiil + /Ø

3. şahıs: fiil + /-sIn, -sUn/

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-ayıḳ, -eyik/

2. şahıs: fiil + /-ıġız, -igiz, -uġuz, -ügüz/

3. şahıs: fiil + /-sInlA, -sUnlA/

ayt- “söyle-”

Teklik

1. şahıs: *aytayım* “söyleyeyim”	*aytmayım* “söylemeyeyim”
2. şahıs: *ayt* “söyle”	*aytma* “söyleme”
3. şahıs: *aytsın* “söylesin”	*aytmasın* “söylemesin”

Çokluk

1. şahıs: *aytayıķ* “söyleyelim”	*aytmayıķ* “söylemeyelim”
2. şahıs: *aytıġız* “söyleyin”	*aytmaġız* “söylemeyin”
3. şahıs: *aytsınla* “söylesinler”	*aytma sınla* “söylemesinler”

Şart Kipi (2. Tip Şahıs Eki)

Karaçay-Malkar Türkçesinde şart kipi eki [-sA]’dır. Şart kipi ekiyle 2. tip şahıs ekleri kullanılır. Olumsuz şekli [-mA] olumsuzluk eki ile yapılmaktadır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-sA/ + /-m/

2. şahıs: fiil + /-sA/ + /-ñ/

3. şahıs: fiil + /-sA/ + Ø

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-sA/ + /-k, -ķ/

2. şahıs: fiil + /-sA/ + /-ġız, -giz, -ġuz, -güz/

3. şahıs: fiil + /-sA/ + /-lA/

süy- “sev-”

Teklik

1. şahıs: *süysem* “sevsem”	*süymesem* “sevmesem”
2. şahıs: *süyseñ* “sevsen”	*süymeseñ* “sevmesen”
3. şahıs: *süyse* “sevse”	*süymese* “sevmese”

Çokluk

1. şahıs: *süysek* “sevsek” *süymesek* “sevmesek”

2. şahıs: *süysegiz* “sevseniz” *süymesegiz* “sevmeseniz”

3. şahıs: *süysele* “sevseler” *süymesele* “sevmeseler”

Gereklilik Kipi (1. Tip Şahıs Eki)

Karaçay-Malkar Türkçesinde gereklilik kipi [-rġa, -rge kerek] yapısıyla kurulmaktadır. Gereklilik kipi yapısıyla 1. tip şahıs ekleri kullanılır. Olumsuz şekli [-mA] olumsuzluk eki ile yapılmaktadır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-rġa, -rge kerek/ + /-me/

2. şahıs: fiil + /-rġa, -rge kerek/ + /-se/

3. şahıs: fiil + /-rġa, -rge kerek/ + /-di/

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-rġa, -rge kerek/ + /-biz/

2. şahıs: fiil + /-rġa, -rge kerek/ + /-siz/

3. şahıs: fiil + /-rġa, -rge kerek/ + /-dile/

ayt- “söyle-”

Teklik

1. şahıs: *aytırġa kerekme* “söylemem gerek”

aytırġa kerek tülme “söylememen gerek”

2. şahıs: *aytırġa kerekse* “söylemen gerek”

aytırġa kerek tülse “söylememen gerek”

3. şahıs: *aytırġa kerekdi* “söylemesi gerek”

aytırġa kerek tüldü “söylememesi gerek”

Çokluk

1. şahıs: *aytırġa kerekbiz* “söylememiz gerek”

aytırġa kerek tülbüz “söylememeyiz gerek”

2. şahıs: *aytırġa kereksiz* “söylemeniz gerek”

aytırġa kerek tülsüz “söylememeniz gerek”

3. şahıs: *aytırġa kerekdile* “söylemeleri gerek”

aytırġa kerek tüldüle “söylememeleri gerek”

İstek Kipi (2. Tip Şahıs Eki)

Karaçay-Malkar Türkçesinde istek kipi [-r + iyelik eki + kele] yapısıyla kurulmaktadır. İstek kipi yapısıyla 2. tip şahıs ekleri kullanılır. Olumsuz şekli [-mA] olumsuzluk eki ile yapılmaktadır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-r/ + /-m/ + kele

2. şahıs: fiil + /-r/ + /-ñ/ + kele

3. şahıs: fiil + /-r/ + /Ø/ + kele

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-r/ + /-k, -ḳ/ + kele

2. şahıs: fiil + /-r/ + /-ġız, -giz, -ġuz, -güz/ + kele

3. şahıs: fiil +/-r/ + /-lA/ + kele

ket- “git-”

Teklik

1. şahıs: *keterim keledi* “gideyim”	*keterim kelmeydi* “gidesim gelmiyor”
2. şahıs: *keteriñ keledi* “gidesin”	*keteriñ kelmeydi* “gidesin gelmiyor”
3. şahıs: *keteri keledi* “gide”	*keteri kelmeydi* “gidesi gelmiyor”

Çokluk

1. şahıs: *keteribiz keledi* “gitsek”	*keteribiz kelmeydi* “gidesimiz gelmiyor”
2. şahıs: *keterigiz keledi* “gitseniz”	*keterigiz kelmeydi* “gidesiniz gelmiyor”
3. şahıs: *keterleri keledi* “gitseler”	*keterleri kelmeydi* “gitmeleri gelmiyor”

Fiillerin Birleşik Çekimi

A. Hikâye Birleşik Çekimi

Geniş Zamanın Hikayesi (2. Tip Şahıs Eki)

Karaçay-Malkar Türkçesinde geniş zamanın hikayesi [-r, -Ar, -Ir + edi] yapısıyla kurulmaktadır. Geniş zamanın hikayesinde 2. tip şahıs ekleri kullanılır. Olumsuz şekli [-mAz] eki ile yapılmaktadır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-r, -Ar, -Ir + edi/ + /-m/

2. şahıs: fiil + /-r, -Ar, -Ir + edi / + /-ñ/

3. şahıs: fiil + /-r, -Ar, -Ir + edi/

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-r, -Ar, -Ir + edi / + /-k/

2. şahıs: fiil + /-r, -Ar, -Ir + edi/ + /-giz/

3. şahıs: fiil + /-r, -Ar, -Ir + edi/ + /-le/

bar- "git-"

Teklik

1. şahıs: *barır edim* "giderdim"	*barmaz edim* "gitmezdim"
2. şahıs: *barır ediñ* "giderdin"	*barmaz ediñ* "gitmezdin"
3. şahıs: *barır edi "giderdi"*	*barmaz edi* "gitmezdi"

Çokluk

1. şahıs: *barır edik* "giderdik"	*barmaz edik* "gitmezdik"
2. şahıs: *barır edigiz* "giderdiniz"	*barmaz edigiz* "gitmezdiniz"
3. şahıs: *barır edile* "giderlerdi"	*barmaz edile* "gitmezlerdi"

Şimdiki Zamanın Hikayesi (2. Tip Şahıs Eki)

Karaçay-Malkar Türkçesinde şimdiki zamanın hikayesi [-A, -y + edi] yapısıyla kurulmaktadır. Geniş zamanın hikayesinde 2. tip şahıs ekleri kullanılır. Olumsuz şekli [-mA] olumsuzluk eki ile yapılmaktadır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-A, -y + edi/ + /-m/

2. şahıs: fiil + /-A, -y + edi + /-ñ/

3. şahıs: fiil + /-A, -y + edi/

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-A, -y + edi/ + /-k/

2. şahıs: fiil + /-A, -y + edi/ + /-giz/

3. şahıs: fiil + /-A, -y + edi/ + /-le/

kel- "gel-"

Teklik

1. şahıs: *kele edim* "geliyordum"	*kelmey edim* "gelmiyordum"
2. şahıs: *kele ediñ* "geliyordun"	*kelmey ediñ* "gelmiyordun"
3. şahıs: *kele edi* "geliyordu"	*kelmey edi* "gelmiyordu"

Çokluk

1. şahıs: *kele edik* "geliyorduk"	*kelmey edik* "gelmiyorduk"
2. şahıs: *kele edigiz* "geliyordunuz"	*kelmey edigiz* "gelmiyordunuz"
3. şahıs: *kele edile* "geliyorlardı"	*kelmey edile* "gelmiyorlardı"

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikayesi (2. Tip Şahıs Eki)

Karaçay-Malkar Türkçesinde öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi [-ġan, -gen, -han + edi] yapısıyla kurulmaktadır. Öğrenilen geçmiş zamanın hikayesinde 2. tip şahıs ekleri kullanılır. Olumsuz şekli [-mA] olumsuzluk eki ile yapılmaktadır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-ġan, -gen, -han + edi/ + /-m/

2. şahıs: fiil + /-ġan, -gen, -han + edi/ + /-ñ/

3. şahıs: fiil + /-ġan, -gen, -han + edi/

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-ġan, -gen, -han + edi/ + /-k/

2. şahıs: fiil + /-ġan, -gen, -han + edi/ + /-giz/

3. şahıs: fiil + /-ġan, -gen, -han + edi/ + /-le/

bar- "git-"

Teklik

1. şahıs: *barġan edim* "gitmiştim"	*barmaġan edim* "gitmemiştim"
2. şahıs: *barġan ediñ* "gitmiştin"	*barmaġan ediñ* "gitmemiştin"
3. şahıs: *barġan edi* "gitmişti"	*barmaġan edi* "gitmemişti"

Çokluk

1. şahıs: *barġan edik* "gitmiştik"	*barmaġan edik* "gitmemiştik"
2. şahıs: *barġan edigiz* "gitmiştiniz"	*barmaġan edigiz* "gitmemiştiniz"
3. şahıs: *barġan edile* "gitmişlerdi"	*barmaġan edile* "gitmemişlerdi"

Gelecek Zamanın Hikayesi (2. Tip Şahıs Eki)

Karaçay-Malkar Türkçesinde gelecek zamanın hikayesi [-lıḳ, -lik, -rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik, -nıḳ, -nik + edi] yapısıyla kurulmaktadır. Öğrenilen geçmiş zamanın hikayesinde 2. tip şahıs ekleri kullanılır. Gelecek zamanın olumsuz şekli *tüyül* (*tül*) "değil" kelimesine gelen 2. tip şahıs ekleri yardımıyla yapılır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-lıḳ, -lik, -rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik, -nıḳ, -nik + edi/ + /-m/

2. şahıs: fiil + /-lıḳ, -lik, -rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik, -nıḳ, -nik + edi/ + /-ñ/

3. şahıs: fiil + /-lıḳ, -lik, -rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik, -nıḳ, -nik + edi/

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-lıḳ, -lik, -rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik, -nıḳ, -nik + edi/ + /-k/

2. şahıs: fiil + /-lıḳ, -lik, -rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik, -nıḳ, -nik + edi/ + /-giz/

3. şahıs: fiil + /-lıḳ, -lik, -rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik, -nıḳ, -nik + edi/ + /-le/

kal- "kal-"

Teklik

1. şahıs: *kallıḳ edim* "kalacaktım"	*kallıḳ tüyül edim* "kalmayacaktım"
2. şahıs: *kallıḳ ediñ* "kalacaktın"	*kallıḳ tüyül ediñ* "kalmayacaktın"
3. şahıs: *kallıḳ edi* "kalacaktı"	*kallıḳ tüyül edi* "kalmayacaktı"

Çokluk

1. şahıs: *kallıḳ edik* "kalacaktık"	*kallıḳ tüyül edik* "kalmayacaktık"
2. şahıs: *kallıḳ edigiz* "kalacaktınız"	*kallıḳ tüyül edigiz* "kalmayacaktınız"
3. şahıs: *kallıḳ edile* "kalacaklardı"	*kallıḳ tüyül edile* "kalmayacaklardı"

İstek Kipinin Hikayesi (2. Tip Şahıs Eki)

Karaçay-Malkar Türkçesinde istek kipinin hikayesi [/-ġa, -ge/ + edi] yapısına 2. tip şahıs ekleri eklenerek kullanılır. Olumsuz şekli [-mA] olumsuzluk eki ile yapılmaktadır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-ġa, -ge/ + edi/ + /-m/

2. şahıs: fiil + /-ġa, -ge/ + edi/ + /-ñ/

3. şahıs: fiil + /-ġa, ge/ + edi/

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-ġa, -ge/ + edi + /-k/

2. şahıs: fiil + /-ġa,- ge/ + edi + /-giz/

3. şahıs: fiil + /-ġa, -ge/ + edi + /-le/

bar- “git-”

Teklik

1. şahıs: *barġa edim* “gideydim”	*barmaġa edim* “gitmeyeydim”
2. şahıs: *barġa ediñ* “gideydin”	*barmaġa ediñ* “gitmeyeydin”
3. şahıs: *barġa edi* “gideydi”	*barmaġa edi* “gitmeyeydi”

Çokluk

1. şahıs: *barġa edik* “gideydik”	*barmaġa edik* “gitmeyeydik”
2. şahıs: *barġa edigiz* “gideydiniz”	*barmaġa edigiz* “gitmeyeydiniz”
3. şahıs: *barġa edile* “gideydiler”	*barmaġa edile* “gitmeyeydiler”

Şart Kipinin Hikayesi (2. Tip Şahıs Eki)

Karaçay-Malkar Türkçesinde şart kipinin hikayesi [fiil + /-sA/ + edi] yapısına 2. Tip şahıs ekleri eklenerek kullanılır. Olumsuz şekli [-mA] olumsuzluk eki ile yapılmaktadır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-sA + -m/ + edi

2. şahıs: fiil + /-sA + -ñ/ + edi

3. şahıs: fiil + /-sA/ + edi

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-sA + -ķ/ edi

2. şahıs: fiil + /-sA + - ġız/ + edi

3. şahıs: fiil + /-sA + -la/ + edi

bar- “git-”

Teklik

1. şahıs: *barsam edi* “gitseydim”	*barmasam edi* “gitmeseydim”
2. şahıs: *barsañ edi* “gitseydin”	*barmasañ edi* “gitmeseydin”
3. şahıs: *barsa edi* “gitseydi”	*barmasa edi* “gitmeseydi”

Çokluk

1. şahıs: *barsaḳ edi* “gitseydik” *barmasaḳ edi* “gitmeseydik”

2. şahıs: *barsaġız* edi “gitseydiniz” *barmasaġız* edi “gitmeseydiniz”

3. şahıs: *barsala edi* “gitseydiler” *barmasala edi* “gitmeseydiler”

Gereklilik Kipinin Hikayesi (2. Tip Şahıs Eki)

Karaçay-Malkar Türkçesinde gereklilik kipinin hikayesi [-rġa, -rge kerek + edi] yapısıyla kurulmaktadır. Gereklilik kipinin hikayesinde 2. tip şahıs ekleri kullanılır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-rġa, -rge kerek + edi/ + /-m/

2. şahıs: fiil + /-rġa, -rge kerek + edi + /-ñ/

3. şahıs: fiil + /-rġa, -rge kerek + edi/

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-rġa, -rge kerek + edi/ + /-k/

2. şahıs: fiil + /-rġa, -rge kerek + edi/ + /-ġız, -giz/

3. şahıs: fiil + /-rġa, -rge kerek + edi/ + /-le/

cukla- “uyu-”

Teklik

1. şahıs: *cuklarġa kerek edim* “uyumalıydım”

cuklarġa kerek tüyül edim “uyumamalıydım”

2. şahıs: *cuklarġa kerek ediñ* “uyumalıydın”

cuklarġa kerek tüyül edin “uyumamalıydın”

3. şahıs: *cuklarġa kerek edi* “uyumalıydı”

cuklarġa kerek tüyül edi “uyumamalıydı”

Çokluk

1. şahıs: *cuklarġa kerek edik* “uyumalıydık”

cuklarġa kerek tüyül edik “uyumamalıydık”

2. şahıs: *cuklarġa kerek edigiz* “uyumalıydınız”

cuklarġa kerek tüyül edigiz “uyumamalıydınız”

3. şahıs: *cuklarġa kerek edile* “uyumalıydılar”

cuklarġa kerek tüyül edile “uyumamalıydılar”

B. Rivayet Birleşik Çekimi

Şimdiki Zamanın Rivayeti (1. Tip Şahıs Eki)

Karaçay-Malkar Türkçesinde şimdiki zamanın rivayeti [-A, -y + bolġan] yapısıyla kurulmaktadır. Şimdiki zamanın rivayeti 1. tip şahıs ekleri kullanılır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-a, -e, -y + bolġan/ + /-ma, -me/

2. şahıs: fiil + /-a, -e, -y + bolġan/ + /-sa, -se/

3. şahıs: fiil + /-a, -e, -y + bolġan/ + /-dı, -di/

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-a, -e, -y + bolġan/ + /-bız, -biz/

2. şahıs: fiil + /-a, -e, -y + bolġan/ + /-sız, -siz/

3. şahıs: fiil + /-a, -e, -y + bolġan/ + /-la, -le, -dıla, -dile/

bar- “git-”

Teklik

1. şahıs: *bara bolġanma* “gidiyormuşum”

bara bolmaġanma “gitmiyormuşum”

2. şahıs: *bara bolġansa* “gidiyormuşsun”

bara bolmaġansa “gitmiyormuşsun”

3. şahıs: *bara bolġandı* “gidiyormuş”

bara bolmaġandı “gitmiyormuş”

Çokluk

1. şahıs: *bara bolġanbız* “gidiyormuşuz”

bara bolmaġanbız “gitmiyormuşuz”

2. şahıs: *bara bolġansız* “gidiyormuşsunuz”

bara bolmaġansız “gitmiyormuşsunuz”

3. şahıs: *bara bolġandıla* “gidiyorlarmış”

bara bolmaġandıla “gitmiyorlarmış”

Gelecek Zamanın Rivayeti (1. Tip Şahıs Eki)

Karaçay-Malkar Türkçesinde gelecek zamanın rivayeti [lıḳ, -lik, -rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik + bolġan] yapısıyla kurulmaktadır. Gelecek zamanın rivayeti 1. tip şahıs ekleri kullanılır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-lıḳ, -lik, -rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik + bolġan/ + /-ma, -me/

2. şahıs: fiil + /-lıḳ, -lik, -rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik + bolġan/ + /-sa, -se/

3. şahıs: fiil + /-lıḳ, -lik, -rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik + bolġan/ + /-dı, -di/

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-lıḳ, -lik, -rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik + bolġan/ + /-bız, -biz/

2. şahıs: fiil + /-lıḳ, -lik, -rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik + bolġan/ + /-sız, -siz/

3. şahıs: fiil + /-lıḳ, -lik, -rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik + bolġan/ + /-la, -le, -dıla, -dile/

bar- “git-”

Teklik

1. şahıs: *barlıḳ bolġanma* “gelecekmişim”

barlıḳ bolmaġanma “gelmeyecekmişim”

2. şahıs: *barlıḳ bolġansa* “gelecekmişsin”

barlıḳ bolmaġansa “gelmeyecekmişsin”

3. şahıs: *barlıḳ bolġandı* “gelecekmiş”

barlıḳ bolmaġandı “gelmeyecekmiş”

Çokluk

1. şahıs: *barlıḳ bolġanbız* “gelecekmişiz”

barlıḳ bolmaġanbız “gelmeyecekmişiz”

2. şahıs: *barlıḳ bolġansız* “gelecekmişsiniz”

barlıḳ bolmaġansız “gelmeyecekmişsiniz”

3. şahıs: *barlıḳ bolġandıla* “geleceklermiş”

barlıḳ bolmaġandıla “gelmeyeceklermiş”

C. Şart

Geniş Zamanın Şartı (2. Tip Şahıs Eki)

Karaçay-Malkar Türkçesinde geniş zamanın şartı [-sA] ekiyle kurulmaktadır. Geniş zamanın şartı 2. tip şahıs ekleri kullanılır. Geniş zamanın şartında, geniş zaman eki kullanılmamaktadır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-sa, -se/ + /-m/

2. şahıs: fiil + /-sa, -se/ + /-ñ/

3. şahıs: fiil + /-sa, -se/

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-sa, -se/ + /-k/

2. şahıs: fiil + /-sa, -se/ + /-ġız, -giz/

3. şahıs: fiil + /-sa, -se/ + /-la, -le/

bar- “git-”

Teklik

1. şahıs: *barsam* “gelirsem”	*barmasam* “gelmezsem”
2. şahıs: *barsañ* “gelirsen”	*barmasañ* “gelmezsen”
3. şahıs: *barsa* “gelirse”	*barmasa* “gelmezse”

Çokluk

1. şahıs: *barsaḳ* “gelirsek” *barmasaḳ* “gelmezsek”

2. şahıs: *barsaġız* “gelirseniz” *barmasaġız* “gelmezseniz”

3. şahıs: *barsala* “gelirlerse” *barmasala* “gelmezlerse”

Şimdiki Zamanın Şartı (2. Tip Şahıs Eki)

Karaçay-Malkar Türkçesinde şimdiki zamanın şartı [-a, -e, -y + ese + şahıs eki] yapısıyla kurulmaktadır. Şimdiki zamanın şartı 2. tip şahıs ekleri kullanılır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-a, -e, -y ese/ + /-m/

2. şahıs: fiil + /-a, -e, -y ese/ + /-ñ/

3. şahıs: fiil + /-a, -e, -y ese/

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-a, -e, -y ese/ + /-k/

2. şahıs: fiil + /-a, -e, -y ese/ + /-ġız, -giz/

3. şahıs: fiil + /-a, -e, -y ese/ + /-la, -le/

bar- “git-”

Teklik

1. şahıs: *bara esem* “gelirsem”

2. şahıs: *bara eseñ* “gelirsen”

3. şahıs: *bara ese* “gelirse”

Çokluk

1. şahıs: *bara esek* “gelirsek”

2. şahıs: *bara esegiz* “gelirseniz”

3. şahıs: *bara esele* “gelirlerse”

Görülen Geçmiş Zamanın Şartı (2. Tip Şahıs Eki)

Karaçay-Malkar Türkçesinde görülen geçmiş zamanın şartı [-dı, -di + -şahıs eki + ese] yapısıyla kurulmaktadır. Görülen geçmiş zamanın şartı 2. tip şahıs ekleri kullanılır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-dı, -di + /-m/ + ese

2. şahıs: fiil + /-dı, -di/ + /-ñ/ + ese

3. şahıs: fiil + /-dı, -di/ + ese

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-dı, -di/ + /-k/ + ese

2. şahıs: fiil + /-dı, -di/ + /-ġız, -giz/ + ese

3. şahıs: fiil + /-dı, -di/ + /-la, -le/ + ese

bar- "git-"

Teklik

1. şahıs: *bardım ese* "geldiysem"	*barmadım ese* "gelmediysem"
2. şahıs: *bardıñ ese* "geldiysen"	*barmadıñ ese* "gelmediysen"
3. şahıs: *bardı ese* "geldiyse"	*barmadı ese* "gelmediyse"

Çokluk

1. şahıs: *bardıḳ ese* "geldiysek"	*barmadıḳ ese* "gelmediysek"
2. şahıs: *bardıġız ese* "geldiyseniz"	*barmadıġız ese* "gelmediyseniz"
3. şahıs: *bardıla ese* "geldilerse"	*barmadıla ese* "gelmedilerse"

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı (2. Tip Şahıs Eki)

Karaçay-Malkar Türkçesinde öğrenilen geçmiş zamanın şartı [-ġan, -gen, -han + ese + şahıs eki] yapısıyla kurulmaktadır. Öğrenilen geçmiş zamanın şartı 2. tip şahıs ekleri kullanılır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-ġan, -gen, -han + ese/ + /-m/

2. şahıs: fiil + /-ġan, -gen, -han + ese/ + /-ñ/

3. şahıs: fiil + /-ġan, -gen, -han + ese/

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-ġan, -gen, -han + ese/ + /-k/

2. şahıs: fiil + /-ġan, -gen, -han + ese/ + -/ġız, -giz/

3. şahıs: fiil + /-ġan, -gen, -han + ese/ +b/-la, -le/

bar- "git-"

Teklik

1. şahıs: *barġan esem* "gelmişsem"	*barmaġan esem* "gelmemişsem"
2. şahıs: *barġan eseñ* "gelmişsen"	*barmaġan eseñ* "gelmemişsen"
3. şahıs: *barġan ese* "gelmişse"	*barmaġan ese* "gelmemişse"

Çokluk

1. şahıs: *barġan esek* "gelmişsek"	*barmaġan esek* "gelmemişsek"
2. şahıs: *barġan esegiz* "gelmişseniz"	*barmaġan esegiz* "gelmemişseniz"
3. şahıs: *barġan esele* "gelmişlerse"	*barmaġan esele* "gelmemişlerse"

Gelecek Zamanın Şartı (2. Tip Şahıs Eki)

Karaçay-Malkar Türkçesinde gelecek zamanın şartı [-lıḳ, -lik, -rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik + ese + şahıs eki] yapısıyla kurulmaktadır. Gelecek zamanın şartı 2. tip şahıs ekleri kullanılır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-lıḳ, -lik, -rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik ese/ + /-m/

2. şahıs: fiil + /-lıḳ, -lik, -rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik ese/ + /-ñ/

3. şahıs: fiil + /-lıḳ, -lik, -rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik ese/

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-lıḳ, -lik, -rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik ese/ + /-k/

2. şahıs: fiil + /-lıḳ, -lik, -rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik ese/ + /-ġız, -giz/

3. şahıs: fiil + /-lıḳ, -lik, -rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik ese/ + /-la, -le/

kal- “kal-”

Teklik

1. şahıs: *kallıḳ esem* “kalacaksam” *kallıḳ tüyül esem* “kalacaksam”

2. şahıs: *kallıḳ eseñ* “kalacaksan” *kallıḳ tüyül eseñ* “kalacaksan”

3. şahıs: *kallıḳ ese* “kalacaksa” *kallıḳ tüyül ese* “kalacaksa”

Çokluk

1. şahıs: *kallıḳ esek* “kalacaksak” *kallıḳ tüyül esek* “kalacaksak”

2. şahıs: *kallıḳ esegiz* “kalacaksanız” *kallıḳ tüyül esegiz* “kalacaksanız”

3. şahıs: *kallıḳ esele* “kalacaklarsa” *kallıḳ tüyül esele* “kalacaklarsa”

Gereklilik Kipinin Şartı (2. Tip Şahıs Eki),

Karaçay-Malkar Türkçesinde gereklilik kipinin şartı [-rġa, -rge kerek + ese + şahıs eki] yapısıyla kurulmaktadır. Gereklilik kipinin şartı 2. tip şahıs ekleri kullanılır.

Teklik

1. şahıs: fiil + /-rġa, -rge kerek + ese/ + /-m/

2. şahıs: fiil + /-rġa, -rge kerek + ese/ + /-ñ/

3. şahıs: fiil + /-rġa, -rge kerek + ese/

Çokluk

1. şahıs: fiil + /-rġa, -rge kerek + ese/ + /-k/

2. şahıs: fiil + /-rġa, -rge kerek + ese/ + /-ġız, -giz/

3. şahıs: fiil + /-rġa, -rge kerek + ese/ + /-la, -le/

kel- “gel-”

Teklik

1. şahıs: *kelirge kerek esem* “gelmeliysem”

kelirge kerek tüyül esem “gelmemeliysem”

2. şahıs: *kelirge kerek eseñ* “gelmeliysen”

kelirge kerek tüyül eseñ “gelmemeliysen”

3. şahıs: *kelirge kerek ese* “gelmeliyse”

kelirge kerek tüyül ese “gelmemeliyse”

Çokluk

1. şahıs: *kelirge kerek esek* “gelmeliysek”

kelirge kerek tüyül esek “gelmemeliysek”

2. şahıs: *kelirge kerek esegiz* “gelmeliyseniz”

kelirge kerek tüyül esegiz “gelmemeliyseniz”

3. şahıs: *kelirge kerek esele* “gelmelilerse”

kelirge kerek tüyül esele “gelmemelilerse”

Tasvir Fiilleri

Yeterlik Fiili

Karaçay-Malkar Türkçesinde yeterlik fiili [fiil + -a, -e-, -y + al-] yapısıyla kurulmaktadır. Ünsüz harf ile biten kelimelerin sonundaki [-a, -e] eki düşer ve fiil “al-” fiili ile birleşir. Ünlü harf ile biten kelimelerde ise /-y/ korunur.

barallıkbız “gidebileceğiz”, *köralmadık* “göremedik”

Tezlik Fiili

Karaçay-Malkar Türkçesinde tezlik fiili iki yapı ile kurulur. Birinci yapı [fiil + /-b ḳoy-, iy-, ket-/ + haber kipi/tasarlama kipi + şahıs eki] şeklindedir. İkinci yapı [fiil + /-a, -e ber-/ + zaman eki/haber kipi + şahıs eki] şeklindedir.

aytıb ḳoyġandı “söyleyivermiş”, *ayta berdim* “söyleyiverdim”

Süreklilik Fiili

Karaçay-Malkar Türkçesinde süreklilik fiili [fiil + /-a, -e + tur-/ + zaman eki/haber kipi + şahıs eki] yapısıyla kurulmaktadır.

kele turama “geleduruyorum”

Soru Eki

Karaçay-Malkar Türkçesinde soru eki “mı, mi, mu, mü”dür. Türkiye Türkçesindekinden farklı olarak kelimeye bitişik olarak yazılır.

Üymü? “Ev mi?”; *Bardınmı*? “Gittin mi?; *Ḳallıkmısa*? “Kalacak mısın?”

Dil canlı bir varlık olduğu için eş zamanlı ve art zamanlı bir değişim ve gelişim yaşamaktadır. Bu değişim ve gelişimin sebebi olarak da lehçeler, şiveler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye Türkçesi ve Karaçay-Malkar Türkçesi arasında da farklılıklar vardır. Türkiye Türkçesi ve Karaçay-Malkar Türkçesi arasındaki morfolojik farklar şu şekilde özetlenebilir:

1. Karaçay-Malkar Türkçesinde çokluk eki “*-la, -le*” şeklindeyken Türkiye Türkçesinde “*-lar, -ler*” şeklindedir; ancak kelime iyelik eki aldığında çokluk eki Türkiye Türkçesindeki gibi kullanılır.

2. Karaçay-Malkar Türkçesinde ilgi hâl eki *“+nı, +ni, +nu, +nü*” şeklindedir. İlgi hâl eki alan kelimede 1. ve 2. tekil kişi iyelik eki varsa ilgi hâl eki “*+ı, +i*” şekline dönüşür. Türkiye Türkçesinde ise ilgi hâl eki “*+nın, +nin, +nun, +nün, +ın, +in, +un, +ün*” şeklindedir.

3. Karaçay-Malkar Türkçesinde belirtme hâl eki *“+nı, +ni, +nu, +nü*” şeklindeyken Türkiye Türkçesinde “*+ı, +i, +u, +ü, +sı, +si, +su, +sü*” şeklindedir.

4. Karaçay-Malkar Türkçesinde vasıta hâl “*bla*” şeklindeyken Türkiye Türkçesinde “*ile*” şeklindedir.

5. Karaçay-Malkar Türkçesinde yönelme hâl eki “*+ġa, +ġe, +ha*” şeklindeyken Türkiye Türkçesinde “*+a, +e*” şeklindedir.

6. Karaçay-Malkar Türkçesinde bulunma hâl eki “*+da, +de*” şeklindeyken Türkiye Türkçesinde “*+da, +de, +ta, +te*” şeklindedir.

7. Karaçay-Malkar Türkçesinde ayrılma hâl eki “*+dan, +den*” şeklindeyken Türkiye Türkçesinde “*+dan, +den, +tan, +ten*” şeklindedir.

8. Karaçay-Malkar Türkçesinde 2. tekil kişi iyelik eki “*ñ*” şeklindeyken Türkiye Türkçesinde “*+ın, +in, +un, +ün*” şeklindedir.

9. Karaçay-Malkar Türkçesinde 1. çoğul kişi iyelik eki "*-bız, -biz, -buz, -büz*" şeklindeyken Türkiye Türkçesinde "*-mız, -miz, -muz, -müz*" şeklindedir.

10. Karaçay-Malkar Türkçesinde 2. çoğul kişi iyelik eki "*+ġız, +giz, +ġuz, +güz*" şeklindeyken Türkiye Türkçesinde "*+mız, +miz, +muz, +müz*" şeklindedir.

11. Karaçay-Malkar Türkçesinde 1. tekil kişi eki "*-ma, -me*" şeklindeyken Türkiye Türkçesinde "*-m*" şeklindedir.

12. Karaçay-Malkar Türkçesinde 2. tekil kişi eki "*-sa, -se*" şeklindeyken Türkiye Türkçesinde "*-n*" şeklindedir.

13. Karaçay-Malkar Türkçesinde 1. çoğul kişi eki "*-bız, -biz*" şeklindeyken Türkiye Türkçesinde "*-k, -iz*" şeklindedir.

14. Karaçay-Malkar Türkçesinde 2. çoğul kişi eki "*-sız, -siz*" şeklindeyken Türkiye Türkçesinde "*-nIz, -sInIz*" şeklindedir.

15. Karaçay-Malkar Türkçesinde 2. çoğul kişi eki "*-sız, -siz*" şeklindeyken Türkiye Türkçesinde "*+niz, +siniz*" şeklindedir.

16. Karaçay-Malkar Türkçesinde 3. çoğul kişi eki "*-la, -le*" şeklindeyken Türkiye Türkçesinde "*-lar, -ler*" şeklindedir.

17. Karaçay-Malkar Türkçesinde dönüşlülük zamiri "*kesi*" şeklindeyken Türkiye Türkçesinde "*kendi*" şeklindedir.

18. Karaçay-Malkar Türkçesinde gelecek zaman eki "*-lıķ, -lik, -rıķ, -rik, -arıķ, -erik*" şeklindeyken Türkiye Türkçesinde "*-ecek, -acak*" şeklindedir.

19. Karaçay-Malkar Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman eki "*-ġan, -ġen, -han*" şeklindeyken Türkiye Türkçesinde "*-mış, -miş, -muş, -müş*" şeklindedir.

20. Karaçay-Malkar Türkçesinde şimdiki zaman eki *"-a, -e, -y*" şeklindeyken Türkiye Türkçesinde *"-yor*" şeklindedir.

21. Karaçay-Malkar Türkçesinde istek kiği "*-ar -ı, -er -i*" şeklindeyken Türkiye Türkçesinde "*-a, -e*" şeklindedir.

22. Karaçay-Malkar Türkçesinde gereklilik kipi "*-rġa, -rġe kerek*" şeklindeyken Türkiye Türkçesinde "*-malı, -meli*" şeklindedir.

Türkiye Türkçesi ve Karaçay-Malkar Türkçesi arasındaki farklardan biri de yalancı eş değerliğin sebep olduğu kelime farklılıklarıdır. Yalancı eş değerlik için Uğurlu (2020: 1881), kaynak metinde geçen bir kelimenin, hedef okur kümesinin dilinde de aynen veya dönüştürülebilen şekilde bulunması; ancak her iki kelimenin kavram alanlarının birbirini hiç

örtmemesi veya karşılamaması durumu olarak açıklamaktadır. Ersoy (2007: 61) ise bu tür kelimelere araştırmacıların "yalancı eşdeğerler", "sahte karşılıklar", "sözde denkteşler", "tam yalancı eş değer kelimeler", "yalancı eşdeğerlik" ve "aldatıcı kelimeler" gibi isimlerle karşıladıklarını söyler.

Karaçay-Malkar Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki yalancı eşdeğer kelimelerden bazıları şunlardır:

• *Alış-* fiili Karaçay-Malkar Türkçesinde "değişmek, değiş tokuş etmek" (Tavkul, 2000: 80) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde "bir işi tekrarlayarak kolaylıkla yapabilmek" (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Bağışla-* fiili Karaçay-Malkar Türkçesinde "hediye etmek, ithaf etmek" (Nevruz, 1991: 93) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde "bir mal veya hakkı karşılık beklemeden birine vermek, teberru etmek (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Beklet-* fiili Karaçay-Malkar Türkçesinde "sıkılaştırmak" (Tavkul, 2000: 118) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde "bekleme işini birine yaptırmak" (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Çalış-* fiili Karaçay-Malkar Türkçesinde "karışmak" (Tavkul: 2000: 167) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde "bir şeyi oluşturmak veya ortaya çıkarmak için emek harcamak" (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Damla-* fiili Karaçay-Malkar Türkçesinde "yemeği lezzetli hale getirmek" (Tavkul, 2000: 181) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde "damla durumunda tane tane düşmek (TDK, 2020) anlamındadır.

• *İzle-* fiili Karaçay-Malkar Türkçesinde "istemek" (Tavkul, 2000: 232) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde "birinin veya bir şeyin arkasından gitmek, takip etmek" (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Horla-* fiili Karaçay-Malkar Türkçesinde "yenmek, galip gelmek" (Tavkul, 2000: 220) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde "uyku sırasında soluk alırken boğaz ve burundan gürültülü sesler çıkarmak, horuldamak" (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Ḳaldır-* fiili Karaçay-Malkar Türkçesinde "bırakmak" (Nevruz, 1991: 324) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde "bulunduğu yerden almak" (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Ḳoş-* fiili Karaçay-Malkar Türkçesinde "katmak, eklemek, karıştırmak (Nevruz, 1991: 400) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde "adım atışlarını artırarak ileri doğru hızla gitmek" (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Öt-* fiili Karaçay-Malkar Türkçesinde "geçmek, nüfuz etmek" (Tavkul, 2000: 318) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde "kuş veya böcekler, değişik tonda ses çıkarmak" (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Saldır-* fiili Karaçay-Malkar Türkçesinde "koydurmak" (Tavkul, 2000: 327) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde "bir kimseye veya bir şeye karşı saldırı yöneltmek, zarar verici bir davranışta bulunmak, hücum etmek" (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Arı* kelimesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "oraya, o tarafa" (Tavkul, 2000: 88) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde "temiz" (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Bilek* kelimesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "kol" (Tavkul, 2000: 122) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde "elle kolun, ayakla bacağın birleştiği bölüm" (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Çaḳmaḳ* kelimesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "karışık, birbirine geçmiş" (Tavkul, 2000: 167) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde "taşa vurulup kıvılcım çıkarılan çelik parçası" (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Dudaḳ* kelimesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "toy kuşu, kuğu" (Tavkul, 2000: 186) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde "ağzın, dişleri örten ve dışarıya doğru az veya çok kıvrılan üst ve alt kenarlarından her biri" (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Hırsız* kelimesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "çok konuşan, geveze" (Tavkul, 2000: 218) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde "başkasının malını çalan kimse, uğru" (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Ḳabaḳ* kelimesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "köy; semt, mahalle; avlu" (Tavkul, 2000: 233) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde "kabakgillerden, sürüngen gövdeli, sarı çiçekli, birçok türü olan bir bitki" (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Ḳazaḳ* kelimesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "yalnız, tek" (Nevruz, 1991: 353) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde "baştan geçirilerek giyilen, genellikle kollu, örme üst giysisi" (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Ḳırḳ* kelimesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "oyuk, oluk (Nevruz, 1991: 374) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde "kırılmış olan" (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Kök* kelimesi Karaçay-Malkar Türkçesinde “gök, gök rengi, mavi” (Nevruz, 1991: 405) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde “bitkileri toprağa bağlayan ve onların, topraktaki besi maddelerini emmesine yarayan klorofilsiz bölüm” (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Kör* kelimesi Karaçay-Malkar Türkçesinde “çukur, mezar” (Nevruz, 1991: 410) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde “görme engelli” (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Küçük* kelimesi Karaçay-Malkar Türkçesinde “enik” (Nevruz, 1991: 435) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde “boyutları, benzerlerininkinden daha ufak olan, mikro, büyük karşıtı” (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Maske* kelimesi Karaçay-Malkar Türkçesinde “fino köpeği” (Tavkul, 2000: 294) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde “boyalı karton, kumaş veya plastikten yapılan ve başkalarınca tanınmamak için yüze geçirilerek kullanılan yapma yüz” (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Ön* kelimesi Karaçay-Malkar Türkçesinde “ses” (Tavkul, 2000: 317) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde “bir şeyin esas tutulan yüzü, arka karşıtı” (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Şaḳa* kelimesi Karaçay-Malkar Türkçesinde “mürekkep” (Nevruz, 1991: 550) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde “güldürmek, eğlendirmek amacıyla karşısındakini kırmadan yapılan hareket veya söylenen söz, latife” (TDK, 2020) anlamındadır.

• *Üzüm* kelimesi Karaçay-Malkar Türkçesinde “kısım, bölüm, parça” (Tavkul, 2000: 425) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde “asmanın taze veya kuru olarak yenilen ve salkım durumunda bulunan meyvesi” (TDK, 2020) anlamındadır.

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR ve YORUMLAR

1. Söz Dizimi

Var olan bütün canlıların çevreleriyle iletişim kurmaya ihtiyacı vardır. Sosyal bir varlık olan insan da tüm canlılar gibi çevresindeki diğer canlılarla iletişim halindedir. Çünkü insan çevresindeki diğer canlılarla iletişim kurmadan dünyadaki varlığını sağlıklı bir şekilde sürdüremez. İnsan, maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak; duygularını, düşüncelerini ya da çeşitli bilgileri aktarmak için farklı iletişim yöntemlerine başvurur. Jestler, mimikler ve dil (yazılı ve sözlü) aracılığı ile çevresiyle iletişim kurması mümkündür. Korkan bir insan veya hayvanın gözbebeklerinin büyümesi, göndericinin mesajını onaylayan alıcının sohbet esnasında kafasını öne arkaya sallaması, "Sınavın nasıl geçti?"/"Çok iyi." diyaloğu gibi örnekler canlıların, insanların çevresiyle kurduğu iletişime örnek verilebilir. İletişim kanalı olarak dil kullanıldığında insanın seslere ihtiyacı olmaktadır; ancak bu seslerin kuralsız ve anlamsız bir şekilde bir araya gelmesi, doğru bir iletişim için yeterli olmayacaktır. Kelimeler, anlamsız bir bütün olarak bir araya geldiğinde, kuralsız ve manasız bir cümle oluşur. Örneğin yeni doğmuş bebeğinizin çıkardığı sesler, konuştuğunuz dilde anlamlı bir yapı oluşturmaz. Duyduğunuz "aaı", "aeu" gibi seslerle, bebeğinizin ne demek istediğini anlamanız mümkün değildir. Ancak siz duyduğunuz bu seslerle, bebeğinizin sadece bir şeye ihtiyacı olduğunu düşünebilir ya da içgüdüsel olarak sezinleyebilirsiniz. Benzer şekilde bir yaşındaki çocuğunuzun "anne, bak, su" kelimelerini söylemesi, size çocuğunuzun ne demek istediğiyle ilgili sadece bir ipucu verecektir. Çocuğunuz belki gördüğü bir su birikintisini göstermek istiyordur; belki de sizden su istiyordur. Çocuğunuzun tam olarak ne söylemek istediğini kesin bir şekilde anlamanız mümkün değildir. Telefonunuza gelen "Acil ev çık." şeklindeki bir kısa mesajda, arkadaşınızın sizden evden çıkmanızı mı yoksa evden çıkmanızı mı istediği belli değildir. Bu örneklerdeki gibi eksik ve kurallara uymayan cümleler, kesin bir bilgi vermemektedir. Bir zincir gibi birbirine bağlı olan dil yapısında yukarıdaki örneklerden de görüldüğü gibi tek başına seslerin, kurallara bağlı olmaksızın bir araya gelmiş kelimelerin bir anlamı yoktur. Seslerin heceleri, hecelerin kelimeleri, kelimelerin de konuşulan dilin kurallarına uygun olarak bir araya gelip cümleleri oluşturmasıyla kuralı bir cümle oluşur. Sonucunda da etkili ve doğru iletişim gerçekleşir. Söz dizimi bir zincire benzetilebilir. Her halka bir kelimedir. Halkların belirli kurallarla bir araya gelmesiyle oluşan zincir de söz dizimidir.

Söz dizimi, cümlenin yapısını, cümleyi meydana getiren kelimelerin birbirleriyle olan ilişkisini, cümle içindeki sıralanışını ve görevlerini inceler. Bünyesinde yargılı ve yargısız anlatımlar barındırır. Yargısız anlatımlar, bir yargı ifade eden ancak yüklem barındırmayan kelime gruplarını temsil ederken; yargılı anlatımlar ise içinde bir yargı ifade ederek yüklem barındıran cümleleri temsil eder.

"Sözdizimi terimi, batı dillerinde "*sỳntaxis*" sözcüğü yoluyla Yunancadan geçmiştir ve bu sözcüğün -*sỳn* öneki "eş, birlikte", *taxis* tabanı da "diziliş, sıra" anlamına gelir" (Uzun, 2006: 64). Bu terim, ilk defa M.Ö. 3. yy.'da Stoikler tarafından anlatımların mantıksal içerikleriyle ilgili olarak kullanılır (Arutyunova, 2000: 448-449 akt. Yılmaz, 2018: 262).

Türk Dil Kurumunun Güncel Sözlüğünde (2020), bir cümleyi oluşturan kelime türlerinin arasındaki ilişkileri inceleyen ve sınıflamalar yapan dil bilgisi kolu, cümle bilgisi, tümce bilgisi, nahiv, sentaks tanımı yapılmıştır. Güncel sözlükte bulunan tanımda da görüldüğü gibi araştırmacılar tarafından söz dizimi için farklı terimler kullanılmaktadır.

Araştırmacılar tarafından yapılan açıklamalardan bazıları da şu şekildedir:

Tahir Nejad Gencan (1979: 75), her sözcüğün anlamlı olmakla birlikte tek başına duygularımızı, düşüncelerimizi, isteklerimizi tam olarak anlatmaya yetmediğini; bizim tek tek sözcüklerle değil; sözcük dizileriyle anlaştığımızı; düşünce, duygu ve istekleri tam olarak anlatmak için sözcükleri, dil bilgisi kurallarına göre dizmek gerektiğini; bu dizilişin incelemesi ve kuralları ile oluşan bölüme söz dizimi denildiğini söylemiştir. Batı gramerlerinde adının *syntaxe* olduğunu ve söz diziminin ana konusunun tümce olduğunu belirtmiştir.

Kaya Bilgegil (1984: 12), söz diziminin (= *nahiv* =*sintax*) bir kelimenin veya bir kelime grubunun diğer bir kelime veya kelime grubu ile birleşmesini incelediğini; bu bilim koluna kelime birleşmelerinin konu olduğunu söylemiştir.

Zeynep Korkmaz (1992: 33), cümle bilgisi (Alın. *Syntax, Satzlehre*; Fr. *syntaxe*; İng. *Syntax*; Osm. *Nahiv*) terimini kullanarak bir dilde kelimelerin, kelime gruplarının cümle ve söz içindeki görevlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle türlerini inceleyen bilim dalı olduğunu belirtmiştir.

Alaaddin Mehmedoğlu (2001: 3), kelimelerin birbirleriyle olan ilişkisi sonucunda kelime grupları ve cümleler oluştuğunu söylemiştir. Kelime grupları ve cümlelerin anlam ve yapı bakımından birbirinden farklı olduğunu; gramerin bir bölümü olan söz diziminde kelime grupları ve cümlelerden bahsettiğini belirtmiştir. Söz diziminin cümlede sözlerin birbiriyle

alakalanması yollarını, kelime gruplarını, cümle ögelerini, cümlenin yapıca türlerini, cümlelerin birbiriyle karşılıklı alakasını vs. alanları kapsadığını ifade etmiştir.

Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğünde (Vardar, 2002: 182) söz dizimi için şu açıklama yapılmıştır: "1. Tümcelere ilişkin olguların, tümce düzeyinde dilsel birimler arasında kurulan bağıntıların tümü. 2. Tümcebilim, tümceyi/inceleyen dal"

İbrahim Delice (2003: 15), eski dilde *nahiv* ve İngilizcede *syntax* diye adlandırılan söz diziminin bir kelimenin veya bir kelime öbeğinin bir diğer kelime veya kelime öbeğiyle birleşme durumlarını inceleyen dilbilim dalı olduğunu söylemiştir.

Leyla Karahan (2008: 9), söz diziminin konusunun yargısız bir anlatım birimi olan kelime grupları ile yargılı bir anlatım birimi olan cümlenin yapısı, işleyişi, görevleri ve anlam özellikleri olduğunu söylemiştir. Cümlelerin bağlanma şekilleri ile bağlanan cümleler arasındaki şekil ve anlam ilişkilerinin de söz diziminin konusuna dâhil olduğunu belirtmiştir.

Enfel Doğan (2012: 3) söz diziminin sağlıklı ve düzgün bir cümle kurmanın yollarını araştıran; kurallarını ortaya koyan bir dil bilgisi alanı olduğunu söylemiştir.

Tahsin Banguoğlu (2015: 20), söz diziminin (*syntaxe*) konuşmada kelimelerin sıralanmalarını ve bağlanmalarını anlattığını ifade etmiştir.

Bilal Aktan (2016: 1), bir dilde kelimelerin bir grup veya cümle oluşturacak biçimde bir araya gelmelerinin kurallarını, bu grupların cümle ve söz içindeki görevlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle yapılarını inceleyen dil bilgisi bölümüne söz dizimi (*cümle bilgisi, sentaks*) denildiğini ifade etmiştir.

Mehmet Özmen (2016: 3), söz diziminin (*nahiv, sentaks*) cümleyi ve kelime gruplarını oluşturan kuralları, kelimelerin bir araya gelme koşullarını, kelimeler ve cümle ögeleri arasındaki ilişkiyi inceleyen dil bilgisi dalı olduğunu söylemiştir.

Kerim Demirci (2017: 176), sentaks terimini kullanmıştır. Söz diziminin dilin en önemli birimlerinden olan cümlenin yapısını, hangi alt unsurlardan oluştuğunu, bu unsurların nasıl sıralandığını ve hangi anlamlar taşıdığını inceleyen bilim dalı olduğunu söylemiştir.

Günay Karaağaç (2018: 741), söz dizimi (*syntagma, analytism*) terimini kullanmıştır. Dil kullanımının sözlük ve söz diziminden oluştuğunu; bu iki olgunun dil dediğimiz bir bütünün iç içe geçmiş iki ekseni olduğunu söylemiştir. Sözlüğün geçmişin; söz diziminin ise şimdinin

ve geleceğin dili olduğunu; sözlüğün dilinin geçmişin; söz diziminin ise şimdinin ve geleceğin ekseni olduğunu belirtmiştir.

Hürriyet Gökdayı (2018: 1), dilin anlam aktarabilmesi için ses, hece, sözcük, öbek gibi dil birimlerinin belirli kurallara göre bir doğru üzerinde dizilerek tümce oluşturması gerektiğini ifade etmiştir. Tümce oluşumu, onu oluşturan birimler, bu birimler arasındaki ilişkiler, dilin yapısı ve işleyişi üzerinde çalışan araştırmacıların ilgisini çektiğini ve dille ilgili bu tür konuları araştırmak üzere sözdizimi adıyla dilbilimin bir alt alanı ayrıştığını söylemiştir.

Söz dizimi ile ilgili Türk lehçelerinde kullanılan terimler ise şöyledir:

Tablo 2.1. Türk lehçelerinde söz dizimi terimi

Azerbaycan Türkçesi	sintaksis
Türkmen Türkçesi	sintaksis
Gagauz Türkçesi	sintaksis
Özbek Türkçesi	sintaksis
Uygur Türkçesi	sintaksis
Tatar Türkçesi	sintaksis
Başkurt Türkçesi	sintaksis
Kumuk Türkçesi	sintaksis
Karaçay-Malkar Türkçesi	sintaksis
Nogay Türkçesi	sintaksis
Kazak Türkçesi	sintaksis
Kırgız Türkçesi	sintaksis
Altay Türkçesi	sintaksis
Hakas Türkçesi	sintaksis
Tuva Türkçesi	sintaksis
Şor Türkçesi	sintaksis
Türkiye Türkçesi	cümle bilgisi ~ sentaks

Kaynak: (Naskali-Gürsoy, 1997: 28).

1.1. Karaçay-Malkar Türkçesinde Söz Dizimi

Karaçay-Malkar Türkçesindeki dil bilgisi çalışmaları incelendiğinde söz dizimi ile ilgili çalışmaların diğerlerine nazaran daha geç bir zamanda başladığı görülmektedir; ancak henüz emekleme aşamasında olduğu gerçeğine bakılırsa son yıllarda söz dizimi ile ilgili nitelikli çalışmalar olduğu söylenebilir.

1912'de N. A. Karavlov tarafından Karaçay-Malkar Türkçesinin ilk kısa gramer taslağı hazırlanmıştır. Bu taslak içinde Malkar sözlü edebiyatı örnekleri ve iki küçük sözlük (Rusça-Malkarca/Malkarca-Rusça) bulunmaktadır. Bu, gramer taslağında Malkar dilinin yapısının tanımında bazı hatalar olsa da A. N. Samoyloviç, Y. Nemet gibi Türkologlar tarafından fark edilmiştir. 1920-1930 yılları arasında U. D. Aliev (1930), tarafından ilk kez yazılan kapsamlı

bir Karaçay-Malkar grameri hazırlanmış ve yayımlanmıştır. 1931'de Bayramkulov tarafından da Karaçay dili grameri kaleme alınmıştır. A. K. Borovkov, 1926 yılında Karaçay ve Malkar'a yapılan ilk saha seferlerinde dilbilimsel ve folklor materyalleri biriktirmiştir. Sonraki yıllarda SSCB Bilimler Akademisi tarafından düzenlenen bilimsel keşif gezilerinin bir parçası olarak birkaç kez Karaçay'a gitmiştir. Bu seferler sırasında topladığı materyalleri yeniden işlemiştir. 1932 tarihli bilimsel çalışmasında Karaçay-Balkar Dilinin temelini oluşturmuştur (Elbrusoid, 2022). Ayrıca bu dönemde A. M. Appaev (1941), V. I. Filonenko (1940), R. Shaumyan (1935), I. A. Akbaev (1926), V. P. Antonov-Saratovsky (1930), N. Y. Marr (1929), R. O. Shor (1930), V. I. Abaev (1933) tarafından da Karaçay-Malkar Türkçesi üzerine çalışmalar yapılmıştır. 1940'lı yılların başında H. O. Laypanov (1941) ve diğer araştırmacıların Karaçay-Malkar Türkçesi ile ilgili çeşitli konulardaki çalışmaları ilk kez yayımlanmıştır. 1920-1940 yılları arasında yapılan dil tarihi incelemeleri ve Karaçay-Malkar dili üzerine yapılan temel çalışmalar, araştırmaların dil öğrenimine, öğretici gramer kitaplarının, sözlüklerin ve rehberlerin oluşturulmasına yönelik olduğunu göstermektedir; ancak bu olumlu gelişim süreci, 1941'de başlayan savaş ve ardından 1943-1944 yıllarında başlayıp 14 yıl süren toplu sürgünle kesintiye uğramıştır (Kuçmezova, 2014: 19-21).

Karaçay-Malkar dilinin incelenmesine sürgünün sona ermesiyle 1960'lı yıllardan sonra başlanabilmiştir. 1950'li yılların sonuna kadar Karaçay-Malkar Türkçesinin söz dizimi üzerine geniş kapsamlı bir eser kaleme alınmamıştır.

1960'lı ve 1970'li yıllarda yayımlanan dil bilgisi konulu eserlere kadar, Karaçay-Malkar Türkçesinin söz dizimi hakkında bilgi veren eser, Aliylanı Tamata Umar'ın dil bilgisidir. Ancak bu eserde de söz dizimi hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır ve mevcut bilgiler de tartışmalıdır. Eserde dil bilgisi ile mantık kategorisi birbirinden ayrılmadan birlikte verilmiştir. 1958-1965 yıllarında okul kitaplarına (Aliyev, 1958; Bayramķulov, 1962; Aliyev, Jaboyev, 1965) söz dizimiyle ilgili bölümler eklenmiştir; ancak bu eserlerde söylenenler ekseriyetle tatmin edici değil; aksine tartışmaya açıktır. N. K. Dmitriyev, 1962 yılında yayımlanan *Stroy türķskih yazıķov* "Türk Dillerinin Hikayesi" isimli eserinde, Türk dillerinin söz diziminin yanı sıra Karaçay-Malkar Türkçesinin söz dizimine de yer vermiştir; ancak eserde Karaçay-Malkar Türkçesi söz dizimi hakkında çok kapsamlı bir bilgi bulunmamaktadır. 1962 yılında Aliylanı kiçi Umar'ın söz dizimi ile ilgili "*Sintaksisni baş voproslarını birine, aytımnı baş çlenlerine, atalġan statyası*" başlıklı bir makalesi yayımlanmıştır. Karaçay-Malkar Türkçesinin söz dizimi

ile ilgili sorunlar ilk kez 1960'lı yılların sonlarına doğru araştırılmaya başlanmıştır. Bu araştırmalarda Aliylanı kiçi Umar ve Ahmatlanı İbrahim'in önemli katkıları olmuştur.

Karaçay-Malkar Türkçesi söz dizimi hakkında çalışan ve kıymetli eserler ortaya koyan araştırmacılardan biri de İ. H. Ahmatlanı'dır. Kendisi, bu konuda makaleler, monografiler ve bir doktora tezi yazmıştır. 1968'de yayımlanan *Busaġatdaġı Ḳaraçay-Malḳar Tilde aytımnı baş çlenleri em alanı ḳuralıw madarları* "*Şimdiki Karaçay-Malkar Türkçesinde cümlenin temel ögeleri ve onları kuran ögeler*" isimli eseri, Karaçay-Malkar Türkçesi söz diziminin en önemli çalışmalarından biri olarak kabul edilir. 1973 yılında U. B. Aliylanı, Karaçay-Malkar Türkçesinin söz dizimi ile ilgili bilgileri derlendiği kitabı Moskova'da yayımlamıştır. Eserde, kelime grupları, basit cümleler, birleşik cümleler incelenmiştir. 1983'te Ahmat ulu İbrahim, Karaçay-Malkar Türkçesinde basit cümlelerin yapısı ve çeşitleri ile ilgili bir monografi kaleme almıştır. Ayrıca kelime gruplarının kuruluş şemalarını da ilk kez Ahmat ulu İbrahim hazırlamıştır. U. B. Aliylanı, Karaçay-Malkar Türkçesi söz dizimini Rusça söz dizimi ile karşılaştırıp literatüre sokmuştur. Karaçay-Malkar Türkçesi dil bilgisi, 90'lı yıllarda gelişme göstererek yeni bir yola girmiştir (Guzeylanı, 2002: 117-126).

Ahmatlanı ve Ketençilanı (2003: 2), dilbilimin bölümleri ile ilgili yaptıkları tabloda, söz diziminin alt dalları olarak kelime grupları ve cümleleri göstermişlerdir.

Türkiye Türkçesi dil bilgisinde *söz dizimi* terimi kullanılırken Karaçay-Malkar Türkçesi dil bilgisinde *sintaksis* terimi kullanılmaktadır.

Baskakov'a göre (1966: 255-256), söz dizimi, dilin tamamını kapsar ve kelimelerin birbirine nasıl bağlandığını, cümlelerin nasıl kurulduğunu, cümlelerin türlerini ve çeşitlerini, ayrıca bu cümlelerin birbirleriyle nasıl ilişkilendirildiğini inceler. Baskakov, söz dizimini, dil bilgisinin iki temel bölümünden biri olarak kabul eder.

Ahmatlanı (1991: 3-4), dilin öğretilmesinde söz diziminin ilk sırada yerini aldığını belirtmiştir. Söz dizimini öğrenmenin konuşurlara ana dillerinde kelimelerin hangi kurallarla bağlandığını göstermeye, kelime grupları ve cümleler kurmaya, dillerini zenginleştirmeye ve sonuç olarak fikirlerini kısa ve anlaşılır şekilde ifade etmelerine katkı sağladığını ifade etmiştir. Ayrıca, söz dizimini bilmenin yazım hatalarını önlediği ve hatasız yazmaya yardım ettiğini söylemiştir. Ahmatlanı, noktalama işaretlerinin doğru kullanımını öğretmek için de söz diziminin önemine değinmiştir. İnsanların düşüncelerini birbirlerine iletmek için kelimeleri değil; cümleleri kullandığını vurgulayarak, yabancı bir dilde ne kadar çok kelime bilseniz de o dilde cümle kurmayı bilmezseniz fikrinizi anlatamayacağınızı söyleyerek şu örneği vermiştir.

Passajir poyezdni Mosḳvadan kelgeni “Yolcu treninin Moskova’dan geldiği”

Bu yapıyı kurmak için *poyezd* “tren”, *passajir* “yolcu”, *Mosḳva* “Moskova”, *kel* “gel” kelimelerini kullanmamız gerektiğini belirten Ahmatlanı, bu sözleri peşi sıra dizip de bir cümle kurmamızın mümkün olmadığını ifade etmiştir. *Mosḳvada poyezdha passajir keldim* “Moskova’da trene yolcu geldim”; *Poyezd passajir kele Mosḳva* “Tren yolcu geliyor” gibi örneklerin anlamlı bir cümle kurmadığını belirtmiştir. Bu kelimelerle cümle kurmak için yapılması gerekenleri ise şöyle sıralamıştır: 1. Her kelimeye uygun olan ekin getirilmesi, 2. Bu kelimelerin eklere ve söz dizimi kurallarına göre dizilmesi, 3. Dizilen kelimelerin gerekli tonlama ile söylenmesi; ancak bu durumda doğru bir cümle kurulacağını söylemiştir. *Passajir poyezd Mosḳvadan keldi* “Yolcu treni Moskova’dan geldi” cümlesinin kurallı, doğru bir cümle oluşturduğunu ifade etmiştir.

Bayramkullanı ve Orusbiylanı (1977: 3) dil bilgisinde cümlelerin kuruluşlarını içine alan bölümünün *sintaksis* “söz dizimi” olduğunu aktarmıştır.

Bayramḳullanı vd. (1992: 6), dil bilgisinde kelime gruplarının ve cümlelerin kuruluşları ve onların manalarını inceleyen bölüme *sintaksis* “söz dizimi” denildiğini söylemiştir.

Guzeylanı (1999: 278), dilbilimin dil bilgisi bölümünün cümle kuruluşlarını ve onların birbirlerine bağlanışlarını araştıran bölümün *sintaksis* “söz dizimi” olduğunu söylemiştir.

Aliylanı (1959: 3), kelimelerin cümlede birbirlerine nasıl bağlandıklarını, cümlelerin her birinin çeşitlerini ve ögelerini, onların birbirleri ile uyumlarını, cümlelerin kuruluşlarını inceleyen bilime *sintaksis* “söz dizimi” denildiğini ifade etmiştir.

Ahmatlanı’ya göre (1992: 3-4), dil bilgisi, morfoloji ve söz diziminden meydana gelir ve söz diziminin kelimelerin birbirine nasıl bağlandığını, kelime gruplarını ve cümle çeşitlerini inceler. Söz dizimi ve morfolojinin birbiriyle sıkı bir ilişki içinde olduğunu ve morfolojinin dilin birimlerini ve onların biçimlerini incelediğini vurgulayan Ahmatlanı, söz diziminde incelenen birimlere de *söz dizim birimleri* demektedir. Bu birimler, kelime grupları ve cümlelerdir. Kelime gruplarının da cümlelerin de kelimelerden meydana geldiğini; bunları oluşturmak için kelimelerin ya değiştirilmeden olduğu gibi kullanıldığını ya da çeşitli biçim değişikliklerine uğratılarak kullanıldığını şu örneklerle açıklamıştır:

Ḳart Aslan Aziz tünene ḳoş maşina kelgendile. “Yaşlı Aslan Aziz dün çiftlik araba geldi.” cümlesinde bir araya gelen kelimelerin bir cümle meydana getirmediğini; bu kelimelerden bir cümle kurmak için eklerin yardımına ihtiyaç duyulduğunu ve ancak ekler

sayesinde bir cümle oluşturulabileceğini ifade etmiştir. *Ḳart Aslan* ***em*** *Aziz tünene ḳoş****dan*** *maşina* ***bla*** *kelgendile*. "Yaşlı Aslan **ve** Aziz dün çiftlik**ten** araba **ile** geldi." Ahmatlanı, bu örneğe göre *ḳart* "yaşlı" sıfatının nitelenen kelimenin önüne ek almadan geldiğini; *Aslan* ve *Aziz* ögelerinin de cümlede özne görevinde oldukları için değiştirilmeden birbirlerine *em* "ve" bağlacı ile bağlandıklarını söylemiştir. *Tünene* "dün" kelimesinin zarf olduğunu ve bu sebeple ek almayacağını; *ḳoş* "çiftlik" kelimesinin isim olduğunu ve ona ayrılma hâl eki [+dan] ekleneceğini; *maşina* "araba" kelimesinin de isim olduğunu ve ona *bla* "ile" edatının eklendiğini ifade etmiştir. İnsanların birbirlerine fikirlerini cümleler sayesinde aktardıklarını; kurallara uygun şekilde cümleler kurulmazsa, ne kadar çok kelime bilinirse bilinsin insanın fikrini, düşüncesini tam olarak ifade edemeyeceğini söylemiştir. Bu nedenle söz dizimini bilmenin büyük bir önemi taşıdığını belirten Ahmatlanı, söz dizimi sayesinde insanların fikirlerini anlatıp, dili zengin ve güçlü bir şekilde kullanıp, isteklerini kolayca ifade edeceklerini belirtmiştir.

2. Cümle

Bünyesinde kip ve şahıs ekini barındıran tek bir kelimeden kurulabileceği gibi birden fazla kelimeden de kurulan, kendi başına anlam bütünlüğü taşıyan ve bir yargı bildiren yapıya cümle denir. Cümle, dilin temeli olup düşüncelerin, duyguların ve niyetlerin anlaşılır bir biçimde ifade edilmesini sağlar. "Cümle, dilin en küçük anlatım birimidir" (Karahan, 2008: 9). Tek bir kelimeden oluşabileceği gibi birden fazla kelimeyle de kurulabilir. Türk Dil Kurumunun Güncel Sözlüğünde (TDK, 2020) cümle için "bir yargı bildirmek için tek başına çekimli bir fiil veya çekimli bir fiille kullanılan kelimeler dizisi, tümce" açıklaması yapılmıştır. Cümle terimi ile ilgili de araştırmacılar arasında bir birlik bulunmamaktadır. "Cümle yerine bazı araştırmacılar 'tümsöz ve tümce' terimlerini de kullanmışlardır" (Delice, 2003: 133).

Cümleyi en geniş kelime grubu olarak niteleyen Ergin (2007: 398), cümlenin bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir olayı tam olarak hüküm halinde bildirdiğini söylemiştir. Cümlenin varlığı için asgari şartın bir çekimli fiil olduğunu ve çekimli fiil olmak şartıyla tek kelimeden de cümle olabileceğini ifade etmiştir. Korkmaz (1992: 32) da Ergin ile aynı doğrultuda cümlenin varlığı için asgari şartın bir çekimli fiil olduğunu söylemiştir.

Kelime grubu ve cümle arasındaki farkı, yargı bulunup bulunmaması oluşturur. Karaağaç (2009: 183), kelime ve kelime gruplarında kavramların; cümlede ise yargının esas olduğunu söylemiştir.

Türk lehçelerinde cümle ile ilgili yapılan adlandırmalar ise şu şekildedir:

Tablo 2.2.Türk lehçelerinde cümle terimi

Azerbaycan Türkçesi	cümlä
Türkmen Türkçesi	sözlem
Gagauz Türkçesi	cümlä
Özbek Türkçesi	gap ~ cumla
Uygur Türkçesi	cümlä
Tatar Türkçesi	cömlä
Başkurt Türkçesi	höyläm
Kumuk Türkçesi	cumla
Karaçay-Malkar Türkçesi	aytım
Nogay Türkçesi	yıyma
Kazak Türkçesi	söylem
Kırgız Türkçesi	süylöm
Altay Türkçesi	ermek
Hakas Türkçesi	predlojeniye
Tuva Türkçesi	tomak
Şor Türkçesi	erbek
Türkiye Türkçesi	cümle

Kaynak: (Naskali-Gürsoy, 1997: 28).

2.1. Karaçay-Malkar Türkçesinde Cümle

Karaçay-Malkar Türkçesinde cümle için *aytım* terimi kullanılmaktadır.

Baskakov (1966: 255-256), insanların isteklerini ve fikirlerini paylaşmak için konuştuklarını söyler. Bu bağlamda, bir ya da birkaç kelimenin bir araya gelerek bir isteği veya fikri ifade etmesi durumunda cümle kurulacağını belirtir. Her kelimenin bir mana barındırdığını; cümlenin ise bir isteği veya yargıyı açıkladığını, bu yüzden her kelime ya da kelime grubunun bir cümle oluşturamayacağını ifade eder. *Emen terek* "meşe ağacı", *ḳalın çeget* "gür orman", *cılı kün* "ılık gün", *bizni elibiz bıla* "bizim köyümüz ile" kelime gruplarının birer anlam taşıdığını; ancak kişinin ne söylediğini, ne yaptığını, ne istediğini ya da fikrinin ne olduğunu belirtmediğini vurgular. *Cılı kün* "ılık gün" grubunun bir anlam taşıdığını; ancak bir istek ifadesi olmadığını; buna karşılık *Kün cılıdı* "Gün ılıdı" yapısının tam bir durumu bildirdiğini ve yargı içerdiğini ifade etmiştir.

3. Kelime Grubu

Kavramları, hareketleri, durumları, duygu ve düşünceleri vb. karşılamak için bazen tek bir kelime yeterli olmaz. Bu durumda birden fazla kelimeye ihtiyaç duyulur. Bu da iki ya da daha fazla kelimenin belirli kurallar çerçevesinde bir araya gelip kelime gruplarını meydana getirmesiyle olur. Bu başlık altında çalışmanın temelini oluşturan kelime gruplarının tanımı, terimi, inceleme yöntemleri hakkında bilgi verilerek Türkiye Türkçesindeki ve Karaçay-Malkar Türkçesindeki benzerlikler ve farklılıklar ortaya koyulacaktır.

3.1. Türkiye Gramerciliğinde Kelime Grubu Anlayışı, İlgili Terimler ve İnceleme Yöntemleri

Türkiye'de kelime grupları ile ilgili çalışma yapan araştırmacılar, birçok konuda fikir birliği sağlayamamıştır. Terim, tasnif ve tanım noktasında birtakım uyuşmazlıklar bulunmaktadır.

Kelime grubu için araştırmacıların kullandığı terimler şu şekildedir: Belirtme grupları, belirtme öbekleri (groupe déterminatif), grup, izafet, kelime grubu, kelime grupları, kelime öbeği, kelime öbekleri, öbek, öbek yapı, söz öbekleri, sözcük grupları, sözcük öbeği, sözcük öbekleri, tamlama, tâyin grupları, yargısız anlatımlar. **Tablo 2.3.**'e bakıldığında araştırmacılar tarafından en çok kullanılan terimin "*kelime grubu*" terimi olduğu görülmektedir. Araştırmacılar tarafından kullanılan terimler şöyledir:

Tablo 2.3. Türkiye Türkçesinde kelime grubu için kullanılan terimler

Bilal Aktan (2016: 2)	kelime grubu
Halil İbrahim Usta (2007: 413)	kelime grubu
Enfel Doğan (2012: 3)	kelime grupları
Kemal Eraslan (2012: 449)	kelime grupları
Leyla Karahan (2008: 39)	kelime grupları
Mehmet Özmen (2016: 50)	kelime grupları
Muharrem Ergin (2007: 374)	kelime grupları
Mustafa Altun (2011: 11)	kelime grupları
Oktay Selim Karaca (2017: 20)	kelime grupları
İbrahim Delice (2003: 17)	kelime öbeği
Jean Deny (2012: 657)	kelime öbekleri
Kerime Üstünova (2014: 17)	sözcük öbeği
Mazhar Kükey (1975: 3)	sözcük öbeği
Caner Kerimoğlu (2014: 242)	sözcük öbeği
Hikmet Dizdaroğlu (1976: 34-35)	sözcük öbekleri

Tablo 2.3. Tablonun Devamı

Seçil Hirik (2020: 102)	sözcük öbekleri
Günay Karaağaç (2019: 129)	söz öbekleri
Talat Tekin (2016: 176)	söz öbekleri
Kaya Bilgegil (1984: 115)	belirtme (tâyin) grupları
Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli (2009: 17)	belirtme grupları
Tahsin Banguoğlu (1995: 497)	belirtme öbekleri (groupe déterminatif)
Hürriyet Gökdayı (2018: 1)	öbek
Nadir Engin Uzun (2006: 68)	öbek yapı, sözcük grupları
Zeynep Korkmaz (1992: 75, 100, 117, 145)	grup, kelime grubu, öbek
Vecihe Hatiboğlu (1972: 2)	yargısız anlatımlar
Tahir Nejad Gencan (1979: 81)	ad takımı, sıfat takımı
Ahmet Cevat Emre (1931: 285-315)	izafet

Türk lehçelerine bakıldığında ise kelime gruplarını karşılayan terimler şu şekildedir:

Tablo 2.4. Türk lehçelerinde kelime grubu için kullanılan terimler

Azerbaycan Türkçesi	söz birläşmäasi
Türkmen Türkçesi	söz düzümi
Gagauz Türkçesi	laf birleşmesi
Özbek Türkçesi	soz birikmasi
Uygur Türkçesi	söz birikmişi
Tatar Türkçesi	süz tezmäse ~ süztezmä ~ süz törkemnäre
Başkurt Türkçesi	hüzbäyläneş
Kumuk Türkçesi	söz tagımı ~ söztagım
Karaçay-Malkar Türkçesi	söz tutuş
Nogay Türkçesi	söz baylanısı
Kazak Türkçesi	söz tirkesi
Kırgız Türkçesi	söz aykaşı
Altay Türkçesi	sözkolbu
Hakas Türkçesi	söz pîrîgîzî
Tuva Türkçesi	sös ka'tıjıışkını ~ sösterniñ ka'ttıjıışkını
Şor Türkçesi	sös tizimi ~ sös paglalıjı
Türkiye Türkçesi	kelime grubu

Kaynak: (Naskali-Gürsoy, 1997: 62).

Kelime grubunu oluşturan kelimeler için araştırmacıların kullandığı terimler şu şekildedir: Belirten, belirten öge, niteleyen, tabi olan, tamamlayan, tamlayan, tamlayıcı, tümleç, yardımcı öge, yardımcı öğe, yardımcı unsur; asıl öge, asıl unsur, baş, belirten, belirtilen, belirtilen öge, nitelenen, tabi olunan, tamamlanan, tamlanan, temel öge.

Tablo 2.5. Türkiye Türkçesinde kelime grubunu oluşturan kelimeler için kullanılan terimler

Muharrem Ergin (2007: 375)	belirten tamamlayan tabi olan yardımcı unsur	belirtilen tamamlanan tabi olunan asıl unsur
Zeynep Korkmaz (1992: 22, 112, 145, 146)	tamlayan belirten niteleyen	tamlanan belirten nitelenen
Bilal Aktan (2016: 9)	tamlayan	tamlanan
Enfel Doğan (2012: 6)	tamlayan	tamlanan
Leyla Karahan (2008: 42)	tamlayan	tamlanan
Mehmet Özmen (2016: 50)	tamlayan	tamlanan
Mustafa Altun (2011: 17)	tamlayan	tamlanan
Vecihe Hatiboğlu (1972: 8-9)	tamlayan	tamlanan
Tahir Nejad Gencan (1979: 158)	tümleyici	tümlenen
Kerime Üstünova (2014: 73)	tamlayan/yardımcı unsur	tamlanan/asıl unsur
Oktay Selim Karaca (2017: 40)	belirten öge	belirtilen öge
Kaya Bilgegil (1984: 116)	belirten	belirtilen
Tahsin Banguoğlu (1995: 497)	belirten	belirtilen
İbrahim Delice (2003:17)	yardımcı öğe	temel öğe
Halil İbrahim Usta (2007: 413)	yardımcı öge	asıl öge
Nadir Engin Uzun (2006: 68)	tümleç, gösterici	baş

Araştırmacıların kelime gruplarına dair tanımları ve bu grupların özellikleri ile ilgili açıklamaları şöyledir:

Deny (1943: 711), kelimelerin şekil bakımından olduğu gibi, mantık bakımından da bir bütün oluşturan her topluluğuna kelime grubu adını verdiğini; bir kelime grubunun mantık bakımından az çok tam bir anlam taşıdığını; şekil veya morfoloji bakımından ise esas itibariyle tek bir kelimeymiş gibi çekim ekleri alabildiğini söylemiştir.

Bilgegil (1963: 115), *belirtme (tayin) grupları* terimini kullanmıştır. Kelime gruplarının birden fazla kelimeden oluşmasına rağmen, cümledeki görevi bakımından tek bir kelimeden farksız olduğunu; gerektiğinde yeni bir kelimeymiş gibi çekim eki alabildiğini belirtmiştir.

Hatiboğlu (1972: 2), *yargısız anlatımlar* olarak adlandırdığı kelime gruplarının, en az iki sözcüğün türlü ilgi ve nedenlerle yan yana sıralanmasından doğduğunu; bu yargı bildirmeyen birliklerin, kalıplaşmamış sözcüklerle kurulan her türlü tamlamalar ya da kalıplaşmış sözcüklerden kurulan birleşik sözcükler, deyimler veya ikilemeler olduğunu ifade etmiştir.

Kükey (1975: 3), birden çok sözcüğü içine alan, anlamında ve yapısında bir bütünlük bulunan, tümcede bir tek sözcük gibi iş gören; tümceden küçük, sözcükten büyük, anlamlı geniş dil birliğine *sözcük öbeği* denildiğini söylemiştir.

Dizdaroğlu (1976: 34), *sözcük öbeği* olarak adlandırdığı kelime gruplarının çeşitli anlam ve yapı ilişkileriyle bir araya gelen sözcüklerden oluşmuş dil bilgisi birliği olduğunu belirtmiştir. Sözcük öbeklerinin yapı ve anlam bakımlarından bir bütün oluşturduğunu; öbeğin yapısının değiştirilemeyeceğini ve karşıladığı kavram ya da nesnenin ancak o kalıp içinde anlatılabileceğini ifade etmiştir.

Beserek (1991: 28), birden fazla kelimenin çeşitli faktörler vasıtasıyla bir araya gelerek bir bütün oluşturmasının kelime gruplarını meydana getirdiğini ifade etmiştir. Kelime gruplarının en önemli fonksiyonunun tek bir kelimeymiş gibi işlem görmesi olduğunu belirtmiştir. Bunun sebebinin ise kelime gruplarının bir cümle içerisinde bir blok, yani bir unsur oluşturması olduğunu söylemiştir.

Korkmaz (1992: 75), *Gramer Terimleri Sözlüğü*nde, *grup* ve *kelime grubu* terimlerini kullanmıştır. Grupların birden çok kelimeden oluştuğunu fakat yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir öge gibi işlem gördüklerini; yargı bildirmeyen söz dizileri olduklarını belirtmiştir. İsim tamlaması, sıfat tamlaması, birleşik isim, birleşik fiil gibi yapıların birer grup oluşturduğunu ifade etmiştir. Kelime gruplarının cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok kelimenin belirli kurallar ile yan yana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğu olduğunu söylemiştir. Türkçede isim tamlaması, sıfat tamlaması, birleşik isim, birleşik fiil, edat grubu, zarf grubu, ünlem grubu, unvan grubu gibi çeşitli kelime grupları bulunduğunu belirtmiştir (Korkmaz, 1992: 100).

Banguoğlu (2015: 496), kelimelerin sözü geliştirmek üzere öbeklendiğini ve bu şekilde kavramlar arasında ilişkiler kurarak tek bir kavramdan daha geniş bir anlatıma yöneldiklerini belirtmiştir. Bu yapıları *kelime öbekleri* (*groupe de mot*) olarak adlandırmıştır. Kimi kelime öbeklerinin sadece kavramları daha yakından belirtmeye yaradıklarını söyleyen Banguoğlu, kelimeler sınıflamasında görüldüğü gibi dilde işleyişleri ayrı, bazen de aynı kelimelerin birbirlerini belirtmek üzere yaklaştıklarını ifade etmiştir. Bir adın diğerini belirtmesi, adlara sıfatların, sıfatlara ve fiillere zarfların eklenmesi, adların takılar alması gibi örneklerle "kuşun kanadı, doğru yol, az tuzlu, geç kalmak, yardım için" gibi yapılar göstermiştir. Bu yapılar için

belirtme öbekleri (*groupe déterminatif*) terimini kullanmıştır. Ayrıca belirtme öbeklerinin bir yargı taşımadıkları için tek başlarına tam bir anlatım sayılmadığını vurgulamıştır.

Yavuz, Yetiş ve Birinci (1996: 144), birden fazla kelimeden oluşan, yapı ve anlamında bir bütünlük bulunan ve cümlede bir bütün olarak ele alınan dil birliğine kelime grubu denildiğini belirtmiştir. Kelime grubunun tek nesneyi veya hareketi karşıladığı için cümleye bir bütün halinde katıldığını ve tek bir kelime gibi çekim gördüğünü söylemiştir. Ayrıca kelime grubunun sonuna gelen çekim ekinin tüm grubu kapsadığı vurgulanmıştır. Kelime gruplarının belirtme grupları olduğunu söyleyen Yavuz, Yetiş ve Birinci, bu gruplarda genellikle; belirten-belirtilen, tamlayan-tamlanan, bağlı olan-bağlı olunan ve asıl-yardımcı seklinde iki öge bulunduğunu aktarmıştır.

Usta (2000: 209), yalın veya türemiş bir kelimeyle ifade edilemeyen kavramların ya da cümlede anlamın tam olarak aktarılmasını sağlayacak unsurların oluşturulması amacıyla bir araya getirilen anlamlı veya hem anlamlı hem de görevli kelimelerin oluşturduğu topluluğun dil bilgisinde *kelime grupları* terimiyle karşılandığını belirtmiştir.

Baydar ve Baydar (2001: 28), tek kelime ile ifade edilemeyen varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketlerin ifade edilebilmesi için birden fazla kelimenin belirli kurallar çerçevesinde yan yana getirilmesiyle *kelime grupları*nın oluştuğunu ifade etmiştir.

Cemiloğlu (2001: 6), kelime grupları için *sözcük öbeği* terimini kullanmayı tercih etmiştir. Kelime gruplarının nesne ve hareketleri daha geniş olarak karşılayabilmek için birden fazla kelimenin arka arkaya getirilerek oluşturulan anlamlı gramer birlikleri olduğunu söylemiştir.

Uzun (2006: 68), bir tümcede yer alan sözcüklerin diğer sözcüklerle birlikte anlamca ve görevce bir bütünlük oluşturarak sözcük gruplarını meydana getirebildiğini ifade etmiştir. Sözcük gruplarının iki, üç hatta ilkece sonsuz sayıda olabileceğini; ancak bir sözcük grubundaki ögelerin bu gruba katılış açısından aynı konumda olmadığını vurgulamıştır.

Uzun ve Aydın (2007: 68), kelime gruplarının birden fazla sözcükten geçici olarak oluşan bir bütünlük olduğunu söylemiştir.

Erkul (2007: 4), kelime gruplarının birden çok kelimeyi içeren, yapısal ve anlamsal bütünlüğe sahip, dilde bir bütün olarak işlem gören dil birlikleri olduğunu söylemiştir.

Ergin (2007: 374), kelime grubunun birden fazla kelimeyi içeren, yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliği olduğunu

söylemiştir. Kelime gruplarında birden fazla kelimenin belirli kurallar çerçevesi içinde yan yana getirildiğini belirtmiştir. Kelime grubunun tek bir nesneyi veya hareketi birlikte karşılayan kelime topluluğu olduğuna dikkat çekmiş ve grubun kullanımında bu bütünlüğün kendisini gösterdiğini ifade etmiştir.

Karahan (2008: 39), kelime grubunun bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelemek üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimi olduğunu söylemiştir. Tek kelime ile karşılanmayan varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketi karşıladığını; varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketlerin anlamlarını genişleterek, belirterek, niteleyerek, pekiştirerek karşıladığını belirtmiştir.

Özkan ve Sevinçli (2008: 13), kelime gruplarının tek kelime ile karşılanan varlıkları, hareketleri ve kavramları daha geniş olarak belirtmek veya tek kelimeyle ifade edilmeyen varlıkları, kavramları ve hareketleri karşılamak üzere birden fazla kelime ile kurulan dil birlikleri olduğunu söylemiştir.

Karaağaç (2009: 129), kelime grupları için *söz öbekleri* terimini kullanarak, kelime gruplarını, cümle oluşturmayan söz dizimi birimleri olarak tanımlamıştır. Söz öbeğinin bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu veya bir hareketi karşılamak üzere, belirli kurallar içinde yan yana gelen sözler topluluğu olduğunu söylemiştir.

Altun (2011: 11), kelime gruplarının, birden fazla kelimenin anlam ve yapı bakımından bir birliktelik oluşturan dil bilgisel yapılar olduğunu söylemiştir.

Baskakov (2011: 29), anlamlı bir kelimenin kendisinden sonra gelen anlamlı bir kelimeyle birleşerek onu genişletmesi yoluyla kelime grubunu oluşturduğunu söylemiştir.

Özmen (2013: 51), birbirine yapı ve anlam olarak bağlanan ve kendi aralarında bir bütün oluşturan, iki veya daha fazla unsurdan oluşan kelimeler topluluğunun kelime grubunu meydana getirdiğini söylemiştir.

Aktan (2016: 2), cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak amacıyla birden çok kelimenin belirli kurallar ile yan yana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğunun kelime grubunu oluşturduğunu söylemiştir.

Özkan vd. (2016: 45), birden çok kelimeden oluşan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, cümlede tek bir unsur olarak işlem gören söz dizisinin kelime grubunu meydana getirdiğini belirtmiştir.

Hirik (2020: 102-103), morfolojik birimlerin yani hem bağımlı hem bağımsız biçimbirimlerin bir araya gelerek belirli durumların, düşüncelerin, olay ve hareketlerin ifadesinde kullanıldığını söylemiştir. En az iki bağımsız biçimbirimin birleşmesinden *öbek* denilen yapının ortaya çıktığını ifade etmiştir. Tümcenin anlambilimsel yapı taşlarından değerlendirilebilecek olan bu temel birliğin *sözcük öbeği* olarak adlandırıldığını belirten Hirik, sözcük öbeklerinin en az iki sözlükbirimin diğer bir deyişle anlamlı/görevli sözcüğün bir araya gelmesi ile kurulan birliği ifade ettiğini söylemiştir.

Bu açıklamalardan yola çıkarak kelime gruplarıyla ilgili aşağıdaki bilgilere ulaşılabilir:

1. Kelime grupları en az iki kelimeden meydana gelir. Grubu oluşturan kelime sayısı konusunda herhangi bir sınır yoktur.

2. Kelime grupları belirli kurallara göre oluşturulur.

3. Kelime grupları, tek bir kelime ile karşılanamayan kavramları ifade etmek için kullanılır ve cümle içinde tek bir kelime gibi muamele görür.

4. Kelime grupları, yapısal ve anlamsal olarak bir bütün halindedir.

5. Kelime grubunu meydana getiren kelimeler arasında anlamsal ilişkiler bulunur.

6. Kelime grupları, yargı bildirmezler.

7. Türkçenin dizimsel özelliği doğrultusunda belirten öge önce, belirtilen öge sonra gelir. Ancak bazı öbeklerde bu kural geçerli değildir.

Araştırmacıların kelime grupları için yaptıkları tasnifler de kullanılan terimler ve yapılan açıklamalar gibi birbirinden farklıdır:

Hatipoğlu (1972: 11-34), kelime gruplarını on üç ana başlık altında incelemiştir. *Ad tamlaması* ve *sıfat tamlaması* altında alt başlıklara yer vermiştir:

> "1. Ad Tamlaması (Belirtili Tamlama, Belirtisiz Tamlama [Belirtisiz Tamlamanın Sıfat Görevinde Kullanılması, Belirtisiz Tamlamada Anlam Kayması], Takısız Tamlama), 2. Adıl Tamlaması, 3. Sıfat Tamlaması (Ortaçlardan Kurulan Sıfat Tamlaması, Sıfat Tamlamasında Sıfatların Sayısı ve Sırası, Zincirleme Sıfat Tamlaması, "-lı" ve "-siz" Ekiyle Kurulan Zincirleme Sıfat Tamlaması, İyelik Ekiyle Kurulan Sıfat Tamlaması), 4. İkilemeli Tamlama, 5. İyelikli Tamlama, 6. Çıkmalı Tamlama, 7. Kalmalı Tamlama, 8. Yönelmeli Tamlama, 9. İlgeçli Tamlama, 10. Bağlaçlı Tamlama, 11. Zincirleme Ad Tamlaması, 12. Karma Tamlama, 13. Girişik Tamlama"

Gencan (1979: 158, 185), kelime gruplarını iki başlık altında incelemiştir: İsim ve sıfat başlıklarının altında *ad takımı, sıfat takımı* şeklinde başlıklandırmıştır.

Tekin (2016: 176, 180, 185), kelime gruplarını *sıralama öbekleri, niteleme öbekleri, sontakı öbekleri* olmak üzere üç ana başlık altında incelemiştir. Bu üç ana başlık altında da alt başlıklara yer vermiştir:

"1. Sıralama Öbekleri, 1.1. Katmalı Öbekler, 1.1.1 Bağlaçsız Katmalı Öbekler, 1.1.1.1. Ad Öbekleri (İkilemeler), 1.1.1.2. Eylem Öbekleri (İkilemeler), 1.1.2. Bağlaçlı Katmalı Öbekler, 1.2. Yaklaşıklık Öbekleri, 1.3. Açıklamalı Öbekler, 2. Niteleme Öbekleri, 2.1. Ad Öbekleri, 2.1.1. Betimleme ve Belirtme Öbekleri, 2.1.2. İyelik Öbekleri, 2.2. Sayı Öbekleri, 2.3. Sıfat Öbekleri, 2.4. Zarf Öbekler, 3. Sontakı Öbekleri"

Ergin (2007: 379-397), kelime gruplarını on yedi ana başlık altında incelemiştir:

"1. Tekrarlar, 2. Bağlama Grubu, 3. Sıfat Tamlaması, 4. İyelik Grubu ve İsim Tamlaması, 5. Aitlik Grubu, 6. Birleşik İsim, 7. Birleşik Fiil, 8. Unvan Grubu, 9. Ünlem Grubu, 10. Sayı Grubu, 11. Edat Grubu, 12. İsnat Grubu, 13. Genitif, Datif, Lokatif, Ablatif Grupları, 14. Fiil Grupları, 15. Partisip (Sıfat-Fiil) Grubu, 16. Gerundium (Zarf-Fiil) Grubu, 17. Akuzatif Grubu"

Karahan (2008: 39-79), kelime gruplarını on dört ana başlık altında incelemiştir. *Kısaltma gruplarını* ise kendi içinde gruplandırmıştır.

"1. İsim Tamlaması, 2. Sıfat Tamlaması, 3. Sıfat Fiil Grubu, 4. Zarf Fiil Grubu, 5. İsim Fiil Grubu, 6. Tekrar Grubu, 7. Edat Grubu, 8. Bağlama Grubu, 9. Unvan Grubu, 10. Birleşik İsim, 11. Ünlem Grubu, 12. Sayı Grubu, 13. Birleşik Fiil, 14. Kısaltma Grupları (A. İsnat Grubu, B. Yükleme Grubu, C. Yönelme Grubu, D. Bulunma Grubu, E. Uzaklaşma Grubu, F. Vasıta Grubu, G. Eşitlik Grubu)"

Gökdayı (2018: 71-81), kelime gruplarını on altı ana başlık altında incelemiştir. *Diğer öbekler* olarak verilen maddede ise yedi farklı öbekten daha bahsetmiştir.

"1. Ad Tamlaması, 2. İyelik Grubu, 3. Sıfat Tamlaması, 4. Edat Grubu, 5. Birleşik İsimler, 6. Birleşik Eylemler, 7. Tekrar Grubu, 8. Aitlik Grubu, 9. Unvan Grubu, 10. Sayı Grubu, 11. Ünlem Grubu, 12. Bağlama Grubu, 13. İsim-Fiil Grubu, Sıfat-Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu, 14. Zarf Grubu, 15. Kısaltma Grupları, 16. Diğer Öbekler (A. Deyim Öbeği, B. İktibas Öbeği, C. Saplama Öbeği, D. Pekiştirme Edatı Öbeği, E. Şart Öbeği, F. İki Durumlu Öbek, G. Sıfat Yapım Ekli Öbek)"

Özkan vd. (2016: 7), kelime gruplarını on iki ana başlık altında incelemiştir. *Kısaltma gruplarını* ise kendi altında alt başlıklara ayırmıştır:

"1. İsim Tamlaması, 2. Sıfat Tamlaması, 3. Tekrar Grubu, 4. Özel İsim Grubu, 5. Birleşik Fiil, 6. Fiilimsi Grupları (Sıfat-Fiil, Zarf-Fiil, İsim-Fiil Grubu), 7. Edat Grubu, 8. Ünlem Grubu, 9. Bağlama Grubu, 10. Unvan Grubu, 11.Sayı Grubu, 12. Kısaltma Grupları (A. İsnat Grubu, B. Yükleme Grubu, C. Yönelme Grubu, D. Bulunma Grubu, E. Uzaklaşma Grubu, F. Vasıta Grubu, G. Eşitlik Grubu, Ğ. İlgi Grubu, H. Kısalmış (Klişeleşmiş) Yapılar)"

Erkul (2004: 4-20), kelime gruplarını on altı ana başlık altında incelemiştir:

"Tekrarlar, Bağlama Grubu, Sıfat Tamlaması, İsim Tamlaması, Aitlik Grubu, Birleşik Kelime, Birleşik Fiil, Sayı Grubu, Hâl (Durum) Ekleriyle Yapılan Kelime Grupları (Yaklaşma, Bulunma, Uzaklaşma, İlgi), Edat Grubu, Unvan Grubu, Ünlem Grubu, İsim-Fiil Grubu, Sıfat-Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu, Kısaltma Grupları"

Özmen (2016: 50-140), kelime gruplarını yirmi yedi ana başlık altında incelemiş ve bu başlıklar altında bulunan alt başlıklarda da oldukça kapsamlı bir tasnif yapmıştır:

"1. İyelik Grubu, 2. İsim Tamlaması, 3. Sıfat Tamlaması, 4. Zarf Tamlaması, 5. İkileme, 6. Bağlama Grubu, 7. Birleşik Fiil, 8. Edat Grubu, 9. Sayı Grubu, 10. İsnat Grubu, 11. Birleşik İsim, 12. Unvan Grubu, 13. Ünlem Grubu, 14. Aitlik Grubu, 15. Tamlayan Grubu, 16. Bulunma Grubu, 17. Yönelme Grubu, 18. Çıkma Grubu, 19. Araç Grubu, 20. Belirtme Grubu, 21. İsim-Fiil Grubu, 22. Sıfat-Fiil Grubu, 23. Zarf-Fiil Grubu, 24. Tarafından'lı ve +ÇA Eşitlik Ekli Fiilimsiler, 25. Fiilimsi Gruplarında Devrikleme, 26. Fiilimsi Gruplarında Ayrık Yapılar, 27. Kısaltma Grubu"

Böler (2019: 69-205), kelime gruplarını on dört ana başlık altında incelemiştir. *İsim Tamlaması, ikileme (tekrar grubu), birleşik fiil fiilimsi grupları* ve *kısaltma gruplarını* ise kendi altında alt başlıklara ayırmıştır:

"İsim Tamlaması (Belirtili İsim Tamlaması, Belirtisiz İsim Tamlaması), Sıfat Tamlaması, Zarf Tamlaması, İkileme (Tekrar Grubu) (Yapı Bakımından İkilemeler, Anlam Bakımından İkilemeler), Bağlama Grubu, Edat Grubu, Ünlem Grubu, Birleşik İsim Grubu, Unvan Grubu, Sayı Grubu, Aitlik Grubu, Birleşik Fiil (Bir Sıfat-fiil ve Bir Yardımcı Fiilden Yapılan Birleşik Fiiller=Karmaşık Fiiller, Bir İsim-fiil (+Yönelme Hâli) ve Bir Yardımcı Fiilden Yapılan Birleşik Fiilleri, Bir Fiil ve Bir Yardımcı Fiilden Yapılan Birleşik Fiiller = Tasvir Fiilleri [Yeterlilik Fiilleri, Tezlik Fiilleri, Süreklilik Fiilleri, Yaklaşma Fiilleri], İkili Birleşik Fiiller, Bir İsim ve Bir Esas Fiilden Yapılan Birleşik Fiiller), Fiilimsi Grupları (İsim-Fiil Grubu, Sıfat-Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu), Kısaltma Grupları (Yükleme Grubu, Yönelme Grubu, Bulunma Grubu, Ayrılma Grubu, Vasıta Grubu, Eşitlik Grubu, İlgi Grubu, İsnat (İyelik) Grubu, Başka Kısaltma Grupları)"

Beserek (1991: 28-31), kelime gruplarını sekiz ana başlık altında tasnif etmiştir:

"İsim Tamlaması, Sıfat Tamlaması, İsim Grupları, Edat Grubu, Unvan Grubu, Tekrarlar (İkilemeler), Ünlem Grubu, Bağlaç Grupları"

Banguoğlu (1995: 495-586), kelime gruplarını öbekler olarak değerlendirmiştir. *Belirtme öbekleri* ve *yargı öbekleri* olmak üzere iki ana başlık altında incelemiştir. Bu başlıklar altında alt başlıklara yer verilmiştir.

"1. Belirtme Öbekleri (Ad Takımları, Sıfat Takımları, Zarf Öbekleri, Takı Öbekleri, Çekim Öbekleri, İsim Öbekleri, Fiil Öbekleri, Bağlam Öbekleri, Yanaşma Takımları, San Öbekleri, Ayama ve Soyadı Öbekleri, Künye ve Mahlas, Katma Öbekleri, Ünlem Öbekleri, Saplama Öbekleri), 2. Yargı Öbekleri (Yargı, Yarım Yargı, Cümle)"

Bilgegil (1984: 115-163), kelime gruplarını *belirtme grupları* olarak adlandırmış ve sekiz başlık altında incelemiştir:

"1. İsim Tamlamaları, 2. Sıfat Tamlamaları, 3. Bağlaç Grupları, 4. Zarf Grupları, 5. İsim Grupları, 6. İkizlemeler, 7. Edat Grupları, 8. Unvan Grupları"

Karaağaç (2009: 133-181), kelime gruplarını *yapımlık öbekler* ve *çekimlik söz öbekleri* olarak temelde iki ana başlık altında incelemiştir. Bu başlıklar altında alt başlıklara yer verilmiştir.

1.Yapımlık Öbekler (1. 1. Fiilimsi Öbekleri [A. İsim-Fiil Öbekleri, B. Fiil İsmi Öbekleri, C. Zarf-Fiil Öbekleri veya Cümle + Edat Öbekleri], 1. 2. Kısaltma Öbekleri [A. İsnat Öbeği, B. Hal veya Edat Öbekleri {1. Yalın Hal Öbeği, 2. İlgi Hali Öbeği, 3. Yapma Hali Öbeği, 4. Yaklaşma Hali Öbeği, 5. Bulunma Hali Öbeği, 6. Uzaklaşma Hali Öbeği, 7. Vasıta Hali Öbeği, 8. Yön Hali Öbeği, 9. Eşitlik Hali Öbeği, 10. Benzerlik Hali Öbeği, 11. Karşılaştırma Hali Öbeği, 12. Sebep Hali Öbeği, 13. Sınırlandırma Hali Öbeği}, C. Ünlem Öbeği], 1. 3. Sayı Öbeği, 1. 4. Birleşik Fiiller [A. İsimlerle Yapılan Birleşik Fiiller, B. Fiillerle Yapılan Birleşik Fiiller], 1. 5. Yineleme Öbekleri [1. Türkçenin Sözlük Yinelemeleri, 2. Türkçenin Söz Dizimi Yinelemeleri], 1. 6. Aitlik Öbeği, 1. 7. Bağlama Öbek ve Cümleleri [1. Sıralayıcı Bağlama Öbek ve Cümleleri, 2. Açıklayıcı Bağlama Öbek ve Cümleleri], 1. 8. Özel Ad Öbeği [A. Birleşik Adlar, B. Unvan Öbeği]), 2. Çekimlik Söz Öbekleri (2. 1. İlişkilendirme Öbekleri [A. İsim Tamlaması {1. Belirtili İsim Tamlaması, 2. Belirtisiz İsim Tamlaması, 3.

Zincirleme İsim Tamlaması}, B. İyelik Öbeği, C. İlgi Hali Öbeği], 2. 2. Nitelendirme Öbekleri [A. Varlığın Var Oluş Sıfatları, B. Varlığın Eylem Sıfatları])"

Hirik, (2020: 103-118), kelime gruplarını *ad öbeği* ve *eylem öbeği* olmak üzere temelde iki başlık altında incelemiştir. Ad öbeği altında alt başlıklar bulunmaktadır:

"1. Ad Öbeği, 1.1. Tek Baş Unsurlu Ad Öbeği, 1.1.1. Tamlayıcının Türüne Göre Ad Öbekleri , 1.1.1.1. Belirleyici Ad Öbeği, 1.1.1.2. Niteleyici Ad Öbeği, 1.1.1.3. Sınırlayıcı Ad Öbeği, 1.1.1.4. Göstericili Ad Öbekleri, 1.1.2. Belirteçli Ad Öbekleri, 1.2. Çok Başlı Ad Öbeği, 1.2.1. İlgeçli Ad Öbekleri, 1.2.2. Tekrarlı Ad Öbekleri, 1.2.3. Bağlaçlı Ad Öbekleri, 2. Eylem Öbeği"

Usta (2007: 417-419), kelime gruplarını *düz (kurallı) kelime grupları, ters (kural dışı) kelime grupları, eş değerli kelime grupları* ve *kısaltma grupları* olmak üzere dört ana başlık altında incelemiştir. Bu başlıklar altında alt başlıklara yer verilmiştir:

"Birinci Tip: Düz (Kurallı) Kelime Grupları: Belirtili İsim Tamlaması, Belirtisiz İsim Tamlaması, Sıfat Tamlaması, Ünlem Grubu, İkinci Tip: Ters (Kural Dışı) Kelime Grupları: Edat Grubu, Asıl Öge Unvan Grubu, Birleşik Fiil, Üçüncü Tip: Eş Değerli Kelime Grupları: Tekrar Grubu, Bağlama Grubu, Sayı Grubu
Dördüncü Tip: Kısaltma Grupları: İyelik, Belirtme, Yönelme, Bulunma, Ayrılma, Vasıta, Eşitlik"

Mehmedoğlu (2001: 22-60), kelime gruplarını *bağımsız kelime grupları* ve *kalıplaşmış kelime grupları* olarak iki ana gruba ayırmıştır. Bağımsız kelime grubunu oluşturan kelimelerden birinin temel diğerinin kelime ise bağımlı kelime olduğunu söylemiştir.

"1. Bağımsız Kelime Grupları, 1.1. İsmi Birleşmeler, 1.1.1. Birinci Tür İsmi Birleşmeler, 1.1.2. İkinci Tür İsmi Birleşmeler, 1.1.3. Üçüncü Tür İsmi Birleşmeler, 1.2. Fiilli Birleşmeler, 1.2.1. Sıfat-Fiil Öbeği, 1.2.2. Zarf-Fiil Öbeği, 1.2.3. İsim-Fiil Öbeği, 2. Kalıplaşmış Kelime Grupları"

Yaman (2000: 47-48), kelime gruplarını *1. eksiz kelime grupları, 2. ekli kelime grupları, 3. edatlı kelime grupları*[28] olmak üzere üç ana başlık altında incelemiştir.

Altun (2011: 15-21), kelime gruplarını *bağımlı biçim birimlerle kurulu kelime grupları, bağımsız biçim birimlerle kurulu kelime grupları, Arapça ve Farsça biçim birimlerle kurulu kelime grupları, önerilen kelime grupları* olmak üzere dört ana başlık altında incelemiştir. Bu başlıklar altında alt başlıklara yer verilerek tasnif genişletilmiştir:

"1. Bağımlı Biçim Birimlerle Kurulu Kelime Grupları, 1.1. İsme Gelen Eklerle Yapılan Gruplar, 1.1.1. Aitlik Grubu: Aitlik eki, 1.1.2. İyelik Grubu: İlgi eki, 1.1.2. Belirtme Grubu: Belirtme Eki, 1.1.4. Yönelme Grubu: Yönelme Eki, 1.1.5. Bulunma Grubu: Bulunma Eki, 1.1.6. Ayrılma Grubu: Ayrılma Eki, 1.1.7. İsnat Grubu, 1.2. Fiile Gelen Eklerle Yapılan Grupları, 1.2.1. İsimfiil Grubu: İsimfiil Ekleri, 1.2.2. Sıfatfiil Grubu: Sıfatfiil Ekleri, 1.2.3. Zarfiil Grubu: Zarffiil Ekleri, 2. Bağımsız Biçim Birimlerle Kurulu Kelime Grupları, 2.1. İsim Tamlaması, 2.1.1. Belirtili İsim Tamlaması, 2.1.1. Belirtisiz İsim Tamlaması, 2.2. Sıfat Tamlaması, 2.3. Bağlama Grubu, 2.4. Edat Grubu, 2.5. Birleşik İsim Grubu, 2.6. Birleşik Fiil Grubu, 2.7. İkileme, 2.8. Sayı Grubu, 2.9. Unvan Grubu, 3. Arapça ve Farsça Biçim Birimlerle Kurulu Kelime Grupları, 3.1. Arapça İsim Tamlaması, 3.2. Farsça İsim Tamlaması, 3.3. Farsça Sıfat Tamlaması, 3.4. Farsça Birleşik İsim, 3.5. Farsça Birleşik Sıfat, 4. Önerilen Kelime Grupları, 4.1. Örtük İyelik Grubu, 4.2. Ayrılma Durum Ekli Belirtili İsim Tamlaması, 4.3. Zarf + Sıfat Grubu, 4.4. Zarf + Zarf Grubu, 4.5. Zarffiil İşlevli Sıfatfiil Grubu"

---

[28] Yaman (2000), edat teriminin "edat, bağlaç, ünlem vb." yardımcı kelimeleri kapsayan görevli kelimeler şeklinde geniş anlamıyla kullanıldığını belirtmiştir.

Delice (2003: 17-47), kelime öbekleri olarak adlandırdığı yapıyı *kelimeyle kurulan öbekler, ekle kurulan öbekler, diğer kelime öbekleri* olmak üzere üç ana başlık altında incelemiştir. Bu başlıklar altında alt başlıklarla tasnif genişletilmiştir.

"1. Kelime Öbekleri, 1.1. Kelimeyle Kurulan Öbekler, 1.1.1. Edat Öbekleri, 1.1.1.1. Bağlama Edatı Öbeği, 1.1.1.2. Çekim Edatı Öbeği, 1.1.1.3. Pekiştirme Edatı Öbeği, 1.1.1.4. Ünlem Edatı Öbeği, 1.1.2. Eksiz İsim Tamlaması, 1.2.3. Fiil Öbeği, 1.1.3.1. Bir Yardımcı Fiil ile Kurulan Fiil Öbekleri, 1.1.3.1.1. Yabancı İsim/Yardımcı Fiil Yapısında, 1.1.3.1.2. Fiil + Zarf-fiil/Yardımcı Fiil Yapısında, 1.1.3.2. Asıl Fiil ile Kurulan Fiil Öbekleri, 1.1.4. Özel İsim Öbeği, 1.1.5. Sayı Öbeği, 1.1.6. Sıfat Tamlaması, 1.1.6.1. Farsça Sıfat Tamlaması, 1.1.6.2. Arapça Sıfat Tamlaması, 1.1.7. Tekrar Öbeği, 1.1.7.1. Aynen Tekrar Öbeği, 1.1.7.2. Yakın Anlamlı Tekrar Öbeği, 1.1.7.3. Zıt Anlamlı Tekrar Öbeği, 1.1.7.4. Farsça /be, â, ender/ ile Yapılan Tekrar Öbekleri, 1.1.7.5. Sayılı Tekrar Öbeği, 1.1.7.6. Edatlı Tekrar Öbeği, 1.1.7.7. Bir Kelimesi Anlamlı Tekrar Öbeği, 1.1.7.8. Aralıklı Tekrar Öbeği, 1.1.7.9. İlâveli Tekrar Öbeği, 1.1.7.9.1. 'M' İlaveli Tekrar, 1.1.7.9.2. Hece İlaveli Tekrar, 1.1.8. Unvan Öbeği, 1.1.9. Zarf Öbeği, 1.2. Ekle Kurulan Öbekler, 1.2.1. İki Durumlu Öbek, 1.2.2. İsim Tamlaması, 1.2.2.1. Belirtili İsim Tamlaması, 1.2.2.2. Belirtisiz İsim Tamlaması, 1.2.2.3. Zincirleme İsim Tamlaması, 1.2.2.4. Farsça İsim Tamlaması, 1.2.2.5. Arapça İsim Tamlaması, 1.2.3. Kısaltma Öbekleri, 1.2.3.1. Ayrılma Öbeği, 1.2.3.2. Belirtme Öbeği, 1.2.3.3. İlgi Öbeği, 1.2.3.4. İsnat Öbeği, 1.2.3.5. Kalma Öbeği, 1.2.3.6. Yönelme Öbeği, 1.2.4. Sıfat Yapım Ekli Öbek, 1.2.4. Yüklemsi Öbekleri, 1.2.4.1. İsim-fiil Öbeği, 1.2.4.2. Sıfat-fiil Öbeği, 1.2.4.3. Zarf-fiil Öbeği, 1.2.4.4. Şart Öbeği, 1.3. Diğer Kelime Öbekleri, 1.3.1. İktibas Öbeği, 1.3.2. Saplama Öbeği"

Kükey (1975: 88-113), kelime gruplarını on bir başlık altınca tasnif etmiştir. *Yükleme öbeği* başlığı altında alt başlıklara yer verilmiştir.

"1. İkilemeler, 2. Bağlam Öbeği, 3. İyelik Öbeği, 4. Ad Tamlaması, 5. Sıfat Tamlaması, 6. İlgeç Öbeği, 7. Ünlem Öbeği, 8. Unvan Öbeği, 9. Sayı Öbeği, 10. Yükleme Öbeği [-i'li Sözcük Öbeği (Akkuzatif Öbeği), -e'li Sözcük Öbeği (Datif Öbeği), -de'li Sözcük Öbeği (Logatif Öbeği), -den'li Sözcük Öbeği (Ablatif Öbeği)], 11. Belirteç Öbeği"

Özkan ve Sevinçli (2013: 13-15), kelime gruplarını on beş başlık altında tasnif etmiştir. *Kısaltma grupları* başlığı altında alt başlıklara yer verilmiştir.

"1. İsim Tamlaması ve İyelik Grubu, 2. Sıfat Tamlaması, 3. Birleşik İsim Grubu, 4.Tekrar Grubu, 5. Aitlik Grubu, 6. Edat Grubu, 7. Unvan Grubu, 8. Birleşik Fiil Grubu, 9. İsim-fiil Grubu, 10. Sıfat-fiil Grubu
11. Zarf-fiil Grubu, 12. Sayı Grubu, 13. Ünlem Grubu, 14. Bağlama Grubu, 15. Kısaltma Grupları (Yönelme Grubu, Bulunma Grubu, Uzaklaşma Grubu, İsnat Grubu, Yükleme Grubu, Vasıta Grubu, İlgi Grubu, Eşitlik Grubu, Kısaltma Gruplarının Tersi Görünüşünde Olan Kelime Grupları)"

Demir ve Yılmaz (2010: 226-242), kelime gruplarını *tamlayan-tamlanan ilişkisi bulunan kelime grupları* ve *tamlayan-tamlanan ilişkisi olmayan kelime grupları* olmak üzere iki başlık altında incelemiştir. Bu başlıklar altında alt başlıklar bulunmaktadır.

"Tamlayan-Tamlanan İlişkisi Bulunan Kelime Grupları: İsim Tamlamaları (Belirtili İsim Tamlaması, Belirtisiz İsim Tamlaması, Zincirleme İsim Tamlaması), İyelik Grubu, İlgi Grubu, Sıfat Tamlamaları, Takısız Ad Tamlaması, Ünlem Grubu,
Tamlayan-Tamlanan İlişkisi Olmayan Kelime Grupları:Unvan Grupları, Edat Grupları, Kısaltma Grupları (Belirtme Grubu, Yönelme Grubu, Bulunma Grubu, Ayrılma Grubu), Çekim Grubu (İsnat Grubu), İkilemeler, Sayı Grubu, Bağlama Grubu, Birleşik Fiiller, İsim-Fiil Grubu, Sıfat-Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu, Birleşik Kelimeler"

Kerimoğlu (2014: 71-148) kelime gruplarını on dört ana başlık altında tasnif etmiştir. *Kısaltma öbekleri* başlığı altında alt başlıklar bulunmaktadır.

"İsim Tamlaması, Sıfat Tamlaması, İsim-Fiil Öbeği, Sıfat-Fiil Öbeği, Zarf-Fiil Öbeği, Tekrar Öbeği, Bağlama Öbeği, Edat Öbeği, Unvan Öbeği, Ünlem Öbeği, Birleşik İsim Öbeği, Birleşik Fiil Öbeği, Sayı Öbeği, Kısaltma Öbekleri, İlgi Öbeği, Vasıta Öbeği, Yaklaşma Öbeği, Bulunma Öbeği, Ayrılma Öbeği, İsnat Öbeği"

Demir (2019: 23-44), kelime gruplarını *sözcük öbekleri/kelime grupları* başlığı altında on dört ana başlıkta tasnif etmiştir. *İsim/ad tamlaması* ve *birleşik fiil öbeği* başlıkları altında alt başlıklar bulunmaktadır.

"1. İsim/Ad Tamlaması, 1.1. Belirtili Ad Tamlaması, 1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması, 2. Sıfat Tamlaması, 3. İsim-Fiil Öbeği, 4. Sıfat-Fiil Öbeği, 5. Zarf-Fiil Öbeği, 6. Tekrar Öbeği, 7. Edat Öbeği, 8. Bağlama Öbeği, 9. Unvan Öbeği, 10. Birleşik İsim Öbeği, 11. Ünlem Öbeği, 12. Sayı Öbeği, 13. Birleşik Fiil Öbeği, 13.1. İki fiilden oluşan birleşik fiiller, 13.2. Bir isim ve bir yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller, 13.3. Anlamca kaynaşmış deyimleşmiş fiiller, 14. Kısaltma Öbekleri"

Eraslan (2012: 449-516), kelime gruplarını yirmi üç ana başlık altında tasnif etmiştir. *İkilemeler, isim tamlaması, bağlama grubu* başlıkları altında alt başlıklar bulunmaktadır.

"İkilemeler (A. Aynen İkilemeler, B. Eş Anlamlı İkilemeler, C. Zıt Anlamlı İkilemeler, D. İlaveli İkilemeler), İsim Tamlaması (A. Belirtili İsim Tamlaması, B. Belirsiz İsim Tamlaması, C. İyelik Eksiz İsim Tamlaması), Sıfat Tamlaması, Açıklama Grubu, Sıralama Grubu, Bağlama Grubu (1. Ekli Bağlama Grubu, 2. Edatlı Bağlama Grubu), İyelik Grubu, Aitlik Grubu, Unvan Grubu, Ünlem Grubu, Sayı Grubu, Edat Grubu, İsnat Grubu, İlgi Grubu, Yönelme Grubu, Bulunma-Çıkma Grubu, Çıkma Grubu, Fiil İsmi Grubu, İsim-Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu, Birleşik İsim, Birleşik Fiil, Kısaltma Grubu"

Şimşek (1987: 321-400), kelime gruplarını altı ana başlık altında tasnif etmiştir. *İyelik öbekleri, niteleme öbekleri, çekim öbekleri* başlıkları altında alt başlıklar bulunmaktadır.

"1. İyelik Öbekleri (a. Adtakımı, A.1. Belirtili Adtakımı, a.2. Belirtisiz Adtakımı, a.3. Adtakımlarının Zincirlenmesi, b. Adıltakımı), 2. Niteleme Öbekleri (a. Önadtakımı, b. Sayı Öbeği, c. San Öbeği, d. Belirteç Öbeği), 3. Çekim Öbekleri (a. Ad Öbekleri, a.1. Yönelmeli Ad Öbeği, a.2. Kalmalı Ad Öbeği, a.3. Çıkmalı Ad Öbeği, a.4. Belirtmeli Ad Öbeği, a.5. Katılmalı Ad Öbeği , a.6. İyelikli Ad Öbeği, a.7. Başka Ad Öbekleri, b. Eylem Öbekleri, c. İlgeç Öbekleri), 4. İkileme, 5. Bağlaç Öbekleri, 6. Ünlem Öbeği"

Koç (1996: 223-413), kelime gruplarını *Eylem öbeği, ad öbeği, ilgeç öbeği, belirteç öbeği* olmak üzere dört ana başlıkta tasnif etmiştir. Bu başlıklar altında alt başlıklar bulunmaktadır.

"1. Eylem Öbeği, 2. Ad Öbeği (a. Ad Tamlaması, b. Adıl Tamlaması, c. Önad (Sıfat) Tamlaması, ç. İlgeçli Tamlama, d. İkilemeli Tamlama, e. İyelikli Tamlama, f. Bağlaçlı Tamlama, g. İlgi Ekiyle Kurulmuş Tamlama, h. Ünlemli Tamlama, ı. Eylemsili Tamlama, i. Eylemli Tamlama), 3. İlgeç Öbeği, 4. Belirteç Öbeği (a. Birleşik Sözcük, b. İkileme, c. Deyim)"

Baydar ve Baydar (2001: 37-38), N. Atabay, İ. Kutluk, S. Özel (1981); T. Banguoğlu (1995); A. Beserek (1991); K. Bilgegil (1963); F. Bozkurt (1995); J. Deny (1943); H. Ediskun (1992); M. Ergin (1989); E. G. Naskali (1997); V. Hatipoğlu (1972); L. Karahan (1991); N. Koç (Yeni Dilbil./1990); N. Koç (A. D. T. Sözlüğü/1992); Z. Korkmaz (1992); M. Kükey (1975); R., Şimşek (1987); K. Yavuz, K. Yetiş, N. Birinci (1996) yapılan tasnifleri bir tabloda toplayarak "Türkiye Türkçesinde kelime grupları"na toplu bir bakış açısı kazandırmıştır.

Tablo 2.6. Türkiye Türkçesinde kelime grupları tasnifleri

	İsim Tamlaması	Sıfat Tamlaması	Sıfat-fiil Grubu	Zarf-fiil Grubu	İsim-fiil Grubu	Ünlem Grubu	Birleşik İsim	Zarf Grubu	Edat Grubu	Unvan Grubu	Birleşik fiil	Tekrar Grubu	Bağlama Grubu	Sayı grubu	Kısaltma Grupları
N. Atabay İ. Kutluk S. Özel	Ad Tamlaması	Sıfat Tamlaması													
T. Banguoğlu	Ad Takımları	Sıfat Takımları				Ünlem Öbekleri	Soyadı Öbeği	Zarf Öbekleri	Takı Öbekleri	San Öbekleri			Bağlama Öbekleri		Çekim Öbekleri
A. Beserek	İsim Tamlaması	Sıfat Tamlaması				Ünlem Grubu		Zarf Grubu	Edat Grubu	Unvan Grubu		Tekrarlar	Bağlaç Grubu		İsim Grupları
K. Bilgegil	İsim Tamlaması	Sıfat Tamlaması				Ünlem Grubu		Zarf Grubu	Edat Grubu			İkizleme	Bağlaç Grupları		İsim Grupları
F. Bozkurt	Ad Tamlaması	Sıfat Tamlaması	Ortaç Birliği	Ulaç Birliği	Eylem Birliği	Ünlem Birliği			İlgeç Birliği	San Birliği	Eylem Birliği	İkileme	Bağlama Birliği	Sayı Birliği	Kısaltma Birliği
J. Deny	Terkib-i İzafi	Terkib-i Tavsifi													
H. Ediskun	İsim Takımları	Sıfat Takımları									Birleşik Fiiller				
M. Ergin	İsim Tamlaması	Sıfat Tamlaması	Partisip Grubu	Gerundium Grubu	Fiil Grubu	Ünlem Grubu	Birleşik İsim		Edat Grubu	Unvan Grubu	Birleşik Fiil	Tekrarlar	Bağlama Grubu	Sayı Grubu	Kısaltma Grupları
E. G. Naskali	Ad Tamlaması	Sıfat Tamlaması					Birleşik İsim		Edat Grubu		Birleşik Fiil	İkizleme			
V. Hatipoğlu	Ad Tamlaması	Sıfat Tamlaması									Birleşmiş Eylemler	İkileme			
L. Karahan	İsim Tamlaması	Sıfat Tamlaması	Sıfat-fiil Grubu	Zarf-fiil Grubu	İsim-fiil Grubu	Ünlem Grubu	Birleşik İsim		Edat Grubu	Unvan Grubu	Birleşik fiil	Tekrar Grubu	Bağlama Grubu	Sayı grubu	Kısaltma Grupları
N. Koç (Yeni Dilbil.)	Ad Tamlaması	Ön Ad Tamlaması						Belirteç Öbeği	İlgeç Öbeği		Eylem Öbeği				
N. Koç (A. D. T. Sözlüğü)	Ad Tamlaması	Ön Ad Tamlaması						Belirteç Öbeği	İlgeç Öbeği		Eylem Öbeği				
Z. Korkmaz	İsim Tamlaması	Sıfat Tamlaması	Sıfat-fiil Grubu				Birleşik İsim		Edat Grubu	Unvan Grubu	Birleşik fiil	İkileme	Bağlaç Grubu		

Tablo 2.6. Tablonun Devamı

M. Kükey	Ad Tamlaması	Sıfat Tamlaması				Ünlem Öbeği		Belirteç Öbeği	İlgeç Öbeği	Unvan Öbeği		İkilemeler	Bağlama Öbeği	Sayı Öbeği	Kısaltma Grupları
R. Şimşek	Ad Takımı	Ön Ad Takımı				Ünlem Öbeği		Belirteç Öbeği	İlgeç Öbeği	San Öbeği	Eylem Öbeği	İkileme	Bağlaç Öbeği	Sayı Öbeği	Çekim Öbekleri
K. Yavuz K. Yetiş N. Birinci	İsim Tamlaması	Sıfat Tamlaması	Sıfat-fiil Grubu	Zarf-fiil Grubu	İsim-fiil Grubu	Ünlem Grubu			Edat Grubu	Unvan Grubu	Birleşik Fiil	Tekrar Grubu	Bağlama Grubu	Sayı Grubu	Kısaltma Grupları

Kaynak: Baydar ve Baydar (2001: 37-38)

Kelime grupları araştırmacılar tarafından oldukça farklı şekilde tasnif edilmiştir. Görüldüğü gibi sınıflandırmalarda ortak bir ölçüt birliği bulunmamaktadır. Araştırmacılar, farklı yöntemler kullanmışlardır. Ergin (2009: 357), kelime gruplarının bir araya gelmesindeki temel kuralın Türkçede yardımcı unsurun asıl unsurdan önce gelmesiyle ilgili olduğunu belirtmiştir. Türk sentaksının bütün yapısının bu ana kanun üzerine kurulduğunu vurgulamıştır. Tüm kelime grupları ve cümlelerde, belirtilen (tamlanan, tabi olunan, asıl unsur) sonda; belirten (tamlayan, tabi olan, yardımcı unsur) ise başta bulunur. Ancak kelime gruplarının sınıflandırılmasında bu kurala her zaman bağlı kalınmamıştır. Tekrarlarda, bağlama ve sayı gruplarında bu kurala uyulmamıştır.

Hatiboğlu (1972: 2) da Türk söz dizimin en belirgin özelliğinin önemli olan sözcüğü, kararı, yargıyı, genellikle anlatımın sonuna bırakması olduğunu söylemiştir. Türkçede en kesin sözün daima en son söz olduğunu, ad tamlamalarında ve sıfat tamlamalarında en önemli söz olan tamlananın sonda yer aldığını ifade etmiştir; ancak Türkçede tekrar, sayı ve bağlama gruplarında temel veya yardımcı öge bulunmaz. Bu kelime gruplarında kelime grubunu meydana getiren kelimeler denk durumdadır.

Banguoğlu (2015: 497) tarafından yapılan tasnifte de söz dizimi kısmında belirtme öbeklerinin yalnızca söz dizimsel özelliklerinden bahsedilmiştir. Biçimsel ve anlamsal özellikler farklı başlıklar altında ele alınmıştır.

Mehmedoğlu (2006: 137) tarafından yapılan tasnifte temel ve bağımlı ögeler bulunmaktadır. Yardımcı öge yani bağımlı öge önce; asıl öge yani temel öge de sona gelir.

Yaman (2000: 48) tarafından yapılan tasnifte kelime grupları eksiz, ekli ve edatlı olarak incelemiştir.

Karaağaç (2009: 132) tarafından yapılan tasnifte kelime gruplarını yapımlık (anlamlı ve denk ögeler) ve çekimlik (denk olmayan ögelerle, asıl söz ve yardımcı sözle kurulan öbekler) olarak incelemiştir.

Delice (2003: 17) tarafından yapılan tasnifte öbeklerin dört yolla oluştuğu belirtilmiştir. a. yardımcı öge + temel öge; b. temel öge + yardımcı öge + temel öge; c. temel öge + temel öge; d. temel öge + yardımcı öge.

Altun (2011:15-23) tarafından yapılan tasnifte kelime gruplarının oluşumu biçimbirimlere dayandırılmıştır.

Karahan (2008) da yaptığı tasnifte de geleneksel tasniflerin dışına çıkmamıştır. Benzer problemler bu tasnifte de mevcuttur.

Karaca (2019: 14), Ergin'in kelime grupları tasnifinde kelime gruplarını temel ögeye göre (birleşik fiil, fiil grubu, gerundium grubu, partisip grubu, unvan grubu, edat grubu, isnat grubu); yardımcı ögeye göre (sıfat tamlaması, ünlem grubu, isim tamlaması); yardımcı öge ve temel ögeye yani her ikisine göre (birleşik isim, sayı grubu, isim tamlaması, tekrarlar); bağlantıyı sağlayan morfolojik göstergeye göre (iyelik grubu, aitlik grubu, genitif, datif, lokatif, ablatif grupları, bağlama grubu) ve bunların hiçbirine bağlı kalmadan (kısaltma grubu) isimlendirdiğini belirtmiştir.

Yapılan birçok araştırmada, kelime grubu tasniflerinde,

- Bağlantı Yöntemi

- İşlev

- Temel Ögenin Morfolojik Özelliği

- Yapı gibi temel tasnif kriterlerinin ele alınmadığı görülmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında kelime grupları ile ilgili temel olarak tanım, isimlendirme, tasnif, işlevsel özelliklerin esas alınmaması gibi sorunlar bulunmaktadır.

3.2. Karaçay-Malkar Gramerciliğinde Kelime Grubu Anlayışı, İlgili Terimler ve İnceleme Yöntemleri

Kelime grubu için Karaçay-Malkar Türkçesinde *"söz tutuş"* terimi kullanılmıştır. Kelime grubunu oluşturan ögeler için araştırmacıların kullandığı terimler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 2.7. Karaçay-Malkar Türkçesinde kelime grubu için kullanılan terimler

	Belirtilen (temel) öge	**Belirten (yardımcı) öge**
Bayramķullanı vd. (1992: 6)	baş söz	boysunñan söz
Ahmatlanı & Ketençilanı (2003: 5)	baş söz	boysunñan söz
Ahmatlanı (1992: 5)	baş söz; baş kesek	boysunñan kesek
Guzeylanı (1999: 278)	baş kesek	boysunñan kesek
Baskakov (1966: 259)	boysudurġan kesek	boysunñan kesek

Söz tutuş “kelime grubu” için araştırmacıların yaptığı tanımlar ise şu şekildedir:

Guzeylanı (1999: 278), *Busaġatdaġı Malkar Til* adlı eserde birbirlerine tabi olan iki ya da daha fazla kelimenin *söz tutuş* “kelime grubu” olarak adlandırıldığını belirtmiştir.

Bayramķullanı vd. (1992: 6), *Ķaraçay Tilni Grammatikası* adlı eserde, kendilerine özel anlamları olan iki ya da daha fazla kelimenin anlamsal ve dil bilgisel olarak uyumlu bir şekilde birleşmesiyle kelime grubunun oluştuğunu ifade etmiştir.

Baskakov (1966: 259), *Ķaraçay-Malķar Tilni Grammarikası, Fonetika, Morfologiya* adlı eserde, tek kelimeden oluşan cümlelerin sayısının çok az olduğunu ve çoğunlukla cümlelerin birkaç kelimeden meydana geldiğini vurgulamıştır. Cümleyi oluşturan kelimelerin anlamları ve bünyelerinde bulundurdukları eklerle belirli kurallar doğrultusunda birbirine bağlandıklarını; bu bağlanan yapıların kelime grubu olduğunu ifade etmiştir.

Ahmatlanı (1992: 5), *Malķar Til* adlı eserde belirten ve belirtilen ögenin birleşmesiyle kelime gruplarının kurulduğunu ifade etmiştir. Belirten ögenin belirtilen ögeye sorulan soruların cevabı olduğunu vurgulamıştır. Eserde, *bar* “var-, git-” fiiline sorular sorulmuş ve alınan cevapların bir kelime grubu oluşturduğu belirtilmiştir:

- “*Ķayrı bar?* “Nereye git?” *Şķolġa* “Okula”
- *Ķalay bar?* “Nasıl git?” *Terk* “Hızlı”
- *Ķalay bar?* “Nasıl git?” *Cayawlay* “Yürüyerek”
- *Ķaçan bar?* “Ne zaman git? *Tambla* “Yarın”
- *Ķalay bar?* “Nasıl git?” *At bla* “At ile””

Ahmatlanı (1992: 5), *kitapla* “kitaplar” kelimesinin de bir varlığı karşıladığını ve bu varlığın çeşitli niteliklerinin bulunduğunu belirtmiştir. Bu nitelikleri göstermek için *kitap* kelimesinin önüne çeşitli kelimelerin getirilebileceğini söyleyerek şu örnekleri vermiştir:

“*eski*	“eski”		
cañı	“yeni”		
seyirlik	“ilgi çek”	*kitap*	“kitap”
andaġı	“ondaki”		
on	“on””		

Bayramķullanı vd. (1992: 6), “*temir col* “demiryolu” örneğinden hareketle *baş söz* “belirtilen/temel öge” ile ilgili *boysunñan söze* “belirten/yardımcı ögeye” soru sorulabileceği ifade etmiştir: *Col ķalay* “Yol nasıl?” *Temir.* “demir”

Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında sadece dil bilgisel bir uyum olması yeterli değildir. Ögeler arasında anlamsal olarak da bir ilişki bulunması gerekmektedir. Aralarında anlamsal olarak ilişki bulunmayan ögeler bir kelime grubu meydana getiremez. Ahmatlanı (1992: 5-6), bu durum ile alakalı olarak *ağaç "*tahta" ve *kürek* "kürek" kelimelerinin birbirine bağlanıp bir kelime grubu meydana getirdiğini söyleyerek şu örnekleri gösterir: "*ağaç kürek* "tahta kürek", *ağaç ḳaşık* "tahta kaşık"*, ağaç ayaḳ* "*tahta kase"*, *ağaç köpür* "tahta köprü", *ağaç üy* "tahta ev", *ağaç çögüç* "tahta çekiç"" Bu örneklere zıt olarak aralarında anlamsal bir ilişki bulunmayan *ağaç* "tahta", *topuraḳ* "toprak", *kiyiz* "keçe" kelimeleri ile ilgili örnekler göstererek aralarında anlamsal bir bağ bulunmadığı için bu yapıların bir grup kurmadığını ifade eder: *ağaç topuraḳ* "tahta toprak", *ağaç kiyiz* "tahta keçe"

Karaçay-Malkar Türkçesinde birbirine bağlanan, bağımlı hâle gelen kelimelerin bir kelime grubu oluşturduğu kabul edilmektedir; ancak birbiriyle denk durumda bulunan kelimeler, kelime grubu olarak kabul edilmemektedir. Bu durumun sebebi, denk durumda bulunan ögeler arasında bağımlılık ilişkisi ve belirtme görevinin bulunmamasıdır.

Guzeylanı (1999: 278), birbirini açıklamayan kelimelerin kelime grubu oluşturmadığını onların *söz birleş* "birleşik söz" olduğunu belirtip şu örnekleri vermiştir:

> "1. Denk olan kelimeler ile kurulan: *Ahmat bla Unuh* "Ahmet ile Unuh", *ḳızıl bla aḳ* "kırmızı ile beyaz"
> 2. Yardımcı kelime ile kurulan: *taw taba* "dağa doğru", *ertdenli beri* "önceden beri", *aña köre* "ona göre""

Ahmatlanı (1992: 4) da birbirine denk olan kelimelerin cümlenin bir ögesi olduğunu ve bu ögeler arasında bir bağlaç bulunması gerektiğini söylemiştir. Bu yapıların birer kelime grubu oluşturmadığını, birbirini açıklamadığını ifade ederek şu örnekleri vermiştir:

> • "*Talada ḳızıl em sarı gülle ösedile*. "Kırda kırmızı ve sarı güller yetişir."
> • *Men tükenden ruçḳala bla ḳarandaşla keltirdim.* "Ben dükkandan tükenmez kalemler ile kurşun kalemler getirdim.""

Ahmatlanı (1992: 6), *üyge deri* "eve kadar", *üy taba* "eve doğru", *cüz çaḳlı* "yüz kadar" örneklerinin de birer kelime grubu kurmadığını belirtir. Bu grupların belirtilen ögelerinin edat olduğunu; ancak bir kelime grubunun belirten ögesi olabileceğini söylemiştir:

> • "***Üyge deri*** *bar.* "Eve kadar git."
> • ***Üy taba*** *ket.* "Eve doğru git."
> • ***Cüz çaḳlı*** *adam* "Yüz kadar insan""

Araştırmacılar, eserlerinde kelime gruplarını farklı başlıklar altında, aynı doğrultuda incelemiştir:

Guzeylanı (1999: 278-279), *Busaġatdağı Malkar Til* isimli eserinde kelime gruplarını şu başlıklar altında incelenmiştir:

"Söz tutuşlanı baş sözlerine köre ķawumları "Kelime gruplarının belirtilen (temel) ögelerine göre bölümleri"
Söz tutuşlanı ķuralıwlarına köre türlüleri "Kelime gruplarının kuruluşlarına göre çeşitleri"
Söz tutuşlanı maġanalarına köre türlüleri "Kelime gruplarının manalarına göre çeşitleri"
Söz tutuşlada sözleni baylanıwlarını türlüleri "Kelime gruplarında ögelerin bağlantı yöntemine göre çeşitleri""

Ahmatlanı (1992: 7), *Malķar Til* isimli eserinde kelime gruplarını şu başlıklar altında incelenmiştir:

"Sintaksis "Söz dizimi"
1. *Sintaksis em anda oķulġan zatla* "Söz dizimi ve söz diziminin inceleme alanları"
2. *Söz tutuşnu añılatıw* "Kelime grupları"
Söz tutuşlanı ķawumları "Kelime gruplarının bölümleri"
3. *Etim söz tutuşla* "Fiilli kelime grupları"
4. *At söz tutuşla* "İsimli kelime grupları"
5. *Söz tutuşlada sözleni baylanıwlarını türlüleri* "Kelime gruplarında ögelerin bağlantı çeşitleri"
6. *Söz tutuşlanı ķuralıwlarına köre türlüleri* "Kelime gruplarının kuruluşlarına göre çeşitleri"
7. *Söz tutuşlanı maġana canı bla türlüleri* "Kelime gruplarının mana yönüyle türleri""

Ahmatlanı ve Ketençilanı (2003: 8-16), *Ķaraçay-Malkar Tilni Sintaksisinden Tablitsala* isimli eserde, Karaçay-Malkar Türkçesi söz dizimi ile ilgili unsurlar tablolar halinde gösterilerek şu başlıklar altında incelenmiştir:

"1. *Söz tutuşla em alanı maġanaları* "Kelime grupları ve onların manaları"
2. *Aytımda sözleni baylanıwları "*Cümlede/bağlamda ögelerin bağlantı yöntemleri"
2.1 *Teñ caraşıw baylanıw* "Denk ögelerin bağlanması"
2.2. *Boysunuw baylanıw* "Ögelerin bağımlı bağlanması"
2.2.1. *Kelişiw "*İlgi-iyelik ilişkisi"
2.2.2. *Tağılıw* "İstem ilişkisi"
2.2.3. *Ķısılıw* "Sıralanma ilişkisi"
3. *Etim söz tutuşla* "Belirtilen ögesi fiil olan kelime grupları"
3.1. *Etim söz tutuşlanı keselerini aralarında maġana canı bla tohtaşhan baylamlıķġa köre ķawumları* "Belirtilen ögesi fiil olan kelime gruplarının söz dizimsel görevleri ve bağlantı yöntemlerine göre çeşitleri"
4. *Boysunñan sözleri ķısılıp kelgen söz tutuşla* "Belirten ögenin belirtilen ögeye sıralanma yöntemi ile bağlandığı kelime grupları"
5. *Boysunñan sözleri tağılıp kelgen söz tutuşla* "Belirten ögenin belirtilen ögeye istem ilişkisi ile bağlandığı
kelime grupları"
6. *Boysunñan sözleri baş sözlerine ķısılıp kelgen etim söz tutuşla* "Belirtilen ögesi fiil olan kelime grubunun belirten ögesinin belirtilen ögeye sıralanma yöntemi ile bağlandığı kelime grupları"
7. *At söz tutuşla* "Belirtilen ögesi isim olan kelime grupları"
8. *Söz tutuşlanı maġana canı bla türlüleri* "Kelime gruplarının söz dizimsel görevlerine göre çeşitleri""

Baskakov (1966: 259-270), *Ķaraçay-Malkar Tilni Grammarikası, Fonetika, Morfologiya* isimli eserinde, kelime gruplarını diğer araştırmacılardan daha detaylı şekilde incelemiştir:

"Söz tutuş "Kelime grubu"

Atributivli substantivli söz tutuşla "Belirtmelik-niteleyici kelime grupları"

A. *Boş ayġaḳlawçu söz tutuşla* "Basit belirtenli kelime grupları"

B. *İyelikçi ayġaḳlawçu söz tutuşla* "İlgi ekli belirtenli kelime grupları"

C. *Ḳatış (ḳoş) ayġaḳlawçu söz tutuşla* "Birleşik belirtenli kelime grupları"

Atributivli-ayġaḳlawçu em da atributivli-bolumçu söz tutuşla "Belirtmelik sıfatlık ve belirtmelik zarflık kelime grupları"

A. *Boş atributivli-ayġaḳlawçu em da atributivli-bolumçu söz tutuşla* "Basit belirtmelik sıfatlık ve belirtmelik zarflık kelime grupları"

a. *Obektsiz söztutuşla* "Eksiz kelime grupları"

b. *Obektli söztutuşla* "Ekli kelime grupları"

B. *Ḳatışhan (ḳoş) atributivli-ayġaḳlawçu em da atributivli-bolumçu söz tutuşla* "Birleşik belirtmelik sıfatlık ve belirtmelik zarflık kelime grupları""

Ahmatlanı (1991: 18-42), *Malḳar Tilni Sintaksisi* isimli eserinde kelime gruplarını şu başlıklar altında incelenmiştir:

"Sintaksis bla punḳtuatsiya "Söz dizimi ve noktalama"
Söz tutuş em anı baş türlüleri "Kelime grupları ve temel çeşitleri"
Söz tutuşlanı türlüleri "Kelime gruplarının çeşitleri"
Boş aytım em anı baş şartları "Basit cümle ve temel özellikleri"
Sözle em alanı maġanaları "Ögeler ve manaları"
Söz tutuşla em alanı maġanaları "Kelime grupları ve manaları"
Söz tutuşda em aytımda sözleni baylanıwları "Kelime gruplarında ve cümlede ögelerin bağlanması"
Söz tutuşda bla aytımda sözleni baylanıw madarlarını türlüleri "Kelime gruplarında ve cümlelerde ögelerin
bağlantı yöntemlerinin çeşitli"
At söz tutuşla "İsimli kelime grupları"
Ayġaḳlawçu söz tutuşla "Belirtmelik kelime grupları
Zatçı söz tutuşla "İsimlik kelime grupları
Etim söz tutuşla "Fiilli kelime grupları"
Zatçı söz tutuşla "İsimlik kelime grupları"
Bolumçu söz tutuşla "Zarflık kelime grupları"
Söz tutuşda em aytımda boysunñan söznü baş sözge tağılıp keliwü "Kelime gruplarında ve cümlede belirten (yardımcı) ögenin belirtilen (temel) ögeye istem ilişkisi ile bağlanması"
Söz tutuşda bla aytımda boysunñan söznü baş sözge ḳısılıp keliwü "Kelime gruplarında ve cümlede belirten (yardımcı) ögenin belirtilen (temel) ögeye sıralanma ilişkisi ile bağlanması""

Karaçay-Malkar Türkçesinde Kelime Gruplarının İncelenme Yöntemleri

Karaçay-Malkar Türkçesinde araştırmacıların kelime gruplarını inceleme yöntemleri birbirleriyle paraleldir. Kelime grupları temelde dört ana başlık altına toplanmıştır. Bu ana başlıklar kendi içlerinde alt bölümler ile kimi eserde daha detaylı kimi eserde daha yüzeysel olarak incelenmiştir. Bu temel dört ana başlık şöyledir:

• Kelime grubunun belirtilen (temel) ögesinin sözcük türüne göre,

• Kelime grubunu meydana getiren ögelerin sayısına göre,

• Kelime grubunu meydana getiren ögelerin bağlantı yöntemine göre,

• Kelime grubunun bağlamdaki görevine göre.

1. Kelime Grubunun Belirtilen (Temel) Ögesinin Sözcük Türüne Göre Kelime Grupları

Karaçay-Malkar Türkçesinde kelime grubunu meydana getiren belirtilen (temel) ögenin sözcük türü isim ya da fiil olarak değerlendirilmiştir. Belirtilen (temel) ögesi isim ve isim soylu olan kelime grupları *at söz tutuşla* "isimli kelime grupları"; belirtilen (temel) ögesi fiil ya da fiil soylu olan kelime grupları *etim söz tutuşla* "fiilli kelime grupları" terimleriyle adlandırılmıştır.

Busaġatdaġı Malkar Til adlı eserde kelime grubunun belirtilen ögesinin sözcük türüne göre kelime gruplarını iki başlıkta incelemiştir (Guzeylanı, 1999: 278-279):

1. *Etim söz tutuşla* "Fiilli kelime grupları": Belirtilen ögeleri fiil ya da fiil soylu olan kelime grupları.

"*igi işle*	"iyi çalış"
igi işlew	"iyi çalışma"
igi işlegen	"iyi çalışan"
igi işlep	"iyi çalışarak"
igi işlerge	"iyi çalışmaya""

2. *At söz tutuşla* "İsimli kelime grupları": Belirtilen ögeleri isim, sıfat, zamir olan kelime grupları.

"*az işçi*	"az işçi"
andan ariw	"ondan güzel"
bılaydaġı ekewlen	"buradaki iki kişi""

Malḳar Til isimli eserde kelime grubunun belirtilen ögesinin sözcük türüne göre kelime grupları iki ana başlıkta incelemiştir. Bu ana başlıklar altında kelime grupları alt başlıklarla detaylandırılmıştır (Ahmatlanı, 1992: 7):

Etim söz tutuşla "Fiilli kelime grupları"

Belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcük olan kelime gruplarına *etim söz tutuş* "fiilli kelime grubu" denildiği söylenerek şu örnekler verilmiştir:

"*ḳartha boluş*	"yaşlıya yardım et"
ḳartnı sıyla	"yaşlıya saygı göster"
üyde turuw	"evde durmak"
şḳoldan kelip	"okuldan gelip"
şḳol taba bardı	"okula doğru gidiyor"
terk oḳurġa	"hızlı okumaya"
igi bil	"iyi bil"

çabıp kel “koşup gel””

Ahmatlanı, fiilli kelime gruplarının vazifelerine göre *boluşlada türleniwçü sözle* “hâl eki ile kullanılan ögeler” ve *boluşlada türlenmewçü sözle* “hâl eki ile kullanılmayan ögeler” olmak üzere ikiye ayrılacağını ifade etmiştir:

“1. *Boluşlada türleniwçü sözle* “Hâl eki ile kullanılan ögeler”

Yönelme hâl eki ile kullanım:	*ḳartha boluş*	“yaşlıya yardım et”
Belirtme hâl eki kullanım:	*ḳartnı sıyla*	“yaşlıya saygı göster”
Bulunma hâl eki ile kullanım:	*üyde tur*	“evde durmak”
Ayrılma hâl eki ile kullanım:	*şḳoldan kel*	“okuldan gel”
Edatlar ile kullanım:	*şḳol taba bar*	“okula doğru git”
	ḳoşha deri çap	*“*çiftliğe kadar koş”

2. *Boluşlada türlenmewçü sözle* “Hâl eki ile kullanılmayan ögeler”

Zarflar:	*terk oḳu*	“hızlı oku”
	arı bar	“öte git”
Zarf-fiiller:	*çabıp bar*	“koşup git”
	cırlay bar	“şarkı söyleyerek git”
İsim-fiiller:	*oḳurġa kel*[29]	“okumaya gel””

At söz tutuşla “İsimli kelime grupları”

Belirtilen ögeleri isim, sıfat, zamir olan kelime gruplarına *at söz tutuş* “isimli kelime grubu” denildiği açıklaması yapılarak şu örnekler verilmiştir:

“1. Yalın hâlde:	*nasıplı adam*	“şanslı insan”
	on adam	“on insan”
	bilgen adam	“bilen insan”
	bu adam	“bu insan”
2. İlgi hâl ekini kullanmadan:	*şḳol arbazı*	“okul bahçesi”
	ḳoçhar müyüzü	“koç boynuzu”
3. İlgi hâl eki kullanılarak:	*şḳolnu arbazı*	“okulun bahçesi”
	meni kitabım	“benim kitabım”
	seni ḳaġıtıñ	“senin kağıdın”
4. Yönelme hâl eki kullanılarak:	*çalġıġa usta*	“tırpan ustası”
	cuḳuġa öç	“uykuya düşkün”
5. Ayrılma hâl eki kullanılarak:	*tawdan biyik*	“dağdan büyük”
	menden kiçi	“benden küçük””

[29] {-ArġA, -Urġa}: {-Ar}, {-Ur} sıfat-fiil eklerinin {-GA} yönelme durumu eki ile birleşip kalıplaşması sonucu oluşan, yükleme “-mak için” ve “-ıncaya kadar” anlamı veren birleşik zarf-fiil ekidir.

Ahmatlanı, *kerekdi* “gerektir”, *tiyişlidi* “uygundur”, *bardı* “vardır”, *coḳdu* “yoktur”, *köpdü* “çoktur”, *azdı* “azdır” gibi kelimelerin de kelime grubu kuracağını; ancak bu kelimelerin kelime grubunun belirtilen ögesini oluşturacağını ifade etmiştir:

“*saña tiyişlidi* “sana uygundur”; *aladan köpdüle* “onlardan çoktur”; *kitapladan mende bardıla* “kitaplardan ben de vardır””

Ḳaraçay-Malkar Tilni Sintaksisinden Tablitsala (Ahmatlanı ve Ketençilanı, 2003: 8-16) isimli eserde, kelime grubunun belirtilen ögesinin sözcük türüne göre kelime gruplarını iki ana başlıkta incelemiştir. Fiilli kelime grupları, belirten ögenin sözcük türüne ve aldığı eklere göre incelenerek yedi farklı yapı tespit edilmiştir. İsimli kelime grupları ise belirten ögelerinin aldığı eklere ve bağlantı yöntemine göre incelenmiştir. Bu sebeple bu tablo kelime grubunu meydana getiren ögelerin bağlantı yöntemine göre kelime grupları başlığı altında verilecektir.

Etim Söz Tutuşla “Belirtilen ögesi fiil olan kelime grupları”: Belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu olan kelime grupları tabloda, belirten ögenin sözcük türü ve aldığı ekler gösterilerek verilmiştir. Yedi çeşit yapı tipi bulunmaktadır:

Tablo 2.8. Etim söz tutuşla “Fiilli kelime grupları” örnekleri

Fiilli Kelime Gruplarının Belirten Ögelerinin Eklerine Göre Şekilleri	Fiili Kelime Gruplarının Belirten Ögelerinin Sözcük Türü	Fiilli Kelime Gruplarının Belirten Ögelerinin Aldığı Ekler	Örnekler
1. çeşit	İsim ve isim soylu sözcükler	Yönelme hâl eki	*üyge ḳara* “eve bak” *aña boluş* “ona yardım et” *üyüne bar* “evine git”
2. çeşit	İsim ve isim soylu sözcükler	Belirtme hâl eki	*kitapnı oḳu* “kitabı oku” *ilimini ösdür* “bilgini artır” *atasın çaḳır* “babasını çağır”
3. çeşit	İsim ve isim soylu sözcükler	~~Belirtme hâl eki~~ ø	*kitap oḳu* “kitap oku” *bilim al* “bilim öğren”
4. çeşit	İsim ve isim soylu sözcükler	Bulunma hâl eki	*üyde tur* “evde dur” *elde caşa* “köyde yaşa”
5. çeşit	İsim ve isim soylu sözcükler	Ayrılma hâl eki	*menden al* “benden al” *klassdan çıḳ* “sınıftan çık”
6. çeşit	İsim ve isim soylu sözcükler	Edat	*üy taba bar* “eve doğru git” *tañña deri işle* “sabaha kadar çalış”

Tablo 2.8. Tablonun Devamı

7. çeşit	Zarf-fiil, isim-fiil, zarf"	Zarf-fiil, isim-fiil, zarf	*çabıp bar* "koşup git" *oḳurġa bar* "okumaya git" *terk bar* "hızlı git"

Kaynak: (Ahmatlanı & Ketençilanı, 2003: 12)

Malḳar Tilni Sintaksisi adlı eserde kelime grupları *at söz tutuş* "isimli kelime grupları" ve *etim söz tutuş* "fiilli kelime grupları" olmak üzere iki başlığa ayrılmıştır. *At söz tutuşlar* "isimli kelime grupları", *ayġaḳlawçu söz tutuşla* "belirtmelik kelime grupları" ve *zatçı söz tutuşla* "isimlik kelime grupları"; *etim söz tutuşla* "fiilli kelime grupları", *zatçı söz tutuşla* "isimlik kelime grupları" ve *bolumçu söz tutuşla* "zarflık kelime grupları" olarak incelenmiştir (Ahmatlanı, 1991: 15).

2. Kelime Grubunu Meydana Getiren Ögelerin Sayısına Göre Kelime Grupları

Karaçay-Malkar Türkçesinde kelime grupları, kelime grubunu meydana getiren ögelerin sayısına iki başlık altında değerlendirilmiştir. Basit kelime grupları ve birleşik kelime grupları.

İki ögeden meydana gelen kelime grupları *boş söz tutuşla* "basit kelime grupları"; üç veya daha fazla ögeden meydana gelen kelime grupları *ḳoş söz tutuşla* "birleşik kelime grupları" terimiyle adlandırılmıştır.

Busaġatdaġı Malkar Til isimli eserde kelime grubunu meydana getiren ögelerin sayısına göre kelime grupları *söz tutuşlanı ḳuralıwlarına köre türlüleri* "kelime grubunun kelime sayısına göre" başlığı altında iki grupta incelenmiştir (Guzeylanı, 1999: 278-279):

1. *Boş söz tutuşla* "Basit kelime grupları"

"*cılı kün*	"sıcak gün"
üyge bara	"eve gitmeye"
caşnı üsünden ayt	"oğlanın hakkında (söyle)"
yüz çaḳlı adam	"yüz kadar (adam)"

2. *Ḳoş söz tutuşla* "Birleşik kelime grupları"

"*meni teñimi caşını üyü*	"benim arkadaşımın oğlunun evi"
caşını üyü	"oğlunun evi"
teñimi caşını	"arkadaşımın oğlunun"
meni tenimi	"benim arkadaşımın""

Malḳar Til (Ahmatlanı, 1992: 7) isimli eserde kelime grubunu meydana getiren ögelerin sayısına göre kelime grupları ikiye ayrılır:

1) *Boş söz tutuşla* "Basit kelime grupları"

2) *Ḳoş söz tutuşla* "Birleşik kelime grupları"

Ahmatlanı, basit kelime gruplarının iki ögeden meydana geldiğini ve basit kelime gruplarının ögelerinin ayrılabileceğini ifade ederek şu örnekleri vermiştir:

"*ürkek at* "ürkek at"
ḳara ton "siyah kürk"
birinçi üy "birinci ev"
anı bilirge "onu bilmeye"
andan alıp "ondan alıp"
ḳara ḳarandaş "siyah kalem
ḳara "siyah", *ḳarandaş* "kalem""

Ahmatlanı, bazen basit kelime gruplarında edatların da kullanılabileceğini ifade etmiştir. Eserde, edatlar bir öge olarak kabul edilmemiştir. Bu tür kelime grupları iki ögeli olarak değerlendirilmiştir.

"*balta bla car* "balta ile yar"
Aslan bla işle "Aslan ile çalış"
üy taba ḳara "eve doğru bak"
anı üsünden söleşigiz "onun hakkında konuşunuz""

Ahmatlanı, birleşik kelime gruplarının da bölünerek bir basit kelime grubu oluşturacağını ifade ederek şu örnekleri vermiştir:

• "*uzun başlı buday sabanla* "uzun başaklı buğday tarlası"; *buday sabanla* "buğday tarlası"; *uzun başlı buday* "uzun başaklı buğday"
• *arġı cañı çelekle* "öteki yeni kovalar"; *arġı çelekle* "öteki kovalar"; *cañı çelekle* "yeni kovalar"
• *bizni appanı atını iyeri* "bizim dedenin atının eyeri"; *atını iyeri* "atının eyeri"; *appanı atını* "dedenin atının"; *bizni appanı* "bizim dedenin""

3. Kelime Grubunu Meydana Getiren Ögelerin Bağlantı Yöntemine Göre Kelime Grupları

Karaçay-Malkar Türkçesinde kelime grubunu oluşturan ögelerin bağlantı yöntemleri üç çeşittir.

Kelişiw[30] "İlgi-iyelik ilişkisi"; *Ķısılıw* "Sıralanma ilişkisi"; *Tağılıw* "İstem ilişkisi"

Busağatdağı Malķar Til isimli eserde kelime grubunu meydana getiren ögelerin bağlantı yöntemine göre kelime grupları *söz tutuşlada sözleni baylanıwlarını türlüleri* "kelime grubunun bağlantı yöntemine göre" başlığı altında 3 grupta incelenmiştir (Guzeylanı, 1999: 278-279):

1. *Kelişiw* "İlgi-iyelik ilişkisi"

Guzeylanı, eserde kelime grubunda belirtilen öge ve belirten ögenin bir uyum içinde olduğunu, belirtilen öge ve belirten ögenin sayı, miktar ve görünüş olarak aynı biçimde olması gerektiğini ifade etmiştir.

"*meni üyüm* "benim evim"
sizni eligiz "sizin köyünüz"
alanı şaharları "onların şehirleri"
anı kitabı "onun kitabı""

2. Ķısılıw "Sıralanma ilişkisi"

Guzeylanı, eserde kelime grubunun belirten ögesinin hiçbir ek almadan belirtilen ögeye bağlandığını ifade etmiştir.

"*az söleş* "az konuş"
terk atla "hızlı yürü"
uzun cip "uzun ip"
stol ayağı "masa ayağı""

3. *Tağılıw* "İstem ilişkisi"

Guzeylanı, eserde kelime grubunun belirten ögesinin belirtilen ögeye hâl eki ya da edat ile bağlandığını ifade etmiştir.

"*elge bar* "köye git"
üy taba tebire "eve doğru yönel"
tawdan kel "dağdan gel"
karındaşıñı süy "kardeşini sev""

[30] Karaçay-Malkar Türkçesinde *kelişiw* bağlantı yöntemi ile kastedilen aslında uyumdur; ancak burada bahsedilen uyum Türkçenin dil yapısı için uygun değildir. Rusça gramerlerde uyum yöntemi (Ru. Soglasovaniye) olarak adlandırılan bu bağlantı yöntemi "Rusça açısından yan yana gelen kelimelerin cinsiyet, sayı ve hal bakımından uyumudur. Yani bağımlı olan (tabi olan, birinci kelime) unsur kendisine bağlandığı temel kelime ile cinsiyet, sayı ve hal bakımından aynı olmak zorundadır" (Valgina, 2003: 50 akt. Karaca, 2017: 27). "Türkçe kelime gruplarındaki uyumdan kastedilen ilgi ve iyelik eki temelinde kurulan belirtili ve belirtisiz isim tamlamalarındaki ilgi ve iyelik eki ile kurulduğu düşünülen uyumdur. Burada da esas itibariyle bir uyum yoktur. Çünkü iyelik eki şahsa göre değişirken ilgi hali eki şahsa göre değişen bir ek değildir. Rus dilcilerin Rusçadaki kelime grupları için belirledikleri bu isimlendirme, Rusçanın etkisinde kalan Türkologların yaptığı bir isimlendirmedir (Kononov, 1956: 763-763; Baskakov, 1974: 19; Balakayev, 1959: 14-15 akt. Karaca, 2017: 27).

Malķar Til isimli eserde kelime grubunu meydana getiren ögelerin bağlantı yöntemine göre kelime grupları *söz tutuşlada sözleni baylanıwlarını türlüleri* "kelime gruplarında ögelerin bağlantı türleri" başlığı altında 3 grupta incelemiştir (Ahmatlanı, 1992: 11-12):

1. *Ķısılıw* "sıralanma ilişkisi" hem isimli hem fiilli kelime gruplarında belirten ögenin belirtilen ögeye ek almadan bağlandığı bağlantı yöntemi olarak açıklanmıştır.

"*biyik terek*	"büyük ağaç"
terek butaġı[31]	"ağaç dalı"
on ķozu	"on kuzu"
kellik adam	"gelecek insan"
bu el	"bu memleket"
altın saġat	"altın saat"
kitap oķu	"kitap oku"
terk bar	"hızlı git"
çabıp cet	"koşup yetiş"
köp işle	"çok çalış"
anıça cürü[32]	"onun gibi yürü""

Ahmatlanı, kelime gruplarının birbirine bağlanmasında kelimenin yerinin büyük önemi olduğunu kelime grubunda ögelerin yerinin değiştirildiğinde kelime grubunun bozulup bir cümle meydana getirdiğini belirtmiştir:

• *"Biyik terek*	"Büyük ağaç"
Terek biyik	"Ağaç büyük"
Terek biyikdi	"Ağaç büyüktür."

• *Alaşa üy*	"Yüksek olmayan ev"
Üy alaşa	"Ev yüksek değil"
Üy alaşadı	"Ev yüksek değildir.""

2. *Taġılıw* "istem ilişkisi" kelime grubunun belirtilen ögesinin belirten ögeye hâl eki ya da edat ile bağlandığı bağlantı yöntemi olarak açıklanmıştır. Ögeleri bağlamak için hâl eki kullanılmadığında anlamsız bir yapı ortaya çıktığı ifade edilmiştir.

• *"Üyge bar*	"Eve git"
Üy bar	"Ev git"

• *Anı al*	"Onu al"
Ol al	"O al"

• *Men senden tamatama*	"Ben senden büyüğüm"
Men sen tamatama	"Ben senden büyük""

[31] Eserde *ķısılıw* başlığı altında verilen "*terek butaġı*" örneği doğru değildir. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Kelime grubunun belirtilen ögesi iyelik eki almıştır. *Ķısılıw* yani sıralanma ilişkisi, eksiz birleşim bulunmamaktadır.

[32] Eserde *ķısılıw* başlığı altında verilen "*anıça cürü"* örneği doğru değildir. Kelime grubundan +çA eşitlik eki çıkarıldığında "anı yürü" bir kelime grubu meydana getirmez. Burada eşitlik ekinin verdiği anlam ile kelime grubu kurulur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında *tağılıw* yani istem ilişkisi bulunmaktadır.

3. *Kelişiw* “ilgi-iyelik ilişkisi” için belirten ögenin ilgi hâl eki, belirtilen ögenin ise iyelik eki aldığı ifade edilerek kelime grubunun birinci ögesi ve ikinci ögesinin şahıs bakımından uyumlu olması gerektiği söylenmiştir.

“*meni atım*	“benim atım”
seni atıñ	“senin atın”
anı atı	“onun atı”
bizni atıbız	“bizim atımız”
sizni atıñız	“sizin atınız”
alanı atları	“onların atları””

Bu kelime gruplarında ögelerin birbirileri ile şahısta ve sayıda uyumlu olduğu ama bazen sadece şahıs yönüyle aralarında uyum bulunduğu ifade edilerek şu örnekler verilmiştir:

“*meni kitaplarım*	“benim kitaplarım”
seni kitaplarıñ	“senin kitapların”
anı kitapları	“onun kitapları””

Bu kelime gruplarında belirtilen ögenin bazen iyelik eki almadığı bu sebeple bu şekilde oluşturulan kelime gruplarında uyum olmadığı ve onların birinci ögesinin ikinci ögeye bağlandığı ifade edilerek şu örnekler verilmiştir.

“*bizni at*	“bizim at”
sizni üy	“sizin ev””

Ḳaraçay-Malkar Tilni Sintaksisinden Tablitsala (Ahmatlanı ve Ketençilanı, 2003: 8-16) isimli eserde kelime grubunu meydana getiren ögelerin bağlantı yöntemine göre kelime grupları *kelişiw* “ilgi-iyelik ilişkisi”, *tağılıw* “istem ilişkisi”, *ḳısılıw* “sıralanma ilişkisi” bağlantı yöntemlerine göre incelenmiştir. Eserde örnekler tablolar halinde sunulmuştur. Bağlantı yöntemleri de detaylandırılarak sekiz farklı tabloda gösterilmiştir:

- “*Aytımda sözleni baylanıwları* “Cümlede/bağlamda ögelerin bağlantı yöntemleri”
- *Kelişiw* “İlgi-iyelik ilişkisi”
- *Tağılıw* “İstem ilişkisi”
- *Ḳısılıw* “Sıralanma ilişkisi”
- *Boysunñan sözleri ḳısılıp kelgen söz tutuşla* “Belirten ögenin belirtilen ögeye sıralanma yöntemi ile bağlandığı kelime grupları”
- *Boysunñan sözleri tağılıp kelgen söz tutuşla* “Belirten ögenin belirtilen ögeye istem ilişkisi ile bağlandığı kelime grupları”
- *Boysunñan sözleri baş sözlerine ḳısılıp kelgen etim söz tutuşla “*Belirtilen ögesi fiil olan kelime grubunun belirten ögesinin belirtilen ögeye sıralanma yöntemi ile bağlandığı kelime grupları”
- *At söz tutuşla* “Belirtilen ögesi isim olan kelime grupları””

Aytımda sözleni baylanıwları “Cümlede/bağlamda ögelerin bağlantı yöntemleri”

Tabloda, cümlede/bağlamda kelime grubunu oluşturan ögelerin bağlantı yöntemleri iki başlık altında gösterilmiştir:

Tablo 2.9. Karaçay-Malkar Türkçesinde cümlede/bağlamda kelime grubunu oluşturan ögelerin bağlantı yöntemleri

*Aytımda Sözleni Baylanıwları "*Cümlede/Bağlamda Ögelerin Bağlantı Yöntemleri"			
Teñ caraşıw baylanıw "Denk ögelerin bağlanması"	*Boysunuw baylanıw* "Bağımlı ögelerin bağlanması"		
	Kelişiw "İlgi-iyelik ilişkisi"	*Tağılıw* "İstem ilişkisi"	*Qısılıw* "Sıralanma ilişkisi"

Kaynak: (Ahmatlanı & Ketençilanı, 2003: 9).

Kelişiw "İlgi-iyelik ilişkisi"

Tabloda belirten ögenin ilgi hâl eki, belirtilen ögenin iyelik aldığı *kelişiw* "ilgi-iyelik ilişkisi" bağlantı yöntemi gösterilmiştir:

Tablo 2.10. Kelişiw "İlgi-iyelik eki ile birleşme" örnekleri

Belirten Öge	Belirtilen Öge	Örnekler
İ[33] +nı/ +ni, +nu, +nü	İ +m (+ım/+im, +um/+üm)	*meni ḳozum* "benim kuzum" *meni kitabım* "benim kitabım" *meni egeçim* "benim kız kardeşim" *meni ḳolum* "benim elim" *meni kölüm* "benim gönlüm"
İ +nı/ +ni, +nu, +nü	İ +ñ (+ıñ/+iñ, +uñ)	*seni ḳozuñ* "senin kuzun" *seni kitabın* "senin kitabın" *seni egeçiñ* "senin kız kardeşin" *seni ḳoluñ* "senin elin" *seni kölüñ* "senin gönlün"
İ +nı/ +ni, +nu, +nü	İ +u (+ü, +ı/+i)	*anı ḳolu* "onun eli" *anı kölü* "onun gönlü" *anı egeçi* "onun kız kardeşi" anı *ayağı* "onun ayağı"
İ +nı/ +ni, +nu, +nü	İ +buz (+büz, +bız/+biz; +ubuz/+übüz, +ıbız, +ibiz)	*bizni ḳozubuz* "bizim kuzumuz" *bizni ḳalabız* "bizim kalemiz" *bizni ḳobuzubuz* "bizim kuzumuz" *bizni kölübüz* "bizim gönlümüz" *bizni ayranıbız* "bizim yoğurdumuz" *bizni elibiz* "bizim memleketimiz"
İ +nı/ +ni, +nu, +nü	İ +ġuz (+güz, +ġız/+giz; +uġuz/+ügüz, +ıġız, +igiz)	*sizni ḳozuġuz* "sizin kuzunuz" *sizni ḳalağız* "sizin kaleniz" *sizni kemegiz* "sizin geminiz" *sizni ḳobuzuġuz* "sizin kuzunuz" *sizni ögüzügüz* "sizin öküzünüz" *sizni ayranığız* "sizin yoğurdunuz" *sizni eliğiz* "sizin memleketiniz"

[33] İsim.

Tablo 2.10. Tablonun Devamı

İ +nı/ +ni, +nu, +nü	İ +ı/+i	*alanı kitapları* "onların kitapları" *alanı egeçleri* "onların kız kardeşleri"

Kaynak: (Ahmatlanı & Ketençilanı, 2003: 9)

Tağılıw "İstem ilişkisi"

Tabloda belirten ögenin hâl eki alarak belirtilen ögeye bağlandığı *tağılıw* "istem ilişkisi" gösterilmiştir:

Tablo 2.11. *Tağılıw* "Hâl ekleri ile birleşme" örnekleri

aña "ona"	*boluş* "yardım et-" *ışan* "güven-" *ḳara* "bak-" *suḳlan* "imren-" *uşa* "benze-" *körün* "görün-" *ber* "ver-"
elde "köyde"	*tur* "kalk-" *caşa* "yaşa-" *bol* "ol-" *ḳal* "kal-" *ḳoy* "bırak-"
el taba "köye doğru"	*bar* "var/git" *çap* "koş-" *cet* "yet-" *kel* "gel-" *cort*[34] "koş-"
andan "ondan"	*igi* "iyi" *aman* "kötü" *ḳarıwlu* "güçlü" *çıdamlı* "sabırlı" *oḳuwlu* "okumuş"
anı "onu"	*cet* "yet-" *keltir* "getir-" *bil* "bil-" *oḳu* "oku-" *tanı* "tanı-" *aşa* "ye-" *üyren* "öğren"
*elden "*köyden"	*ket-* "git-" *al-* "al-" *çıḳ-* "çık-" *uyal-* "utan-" *keltir-* "getir-"

[34] Cortmak: (at) tırıs gitmek, tırısa kalmak, hafif koşmak, atın dörtnala kalkmadan önceki koşma tarzı, koşmak (insan için) (Yılmaz, 1994: 193).

Tablo 2.11. Tablonun Devamı

añа “ona”	*igi* “iyi” *aman* “kötü” *usta* “usta” *fahmulu* “zeki” *ullu* “büyük”

Kaynak: (Ahmatlanı & Ketençilanı, 2003: 10).

Ḳısılıw “Sıralanma ilişkisi”

Tabloda belirten ögenin de belirtilen ögenin de ek almadan bağlandığı *ḳısılıw* “sıralanma ilişkisi” bağlantı gösterilmiştir:

Tablo 2.12. *Ḳısılıw* “Eksiz birleşme” örnekleri

Belirten Öge	Belirtilen Öge	Örnekler
Sıfat	İsim	*ḳara ḳoy* “kara koyun”
Sıfat-fiil	İsim	*oḳuġan adam* “okuyan adam”
Zamir	İsim	*bu kitap* “bu kitap”
İsim + Sıfat-fiil	İsim	*tawdan kelgen adam* “dağdan gelen adam”
İsim + İsim-fiil	İsim	*biçen çalıw işle* “ot biç”
~~İlgi hâli Ø~~	İsim	*ḳoyan terisi* “tavşan derisi”
~~Belirtme hâli~~ Ø	Fiil	*kitap oḳu* “kitap oku”
Zarf	Fiil	*terk bar* “hızlı git”
Zarf-fiil	Fiil	*çabıp bar* “koşup git”
İsim + Zarf-fiil	Fiil	*kün tiygenley çıḳ* “güneş çıkınca çık”
İsim-fiil	Fiil	*oḳurġa kel* “okumaya gel”
İsim + İsim-fiil	Fiil	*kitap oḳurġa kel* “kitap okumaya gel”

Kaynak: (Ahmatlanı & Ketençilanı, 2003: 11).

Tabloda belirten-belirtilen ögenin sözcük türleri gösterilerek belirten ögenin belirtilen ögeye sıralanma ilişkisi ile bağlandığı kelime grupları gösterilmiştir:

Boysunñan sözleri ḳısılıp kelgen söz tutuşla “Belirten ögenin belirtilen ögeye sıralanma ilişkisi ile bağlandığı kelime grupları”

Tablo 2.13. Sıralanma yöntemiyle kurulan kelime grupları

Belirten Ögelerin Sözcük Türü	Belirtilen Ögelerin Sözcük Türü	Örnekler
Zarf	Fiil	*terk kel* "hızlı gel"
Fiilimsi	Fiil	*çabıp bar* "koşup git"
İsim-fiil	Fiil	*oḳurġa*[35] *üyren* "okumayı öğren"
Belirtme halinin eksiz versiyonu	Fiil	*bilim al* "bilim öğren"
Yalın hâlde bulunan sıfat	İsim	*ahşı adam* "iyi insan"
Yalın hâlde bulunan sıfat-fiil	İsim	*oḳuġan adam* "okuyan insan"
Yalın hâlde bulunan sayı sıfatı	İsim	*beş kitap* "beş kitap" *beşinci tizgin* "beşinci mısra"
Yalın hâlde bulunan zamir	İsim	*bu kitap* "bu kitap"
Yalın hâlde bulunan isim	İsim	*aġaç kürek* "ağaç küreği"
İlgi hâlinin eksiz versiyonu	İsim	*terek butaġı* "ağaç budağı"
Eşitlik eki almış isim	İsim, fiil	*anıça adam* "onun gibi insan"
		meniça oku "benim gibi oku"
Yokluk eki almış isim	İsim, fiil	*çalgısız adam* "tırpansız insan" *otunsuz ḳal* "odunsuz kal"

Kaynak: (Ahmatlanı & Ketençilanı, 2003:14).

Tabloda belirten ögenin aldığı ek ve belirten ögenin belirtilen ögeye istem ilişkisi ile bağlandığı kelime grupları gösterilmiştir:

Boysunñan sözleri tağılıp kelgen söz tutuşla "Belirten ögenin belirtilen ögeye istem ilişkisi ile bağlandığı kelime grupları"

Tablo 2.14. İstem yöntemiyle kurulan kelime grupları

Belirten Ögenin Aldığı Ek	Örnekler
Yönelme hâli	*sabiylege boluş* "çocuklara yardım et" *aña ḳara* "ona bak" *şḳolġa ışan* "okula güven" *elge bar* "köye git" *ustazġa körün* "hocaya görün"
Belirtme hâli	*ḳoyannı tut* "tavşanı tut" *üynü sürt* "evi sıva" *iynekni saw* "ineği sağ"
Bulunma hâli	*üyde tur* "evde dur" *çegemde caşa* "Çegem'de yaşa" *şaharda bol* "şehirde ol"
Ayrılma hâli	*üyden çıḳ* "evden çık" *bibliotekadan al* "kütüphaneden al" *ḳumaçdan tik* "kumaştan; dik" *tuzdan ḳoş* "tuzdan ekle"

[35] Eserde *oḳurġa üyren* "okumayı öğren" grubundaki ek [-urġa] isim-fiil olarak değerlendirilmiştir; ancak çalışmada bu ek zarf-fiil olarak kabul edilmiştir.

Tablo 2.14. Tablonun Devamı

Edat	*ḳoşha deri bar* “çiftliğe kadar git” *menden sora ket* “benden sonra git” *şḳol taba aylan* “okula doğru dön”

Kaynak: (Ahmatlanı & Ketençilanı, 2003: 15).

Tabloda belirten ögenin sözcük türü gösterilerek belirten ögenin belirtilen ögeye sıralanma ilişkisi ile bağlandığı kelime grupları gösterilmiştir:

Boysunñan sözleri baş sözlerine ḳısılıp kelgen etim söz tutuşla “Belirtilen ögesi fiil olan kelime grubunun belirten ögesinin belirtilen ögeye sıralanma yöntemi ile bağlandığı kelime grupları”

Tablo 2.15. Belirten ögesi belirtilen ögesine sıralanma yöntemiyle bağlanan fiilli kelime grupları

Fiile Eksiz Eklenen Kelimeler	Örnekler
~~Belirtme hâl eki~~ ø	*ḳoy küt* “koyun güt” *bilim al* “bilim öğren” *üy işle* “ev inşa et” *biçen çal* “ot biç”
Zarflar	*terk oḳu* “çabuk oku” *anda caşa* “orada yaşa” *beri kel* “beri gel” *tambla bilirbiz* “yarın biliriz” *igi oḳu* “iyi oku”
Zarf-fiil	*çabıp bar* “koşup git” *süyüp işle* “sevip çalış” *atha minip bar* “ata binip git” *kitap oḳuy caşa* “kitap okuyup yaşa”
İsim-fiil[36]	*oḳurġa bar* “okumaya git” *bilim alırġa bar* “bilim öğrenmeye git”
Miktar zarfı (az, çok)	*köp oḳu* “çok oku” *az söleş* “az konuş”
Eşitlik eki almış isim	*anıça işle* “anın gibi çalış” *bizniça oḳu* “bizim gibi oku”
Yokluk eki almış isim	*biçensiz bolma* “otsuz olma” *oḳuwsuz ḳalma* “tahsilsiz kalma”

Kaynak: (Ahmatlanı & Ketençilanı, 2003: 15).

[36] Eserde isim-fiil ile kurulan bu kelime gruplarında hâl eki bulunmaktadır. Örnekler hatalıdır.

At söz tutuşla “Belirtilen ögesi isim olan kelime grupları”

Belirtilen ögesi isim olan kelime gruplarının bu başlık altında verilmesinin sebebi örneklerin bağlantı yöntemine göre gösterilmiş olmasıdır.

Tablo 2.16. *At söz tutuşla* “Belirtilen ögesi isim olan kelime grubu” örnekleri

İsimli Kelime Gruplarının Belirten Ögelerinin Çeşitleri	İsimli Kelime Gruplarının Belirten Ögelerinin Belirtilen Ögeyle Bağlantı Yöntemi	Örnekler
Yalın hâl	Sıralanma ilişkisi	*cigit caş* “yiğit “delikanlı” *altın saġat* “altın saat” *beş çalġı* “beş tırpan” *oḳuġan adam* “okuyan adam” *bu ḳız* “bu kız”
~~İlgi hâli~~ ø	Sıralanma ilişkisi	*eçki cün* “keçi yünü” *terek butaġı* “ağaç dalı” *ḳoyan teri* “tavşan derisi”
İlgi hâli	İlgi-iyelik İlişkisi	*meni kitabım* “benim kitabım” *seni ḳarındaşıñ* “senin kardeşin”
		anı sıltawu “onun bahanesi” *bizni oḳuwubuz* “bizim tahsilimiz” *sizni egeçigiz* “sizin kız kardeşiniz”
Yönelme hâli Belirtme hâli Ayrılma hâli	İstem ilişkisi	*cuḳuġa öç* “uykuya düşkün” *aşha usta* “yemekte usta” *sende igidi* “senden iyi” *altından baġalı* “altından değerli”

Kaynak: (Ahmatlanı & Ketençilanı, 2003: 16).

4. Kelime Grubunun Bağlamdaki Görevine Göre Kelime Grupları

Karaçay-Malkar Türkçesinde kelime grubunun bağlamdaki görevine göre kelime grupları üç başlık altında değerlendirilmiştir:

- *Zatçı söz tutuşla* “İsimlik kelime grubu”
- *Ayġaḳlawçu söz tutuşla* “Sıfatlık kelime grubu”
- *Bolumçu söz tutuşla* “Zarflık kelime grubu”

Busaġatdaġı Malḳar Til, isimli eserde kelime grupları bağlamdaki görevine göre *söz tutuşlanı maġanalarına köre türlüleri* “kelime grubunun manasına göre” başlığı altında üç grupta incelenmiştir (Guzeylanı, 1999: 278):

1. *Zatçı söz tutuşla* “İsimlik kelime grubu”: Eserde, bu tür kelime gruplarında belirtilen ögenin nesneyi gösterdiği söylenerek aşağıdaki örnekler verilmiştir:

"*Üsüpge ayt*	"Yusuf'a söyle"
andan ullu	"ondan büyük""

2. *Ayġaḳlawçu söz tutuşla* "Sıfatlık kelime grubu": Eserde, bu tür kelime gruplarında belirten ögenin nesnenin özelliğini gösterdiği söylenerek aşağıdaki örnekler verilmiştir:

"*ullu üy*	"büyük ev
bu kitap	"bu kitap"
cüz adam	"yüz insan"
seni atañ	"senin baban""

3. *Bolumçu söz tutuşla* "Zarflık kelime grubu": Eserde, bu tür kelime gruplarında yardımcı ögenin durumu gösterdiği söylenerek aşağıdaki örnekler verilmiştir:

"*örge bar*	"yukarı git"
igi işle	"iyi çalış"
tambla kel	"yarın gel""

Ahmatlanı (1992: 13-14), *Malḳar Til* isimli eserinde kelime gruplarını bağlamdaki görevine göre *söz tutuşlanı maġana canı bla türlüleri* "kelime gruplarının anlamsal çeşitleri" başlığı altında üç grupta incelenmiştir.

1. *Ayġaḳlawçu söz tutuşla* "Sıfatlık kelime grubu": Eserde, belirtilen ögenin nesneyi, belirten ögenin ise belirtilenin özelliğini gösterdiği söylenerek aşağıdaki örnekler verilmiştir:

"*ḳara ḳarandaş*	"siyah kalem"
caşil ḳırdıḳ	"yeşil çimen"
on mal	"on hayvan"
bizni stolubuz	"bizim masamız"
bu uşḳoḳ	"bu silah""

2. *Zatçı söz tutuşla* "İsimlik kelime grubu": Eserde, bu tip kelime gruplarında belirtilen ögenin genellikle fiil ya da fiil soylu bir sözcük olduğu; ancak bazen isimler ve sıfatların da belirtilen öge olarak kullanılabileceği belirtilmiştir. Belirten ögenin ise nesneyi işaret ettiği söylenmiştir:

"*bilim al*	"bilim öğren"
kitap caz	"kitap yaz"
aña boluş	"ona yardım et"
senden biyik	"senden üstün""

3. *Bolumçu söz tutuşla* "Zarflık kelime grubu": Eserde, belirtilen ögenin fiil ya da fiil soylu bir sözcük olduğu; belirten ögenin de belirtilenin durumu gösterdiği söylenerek aşağıdaki örnekler verilmiştir:

"*arı kel*	"oraya gel"
mından ket	"buradan git"
terk cet	"çabuk git""

Eserde, *etim söz tutuşla* "fiilli kelime grupları" cümledeki görevine göre *zatçı söz tutuşla* "isimlik kelime grubu" ve *bolumçu söz tutuşla* "zarflık kelime grubu" olarak ikiye ayrılmıştır:

1. *Zatçı söz tutuşla* “İsimlik kelime grubu”

“*üynü sürt*	“evi boya”
Musaġa sor “	Musa’ya sor”
Rozadan al	“Roza’dan al”
anı üsünden ayt	“onun hakkında söyle””

2. *Bolumçu söz tutuşla* “Zarflık kelime grubu”

“*arı çap*	“öteye koş”
mında caşa	“burada yaşa”
zavoddan kel	“fabrikadan gel”
elge bar	“köye git””

Eserde, *at söz tutuşla* “isimli kelime grupları” cümledeki görevine göre *ayġaḳlawçu söz tutuşla* “sıfatlık kelime grubu” ve *zatçı söz tutuşla* “isimlik kelime grubu” olarak ikiye ayrılmıştır:

1. *Ayġaḳlawçu söz tutuşla* “Sıfatlık kelime grubu”

“*ol kitap*	“o kitap”
cüz maşina	“yüz makine”
beşinci üy	“beşinci ev”
andaġı terek	“oradaki ağaç”
biyik kök	“yüksek gök”
köp culduz	“çok yıldız”
meni arbam	“benim arabam”
seni ögüzüñ	“senin öküzün”
bizni tayıbız	“bizim tayımız”
ḳoy cünü	“tavşan yünü””

2. *Zatçı söz tutuşla* “İsimlik kelime grubu”

“*cuḳuġa öçdü*	“uykuya düşkün”
çalġıġa usta	“tırpan ustası”
menden ḳart	“benden yaşlı””

Ḳaraçay-Malkar Tilni Sintaksisinden Tablitsala isimli eserde kelime grupları bağlamdaki görevine üç grupta incelenmiştir (Ahmatlanı & Ketençilanı, 2003: 8-16):

Söz tutuşlanı maġana canı bla türlüleri “Kelime gruplarının söz dizimsel görevlerine göre çeşitleri”

Tablo 2.17. *Söz tutuşlanı maġana canı bla türlüleri* “Kelime gruplarının mana yönüyle türleri”

Kelime Gruplarının Çeşitleri		Örnek
Fiilli kelime grupları	*Zatçı söz tutuşla* “İsimlik kelime grupları”	*bilim al* “bilim öğren” *kitap caz* “kitap yaz” *aña boluş* “ona yardım et” *işinden ḳuwan* “işinden memnun ol”
	Bolumçu söz tutuşla “Zarflık kelime grupları”	*arı kel* “öte gel” *mından ket* “buradan git” *terk cet* “hızlı yet”

Tablo 2.17. Tablonun Devamı

İsimli kelime grupları	*Ayġaḳlawçu söz tutuşla* "Sıfatlık kelime grupları"	*caşil kırdıḳ* "yeşil çimen" *on mal* "on hayvan" *bizni stolubuz* "bizim masamız" *bu uşḳoḳ* "bu silah"
	Zatçı söz tutuşla "İsimlik kelime grupları"	*cuḳuġa öç* "uykuya düşkün" *çalġıġa usta* "tırpan ustası" *senden kiçi* "senden küçük" *menden ḳart* "benden yaşlı"

Kaynak: (Ahmatlanı & Ketençilanı, 2003: 16).

Etim söz tutuşlanı keselerini aralarında maġana canı bla tohtaşhan baylamlıḳġa köre ḳawumları "Belirtilen ögesi fiil olan kelime gruplarının söz dizimsel görevleri ve bağlantı yöntemlerine göre çeşitleri"

Tablo 2.18. Fiilli kelime gruplarının söz dizimsel görevleri ve bağlantı yöntemlerine göre çeşitleri

Fiilli Kelime Gruplarının Söz Dizimsel Görevleri ve Bağlantı Yöntemleri	Örnekler
İsimlik kelime grupları	
İ yönelme hâl eki + F	*aña ḳara* "ona bak" *Azizge boluş* "Aziz'e yardım et" *Hasanña al* "Hasan'a al" *aslanña ışan* "Aslan'a güven"
İ ~~belirtme hâl eki~~ ø + F İ belirtme hâl eki + F	*kitap oḳu* "kitap oku" *dersiñi bil* "dersini bil" *ceriñi süy* "yerini sev" *ḳartlanı sıyla* "yaşlıları say"
İ bulunma hâl eki + F	*sende ḳalġandı* "sende kaldı" *tawda caşaydı* "dağda yaşıyor" *Moskvada oḳuġandı* "Moskova'da okumuş"
İ ayrılma hâl eki + F	*senden alġandı* "senden almış" *aġaçdan işle* "ağaçtan yap" *andan sor* "ondan sor" *kitapdan oḳu* "kitaptan oku"
İ üsünden + F	*dersni üsünden saġış et* "dersin hakkında düşün" *oḳuwnu üsünden ayt* "tahsilin hakkında konuş"
İ bla + F	*balta bla car* "balta ile yar" *anı bla işle* "onunla çalış" *aziz bla bar* "Aziz ile git"
Belirtmelik kelime grupları	
Zarf + F	*terk kel* "hızlı gel" *arı bar* "öteye git" *igi oḳu* "iyi oku"
Zarf-fiil + F	*çabıp bar* "koşup git" *süyüp işle* "sevip çalış"
İ yönelme hâl eki + F	*üyge bar* "eve git" *tawġa örle* "dağa tırman"

Tablo 2.18. Tablonun Devamı

İ $^{\text{belirtme hâl eki}}$ + F	*colnu oz* "yolu geç" *tawnu bar* "dağı geç"
İ $^{\text{bulunma hâl eki}}$ + F	*üyde ḳal* "evde kal" *şaharda oḳu* "şehirde oku"
İ $^{\text{ayrılma hâl eki}}$ + F	*şḳoldan bar* "okuldan git"
	tawdan tigele "dağdan in"
İ ^{taba} + F İ ^{deri} + F	*üyge deri bar* "eve kadar git" *şḳol taba ket* "okula doğru git"
İ ^{ḳatına} + F	*anı ḳatına sal* "onu yanına koy"

Kaynak: (Ahmatlanı & Ketençilanı, 2003: 13).

Araştırmacıların yaptığı bu çalışmaların yanında *Ḳaraçay-Malkar Tilni Grammarikası, Fonetika, Morfologiya* adlı eserde kelime grupları daha kapsamlı şekilde ele alınmıştır. Kelime grupları bu eserde iki temel başlık altında incelenmiştir (Baskakov, 1966: 261-262):

1. a) *Predikativli söz tutuşla (aytımla)* "Yüklemlik kelime grupları (Cümleler)"

   b) *Atributivli söz tutuşla "*Belirtmelik kelime grupları"

2. *Ḳoş sözle bla idomala* "Birleşik kelimeler ve deyimler"

Bu çalışmanın konusu ile ilgili olarak ilk başlık altındaki yapıların eserde nasıl ele alındığı aktartılacaktır. Çalışmanın kapsamı dışında kalan *ḳoş sözle bla idomala* "birleşik kelimeler ve deyimler" başlığı hakkında bilgi verilmeyecektir.

İlk başlıkta incelenen yapılardan biri *predikativli söz tutuşla (aytımla)* "yüklemlik kelime grupları"dır. Bu tür yapıların tam bir mana bildirdiği ve cümle olduğu söylenerek aşağıdaki örnekler verilmiştir (Baskakov, 1966: 261):

"*Kün tiygendi.* "Güneş doğmuş."
Biz urunabız. "Biz çalışıyoruz."
Sen studentse. "Sen öğrencisin.""

İlk başlık altında incelenen diğer yapı da *atributivli söz tutuşla "*belirtmelik kelime grupları"dır. Bu tür yapıların tek başlarına bir cümle kuramayacakları; ancak bir cümlenin kuruluşunda görev alan bir öge olabilecekleri, bir kavramı ifade edebilecekleri belirtilerek şu örnekler verilmiştir (Baskakov, 1966: 261):

"*carıḳ kün*	"parlak güneş"
urunñan halḳ	"çalışan halk"
ḳalın çeget	"gür orman"
beş eçki	"beş keçi"
atamı ḳarındaşı	"babamın kardeşi"
sabiyi awruġan ḳatın	"çocuğu hastalanan kadın"

teren ḳazılġan uru	“derin kazılan çukur”
ḳayadan ketgen ḳoy	“kayadan giden koyun”
igi oḳuġan sohta	“iyi okuyan öğrenci”
tatlı tilli adam	“tatlı dilli adam”
ustaz oḳuthan sohtala	“öğretmenin okuttuğu talebeler””

1. *Atributivli substantivli söz tutuşla (Atributivno-substantivnıye slovosoçetaniya)* “Belirtmelik-niteleyici kelime grupları”

Atributivli substantivli söz tutuşla “belirtmelik-niteleyici kelime grupları için belirten ögenin çeşitli sıfatlar ile kurulduğu; belirtenin, belirtilenin anlamını açık şekilde gösterdiği söylenmiştir. Eserde, bu yapı kendi içinde üç ana başlığa ayrılmıştır: 1.1. *Boş ayġaḳlawçu söz tutuşla* “Basit belirtenli kelime grupları”; 1.2. *İyelikçi ayġaḳlawçu söz tutuşla* “İlgi ekli belirtenli kelime grupları”; 1.3. *Ḳatış (ḳoş) ayġaḳlawçu söz tutuşla* “Birleşik belirtenli kelime grupları”

1.1. *Boş ayġaḳlawçu söz tutuşla* “Basit belirtenli kelime grupları”

Eserde, basit belirtenli kelime gruplarının oldukça çeşitli olduğu; belirtilen ögenin sözcük türünün ve aldığı ekin bunu belirlediği ifade edilmiştir.

Bu başlık altından birbirinden oldukça farklı kelime grupları bulunmaktadır.

1.1.1. *Ayġaḳlanñan sözü atnı substantivlenñen formasından ḳuralġan söz tutuşla* “Belirtilen ögesi isim olan kelime gruplarında belirten ögenin sıfat görevinde kullanıldığı kelime grupları”

a. Bu kelime gruplarında belirten ögenin isim ya da isim soylu olduğu ifade edilmiştir. Kendi içinde alt başlıklara ayrılmıştır (Baskakov, 1966: 263):

• *Zatnı küçü bla ayġaḳlawçu söz tutuşla “*Nesnenin yeterliliğini gösteren belirtenli kelime grupları”: Bu kelime gruplarında belirten öge de belirtilen öge de isimdir. Belirten ögenin, belirtilen ögenin materyalini, sanatını/ustalığını, milletini, mesleğini vb. nitelikleri gösterdiği ifade aşağıdaki örneklerle gösterilmiştir:

“*taş üy*	“taş ev”
aġaç köpür	“ağaç köprü”
altın saġat	“altın saat”
baġır ḳumġan	“bakır ibrik”
temirçi Hasan	“demirci Hasan”
ustaz Azamat	“öğretmen Azamat”
leytenant Murat	“teğmen Murat”
ḳız sabiy	“kız çocuk”
Abazalı Mahmut	“Abaza Mahmut””

• *Zatnı ağaçın (ḳaçestvosun) tanıthan aygaḳlawçu söz tutuşla* "Nesnenin niteliğini gösteren belirtenli kelime grupları": Bu kelime gruplarında belirten ögenin isim ya da isim soylu olduğu ifade edilerek şu örnekler verilmiştir:

"*ḳalın çeget*	"gür orman"
biyik taw	"yüksek dağ"
kirsiz suw	"temiz su"
ḳolan ögüz	"benekli öküz"
caşil ḳırdıḳ	"yeşil çimen"
sarġıldım taş	"sarıya çalan taş"
eldegi şḳol	"köydeki okul"
ḳışhı kün	"kış günü"
çıraylı caş	"yakışıklı delikanlı"
ol el	"o memleket"
bu kitab	"bu kitap"
birinçi sohta	"birinci öğrenci"
beşinçi ay	"beşinci ay"
ekinçi oram	"ikinci sokak""

• *Zatnı sanın tanıthan aygaḳlawçu söz tutuşla* "Nesnenin sayısı ile ilgili bilgi veren belirtenli kelime grupları": Bu kelime gruplarında belirten ögenin sıra sayılarından meydana geldiği ifade edilerek aşağıdaki örnekler verilmiştir:

"*ceti avtomaşina*	"yedi otomobil"
cüz elli tuwar	"yüz elli sığır"
miñ ḳoy	"bin koyun"
cıyırma som	"yirmi som"[37]"

b. Bu kelime gruplarında belirtilen ögenin sıfat-fiil olduğu; ancak belirten ögenin sözcük sayısında bir sınırlama yapılamayacağı; tek ögeden de birden fazla ögeden de oluşabileceği ifade edilerek aşağıdaki örnekler verilmiştir:

"*işlegen adam*	"çalışan adam"
urunñan halḳ	"çalışan halk"
ḳırḳıllıḳ ḳoyla	"kırkılan koyunlar"
sawluḳ iynekle	"sağılan inekler"
söleşir adam	"konuşan insan"
cawar cawun	"yağan yağmur"
caşı askerde ḳulluḳ etgen ḳart	"oğlu askerde vazifeli yaşlı"
sabiyini awruwu igige aylanñan ḳatın	"çocuğunun hastalığı iyiye dönen kadın"
sawlay el carathan ustaz	"köyün tamamını çalıştıran öğretmen"
aythanı har kimge da ariw körünñen adam	"söylediği herkese güzel görünen insan"
teñlikge baġa bere biliwçü teñ	"dostluğa değer vermeyi bilen dost""

1.1.2. *Aygaḳlanñan sözü etimni substantivlenñen formasından ḳuralgan söz tutuşla* "Belirtilen ögesi fiil olan kelime gruplarında belirten ögenin sıfat görevinde kullanıldığı kelime grupları"

[37] Som: Para birimi.

Bu kelime gruplarının fiillerin çeşitli biçimlerinden kurulduğu söylenmiş ve iki başlık altında incelenmişlerdir (Baskakov, 1966: 264):

a. *Obektivsizli söz tutuşla* "Nesnesiz Kelime Grupları"

Bu kelime gruplarında belirtilen ögenin sıfat ya da zarftan meydana geldiği söylenerek aşağıdaki örnekler verilmiştir:

"*ceñil cürüw*	"çabuk yürüme"
tüz söleşiw	"doğru konuşma"
oyumsuz atlaw	"düşüncesiz atlama"
süydümlü ḳaraw	"sevimli bakma"
adamça cürüw	"adam gibi yürüme"
tuwarça ökürüw	"davar gibi böğürme"
börüley uluw	"kurt gibi uluma"
ḳuşlay cutuw	"kuş gibi yutma"
zatlay tölew	"bir şeyler ödeme""

Bu kelime gruplarında belirtilen ögenin zarf-fiil olduğu ifade edilerek aşağıdaki örnekler verilmiştir:

"*sıbdırılıb çıġıw*	"kayıp çıkma"
sermeb tutuw	"kapıp tutma"
urub cıġıw	"vurup yıkma"
açıtıb uruw	"acıtıp vurma"
tebleb basdırıw	"çiğneyip bastırma"
sılcırab ötüw	"sıyrılıp geçme""

b. *Obektli söz tutuşla* "Nesneli Kelime Grupları"

Bu kelime gruplarında belirten ögenin isim veya isim soylu; belirtilen ögenin fiil ya da fiil soylu bir sözcük olduğu; kelime grubunu meydana getiren ögelerin eksiz ya da hâl ekleriyle birbirine bağlandığı ifade edilerek aşağıdaki örnekler verilmiştir (Baskakov, 1966: 265):

"*awruwnu allın alıw*	"hastalığın önünü alma"
köpürden ötüw	"köprüden geçme"
segizni törtge üleşiw	"sekizi dörde bölme"
sizni sotsialist erişiwge çaḳırıw	"sizi sosyalist yarışmaya çağırma"
alaġa pismo cazıw	"onlara mektup yazma""

Eserde, bu kelime gruplarının hem belirtilen ögesinin hem belirten ögesinin fiil ya da fiil soylu bir sözcük olabileceği söylenerek aşağıdaki örnekler verilmiştir:

"*oḳuw başlaw*	"okuma başlama"
tergew alıw	"ibret alma"
oyunña ḳoşuluwdan ayırıw	"oyuna katılmadan ayrılama"
bilgenin oḳuw	"bildiğini okuma""

1.2. *İyelikçi ayġaḳlawçu söz tutuşla* "İlgi ekli belirtenli kelime grupları"

Eserde, *iyelikçi ayġaḳlawçu söz tutuşla* "ilgi ekli belirtenli kelime grupları" ile ilgili olarak belirten ögenin ilgi hâl eki alacağı ya da yalın hâlde bulunacağı; belirtilen ögenin de

iyelik eki alacağı ifade edilmiştir. "Bu tip kelime gruplarında belirten öge şahıs zamiri ya da özel isim olursa, belirten öge sadece belirtme hâl eki alır" şeklinde bir açıklama yapılmıştır (Baskakov, 1966: 265); ancak aşağıda verilen örneklerden de görüleceği gibi kullanılan ekler ilgi ve iyelik ekidir. Belirtme hâl eki kullanılmamıştır.

"*seni pismoñ*	"senin mektubun"
meni kitabım	"benim kitabım"
Ashatnı kitabı	"Ashat'ın kitabı"
Aliyni börkü	"Ali'nin şapkası""

Eserde, belirten ögenin ilgi hâl eki aldığı durumlarda, belirtilen ögenin iyelik eki almayabileceği belirtilerek şu örnekler verilmiştir (Baskakov, 1966: 265):

"*bizni şḳolubuz*	"bizim okulumuz"
bizni şḳol	"bizim okul"
sizni şḳoluġuz	"sizin okulunuz"
sizni şḳol	"sizin okul"
alanı şḳolları	"onların okulları"
alanı şḳol	"onların okulu""

Kelime grubunda bir nesnenin diğer nesneye ait olduğu belli ise belirten ögenin ilgi hâl eki almayabileceği ifade edilmiştir (Baskakov, 1966: 265):

"*ḳolhoz*[38] *malı*	"devlet çiftliğinin hayvanı"
şḳol bahçası	"okul bahçesi"
at başı	"at başı"
çeget ḳıyırı	"orman kenarı"
zavod işçisi	"fabrika işçisi"
ḳolhoz predsedateli	"devlet çiftliğinin başkanı""

Kelime grubunda birden fazla belirten ögenin olması durumunda belirten ögenin ekseriyetle ilgi hâl eki alacağı ifade edilerek şu örnekler verilmiştir (Baskakov, 1966: 265):

"*ḳolhoznu tuwar malı*	"devlet çiftliğinin büyükbaş hayvanı"
şḳolnu köget bahçası	"okulun meyve bahçesi"
çegetni oġarı ḳıyırı	"ormanın yukarı kenar"
bizni ḳolhoznu cañı predsedateli	"bizim devlet çiftliğinin yeni başkanı""

Eserde, belirten öge ve belirtilen ögeye göre *iyelikçi ayġaḳlawçu söz tutuşla* "ilgi ekli belirtenli kelime grupları" iki bölüme ayrılmıştır (Baskakov, 1966: 266):

1.2.1. *Ayġaḳlanñan sözü atnı, sıfatnı, sanawnu, almaşnı substantivlenñen formasından ḳuralġan söz tutuşla* "Belirtilen ögesi isim ya da isim soylu sözlüklerle kurulan kelime grupları"

Kelime grubunda belirten ögenin sözcük türünün zamir, belirtilen ögenin isim olabileceği ifade edilerek şu örnekler verilmiştir:

"*meni ḳarındaşım*	"benim kardeşim"

[38] Rusya'da köylülerin ortak olarak çalıştıkları tarım işletmesi.

sizni eligiz "sizin köyünüz"
alanı dersleri "onların dersleri"
anı kitabları "onun kitapları"
seni eski teñiñ "senin eski dostun""

Kelime grubunda hem belirten hem belirtilen ögenin isim olabileceği ifade edilerek şu örnekler verilmiştir:

"*ḳara ḳuşnu ḳanatı* "kara kuşun kanadı"
institutnu faḳultetleri "enstitünün fakülteleri"
zavodnu direktoru "fabrikanın müdürü"
elibizni sabanları "köyümüzün tarlaları""

Kelime grubunda belirten ögenin sözcük türünün isim, belirtilen ögenin zamir olabileceği ifade edilerek şu örnekler verilmiştir:

"*adamlanı barısı* "insanların hepsi"
şaharlanı har biri "şehirlerin her biri"
kögetleni ḳallayı "meyvelerin her çeşiti"
Azretni kimi "Azret'in kimi"
aġaçnı nesi "ağacın nesi"
işni bıllayı "işin böylesi"
adamnı allayı "insanın öylesi"
kitablanı ançası "kitapların o kadarı"
sabiyleni mınçası "çocukların buncası""

Kelime grubunda belirten ögenin isim, belirtilen ögenin sayı sıfatı olabileceği ifade edilerek şu örnekler verilmiştir:

"*işçileni ekişi* "işçilerin ikisi"
turistleni cetisi "turistlerin yedisi"
çepkenleni cıyırması "elbiselerin yirmisi""

Kelime grubunda belirten ögenin sıfat, belirtilen ögenin isim olabileceği ifade edilerek şu örnekler verilmiştir:

"*oġarġını ayazı* "yukarıkinin ayazı"
töbenñini suwuġu "aşağıdakinin soğuğu"
igini işi "iyinin işi"
sabırnı ḳılığı "sakinin karakteri"
nasıblını eki cuwuġu bir kün kelir "fakirin iki akrabası aynı gün gelir"
ḳıyınlını eki borçu birden kelir "garibin iki borcu birlikte gelir""

Kelime grubunda hem belirten ögenin hem belirtilen ögenin zamir olabileceği ifade edilerek şu örnekler verilmiştir:

"*alanı ḳaysıları* "onların hangileri"
sizni kimigiz "sizin kiminiz"
seni neñ "senin neyin""

Kelime grubunda belirten ögenin sözcük türünün fiil ya da fiil soylu olabileceği ve niteleme görevinde bulunabileceği; belirtilen ögenin sözcük türünün ise isim ya da isim soylu bir sözcük olabileceği ifade edilerek şu örnekler verilmiştir:

• "*Ḳaramaġannı ḳatını keter, baḳmaġannı malı keter*.
"İlgilenmeyenin karısı gider, beslemeyenin hayvanı gider."

• *Ertde turġannı erkek atı tay tabar*.
"Erken kalkanın erkek atı tay doğurur.""

1.2.2. *Aygaḳlanñan sözü etimni substantivli ne da substantivlenñen formasından ḳuralġan söz tutuşla* "Belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu sözlüklerle kurulan kelime grupları"

Kelime grubunda belirten ögenin sözcük türünün isim ya da isim soylu olduğu; ilgi hâl eki aldığı veya yalın hâlde bulunduğu ifade edilerek aşağıdaki örnekler verilmiştir (Baskakov, 1966: 266):

"*adamlanı urunuwları*	"insanların çalışması"
suwnu ḳobuwu	"suyun yükselmesi"
pahmulunu ayırıwu	"yeteneklinin ayrımı"
segizni üleşiniwü	"sekizin bölünmesi"
bizni cırlawubuz	"bizim türkü söylememiz"
atnı çabhanı	"atın koşması"
atnı çabıwçusu	"atın koşucusu"
aynı tiygeni	"ayın doğması"
issini ḳuwurġanı	"sıcağın kavurması"
sizni kelgenigiz	"sizin gelmeniz"
halḳ basınıwu	"halkın toplanması"
kün cılınıwu	"güneşin ısınması"
cawun cawġanı	"yağmur yağması"
ekewlen tebsegeni	"iki kişinin dans etmesi""

Kelime grubunda belirten ögenin sözcük türünün fiil soylu olduğu; yalın hâlde bulunduğu ya da ilgi hâl eki aldığı ifade edilerek şu örnekler verilmiştir:

"*çırmaw boluwu*	"aksilik olması"
çırmawnu bolġanı	"aksiliğin olması"
oḳuw tohtatılınıw	"okumanın durdurulması""

1.3. *Ḳatışhan (ḳoş) aygaḳlawçu söz tutuşla* "Birleşik belirtenli kelime grupları"

Ḳatışhan (ḳoş) aygaḳlawçu söz tutuşla "birleşik belirtenli kelime grupları"nın birkaç isim ya da isim soylu veya fiil ya da fiil soylu kelimenin bir araya gelmesiyle meydana geldiği ve bu kelime gruplarında belirtilen ögenin önünde bulunan kelimelerin birbirleriyle belirli kurallar çerçevesinde arka arkaya sıralandığı ifade edilmektedir (Baskakov, 1966: 267):

• "*Bir hannı üç igi ariw ḳızı bolġandı*. "Bir kralın üç iyi güzel kızı olmuş."
• *Ḳanatı bolmaġan ḳızıl ḳıl ḳuyruḳlu ḳanatlı*. "Kanadı olmayan kızıl kıl kuyruklu kuş."
• *Toyġa mölekça ariw, belgisiz bir ḳız keldi*. "Düğüne melek gibi güzel, kim olduğu belli olmayan bir kız geldi."
• *Biyağı ḳızını ayağından tüşüb ḳalġan altın başmaḳ*. "Aynı kızın ayağından düşüp kalan altın ayakkabı.""

Atributivli-ayġaḳlawçu söz tutuşla em da atributivli-bolumçu söz tutuşla "belirtmelik-sıfatlık ve belirtmelik-zarflık kelime grupları", belirtmelik kelime gruplarının ikinci alt başlığıdır (Baskakov, 1966: 263):

2. Atributivli-ayġaḳlawçu söz tutuşla em da atributivli-bolumçu söz tutuşla (Atributivno-opredelitelnıye i atributivno-obstoyatelstvennıye slovosoçetaniya) "Belirtmelik-sıfatlık ve belirtmelik-zarflık kelime grupları"

Atributivli-ayġaḳlawçu söz tutuşla em da atributivli-bolumçu söz tutuşla "belirtmelik-sıfatlık ve belirtmelik-zarflık kelime grupları" da kendi içinde iki ana başlık altında incelenmiştir (Baskakov, 1966: 268):

2.1. *Boş atributivli-ayġaḳlawçu em da atributivli-bolumçu söz tutuşla* "Basit belirtmelik-sıfatlık ve belirtmelik-zarflık kelime grupları"

*Boş atributivli-ayġaḳlawçu em da atributivli-bolumçu söz tutuşla "*basit belirtmelik-sıfatlık ve belirtmelik-zarflık kelime grupları" kendi içersinde iki başlık altında incelenmiştir (Baskakov, 1966: 268):

2.1. *Obektsiz söz tutuşla* "Eksiz Kelime Grupları"

2.1.1. *Ayġaḳlanñan sözü atnı atributivli formasından ḳuralġan söz tutuşla* "Belirtilen ögesi isim olan kelime gruplarında belirten ögenin zarf görevinde kullanıldığı kelime grupları"

Eserde, belirten ögenin ismin belirtmelik formundan meydana geldiği ve bu kelime gruplarının genellikle zarflardan kurulduğu ifade edilmiştir. Bu kelime gruplarında ekseriyetle belirten öge, belirtilen ögenin özelliğini kuvvetlendirmektedir (Baskakov, 1966: 268):

"*em igi*	"en iyi"
amalsız kerek	"mecbur gerek"
bek ertde	"çok eskiden"
bılay aman	"böyle kötü"
tamam tülḳüça	"aynen tilki gibi""

Bu kelime gruplarında belirten ögenin fiilin belirtmelik formundan meydana geldiği; belirten ögenin sıfat-fiillerden kurulduğu ifade edilerek şu örnekler verilmiştir (Baskakov, 1966: 269):

"*kelgen cerdegi (taw)*	"geldiğim yerdeki dağ"
tuwġan eldegi (üyüm)	"doğduğum memleketteki evim"
kelgen pismodağı (hapar)	"gelen mektuptaki haber""

2.1.2. *Aygaqlagan sözü etimni atributivli formasından quralgan söz tutuşla* "Belirtilen ögesi fiil olan kelime gruplarında belirten ögenin zarf görevinde kullanıldığı kelime grupları"

Bu kelime gruplarında belirten ögenin ismin belirtmelik formundan meydana geldiği ifade edilerek şu örnekler verilmiştir (Baskakov, 1966: 269):

"*ömürde körmegença (toy)*	"ömrümde görmediğim gibi düğün"
köb caşagan (adam)	"çok yaşayan adam"
burun bolgan (iş)	"eskiden olan iş"
tiri qımıldagan (caş)	"çevik hareket eden genç"
seriwün bişgen (aş)	"yavaş pişen yemek"
birge oquğan (sabiyle)	"beraber okuyan çocuklar"
aqırtın qaqgan (ayaz)	"yavaş esen rüzgar""

Bu kelime gruplarında belirten ögenin fiilin belirtmelik-zarflık formundan meydana geldiği ifade edilerek şu örnekler verilmiştir:

"*süzülüb kelgen (suw)*	"incelip gelen su"
batıb barğan (qün)	"batıp giden güneş"
añılamay söleşgen (adam)	"anlamadan konuşan insan"
cawa turğan (qar)	"yağmakta olan kar"
issileb cathan (qoyla)	"sıcaktan bunalıp yatan (koyunlar)"
cırlay kelgen (sabiyle)	"ağlayarak gelen (çocuklar)"
öküre qalğan (tuwar)	"böğürmeye devam eden (davar)""

2.2. *Obektli söz tutuşla* "Ekli kelime grupları"

2.2.1. *Aygaqlanñan sözü atnı atributivlenñen formasından quralgan söz tutuşla* "Belirtilen ögesi isim olan kelime gruplarında belirten ögenin sıfat görevinde kullanıldığı kelime grupları"

• *Aygaqlawçu-obekt södegey boluşlada atdan quralgan* "Belirtmelik görevde kullanılan kelime gruplarında belirten ögenin sözcük türünün isim olduğu kelime grupları" (Baskakov, 1966: 269):

"*altından igi*	"altından iyi"
qurçdan qatı	"çelikten sert"
qazandan qara	"kazandan kara"
qardan aq	"kardan beyaz"
baldan tatlı	"baldan tatlı"
qoydan cumuşaq	"koyundan yumuşak"
tawdan biyik	"dağdan büyük"
bizden cütü	"bizden becerikli"
camawğa carawlu	"tamire uygun""

• *Aygaqlawçu-obekt södegey boluşlada etimni substantivli formasından quralgan* "Belirtmelik görevde kullanılan kelime gruplarında belirten ögenin sözcük türünün fiil olduğu kelime grupları"

"*oquwğa kerekli (kitab)*	"okunması gerekli (kitap)"
caşawğa carawlu (cer)	"yaşamaya elverişli (yer)"
çabışırğa carawsuz (col)	"koşmaya elverişsiz (yol)""

2.2.2. *Aygaqlanñan sözü etimni atributivli formasından quralgan söz tutuşla* "Belirtilen ögesi isim olan kelime gruplarında belirten ögenin sıfat görevinde kullanıldığı kelime grupları"

• *Aygaqlawçu-obekt södegey boluşlada atdan quralgan* "Belirtmelik görevde kullanılan kelime gruplarında yardımcı ögenin isimden kurulduğu kelime grupları"

"*tülqünü aşagan (itle)*	"tilkiyi yiyen (köpekler)"
tülqünü aşab (itle)	"tilkiyi yiyip (köpekler)"
barısın eşitgen (bala)	"hepsini duyan (çocuk)"
barısın eşitib (bala)	"hepsini duyup (çocuk)"
suwnu alıb kelgen (qız)	"suyu alıp gelen (kız)"
suwnu alıb kelib (qız)	"suyu alıp gelip (kız)"
çegetde bitgen (kögetle)	"ormanda yetişen (meyveler)"
çegetde bitib (kögetle)	"ormanda yetişip (meyveler)"
zavoddan qaythan (işçile)	"fabrikadan dönen (işçiler)"
zavoddan qaytıb (işçile)	"fabrikadan dönüp (işçiler)"
cumuşha ketgen (caş)	"askere giden (oğlan)"
cumuşha ketib (caş)	"askere gidip (oğlan)""

Bu kelime gruplarında belirtmelik kelime grubunu meydana getiren ögeler yalın hâlde de kullanılabilir:

"*kömür taşıgan (maşinala)*	"kömür taşıyan (arabalar)"
saban sürgen (traktorist)	"tarla süren (traktör sürücüsü)"
qoy kütgen (sürüwçü)	"koyun güden (çoban)"
qumaç soqgan (fabrika)	"kumaş dokuyan (fabrika)""

• *Aygaqlawçu-obekt södegey boluşlada etimni quragan (proizvodnıy) formasından quralgan* "Belirtmelik görevde kullanılan kelime gruplarında ögelerin sözcük türünün fiil olduğu kelime grupları" (Baskakov, 1966: 268-269):

"*söleşgenibizni eşitgen (adam)*	"konuştuğumuzu duyan (insan)"
cazılganığıznı bilgen (caş)	"yazıldığınızı bilen (oğlan)"
cazılganığıznı bilib	"yazıldığınızı bilip"
qıçırganığızdan elgenñen (sabiy)	"bağırmanızdan ürken (çocuk)"
qıçırganığızdan elgenib	"bağırmanızdan ürküp"
qorqmagánlarına seyirsinñen (adam)	"korkmadıklarına şaşıran (insan)"
qorqmagánlarına seyirsinib	"korkmadıklarına şaşırıp""

2.2. *Qatışhan (qoş) atributivli-aygaqlawçu em da atributivli-bolumçu söz tutuşla* "Birleşik belirtmelik-sıfatlık ve belirtmelik-zarflık kelime grupları"

Qatışhan (qoş) atributivli-aygaqlawçu em da atributivli-bolumçu söz tutuşla "Birleşik belirtmelik-sıfatlık ve belirtmelik-zarflık kelime grupları"nın birkaç çeşitli belirten ögeden kurulduğu ifade edilmiştir. Bu tür belirtmelik bir manaya sahip kelime gruplarının birleşik belirtmelik-sıfatlık hem de belirtmelik-zarflık kelime grupları olarak değerlendirildiği söylenerek aşağıdaki örnekler verilmiştir (Baskakov, 1966: 270):

"*qırq at suw içalırça (köl)*	"kırk at su içecek gibi (göl)"
at başça (altın)	"at başı gibi (altın)"
at başı çaqlı (altın)	"at başı kadar (altın)"

em algın aşığıb kelgen (adam)	"en önce aceleyle gelen adam"
aşığıb barġannı körgenimi (haparın)	"aceleyle gideni gördüğümün (haberi) "
aytılġan cerdegi adamnı tanığan (ḳart)	"söylenen yerdeki adamı tanıyan (yaşlı)""

4. Edebi Eserlerden Örneklerle Karaçay-Malkar Türkçesindeki Kelime Gruplarının İncelenmesi

Bu çalışmada kelime grupları Sovyet ekolü çerçevesinde şekillenmiş yapısal-gramatik (temel ögenin sözcük türü, birleşen ögelerin sayısı, söz dizimlik bağlantı tipi, ögeler arası bağlantı yöntemi) ve işlevsel-semantik plana (söz dizimsel işleve) göre incelenmiştir. Bu sınıflandırma yöntemi A. N. Baskakov tarafından kaleme alınan *Çağdaş Türkçede Kelime Grupları*[39] ve Oktay Selim Karaca tarafından kaleme alınan *Türkçede Bağımlı ve Bağımsız Kelime Grupları (Tasnif ve Yapı Tipleri)*[40] isimli eserlerde kullanılan inceleme yöntemleri ve Karaçay-Malkar gramerciliğinde kelime gruplarının inceleme yöntemi ile aynı doğrultudadır.

Yapısal-Gramatik Plana Göre Kelime Grupları

• Kelime grubunu meydana getiren ögelerin sayısına göre kelime grupları

Basit kelime grupları, Birleşik kelime grupları

• Kelime grubunun temel ögesinin (belirtilen) sözcük türüne göre kelime grupları

İsimli kelime grupları, Fiilli kelime grupları

• Kelime grubunu meydana getiren ögelerin arasındaki bağlantı yöntemine göre kelime grupları

İlgi-iyelik ilişkisi, Sıralanma ilişkisi, İstem ilişkisi

• Söz dizimlik bağlantı tipine göre kelime grupları

Bağımlı kelime grupları, Bağımsız kelime grupları, Karmaşık kelime grupları

İşlevsel-Semantik Plana Göre Kelime Grupları

• Söz dizimsel işleve göre kelime grupları

[39] Baskakov, A. N. (2011). *Çağdaş Türkçede Kelime Grupları*, (çev. Oktay Selim Karaca). Kesit Yayınları.
[40] Karaca, O. S. (2017). *Türkçede Bağımlı ve Bağımsız Kelime Grupları (Tasnif ve Yapı Tipleri).* Akademi Yayınları.

İsimlik kelime grupları, Belirtmelik kelime grupları (Sıfatlık kelime grupları, Zarflık kelime grupları)

Yapısal-Gramatik Plana Göre Kelime Grupları

1. Kelime Grubunu Meydana Getiren Ögelerin Sayısına Göre Kelime Grupları

Bir kelime grubu oluşturmak için en az iki kelimenin belirli kurallar çerçevesinde bir araya gelmesi gerekmektedir. İki kelime ile kurulan kelime grupları *basit kelime grubu* ikiden fazla kelime ile kurulan kelime grupları ise *birleşik kelime grubu*dur. Birleşik kelime grupları da kendi içinde *üç ögeli* ve *çok ögeli kelime grupları* olmak üzere iki alt grupta incelenmektedir.

• Basit kelime grubu

"X + X": *erinçek adam* "tembel insan"

sabiysiz üy "çocuksuz ev"

• Birleşik üç ögeli kelime grubu

"X + (X + X)": *ḳatınlanı bir ḳawumu* "kadınların bir kısmı"

tışından kelgen adam "dışardan gelen adam"

• Birleşik çok ögeli kelime grubu

"X + [X + (X + Y)]": *seni cumuşaḳ ana cüregiñ* "senin yumuşak anne yüreğin"

catıb turġan ḳara tawuḳnu tübü "yatıp duran kara tavuğun altı"

• Bağlaçsız Sıralı Kelime Grubu

"X + X": *ertde ertde* "evvel zaman"

keçe kün "gece gündüz"

türlü türlü "çeşit çeşit"

• Bağlaçlı Sıralı Kelime Grubu

"X + B + X": *tuz bla nartüh* "tuz ile mısır"

börü wa at "kurt ve at"

• Karmaşık Kelime Grubu

"[/(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + /İ/] + İ":

*...**aḳ saḳallı, aḳ tonlu, orta boylu bazıḳ adam** saḳalın sılaydı.* "…ak sakallı, beyaz

kıyafetli, orta boylu, şişman adam sakalını okşuyor."

Basit ve birleşik kelime gruplarının kuruluşları için yapı tipi örnekleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 2.19. Basit ve birleşik kelime gruplarının kuruluşları

"X + Y"	Basit Kelime Grubu
"(X + Y) + Y"	Üç Ögeli Birleşik Kelime Grubu
"X + (X + Y)"	Üç Ögeli Birleşik Kelime Grubu
"[(X +Y) + Y] + Y"	Çok Ögeli Belirten Gruplu Birleşik Kelime Grubu
" X + [X + (X + Y)]"	Çok Ögeli Belirtilen Gruplu Birleşik Kelime Grubu
"[(X +Y) + (X + Y)]"	Çok Ögeli Belirten ve Belirtilen Gruplu Birleşik Kelime Grubu
"X + X"	Bağlaçsız Sıralı Kelime Grubu
"X + B + X"	Bağlaçlı Sıralı Kelime Grubu
"(X +Y) + B + (X + Y)"	Bağlaçlı Sıralı Kelime Grubu
"X + [X + (X + Y)] + B + [(X +Y) + B + Y] + Y"	Karmaşık Kelime Grubu

2. Kelime Grubunun Temel Ögesinin (Belirtilen) Sözcük Türüne Göre Kelime Grupları

Sözcük türü, kelime grubunun yapısal-gramatikal açıdan sınıflandırılmasında önemlidir. Türkçede sözcük türleri, isim ve fiil olmak üzere iki temel başlık altında değerlendirilebilir. Türkiye Türkçesinde sözcük türlerinin tasnifi ile ilgili farklı görüşler ve tartışmalar bulunmaktadır.[41]

Ergin (2009: 109-110), kelime köklerinin manalar bakımından ikiye ayrıldığını; varlık ve mefhumları karşılayan köklere isim kökleri, hareketi karşılayan köklere fiil kökleri denildiğini söylemiştir. Bu açıklamadan hareketle bu çalışmada, sözcük türlerinin isim ve fiil olmak üzere iki temel başlık etrafında şekillendiği varsayılmıştır. Türk sentaksının temelinde yardımcı öge, asıl ögeden önce gelir. Ergin (2009: 375), Türk sentaksının bütün yapısının bu ana kanun üzerine kurulu olduğunu söyler. Kelime grubunun kurulması için bir temel öge bir

[41] Sözcük türlerinin temelde iki başlık altında ele alınması veya sekiz sözcük türünün kabul edilmesi gibi tartışmalar bulunmaktadır. Söz konusu tartışma için: *Türk Gramerinin Sorunları Bildiriler I-II* (2011), TDK.

de yardımcı öge olması gerekmektedir. Belirtilen (temel) ögesi isim ya da isim soylu olan (isim, sıfat, zamir, zarf, edat, ünlem) kelime grubu isimli kelime grubu; belirtilen (temel) ögesi fiil ya da fiil soylu olan (isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil) kelime grubu *fiilli kelime grubu*dur.

İsimli Kelime Grupları: *erşi betli* "çirkin yüzlü"

üynü içi "evin içi"

aġaç köpür "tahta köprü"

Fiilli Kelime Grupları: *onownu süygen* "danışmayı seven"

tübü körünmegen "dibi görünmeyen"

Tablo 2.20. Temel ögenin sözcük türüne göre kelime grupları

X	**Y**	
Belirten (Yardımcı öge)	**Belirtilen (Temel öge)**	
	İsimli	**Fiilli**
	İsim-İsim Soylu Sözcük	Fiil-Fiil Soylu Sözcük
	İsim, Sıfat, Zarf, Edat, Ünlem, Bağlaç, Harf, Rakam, İşaret	Fiil, İsim-Fiil, Sıfat-Fiil, Zarf Fiil

3. Kelime Grubunu Meydana Getiren Ögelerin Arasındaki Bağlantı Yöntemine Göre Kelime Grupları

"Bir dil birliğindeki birleşenler arasında bulunan anlam ilişkisinin biçimsel (formel) ifadesine sözdizimlik (sentaktik) bağlantı denir" (Akimova, 2008: 18 akt. Karaca, 2017: 20). Bir araya gelen kelimeler arasındaki anlam ilişkisinin kurulması için bu kelimelerin arasında muhakkak bir bağlantı, birleşme yöntemi olması gerekmektedir. Türkçede de kelimelerin birleşip anlamlı bir yapı, bir kelime grubu meydana getirmesi için belirten ve belirtilen öge temel olarak birbirine üç yöntem ile bağlanır.

İlgi-iyelik ilişkisi: İlgi hâl eki ve iyelik ekinin kullanılmasıyla kurulan kelime grupları.

İstem ilişkisi: İlgi hâl eki dışındaki hâl ekleri ile kurulan kelime grupları.

Sıralanma ilişkisi: İki ögenin de ek almadığı kelime grupları.

Tablo 2.21. Kelime grubunu meydana getiren ögelerin arasındaki bağlantı yöntemlerinin çeşitleri

Belirten (Yardımcı öge)	Belirtilen (Temel öge)
"$X^{Ø} + Y^{Ø}$"	Sıralanma ilişkisi
"$X^{Ø} + Y^{\text{hâl eki}}$"	Sıralanma-istem ilişkisi
"$X^{\text{iyelik eki}} + Y^{Ø}$"	İyelikli sıralanma ilişkisi
"$X^{\text{ilgi hâl eki}} + Y^{\text{iyelik eki}}$"	İlgi-iyelik ilişkisi
"$X^{\text{ilgi hâl eki}} + Y^{Ø}$"	İlgi ilişkisi
"$X^{Ø} + Y^{\text{iyelik eki}}$"	İyelik ilişkisi
"$X^{\text{hâl eki}} + Y^{Ø}$"	İstem İlişkisi
"$X^{\text{hâl eki}} + Y^{\text{iyelik eki}}$"	İstem-iyelik ilişkisi
"$X^{\text{hâl eki}} + Y^{\text{hâl eki}}$"	İstem-istem ilişkisi
"$X^{\text{ilgi hâl eki}} + İ^{\text{iyelik eki+ hâl eki}}$"	İlgi-iyelik + istem ilişkisi

Örneğin *kedinin gözleri* kelime grubunda ilgi-iyelik ilişkisi bağlantı yöntemi olarak kullanılmıştır; ancak ilgi ve iyelik eki kullanılmadığında anlamsız bir yapı ortaya çıkmaktadır. *Kedi gözler* kelime grubu, kedi gibi gözleri olan birini mi yoksa kedinin gözlerini mi ifade etmektedir. Bu soruların cevabı bilinmeyecektir.

İlgi-iyelik ilişkisi

Bu bağlantı yönteminde belirten öge, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki almaktadır. Çalışmada bu bağlantı yöntemi için *ilgi-iyelik ilişkisi* terimi kullanılacaktır. /^{il}/ kastedilen ilgi hâl eki, /^{iy}/ kastedilen ise iyelik ekidir.

• "$X^{il} + Y^{iy}$": *meni cüregim* "benim yüreğim"

anı tawuşu "onun sesi"

arbaznı tögeregi "bahçenin çevresi"

Belirten ögenin ilgi hâl eki alması, belirtilen ögenin ise eksiz olması durumunda kelime grubunun bağlantı yöntemi *ilgi ilişkisi*dir. /^{il}/ kastedilen ilgi hâl ekidir.

• "$X^{il} + Y$": *bizni tiyre* "bizim mahalle"

bizni üy "bizim ev"

Belirtilen ögenin iyelik eki alması belirtilen ögenin ek almaması durumunda ise kelime grubunu meydana getiren ögeler arasındaki ilişki *iyelik ilişkisi* ile sağlanmaktadır. /^{iy}/ kastedilen ise iyelik ekidir.

• "X + Y^{iy}": *castıḳ tübü* "yastık altı"

çıpçıḳ ayaġı "serçe ayağı"

Türk alfabetleri "Türk alfabeleri"

Belirten ögenin ilgi hâl eki alması, belirtilen ögenin iyelik eki alması ve gibi kelime grubundaki gibilik anlamını veren [+ça] eşitlik ekinin belirtilen ögede bulunmasıyla oluşan yapıdır.

• "X^{il} + İ$^{iy+de}$": *Ziyḳunnu itiça* "Ziykun'un köpeği gibi"

Karaçay-Malkar Türkçesinde ilgi-iyelik ilişkisi için kullanılan *kelişiw* teriminin sözlük anlamı "*uyma, uyuşma, anlaşma*" şeklindedir.

Baskakov (1966: 259-260), *Karaçay-Malkar Tilni Gramatikası, Fonetika, Morfologiya, Sintaksis* isimli eserde konu ile ilgili *men oḳuyma* "ben okuyorum" örneğini vermiştir. Bu yapıyı bir kelime grubu olarak kabul etmiş ve bu kelime grubunun bir cümle kurduğunu belirtmiştir. Bu kelime grubundaki iki kelimenin eklerinin birbirleriyle görünüşte ve sayıda uyum halinde olduğunu ifade ederek *men oḳuysa* "ben okuyorsun" ya da *men oḳuybuz* "ben okuyoruz" biçimlerinin uygun olmadığını; çünkü ikinci ögenin aldığı ekin (*oḳuyma* "okuyorum") *men* "ben" ögesine göre belirlendiğini söylemiştir.

İlgi-iyelik ilişkisi, Kırgız Türkçesinde *eerçişüü baylanışı* terimi ile adlandırılmıştır.

"*Menin kitebim* şeklindeki kelime grubunda tamlayan ve tamlanan unsur arasında şahıs ve sayı uygunluğu vardır" (Atabey, 1998: 56); Özbek Türkçesinde *masläşuv* terimi ile adlandırılmıştır. "*Masläşuv*, kelime grupları ve cümle içinde unsurların şahıs ve sayıca birbirleriyle uyum içinde bulunmasıdır" (Yaman, 2000: 30).

> Rusça gramerlerde uyum yöntemi (Ru. Soglasovaniye) olarak adlandırılan bu bağlantı yöntemi "Rusça açısından yan yana gelen kelimelerin cinsiyet, sayı ve hal bakımından uyumudur. Yani bağımlı olan (tabi olan, birinci kelime) unsur kendisine bağlandığı temel kelime ile cinsiyet, sayı ve hal bakımından aynı olmak zorundadır" (Valgina, 2003: 50 akt. Karaca, 2017: 27).
>
> "Türkçe kelime gruplarındaki uyumdan kastedilen ilgi ve iyelik eki temelinde kurulan belirtili ve belirtisiz isim tamlamalarındaki ilgi ve iyelik eki ile kurulduğu düşünülen uyumdur. Burada da esas itibariyle bir uyum yoktur. Çünkü iyelik eki şahsa göre değişirken ilgi hali eki şahsa göre değişen bir ek değildir. Rus

dilcilerin Rusçadaki kelime grupları için belirledikleri bu isimlendirme, Rusçanın etkisinde kalan Türkologların yaptığı bir isimlendirmedir (Kononov, 1956: 763-763; Baskakov, 1974: 19; Balakayev, 1959: 14-15).” (Karaca, 2017: 27).

Sıralanma İlişkisi

Bu bağlantı yönteminde kelime grubunu oluşturan belirten ve belirtilen öge bir ek (hâl eki) almaz; ancak belirten ögenin iyelik eki aldığı belirtilen ögenin ek almadığı kelime grupları da bu bağlantı yöntemi altında değerlendirilmiştir. Bu bağlantı yönteminde ögeler, Türk söz dizimin temel kuralı olan yardımcı unsurun asıl unsurdan önce gelmesi üzerine kurulmuştur.

• “X + Y”: *ḳızıl şibirji* “kırmızı biber”

şoş oram “sessiz sokak”

uwlu cılan “zehirli yılan”

Belirten ögenin iyelik eki alması belirtilen ögenin ek almaması durumunda ise kelime grubunu meydana getiren ögeler arasındaki ilişki *iyelikli sıralanma ilişkisi* ile sağlanmaktadır. /^{iy}/ kastedilen iyelik ekidir.

• “X^{iy} + Y”: *ḳatını aman* “karısı kötü”

Belirten ögenin ek almaması, belirtilen ögenin [+ça] eşitlik eki aldığı durumlarda ise kelime grubunu meydana getiren ögeler arasındaki ilişki *sıralanma-istem ilişkisi* ile sağlanmaktadır.

• “$X^{Ø}$ + $Y^{\text{hâl eki}}$”: *caralı ḳabança* “yaralı domuz gibi”

Karaca (2017: 32), “Rusça gramerlerde (Valgina 2003: 54-55; Şvedova: 21-25) ve Türk lehçeleri üzerine yazılmış Rusça gramerlerde “*primıkaniye*” (Kononov, 1956: 750-758; Balakayev, 1959: 14-15; Baskakov, 1974: 19) (Ru. Primıkaniye: katılma, arasına girme, bağlılık) terimi ile karşılanmıştır” açıklamasını yapmıştır. Bu bağlantı yöntemini sıralanma ilişkisi olarak adlandırmıştır.

Çalışmada *sıralanma ilişkisi* terimi kullanılacaktır.

Baskakov (2016: 21), bu bağlantı yöntemi için “bağlantının bu türünde gramer göstergeleri kullanılmaz, ilişkiyi kelimelerin konu gerçekleştir. Türkçe sıralanma yoluyla oluşan kelime grubunun ögeleri arasında, önce belirtenin sonra belirtilenin gelmesi biçiminde kesin bir sıra vardır. Bu türden kelime grupları, sıkı bir şekilde bağlı olduklarından aralarında herhangi bir üçüncü kelimenin girmesi seyrek olarak görülür” açıklamasını yapmaktadır.

İstem ilişkisi

Bu bağlantı yönteminde belirten öge, ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alarak belirtilen ögeye bağlanır. /^{de}/ ile kastedilen yönelme, belirtme, bulunma, ayrılma, eşitlik, vasıta hâl eki kullanımıdır.

• "X^{de} + Y": *ķurçdan ķatı* "çelikten sert"

ķoldan kellik "elden gelecek"

Belirten öge, ilgi hâl eki dışında bir hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alarak kelime grubunu meydana getirir. Bu bağlantı yöntemine *istem iyelik ilişkisi* denilmektedir.

• "X^{de} + Y^{iy}": *ķoylardan biri* "koyunlardan biri"

altıdan biri "altıda bir"

• "$(X + X)^{de}$ + Y^{de}": *bir kepden çıkġança* "bir kalıptan çıkmış gibi"

Karaca (2017: 28), Rusça gramerlerde (Şvedova, 1980: 21 vd.; Valgina, 2003: 51) ve Rusça yazılmış Türk lehçeleri gramerlerinde (Kononov, 1956: 759-761; Balakayev, 1959: 13-14; Baskakov, 1974: 19-21) Rusça "upravleniye (yönetme, yönetim)" kelimesi ile terimin karşılandığını ifade etmiştir. Karaca, bu bağlantı yöntemi için istem ilişkisi terimini kullanmaktadır. Çalışmada istem ilişkisi terimi kullanılacaktır.

İstem ilişkisinde yukarıda da bahsedildiği gibi belirten öge, ilgi hâli dışında bir hâl eki ile belirtilen ögeye bağlanmaktadır. "Rusça mantığa göre bir kelime ve de genellikle fiiller, kendilerinden önceki kelimeyi yönetmektedir. Bize göre ise iki kelimenin yan yana gelip anlamlı bir bütün, yani kelime grubu oluşturabilmeleri için iki kelimeden biri (ikincisi), birinci kelimenin bir hâlde bulunmasını talep etmekte yani istemektedir" (Karaca, 2017: 32).

4. Söz Dizimlik Bağlantı Tipine Göre Kelime Grupları

Bu çalışmada söz dizimlik bağlantı tiplerine göre kelime grupları *bağımlı*, *bağımsız* ve *karmaşık kelime grupları* olarak üç temel başlıkta incelenecektir.

Baskakov'un (2011), "*Çağdaş Türkçede Kelime Grupları*" isimli eserinde söz dizimlik bağlantı tipi olarak sadece bağımlı kelime grupları incelenmiştir. Bağımsız ve karmaşık gruplara bu eserde yer verilmemiştir. Baskakov'un kelime gruplarını inceleme yöntemi Sovyet ekolü çerçevesinde şekillenmiştir; dolayısıyla Karaçay-Malkar Türkçesi gramerlerindeki kelime gruplarının inceleme yöntemi, Baskakov'un yöntemi ile aynı paraleldedir. Karaçay-

Malkar Türkçesi gramerlerinde de birbirine denk durumda olan ögeler aralarında bir bağlılık-bağımlılık ilişkisi olmadığı için bu yapılar kelime grubu olarak kabul edilmemiştir. Bu eserlerde de yalnızca bağımlı kelime grupları incelenmiştir.

Ögeleri arasında bağımlılık ve belirtmelik ilişki bulunmadığı için Baskakov tarafından tasnife dahil edilmeyen yapılar, Karaca (2017) tarafından tasnif genişletilerek *"Türkçede Bağımlı ve Bağımsız Kelime Grupları (Tasnif ve Yapı Tipleri)"* isimli eserde bağımsız (sıralı) kelime grupları ve karmaşık kelime grupları başlıkları altında incelenmiştir.

Bağımlı kelime grupları

Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında belirten-belirtilen ilişkisi yoktur. Ögeler birbirine bağımlı hâldedir.

bir kün "bir kün"

ullu ḳara közle "büyük siyah gözler"

Bağımsız kelime grupları

Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında belirten-belirtilen ilişkisi bulunmaz. Bu ti kelime gruplarında ögeler arasında bağımlılık ilişkisi bulunmaz; ögeler denktir.

Bağımsız kelime grupları, *bağlaçlı sıralı kelime grupları* ve *bağlaçsız sıralı kelime grupları* olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir.

Bağlaçlı sıralı kelime grupları

• "İ + B + İ": *Leyla bla Mecnun* "Leyla ile Mecnun"

ḳoyla bla eçkile "koyunlar ile keçiler"

ḳart da, caş da "yaşı da genç de"

Bağlaçsız sıralı kelime grupları

• "İ + İ": *taşdan taşha* "taştan taşa"

cazdan cazġa "yazdan yaza"

cırlay cırlay "şarkı söyleye söyleye"

Karmaşık kelime grupları

Bağımlı ve bağımsız kelime grupları bir araya gelerek yeni bir kelime grubu oluşturur. Bu iki yapıyı da içinde barındıran gruplar, karmaşık kelime grubudur.

"[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}] + B + [(İ + İ)^{il} + İ^{iy}]": ***Az ḳoynu ḳoyçusu bla, carlı üynü biyçesi*** *bet tabmazla.* (K.N.S., s. 332) "Az koyunun çobanı ile fakir evin hanımı itibar görmez."

İşlevsel-Semantik Plana Göre Kelime Grupları

1. Söz Dizimsel İşleve Göre Kelime Grupları

Bu çalışmada söz dizimsel işleve göre kelime grupları temelde iki başlık altında incelenecektir. İsimlik ve belirtmelik gruplar. Belirtmelik gruplar ise kendi içinde ikiye ayrılır. Sıfatlık kelime grupları ve zarflık kelime grupları.[42]

İsimlik kelime grupları

Cümledeki/bağlamdaki görevi isim olan kelime gruplarına *isimlik kelime grubu* denir.

tınılawuḳ it (caşırtın ḳabar) "sessiz köpek (gizli ısırır)"

Belirtmelik kelime grupları

Sıfatlık kelime grupları

Cümledeki/bağlamdaki görevi sıfat olan kelime gruplarına *sıfatlık kelime grubu* denir.

köb cılaġan (sabiy) "çok ağlayan (çocuk)"

Zarflık kelime grupları

Cümledeki/bağlamdaki görevi zarf olan kelime gruplarına *zarflık kelime grubu* denir.

igi caşaw üçün (talaşadı) "iyi yaşam için (uğraşıyor)"

İnceleme

Kelime grubunu meydana getiren belirten ve belirtilen ögenin sözdizimlik bağlantı yöntemi yeni bir yapı tipi oluşturur. "İ + İ"; "İ^{de} + İ"; "İ^{il} + İ^{iy}"; "İ + (F + İ)"; F + (F + F)" vb. Bu yapı tiplerini meydana getiren ögeler isim veya isim soylu ya da fiil veya fiil soylu kelimeler olabilir. Bu da çok sayıda varyantın oluşmasına sebep olur. "İ + İ" yapı tipini ele aldığımızda

[42] Baskakov da (2011: 21), "*Çağdaş Türkçede Kelime Grupları*" isimli eserde işlevsel-semantik bakımdan kelime gruplarını isimlik ve belirtmelik olmak üzere iki başlıkta incelemiştir. Belirtmelik kelime gruplarını da sıfatlık ve zarflık ikiye ayırmıştır.

kiyik et “geyik eti” grubu “isim + isim”; *tört köz* “dört göz” grubu ise “sıfat + isim” varyantından oluşmaktadır.

Belirten gruplu ya da belirtilen gruplu birleşik yapılarda ise çok ögeli kelime grubunun belirten ya da belirtilen grubu olan öge kendi içinde farklı sözdizimlik bağlantı yöntemleri ile birleşebilir. Bu durum da yapı tipleri altında modifikasyonların oluşmasına sebep olmaktadır. “İ + (İ + İ)” yapı tipinin “İ + ($İ^{il}$ + $İ^{iy}$)”; “İ + (İ + $İ^{de}$)”; “İ + ($İ^{iy}$ + İ)” gibi modifikasyonları olabilir. Kelime grupları incelenirken kullanılan kısaltmalar ve sınırlandırma işaretleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 2.22. Kelime grupları incelenirken kullanılan kısaltma ve işaretler

İ	İsim İsim soylu sözcük (sıfat, zarf, zamir, edat, ünlem)
F	Fiil Fiil soylu sözcük (isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil)
B	Bağlaç
il	İlgi hâl eki
iy	İyelik eki
de	İlgi hâl eki dışındaki hâl eki
ad	Ayrılma hâl eki
iy+de	İyelik eki ve ilgi hâl eki dışında bir hâl eki
“ ”	Kelime grubunun sınırı
/ /	Çok ögeli kelime gruplarında çok ögeli kelime grubu sınırı, sıralı kelime gruplarının sınırı
( )	Çok ögeli kelime gruplarında basit kelime grubu sınırı
[ ]	Üç ögeli belirten veya belirtilen gruplu kelime grubunun sınırı
{ }	Çok ögeli kelime gruplarında çok ögeli kelime grubu sınırı
‘’	Çok ögeli kelime gruplarında çok ögeli kelime grubu sınırı

4.1. Bağımlı Kelime Grupları (Belirtme Grupları)

Bağımlı kelime gruplarında kelime grubu, iki ya da daha çok kelimenin anlamsal ve yapısal olarak bütünlüklerini koruyarak bir araya gelmesiyle oluşur. Grubu oluşturan ögeler arasında temel öge-yardımcı öge; belirten-belirtilen; tamlayan-tamlanan ilişkisi bulunması gerekir. Cümlede tek bir kelime gibi muamele gören gruplar; yine tek bir kelime gibi çekime tabiidir. Bir yargı bildirmezler. Karaca (2017: 25), bağımlı gruplarla ilgili sözlük anlamlarını, morfolojik bütünlüklerini koruyan iki ya da daha çok ögenin (kelimenin) belirtmelik (atributive) sözdizimi ilişkisi ile bağlandığını, yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören dil birlikleri olduğunu söylemektedir.

4.1.1. Basit Kelime Grupları

Bir belirten ve bir belirtilen ögeden meydana gelen farklı bir deyişle iki ögeden meydana gelen kelime gruplarına basit kelime grubu denir.

"X + X": belirten öge + belirtilen öge

4.1.1.1. İsimli Kelime Grupları

Kelime grubunun belirtilen ögesi, isim ya da isim soylu bir sözcük ise bu kelime gruplarına isimli kelime grubu denilmektedir.

"X + İ": İsim ya da isim soylu sözcük/Fiil ya da fiil soylu sözcük + İsim

4.1.1.1.1. Belirteni İsim Olan, İsimli, İsimlik Kelime Grupları

Belirten ögesi isim olan grup cümlede/bağlamda isim özelliğindedir. Bu kelime grupları cümlede/bağlamda özne, nesne, tümleç ve yüklem görevinde kullanılmaktadır. Bu tür kelime gruplarının birleşmelerinde ilgi-iyelik, sıralanma, istem, ilgi, iyelik, istem-iyelik ilişkileri kullanılmaktadır.

4.1.1.1.1.1. "İ + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten ve belirtilen öge, isim veya isim soyludur. Kelime grubunu oluşturan ögeler arasında sıralanma ilişkisi bulunur. Belirten öge de belirtilen öge de ek almaz. Ögeler arasındaki ilişki herhangi bir eke bağlı kalmadan, eksiz şekilde gerçekleşmektedir.

İsim + İsim

• *Aytıladı* ***taw elle****de haparı*... (Ay. s.3) "Söylenirdi dağ köylerinde haberi…"

• ***Taw suwla****, miñ miñ cıllanı*… (K.K., s.8) "Dağ suları, binlerce yılları…

• …*baçhada* ***köget terekle*** *ḳarların költüralmay*… (A., s. 203) "…bahçede meyve ağaçları karları taşıyamadan…"

• *Ḳış caz da caşil* ***narat terekle***… (At., s. 46) "Kışın da yazın da yeşil cam ağaçları…"

• *Caşna köger/cazdan ḳaçha/****köget baçha***. (B.Ç., s. 13) "Tazeliğe yeşerir/yazdan sonbahara/meyve bahçesi."

• …*alġı burun ḳulaġıña kelgen tawuşla* ***Ḳoban suw****nu*… (K.K., s. 8) "… ilk önce kulağına gelen sesler Kuban[43] suyunun…"

• …***cañur tuban*** *çeget duppurnu bashança*… (K.K., s. 6) "…yağmur bulutu ağaçlık tepeyi kaplamış gibi…"

• *Colda at,* ***ögüz arbala****, atlıla tübeydile*. (A., s. 118) "Yolda at, öküz arabaları, atlılar rastlıyorlar."

• ***Kiyik et*** *bek tatlı boladı deb*… (K.K., s. 56) "Geyik eti çok tatlı oluyor diye…"

• ***Sovet asker*** *nemça[44] faşistleni uwathandı*… (A.C., s. 7) "Sovyet askeri Alman faşistleri yok etti…"

İsim + Unvan

• ***Satanay biyçe*** (K.M.T.S.., s. 127) "Prenses Satanay[45]"

• ***Türk Patçah*** (K.M.T.S.., s. 496) "Türk padişahı"

---

[43] Kafkasya'nın kuzeybatısında bulunan bir nehrin adı.
[44] Nemça: Alman.
[45] Karaçay-Malkar Türklerinde bir kadın ismi.

• ***Nasraddin Hoca*** *ḳızın mahdaġança*. (K.N.S., s. 470) “Nasreddin Hoca’nın kızını övdüğü gibi.”

• ***Davut fayġambar*** *teñizden ötelmay ḳalġanında*… (K.K., s. 22) “Davut peygamber denizden geçemeden kalınca…”

Unvan + İsim

• …*bir zamanda* ***biy İslam***… (K.K., s. 171) “… bir zamanlar İslam bey…”

• ***Askerçi Babayev***! (A., s. 14) “Asker Babayev!”

• ***Ḳomendant Kuznetsov*** *oḳuwu, bilimi bolġan adamnı körüb…* (O.C., s. 92) “Komutan Kuznetsov ilmi, okuması olan insanları görüp…”

• *Yelüknü keltirirge ketgen* ***Soltan Murat***… (A., s. 315) “Bayrağı getirmeye giden Sultan Murat…”

Sıfat + İsim

• ***Taş col***... (At., s. 45) “Taş yol…”

• ***taş üy*** (Ahmatlanı, 1991: 13) “taş ev”

• ***temir col*** (K.M.T.S., s. 589) “demir yolu”

• ***miyala ıstakan*** (K.M.T.S., s. 458) “cam bardak”

• ***kümüş kama*** (K.M.T.S., s. 326) “gümüş kama”

• *Ḳolu usda* ***altın ayaḳ*** *bla suw içer*. (K.N.S., s. 54) “Eli usta altın bardak ile su içer.”

• …***ağaç ayaḳ****dan İbragimni awuzuna*… (K.K., s. 5) “…ağaç kaseden İbrahim’in ağzına…”

Sayı Sıfatı + İsim

• …*ḳara tawuḳnu tübünden* ***beş gaḳḳı****nı kiyiz börküne cıyıb*… (A.C., s. 47) “kara tavuğun altından beş yumurtayı keçe şapkasına doldurup…”

• *Ma bu cıyılġanlanı içinde* ***tört erkişi*** *bardı*. (A., s. 238) “İşte bu toplananların içinde dört erkek var.”

• *Tob oynayla* ***eki caşçıḳ***… (B.Ç., s. 17) “Top oynuyorlar iki (küçük) oğlan…”

• *Anadan öksüz* ***eki öksüz***. (K.N.S., s. 274) “Anneden öksüz iki öksüz(dür).”

• *Bir adamnı hatası bla* ***miñ adam*** *azab çeger*. (K.N.S., s. 323) "Bir adamın hatası ile bin adam azap çeker."

• ***Eki çıbçıḳ*** *cırtışsa, cayaçıġa tüḳ tüşer*. (K.N.S., s. 123) "İki serçe dövüşse, okçuya tüy düşer."

• *El haznası eski söz, er çırağı* ***eki köz***. (K.N.S., s. 172) "Köyün hazinesi eski söz, yiğidin ışığı iki göz(dür)."

Üleştirme Sayı Sıfatı + İsim

• '*Ḳış keldi' dey, tüşedi* ***birinçi ḳar***. (D.T.T.K., s.110) "'Kış geldi', diye düşüyor ilk kar."

• *Sen bir teli, men* ***ekinçi teli***. (K.N.S., s. 201) "Sen bir deli, ben ikinci deli."

• *Balam, sen* ***ekinçi klass****nı boşadın*. (A.C., s. 10) "Yavrum, sen ikinci sınıfı bitirdin."

• *…****ekinçi ot*** *etallıḳ tüyülbüz*. (B.B., s. 51) "…ikinci ateş yakamayacağız."

Niteleme Sıfatı + İsim

• *Anı içinde bir ullu aġaç orunduḳ bla bir* ***uzun stol*** *bardı*. (O.C., s. 78) "Onun içinde bir büyük ağaç karyola ile bir uzun masa var."

• *…****baş tapha****da ayaḳ tübünde…* (K.K., s. 4) "…üst rafta çanağın altında…"

• ***Hayır hapar*** *ayt*! (K.K., s. 5) "Hayırlı haber söyle!"

• ***Miyik terekle****ni başlarında ışanñılı ḳarawulla saḳlaydıla*. (A., s. 80) "Yüksek ağaçların başlarında güvenilir nöbetçiler bekliyorlar."

• ***Sarı guguruk****, kesin öhtem etib…* (K.K., s. 5) "Sarı horoz kendini büyük görüp…"

• ***Teli caş****! Sen neni bilese...* (K.K., s. 4) "Deli oğlan! Sen neyi biliyorsun…"

• *Adamlanı başlarından* ***ḳara ḳarġala*** *ḳıçırıb…* (O.C., s. 78) "Adamların üstlerinde kara kargalar bağırıp…"

• *Bılanı içinde* ***em nasıbsızla*** *günahsız sabiyledile*. (O.C., s. 45) "Bunların içinde en nasipsizler günahsız çocuklardır."

• ***Aç kişdik****den çıçhan ḳutulmaz*. (K.N.S., s. 106) "Aç kediden fare kurtulmaz."

• ***Adebli caş*** *adamġa ülgü*. (K.N.S., s. 331) "Edepli oğlan, insana örnek(tir)."

• ***Aman malçı*** *maldan ḳaçar*. (K.N.S., s. 77) "Kötü çoban, hayvandan kaçar."

• ***Cañı kelin*** *üynü ariw sibirir*. (K.N.S., s. 16) "Yeni gelin, evi güzel süpürür."

• ***Cañız terek*** *üy bolmaz*. (K.N.S., s. 136) "Yalnız ağaç, ev olmaz."

• ***Citi adam*** *işin ceñil bitdirir*. (K.N.S., s. 208) "Becerikli adam, işini erken bitirir."

• ***Erinçek adam*** *cuḳuçu bolur*. (K.N.S., s. 59) "Tembel adam, uykucu olur."

• ***Aman eşek*** *saḳaw*[46] *bolur, aman adam calḳaw bolur*. (K.N.S., s. 57) "Kötü eşek hasta olur, kötü adam tembel olur."

• ***İgi it*** *iyesini közü*. (K.N.S., s. 101) "İyi köpek, sahibinin gözü(dür)."

• ***Ḳara ḳış*** *awruwlu bolur*. (K.N.S., s. 130) "Kara kış, hastalıklı olur."

• ***Teli batır*** *tez ölür*. (K.N.S., s. 210) "Deli kahraman, erken ölür."

Belgisiz Sıfat + İsim

• *Allah* ***bütew el****ge...* (K.K., s. 295) "Allah bütün köye…"

• ***Başha cuḳ*** *coḳdu*. (O.C., s. 78) "Başka bir şey yok."

• *…canıwarlıġını üsünden* ***köb hapar*** *cazıladı*. (*A., s.* 68) "…vahşetinin hakkında çok haber yazılıyor."

• *Ertde ertde* ***bir caş*** *bir bayġa ḳonaḳġa barıb…* (A.T., s. 34) "Çok önceleri bir oğlan, bir zengine misafirliğe gidip…"

İşaret Sıfatı + İsim

• *…****arġı müyüş****de olturadı*. (O.C., s. 54) "…öteki köşede oturuyor."

• ***Bu el****de bolgan bir iş...* (K.K., s. 162) "Bu köyde olan bir iş…"

• ***Bu hapar****ġa tıñıladı…* (K.K., s. 7) "Bu haberi dinledi…"

• *…****bu tawla****da siz bilmegen taş coḳdu*. (A., s. 238) "…bu dağlarda sizin bilmediğiniz taş yok(tur)."

• *Hasan* ***bu hapar****ġa bir canı bla ḳuwandı*. (A., s. 52) "Hasan bu habere bir taraftan sevindi."

[46] Saḳaw: Atlarda görülen bir hastalık. At, bu hastalıkta üst solunum yolu enfeksiyonu sebebiyle öksürür, hırıltılı nefes alır ve burun suları dökülür. Hastalığın diğer adı at gribidir.

Karaçay Malkar Türkçesinde araştırmacılar, belirten ögede yokluk eki [+sIz] bulunan kelime gruplarını ayrı bir kategoride değerlendirmişlerdir. Bu yapı tipleri için *atnı +sIz jalgawlu forması* "+sız ekli kelime grupları" terimi kullanılmıştır (Ahmatlanı ve Ketençilanı, 2003: 14). Çalışmada ayrı bir kategori olarak değerlendirilmemiş; "İ + İ" yapı tipi başlığı altında incelenmiştir.

• *biçensiz bolma* "otsuz kalma"

• *oḳuwsuz ḳalma* "tahsilsiz kalma"

Niteleme sıfat + İsim

• ***Anasız bala*** *kün körmez*. (K.N.S., s. 270) "Annesiz çocuk gün görmez."

• ***Başsız ḳazan*** *ḳaynamaz*. (K.N.S., s. 146) "Kapaksız kazan kaynamaz."

• ***Kögetsiz terek*** *uzun bolur*. (K.N.S., s. 157) "Meyvesiz ağaç uzun olur."

• ***Tişsiz awuz, taşsız tirmen***. (K.N.S., s. 166) "Dişsiz ağız, taşsız değirmen(dir)."

• ***Tuthuçsuz işden*** *hayır coḳ*. (K.N.S., s. 216) "Temelsiz işten hayır yok(tur)."

Ünlem + İsim

• ***A ḳatın****, ḳaydasa, hayırsız, beri bir kel!* (K.K., s. 58) "A kadın, neredesin, hayırsız buraya bir gel!"

• ***A ḳız****, Zurum, Hacaylanı büğün kelin keltirir künleri*… (A., s. 118) "A kız, Zurum, Hacayların bugün gelin getireceği gün…"

• ***A caş****, nek degen nedi*? (A., s. 333) "A oğlan, niye demen nedir?"

Sıfat Yapan [+ki] + İsim

Belirten ve belirtilen ögenin bağlantı yönteminin sıralanma ilişkisi olduğu bu grupta belirten öge de belirtilen öge de isim veya isim soyludur. Belirten öge, sıfat yapan [+ki] ekiyle belirtilen ögeye bağlanır.

Sıfat + İsim

• ***Kökdegi ay*** *da, ḳan kibik, ḳızarıb*… (Ç.K., s. 123) "Gökteki ay da, kan gibi kızarıp…"

• …***üsüñdegi kiyimle***… (B.Ç., s. 5) "…üstündeki kıyafetler…"

• ***Kökdegi cawum*** *cuwuḳ*. (K.N.S., s. 134) "Gökteki yağmur yakın."

4.1.1.1.1.2. "İ^{de} + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten ve belirtilen öge, isim veya isim soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâl eki dışındaki hâl eklerinden biriyle belirtilen ögeye bağlanır.

İsim + Sıfat

• *Cañı cuwuḳ* ***baldan tatlı***. (K.N.S., s. 162) "Yeni akrabalar baldan tatlı(dır)."

• *Ana ḳol etgen* ***gırcından tatlı***… (D.T.T.K., s. 21) "Anne elinin yaptığı ekmekten tatlı…"

Zamir + Sıfat

• ***Bıladan başha*** *tüyül*. (D.T.T.K., s. 300) "Bunlardan başka değil."

• ***Andan başha*** *bolmay madarım*. (At., s. 51) "Ondan başka olmaz çarem."

• *Ḳunduznu terisi* ***kesinden baġalı***. (K.N.S., s. 123) "Kunduzun derisi kendisinden pahalı(dır)."

Sıfat + Sıfat

• ***Amandan igi*** *da tuwar,* ***igiden aman*** *da tuwar.* (K.N.S., s. 225) "Kötüden iyi de doğar, iyiden kötü de doğar."

• *Cigerni sanı* ***temirden gırtçı****.* (K.N.S., s. 56) "Kahramanın vücudu demirden sert(tir)."

• *Bir kesek ḳarab turġanlay, ḳaralġan* ***ulludan ullu*** *bolub çawulġa taşaydı*. (K.K., s. 333) "Biraz bakarken, baktığımız büyükten büyük olup yığın kayboldu."

• …*busaġatda iş* ***azdan az*** *bolub baradı*. (O.C., s. 20) "…şimdi iş azalıp gidiyor."

4.1.1.1.1.3. "İ^{il} + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten ve belirtilen öge isim veya isim soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Belirten öge, ilgi hâl eki;

belirtilen öge, iyelik eki alarak bağlanmıştır. Türkiye Türkçesi dil bilgisinde *belirtili isim tamlaması/takımı/öbeği* terimleri ile adlandırılan bu yapı tipi bir aitlik ve sahiplik ilişkisini gösterir.

Bilgegil (1982: 118-119) bu yapı ile ilgili şu anlamları tespit etmiştir:

1. Sahiplik: Hasan'ın evi, Ali'nin parası, Beyhan'ın elbisesi.

2. Aitlik: Okulun kapısı, pencerenin camı, Adana'nın yolu, Şadan'ın gevezelikleri.

3. Sebep: Hocanın korkusu, (Hoca sebebiyle duyulan korku demektir), Savaşın endişesi, (savaş sebebiyle duyulan endişe anlamına), kazanmanın ümidi (kazanma için beslenen ümit anlamına).

4. Tahsis: Trabzon'un yağmuru, Karadeniz'in fırtınası, kışın soğuğu, yazın sıcağı. (Bunlar sıra ile Trabzon'a mahsus yağmur, Karadeniz'e mahsus fırtına, kışa mahsus soğuk, yaza mahsus sıcak demektir).

5. Niteleme: İnsanın güzeli, çakının keskini, hikayenin korkuncu, hayvanın yırtıcısı, kadının süslüsü, kedinin dişisi.

Belgisizlik: padişahın biri, cariyenin biri, hekimin biri.[47]

İsim + İsim

• …***Toḳalnı üyü****ne çabdı*. (K.K., s. 70) "…Tokal'ın evine koştu."

• *...cılamuġu* ***anasını cılamuġu****na ḳoşuldu*. (A.C., s. 8) "…gözyaşı annesinin gözyaşına karıştı."

• *…aġaç ayaḳdan* ***İbragimni awuzu****na*… (K.K., s. 5) "…ağaç kaseden İbrahim'in ağzına…"

• *Alayda* ***şḳolnu direktoru*** *oḳuwnu tawushanlaġa ḳolların tutub*… (A., s. 8) "Orada okulun müdürü okumayı bitirenlerin kollarını tutup…"

•*...anı haparlarında* ***adamnı cüregi*** *cılınır zat coḳdu*. (A., s. 52) "onun hikayelerinde adamın yüreğini ısıtacak bir şey yok."

• …***atamı atı****n aytmay nek caşırasa*… (K.K., s. 4) "…babamın adını söylemeyip ne saklıyorsun…"

• ***Dalhat[48]nı anası****na nek barıb*… (K.K., s. 7) "Dalhat'ın annesine niye gidip…"

• ***Habibat[49]nı cüregi*** *ḳorḳgandan gıp gıp etib tebredi.* (O.C., s. 14) "Habibat'ın yüreği korkudan güm güm etmeye başladı."

[47] Eserde *belgisizlik maddesi*, madde numarası verilmeden yazılmıştır.
[48] Karaçay-Malkar Türkçesinde isim.
[49] Karaçay-Malkar Türkçesinde isim.

• *Hapar ayta turġanlay da* ***askerçileni közleri*** *kökdedi*. (A., s. 68) “Muhabbet ederken de askerlerin gözleri gökyüzündeydi.”

• ***İbragimni tögeregi****ne basındıla.* (K.K., s. 5) “İbrahim’in çevresinde toplandılar.”

• ***İynekni tübü****nden ḳobhunçu, aña aytmaġan ariw sözü ḳalmawçan edi*. (O.C., s. 10) “İneğin altından kalkana kadar, ona demediği güzel sözü kalmadı.”

• *Mussa* ***caşını közü****ne ḳaradı*. (A., s. 32) “Mussa, oğlunun gözüne baktı.”

• *Sen neni bilese,* ***erkişibizni atı****n aytsam…* (K.K., s. 4) “Sen neyi biliyorsun ki, erkeğimizin (evin babası manasında) ismini söylersem…”

• *…biyaġınlay* ***anasını ḳatı****na çökdü*. (K.K., s. 5) “…demin ki gibi annesinin yanına oturdu.”

• *Bu közüwde* ***adamlanı közleri*** *oramġa bitdile*. (O.C., s. 45) “Bu sırada adamların gözleri sokağa takıldı.”

• ***Caznı başı*** *ḳaraġanlay, tişirıwla, adetdeça, biçenliklege suw salıb ösdürüb…* (O.C., s. 5) “Baharın başı görünür görünmez, kadınlar adetteki gibi çayırlara su verip büyütüp…”

• ***Atañı malı*** *ömürlükge bolmaz*. (K.N.S., s. 77) “Babanın malı ebediyete sürmez.”

• ***Bilimni tübü*** *coḳ*. (K.N.S., s. 39) “Bilimin sonu yok(tur).”

• *Nart söz* ***söznü anası****, nart söz* ***tilni ḳalası***. (K.N.S., s. 15) “Atasözü sözün temeli, atasözü dilin kalesi(dir).”

• ***Tülḳünü terisi*** *başına caw*. (K.N.S., s. 107) “Tilkinin derisi başına düşman(dır).”

• ***Eşekni küçü*** *halal, sütü haram*. (K.N.S., s. 91) “Eşeğin gücü faydalı, sütü faydasız(dır).”

Niteleme Sıfatı + İsim

• ***Ariwnu nasıbı*** *az,* ***ariwnu awruġu*** *köb*. (K.N.S., s. 163) “Güzelin kaderi az, güzelin hastalığı çok(tur).”

• ***Baynı közü*** *maldan toymaz*. (K.N.S., s. 368) “Zenginin gözü maldan doymaz.”

• ***Calḳawnu canı*** *tatlı*. (K.N.S., s. 57) “Tembelin canı tatlı(dır).”

• ***Cigerni işi*** *terk biter*. (K.N.S., s. 56) “Çalışkanın işi hızlı biter.”

• ***Cigerni közleri*** *citi bolur*. (K.N.S., s. 56) “Yiğidin gözleri keskin olur.”

• ***Cigitni işi*** *calḳawġa ḳala körünür*. (K.N.S., s. 58) "Çalışkanın işi tembele büyük görünür."

• ***Erinçekni işi*** *bitmez*. (K.N.S., s. 59) "Üşengecin işi bitmez."

• ***Oġursuznu sözü*** *otça küydürür*. (K.N.S., s. 218) "Uğursuzun sözü ateş gibi yakar."

• ***Tawkelni atı*** *suwġa batmaz*. (K.N.S. s. 210) "Gözü karanın atı suya batmaz."

• ***Oñsuznu oñu*** *coḳ*. (K.N.S., s. 159) "Güçsüzün gücü yok(tur)."

Zamir + İsim

• ***Bizni adamlarıbız*** *ḳırılıb boşamay*… (A., s. 29) "Bizim adamlarımız ölüp bitmeden…"

• ***Bizni tilibiz****ni bilgen allay bir adamıbız*… (K.K., s. 233) "Bizim dilimizi bilen öyle bir adamımız…"

• ***Meni atım*** *Abdul Kadırdı*. (K.K., s. 107) "Benim adım Abdul Kadir."

• ***Seni atañ****, ḳoluna bek adam bolsa da*… (K.K., s. 220) "Senin baban, cimri adam olsa da…"

• …*ḳurmaçnı* ***kesini awuzu****na ḳuyġan*… (K.K., s. 5) "…patlamış mısırı kendi ağzına koyan…"

• ***Menikini ḳabırı*** *bardı!* (O.C., s. 43) "Benimkinin mezarı var!"

• *Aşarġa cuḳ bolmaġanından* ***alanı haparları*** *coḳdu*. (O.C., s. 45) "Yemeğe bir şey olmadığından onların haberi yok."

• *Batmaz künüm,* ***seni nürüñ****…* (At., s. 30) "Batmaz güneşim, senin nurun…"

İsim + Niteleme Sıfatı

• ***Almanı igisi****n ayü aşar.* (K.N.S., s. 97) "Elmanın iyisini ayı yer."

• ***Adamnı amanı*** *adamnı beti bla oynar*. (K.N.S., s. 179) "İnsanın kötüsü insanın onuru ile oynar."

• *Eşikni artı,* ***eşekni ḳartı***. (K.N.S., s. 337) "Kapının arkası, eşeğin yaşlısı."

• ***Kögetni igisi****n ayü aşar*. (K.N.S., s. 73) "Meyvenin iyisini ayı yer."

İsim + Sayı Sıfatı

• ***Eçkini miñi*** *körünmez,* ***ḳoynu biri*** *körünür*. (K.N.S., s. 88) "Keçinin bini görünmez, koyunun biri görünür."

İsim + Zamir

• *Ol da nedi deseñ, sen şḳolda sıylı* ***ustazlanı biri,*** *talay cılnı…* (A.C., s. 49) "O da neydi dersen, sen okulda saygın öğretmenlerin biri, birkaç yılı…"

• ***Emegenleni[50] biri****: Ol uzunluġu Beştawdan Miñi tawġa cetgen buġa ulludu*. (B.B., s. 59) "Emegenlerin biri: O uzunluğu Beş Dağ'dan Elbrus Dağı'na gelen boğa büyüktür."

• ***Tişirıwlanı biri****, anı asırab*… (O.C., s. 50) "Kadınların biri, onu saklayıp…"

Zamir + Zamir

• …***alanı barısı****na gözenñi da açıllıġın erşi tüşça körüb basdırıḳlanñança*… (K.K., s. 198) "…onların hepsine de kilerin açılacağını kötü rüya gibi görüp kabus görür gibi …"

• *…bılanı tayaḳların költürgen eki adam bardı* ***alanı biri*** *menme*. (K.K., s. 228) "…bunların sopalarını kaldıran iki kişi var, onların biri benim."

Niteleme Sıfatı + Zamir

• *Mihammat Âmin bla olturġan* ***ḳartlanı biri****, tayaḳġa tayana*… (K.K., s. 49) "Muhammet Amin ile oturan yaşlıların biri değneğe dayanarak…"

• …*ol* ***caşlanı biri*** *ḳız körüb*… (K.K., s. 12) "…o delikanlıların biri kız körüp…"

Zamir + Zarf

• …***bılanı köbüsü****nü ömürü ceñil de üzülürün ḳaydan bilsinle*. (O.C., s. 45) "…bunların çoğunun hayatının çabuk da biteceğini nereden bilsinler."

İsim + Edat

• *…betin cuwub, anı* ***üynü artı*** *bla ḳoratdıla*. (A., s. 268) "…yüzünü yıkayıp, onu evin arkasından götürdüler."

[50] Emegen: Kafkas efsanelerinde anlatılan çirkin, insanüstü, zaman zaman birden fazla başı olan dev varlık.

İsim + Zarf

• *İvan İvanoviçni üyü* ***colnu canı****ndadı*. (A., s. 203) "İvan İvanoviç'in evi yolun yanındadır."

4.1.1.1.1.4. "İ + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten ve belirtilen öge isim veya isim soyludur. Ögeler arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Belirten öge, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alarak bağlanmıştır.

İsim + İsim

• ***Sabiylik ķuwançı****! O, altın cılla*! (D.T.T.K., s. 17) "Çocukluk sevinci! O, altın yıllar!"

• ***Tebsi tübü*** *tatlı bolur*. (K.N.S., s. 162) "Tepsinin altı tatlı olur."

• ***Çıbçıķ ayaġı*** *da suwnu boķlaydı*. (K.N.S., s. 123) "Kuş ayağı da suyu kirletiyor."

• ***Ata curtuñ köz carıġıñ****dı*. (K.N.S., s. 23) "Memleketin gözünün aydınlığıdır."

• *Ķart ķuş* ***tal uçu****na ķonmaz*. (K.N.S., s. 121) "Yaşlı kuş, dalın ucuna konmaz."

• ***Tawuķ tüşü*** *tarı bürtük*. (K.N.S., s. 118) "Tavuğun rüyası, darı tanesi(dir)."

• *Tawuķnu azığı* ***ayaķ tübü****nde*. (K.N.S., s. 118) "Tavuğun azığı ayağının altında(dır)."

• *Caz başı cabalaķ,* ***ķüz artı*** *ķırpaķ*. (K.N.S., s. 129) "İlkbahar başı cabalak[51], sonbahar sonu ince yağan kar(dır)."

• *Ertdenbla ertde tursañ,* ***erkek atıñ*** *tay tabar*. (K.N.S., s. 132) "Sabahleyin erken kalksan, erkek atın tay doğurur."

İsim + Zamir

• ***Ķaraçaylıla barısı*** *bir bolmaġança*… (K.K., s. 137) "Karaçaylıların hepsi bir olmadığı gibi…"

Sıfat + İsim

• *Camaġat, meni üyümde* ***artıķ zatım*** *coķdu*. (A., s. 164) "Cemaat, benim evimde fazla eşyam yok."

[51] 1-9 mart arası günlere verilen isim.

• ***Carlı malı*** *arıḳ*. (K.N.S., s. 160) “Fakirin hayvanı zayıf(tır).”

Üleştirme Sayı Sıfatı + İsim

• ***Birinçi culduzu*** *nasıblı edi de*… (O.C., s. 63) “Birinci yıldızı şanslıydı da…”

Zamir + Zamir

• …*asırı ḳuwanñandan* ***bütew barısı*** *bir birine cetdirmey caşçıḳnı költürüb*… (K.K., s. 70) “…aşırı sevinçten bütün hepsi birbirine sıra vermeden küçük oğlanı kaldırıp…”

4.1.1.1.1.5. “İ[il] + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten ve belirtilen öge, isim veya isim soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında ilgi ilişkisi bulunmaktadır. Belirten öge, ilgi hâl eki alırken belirtilen öge ek almaz. Türkiye Türkçesi dil bilgisinde ilgi grubu, genitif grubu terimleri ile adlandırılan bu yapı tipi belirsiz, genel bir nesneyi karşılamak için kullanılır.

İsim + İsim

• …*üyge keterini üsünden* ***Ḳıyamıtnı caş*** *Ḳandawur bla söleşib*… (K.K., s. 37) “…eve gideceği hakkında Kıyamat’ın oğlu Kandavur ile konuşup…”

• ***Umarlanı Mustafa****, seni caşıñ bek türlü adamdı*. (A.C., s. 8) “Ömerlerin Mustafa, senin oğlun çok değişik adam.”

Zamir + İsim

• *Ah,* ***bizni tawla****, awulla*… (D.T.T.K., s. 104) “Ah bizim dağlar, köyler…”

• …*men* ***sizni el****den ḳaçıb keterça*… (K.K., s. 126) “…ben sizin memleketinizden kaçıp gider gibi…”

• ***Bizni ömür*** *temir ömür*. (K.N.S., s. 27) “Bizim ömür, demir ömür.”

•…***sizni kibikle****ge aytadıla.* (K.K., s. 240) “…sizin gibilere söylüyorlar.”

İsim + Zamir

• ***Ḳanamatnı kesi****ne ençi aytırma deb ḳoyġan haparını ḳıyırın aytdı*. (K.K., s. 147) “Kanamat’ın kendisine özel söylerim diye bıraktığı haberin ucunu söyledi.”

• ***Ḳanşawbiy*[52]*ni kesi****ne bardım*. (K.K., s. 234) "Kanşavbiy'in kendisine gittim."

4.1.1.1.1.6. "İ[iy] + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten ve belirtilen öge isim veya isim soyludur. Kelime grubunu olutşuran ögeler arasında iyelikli sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirten ögede iyelik eki bulunur; belirtilen öge ek almaz.

İsim + İsim

• *Ḳara it da,* ***iyesi Ḳasım****nı arbazġa kelgenin süymegenin añılaġança*… (K.K., s. 71) "Kara köpek de sahibi Kasım'ın avluya gelmesini sevmediğini anlamış gibi…"

• ***Ḳolu usda*** *altın ayaḳ bla suw içer*. (K.N.S., s. 172) "Eli usta altın bardak ile su içer."

İsim + Sıfat

• ***Ḳatını aman*** *keçe cılar,* ***çabırı aman*** *ertden cılar*. (K.N.S., s. 172) "Karısı kötü gece ağlar, çarığı kötü sabah ağlar."

4.1.1.1.1.7. "İ[ad] + İ[iy]" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten ve belirtilen öge isim veya isim soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında istem-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Belirten öge, ayrılma hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alıp kelime grubunu meydana getirir.

İsim + Zamir

• …***adamladan biri*** *ḳatında bolsa*… (K.K., s. 75) "…adamlardan biri yanında olsa…"

• ***Aladan biri*** *bolduñ kesiñ*! (Ç.K.., s. 201) "Onlardan biri oldun kesin!"

• …*bıllay işge caramazlıġı belgili boldu, dedi* ***nögerleribizden biri***... (K.K., s. 231) "…böyle işe yaramayacağı belli oldu dedi, arkadaşlarımızdan biri…"

[52] Karaçay-Malkar Türkçesinde isim.

4.1.1.1.2. Belirteni Fiil Olan, İsimli, İsimlik Kelime Grupları

Belirten ögesi fiil soylu olan grubun belirtilen ögesi isim ya isim soylu bir sözcüktür. Bu sebeple cümlede/bağlamda bir isim özelliği göstermektedir.

4.1.1.1.2.1. "F + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge fiil soylu, belirtilen öge isim ya da isim soylu bir kelimedir. Kelime grubunu meydana getiren ögeler sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten ve belirtilen öge arasındaki ilişki herhangi bir eke bağlı kalmadan, eksiz gerçekleşmektedir.

Sıfat-fiil + İsim

• *Ekisi da tiyreni, elni da onowları* ***cetmezlik cer****ge ḳutulurġa…* (M., s. 266) "İkisi mahallenin de memleketin de fikirlerinin ulaşmayacağı yere kurtulmaya…"

• *Adamla! deb bir* ***ḳıçırġan tawuş*** *çıḳdı*. (O.C., s. 65) "Adamla! diye bir bağırma sesi çıktı."

•*…****kelgen ḳuwanç****nı körmegenley, ol keçe…* (A.C., s. 7) "…gelen sevinci görmeyince, o gece…"

• *Bılayġa* ***cıyılġan sabiyle****den Ḳıyamıtnı ulanından…* (K.K., s. 7) "Buraya toplanan çocuklardan Kıyamat'ın oğlundan..."

• ***Bağılġan kişdik*** *çıçhan tutmaz*. (K.N.S., s. 106) "Bakılan kedi, fare tutmaz."

• ***Başlanmaġan iş****de cılan catar*. (K.N.S., s. 47) "Başlanmayan işte yılan yatar."

• ***Bermez üy****de* ***ketmez ḳonaḳ***. (K.N.S., s. 277) "Vermez evde, gitmez misafir."

• ***Birleşgen iş*** *sögülmez*. (K.N.S., s. 148) "Birleşen iş sökülmez."

• ***Bolur adam*** *on cılında baş bolur,* ***bolmaz adam*** *ḳırḳ cılında caş bolur*. (K.N.S., s. 15) "Olacak adam on yaşında önder olur, olmayacak adam kırık yaşında genç olur."

• ***Cawar kün*** *issi bolur*. (K.N.S., s. 133) "Yağacak gün sıcak olur."

• ***Cetgen cer****de ḳatın bla kişi belgili bolur*. (K.N.S., s. 207) "Gerektiği yerde kadın ile adam belli olur."

• ***Çıḳmaġan can****dan umut ḳurumaz*. (K.N.S., s. 227) "Çıkmayan candan umut kesilmez."

• ***İşlenmegen caş*** *cügensiz at,* ***işlenmegen ḳız*** *tuzsuz hant*. (K.N.S., s. 205) "Eğitilmeyen oğlan dizginsiz at, eğitilmeyen kız tuzsuz yemek."

• ***Kesilir ḳoy*** *gözenñe atılır*. (K.N.S., s. 87) "Kesilecek koyun kilere atılır."

• ***Ḳımıldaġan tiş*** *tüşer,* ***başlanñan iş*** *biter*. (K.N.S., s. 50) "Kımıldayan diş düşer, başlanan iş biter."

• ***Oḳuġan sabiy oḳumaġan adam****dan ulludu*. (K.N.S., s. 40) "Okuyan çocuk, okumayan adamdan büyüktür."

• ***Ölgen ögüz****nü soyuwçu köb*. (K.N.S., s. 85) "Ölen öküzü yüzecek çok(tur)."

• ***Toyġan it*** *iyesin tanımaz*. (K.N.S., s. 321) "Doyan köpek sahibini tanımaz."

• ***Uçhan ḳanatlı*** *tutulur,* ***aytılġan söz*** *tutulmaz*. (K.N.S., s. 442) "Uçan kuş tutulur, söylenen söz tutulmaz."

• *Osal malçını* ***kütgen malı***[53] *ḳotur bolur*. (K.N.S., s. 80) "Tembel çobanın güttüğü hayvanı uyuz olur."

4.1.1.1.2.2. "F^{il} + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge fiil soylu, belirtilen öge isim ya da isim soylu bir kelimedir. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Belirten öge, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alarak bağlanmıştır.

Sıfat-fiil + İsim

• '***Öpkelegenni ülüşü*** *tatlı', deb Ḳaraçay halḳ bilib aytadı*. (A.C., s. 46) "'Küsenin payı tatlı', diye Karaçay halkı bilip söylüyor."

• *…atnı beri tıyġan sıltaw bla* ***kelgenni colu****n kese*… (K.K., s. 111) "…atı bu tarafa çevirmiş bahane ile gelenin yolunu keserek…"

• *Sapiyat*[54]*, bıltır kolhozda da* ***işlemegenni ornu****nda ediñ*. (O.C., s. 146) "Sapiyat, geçen sene devlet çiftliğinde de çalışmayanın yanındaydın."

---

[53] Karaçay-Malkar Türkçesinde kelime grubu kütgen mal "güttüğü hayvan", kütgen koy "güttüğü koyun" şeklindedir. Buradaki [+ı] eki, belirtme hâl ekidir.
[54] Karaçay-Malkar Türkçesinde bir kadın ismi.

• *İlmu* ***caşawnu colu***. (K.N.S., s. 37) "Bilim, yaşamın yolu(dur)."

• ***Oḳuġannı kölü*** *bazıḳ, oḳumaġan bolur cazıḳ*. (K.N.S., s. 40) "Okuyanın gönlü gururlu, okumayana yazık olur."

4.1.1.1.2.3. "F^{il} + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge fiil soylu, belirtilen öge isim ya da isim soylu bir kelimedir. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında ilgi ilişkisi bulunmaktadır. Belirten öge, ilgi hâl eki alırken; belirtilen öge ek almaz.

Sıfat-fiil + Zamir

• *İşlegeniñ üyüñe aşhı,* ***ürenñeniñ kesi****ñe aşhı*. (K.N.S., s. 43) "Çalışanın evine iyi, öğrenenin kendisine iyi(dir)."

4.1.1.1.2.4. "F + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge fiil soylu, belirtilen öge isim ya da isim soylu bir kelimedir. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Belirten öge, ek almazken; belirtilen öge, iyelik eki alır.

Sıfat-fiil + İsim

• ***Barġan coluñ****dan callama solġa*… (At., s. 15) "Gittiğin yoldan çekilme sola…"

• ***Batmaz künüm****, seni nürüñ a meni*… (At., s. 29) "Batmaz güneşim, senin nurun ise benim…"

• …*alay bolġanlıḳġa* ***olturġan ceri****nde tınçlığı sarı çığanaġa olturub*… (K.K., s. 31) "…öyle olmasına rağmen oturduğu yerdeki rahatlığı çakır dikenine oturup…"

• …***ḳızarġan ḳolları****na köz cetdire*… (O.C., s. 20) "…kızaran ellerine göz gezdirerek…"

• …***caşaġan duniyası*** *közüne körünüb*… (K.K., s. 37) "…yaşadığı dünyası gözüne görünüp…"

• *Babayev, sen* ***süygen teñim****se*. (A., s. 367) "Babayev, sen sevdiğim dostumsun."

• ***Süygen curtum****….* (At., s. 11) "Sevdiğim vatanım…"

• ***Tuwġan cerim****, nasıb bla melhumluḳ.* (At., s. 12) "Doğduğum yerim, nasip ile bolluk."

• ***Barġan coluñ****dan callama solġa…* (At., s. 15) “Gittiğin yolundan çekilme sola…”

• *Maḳa da* ***kirgen kölüm*** *teren bolsun deydi*. (K.N.S., s. 157) “Kurbağa da girdiğim göl derin olsun diyor.”

• ***Tuwġan curtuñ*** *altın beşik*. (K.N.S., s. 7) “Doğduğun ülke altın beşik(tir).”

• ***Turġan ceriñ*** *bay bolsa da,* ***tuwġan eliñ*** *sıylıdı*. (K.N.S., s. 25) “Yaşadığın yer zengin olsa da doğduğun köyün kıymetlidir.”

4.1.1.1.2.5. “F^{de} + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge fiil soylu, belirtilen öge isim ya da isim soylu bir kelimedir. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında istem-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Belirten öge, ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, iyelik eki alıp kelime grubunu meydana getirir.

Sıfat-fiil + Sıfat

• *Mından alda bir cawun kün ağaçdan cibib* ***ḳaythanladan üçüsü****…* (N.T., s. 31) “Bundan önce yağmurlu bir gün ağaçtan ıslanarak dönenlerden üçü…”

4.1.1.1.2.6. “F + İ^{de}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge fiil soylu, belirtilen öge isim soylu bir sözcüktür. Kelime grubunu meydana getiren ögeler sıralanma-istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge ek almaz; ancak belirtilen öge de eşitlik hâl eki [+çA] bulunur. Kelime grubuna anlamı veren [+ça] ekidir. Bu sebeple bağlantı yöntemine etkisi bulunmaktadır.

Sıfat-fiil + İsim

• ***Tamışmaġan tanaça***. (K.N.S., s. 86) “Kartlaşmış dana gibi(dir).”

4.1.1.1.3. Belirteni İsim Olan, İsimli, Belirtmelik Kelime Grupları

Belirten ögesi isim ya da isim soylu olan grubun belirtilen ögesi de isim ya da isim soyludur. Belirtmelik kelime grupları sıfatlık ve zarflık olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

Sıfatlık kelime grupları cümlede/bağlamda sıfat; zarflık kelime grupları cümlede/bağlamda zarf görevinde kullanılmaktadır.

4.1.1.1.3.1. "İ + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten ve belirtilen öge isim veya isim soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında sıralanma ilişkisi bulunur. Belirten öge de belirtilen öge de ek almaz. Ögeler arasındaki ilişki herhangi bir eke bağlı kalmadan, eksiz gerçekleşmektedir. Cümlede/bağlamda sıfat ya da zarf görevinde kullanıldığı versiyonları vardır.

Sıfatlık

Niteleme sıfatı + Niteleme sıfatı

• *Apsatını bardı* ***sarı çaçlı*** *ḳızları…* (K.K., s. 310) "Apsatı'nın sarı saçlı kızları…"

• ***Cumuşaḳ cürekli****, caşın bek süygen Mölehan*[55]… (K.K., s. 6) "Yufka yürekli, oğlunu çok seven Mölehen…"

Sayı sıfatı + İsim

• *…****bir çelek*** *ayran bla* ***bir ḳaḳ*** *ḳabırġa bolmasa…* (K.K., s. 6) "…bir tas yoğurt ile bir kurutulmuş kaburga (et) olmasa…"

Belgisiz sıfat + İsim

• ***Bir kesek*** *zamandan, belin örge solutub…* (K.K., s. 4) "Birazdan belini yukarı doğrultup…"

Zarf + Niteleme sıfatı

• *…bügün ol meni başıma* ***bek ullu*** *ḳaygı salġandı*. (K.K., s. 23) "…bugün o benim aklıma çok büyük bir kaygı düşürdü."

• *Umarlanı Mustafa, seni caşıñ* ***bek türlü*** *adamdı*. (A.C., s. 8) "Ömerlerin Mustafa, senin oğlun çok değişik insan."

• *…oġese duniyada* ***em ariw*** *ḳızmısa…* (M., s. 266) "…yoksa dünyada en güzel kız mısın?"

[55] Karaçay-Malkar Türklerinde bir kadın ismi.

İsim + Edat

• …***dükküç kibik*** *ḳolun Hamitge uzatdı*… (K.K., s. 37) "…kütük gibi kolunu Hamit'e uzattı…"

• *Andaġılı beri bu* ***kün kibik*** *carıḳ*… (K.K., s. 235) "O kadar zamandan beri güneş gibi parlak…"

• ***Ḳıyamıt kibik*** *muslimanla*… (K.K., s. 136) "…Kıyamıt gibi müslümanlar…"

Zarflık

Sayı sıfatı + İsim

• …***eki kün*** *boladı*. (K.K., s. 62) "…iki gün oluyor."

• …***eki kere*** *atnı ḳaraldısı körünüb*… (K.K., s. 50) "…iki kere atın karartısı görünüp…"

• *...üyge aylanıb,* ***üç kere*** *ḳıçırdı.* (K.K., s. 6) "…eve dolanıp üç kere seslendi."

• *Adam bolluḳ,* ***ceti cıl****da da baş bolur*. (A.C., s. 14) "Adam olacak, yedi yılda lider olur."

Üleştirme sayı sıfatı + İsim

• ***Ekinçi kün****, anda mında aḳ tubançıḳla*… (A., s. 283) "İkinci gün orada burada beyaz sisler…"

Belgisiz Sıfat + İsim

• …***başha zaman****da bu zatlanı aytırıḳ bolmaz edi*. (K.K., s. 6) "…başka zamanlarda bu şeyleri söylemezdi."

• ***Bir kün*** *ḳoyların caşına ḳoyġandı da üyüne ketgendi*. (D.İ.Ö., s. 106) "Bir gün koyunlarını oğluna bırakıp da evine gitmiş."

İşaret Sıfatı + İsim

• ***Ol keçe****, koşha kirib anı betine*… (K.K., s. 37) "O gece, çiftliğe girip onun yüzüne…"

Zarf + Edat

• ***Bügünlü beri*** *oh deb işledim*. (K.K., s. 253) "Bütün gün oh diye çalıştım."

• ***Bügünlü beri*** *kesin tutdurmay, açıw etgen edi da*… (K.K., s.308) "Bütün gün kendini tutturmadan, canını sıkmıştı da…"

İsim + Edat

• *Bir kesek turub saḳlanñan çağır,* ***ḳan kibik*** *ḳızara*… (K.K., s. 75) "Biraz durup bekleyen şarap, kan gibi kızararak…"

• *Sabanlarıñ* ***teñiz kibik*** *çayḳala*… (At., s. 11) "Tarlaların deniz gibi sallanarak…"

4.1.1.1.3.2. "İ[il] + İ[iy]" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten ve belirtilen öge isim veya isim soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Belirten öge, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alarak bağlanmıştır.

Sıfatlık

İsim + İsim

• ***Temurḳalanı honşuları*** *Tawcan* (K.K., s. 60) "Temurkaların komşuları Tavcan…"

4.1.1.1.3.3. "İ[il] + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten ve belirtilen öge isim veya isim soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında ilgi ilişkisi bulunur. Belirten öge, ilgi hâl eki alır; belirtilen öge, ek almaz. Cümlede/bağlamda sıfat ya da zarf görevinde kullanıldığı versiyonları vardır.

Sıfatlık

Zamir + Edat

• *Ala* ***bizni kibik*** *köbleni etlerin aşar*. (K.K., s. 56) "Onlar bizim gibi çoğunun etlerini yer."

Zarflık

Zamir + Edat

• ***Meni bla*** *tüyüşürge cetgeniñde*… (K.K., s. 111) "Benimle dövüşmeye yetiştiğinde…"

4.1.1.1.3.4. "İ + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten ve belirtilen öge isim veya isim soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında iyelik ilişkisi bulunur. Belirten öge, ek almaz; belirtilen öge, iyelik eki alır.

Sıfatlık

Sıfat + İsim

• ***Bağalı balam*** *Volodya!* (A.C., s. 5) "Kıymetli yavrum Volodya!"

Zarflık

İsim + İsim

• ***Caş zamanım****da, ow şaw ete, ķalay boldu ese*… (K.K., s. 37) "Gençlik zamanımda ah uh ederek, nasıl olduysa… "

4.1.1.1.3.5. "İ^{iy} + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten ve belirtilen öge isim veya isim soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında iyelikli sıralanma ilişkisi bulunur. Belirten öge, iyelik eki alır; belirtilen öge, ek almaz. Cümlede/bağlamda sıfat ya da zarf görevinde kullanıldığı versiyonları vardır.

Sıfatlık

İsim + İsim

• *Başı açık,* ***içi meşhut,*** *tögerek*… (Ay., s. 19) "Üstü açık, içi gübre, yuvarlak…"

İsim + Sıfat

• ***Başı açık,*** *içi meşhut, tögerek*… (Ay., s. 19) "Başı açık, içi gübre, yuvarlak…"

İsim + Edat

• *Balası da alay!* ***Balañ üçün*** *ayıblı sense kesiñ*… (A.C., s. 49) "Çocuğu da öyle! Çocuğun için ayıplı sen kendinsin…"

• *Biz* ***curtubuz üçün*** *ķan tögerge ant etgenbiz*. (A., s. 249) "Biz yurdumuz için kan dökmeye ant içtik."

• *Çomart* ***çomartlığı üçün*** *carlı bolmaz*. (K.N.S., s. 7) “Cömert, cömertliği için fakir düşmez.”

• *Er* ***eli üçün*** *tuwadı*. (K.N.S., s. 172) “Yiğit memleketi için doğar.”

• *Tawuḳ* ***balası üçün*** *canın aldırır*. (K.N.S., s. 118) “Tavuk yavrusu için canını verir.”

4.1.1.1.3.6. “İ^{de} + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten ve belirtilen öge isim veya isim soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâl eki dışındaki hâl eklerinden biriyle belirtilen ögeye bağlanır. Cümlede/bağlamda sıfat ya da zarf görevinde kullanıldığı versiyonları vardır. ***altından igi*** “altından iyi”; ***ḳazandan ḳara*** “kazandan kara”; ***ḳardan aḳ*** “kardan beyaz”; ***baldan tatlı*** “baldan tatlı”; ***ḳoydan cumuşaḳ*** “koyundan yumuşak”; ***tawdan biyik*** “dağdan büyük”; ***bizden cütü*** “bizden becerikli”

Sıfatlık

Sıfat + Sıfat

• ***Culduzdan tolu*** *köknü körgen*… (Ç.K., s. 23) “Yıldızlarla dolu gökyüzünü gören…”

İsim + Sıfat

• ***Candan tatlı*** *anasını oġurlu ala közlerin tanıdı*. (A.C., s. 7) “Canından tatlı annesinin cana yakın ala gözlerini tanıdı.”

Zamir + Sıfat

• *Bolmadı maña* ***senden sıylı*** *zat*… (Ç.K., s. 54) “Olmadı bana senden yüce bir şey…”

Zarflık

Zamir + Zarf

• *Biynöger,* ***andan beri*** *kelib*... (K.K., s. 98) “Biynöger, oradan beri gelip…”

• ***Andan beri*** *üç cıl ketdi*. (A.C., s. 30) “Andan beri üç yıl geçti.”

• *Ḳıyamıt,* ***andan arı*** *tözalmay aşıġıb*… (K.K., s. 187) “Kıyamıt ondan sonra dayanamayıp

Zarf + Edat

• *Eki künden beri, artıḳsız da bügün* ***ertdenbladan beri****…* (K.K., s. 67) "İki günden beri, bilhassa bugün sabahtan beri…"

Karaçay-Malkar Türkçesinde araştırmacılar, belirten ögede eşitlik eki [+ça] eki bulundurulan kelime gruplarını ayrı bir kategoride değerlendirmişlerdir. Bu yapı tipleri için *atnı +ça jalgawlu forması* "+ça ekli kelime grupları" terimi kullanılmıştır (Ahmatlanı ve Ketençilanı, 2003: 14).

Sıfatlık

Zamir + Sıfat

• ***Anıça tınç****, ḳaygısız, oġurlu adam, ḳuwançıña ḳuwanñan…* (A., s. 280) "Onun gibi uysal, endişesiz, cana yakın insan, sevincine sevinen…"

4.1.1.1.3.7. "İ + İ^{de}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten ve belirtilen öge isim veya isim soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler sıralanma-istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge, ek almaz; ancak belirten öge de eşitlik hal eki [+ça] bulunur.

Zarflık

Sıfat + İsim

• *Men sizni elden ullu elleni da burub* ***ḳoçhar müyüşça*** *bükgenme…* (K.K., s. 81) "Ben sizin memleketten büyük memleketleri de burup koç boynuzu gibi büktüm."

• ***Caralı ayüça*** *can canın talay*. (K.N.S., s. 97) "Yaralı ayı gibi iki tarafını yiyip bitiriyor."

• ***Cumarıḳ tawuḳça*** *sızġıra*. (K.N.S., s. 120) "Boz ala tavuk gibi ıslık çalıyor."

4.1.1.1.3.8. "İ[il] + İ[iy+de]" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten ve belirtilen öge isim veya isim soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler ilgi-iyelik ve istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten ögede ilgi hâl eki; belirtilen ögede iyelik eki ve eşitlik hâl eki [+ça] bulunur.

Zarflık

İsim + İsim

• ***Ziyķunnu itiça****, cetmegen ceri coķ*. (K.N.S., s. 101) "Ziykun'un köpeği gibi, gitmediği yer yok."

4.1.1.1.4. Belirteni Fiil Olan, İsimli, Belirtmelik Kelime Grupları

Belirten ögesi fiil ya da fiil soylu olan grubun belirtilen ögesi de isim ya da isim soyludur. Belirtmelik kelime grupları sıfatlık ve zarflık olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Sıfatlık kelime grupları cümlede/bağlamda sıfat; zarflık kelime grupları cümlede/bağlamda zarf görevinde kullanılmaktadır. Bu tür kelime grupları arasında istem ve sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

4.1.1.1.4.1. "F + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge fiil soylu, belirtilen öge isim soylu bir sözcüktür. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Ögeler arasındaki ilişki herhangi bir eke bağlı kalmadan, eksiz gerçekleşmektedir. Cümlede/bağlamda sıfat ya da zarf görevinde kullanıldığı versiyonları vardır. ***kelgen cerdegi*** *(taw)*"geldiğin yerdeki (dağ)"; ***tuwġan eldegi*** *(üyüm)* "doğduğum köydeki (evim)"; ***kelgen pismodağı*** *(hapar)* "gelen mektuptaki (haber)"

Zarflık

İsim-fiil + Edat

• *Birle* ***caşaw üçün*** *beredile can.* (D.T.T.K., s. 404) "Birileri yaşam için veriyor can."

• ***Ketgen keçe*** *bir açı tüş kördüm*. (A.C., s. 8) "Geçen gece bir acı düş gördüm."

Sıfat-fiil + Edat

• *Alanı ömürlerinde* ***unutmaz üçün****…* (O.C., s. 45) "Onları, hayatları boyunca unutmamak için…"

• *Aminat kerti da alay bolsa, seni* ***incitmez üçün****…* (O.C., s. 96) "Aminat gerçek öyle de olsa, seni incitmemek için…"

• ***İçer kibik*** *ala suwdan…* (Ay., s. 5) "İçer gibi açık sudan…"

• *Ḳaygı etmey,* ***unuthan kibik*** *etib ḳoysa da…* (K.K., s. 55) "Kaygı etmeden unutmuş gibi yapıp bırak da…"

• ***Kirgen kibik*** *beri çıḳġan üyüne/Bıllay cerge ay carığı kirmez deb…* (Ay., s. 15) "Girmiş gibi buraya çıkmış evine/böyle yere ay ışığı girmez diye…"

• *Soḳolovdan*[56] ***ayırılmaz üçün*** *tob askerge kelgendi*. (A., s. 80) "Sokolov'dan ayrılmamak için askere gelmiş."

4.1.1.1.4.2. "F^{de} + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge fiil soylu, belirtilen öge isim soylu bir sözcüktür. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Belirten öge, ilgi hâli dışında bir hâl eki alır. Cümlede/bağlamda sıfat ya da zarf görevinde kullanıldığı versiyonları vardır. ***oḳuwġa kerekli*** *(kitab)* "okumaya gerekli (kitap); ***caşawġa carawlu*** *(cer)* "yaşamaya uygun (yer); ***çabışırġa carawsuz*** *(col)* "yarışmaya elverişsiz (yol)

Zarflık

Sıfat-fiil + Edat

• *Örüzmek* ***ketgenden sora****…* (B.B., s. 51) "Örüzmek gittikten sonra…"

• *Aythanın eterge* ***hazırlanñandan sora*** *busağatda anı başha sağışı coḳdu*. (K.K., s. 188) "Söylediğini yapmaya hazırlandıktan sonra şimdi onun başka düşüncesi yok."

• *Kolhozġa* ***kirgenden sora*** *iş künlerine cuḳ almağanlay işleb turdu*. (O.C., s. 7) "Devlet çiftliğine girdikten sonra iş günlerine bir şey almadan çalışıp durdu."

---

[56] Soḳolov: Çekya'nın Karlovy Vary ilinde bulunan bir kasaba.

• *Malları* ***sürülgenden beri*** *Ḳıyamıt*[57] *bla afendi*… (K.K., s. 334) "Hayvanları sürüldüğünden beri Kıyamıt ve hoca…"

• *Ol aythan bolsa, ḳazawat* ***boşalġandan sora*** *Azret askerlik şḳolnu tawusub*… (A., s. 80) "O söylediğin olsa, savaş bittikten sonra Azret askeri okulu bitirip…"

4.1.1.1.4.3. "F + İ^{de}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge fiil soylu, belirtilen öge isim soylu bir sözcüktür. Kelime grubunu meydana getiren ögeler sıralanma-istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge, ek almaz; ancak belirtilen öge de eşitlik hâl eki [+ça] bulunur.

Zarflık

Sıfat-fiil + İsim

• ***Arıġan turnaça*** *boynu sozula*. (K.N.S., s. 124) "Yorgun turna gibi boynu uzayarak."

4.1.1.2. Fiili Kelime Grupları

Bu kelime gruplarında belirten öge, kelime grubunun türünü belirler. Belirten ögenin fiil ya da fiil soylu bir sözcük olması (*isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil, birleşik fiil*) bu tür kelime gruplarını fiilli kelime grubu olarak kategorize eder. Belirten ögesi isim-fiil olan kelime grupları cümlede/bağlamda genellikle isimlik, sıfat-fiil ve zarf-fiil olan kelime grupları belirtmelik (sıfatlık-zarflık) olarak görev almaktadır.

Ergin (2007: 395-396) tarafından fiil grubu, partisip gurubu, gerundium grubu olarak sınıflandırılan bu tip kelime grupları için araştırmacılar şu terimleri kullanmıştır:

Tablo 2.23. Geleneksek dil bilgisi anlayışında fiilli kelime grupları için kullanılan terimler

Karahan (2008)	Birleşik fiil, Sıfat Fiil Grubu, Zarf Fiil Grubu, İsim Fiil Grubu
Gökdayı (2018)	Birleşik eylemler, İsim-Fiil Grubu, Sıfat-Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu
Özmen (2016)	Birleşik fiil, İsim-Fiil Grubu, Sıfat-Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu, Tarafından'lı ve +ÇA eşitlik ekli fiilimsiler, Fiilimsi gruplarında devrikleme, Fiilimsi gruplarında ayrık yapılar
Karaağaç (2009)	Birleşik fiiller, Fiilimsi Öbekleri

[57] Karaçay-Malkar Türklerinde bir isim.

Tablo 2.23. Tablonun Devamı

Mehmedoğlu (2001)	Sıfat-Fiil Öbeği, Zarf-Fiil Öbeği, İsim-Fiil Öbeği
Altun (2011)	Birleşik Fiil Grubu, İsimfiil Grubu: İsimfiil Ekleri, Sıfatfiil Grubu: Sıfatfiil Ekleri, Zarfiil Grubu: Zarffiil Ekleri
Yelten ve Açıkgöz (2005)	Birleşik Fiil, Partisip Grubu, Gerundium Grubu
Delice (2003)	Fiil Öbeği, İsim-Fiil Öbeği, Sıfat-Fiil Öbeği, Zarf-Fiil Öbeği
Böler (2019)	Birleşik Fiil, İsim-Fiil Grubu, Sıfat-Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu
Karaörs (1993)	Sıfat-Fiil (Partisip) Grubu, Zarf-Fiil (Gerindium) Grubu
Erkul (2004)	Birleşik Fiil, İsim-Fiil Grubu, Sıfat-Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu
Özkan ve Sevinçli (2013)	Birleşik Fiil Grubu, İsim-Fiil Grubu, Sıfat-Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu
Demir ve Yılmaz (2010)	Birleşik Fiiller, İsim-Fiil Grubu, Sıfat-Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu
Kerimoğlu (2014)	Birleşik Fiil Öbeği, İsim-Fiil Öbeği, Sıfat-Fiil Öbeği, Zarf-Fiil Öbeği
Demir (2019)	Birleşik Fiil Öbeği, İsim-Fiil Öbeği, Sıfat-Fiil Öbeği, Zarf-Fiil Öbeği
Eraslan (2012)	Fiil ismi grubu, İsim-Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu, Birleşik fiil
Özkan vd. (2016)	Birleşik Fiil, Fiilimsi Grupları (Sıfat-Fiil, Zarf-Fiil, İsim-Fiil Grubu)

4.1.1.2.1. Belirteni İsim Olan, Fiilli, İsimlik Kelime Grupları

Belirten ögesi isim ya da isim soylu bir kelime olan grupta, belirtilenin yani temel ögenin fiil ya da fiil soylu olması grubu fiilli kelime grubu yapmaktadır. Grup cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmaktadır. Ögeler arasında sıralanma ilişkisi, istem ilişkisi, ilgi-iyelik ilişkisi, iyelik ilişkisi, iyelikli sıralanma, istem-iyelik ilişkisi bulunmaktadır.

4.1.1.2.1.1. "İ + F" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge, isim ya da isim soylu; belirtilen öge, fiil ya da fiil soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler sıralanma ilişkisi bulunur. Belirten öge de belirtilen öge de ek almaz. Ögeler arasındaki ilişki herhangi bir eke bağlı kalmadan, eksiz gerçekleşmektedir. Karaca (2017: 55), bu yapı tipine "isim + yardımcı fiil" şeklindeki varyantın da ilave edilmesi gerektiğini söylemektedir. Baskakov'un tasnifinde bu yapıyı birleşik kelime olarak değerlendirdiğini ve tasnifte yer vermediğini ifade ederek bu şekil için şu açıklamaya yapar:

> "Türkçeye özgü bir kelime grubu tipidir. Türkçede isim + yardımcı fiil yapısıyla karşılanan hareket başka dillerde tek kelime ile karşılanıyor olabilir. Başka dillerde tek kelime ile karşılanıyor diye bu yapıları birleşik kabul etmek yanlıştır."

İsim + Fiil

• *Ḳanamat, eslemegen kibik etib, ozub keterge* ***murat et****di*. **(**K.K., s. 31) "Kanamat, fark etmemiş gibi yapıp, geçip gitmeyi diledi."

• *Allahha* ***amanat bol****.* (K.N.S., s. 5) "Allah'a emanet ol."

İsim + İsim-fiil

• ***Ullu süymeklik*** *boluşur menñe…* (At., s. 52) "Büyük aşk yardım eder bana…"

• *Askeribizge halḳdan* ***ullu boluşluḳ*** *kerekdi*. (A., s. 29) "Askerimize halktan büyük yardım gerek."

İsim + Sıfat-fiil

• *…****guguruk ḳıçırġan*** *kerti ese, bügün bügeçe keledi deb turama…* (K.K., s. 4) "…horozun öttüğü gerçek ise bugün, bu gece gelebilir deyip duruyorum…"

• ***Allah degen*** *aç ḳalmaz.* (K.N.S., s. 5) "Allah diyen, aç kalmaz."

• ***Adam bolluḳ*** *ceti cılında baş bolur*. (N.S.A.Ç.S, s. 9) "Adam olacak yedi yaşında lider olur."

• ***Cer sürmegen*** *bayınmaz*. (K.N.S., s. 10) "Tarla sürmeyen zengin olmaz."

Zamir + Sıfat-fiil

• *Azamat, sen* ***men aythan****nı nek añılamaysa*? (A.C., s. 56) "Azamat, sen benim söylediğimi neden anlamıyorsun?"

• ***Men aythanlıḳ****ġa, ḳorḳmaydı, sen uruşmasañ…* (K.K., s. 63) "Benim söylediğimden korkmuyor, sen kızmasan…"

• ***Sen aythan****nı barıbız da eşitgenbiz…* (K.K., s. 76) "Senin söylediğini hepimiz de duyduk…"

• *…****men aythan****na ne söz taballıḳsız…* (O.C., s. 17) "…benim söylediğime ne söz bulacaksınız…"

• ***Sen aythan*** *kerti bolsa…* (A., s. 281) "Senin söylediğin gerçek olsa…"

Üleştirme sayı sıfatı + Sıfat-fiil

• ***Ekinçi söleşgen****ni men şaharda...* (A., s. 249) "İkinci konuşanı ben şehirde…"

Sıfat + Sıfat-fiil

• ***Kereksiz uyalġan*** *ülüşsüz ḳalır.* (K.N.S., s. 333) "Gereksiz utanan paysız kalır."

• ***Oyumsuz cürügen*** *acalsız ölür.* (K.N.S., s. 313) "Düşüncesiz yürüyen, ecelsiz ölür."

Zarf + Sıfat-fiil

• ***Köb caşaġan*** *köbnü körür.* (K.N.S., s. 43) "Çok yaşayan, çoğu görür."

• *Köb caşaġandan* ***köb körgen*** *aşhı.* (K.N.S., s. 43) "Çok yaşayandansa çok gören iyi(dir)."

• ***Köb cathan*** *bek çabar*. (K.N.S., s. 5) "Çok yatan, çok koşar."

• ***Köb külgen*** *köb cılar*. (K.N.S., s. 299) "Çok gülen, çok ağlar."

4.1.1.2.1.2. "İ^{de} + F" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge isim ya da isim soylu, belirtilen öge fiil ya da fiil soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında istem ilişkisi bulunur. Belirten öge, ilgi hâli dışında bir hâl eki alarak belirtilen ögeye bağlanır.

İsim + İsim-fiil

• ***Anadan tuwma*** (K.M.T.S., s. 642) "Anadan doğma"

İsim + Sıfat-fiil

• *Aslan* ***itden ḳalġan****nı aşamaz.* (K.N.S., s. 95) "Aslan köpekten kalanı yemez."

• ***Curtundan çıḳġan****nı börü aşar*. (K.N.S., s. 24) "Yurdundan çıkanı kurt yer."

• ***Közden ketgen*** *kölden ketedi deb*… (K.K., s. 199) "Gözden düşen gönülden düşer diye…"

• ***Cerinden ayırılġan*** *ceti cıl cılar,* ***curtundan ayırılġan*** *ölgünçü cılar*. (K.N.S., s. 23) "Yerinden ayrılan yedi yıl ağlar, yurdundan ayrılan ölene kadar ağlar."

• ***Eşekden tuwġan*** *at bolmaz*. (K.N.S., s. 90) "Eşekten doğan at olmaz."

• ***Aslandan tuwġan*** *aslan bolur*. (K.N.S., s. 95) "Aslandan doğan aslan olur."

• ***İgiden tuwġan*** *igi bolur*. (K.N.S., s. 185) "İyiden doğan iyi olur."

Sıfat + İsim-fiil

• ***Akırın barıw*** (K.M.T.S., s. 18) "yavaş gitme"

• ***Akırın boluw*** (K.M.T.S., s. 18) "yavaş olma"

Sıfat + Sıfat-fiil

• *Ey,* ***amandan tuwġan****, tamada tigim etse*… (K.K., s. 16) "Ey, kötüden doğan, büyük hürmet etse…"

Zamir + Sıfat-fiil

• ***Sizni coyġan*** *men tüyülme, siz kesigizsiz*… (A.C., s. 36) "Sizi harcayan ben değilim, siz kendinizsiniz…"

Zarf + Sıfat-fiil

• *Köb caşaġandan ese,* ***köbnü körgen*** *köb biledi*. (K.N.S., s. 39) "Çok yaşayandansa, çoğu gören çok bilir."

4.1.1.2.1.3. "İ^{il} + F^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge isim ya da isim soylu, belirtilen öge fiil soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten öge; ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alır.

İsim + İsim-fiil

• …***çegetni caşawu*** *bek seyirdi*. (A.C., s. 23) "…ormanın hayatı çok olağanüstüdür."

Sıfat + İsim-fiil

• ***İgini aytıwu*** *köb bolur*. (K.N.S., s. 186) "İyinin söyleyeceği çok olur."

İsim + Sıfat-fiil

• *Alay bolsa da bılay alay deb cuḳ aytmay,* ***tawuḳnu ḳalġanı****n da çıġarıb, çaḳırdı*. (K.K., s. 113) "Öyle olsa da böyle öyle diye bir şey söylemiyor, tavuğun kalanını da çıkarıp, çağırdı."

• ***Cüregini ḳıynalġanı****n Mölehanña bildirmey*… (K.K., s. 31) "Yüreğinin sıkıntı çektiğini Mölehan'a bildirmeden…"

• ***Çumlanı ḳızarġanı****/Biyik kökge ḳuwana*… (Ç.K., s. 7) "Kızılcıkların kızarması/Büyük göğe sevinerek…"

• ***Goḳḳanı cuḳlamaġanı****n bilib*… (O.C., s. 89) "Gokka'nın uyumadığı bilip…"

• ***Guguruknu ḳıçırġanı****ndan cüregine sebeblik tanıb*… (K.K., s. 6) "Horozun ötmesinden yüreğine çare bulup…"

• *Oy, caşawuñ ḳurusun, ḳoynumda issi gırcın bardı, etimi küydürdü! deb* ***gırcınnı bolġanı****n açıḳ etgendi*. (A.T., s. 36) "Oy, hayatın kurusun, koynumda sıcak ekmek var, tenimi yaktı! diye ekmeğinin olduğunu açık etmiş."

• *Şabaynı* ***ḳızını aythanı*** *esine tüşüb, Mölehan kerti kölü bla ḳuwanıb*… (K.K., s. 6) "Şabay'ın kızının söyledikleri aklına gelip Mölehan gerçekten gönülden sevinip…"

• ***Hamitni cılaġanı*** *da tohtab*… (K.K., s. 10) "Hamit'in ağlaması da durup…"

• …***eçkini öltürgeni*** *esine tüşdü*. (K.K., s. 67) "…keçiyi öldürdüğü aklına geldi."

• …***ḳabbaşnı aythanı*** *ceñil tolmasa*…" (K.K., s. 79) "…kabak kafalının söylediği hızlı gerçekleşmese…"

• ***Aslannı cazġanları****n oḳuy turġanlay*… (O.C., s. 180) "Aslan'ın yazdıklarını okumaya devam edenler…"

• …***şḳolnu boşaġanları****na ḳaġıt berdi*. (A., s. 8) "…okulu bitirenlere belge verdi."

• *Da men* ***canıwarlanı aythanları****n añılaġanlıḳġa*… (D.İ.Ö., s. 95) "Peki ben canavarların söylediklerini anlamama rağmen…"

• *Azamat* ***carasını açıġanı****n da unutdu*. (A.C., s. 39) "Azamat yarasının acıdığını da unuttu."

• ***İtni hırıldaşhanı*** *salamlaşhanıdı*. (K.N.S., s. 103) "Köpeğin hırıldaması, selamlaşması(dır)."

• ***İtni uluġanı****n börü eşitmez*. (K.N.S., s. 104) "Köpeğin ulumasını kurt duymaz."

• ***İynekni atlaġanı****na ḳarama da,* ***çelekni tolturġanı****na ḳara*. (K.N.S., s. 52) "İneğin yürümesine bakma da, kovayı doldurmasına bak."

• ***Ḳonaḳnı kelgeni*** *tınç da ketgeni ḳıyın.* (K.N.S., s. 280) "Misafirin gelmesi kolay da gitmesi zor(dur).

• ***Afendini aythanı****n et da, etgenin etme*. (K.N.S., s. 5) "Hocanın söylediğini yap da yaptığını yapma."

Zamir + Sıfat-fiil

• …*ḳalġanla* ***meni aythanımı*** *caratdılamı*… (A., s. 8) "…kalanlar benim söylediklerimi beğendiler mi?"

• …***bılanı kelgenleri****ni men zaranın körmeyme*. (A., s. 265) "…bunların gelmelerinin ben zararını görmüyorum."

• …***barıbızını barlıġıbız*** *da ḳara cerdi*. (A., s. 315) "…hepimizin gideceği de kara topraktır."

• ***Anı boşalġanı****n añılab, Malahownu ḳara ter basdı*. (A.C., s. 4) "Onun bittiğini anlayıp, Malahov'u şıpır şıpır ter bastı."

Sıfat + Sıfat-fiil

• ***Aḳıllını cangılġanı*** *telini ozar*. (K.M.N.S., s.7) "Akıllının yanılması deliyi geçer."

• ***Ariwnu awruwu*** *köb*. (K.N.S., s. 163) "Güzelin ağrısı çok(tur)."

• ***Oñlunu süymegeni*** *köb*. (K.N.S., s. 159) "Güçlünün sevmeyeni çok(tur)."

• ***Telini söleşgeni*** *da teli*. (K.N.S., s. 203) "Delinin konuştuğu da deli(dir)."

Zarf + Sıfat-fiil

• *Bilib turabız* ***aşhamnı kelligi****n*… (Ç.K., s. 37) "Bilip duruyoruz akşamın geldiğini… "

4.1.1.2.1.4. "İ + F^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge isim ya da isim soylu, belirtilen öge fiil soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında iyelik ilişkisi vardır. Belirten öge, ek almaz; belirtilen öge, iyelik eki alır.

İsim + İsim-fiil

• ***İşsiz turuwu*** *Goḳḳanı başın suwġa atdırırġa cetdiredi*. (O.C., s. 105) "İşsiz durması Gokka'nın başını suya attırmaya…"

İsim + Sıfat-fiil

• *…busaġatda üyübüzge* ***saw bolġanım****ı bildirirge bir madar tabılsa…* (A., s. 203) "…şimdi evimize sağ olduğumu haber vermeye bir çare bulunsa…"

• *Bir kesek turġanlay, guguruk, İbragimge* ***razı bolġanı****n bildirgença…* (K.K., s. 6) "Biraz durup horoz, İbrahim'e razı olduğunu bildirir gibi…"

• ***Sıy keltirmegenleri*** *açıw bolur*. (K.K., s. 21) "Saygı göstermemeleri hiddetlendirir."

• *Sora* ***kommunist bolġanım****a men nek mahtanmayma*? (A.C., s. 26) "Sonra komünist olduğuma ben neden övünmeyim?"

• *Ma!* ***Surat salġanım****a bir ḳaraçı*. (A.C., s. 53) "İşte! Resim koyduğuma bir baksana."

Sıfat + Sıfat-fiil

• *Meni* ***tüz bolġanım*** *bılayda bügeçe açıḳ boldu*. (K.K., s. 70) "Benim haklı olduğum burada bu gece ortaya çıktı."

Zarf + Sıfat-fiil

• *…****alay aythanı*** *cüregine küç tiyib…* (K.K., s. 74) "…öyle söylemesi yüreğine zor gelip…"

4.1.1.2.1.5. "İ^{iy} + F" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge isim ya da isim soylu, belirtilen öge fiil soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında iyelikli sıralanma ilişkisi vardır. Belirten öge, iyelik eki alır; belirtilen öge ek almaz.

İsim + Sıfat-fiil

• *Allay* ***ustalığı bolġan*** *bar ese wa*[58]*, oġayıbız coḳdu*. (A., s. 238) "Öyle ustalığı varsa itirazımız yoktur."

• ***Sawluḳları bolġanla*** *zor col bla da askerge ketgendile*. (A., s. 238) "Sağlıkları olanlar zorla da askere gitmişler."

• ***Atası ölgen*** *at çabdırır*. (K.N.S., s. 204) "Babası ölen at koşturur."

[58] Şaşırma tepkisi olarak da kullanılmaktadır.

• ***Ceri bolmaġan*** *urluḳ tiley edi*. (K.N.S., s. 71) "Tarlası olmayan tohum dilenirmiş."

• ***Çibini bolġan*** *bal eter.* (K.N.S., s. 114) "Arısı olan bal üretir."

• ***İşi bolmaġan*** *itleni suwġa eltir*. (K.N.S., s. 61) "İşi olmayan köpekleri suya götürür."

4.1.1.2.1.6. "İ^{de} + F^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge, isim ya da isim soylu; belirtilen öge, fiil ya da fiil soyludur. Ögeler arasında istem-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Belirten öge, ilgi hâl ek dışında bir hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki almıştır.

İsim + Sıfat-fiil

• ***İşiñden tıyġanım****a ayıb etme, bir eki içgi sözümü aytırġa…* (K.K., s. 208) "İşini engellediğim için kınama, bir iki içten sözümü söylemeye…"

• …***ḳarıwundan kelgeni*** *çaḳlı bir ḳıçırdı*. (A., s. 102) "…gücünün yettiği kadar bir bağırdı."

• …***afendige cıyġanım****ı saña alıb keltirgenme*. (K.K., s. 69) "…hocaya topladığımı sana alıp getirdim."

Zamir + Sıfat-fiil

• …***andan allığım*** *bardı*. (K.M.T.S., s. 32) "…ondan alacağım var."

4.1.1.2.2. Belirteni Fiil Olan, Fiilli, İsimlik Kelime Grupları

Hem belirten öge hem belirtilen öge, fiil ya da fiil soylu bir kelimedir. Belirtilenin fiil ya da fiil soylu olması grubu fiilli kelime grubu yapmaktadır. Ögeler arasında sıralanma ilişkisi, istem ilişkisi, ilgi-iyelik ilişkisi, iyelikli sıralanma, istem-iyelik ilişkisi bulunmaktadır.

4.1.1.2.2.1. "F + F" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde hem belirten hem belirtilen öge fiil ya da fiil soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirten öge de belirtilen öge de ek almaz. Ögeler arasındaki ilişki herhangi bir eke bağlı kalmadan, eksiz gerçekleşmektedir.

Zarf-fiil + Sıfat-Fiil

• ***Atlay bilmegen*** *taşha abınır.* (K.N.S., s. 42) "Adım atmasını bilmeyen taşa takılır."

• ***Ḳacıḳmay küreşgen*** *muratına ceter.* (K.N.S., s. 53) "Yılmadan uğraşan muradı erer."

Zarf-fiil + Fiil

• *…aḳıl başıma kelib, oñsunub dağıda* ***cuḳlab ḳal****dım*. (O.C., s. 17) "…aklım başıma gelip, hoşuma gidip tekrar uyuyup kaldım."

4.1.1.2.2.2. "F^{de} + F" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde hem belirten hem belirtilen öge fiil ya da fiil soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Belirten öge, ilgi hâli dışında bir hâl eki alır.

Sıfat-fiil + Fiil

• ***Alırın bilgen*** *beririn da bilir*. (K.N.S., s. 390) "Almayı bilen, vermeyi de bilir."

• ***Tuwġandan tuwġan*** *tatlıdan tatlı*. (K.N.S., s. 226) "Doğandan doğan tatlıdan tatlı(dır)."

4.1.1.2.2.3. "F^{il} + F^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde hem belirten hem belirtilen öge fiil ya da fiil soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten öge, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alır.

İsim-fiil + İsim-fiil

• ***Satıwçunu satıwu*** *başha, som*[59]*u bir*. (K.N.S., s. 394) "Satıcının satışı başka, parası bir(dir)."

[59] Ana para birimi.

Sıfat-fiil + Sıfat-fiil

• ***Awruġannı ıñıçhaġanı*** *bir tohdab, bir da ḳatı çıġa edi*. (A.T., s. 64) "Hastanın inlemesi bir durup bir de güçlü şekilde ağrıyordu."

4.1.1.2.2.4. "F + F^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde hem belirten öge hem belirtilen öge fiil ya da fiil soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında iyelik ilişkisi vardır. Belirten öge, ek almaz; belirtilen öge, iyelik eki alır.

Zarf-fiil + Sıfat-fiil

• *…ol sebebden bütewley esime,* ***unutmay turġanım****a ışanıb başlayma*. (K.K., s. 240) "…o yüzden tamamen aklıma, unutmadan durduğuma sevinmeye başlıyorum."

4.1.1.2.3. Belirteni İsim Olan, Fiilli, Belirtmelik Kelime Grupları

Belirten ögesi isim ya da isim soylu olan grubun belirtilen ögesi fiildir. Belirtmelik kelime grupları sıfatlık ve zarflık olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Sıfatlık kelime grupları cümlede/bağlamda sıfat; zarflık kelime grupları cümlede/bağlamda zarf görevinde kullanılmaktadır.

4.1.1.2.3.1. "İ + F" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge isim ya da isim soylu, belirtilen öge fiil ya da fiil soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında sıralanma ilişkisi bulunur. Belirten öge de belirtilen öge de ek almaz. Ögeler arasındaki ilişki herhangi bir eke bağlı kalmadan, eksiz gerçekleşmektedir. ***burun bolġan*** *(iş)* "eskiden olan (iş)"; ***köb caşaġan*** *(adam)* "çok yaşayan (adam)"; ***birge oḳuġan*** *(sabiyle)* "birlikte okuyan (çocuklar)"

Zarflık

İsim + Zarf-Fiil

• *…bu saġatda ḳolunda caraların körgeninde, cılab,* ***ḳıçırıḳ etib****, eşikge ḳaçdı*. (K.K., s. 21) "…şimdi elindeki yaraları gördüğünde, ağlayıp, bağırıp dışarıya kaçtı."

• …*kesin tüzetib kelib,* ***ḳatı ḳısıb*** *Ḳanamatnı ḳolun tutdu.* (K.K., s. 30) "…kendisini düzeltip, güçlü şekilde sıkıp Kanamat'ın elini tuttu."

• …*ḳoluna ḳurannı alıb,* ***awaz berib*** *başladı*. (K.K., s. 22) "…eline Kuran'ı alıp, vaaz vermeye başladı."

• *Osal malçı* ***kün tiyginçi*** *uyanmaz*. (K.N.S., s. 80) "Kötü çoban güneş doğana kadar uyanmaz."

• *...cüregi* ***ḳayġılı bolub*** *sordu.* (K.K., s. 21) "…kalbi endişelenerek sordu."

• *Ertden bla,* ***kün tiyginçi****, miyik tawlanı birine…* (K.K., s.35) "Yarın, güneş doğunca, yüksek dağların birine…"

4.1.1.2.3.2. "İ + F^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge isim ya da isim soylu, belirtilen öge fiil ya da fiil soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge, ek almaz; belirtilen ögede iyelik eki bulunur.

Zarflık

İsim + Sıfat-Fiil

• *Apanas* ***caralı bolġanı****nda, bu stolnu canında…* (K.K., s. 79) "Apanas yaralandığında, bu masanın yanında…"

4.1.1.2.3.3. "İ^{de} + F" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge isim ya da isim soylu, belirtilen öge fiil ya da fiil soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten ögede ilgi hâl eki dışında bir hâl eki bulunurken; belirtilen öge ek almaz. ***tülḳünü aşaġan*** *(itle)* "tilkiyi yiyen (köpekler)"; ***barısın eşitgen*** *(bala)* "hepsini duyan (çocuk)"; ***çegetde bitgen*** *(kögetle)* "ormanda yetişen (meyveler)"; ***cumuşha ketgen*** *(caş)* "göreve giden (oğlan)"; ***tülḳünü aşab*** "tilkiyi yiyip"; ***çegetde bitib*** "ormanda yetişip"; ***cumuşha ketib*** "göreve gidip"

Sıfatlık

İsim + Sıfat-fiil

• …***tawdan urġan*** *suwuķ ayaz uyatdı*. (K.K., s. 54) "…dağdan vuran soğuk ayaz uyandırdı."

Zarflık

İsim + Zarf-fiil

• *Anasın acaşdırġan ķozu ķoylanı arasına* ***kirirge küreşib*** *maķıradı*. (K.K., s. 41) "Annesini kaybeden kuzu koyunların arasına girmeye çalışıp meledi."

• *Mölehan,* ***işin ķoyub****, eşikge çabdı*. (K.K., s. 7) "Mölehan, işini bırakıp dışarıya koştu."

• *Orus onowçu konaķla bir ķabırġadan* ***közlerin almay*** *ķaraydıla*. (K.K., s. 13) "Rus misafirler bir duvardan gözlerini almadan bakıyorlar."

• ***Salahnı eşitgenley****, colda ketib barġan bir ķatın*… (K.K., s. 8) "Selayı duyduğunda, yolda gitmekte olan bir kadın…"

4.1.1.2.3.4. "İ^{iy} + F" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge isim ya da isim soylu, belirtilen öge fiil ya da fiil soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler iyelikli sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge, iyelik eki alırken; belirtilen öge ek almaz.

Sıfatlık

İsim + Sıfat-fiil

• *Ķuru* ***külleri ķalġan*** *elleden*… (At., s. 53) "Sadece külleri kalan köylerden…"

• *Elni içinde* ***kiri bolġan*** *üyleni alıb ķarasañ*… (K.K., s. 27) "Köyün içinde kirli olan evleri alıp baksan…"

• …***Carası bolġan*** *butun*… (At., s. 53) "…Yarası olan bacağın…"

• …***cılı kelgen*** *ķatınla da cumuşaķ orunlu*… (A.C., s. 20) "…yılı gelen kadınlar da yumuşak yataklı…"

Zarflık

İsim + Zarf-fiil

• ***Atañ kelginçi****, ķurmaç, cırna bla keçinmesek*… (K.K., s. 4) "Baban gelene kadar mısır, haşlanmış buğday ile geçinmezsek…"

• …***cüregi kuwanıb****, üç kere sakalın sılab, tamaġın arıwlab*… (K.K., s. 17) "…yüreği sevinip, üç kere sakalına sıvazlayıp, boğazını temizleyip…"

4.1.1.2.3.5. "İ^{iy} + F^{de}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten ve belirtilen öge isim veya isim soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler iyelikli sıralanma ve istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten ögede iyelik eki; belirtilen ögede eşitlik hâl eki [+ça] bulunur.

Zarflık

İsim + Zarf-fiil

• *İbragimni awuzuna tüşgenin esleb,* ***kölleri ķalġança****, burunları bla ķoltuķ tüblerin ķaşıy*. (K.K., s. 6) "İbrahim'in ağzına düştüğü fark edip, kalpleri kırılmış gibi, burunları ile koltuk altlarını kaşıyor."

4.1.1.2.3.6. "İ^{de} + F^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge isim ya da isim soylu, belirtilen öge fiil ya da fiil soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler istem-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâl eki dışında bir hâl eki; belirtilen öge iyelik eki alır.

Zarflık

İsim + Zarf-fiil

• *Mölehannı ķuwanç etgeni da soruġub, ķarab üyde* ***İbragimni körmegeni****nde, caşçıķ, dersin ķoyub*… (K.K., s. 7) "Mölehan'ın sevinci, hevesi kaybolup evde İbrahim'i göremeyince çocuğun dersini bırakıp…"

4.1.1.2.3.7. “İ^{de} + F^{iy+de}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge isim ya da isim soylu, belirtilen öge fiil ya da fiil soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler istem-iyelik ve istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Hem belirten ögede hem belirtilen ögede hâl eki bulunur.

Zarflık

İsim + Sıfat-fiil

• ***Ḳandawurdan ḳorḳġanımça****, bir canıwardan ḳorḳmayma*. “Kandawur’dan korktuğum gibi bir canavardan korkmuyorum.”

4.1.1.2.4. Belirteni Fiil Olan, Fiilli, Belirtmelik Kelime Grupları

Belirten ögesi isim-fiil, sıfat-fiil ya da zarf-fiil olan kelime gruplarının belirtilen ögesi de fiil ya da fiil soylu bir kelimedir. Belirtilenin fiil ya da fiil soylu olması grubu fiilli kelime grubu yapmaktadır. Belirtilenin sıfat-fiil olduğu kelime grupları sıfatlık, zarf-fiil olduğu kelime grupları da cümlede zarflık olarak görev yapmaktadır.

4.1.1.2.4.1. “F + F” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde hem belirten öge hem belirtilen öge fiil ya da fiil soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirten öge de belirtilen öge de ek almaz. Ögeler arasındaki ilişki herhangi bir eke bağlı kalmadan, eksiz gerçekleşmektedir. ***batıb barġan*** *(ḳün)* “batıp giden (gün); ***cawa turġan*** *(ḳar)* “yağmakta olan (kar)”; ***issileb cathan*** *(ḳoyla)* “sıcaktan yatan (koyunlar)”; ***seriwün bişgen*** *(aş)* “yavaş pişen (yemek)”; ***süzülüb kelgen*** *(suw)* “süzülüp gelen (su)”; ***añılamay söleşgen*** *(adam)* “anlamadan konuşan (insan)”

Sıfatlık

İsim-fiil + Sıfat-fiil

• ***Uruş degen*** *söznü añılamay…* (At., s. 54) “Savaş denen kelimeyi anlamıyor…”

Zarf-fiil + Sıfat-fiil

• *Ma busağatda cuḳnu da san etmey* ***catıb turġan*** *mazallı kawḳaz ovçarḳa samır...* (O.C., s. 14) "İşte şimdi bir şeyi de fark etmeden yatıp duran iri yarı Kafkas çoban köpeği gibi köpek…"

Zarflık

Zarf-fiil + Zarf-fiil

• …***saḳlab turub****, toy boşalġanlay, ızġızġa ḳaytıb keliġiz*. (K.K., s. 30) "…bekleyip düğün bitince geri dönün."

• *...balasın* ***izleb maḳırıb****, tört canına çaba edi*. (K.K., s. 24) "…yavrusunu izleyip meleyerek dört yana koşuyordu."

4.1.1.2.4.2. "F^{il} + F^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde hem belirten hem belirtilen öge fiil ya da fiil soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten öge, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alır.

Zarflık

Sıfat-fiil + Sıfat-fiil

• *İbragim, ḳarab Ḳanamatnı mañılayında* ***cıyırılġanlanı körmegeni****nde, ḳuwanıb aytdı.* (K.K., s. 154) "İbrahim bakıp Kanamat'ın alnında kırışıkları görmeyince sevinip söyledi."

• *Apanas* ***aythannı körgeni****nde, koynuna ot tüşgença*… (K.K., s. 64) "Apanas konuştuğunu gördüğünde, koynuna ateş düşmüş gibi…"

• ***Cırlaġanın tohtathanı****nda*… (D.İ.Ö., s. 107) "Ağlaması durduğunda…"

4.1.1.2.4.3. "F + F^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde hem belirten hem belirtilen öge fiil ya da fiil soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında iyelik ilişkisi vardır. Belirten öge, ek almazken; belirtilen öge, iyelik eki alır.

Zarflık

Zarf-fiil + Sıfat-fiil

• *Az, köb zaman ketgen ese da,* ***uyanıb ḳaraġanım****da, bolġanım ḳan bolub*… (K.K., s. 89) "Az çok zaman geçmişse de uyanıp baktığımda her tarafım kan olup…"

• *…bılay cazıḳ bolub,* ***atılıb ḳalġanım****da, sen meni, ḳanımı, içgença, haḳımı aşarġa küreşese*. (K.K., s. 42) "…böyle zavallı olup, önemsiz olduğumda sen benim kanımı içer gibi hakkımı yemek için uğraşıyorsun."

4.1.1.2.4.4. "F^{de} + F" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde hem belirten hem belirtilen öge fiil ya da fiil soyludur. Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Belirten öge, ilgi hâli dışında bir hâl eki alır. ***ḳıçırġanığızdan elgenñen*** *(sabiy)* "bağırmanızdan irkilen (çocuk)"; ***ḳorḳmaġanlarına seyirsinñen*** *(adam)* "korkmamalarına şaşıran (insan)"

Zarflık

Sıfat-fiil + Zarf-fiil

• *Badimat,* ***cılaġanın tohtatıb****, ot carıḳda cılamuḳ cuġu ullu közlerin cıltıratdı, sora başın örge tutub, ḳayırılıb*… (K.K., s. 155) "Badimat ağlamayı kesip ateşin ışığında gözyaşı bulaşmış büyük gözlerini parlattı, sonra başını kaldırıp…"

4.1.2. Birleşik Kelime Grupları

İki kelimenin belirli kurallar çerçevesinde birleşip meydana getirdiği gruplar, basit kelime grubuyken üç ya da daha fazla kelimenin birleşmesiyle meydana gelen gruplar, birleşik kelime grubudur. Baskakov (2016: 80), bu tür kelime gruplarını *zincirleme kelime grubu* olarak adlandırmaktadır. Türkçedeki zincirleme kelime gruplarına, aralarında anlam ve sözdizimi bakımından bağlantı bulunan ve içerisinde basit kelime grubu ile ayrı bir kelime bulunan sözdizimlik yapıların da Türkçedeki zincirleme kelime gruplarına dâhil edilebileceğini söyler.

Çalışmada birleşik kelime grupları, üç ögeli ve çok ögeli kelime grupları olarak iki başlık altında incelenecektir.

4.1.2.1. Üç Ögeli Kelime Grupları

Üç kelimenin belirli kurallar dâhilinde bir araya gelmesiyle üç ögeli kelime grupları meydana gelir; yani bir belirten grup ve bir belirtilen ögeden ya da bir belirten öge ve bir belirtilen gruptan oluşmaktadır. İşlevine göre isimlik ve belirtmelik; temel ögeye göre isimli, fiilli; bağlantı yöntemine göre temelde ilgi-iyelik ilişkisi, istem ilişkisi, sıralanma ilişkisine göre incelenmektedir. Basit kelime gruplarıyla aynı bağlantı yöntemleri kullanılmaktadır.

Basit kelime grubu, üç ögeli kelime grubunun belirteni olarak görev alır.

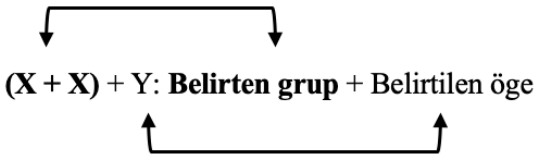

Şekil 2.1. Belirten gruplu üç ögeli kelime grubu

Basit kelime grubu, üç ögeli kelime grubunun belirtileni olarak görev alır.

Şekil 2.2. Belirtilen gruplu üç ögeli kelime grubu

4.1.2.1.1. İsimli, Üç Ögeli Kelime Grupları

Kelime grubunun belirtilen ögesi isim ya da isim soylu bir sözcük ise bu kelime grupları isimli kelime grubu olarak adlandırılmaktadır. Kelime grubunun belirtilen gruplu olması durumunda belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun da isimli bir kelime grubu olması gerekmektedir.

"İ + (İ + İ)"; "İ + (F + İ)"; "F + (İ + İ)"; "F + (F + İ)"

4.1.2.1.1.1. Belirteni İsim Olan, İsimli, İsimlik Kelime Grupları

Belirten ögesi isim ya da isim soylu bir kelime olan bu grup cümlede/bağlamda isim özelliğindedir. Bu kelime grupları cümlede/bağlamda özne, nesne, dolaylı tümleç ve yüklem görevinde kullanılmaktadır. İlgi-iyelik, sıralanma, istem, ilgi, iyelik, istem-iyelik ilişkileri ögeler birbirine bağlanmaktadır.

4.1.2.1.1.1.1. "(İ + İ) + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup, belirtilen ögeye sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubu meydana getiren ögeler, sıralanma, istem, ilgi-iyelik yöntemleriyle farklı modifikasyonlar oluşturmaktadır.

4.1.2.1.1.1.1.1. "(İ + İ) + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda, belirten grup ve belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Belirten grubu oluşturan basit kelime grubunun ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. (İsim-İsim) + Edat; (İsim-Sıfat) + İsim; (Sıfat-İsim) + İsim; (Sıfat-Sıfat) + İsim; (Sıfat-İsim) + Edat; (Zamir-Edat) + İsim gibi varyantları bulunmaktadır.

"(İ + İ) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-İsim) + Edat

• *Ariw söz* ***caz kün kibik***. (K.N.S., s. 440) "Güzel söz, bahar günü gibi(dir)."

(İsim-Sıfat) + İsim

• ***Ay carıḳlı keçe*** *arasın*. (Ç.K., s. 23) "Ay ışıklı gece arasın."

(Sıfat-İsim) + İsim

• *Zaynebden* ***bir ayaḳ ayran*** *alıb keleyim*. (O.C., s. 23) "Zayneb'den bir kase ayran alıp geleyim."

(Sıfat-İsim) + İsim

• *Çiriklede **igi kesek ķozuķulaķ** da, mushot da cıydı*. (A.C., s. 15) “Çürüklerden epeyce kuzu kulağı da dere otu da topladı.”

(Sıfat-Sıfat) + İsim

• *Taw biçenni tatlı iyisi siññen hawanı oñsunub soluy, biçenni sırtıñ bla taşımay, **eki çarhlı arbala** bla taşıwçu zamanlanı…* (O.C., s. 5) “Dağ otlarının tatlı kokusunun sindiği havayı hoşuna gidip soluyor, otu sırtında taşımadan, iki tekerlekli arabalar ile taşıyıcılık yaptığı zamanları…”

• ***Altın sırtlı çabaķla** ķara suwda…* (Ç.K., s. 66) “Altın (sırtlı) renkli balıklar akarsuda…”

• *Siz, erkişile, **ķatı köllü adamla**sız…* (K.K., s. 62) “Siz, erkekler, sert mizaçlı insanlarsınız…”

• *…**başha türlü cuķ** aķılına kelmegendi*. (O.C., s. 195) “…başka türlü bir şey aklına gelmemiş.”

(Sıfat-İsim) + Edat

• *Ķız degeniñ **miyala tabaķ kibik**di*. (K.K., s. 27) “Kız dediğin cam tabak gibidir.”

• *Sözge usda **carıķ culduz kibik**di*. (K.N.S., s. 41) “Güzel konuşan parlak yıldız gibidir.”

(Zamir-Edat) + İsim

• *Eki bolsaķ **meni kibik adamla**/Biri ayda, carıķlıķnı saķlaġan*. (Ay., s. 40) “Benim gibi iki insan olsa/biri ayda, parlaklığını saklamış.”

4.1.2.1.1.1.1.2. “(İ^{il} + İ^{iy}) + İ” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ve belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit grubunun ögeleri arasında ilgi-iyelik ilişkisi ile bulunmaktadır. Basit kelime grubunun belirten ögesi, ilgi hâl eki; belirtilen ögesi, iyelik eki alır.

“(İ^{il} + İ^{iy}) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-İsim) + İsim

• ***Polḳnu komissarı Malıçenko*** *ḳatlarına kelib salamlaşdı*. (A., s. 86) "Alayın komiseri Malıçenko yanlarına gelip selamlaştı."

• *Amma da,* ***caşçıḳnı anası Zayneb*** *da çabışıb cetdile*. (A.C., s. 19) "Büyükanne de oğlanın annesi Zayneb de koşup gittiler."

• ***Keminatnı caşı Aslan*** *bla kelini Goḳḳa*… (O.C., s. 23) "Keminat'ın oğlu Aslan ile gelini Gokka…"

• *Men* ***Apsatını ḳızı Fatima****ma, degendi ol.* (M., s. 266) "Ben Apsatı'nın kızı Fatimayım, demiş o."

4.1.2.1.1.1.3. "(İ + İ^{iy}) + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ve belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri birbirine iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Basit kelime grubunun belirten ögesi ek almazken; belirtilen ögesi iyelik eki alır.

"(İ + İ^{iy}) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + İ^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-İsim) + İsim

• ***Üy biyçesi Habibat*** *bla ḳızı Kemishan*… (O.C., s. 5) "Evin hanımı Habibat ile kızı Kemishan…"

4.1.2.1.1.1.4. "(İ^{iy} + İ) + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ve belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri birbirine iyelikli sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Basit kelime grubunun belirten ögesi iyelik eki alırken; belirtilen ögesi ek almaz. (İsim-Sıfat) + İsim; (İsim-Edat) + Sıfat; (İsim-Edat) + İsim gibi varyantları bulunmaktadır.

"(İ^{iy} + İ) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ^{iy} + İ": İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-Sıfat) + İsim

• ***Ḳatını igi erkişi*** *colġa azıḳsız çıḳmaz*. (K.N.S., s. 172) "Karısı iyi erkek, yola azıksız çıkmaz."

• ***Aḳılı cartı adam*** *kesim aythan deb…* (O.C., s. 105) "Aklı yarım insan kendi söylediğim diye… "

(İsim-Sıfat) + Sıfat

• *Eki betli apendiden* ***beti kara günahlı*** *aşhı*. (N.B.T.H.K.A., s. 53) "İki yüzlü hocadan yüzü kara günahkâr iyi(dir)."

(İsim-Edat) + Sıfat

• *Caş* ***ḳarıwu bla küçlü****, ḳart* ***aḳılı bla küçlü***. (K.N.S., s. 155) "Delikanlı kuvveti ile güçlü, yaşlı aklı ile güçlü(dür)."

(İsim-Edat) + İsim

• *Aymuş kördü,* ***awuzu kibik kılıç****nı*… (Ay., s. 17) "Aymuş gördü, ağzı gibi kılıcı…"

4.1.2.1.1.1.1.5. "(İ^{il} + İ) + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ve belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri birbirine ilgi ilişkisi ile bağlanmıştır. Basit kelime grubunun belirten ögesi, ilgi hâl eki alırken; belirtilen ögesi, ek almaz.

"(İ^{il} + İ) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ^{il} + İ": İlgi ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(Zamir-Edat) + Sıfat

• *Caşaw tamam* ***seni kibik ariw****du*. (At., s. 40) "Yaşam tam senin gibi güzeldir."

4.1.2.1.1.1.6. “(İ^{de} + İ) + İ” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ve belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri birbirine istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Basite kelime grubunun belirten ögesi ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen ögesi ek almaz. (İsim-Sıfat) + İsim; (İsim-Edat) + İsim gibi varyantları vardır.

“(İ^{de} + İ) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ^{de} + İ”: İstem sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-Sıfat) + İsim

• ***Bilimden ullu baylıḳ*** *coḳdu*. (K.M.S., s. 38) “Bilimden büyük zenginlik yoktur.”

(Zamir-Sıfat) + İsim

• ***Menden özge adam*** *anı, ḳart babasını, curtuna da basmaz edi*. (K.K., s. 40) “Benden başka adam onun yaşlı babasının yurduna da adım atmazdı.”

4.1.2.1.1.2. “İ + (İ + İ)” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge, belirtilen gruba sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge de belirtilen grup da ek almaz. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri kendi arasında sıralanma, istem, ilgi-iyelik yöntemleriyle farklı modifikasyonlar oluşturmaktadır.

4.1.2.1.1.2.1. “İ + (İ + İ)” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten öge, belirtilen gruba sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge de belirtilen grup da ek almaz. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de birbirine sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. İsim + (İsim-İsim), Sıfat + (İsim-İsim), Sıfat + (Sıfat-İsim), Zarf + (Sıfat-İsim) gibi varyantları bulunmaktadır.

“İ + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

İsim + (İsim-İsim)

• ***Ḳadı Cağafar Afandi*** (K.M.T.S., s. 14) "Kadı Cafer Efendi"

Sıfat + (İsim-İsim)

• *Ḳış caz da* ***caşil narat terekle****...* (At., s. 46) "Kışın da yazın da yeşil çam ağaçları… "

• *...****bir alma terek****ni körgendile*. (D.İ.Ö., s. 105) "…bir elma ağacını görmüşler."

• *Ḳaydan çıḳdı?* ***Bu dunya şaytanlıla****nı*… (Ç.K., s. 71) "Nereden çıktı? Bu dünya şeytanlarının…"

Sıfat + (Sıfat-İsim)

• *…allıña* ***bir mazallı ayü*** *çıḳġanlay*… (A.C., s. 13) "…önüne kocaman bir ayı çıkınca…"

• …***bu aman caş*** *bu işge ḳatışhanlı...* (K.K., s. 196) "…bu kötü oğlan bu işe karışalı…"

• …***bir mazallı taş*** *bla urub, soylandırıb ḳoydu*. (A.C., s. 48) "…kocaman bir taşla vurup yere serip bıraktı."

• …***bir eski üy****nü ocağını canına buġub saḳladı*. (K.K., s. 48) "…eski bir evin bacasının yanına gizlenip bekledi."

• *…da sora, kel,* ***bu cumuşaḳ kırdıḳ****da/Arı deri bir kesekçik catayıḳ*. (D.T.T.K., s. 40) "…ya sonra, gel, bu yumuşak yeşillikte/o zamana kadar biraz dinlenelim."

• ***Eki ḳotur at*** *da bir birlerin ḳaşıy edile*. (K.N.S., s. 84) "İki uyuz (huy) at da birbirlerini kaşıyormuş."

• ***Bu taşlı cer****ge ömürleden beri*… (O.C., s. 34) "Bu taşlı yere çağlardan beri… "

• *Ol terekde* ***bir tatlı almala*** *ösgendile*. (D.İ.Ö., s. 105) "O ağaçta lezzetli elmalar yetişmiş."

• *…allıma* ***bir ullu cılan*** *çıḳdı*. (A.T., s. 34) "…önüme büyük bir yılan çıktı."

• ***Ullu mıllıḳçı ḳuş****, ḳoyla özenden tebregenley*… (K.K., s.23) "Büyük leş yiyen kuş, koyunlar vadiden hareket edince…"

• *Ketgen keçe* ***bir açı tüş*** *kördüm*. (A.C., s. 8) "Geçen gece bir kabus gördüm."

• ***Bir ḳart börü*** *birewnü bawuna kirirge hazırlanıb*… (D.İ.Ö., s. 105) "Yaşlı bir kurt başkasının ahırına girmeye hazırlanıp…"

• … ***bir ariw ķız*** *süyelip tura*! (M., s. 266) "…güzel bir kız dikilip duruyor!"

• …*bizni cerleribizde* ***bir ullu ögüz*** *caşaġandı.* (B.B., s. 53) "…bizim topraklarımızda ullu bir öküz yaşamış."

• …*ķara* ***bu ķart haywan****ña*… (K.K., s. 42) "…bak bu yaşlı hayvana…"

• ***Bir nasıblı ķuwanç*** *caşaw kelgendi*. (At., s. 12) "Şanslı, mutluluk dolu bir hayat gelmiş."

Zarf + (Sıfat-İsim)

• ***Em ullu baylıķ*** *can sawluķ.* (K.N.S., s. 229) "En büyük zenginlik can sağlığı(dır)."

• …*bügün ol meni başıma* ***bek ullu ķaygı*** *salġandı*. (K.K., s.25) "…bugün o benim aklıma çok büyük (bir) kaygı düşürdü."

• ...***bek ķızbay adam*** *edi*. (K.K., s. 25) "…çok korkak (bir) adamdı."

4.1.2.1.1.1.2.2. "İ + (İ + İ^{iy})" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten öge, belirtilen gruba sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge de belirtilen grup da ek almaz. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri birbirine iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Basit kelime grubunun belirten ögesi, ek almazken; belirtilen ögesi, iyelik eki alır. Sıfat + (İsim-İsim); Sıfat + (Sıfat-İsim); Ünlem + (Sıfat-İsim) gibi varyantları vardır.

İ + (İ + İ^{iy}): Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

İ + İ^{iy}: İyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Sıfat + (İsim-İsim)

• …***eski cürek caraları****n unutub*… (K.K., s. 37) "…eski yürek yaralarını unutup…"

Sıfat + (Sıfat-İsim)

• *Miñ malıñ bolġandan ese,* ***bir bilimli balañ*** *bolsun*. (K.N.S., s. 39) "Bin malın olmasındansa bir eğitimli, bilgili çocuğun olsun."

• *Caşçıķ* ***ullu ķara közleri****n candırıb tört canına ķaradı*. (A.C., s. 18) "Oğlan büyük kara gözlerini iyice açıp dört yanına baktı."

Ünlem + (Sıfat-İsim)

• ***Ey tatlı teñim****, dedi Titov.* (A.C., s. 6) “Ey tatlı akranım, dedi Titov.”

4.1.2.1.1.1.2.3. “İ + (F + İ)” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten öge, belirtilen gruba sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge de belirtilen grup da ek almaz. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de birbirine sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Basit kelime grubunun belirteni fiil ya da fiil soylu bir sözcük; belirteni isim ya da isim soylu bir sözcüktür.

“İ + (F + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“F + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

Sıfat + (Sıfat-fiil-İsim)

• ***Aḳ çartlaġan nartühle****ni aġaç ayaḳdan…* (K.K., s. 5) “Beyaz patlamış mısırları ağaç kaseden…”

• *…****üç ḳozlaġan tawuḳ*** *anı ızından, caşçıḳġa öşün uruş ete…* (K.K., s. 6) “…üç tane tavuk onun peşinden, oğlana göğsüyle vurarak…”

• *…alay bolsa da* ***ol etillik işni*** *bir aytçı, eşteyim*. (K.K., s. 25) “…öyle olsa da o yapılacak işi bir söyle duyayım.”

• *Adamla! deb* ***bir ḳıçırġan tawuş*** *çıḳdı*. (O.C., s. 65) “İnsanlar! diye bağıran bir ses geldi.”

• *…****bu çaḳırılmaġan ḳonaḳ*** *degença…* (K.K., s. 54) “…bu çağırılmayan misafir der gibi…”

4.1.2.1.1.1.3. “(İ + İ)^{de} + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup, belirtilen ögeye istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri kendi aralarında sıralanma, istem ilişkisi ile farklı modifikasyonlar oluşturmaktadır.

4.1.2.1.1.1.3.1. “(İ + İ)^{de} + İ” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Basit kelime grubunun hem belirten grubu hem belirtilen ögesi ek almaz.

“(İ + İ)^{de} + İ”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(Sıfat-İsim) + İsim

• ***Caşil cayda baliyçik***... (B.Ç., s. 10) “Yeşil yazda vişnecik…”

4.1.2.1.1.1.3.2. “(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + İ” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu oluşturan basit kelime grubunun ögeleri arasında da ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır.

“(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + İ”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-İsim) + Edat

• ***Musaḳaynı[60] rıshısına köre***. (K.N.S., s. 301) “Musakay’ın malına mülküne göre(dir).”

4.1.2.1.1.1.3.3. “(F + İ)^{de} + İ” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu oluşturan basit kelime grubunun ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“(F + İ)^{de} + İ”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“F + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

[60] Musakay: Karaçayça bir soy ismi.

(Sıfat-fiil-İsim) + Sıfat

• *Oḳuġan sabiy* ***oḳumaġan adamdan ullu****du*. (K.N.S., s. 40) “Okuyan çocuk, okumayan adamdan büyüktür.”

4.1.2.1.1.1.3.4. “(F + İ^{iy})^{de} + İ” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda, belirten grup ile belirtilen öge istem ilişkisi ile birleşirler. Belirten grup, [+ça] eşitlik eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi fiil ya da fiil soylu, belirtilen ögesi isim ya da isim soylu bir sözcüktür. Bu ögeler arasında iyelik ilişkisi vardır. Belirten öge, ek almazken; belirtilen öge, iyelik eki alır.

“(F + İ^{iy})^{de} + İ”: İstem ilişkisi, belirten grubu isim, isimli

“F + İ^{iy}”: İyelik ilişkisi, belirten ögesi fiil, isimli

(Sıfat-fiil-İsim) + İsim

• ***Tuwġan cerińça cer*** *bolmaz,* ***tuwġan eliñça el*** *bolmaz*. (K.N.S., s. 24) “Doğduğun yer gibi yer olmaz, doğduğun köyün gibi köy olmaz.”

4.1.2.1.1.1.4 “İ^{de} + (İ + İ)^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge, belirtilen gruba istem-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen grup, iyelik eki alır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“İ^{de} + (İ + İ)^{iy}”: İstem-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

İsim + (Zarf-Sıfat)

• ***Kızladan em alamatı****n sayladım.* (K.M.T.S., s. 22) “Kızlardan en güzelini seçtim.”

4.1.2.1.1.1.5. “(İ + İ)^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup, belirtilen ögeye ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubu meydana getiren ögeler kendi aralarında sıralanma, istem, ilgi-iyelik ilişkisi ile farklı modifikasyonlar oluşturmaktadır.

4.1.2.1.1.1.5.1. “(İ + İ)^{il} + İ^{iy}” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki alırken; belirtilen grup, iyelik eki alır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. (İsim-İsim) + İsim; (Sıfat-İsim) + İsim; (Zarf-Sıfat) + İsim; (Zamir-İsim) + Sıfat; (Zamir-İsim) + İsim gibi varyantları bulunmaktadır.

“(İ + İ)^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-İsim) + İsim

• ***Nikolay patçahnı suratı***. (K.K., s. 13) “Nikolay padişahın resmi.” (Çar Nikolay’ın resmi)

• *…üydegisi bla* ***Türk patçahnı suratı***. (K.K., s. 13) “…karısı ile Türk padişahının resmi.”

• ***Ḳıl ḳobuznu ḳılı*** *bek tartılıb üzülürge hazır bolub turġança*… (K.K., s. 68) “Telli sazın teli çok çekilip kopmaya hazır duruyor gibi…”

• ***İvan İvanoviçni üyü*** *colnu canındadı*. (A., s. 203) “İvan İvanoviç’in evi yolun yanında.”

(Sıfat-İsim) + İsim

• *…****ullu Allahnı ḳudreti*** *bla teñizge tayaġın atıb*… (K.K., s. 22) “…büyük Allah’ın kudreti ile denize asasını atıp…”

• ***Ol cılannı başı*** *seni tübüñde*… (A.T., s. 34) “O yılanın başı senin altında…”

• *…****boz ḳozuçuḳnu anası*** *balasın izleb maḳırıb*… (K.K., s. 24) “…boz kuzucuğun annesi yavrusunu meleyerek arıyor.”

• *Tünene de* ***sarı iynekni emçegi****n cılan urġandı*. (K.K., s. 41) “Dün de sarı ineğin memesini yılan sokmuş.”

• *Apanas caralı bolġanında,* ***bu stolnu canı****nda*… (K.K., s. 79) “Apanas yaralandığında bu masanın yanında…”

• ***Ol adamnı ḳutsuzluġu*** *cüregiñe ḳorḳuw beredi*. (O.C., s. 78) “O adamın uğursuzluğu yüreğine korku veriyor.”

• *Boldu* ***carlı sabiyleni cubançı****…* (Ç.K., s. 123) “Oldu zavallı çocukların sevinci…”

• ***Bu ögüznü közleri*** *arba çarh teñli…* (B.B., s.53) “Bu öküzün gözleri araba tekeri kadar…”

• *…caşçıḳ* ***toġuzunçu Emegenni ḳolu****na tüşgenley…* (B.B., s. 52) “oğlan dokuzuncu Emegen’in eline düşünce…”

• ***Tawlu ellileni atları****n berdim*. (Ç.K., s. 103) “Dağlı köylülerin atlarını verdim.”

• ***Bir ḳawumlanı közleri*** *cılamuḳdan toldu*. (A.C., s. 7) “Bir kısım insanın (halkın) gözleri gözyaşıyla doldu.”

• ***İgi kitabnı maġanası****n caraşdırıb aḳḳasına aytadı*. (A.C., s. 9) “İyi kitabın manasını dedesine anlattı.”

• ***Eki tişirıwnu sabiyleri*** *da ḳıçırıḳdan alıb analarını butlarına çırmaladıla.* (O.C., s. 43) “İki kadının çocukları da ağlayarak annelerinin bacaklarına sarıldılar.”

• ***Carlı üynü kişdigi*** *muġur bolur.* (K.N.S., s. 106) “Fakir evin kedisi neşesiz, kederli olur.”

• ***Cañız ḳazını tüġü*** *casdıḳ çıḳmaz.* (K.N.S., s. 119) “Tek kazın tüyünden yastık çıkmaz.”

• ***Az ḳoynu ḳoyçusu*** *bla,* ***carlı üynü biyçesi*** *bet tabmazla.* (K.N.S., s. 332) “Az koyunun çobanı ile fakir evin hanımı itibar görmez.”

• ***Carawsuz aġaçnı çıġanaġı*** *ullu bolur.* (K.N.S., s. 185) “Faydasız ağacın dikeni büyük olur.”

• ***Bir süyekni üsü****nde on it talaşır.* (K.N.S., s. 101) “Bir kemiğin üstünde on köpek dalaşır.”

• ***Aman ḳızını anası*** *keleçi bolur.* (M.N.S., s. 160) “Kötü kızın annesi dünürcü olur.”

• ***Bay üynü sabiyi*** *azġın bolur,* ***carlı üynü kişdigi*** *azġın bolur.* (K.N.S., s. 354) "Zengin evin çocuğu şımarık olur, fakir evin kedisi azgın olur."

• ***Aman terekni tamırı*** *keri keter.* (K.N.S., s. 136) "Kötü ağacın kökü uzağa gider."

• ***Aman adamnı tili*** *uzun.* (K.N.S., s. 179) "Kötü adamın dili uzun(dur)."

(Zamir-İsim) + İsim

• ***Bütew elni içi****nde ḳarıwu bolġan adamlanı sögüb…* (K.K., s. 103) "Bütün köyün içinde gücü olan adamları kötüleyip…"

• ***Har adamnı nasıbı*** *başha.* (K.N.S., s. 303) "Her insanın nasibi başka(dır)."

(Zamir-İsim) + Sıfat

• ***Ol adamnı ḳutsuzluġu*** *cüregiñe ḳorḳuw beredi.* (O.C., s. 78) "O adamın iticiliği yüreğine korku veriyor."

(Zarf-Sıfat) + İsim

• *Mal keseyik,* ***em semizni biri****n keseyik*!" (D.İ.Ö., s. 94) "Hayvan keselim, en semizin birini keselim!"

4.1.2.1.1.1.5.2. "(F + İ)^{il} + İ^{iy}" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki alırken; belirtilen öge, iyelik eki alır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Basit kelime grubunun belirten ögesi fiil ya da fiil soylu bir kelimedir. (Sıfat-fiil-İsim) + İsim; (Sıfat-fiil-İsim) + Zamir; (Zarf-fiil-İsim) + İsim gibi varyantları bulunmaktadır.

"(F + İ)^{il} + İ^{iy}: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"F + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

(Sıfat-fiil-İsim) + İsim

• *Ayamadı* ***kelgen zatnı küçü****nden…* (Ay., s. 10) "Sakınmadı gelen şeyin gücünden…"

• ***Çaḳırılmaġan ḳonaḳlanı adebsizlikleri****ne seyirsinib…* (K.K., s. 36) "Çağırılmayan misafirlerin edepsizliklerine şaşırıp…"

• ***Aḳġan suwnu bereketi*** *coḳ.* (K.N.S., s. 138) "Akan suyun bereketi yok(tur)."

• ***Uçhan ḳuşnu colu*** *coḳ*. (K.N.S., s. 121) "Uçan kuşun yolu yok(tur)."

• ***Ḳaçar ḳızını közü*** *eşikde*. (K.N.S., s. 193) "Kaçacak kızın gözü kapıda(dır)."

• ***Süzülgen suwnu ḳurtu*** *köb bolur*. (K.N.S., s. 113) "Durgun suyun kurdu çok olur."

• ***Ḳüḳüregen bulutnu cawumu*** *az*. (K.N.S., s. 133) "Gürleyen bulutun yağmuru az(dır)."

(Sıfat-fiil-İsim) + Zamir

• *Kemishannı közü* ***cetgen cerni barısı****nda ḳara şinellile aylanadıla*. (O.C., s. 17) "Kemishan'ın gözünün ulaştığı yerin hepsinde siyah giyimli insanlar dolaşıyorlar."

• *Ozduradı* ***çıḳġan aşnı köbüsü****n*… (Ay., s. 30) "Geçiriyor çıkan yiyeceğin çoğunu…"

(Zarf-fiil-İsim) + İsim

• ***Köçgünçü ḳawumnu içi****nde, bomba atılġança, bir hapar çıḳdı*. (O.C., s. 105) "Göç eden topluluğun içinde, bomba atılmış gibi bir haber çıktı."

4.1.2.1.1.1.5.3. "(İ + İ) + $İ^{iy}$" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ek almazken; belirtilen öge, iyelik eki almıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögelerinin de kendi arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + İ) + $İ^{iy}$: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(Sıfat-İsim) + Sıfat

• *…barıb körürge kerekli, kim bilirsin,* ***bir cuḳ kereklisi*** *bolsa*… (K.K., s. 32) "…gidip görmeliyiz, kim bilir, bir şeye ihtiyacı olsa…"

4.1.2.1.1.1.5.4. "($İ^{il}$ + $İ^{iy}$)^{il} + $İ^{iy}$" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki alırken; belirtilen öge, iyelik eki almıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögelerinin de kendi arasında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. (İsim-İsim) + İsim; (Zamir-İsim) + İsim; (Sıfat-İsim) + İsim gibi varyantları bulunmaktadır.

“(İ^{il} + İ^{iy})^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-İsim) + İsim

• ***Çuruḳçunu ḳızını çuruġu*** *bolmaz.* (K.N.S., s. 409) “Ayakkabıcının kızının ayakkabısı olmaz.”

(Zamir-İsim) + İsim

• *…**alanı awruwlarını üsü**nden türlü türlü kitabla oḳuydu*. (A.C., s. 9) “…onların hastalıkları hakkında türlü türlü kitaplar okuyor.”

• *Ḳıyamıt **kesini caşını atı**n aytmaydı*. (K.K., s. 27) “Kıyamıt, kendi oğlunun adını söylemedi.”

(Sıfat-İsim) + İsim

• ***Amannı börkünü többesi** teşik*. (K.N.S., s. 184) “Kötünün şapkasının tepesi delik(tir).”

4.1.2.1.1.1.5.5. “(İ + İ^{iy})^{il} + İ^{iy}” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki alırken; belirtilen öge, iyelik eki almıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Basit kelime grubunun belirten ögesi ek almazken; belirtilen ögesi iyelik eki almıştır. (İsim-İsim) + İsim; (Sıfat-İsim) + İsim gibi varyantları bulunmaktadır.

“(İ + İ^{iy})^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ + İ^{iy}”: İyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-İsim) + İsim

• *Namaz etib boşab, **mamuḳ gabrayını tüymeleri**n etib…* (O.C., s. 13) “Namaz kılıp bitirip pamuk ceketinin düğmelerini ilikleyip…”

• ***Ḳayın anasını arbazı**nda Gokḳa adamlanı awañıların körüb…* (O.C., s. 48) “Kaynanasının avlusunda Gokka insanların karaltılarını görüp…”

(Sıfat-İsim) + İsim

• *Siz* ***nasıplı caşlığımı ḳuwançı****…* (D.T.T.K., s. 26) “Sizler (benim) şanslı gençliğimin sevincisiniz.”

4.1.2.1.1.1.5.6. “(İ^{de} + İ)^{il} + İ^{iy}” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki alırken; belirtilen öge, iyelik eki almıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Basit kelime grubunun belirten ögesi ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken belirtilen ögesi ek almaz.

“(İ^{de} + İ)^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ^{de} + İ”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-Sıfat) + İsim

• ***Sözge usdanı sözü*** *ortaḳ.* (K.N.S., s. 7) “Güzel konuşanın sözü ortak(tır).”

• ***Atası birni malı*** *bir,* ***anası birni canı*** *bir.* (K.N.S., s. 268) “Babası birin malı, annesi birin canı bir(dir).”

4.1.2.1.1.1.5.7. “(İ^{de} + İ) + İ^{iy}” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ek almazken; belirtilen öge, iyelik eki almıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Basit kelime grubunun belirten ögesi ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen ögesi ek almaz.

“(İ^{de} + İ) + İ^{iy}”: İyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ^{de} + İ”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(Zamir-Sıfat) + İsim

• *Busaġatda* ***andan ullu borçubuz*** *coḳdu*. (A., s. 52) “Şimdi ondan büyük borcumuz yok.”

(İsim-Edat) + İsim

• ***Hantına köre tuzu, üyüne köre ḳızı***. (N.S.A.Ç.S., s. 134) "Yemeğine göre tuzu, evine göre kızı."

4.1.2.1.1.1.5.8. "(İ^{il} + İ)^{il} + İ^{iy}" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki alırken; belirtilen öge, iyelik eki almıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögelerinin de kendi arasında ilgi ilişkisi bulunmaktadır. Basit kelime grubunun belirten ögesi ilgi hâl eki alırken; belirtilen ögesi ek almaz.

"(İ^{il} + İ)^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ^{il} + İ:": İlgi ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(Zamir-İsim) + İsim

• ***Bizni üyün şorbatı****nda*… (B.Ç., s. 3) "Bizim evin saçağında (çatı)…"

4.1.2.1.1.1.5.9. "(İ^{iy} + İ)^{il} + İ^{iy}" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki alırken; belirtilen öge, iyelik eki almıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında da iyelikli sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Basit kelime grubunun belirten ögesi iyelik eki alırken; belirtilen ögesi ek almaz. (İsim-İsim) + İsim; (İsim-Sıfat) + İsim gibi varyantları bulunmaktadır.

"(İ^{iy} + İ)^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ^{iy} + İ": İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-İsim) + İsim

• ***Eli coḳnu kölü*** *coḳ.* (K.N.S., s. 7) "Köyü olmayanın yüreği yok(tur)."

• ***İşi barnı aşı*** *bar.* (K.N.S., s. 48) "İşi olanın aşı var(dır)."

• ***Ḳonaġı coḳnu şohu*** *coḳ.* (K.N.S., s. 6) "Misafiri olmayanın arkadaşı yok(tur)."

(İsim-Sıfat) + İsim

• ***Awzu amannı awzu****nda it ölür.* (K.N.S., s. 344) "Ağzı pisin ağzında köpek ölür."

• ***Ceri baynı eli*** *bay.* (K.N.S., s. 135) "Toprağı zenginin köyü zengin(dir)."

4.1.2.1.1.1.5.10. "(İ^{de} + İ^{iy})^{il} + İ^{iy}" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda, belirten grup ile belirtilen öge istem-iyelik ilişkisi ile birleşirler. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında da istem-iyelik ilişkisi vardır.

"(İ^{de} + İ^{iy})^{de} + İ^{iy}": İstem-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ^{de} + İ^{iy}": İstem-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-Sıfat-fiil) + Zarf

• …***üyge keterini üsü****nden Ḳıyamıtnı caş Ḳandawur bla söleşib*… (K.K., s. 37) "…eve gitmesinin hakkında Kıyamıt'ın oğlu Kandavur ile konuşup…"

4.1.2.1.1.1.5.11. "(F + İ^{iy})^{il} + İ^{iy}" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ile belirtilen öge ilgi-iyelik ilişkisi ile birleşirler. Belirten grup, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi fiil ya da fiil soylu, belirtilen ögesi isim ya da isim soylu bir sözcüktür. Bu ögeler arasında iyelik ilişkisi vardır.

"(F + İ^{iy})^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"F + İ^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

(Sıfat-fiil-İsim) + İsim

• *Ḳanamat,* ***caşağan cerini tögeregi****nde ne bolğanına ḳarab*… (K.K., s. 66) "Kanamat yaşadığı yerin çevresinde ne olduğuna bakıp…"

4.1.2.1.1.1.6. “İ^{il} + (İ + İ)^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde, belirten öge belirtilen gruba ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirtilen grubu meydana getiren ögeler farklı bağlantı yöntemleri ile birbirine bağlanabilmektedir.

4.1.2.1.1.1.6.1. “İ^{il} + (İ + İ)^{iy}” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten öge, belirtilen gruba ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâl eki alırken; belirtilen grup, iyelik eki almıştır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögelerinin de kendi arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Basit kelime grubunun hem belirten ögesi hem belirtilen ögesi ek almaz. İsim + (İsim-İsim); İsim + (Sıfat-İsim); Zamir + (Sıfat-İsim); İsim + (Sıfat-Zamir) gibi varyantları bulunmaktadır.

“İ^{il} + (İ + İ)^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

İsim + (İsim-İsim)

• ***Adamnı ana tili*** *anası kibik*. (K.N.S., s. 431) “İnsanın ana dili annesi gibi(dir).”

• *Adamnı nasıbı* ***adamnı ata curtu****du*. (K.N.S., s. 22) “İnsanın şansı, insanın ana yurdudur.”

• *Ana* ***üynü kün carığı****.* (K.N..S., s. 272) “Anne, evin gün ışığı(dır).”

• ***Terezeçikni temir çıbıḳları****na ḳablanıb*… (O.C., s. 63) “Küçük pencerenin demir parmaklıklarına kapaklanıp…”

İsim + (Sıfat-İsim)

• *Bilimi, oḳuwu bolġan adamla* ***ḳomendantnı ḳanlı cawları****dıla.* (O.C., s. 105) “Eğitimli, aydın insanlar komutanın kanlı düşmanlarıdırlar.”

• *Siz* ***cüregimi ahşı umutları***… (D.T.T.K., s. 26) “Siz yüreğimin iyi umutları…”

• …***tekeni bir müyüzü****ne ḳonñandı*. (B.B., s. 55) “…tekenin bir boynuzuna konmuş.”

• ***Ḳıyamıtnı cüz közü*** *bardı, ḳoymay tabar*. (K.K., s. 47) “Kıyamıt’ın yüz gözü var, bırakmaz bulur.”

• …***awuzunu eki ḳıyırı****nda eki altın tişi cıltıra*… (K.K., s. 78) "…ağzının eki kenarında iki altın dişi parlayarak…"

• *Alay ese* ***Goḳḳanı eki culduzu*** *bolurġa kerekdi*. (O.C., s. 63) "Öyleyse Gokka'nın iki yıldızı olması gerek."

• *…ullu Ḳaraçay bıçaḳnı sermeb alıb,* ***ayünü cumuşaḳ bıdırı****n sıldı*. (A.C., s. 10) "…büyük Karaçay bıçağı kapıp alıp, ayının yumuşak karnını kesti."

• *…bir colda* ***Ḳıyamıtnı kiçi caşı****…* (K.K., s. 16) "…bir yolda Kıyamıt'ın küçük oğlu…"

• ***Baynı har künü*** *bayram bolur*. (N.S.A.Ç.S., s. 16) "Zenginin her günü bayram olur."

• ***Börünü bir künü*** *aç, bir künü toḳ*. (N.S.A.Ç.S., s. 39) "Kurdun bir günü aç, bir günü tok(tur)."

• ***Hıynıçını eki ülüşü*** *başına*. (K.N.S., s. 326) "Büyücünün iki hissesi başına(dır)."

• ***Nasıblını eki cuwuġu*** *bir kün kelir,* ***nasıbsızını eki borçu*** *bir kün kelir.* (K.N.S., s. 302) "Nasiplinin iki akrabası aynı gün gelir; nasipsizin iki borcu aynı gün gelir."

• ***Cigitni citi közleri****,* ***matuhnu tabsız sözleri***. (K.N.S., s. 208) "Yiğidin keskin gözleri, tembelin yakışıksız sözleri."

• ***Ḳızını bir ayaġı*** *bosaġada.* (K.N.S., s. 194) "Kızın bir ayağı kapı eşiğinde(dir)."

Zamir + (Sıfat-İsim)

• *Büġün* ***seni ullu künüñ****dü*. (A., s. 8) "Bugün senin büyük günün(dür)."

• *Men saña ḳurman bolayım, sen* ***meni baġalı ḳonaġım***. (K.K., s. 17) "Ben sana kurban olayım, sen benim kıymetli misafirim."

İsim + (Sıfat-Zamir)

• ***Ḳatınlanı bir ḳawumu****, söznü artı boşalġınçı…* (K.K., s. 8) "Kadınların bir kısmı, konuşmasını bitirinceye kadar…"

4.1.2.1.1.1.6.2. "İ + (İ + İ)^{iy}" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten öge, belirtilen gruba iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge, ek almazken; belirtilen grup, iyelik eki almıştır. Belirtilen grubu meydana getiren basit

kelime grubunun ögelerinin de kendi arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Basit kelime grubunun hem belirten ögesi hem de belirtilen ögesi ek almaz.

"İ + (İ + İ)^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Sıfat + (Sıfat-İsim)

• …*awuzunu eki kıyırında* ***eki altın tişi*** *cıltıray*… (K.K., s. 78) "…ağzının eki kenarında iki altın dişi parlayarak…"

4.1.2.1.1.1.6.3. "İ^{il} + (F + İ)^{iy}" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda, belirten öge belirtilen gruba ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâl eki alırken; belirtilen grup, iyelik eki almıştır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögelerinin de kendi arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Basit kelime grubunun hem belirten ögesi hem belirtilen ögesi ek almaz; belirten ögesi fiil ya da fiil soylu bir kelimedir. İsim + (Sıfat-fiil-İsim); Zamir + (İsim-fiil-İsim) gibi varyantları bulunmaktadır.

"İ^{il} + (F + İ)^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"F + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

İsim + (Sıfat-fiil-İsim)

• …***avtomatını çartlağan tawuşu*** *eştildi*. (A., s. 293) "…tüfeğin patlayan sesi duyuldu."

• ***Ḳanamatnı süygen nögerleri*** *allına çıkdıla*. (K.K., s. 31) "Kanamat'ın sevdiği arkadaşları önüne çıktı."

• …***caşçıḳnı cılağan tawuşu*** *uzaḳda ḳozu maḳırğan tawuş kelgença, ḳulağına keldi*. (K.K., s. 7) "…oğlanın ağlama sesi uzakta kuzu meleme sesi gelir gibi, kulağına geldi."

• *Bir kesek turğanlay,* ***ḳoylanı soluğan tawuşları****na Temurḳa örge ḳobhanında inçigi çançarğa ḳaldı*. (K.K., s. 41) "Biraz zaman geçince koyunların soluk seslerine Temurka birden bire ayağa kalınca ayak bileği yine sancıdı."

• ***Ḳanamatnı turğan ceri****n men bileme*. (K.K., s. 45) "Kanamat'ın durduğu yeri ben biliyorum."

• ***Apsatı[61]nı berir künü*** *süt kibik, bermez kününde aylandıradı it kibik*. (K.N.S., s. 460) "Apsatı'nın vereceği gün süt gibi, vermeyeceği gününde gezdirir köpek gibi(dir)."

Zamir + (İsim-fiil-İsim)

• *Süygençigim,* ***meni caşaw culduzum***… (At., s. 19) "Sevgilim, benim yaşam yıldızım…"

4.1.2.1.1.1.7. "(İ + İ)^{de} + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde, belirten grup belirtilen ögeye istem-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirtilen grubu meydana getiren ögeler farklı bağlantı yöntemleri ile birbirine bağlanabilmektedir.

4.1.2.1.1.1.7.1. "(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + İ^{iy}" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda, belirten grup ile belirtilen öge istem-iyelik ilişkisiyle birleşirler. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, iyelik eki alır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır.

"(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + İ^{iy}": İstem-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-İsim) + İsim

• ***Goḳḳanı butunda carası*** *iyne bla çançhança çançdı*. (O.C., s. 59) "Gokka'nın bacağındaki yarası iğne batar gibi sancıdı."

4.1.2.1.1.2. Belirteni Fiil Olan, İsimli, İsimlik Kelime Grupları

Belirten ögesi fiil ya da fiil soylu olan üç ögeli kelime grubunun belirtilen ögesi isim ya da isim soyludur. Bu grup cümlede/bağlamda isim özelliğindedir ve cümlede/bağlamda özne, nesne, tümleç ve yüklem görevinde bulunmaktadır. Bu tür kelime gruplarının birleşmelerinde ilgi-iyelik, sıralanma, istem ilişkileri kullanılmaktadır.

---

[61] Av tanrısı.

4.1.2.1.1.2.1. "(İ + F) + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde, belirten grup ve belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grup ve belirtilen öge ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit grubun ögeleri arasında istem, iyelik ilişkisi, iyelikli sıralanma ilişkisi ile kurulan farklı modifikasyonlar bulunmaktadır.

4.1.2.1.1.2.1.1. "(İ + F) + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Basit grubun belirten ögesi isim ya da isim soylu bir sözcük, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. (İsim-Sıfat-fiil) + İsim; (Zamir-Sıfat-fiil) + İsim; (Sıfat-Sıfat-fiil) + İsim; (Zarf-Sıfat-fiil) + İsim varyantları bulunmaktadır. ***men körgen cer*** "benim gördüğüm yer"; ***sen aythan söz*** "senin söylediğin söz"; ***ol bergen açha*** "onun verdiği para"; ***biz caşaġan üy*** "bizim yaşadığımız ev"; ***siz barġan col*** "sizin gittiğiniz yol"; ***ala aşathan hant*** "onları yedirdikleri yemek"

"(İ + F) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

(İsim-Sıfat-fiil) + İsim

• *Ey sizge,* ***ḳan içgen ḳanlıla****, meni bir kölüm…* (K.K., s. 42) "Ey size, kan içen kanlılar, benim bir gönlüm…"

• *Caşçıḳnı atası, ne eteyik,* ***Allah bergen ḳıyınlıḳ****nı költürmey amalıbız coḳdu*. (K.K., s. 45) "Oğlanın babası, ne yapalım Allah'ın verdiği zorluğu kaldıramayacak halimiz yok."

• *…****ḳan içgen gıbıla****, deb açıwdan tişlerin ḳısıb…* (K.K., s. 67) "…kan içen keneler, diye acıdan dişlerini sıkıp…"

• *…allına kelib,* ***el bergen comaḳla****nı ayta tursaḳ*. (K.K., s. 77) "…önüne gelip, memleketin verdiği bilmeceleri söylesek."

• *…andan beri* ***sohan küygen iyis*** *urub…* (K.K., s. 78) "…ondan beri soğanın yanmış kokusu vurup…"

• ***Goḳḳa barġan cer****de cer üyçükle coḳdula.* (O.C., s. 150) "Gokka'nın gittiği yerde tek katlı evler yok."

• ***Ḳar cawġan şahar****da tişirıw cırlab*… (Ç.K., s. 9) "Kar yağan şehirde kadın şarkı söyleyip…"

• …***ayaḳ basar cer*** *coḳdu*. (A.C., s. 4) "…ayak basacak yer yok."

• ***Köget berlik terekle****ni ösdüre*… (D.T.T.K., s. 11) "Meyve verecek ağaçları büyüterek…"

• …*caş* ***ḳız kirgen üy****ge barıb*… (A.T., s. 34) "…oğlan kızın girdiği eve gidip…"

• *Da, Goşa, iymanlı bol,* ***akıl bergen zatla****nı aytasa*. (A.C., s. 49) "Goşa, imanlı ol, akıl veren şeyleri söylüyorsun."

• ***Aymuş degen ḳoyçu*** *caşnı mahtalıb/Aytıladı taw ellede haparı*… (Ay., s. 3) "Aymuş denen çoban övülüp/Söyleniyor dağ köylerinde haberi…"

• ***Cuḳu degen zat****nı atıb üyünden*… (Ay. s. 10) "Uyku denen şeyi atıp evinden…"

• ***Üy işlegen balta*** *eşikde ḳalır.* (K.M.N.S., s. 185) "Ev yapan balta kapı dışında kalır."

• ***Birlik bolmaġan cer****de nasıb bolmaz.* (M.N.S., s. 23) "Birlik olmayan yerde nasip olmaz."

• ***Ḳonaḳ süymegen ḳonaḳbay*** *eşik allında soruw alır.* (N.S.A.Ç.S., s. 21) "Misafir sevmeyen ev sahibi kapı önünde sorguya çeker. (İçeri almaz meşgul eder)."

• ***Sabiy bolġan üy****de ḳonaḳ catmaz.* (K.N.S., s. 280) "Çocuk olan evde misafir yatmaz."

• ***Bal tamġan til****den uw da tamadı*. (M.N.S., s. 19) "Bal damlayan dilden zehir de damlar."

• ***Hans kesgen saban*** *sabançını tanıtır.* (N.B.T.H.K.A., s. 57) "Ot bürümüş tarla, sahibini tanımlar."

(Zamir-Sıfat-fiil) + İsim

• … *bu* ***men aythan zat****...* (K.K., s. 24) "…bu benim söylediğim şey…"

• *Allah* ***kesi bergen can****ın kesi alġınçı, bir zat bolmaydı*. (K.K., s. 38) "Allah kendi verdiği canı kendi alıncaya kadar, bir şey olmuyor."

• *Sen* ***men bergen soruwġa*** *nek cuwab etmeyse*? (A.C., s. 50) "Sen benim sorduğum soruya niye cevap vermiyorsun?"

• *Cıyırma cılnı* ***men barġan col****…* (At., s. 50) "Yirmi yıl benim gittim yol…"

(Sıfat-Sıfat-fiil) + İsim

• *Salam senñe,* ***cañı çıḳġan kün****…* (At., s. 54) "Selam sana, yeni çıkan güneş…"

• *…****bay bolġan üy****ge kirgendi*. (A.T., s. 35) "…zengin olan eve girdi."

• *…bıla biznikile bolurla da, dese da bıllay* ***ḳara kiyinñen asker****ni bügünñe deri kesini caşawunda körmegendi…* (O.C., s. 14) "…bunlar bizimkilerdir dese de böyle siyah giyinen askeri bugüne kadar hayatında görmemiştir."

(Zarf-Sıfat-fiil) + İsim

• ***Ḳündüz işlegen adam*** *keçe ırahat…* (Ç.K., s. 71) "Gündüz çalışan insan gece rahat…"

4.1.2.1.1.2.1.2. "(F + F) + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Basit grubun hem belirten ögesi hem de belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür.

"(F + F) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"F + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

(Zarf-fiil-Sıfat-fiil) + İsim

• ***Sorulub etilgen işde*** *soḳuranıw bolmaz*. (K.N.S., s. 149) "Sorup yapılan işte pişmanlık olmaz."

• ***Çaḳırılmay kelgen ḳonaḳ*** *keterin sormaz*. (K.N.S., s. 281) "Davet edilmeyen misafire ne zaman gideceği sorulmaz."

• ***Bildirib kelgen cawdan*** *ḳorḳma,* ***bildirmey kelgen cawdan*** *ḳorḳ*. (K.N.S., s. 32) "Haber verip gelen düşmandan korkma, haber vermeden gelen düşmandan kork."

• *…emegenle caşçıḳnı* ***ḳaynay turġan ḳazanña*** *atarġa tebirep tura edile*. (B.B., s. 52)"…emegen oğlanı kaynamaya devam eden kazana atmaya hazırlanıyorlar."

• …***atılmay ḳalġan taşla****nı ocaḳ canına…* (K.K., s. 49) "…atılmadan kalan taşları ocağın yanına…"

• …***açılıb turġan eşik****den ḳaradı*. (K.K., s. 72) "…açılmış olan kapıdan baktı."

• …***bişe turġan hıçınla****nı*[62] *körmegen kibik etib*… (A.T., s. 35) "…pişmekte olan hıçınları görmemiş gibi yapıp…"

(Zarf-fiil-Zarf-fiil) + Sıfat

• *…**barıb körürge kerekli**, kim bilirsin, bir cuḳ kereklisi bolsa…* (K.K., s. 32) "…gidip görmemiz gerek, kim bilir, bir şeye ihtiyacı varsa…"

4.1.2.1.1.2.1.3. "(İ^{de} + F) + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında da istem ilişkisi bulunmaktadır. Basit grubun belirten ögesi isim ya da isim soylu bir sözcük, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. (İsim-Sıfat-fiil) + İsim; (Sıfat-Sıfat-fiil) + Sıfat; (Zamir-Sıfat-fiil) + İsim varyantları bulunmaktadır.

"(İ^{de} + F) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

(İsim-Sıfat-fiil) + İsim

• *Sen **igilikni bilgen adam** bolsan*… (K.K., s. 26) "Sen iyiliği bilen insan olsan…."

• …***köllerine kelgen zatla****nı, tartınıb, bir birine aytolmay turdula*… (K.K., s. 137) "…gönüllerine gelen şeyleri, çekinip birbirine söyleyemeden durdular."

• ***Anasın acaşdırġan ḳozu** ḳoylanı arasına kirirge küreşib maḳıradı*. (K.K., s. 41) "Annesini kaybeden kuzu koyunların arasına girmeye uğraşıp meledi."

• …***bıltırdan ḳalġan cünler****in iyirtib*… (K.K., s. 59) "…geçen seneden kalan yünleri eğirtip…"

[62] Karaçay-Malkar Türklerine ait bir börek.

• *Ķıyamıtlağa* ***cumuşha cürügen ķatınla*** *mağa*… (K.K., s. 60) “Kıyamıtlara eve işlerine yardıma giden kadınlar bana…”

• …***ķayadan ķobhan taş****nı költürdü*. (K.K., s. 67) “…kayadan ayrılan taşı kaldırdı.”

• …***hamamdan çıķġan adamla****nı*... (O.C., s. 78) “…hamamdan çıkan insanları…”

• ***Suwġa tüşgen taş***... (O.C., s. 92) “Suya düşen taş…”

• ***Ķışha ayırılġan gardoşla****dan*… (A., s. 146) “Kışa ayrılan patateslerden…”

• *Abdullanı imbaşında* ***carasından kelgen ķan****ı*… (A., s. 348) “Abdullah’ın omzunda yarasından gelen kanı…”

• ***Ķırġıstandan kelgen ķağıt*** *meni esimi alıb*… (A., s. 367) “Kızgızistan’dan gelen belge benim aklımı alıp…”

• ***Butuna tüşgen cara*** *aşlanıb*… (At., s. 53) “Bacağına düşen yara kötüleşip…”

• ***Sabanlanı cılıthan kün****müse sen*? (Ç.K., s. 68) “Tarlaları ısıtan güneş misin sen?”

• …***açdan ölgen adamla****nı otda*... (A.C., s. 4) “…açlıktan ölen insanları ateşte… ”

• …***halķġa cetgen azabla****nı körüb ķıynaldı*. (A.C., s. 3) “…halka edilen eziyetleri görüp acı çekti.”

• …***ķonağından caşırġan zatları*** *açıķ bolġanına ķonaķbay bek ıylıķġandı*. (A.T., s. 35) “…misafirinden sakladığı şeylerin ortaya çıkmasına ev sahibi çok utanmış.”

• …*keçeni awurluġu ketib,* ***tawdan urġan suwuķ*** *ayaz uyatdı*. (K.K., s. 54) “…gecenin ağırlığı gidip, dağdan vuran soğuk ayaz uyandırdı.”

• *Sen* ***igilikni bilgen adam*** *bolsañ*… (K.K., s. 26) “…sen iyiliği bilen insan olsan…”

• …***nartühden toyġan guguruk****, bir da ķıçırır köllü bolmay*… (K.K., s. 7) “…mısıra doymuş horoz bir kere daha öttü ve gönlü olmadan”

• ***İbragimge etilgen artıķlıķ****nı ızına ķaytarır zat aytmadı*. (K.K., s. 8) “İbrahim’e yapılan kötülüklere karşılık olacak bir şey söylemedi.”

• ***Tışından kelgen adam*** *mında taş kübürge tüşgença boladı*. (K.K., s. 8) “Dışarıdan gelen insan burada taş sandığa düşmüş gibi olur.

• ***Sütden toyġan ulaķ*** *tekeça, taşdan taşha sekiredi*. (N.S.A.Ç.S., s. 50) “Sütten doymuş oğlak, teke gibi taştan taşa zıplıyor.”

• ***Ornundan çıḳġan it****ni börü aşar*. (K.N.S., s. 105) “Yerinden ayrılan köpeği kurt yer.”

• ***Adamdan ḳalġan süyek****ni it aşar,* ***itden ḳalġan süyek****ni kim aşar*? (K.N.S., s. 335) “İnsandan kalan kemiği köpek yer, köpekten kalan kemiği kim yer?”

• *O,* ***umutça aġarġan tawla***! (Ç.K., s. 23) “O umut gibi beyazlaşan, parlayan dağlar.”

(Sıfat-Sıfat-fiil) + Sıfat

• ***Aḳıllıdan tuwġan teli****ge teli deme,* ***teliden tuwġan aḳıllı****ġa aḳıllı deme.* (K.N.S., s. 233) “Akıllıdan doğan deliye deli deme, deliden doğan akıllıya akıllı deme.”

(Zamir-Sıfat-fiil) + İsim

• ***Menñe kelgen hata****nı tilim keltirgendi*. (K.N.S., s. 344) “Bana gelen hatayı dilim getirmiş.”

4.1.2.1.1.2.1.4. “(F^{de} + F) + İ” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda, belirten öge ve belirtilen grup istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Basit kelime grubunda belirten öge fiil ya da fiil soylu, belirtilen öge isim ya da isim soylu bir kelimedir. (İsim-fiil-Sıfat-fiil) + İsim; (Sıfat-fiil-Sıfat-fiil) + İsim gibi varyantları bulunmaktadır.

“(F^{de} + F) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

“F^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

(İsim-fiil-Sıfat-fiil) + İsim

• ***Añılawsuzġa aytılġan söz*** *eşekni kulağına kobuz sokġan kibikdi*. (K.M.T.S., s. 45) “Anlayışsıza söylenen söz, eşeğin kulağına müzik sesi gibi gelir.”

(Sıfat-fiil-Sıfat-fiil) + İsim

• ***Ḳorḳġandan ölgen ayü****nü attya kesi da körgendi.* (A.C., s. 15) “Korkudan ölen ayıyı büyükbaba kendi de görmüş.”

• ***Bolluḳnu bilgen Allah****dı.* (K.N.S., s. 5) “Olacağı bilen Allah’tır.”

• ***Urunurġa süygen adam*** *işsiz ḳalmaz.* (K.N.S., s. 55) "Çalışmayı seven adam işsiz kalmaz."

4.1.2.1.1.2.1.5. "(İ^{iy} + F) + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında da iyelikli sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Basit grubun belirten ögesi isim ya da isim soylu bir sözcük, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür.

"(İ^{iy} + F) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ^{iy} + F: İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

(İsim-Sıfat-fiil) + İsim

• …***közüm körgen zat****ha iynanmay*. (A.C., s. 55) "…gözümün gördüğü şeye inanmıyor."

• ***Haparıñ bolmaġan işge*** *ne onow etallıḳsa*? (A.C., s. 56) "Haberin olmayan işe niye akıl veriyorsun?"

• ***Caşı bolmaġan üy*** *tüb bolur.* (K.N.S., s. 192) "Oğlan çocuğu olmayan ev yok olur."

• *Ḳannı körse* ***kölü ketgen Adurhay***[63] . (K.N.S., s. 211) "Kanı görse bayılan Adurhay(dır)."

• ***Hatası bolġan kiştik*** *eşik tawuşdan ḳorḳadı*. (N.S.A.Ç.S., s. 134) "Hatası olan kedi, kapı sesinden korkar."

• ***Başı ezilmegen cılan*** *ölmez.* (N.B.T.H.K., s. 33) "Kafası ezilmeyen yılan ölmez."

4.1.2.1.1.2.1.6. "(F^{de} + F) + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime

[63] Karaçay-Malkarların atalarından biri.

grubunun ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Basit grubun hem belirten ögesi hem de belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür.

"(F^{de} + F) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"F^{de} + F: İstem ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

(İsim-fiil-Sıfat-fiil) + İsim

• ***Sürüwden ayırılġan ķoy****nu börü aşar.* (N.S.A.Ç.S., s. 125) "Sürüden ayrılan koyunu kurt yer.

4.1.2.1.1.2.2. "F + (İ + İ)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge, belirtilen gruba sıralanma yöntemi ile bağlanmıştır. Belirten öge de belirtilen grup da ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit grubun ögeleri arasındaki ilişkiyi gösteren farklı modifikasyonlar bulunmaktadır.

4.1.2.1.1.2.2.1. "F + (İ + İ)" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten öge, belirtilen gruba sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirten öge de belirtilen grup da ek almaz. Zarf-fiil + (İsim-İsim); Zarf-fiil + (Sıfat-İsim); Sıfat-fiil + (Sıfat-İsim) gibi varyantları bulunmaktadır.

"F + (İ + İ)": Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarf-fiil + (İsim-İsim)

• *Sürüwleni* ***ürķütüwçü taw ķuşla****/Uçadıla cuk körmeyin tawlada…* (Ay., s. 20) "Sürüleri ürküten dağ kuşları/uçuyorlar bir şey görmeden dağlarda…"

Zarf-fiil + (Sıfat-İsim)

• *Seni atañ* ***alınıwçu bir adam****dı.* (K.M.T.S., s. 2) "Senin baban tez canlı bir adamdır."

Sıfat-fiil + (Sıfat-İsim)

• ***Tanımaġan eki it*** *börünü körse tanışır.* (K.N.S., s. 252) "Birbirini tanımayan iki köpek kurdu görse tanışır."

4.1.2.1.1.2.2.2. “F + (İ + İ^{iy})” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten öge, belirtilen gruba sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Belirten öge, ek almazken; belirtilen öge, iyelik eki alır.

“F + (İ + İ^{iy})”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

“İ + İ^{iy}”: İyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Sıfat-fiil + (İsim-İsim)

• ...***kellik ḳuwanç künleri***… (D.T.T.K., s. 17) “…gelecek sevinç günleri…”

4.1.2.1.1.2.3. “(İ + F)^{de} + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup, belirtilen ögeye istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Ögeler ek almaz.

“(İ + F)^{de} + İ”: İstem ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

İsim + (Sıfat-fiil-İsim)

• *Körmedim* ***sensiz ḳalġandan ḳıyın****nı*… (Ç.K., s. 54) “Görmedim sensiz kalmaktan zorunu…”

4.1.2.1.1.2.4. “(İ + F)^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup, belirtilen ögeye ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki alırken; belirtilen öge, iyelik eki almıştır. Bu yapı tipinin farklı modifikasyonları bulunmaktadır.

4.1.2.1.1.2.4.1. “(İ + F)^{il} + İ^{iy}” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki alırken; belirtilen öge, iyelik eki almıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Bu ögeler arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“(İ + F)^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

(İsim-Sıfat-fiil) + İsim

• ***İş etgenni cüregi*** *toḳ.* (K.N.S., s. 52) “İş yapanın yüreği tok(tur).”

• ***Ayıb etgenni ayıbı*** *coḳ.* (N.S.A.Ç.S., s. 78) “Terbiyesizlik edenin ayıbı yok(tur).”

4.1.2.1.1.2.4.2. “(İ + F) + İ^{iy}” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ek almazken; belirtilen öge, iyelik eki almıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Bu ögeler arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“(İ + F) + İ^{iy}”: İyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

(İsim-Sıfat-fiil) + İsim

• …***açı uluġan tawuşları*** *bla sılcırab*… (A., s. 175) “…acı uluma sesiyle sıyrılarak…”

• *Sürüb kelib* ***suw içirgen cağası/*** *Taw kölleni cağaları bolġandı*. (Ay., s. 5) “Akıp gelip su içiren kıyısı/dağ göllerinin kıyıları olmuş.”

(Sıfat-Sıfat-fiil) + İsim

• *Caşawnu* ***kemsiz süygen cüregim***. (At., s. 45) “Hayatı gönülden seven yüreğim.”

• …***başha tabhan zatları*** *coḳdu.* (K.K., s. 19) “…başka istedikleri (bir) şeyleri yok.”

(Zarf-Sıfat-fiil) + İsim

• *Terek,* ***bek süygen zatıñ*** *nedi*? (Ç.K., s. 11) “Ağaç, çok sevdiğin şey nedir?”

4.1.2.1.1.2.4.3. “(İ^{de} + F)^{il} + İ^{iy}” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki alırken; belirtilen öge, iyelik eki almıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Bu ögeler arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. (İsim-Sıfat-fiil) + İsim; (İsim-Sıfat-fiil) + Sıfat; (İsim-Sıfat-fiil) + Zarf gibi varyantları vardır.

“(İ^{de} + F)^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

(İsim-Sıfat-fiil) + İsim

• ***Colġa çıḳġannı ızı****ndan ḳıçırma*. (K.N.S., s. 452) “Yola çıkanın peşinden bağırma.”

• ***İşden ḳorḳġannı nasıbı*** *bolmaz*. (K.N.S., s. 48) “İşten korkanın nasibi olmaz.”

(İsim-Sıfat-fiil) + Sıfat

• *İçden çıḳġan tuşmannı biri,* ***tışından kelgenni miñi****nden aman.* (K.N.S., s. 329) “İçerden çıkan düşmanın biri, dışardan gelenin bininden kötü(dür).”

(İsim-Sıfat-fiil) + Zarf

• ***Ölümden ḳalġannı ertdeni*** *aşhı*. (K.N.S., s. 246) “Ölümden kurtulanın sabahı iyi(dir).”

4.1.2.1.1.2.4.4. “(İ^{de} + F) + İ^{iy}” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ek almazken; belirtilen öge, iyelik eki almıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Bu ögeler arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. (İsim-Sıfat-fiil) + İsim; (Zamir-Sıfat-fiil) + İsim gibi varyantları bulunmaktadır.

“(İ^{de} + F) + İ^{iy}”: İyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

(İsim-Sıfat-fiil) + İsim

• *…ullu bıçağın teşib,* ***ızından kelgen ķulluķçusu****na berdi*. (K.K., s. 11) "…büyük bıçağını çıkarıp peşinden gelen hizmetçisine verdi."

• ***Askerge barırġa razılıġım****a ķaġıt cazıb bereme*. (A., s. 29) "Askere gitmeye razı olduğuma dair evrak yazıp veriyorum."

(Zamir-Sıfat-fiil) + İsim

• ***Andan kalġan oñubuz****nu ķoyġanbız*. (Ay., s. 29) "Ondan kalan fikirlerimizi bıraktık."

4.1.2.1.1.2.4.5. "(İ^{iy} + F)^{il} + İ^{iy}" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki almıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Bu ögeler arasında da iyelikli sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. (İsim-Sıfat-fiil) + İsim; (Sıfat-Sıfat-fiil) + Sıfat gibi varyantları bulunmaktadır.

"(İ^{iy} + F)^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ^{iy} + F": İyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

(İsim-Sıfat-fiil) + İsim

• ***Caşı bolmaġannı üyü*** *tüb bolur*. (K.N.S., s. 266) "Oğlu olmayanın evi yok olur."

(Sıfat-Sıfat-fiil) + Sıfat

• ***Eskisi bolmaġannı cañısı*** *da bolmaz*. (K.N.S., s. 163) "Eskisi olmayanın yenisi de olmaz."

4.1.2.1.1.2.4.6. "(F + F)^{il} + İ^{iy}" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki almıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun hem belirten hem belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Bu ögeler arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(F + F)^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"F + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

(Zarf-fiil-Sıfat-fiil) + İsim

• ***İşley bilmegenni işi*** *boşalmaz*. (K.N.S., s. 61) "Çalışmayı bilmeyenin işi bitmez."

4.1.2.1.1.2.4.7. "(İ + F^{iy})^{il} + $İ^{iy}$" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki almıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Bu ögeler arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + F^{iy})^{il} + $İ^{iy}$": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

(Zamir-Sıfat-fiil) + Sıfat

• …***ḳayrı ketgenini belgisizligi*** *Hasannı ḳıynadıla*. (A., s. 52) "…nereye gittiğinin belirsizliği Hasan'ı üzdü."

(Sıfat-Sıfat-fiil) + İsim

• *…boyu da* ***ullu bolġanını sebebi****nden, İbragimni tübüne salıb, ayawsuz etib, aşhı tüygendi.* (K.K., s. 8) "… boyu da uzun olması sebebiyle İbrahim'i altına alıp, gözünün yaşına bakmadan, iyi dövmüş."

4.1.2.1.1.2.5. "F^{il} + (F + İ)^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge, belirtilen gruba ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâl eki; belirtilen grup, iyelik eki almıştır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Bu ögeler arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"F^{il} + (F^{de} + İ)^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

"F + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

Sıfat-fiil + (Sıfat-fiil-İsim)

• *…andan arı ol* ***ölgenni etgen işleri****n sanab tebreydile*. (K.K., s. 8) "…ondan sonra o ölenin yaptığı işleri saymaya başlıyorlar."

4.1.2.1.1.2.6. "(İ^{de} + F) + İ^{de}" Yapı Tipi

Bu modifikasyonda belirten grup ile belirtilen öge sıralanma-istem ilişkisi ile birleşir. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Bu ögeler arasında istem ilişkisi vardır.

"(İ^{de} + F) + İ^{de}": Sıralanma-istem ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

İsim + (Sıfat-fiil-İsim)

• ***Stambulçuladan[64] ḳalġan kişdikça***. (K.N.S., s. 309) "İstanbulculardan kalmış kedi gibi(dir)."

4.1.2.1.1.3. Belirteni İsim Olan, İsimli, Belirtmelik Kelime Grupları

Üç ögeli kelime grubunun hem belirten ögesi hem de belirtilen ögesi de isim ya da isim soylu bir sözcüktür. Belirtmelik kelime grupları sıfatlık ve zarflık olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Sıfatlık kelime grupları cümlede/bağlamda sıfat; zarflık kelime grupları cümlede/bağlamda zarf görevinde kullanılmaktadır. Bu tür kelime gruplarının birleşmelerinde ilgi-iyelik, sıralanma, istem, iyelik, ilişkileri kullanılmaktadır.

4.1.2.1.1.3.1. "(İ + İ) + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup, belirtilen ögeye sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubun ögeleri sıralanma, istem, ilgi-iyelik yöntemleriyle farklı modifikasyonlar oluşturmaktadır.

[64] 1883 ve sonrasında Kafkasya'dan göç eden Karaçaylılar için kullanılan tabir.

4.1.2.1.1.3.1.1. "(İ + İ) + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. (İsim-İsim) + İsim; (Sıfat-İsim) + Edat; (Sıfat-Edat) + Zarf; (Zarf- İsim) + Edat gibi varyantları bulunmaktadır.

"(İ + İ) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

(İsim-İsim) + İsim

• …***kün orta namaz****da tübeşirbiz da rahat söleşirbiz*. (K.K., s. 26) "…öğle namazında buluşuruz da rahat konuşuruz. "

(Sıfat-İsim) + Edat

• ***İgi caş kibik****, meni sürüwümü da*… (K.K., s. 41) "İyi oğlan gibi, benim sürümü de…"

• ***Cumarıḳ tawuḳ kibik*** *tartına*. (K.N.S., s. 120) "Boz ala tavuk gibi çekiniyor."

• *Ḳolu usda* ***altın ayaḳ bla*** *suw içer*. (K.N.S., s. 54) "Eli usta altın bardak ile su içer."

(Sıfat-Edat) + Zarf

• *İbragim* ***ol ḳadar bek*** *cılay edi.* (K.K., s. 6) "İbrahim o kadar çok ağlıyordu."

(Zarf- İsim) + Edat

• *Biymurzanı ḳolun tutub,* ***ceñil atlam bla****, üyüne aylanıb ketdi.* (K.K., s. 26) "Biymurza'nın kolunu tutup, hızlı adımlar ile evine dolanıp gitti."

4.1.2.1.1.3.1.2. "(F + İ) + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(F + İ) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"F + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

Zarflık

(Sıfat-fiil-İsim) + Edat

• …***ḳızġan temir kibik****, ḳızarıb*… (K.K., s. 35) "…kızmış demir gibi, kızarıp…"

4.1.2.1.1.3.1.3. "(İ + İ^{iy}) + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında da iyelik ilişkisi bulunmaktadır. ***at başı çaḳlı*** *(altın)* "at başı kadar (altın)"

"(İ + İ^{iy}) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + İ^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

(İsim-İsim) + Edat

• ***Köz gincim kibik*** *süyeme seni.* (At., s. 50) "Göz bebeğim gibi seviyorum seni."

4.1.2.1.1.3.1.4. "(İ^{il} + İ^{iy}) + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Basit kelime grubunun belirten ögesi ilgi hâli eki alırken; belirtilen ögesi iyelik eki alır.

"(İ^{il} + İ^{iy}) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grubu isim, isimli

"İ^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten ögesi isim, isimli

Zarflık

(İsim-Zarf) + Edat

• ***Adamnı köbü bla*** *caşa*. (K.N.S., s. 241) "Toplum içinde yaşa."

(İsim-İsim) + Edat

• ***Ḳaşıḳnı allı bla*** *ḳabdırıb, artı bla ḳusdurġan*. (K.N.S., s. 392) "Kaşığın önü ile yedirip, arkası ile kusturan."

(İsim-İsim) + Edat

• …***közünü ḳıyırı bla*** *ḳızına citi ḳaraydı*. (K.K., s. 30) "…gözünün kenarı ile kızına sert bakıyor."

• ***Temurḳanı caşı üçün*** *ulanından tuwġannı tüygen etgendi*. (K.K., s. 16) "Temurka'nın oğlu için oğlundan doğanı dövmüştü."

4.1.2.1.1.3.2. "(İ + İ)^{de} + İ" Yapı Tipi

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. ***ekinçi künñe deri*** "ikinci güne kadar"

"(İ + İ)^{de} + İ": İstem ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

(Sıfat-İsim) + Edat

• ***Bir közüwge deri*** *aşarıḳnı ḳayġısı şoş boldu*. (M., s. 102) "Bir zamana kadar yemek kaygısı akılından çıktı."

• ***Bu aydan beri*** *tüşümde haman arbazıbızda ḳobuz soġulub, toy bolub köreme*. (A., s. 32) "Bu aydan beri rüyamda hemen avlumuzda kopuz çalıp, düğün olduğunu görüyorum."

• ***Ol haparġa köre****, keçe ḳawrabut şaytanla, salam otnu şınḳart etib*… (A.C., s. 17) "O haber göre, gece ince bacaklı şeytanlar saman ateşi yakıp…"

• ***Eki künden beri,*** *artıḳsız da bügün ertdenbladan beri*… (K.K., s. 67) "İki günden beri özellikle de bugün sabahtan beri…"

(Sıfat-İsim) + Zarf

• ***Eki cıldan köb****nü ķazawatda aylanñansa, deydile*. (O.C., s. 65) "İki yıldan çoğunu savaşta geçirmişsin diyorlar."

4.1.2.1.1.3.2.1. "(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Basit kelime grubunun belirten ögesi ilgi hâli eki, belirtilen ögesi iyelik eki alır.

"(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + İ": İstem ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Sıfatlık

(İsim-İsim) + Edat

• ***Tawuķnu etine köre*** *şorpası.* (K.N.S., s. 118) "Tavuğun etine göre çorbası."

Zarflık

(İsim-İsim) + Edat

• ***Haparnı artına deri*** *bir aytma ķoy*. (K.K., s. 25) "Haberin sonuna kadar söylemesine müsaade et."

• *…****arbaznı arasına deri*** *barıb, Toķalnı atın aytıb, ķıçırdı*.(K.K., s. 70) "…avlunun arasına kadar gidip, Tokal'ın adını söyleyip seslendi. "

4.1.2.1.1.3.2.2. "(İ + İ^{iy})^{de} + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Basit kelime grubunun belirten ögesi ek almaz belirtilen ögesi iyelik eki alır.

"(İ + İ^{iy})^{de} + İ": İstem ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + İ^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

(Sıfat-İsim) + Edat

• …***ḳırḳ cılına deri*** *calçılıḳda turġandı.* (O.C., s. 7) "…kırk yaşına kadar para karşılığı çalışmış.

4.1.2.1.1.3.3. "(İ + İ)^{il} + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup, belirtilen ögeye ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + İ)^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

(Sıfat-İsim) + İsim

• ***Birinçi aprelni keçesi*** *suwuḳ, mılı boldu.* (A.C., s. 2) "Nisanın birinci gecesi soğuk, nemli oldu."

• ***Ol zamannı içi****nde itni bitni ḳulluġun etib…* (K.K., s. 39) "O sürenin içinde aşağılıkların hizmetini edip…"

4.1.2.1.1.3.3.1. "(İ + İ)^{iy} + İ" Modifikasyonu

Bu yapı tipinde belirten grup, belirtilen ögeye iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, iyelik eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + İ)^{iy} + İ": İyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

(Sıfat-İsim) + Edat

• *Börü* ***bir közü bla*** *cuḳlar.* (K.N.S., s. 98) "Kurt bir gözü ile uyur."

• ***Bir közüñ bla*** *cuḳla,* ***bir közüñ bla*** *ḳara.* (K.N.S., s. 34) “Bir gözün ile uyu, bir gözün ile bak.”

4.1.2.1.1.3.3.2. “(İ + İ^{iy})^{il} + İ^{iy}” Modifikasyonu

Bu yapı tipinde belirten grup, belirtilen ögeye ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır.

“(İ + İ^{iy})^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ + İ^{iy}”: İyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

(İsim-İsim) + Zarf

• *Caşçıḳnı alay körgenley, cüregi,* ***at çabarını allı****nda, ḳaltıraġança, alay kaltıradı.* (K.K., s. 34) “Oğlanı öyle görünce, yüreği, atın koşmadan önce titremesi gibi titredi.”

4.1.2.1.1.3.3.3. “(İ^{il} + İ) + İ^{iy}” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ek almazken; belirtilen öge, iyelik eki alır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında ilgi ilişkisi bulunmaktadır. Basit kelime grubunun belirten ögesi ilgi hâl eki alırken; belirtilen ögesi ek almaz.

“(İ^{il} + İ) + İ^{iy}”: İyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ^{il} + İ”: İlgi ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

(Zamir-Edat) + İsim

• *Men* ***seni kibik zamanım****da atam bla tawda, çegetde, uwġa da aylanıwçan edim.* (A.C., s. 10) “Ben senin yaşındayken babamla dağda, ormanda, avda da gezerdim.”

4.1.2.1.1.3.4. “İ^{il} + (İ + İ)^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge, belirtilen gruba ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâl eki; belirtilen grup, iyelik eki alır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“İ^{il} + (İ + İ)^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

İsim + (Sıfat-İsim)

• ***Ḳazawatnı al cılı****nda oġuna çavl elden eki miñ çaḳlı adam uruşha ketgen edi*. (O.C., s. 7) “Savaşın ilk yılında bile dere yatağından iki bin kadar adam savaşmaya gitmişti.”

• ***Cıllanı bir cılı****nda alayġa el ornalġandı*. (B.B., s. 55) “Yılların bir yılında oraya köy yerleşmiş.”

Zamir + (Sıfat-İsim)

• *...**seni ullu ḳuwançıñ**da…* (A., s. 8) “…senin büyük sevincinde…”

4.1.2.1.1.3.5. “İ + (F + İ)” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge, belirtilen gruba sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge de belirtilen grup da ek almaz. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“İ + (F + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“F + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

Zarflık

Sıfat + (Sıfat-fiil-İsim)

• *Soslan üyüne tawuḳ **birinçi ḳıçırġan zaman**da ketdi*. (A., s. 283) “Soslan evine tavuğun ilk bağrışında gitti.”

4.1.2.1.1.4. Belirteni Fiil Olan, İsimli, Belirtmelik Kelime Grupları

Belirten ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcük olan bu grup, cümlede/bağlamda belirtmelik görevdedir. Bu kelime grupları cümlede/bağlamda sıfat ya da zarf görevinde kullanılmaktadır. Sıfat görevinde kullanılan kelime grupları sıfatlık; zarf görevinde kullanılan kelime grupları zarflıktır. Bu tür kelime gruplarının birleşmelerinde ilgi-iyelik, sıralanma, istem ilişkileri kullanılmaktadır.

4.1.2.1.1.4.1. "(İ + F) + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup, belirtilen ögeye sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubun ögeleri sıralanma, istem, ilgi-iyelik yöntemleriyle farklı modifikasyonlar oluşturmaktadır.

"(İ + F) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

(İsim-Sıfat-fiil) + Edat

• *Caşçığını kölün* ***aman etmez üçün***… (A.T., s. 64) "Oğlanın gönlünün kırmamak için…"

• *Bizge ḳartlıḳ kelir,* ***ḳış kelgen kibik***… (Ç.K., s. 37) "Bize yaşlılık gelir, kış gelmiş gibi…"

• ***Ögüz ölgen kün*** *da bir ullu tayaḳ cawun kelgendi.* (B.B., s. 54) "Öküzün öldüğü gün de şiddetli sert bir yağmur gelmiş."

• ***Ay tutulġan keçe***… (A.C., s. 23) "Ayın tutulduğu gece…"

4.1.2.1.1.4.1.1. "($İ^{il}$ + F^{iy}) + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soyludur. Bu ögeler arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Basit kelime grubunun belirten ögesi ilgi hâl eki, belirtilen ögesi iyelik eki alır.

"(İ^{il} + F^{iy}) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ^{il} + F^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

(İsim-Sıfat-fiil) + Edat

• *Anam,* ***meni tüygeni üçün*** *sen Dalhatnı anasına nek barıb uruşmaysa*? (K.K., s. 8) "Annem, beni dövdüğü için sen Dalhat'ın annesine niye gidip kızmıyorsun?"

4.1.2.1.1.4.1.2. "(İ^{de} + F) + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soyludur. Bu ögeler arasında istem ilişkisi vardır. Basit kelime grubunun belirten ögesi ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alır; belirtilen ögesi ek almaz.

"(İ^{de} + F) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Sıfatlık

(İsim-Sıfat-fiil) + İsim

• ***İbragimin oḳuthan afendi*** *Mihammat Âmin bir eki üç kere da anasına*… (K.K, s. 21) "İbrahim'i okutan hoca Muhammet Amin iki üç kere de annesine…"

Zarflık

(İsim-Sıfat-fiil) + Edat

• ***Kolhozġa kirgenden sora*** *iş künlerine cuḳ almaġanlay işleb turdu*. (O.C., s. 7) "Devlet çiftliğine girdikten sonra çalıştığı günler için bir şey almadan çalışıp durdu."

4.1.2.1.1.4.1.3. "(İ^{de} + F^{iy}) + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soyludur. Bu ögeler arasında istem-iyelik ilişkisi vardır. Basit kelime grubunun belirten ögesi ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alır; belirtilen ögesi iyelik eki alır.

Zarflık

(İsim-Sıfat-fiil) + Edat

• …***ḳarıwundan kelgeni çaḳlı*** *bir ḳıçırdı*. (A., s. 102) "…gücünün yettiği kadar bir bağırdı."

4.1.2.1.1.4.1.4. "(F^{de} + F) + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun hem belirten hem belirtilen ögesi fiil ya da fiil soyludur. Bu ögeler arasında istem ilişkisi vardır. Basit kelime grubunun belirten ögesi ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alır; belirtilen ögesi ek almaz.

"(F^{de} + F) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"F^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

Zarflık

(İsim-fiil-Sıfat-fiil) + Edat

• ***Caşawġa iynanır üçün****, adamġa köb zat kerek bolmay köreme.* (O.C., s. 122) "Yaşama inanmak için, insana çok şeyin gerekmediğini görüyorum. "

4.1.2.1.1.4.2. "(İ + F)^{de} + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup, belirtilen ögeye istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubun ögeleri sıralanma, istem ilişkisi yöntemleriyle farklı modifikasyonlar oluşturmaktadır.

4.1.2.1.1.4.2.1. "(İ + F)^{de} + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soyludur. Bu ögeler arasında sıralanma ilişkisi vardır. Basit kelime grubunun belirten ögesi de belirtilen ögesi de ek almaz.

"(İ + F)^{de} + İ": İstem ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

(Sıfat-Sıfat-fiil) + Edat

• *Seni* ***igi bilgenden sora****…* (At., s. 51) “Seni iyi bildikten sonra…”

(Zamir-Sıfat-fiil) + Edat

• ***Men ölgenden sora****, cerni başına ḳırdış da çıḳmasın*. (K.N.S., s. 26) “Ben öldükten sonra, yeryüzüne çimen de çıkmasın.”

4.1.2.1.1.4.2.2. “(İ^{de} + F)^{de} + İ” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hal eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soyludur. Bu ögeler arasında da istem ilişkisi vardır.

“(İ^{de} + F)^{de} + İ”: İstem ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

(İsim-Sıfat-fiil) + Edat

• *…****iynekni aşırġandan sora****, Habibat uşhuwur etib Macay bla Kemishannı allarına salıwçan edi*. (O.C., s. 14) “…ineği gönderdikten sonra, Habibat yemeği yapıp Macay ile Kemishan’ın önlerine koyardı.”

4.1.2.1.1.4.2.3. “(F^{iy} + F)^{de} + İ” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında da iyelikli sıralanma ilişkisi vardır.

“(F^{iy} + F)^{de} + İ”: İstem ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“F^{iy} + F”: İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

Zarflık

(Sıfat-fiil-Sıfat-fiil) + Edat

• …***arıġanları ketgenden sora****, Örüzmek caşçıḳġa: Men, arlaḳ cayılıp, kiyikle öltürüp keleyim, sen, az az otun salıp, otnu öçürmey tur*. (B.B., s. 49) "…yorgunluğu geçtikten sonra, Örüzmek oğlancığa: Ben biraz öteye gidip, geyikler öldürüp geleyim, sen ise az az odun koyup ateşi söndürmeden bekle."

4.1.2.1.1.4.2.4. "(İ^{il} + F^{iy})^{de} + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Bu ögeler arasında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Belirten ögesi ilgi hâl eki alırken; belirtilen ögesi iyelik eki alır.

"(İ^{il} + F^{iy})^{de} + İ": İstem ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ^{il} + F^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

(İsim-Sıfat-fiil) + Edat

• ***Komissarnı aythanına köre****, askerçileni muratları bla cawnu uwatılıb*… (A., s. 68) "Komiserin söylediğine göre, askerlerin ümitleri ile düşmanı yok edip…"

4.1.2.1.1.4.2.5. "(İ + F^{iy})^{de} + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun hem belirten hem belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Bu ögeler arasında da iyelikli ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + F^{iy})^{de} + İ": İstem ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

(Sıfat-Sıfat-fiil) + Edat

• *…artdan **belgili bolġanına köre**, erkişileni kesini baçhasından nartüh sabahlanı üyge taşırġa iygendi*. (O.C., s. 92) "…sonradan belli olmuş ona göre, erkekleri kendi bahçesinden mısır koçanlarını eve taşımaya göndermiş."

4.1.2.1.1.4.3. "F + (İ + İ)^{de}" Yapı Tipi

Bu modifikasyonda belirten öge, belirtilen gruba sıralanma-istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi vardır.

"F + (İ + İ)^{de}": Sıralanma-istem ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

Sıfat-fiil + (Sıfat-İsim)

• *Ķulaķlada[65], özenleden[66] kelgen taw suwla, **bügülgen kümüş çıbıķça**, aġaradıla.* (K.K., s. 35) "Vadilerden gelen dağ suları, bükülen gümüş çubuk gibi beyazlaşıyor."

4.1.2.1.1.4.4. "(İ + F)^{il} + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup, belirtilen ögeye ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Bu ögeler arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + F)^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

[65] Kulak: Akarsu bulunmayan sarp vadi.
[66] Özen: Akarsu bulunan vadi.

Zarflık

(Zarf-Sıfat-fiil) + İsim

• …***keç bolġannı sebebi****nden caşçıḳġa ışınmay Ḳanamat turub kesi aşırırġa da tebredi*. (K.K., s. 30) "…geç olması sebebiyle oğlana güvenmeyerek Kanamat kalkıp kendi götürmek için hareket etti."

(Sıfat-İsim-fiil) + İsim

• ***Ḳanlı uruşnu közüwü****nde*… (At., s. 53) "Kanlı savaş sırasında…"

4.1.2.1.1.4.4.1. "(F + İ^{iy})^{il} + İ^{iy}" Modifikasyonu

Bu yapı tipinde belirten grup, belirtilen ögeye ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi fiil ya da fiil soylu, belirtilen ögesi isim ya da isim soylu bir sözcüktür. Bu ögeler arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır.

"(F + İ^{iy})^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"F + İ^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

Zarflık

(Zarf-Sıfat-fiil) + İsim

• *Temurḳa aña* ***söleşgen kününü keçesi****nde*… (K.K., s. 37) "Temurka ona konuştuğu günün gecesinde…"

4.1.2.1.1.4.4.2. "(İ + F) + İ^{iy}" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup, belirtilen ögeye iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ek almazken; belirtilen öge, iyelik eki almıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Bu ögeler arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + F) + İ^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

(İsim-Sıfat-fiil) + İsim

• *Bu suratnı Harun askerde* ***ḳulluḳ etgen zamanı****nda iygen edi*. (O.C., s. 20) "Bu fotoğrafı Harun askerlik yaptığı zaman göndermişti."

4.1.2.1.1.4.4.3. "(İ + F)^{iy} + İ" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda, belirten grup belirtilen ögeye iyelikli sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, iyelik eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Bu ögeler arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + F)^{iy} + İ": İyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiil

Zarflık

(Zarf-Sıfat-fiil) + Edat

• ***Alay bolġanı üçün*** *ayaḳnı içinde ḳalġan eki üç bürtük İbragimni awuzuna tüşgenin esleb*… (K.K., s. 5) "Öyle olmasına rağmen kasenin için kalan iki üç taneyi İbrahim'in ağzına attığını fark edip…"

• ***Alay bolġanı üçün*** *cazılırġa da bolur*. (K.K., s. 252) "Öyle olmasına rağmen yazılsa da olur."

4.1.2.1.1.4.5. "(İ + F) + İ^{de}" Yapı Tipi

Bu modifikasyonda belirten öge, belirtilen gruba sıralanma-istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi vardır.

"(İ + F) + İ^{de}": Sıralanma-istem ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

(İsim-Sıfat-fiil) + İsim

• …***oḳ tiygen ayüça,*** *ne zatdan ḳan alırġa bilmey*… (K.K., s. 67) "…ok değmiş ayı gibi, neden intikam alacağını bilmeden…"

4.1.2.1.2. Fiilli, Üç Ögeli Kelime Grupları

Kelime grubunun belirtilen ögesi isim-fiil, sıfat-fiil ya da zarf-fiil ise bu kelime grupları fiilli kelime grubu olarak adlandırılmaktadır. Kelime grubunun belirtilen gruplu olması durumunda belirtilen grubun da fiilli bir kelime grubundan oluşması gerekmektedir.

İ + (İ + F); İ + (F + F); F + (İ + F; F + (F + F) vb.

4.1.2.1.2.1. Belirteni İsim Olan, Fiilli, İsimlik Kelime Grupları

Bu tür kelime gruplarında belirtilen öge isim-fiil ya da sıfat fiildir. Farklı yapı tipleri ve modifikasyonları bulunmaktadır. Belirten gruplu ya da belirtilen gruplu olabilirler. Üç ögeli belirten gruplu kelime gruplarını meydana getiren basit kelime grubunun belirtilen ögesinin de fiil ya da fiil soylu olması gerekmektedir.

4.1.2.1.2.1.1. "(İ + İ) + F" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ve belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında sıralanma, istem, iyelik ilişkisi, iyelikli sıralanma ilişkisi bulunan modifikasyonları bulunmaktadır.

4.1.2.1.2.1.1.1. "(İ^{de} + İ) + F" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ile belirtilen öge sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunu oluşturan ögeler arasında da istem ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ^{de} + İ) + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ^{de} + İ”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(Zamir-Edat) + İsim-fiil

• *Boldu endi ol hucu zamannı esge tüşürüb turuw,* ***mından arı caşaw*** *eterge kerekdi*. (O.C., s. 13) “Tamam artık o felaket zamanını akla getirip duruyorsun, bundan öte yaşamak gerekli.”

4.1.2.1.2.1.1.2. “(İ + İ^{iy}) + F” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ile belirtilen öge sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunu oluşturan ögeler arasında da iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Basit grubun belirten ögesi ilgi hâl eki, belirtilen ögesi iyelik eki alır.

“(İ + İ^{iy}) + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + İ^{iy}”: İyelik ilişkisi, belirtilen öge isim, isimli

(İsim-İsim) + Sıfat-fiil

• ***At başı tuthan*** *arımaz.* (K.N.S., s. 81) “At başı tutan yorulmaz.”

4.1.2.1.2.1.1.3. “(İ^{iy} + İ) + F” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ile belirtilen öge sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunu oluşturan ögeler arasında da iyelikli sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Basit grubun belirten ögesi iyelik eki alırken; belirtilen ögesi ek almaz.

“(İ^{iy} + İ) + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ^{iy} + İ”: İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-Edat) + Sıfat-fiil

• ***Ḳatını bla uruşhan*** *ḳayınına salam bermey edi*. (K.M.S., s. 331) “Karısını döven kayınına selam vermiyordu.”

4.1.2.1.2.1.2. “(İ + İ)^{de} + F” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ve belirtilen öge istem ilişkisiyle bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunu oluşturan ögeler arasında sıralanma, ilgi-iyelik ilişkisi bulunan modifikasyonları vardır.

4.1.2.1.2.1.2.1. “(İ + İ)^{de} + F” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ve belirtilen öge istem ilişkisiyle bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında sıralanma ilişkisi vardır.

“(İ + İ)^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(Sıfat-İsim) + İsim-fiil

• ***İgi adetge üretiw*** (K.M.T.S., s. 13) “İyi adet öğretme”

4.1.2.1.2.1.2.2. “(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ve belirtilen öge istem ilişkisiyle bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunu oluşturan ögeler arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Basit grubun belirten ögesi ilgi hâl eki, belirtilen ögesi iyelik eki alır.

“(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-İsim) + İsim-fiil

• ***İşni bolumun açıklaw*** (K.M.T.S., s. 9) “İşin vaziyetini açıklama”

• ***İşni muratın açıklaw*** (K.M.T.S., s. 9) “İşin gayesini açıklama”

(İsim-İsim) + Sıfat-fiil

• *Meni honşularımda* ***ḳızçıḳnı atın aythan*** *coḳdu*. (A.C., s. 49) “Benim komşularımdan kızın adını söyleyen yoktur.”

• *Bılayġa cıyılġa sabiyleden* ***Ḳıyamıtnı ulanından tuwġan****dan oñlu bolmaġandı*. (K.K., s. 8) “Buraya toplanan çocuklardan hiçbiri Kıyamat’ın torunundan üstün değil.

• ***Suwnu ḳatında turġan*** *cüzerge usta bolur*. (N.S.A.Ç.S., s. 70) “Suyun yanında yaşayan yüzmede usta olur.”

4.1.2.1.2.1.2.3. “(İ + İ^{iy})^{de} + F” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ve belirtilen öge istem ilişkisiyle bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında iyelik ilişkisi vardır. Basit grubun belirten ögesi ek almazken; belirtilen ögesi iyelik eki alır.

“(İ + İ^{iy})^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + İ^{iy}”: İyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(Sıfat-İsim) + Sıfat-fiil

• ***Oñ canından kelgenle***… (A., s. 102) “Sağ tarafından gelenler…”

4.1.2.1.2.1.3. “(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F^{iy}” Yapı Tipi

Bu modifikasyonda belirten grup ve belirtilen öge istem iyelik ilişkisiyle bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, iyelik eki alır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Basit grubun belirten ögesi ilgi hâl eki, belirtilen ögesi iyelik eki alır.

“(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F^{iy}”: İstem iyelik ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-İsim) + Sıfat-fiil

• ***İbragimni egeçinden ayırılmağanı****n esleb*… (K.K., s. 33) “İbrahim’in kız kardeşinden ayrılmadığını fark edip…”

(Zamir-İsim) + Sıfat-fiil

• *Ḳanlı caw* ***bizni ceribizge kirgeni****n bilesiz*. (A., s. 52) “Kanlı düşmanın bizim yerimize girdiğini biliyorsunuz.”

4.1.2.1.2.1.4. “İ^{de} + (İ + F)” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge ve belirtilen grup istem ilişkisiyle bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen grup, ek almaz. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunu oluşturan ögeler arasında sıralanma, istem, iyelik, iyelikli sıralanma ilişkisi bulunan modifikasyonları vardır.

“İ^{de} + (İ + F)”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

(İsim-İsim) + Sıfat-fiil

• ***Malġa suwuḳ ḳaraġan****, anı incitgen adam onmaz*. (A.C., s. 10) “Hayvana soğuk davranan, onu inciten insanın işi iyi gitmez.”

4.1.2.1.2.1.4.1. “İ^{de} + (İ^{iy} + F)” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten öge ve belirtilen grup istem ilişkisiyle bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen grup, ek almaz. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunu oluşturan ögeler arasında iyelikli sıralanma ilişkisi vardır.

“İ^{de} + (İ^{iy} + F)”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ^{iy} + F”: İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

İsim + (İsim-Sıfat-fiil)

• ***Sütden awzu küygen****, suwnu ürüb urtlar.* (K.N.S., s. 313) “Sütten ağzı yanan, suyu üfleyerek içer.”

4.1.2.1.2.1.4.2. “İ^{de} + (İ^{de} + F)” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten öge ve belirtilen grup istem ilişkisiyle bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen grup, ek almaz. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soyludur. Bu ögeler arasında istem ilişkisi vardır.

“İ^{de} + (İ^{de} + F)”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

İsim + (İsim-Sıfat-fiil)

• …***sabiylikden cüregimde kalġan****ın/Ayta barsam, bilgenimça kaytarıb*… (Ay., s. 3) “…çocukluktan yüreğimde kalanı/söyleyerek gitsem, bildiğim gibi tekrar edip…”

4.1.2.1.2.1.4.3. “İ^{de} + (İ^{de} + F^{iy})” Modifikasyon

Bu modifikasyonda belirten öge ve belirtilen grup istem ilişkisiyle bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen grup, ek almaz. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soyludur. Bu ögeler arasında istem-iyelik ilişkisi vardır.

“İ^{de} + (İ^{de} + F^{iy})”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ^{de} + F^{iy}”: İstem-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

İsim + (İsim-Sıfat-fiil)

• …***nögerlerinden artha ḳalmaġan****ın cazıb adamların ḳuwandırdı*. (O.C., s. 7) “…arkadaşlarından geri kalmadığını yazıp ailesini sevindirdi.”

4.1.2.1.2.1.4.4. “İ^{de} + (F + F)” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten öge ve belirtilen grup istem ilişkisiyle bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen grup, ek almaz. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi de belirtilen ögesi fiil ya da fiil soyludur. Bu ögeler arasında sıralanma ilişkisi vardır.

“İ^{de} + (F + F)”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“F + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

İsim + (Zarf-fiil-Sıfat-fiil)

• ***Malnı küte bilmegen*** *mal etmez.* (K.N.S., s. 10) “Hayvanı gütmeyi bilmeyen mal yapamaz.”

• ***Taşnı ata bilmegen*** *başına urur.* (K.N.S., s. 43) “Taşı atmayı bilmeyen başına vurur.”

• ***Atha ḳaray bilmegen*** *cayaw cürür*. (K.N.S., s. 83) "Ata bakmasını bilmeyen yaya yürür."

• ***Atha mine bilmegen*** *atın öltürür.* (K.N.S., s. 42) "Ata binmesini bilmeyen atını öldürür."

• *Ullunu* ***sıyın köre bilmegen****, ullaymaz*! (A.C., s. 48) "Büyüğüne saygı göstermeyen adam olmaz!"

4.1.2.1.2.1.5. "İ^{il} + (İ + F)^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge ve belirtilen grup ilgi-iyelik ilişkisiyle bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâl eki; belirtilen grup, iyelik eki alır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soyludur. Bu ögeler arasında sıralanma ilişkisi vardır. İsim + (Sıfat-Sıfat-fiil); Zamir + (İsim-Sıfat-fiil); Zamir + (İsim-Sıfat-fiil); Zamir + (Zamir-Sıfat-fiil); Zamir + (Sıfat-Sıfat-fiil); Zamir + (Zarf-Sıfat-fiil) gibi varyantları bulunmaktadır.

"İ^{il} + (İ + F)^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

İsim + (Sıfat-Sıfat-fiil)

• …***işin ceñil bolmaġanı*** *açıw tiyib ete bolur edi*. (K.K., s. 77) "…işi hızlı olmadığı için canı sıkılarak o hareketi yapmıştı."

• …***üyünü ḳarıwsuz turġanı****n bilib*… (K.K., s. 37) "…evinin güçsüz durduğunu bilip…"

• ***Allahnı bir aythanı*** *eki bolmaz*. (K.N.S., s. 414) "Allah'ın bir söylediği iki olmaz."

• ***Cılnı aman ketgeni*** *barıbızını da apçıttı*. (K.M.T.S., s. 45) "Yılın kötü (kurak) gidişi hepimizi de sarstı."

• ***Azretni saw bolġanı*** *adam iynanmazça bolsa da ḳuwanç hapardı*. (A., s. 52) "Azret'in sağ olduğuna insan inanmaz gibi olsa da mutluluk verici bir haberdi."

İsim + (Zarf-Sıfat-fiil)

• ***Ġuġuḳnu alġa ḳıçırġanı*** *alġa ölür*. (K.N.S., s. 124) "Horozun erken öteni erken ölür."

• …*colda ketib barġan bir ḳatın,* ***caşçığın bek süygeni****n bildire*… (K.K., s. 8) "…yolda gitmekte olan bir kadın, oğlunu çok sevdiğini göstererek…"

• ***Mirzewnü tınç bitmegeni****n ol bildi*. (Ç.K., s. 10) "Tahılın kolay yetişmediğini o bildi."

Zamir + (İsim-Sıfat-fiil)

• ***Meni tüz bolġanım*** *bılayda bügeçe açıḳ boldu*. (K.K., s. 70) "Benim haklı olduğum burada bu gece ortaya çıktı."

• ***Meni boy bergenim****i, canıwar, senñe kim aytdı*?! (A., s. 102) "Benim boyun eğdiğimi, canavar sana kim söyledi?!"

Zamir + (Zamir-Sıfat-fiil)

• …***sizni kim bolġanığız****nı bilmey, canlab, ḳabırġaġa ḳısılıb*… (K.K., s. 76) "…sizin kim olduğunuzu bilmeden, bir tarafa çekilip…"

Zamir + (Sıfat-Sıfat-fiil)

• …*keçe* ***alanı cuḳusuz bolġanları****na*… (A.T., s. 65) "…gece onların uykusuz olmalarına…"

Zamir + (Zarf-Sıfat-fiil)

• ***Anı ḳayrı ketgeni****n sezgenley*… (B.B., s. 52) "Onun nereye gittiğini sezince…"

4.1.2.1.2.1.5.1. "İ^{il} + (İ^{de} + F)^{iy}" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten öge ve belirtilen grup ilgi-iyelik ilişkisiyle bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâl eki; belirtilen grup, iyelik eki alır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soyludur. Bu ögeler arasında istem ilişkisi vardır. İsim + (İsim-Sıfat-fiil); Zamir + (İsim-Sıfat-fiil) gibi varyantları bulunmaktadır.

"İ^{il} + (İ^{de} + F)^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"İ^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

İsim + (İsim-Sıfat-fiil)

• ***Ḳanamatnı arbazġa kirgeni****n körüb*… (K.K., s. 30) "Kanamat'ın avluya girdiğini görüp…"

• ***Habcükleni ayawluġa ayrılġanların*** *içgeri alığız*. (K.M.T.S., s. 77) "Eşyaların değerliye ayrılanlarını içeri alınız."

Zamir + (İsim-Sıfat-fiil)

• ***Meni kölüme kelgeni****, aña ḳalġan caşları da oġay degenleri coḳdu*. (K.K., s. 69) "Benim gönlümden geçeni, ona kalan gençlerin de hayır dedikleri yok.

• …***meni kölüme kelgeni****: Bu işni başlaġınçı, biribiz ölgen cerde biribiz da ölürça*… (K.K., s. 74) "…benim gönlümden geçeni: Bu işin başlangıcı, birimiz öldüğü yerde diğerimiz de ölür gibi…"

4.1.2.1.2.1.5.2. "İ^{il} + (F^{de} + F)^{iy}" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten öge ve belirtilen grup ilgi-iyelik ilişkisiyle bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâl eki; belirtilen grup, iyelik eki alır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun hem belirten ögesi hem belirtilen ögesi fiil ya da fiil soyludur. Bu ögeler arasında istem ilişkisi vardır.

"İ^{il} + (F^{de} + F)^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"F^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

İsim + (İsim-fiil-Sıfat-fiil)

• ***Hasannı caşawdan ketgeni*** *cassıġa cuwuġuraḳ zamanda edi.* (O.C., s. 70) "Hasan'ın hayatını kaybetmesi yatsıya yakın vakitteydi."

4.1.2.1.2.1.5.3. "İ + (İ + F)^{iy}" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten öge, belirtilen gruba iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge, ek almazken; belirtilen grup, iyelik eki alır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"İ + (İ + F)^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zamir + (Zarf-Sıfat-fiil)

• …*afendi kelib,* ***kim ḳalay okuġanı****na ḳarab tebredi*. (K.K., s. 21) "…hoca gelip, kimin nasıl okuduğuna bakmaya başladı."

4.1.2.1.2.1.6. "(İ + İ)^{il} + F^{iy}" Yapı Tipi

Bu modifikasyonda belirten grup ve belirtilen öge ilgi-iyelik ilişkisiyle bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında sıralanma ilişkisi vardır. İsim-İsim + Sıfat-fiil; Sıfat-İsim + Sıfat-fiil gibi varyantları bulunmaktadır.

"(İ + İ)^{il} + F^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(Sıfat-İsim) + İsim-fiil

• …***bu adamlanı cazıwları****, ne süyseñ da et deb, anı ḳoluna berilib ḳalġandı*. (O.C., s. 92) "…bu insanların yazıları, ne istersen yap diye, onun eline verilip kalmış."

• ***Aġaç tawuḳnu caşawu*** *aġaçda*. (K.N.S., s. 120) "Ağaçkakanın yaşamı ağaçta(dır)."

• ***Arıḳ etni tatıwu*** *coḳ*. (K.N.S., s. 160) "Yağsız etin tadı yok(tur)."

(İsim-İsim) + Sıfat-fiil

• ***Cayaw askerleni ḳalġanları*** *sawutların caraşdıra*… (A., s. 175) "Yaya askerlerin kalanları silahlarını ayarlayarak…"

(Sıfat-İsim) + Sıfat-fiil

• *Ma bılaydı* ***ol haparnı barġanı/****Aymuş atlı sürüwçünü capısı*… (Ay., s. 3) "İşte böyle o haberin gitmesi/Aymuş atlı çobanın görünüşü…"

• ***Bal çibinni urġanı*** *açı, balı tatlı.* (K.N.S., s. 378) "Bal arısının iğnesi acı, balı tatlı(dır)."

• …***aman Toḳalnı bilgeni****n aytdırıb*… (K.K., s. 72) "…kötü Tokal'ın bildiğini söyletip…"

4.1.2.1.2.1.6.1. “($İ^{il}$ + $İ^{iy}$)^{il} + F^{iy}” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ve belirtilen öge ilgi-iyelik ilişkisiyle bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında da ilgi-iyelik ilişkisi vardır.

“($İ^{il}$ + $İ^{iy}$)^{il} + F^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“$İ^{il}$ + $İ^{iy}$”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(Zamir-İsim) + Sıfat-fiil

• ***Anı ḳatınını cılaġanı****, wa cerni caradı*. (O.C., s. 70) “Onun karısının ağlaması yeri yarıyor.”

4.1.2.1.2.1.6.2. “(İ + İ)^{iy} + F” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ile belirtilen öge iyelikli sıralanma ilişkisi ile birleşirler. Belirten grup, iyelik eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında sıralanma ilişkisi vardır.

“(İ + İ)^{iy} + F”: İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(Sıfat-İsim) + Sıfat-fiil

• *…**köb malı bolġan**nı sırtına mindirib, gardoş baçhanı bir canına deri eltirge kerekdi*. (K.K., s. 8) “…çok malı olanı sırtına bindirip, patates bahçesinin bir tarafına kadar götürmesi gerek.”

4.1.2.1.2.1.7. “$İ^{iy}$ + ($İ^{de}$ + F)” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge ile belirtilen gruba iyelikli sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge, iyelik eki alırken; belirtilen grup, ek almaz. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır.

“$İ^{iy}$ + ($İ^{de}$ + F)”: İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“$İ^{de}$ + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

İsim + (İsim-Sıfat-fiil)

• ***Baltası suwġa tüşgen*** *sabın da ızından atar.* (N.B.T.H.K.A., s. 32) "Baltası suya düşen, sapını da peşinden atar."

4.1.2.1.2.2. Belirtileni Fiil Olan, Fiilli, İsimlik Kelime Grupları

Bu tür kelime gruplarında belirtilen öge isim-fiil ya da sıfat-fiildir. Farklı yapı tipleri ve modifikasyonları bulunmaktadır. Belirten gruplu ya da belirtilen gruplu olabilirler. Üç ögeli belirten gruplu kelime gruplarını meydana getiren basit kelime grubunun belirtilen ögesinin de fiil ya da fiil soylu olması gerekmektedir.

4.1.2.1.2.2.1. "(İ^{de} + F) + F" Yapı Tipi

Bu modifikasyonda belirten grup ve belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soyludur. Bu ögeler arasında da istem ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ^{de} + F) + F": Sıralanma ilişkisi, belirtilen grup fiil, fiilli

"İ^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

(İsim-Zarf-fiil) + Sıfat-fiil

• …***içinde tuwub caşaġanla*** *mından çığıb başha cerge barsala*. (K.K., s. 8) "…burada doğup yaşayanlar buradan ayrılıp başka yere gitseler."

4.1.2.1.2.2.2. "F^{de} + (İ + F^{iy})" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge ve belirtilen grup istem ilişkisiyle bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen grup, ek almaz. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında iyelik ilişkisi vardır.

"F^{de} + (İ + F^{iy})": İstem ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

"İ + F^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarf-fiil + (İsim-Sıfat-fiil)

• ***Aşarġa cuḳ bolmaġanı****ndan alanı haparları coḳdu*. (O.C., s. 45) "Yemeğe bir şey olmadığından onların haberler yok."

4.1.2.1.2.2.3. "(İ + F)^{de} + F" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ve belirtilen öge arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + F)^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

(İsim-Sıfat-fiil) + Sıfat-fiil

• ***El bilgenni bilmegen*** *elge tamada bolmaz.* (K.N.S., s. 147) "Memleketin bildiğini bilmeyen, memlekete lider olamaz."

4.1.2.1.2.3. Belirteni İsim Olan, Fiilli, Belirtmelik Kelime Grupları

Üç ögeli kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu; belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Belirtmelik işlevde daha çok sıfat-fiiller ve zarf-fiiler görevlidir. Belirtmelik kelime grupları sıfatlık ve zarflık olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Sıfatlık kelime grupları cümlede/bağlamda sıfat; zarflık kelime grupları cümlede/bağlamda zarf görevinde kullanılmaktadır.

4.1.2.1.2.3.1. "(İ + İ) + F" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında sıralanma, ilgi-iyelik, iyelik, istem ilişkisi bulunan modifikasyonları bulunmaktadır.

4.1.2.1.2.3.1.1. "(İ + İ) + F" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ile belirtilen öge sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup da belirtilen de ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi vardır. (İsim-Edat) + Zarf-fiil, (Sıfat-İsim) + Zarf-fiil gibi varyantları bulunmaktadır.

"(İ + İ) + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

(İsim-Edat) + Zarf-fiil

• *Bir kesek turub saḳlanñan çaġır,* ***ḳan kibik ḳızara****…* (K.K., s. 79) "Bir süre durup bekleyen şarap, kan gibi kızararak…"

(Sıfat-İsim) + Zarf-fiil

• *…****ḳara ter basıb*** *açıḳ, caşil çatnı başına çıḳdı*. (A.C., s. 14) "…kara ter basıp açık yeşil vadinin tepesine çıktı."

• *…ḳaya citige ḳonub,* ***bir kesek cırlaġanlay****…* (K.K., s. 57) "…kayanın zirvesinde konup, bir süre öterek…"

• ***Bir kesek turġanlay*** *Hamit kelib, cılamsıray…* (K.K., s. 39) "Bir süre bekleyerek Hamit gelip, ağlamaklı…"

4.1.2.1.2.3.1.2. "(İ^{il} + İ^{iy}) + F" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ile belirtilen öge sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Basit grubun belirten ögesi ilgi hâl eki; belirtilen ögesi iyelik eki alır. (İsim-İsim) + Zarf-fiil; (Zamir-İsim) + Zarf-fiil gibi varyantları bulunmaktadır.

"(İ^{il} + İ^{iy}) + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"İ^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

(İsim-İsim) + Zarf-fiil

• *Ḳatınlanı bir ḳawumu,* ***söznü artı boşalġınçı*** *da, kimni tabanın ḳablaġan çarığı tüşe…* (K.K., s. 8) "Kadınların bir kısmı sözün sonu gelene kadar kiminin tabanını kaplayan ayakkabısı düşerek…"

• *…****keçeni awurluġu ketib****, tawdan urġan suwuḳ ayaz uyatdı*. (K.K., s. 54) "…gecenin ağırlığı gidip, dağdan vuran soğuk ayaz uyandırdı."

(**Zamir-İsim) + Zarf-fiil**

• *...****anı ḳolu cetmey****, bir iş tolmaydı…* (K.K., s. 28) "…onun eli değmeden bir iş gerçekleşmiyor…"

4.1.2.1.2.3.1.3. "(F + İ) + F" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ile belirtilen öge sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi vardır. Basit kelime grubunun belirten ögesi fiil ya da fiil soyludur.

"(F + İ) + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"F + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

Zarflık

(Sıfat-fiil-Edat) + Zarf-fiil

• *…ḳaygı etmey,* ***unuthan kibik etib*** *ḳoysa da…* (K.K., s. 55) "…endişe etmeden unutmuş gibi yapıp bıraksa da…"

• *...****esletmegen kibik etib****, uzaḳ bolmay olturub ders oḳuy turġan İbragimge ḳaradı*. (K.K., s. 49) "…fark etmemiş gibi yapıp, çok uzağında olmadan oturup ders çalışmakta olan İbrahim'e baktı."

4.1.2.1.2.3.1.4. “(İ^{de} + İ) + F” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ile belirtilen öge sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında istem ilişkisi vardır. Basit kelime grubunun belirten ögesi ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alır.

“(İ^{de} + İ) + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ^{de} + İ”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

(İsim-Edat) + Zarf-fiil

• *…sınıb beline* ***cuwuḳġa deri cetib****, cılannı ḳayırılıb ḳarıwu ḳalmay tohtadı*. (K.K., s. 36) “…kırılıp beline yakına kadar gelip yılanın karşı koyacak gücü kalmayınca durdu.”

4.1.2.1.2.3.1.5. “(İ^{iy} + İ) + F” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ile belirtilen öge sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunu oluşturan ögeler arasında da iyelikli sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Basit grubun belirten ögesi iyelik eki alırken; belirtilen ögesi ek almaz.

“(İ^{iy} + İ) + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ^{iy} + İ”: İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

(İsim-Edat) + Zarf-fiil

• *…tawuḳlanı birem birem* ***burnu bla urub*** *ḳıçırta edi*. (K.K., s. 5) “…tavuklara birer birer burnu ile vurup bağırtıyordu.”

4.1.2.1.2.3.2. “(İ + İ)^{de} + F” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında sıralanma, ilgi-iyelik, iyelik ilişkisi bulunan modifikasyonları bulunmaktadır.

4.1.2.1.2.3.2.1. “(İ + İ)^{de} + F” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ile belirtilen öge istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hâl eki alır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Basit kelime grubunun ögeleri ek almaz. (Sıfat-İsim) + Sıfat-fiil; (İsim-İsim) + Zarf-fiil; (Sıfat-İsim) + Zarf-fiil; (Zarf-İsim) + Zarf-fiil gibi varyantları bulunmaktadır.

“(İ + İ)^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Sıfatlık

(Sıfat-İsim) + Sıfat-fiil

• ***Bir kiyimni kiygen*** *bitli*. (K.N.S., s. 170) “Tek kıyafeti giyen bitli.”

(İsim-İsim) + Zarf-fiil

• *…eşik allında* ***narat tomrawġa minib****, üyge aylanıb, üç kere ḳıçırdı*. (K.K., s. 6) “…kapının önündeki çam ağacı kütüğüne çıkıp eve doğru üç kere öttü.”

(Sıfat-İsim) + Zarf-fiil

• *Kümüşleni* ***altın suwġa salġanlay****…* (Ay., s. 10) “Gümüşleri altın suyuna koyunca…”

(Zarf-İsim) + Zarf-fiil

• *Askerçile komissarġa* ***köb zatlanı sorub*** *bilirge izleydiler*. (A., s. 52) “Askerler, komutana birçok sey sorup öğrenmek istiyorlar.”

4.1.2.1.2.3.2.2. “(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ile belirtilen öge istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hâl eki alır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Belirten öge, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alır.

“(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Sıfatlık

(Zamir-İsim) + Sıfat-fiil

• ***Seni otuñda küygen*** *terekle*… (At., s. 53) "Senin ateşinde yanan ağaçlar…"

Zarflık

(İsim-İsim) + Zarf-fiil

• *Bay* ***adamnı haḳın berginçi****, carlı canın berir.* (N.S.A.Ç.S., s. 16) "Zengin, adamın hakkını verene kadar, fakir canını verir."

• ***Azamatnı ḳoltuġundan alıb****, üyüne eltdile*. (A.C., s. 39) "Azamat'ı koltuğundan tutup evine götürdüler."

• *Egeçim,* ***anamı awuzuna çabıb****, söz ḳoşdu*. (A.C., s. 50) "Kardeşim annemin sözünü kesip, konuştu.

• …***sabiyçikni ḳolundan tutub*** *bir sıydam tişirıw ozġanında*… (K.K., s. 10) "…çocuğun elinden tutup güzel bir kadın geçtiğinde…"

• ***Ḳabarıḳnı atın eşitgenley****, İbragim sekirib turdu*. (K.K., s. 4) "Yemeğin adını duyunca İbrahim fırlayarak kalktı."

• ***İbragimni ḳatına cetgenley****, ḳolunda sipi balaḳa bla oynay*… (K.K., s. 21) "İbrahim'in yanına gelince, elinde kamçı ile oynayarak…"

• ***Biymurzanı ḳolun tutub****, ceñil atlam bla üyüne aylanıb ketdi*. (K.K., s. 26) "Biymurza'nın elini tutup hızlı adımlarla evine doğru gitti."

4.1.2.1.2.3.2.3. "(İ + İ^{iy})^{de} + F" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ile belirtilen öge istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hâl eki alır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Belirten öge, ek almazken; belirtilen öge, iyelik eki alır.

"(İ + İ^{iy})^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"İ + İ^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

(İsim-İsim) + Zarf-fiil

• ***Üy biyçesine burulub****, caşın kemsiz mahtadı.* (A.C., s. 53) "Eşine dönüp oğlunu abartarak övdü."

• *…ķartla, toyġa kesleri hazna koşulmasala da,* ***üy başında olturub*** *ķarasala*. (K.K., s. 12) "… yaşlılar düğüne kendileri sık sık katılmasalar da evin üstünde oturup baksalar."

• *Apanas da* ***eki közün ayırmay*** *ķızlaġa ķaray edi.* (K.K., s. 20) "Apanas da iki gözünü ayırmadan kızlara bakıyordu."

(Sıfat-İsim) + Zarf-fiil

• *…burunları bla ķoltuķ tüblerin ķaşıy,* ***bir canına canlab*** *ketdile.* (K.K., s. 6) "…gagalarıyla koltuk altlarını kaşıyarak bir tarafa çekilip gittiler."

4.1.2.1.2.3.2.4. "(F + İ)^{de} + F" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ile belirtilen öge istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hâl eki alır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Basit kelime grubunun belirten ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür.

"(F + İ)^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"F + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

Zarflık

(Sıfat-fiil-İsim) + Zarf-fiil

• *…arbaznı artında* ***cılaġan tawuşlanı eşitib****, kelib ķaraġanında…* (K.K., s. 6) "…bahçenin arkasında ağlama seslerini işitip gelip baktığında…"

• *…****cıyalġan zatların cıyıb****, ala bla ketgen edile*. (O.C., s. 37) "…yığılan şeyleri toplayıp onlarla gitmişlerdi."

• *Awruġan ayaġın çögeleb allına tuthanlay,* ***bilgen dualarn oķub****…* (K.K., s. 43) "Ağrıyan ayağını çömelip önüne koyunca, bildiği duaları okuyup…"

• *Başından ḳaygısı, sağışı da ketib,* ***esirgen adamça bolub***… (K.K., s. 36) "Aklından endişesi, düşüncesi de gidip sarhoş insan gibi olup…"

4.1.2.1.2.3.2.5. "(F + İ^{iy})^{de} + F" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ile belirtilen öge istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Basit kelime grubunun belirten ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür.

"(F + İ^{iy})^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"F + İ^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

Zarflık

(Sıfat-fiil-İsim) + Zarf-fiil

• *Macay a* ***olturġan cerinden ḳımıldayalmay***… (O.C., s. 7) "Macay ise oturduğu yerinden kımıldamadan…"

• *Ḳanamat alay kirgenley, kişi* ***turġan cerinden ḳımıldamay***… (K.K., s. 35) "Kanamat öyle girince, kimse durduğu yerden kımıldamadan…"

4.1.2.1.2.3.3. "İ^{de} + (İ + F)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge, belirtilen gruba istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında sıralanma, istem ilişkisinin bulunduğu modifikasyonları bulunmaktadır.

4.1.2.1.2.3.3.1. "İ^{de} + (İ + F)" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda kelime grubunda belirten öge ve belirtilen grup istem ilişkisiyle bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâli dışında bir hâl eki alır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunu oluşturan ögeler arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirtilen öge de belirtilen öge de ek almaz.

"İ^{de} + (İ + F)": İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Sıfatlık

(İsim-Zarf) + Sıfat-fiil

• *Cumuşaḳ cürekli,* ***caşın bek süygen*** *Mölehan*… (K.K., s. 6) “Yufka yürekli, oğlunu çok seven Mölehan...”

Zarflık

(İsim-Zarf) + Zarf-fiil

• ***Caşçıḳnı alay körgenley****, cüregi, at çabarını allında ḳaltıraġança, alay kaltıradı.* (K.K., s. 34) “Oğlanı öyle görünce, yüreği, at koşmadan önce titremesi gibi titredi.”

4.1.2.1.2.3.3.2. “İ^{de} + (F + F)” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten öge ve belirtilen grup istem ilişkisiyle bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen grup, ek almaz. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun hem belirten hem belirtilen ögesi fiil ya da fiil soyludur. Bu ögeler arasında sıralanma ilişkisi vardır.

“İ^{de} + (F + F)”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“F + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

Sıfatlık

İsim + (Zarf-fiil-Sıfat-fiil)

• …***eşikde olturub turġan*** *Macayġa bılay dedi*. (O.C., s. 20) “…kapıda oturup duran Macay’a böyle dedi.”

Zarflık

İsim + (Zarf-fiil-Zarf-fiil)

• *Temurḳa* ***haparın aytıb boşarġa****, Hamitni cılaġanı da tohtab kesi da*… (K.K., s. 40) “Temurka haberini söyleyip bitirince Hamit’in ağlaması da durup kendi de…”

4.1.2.1.2.3.3.3. “İ^{de} + (İ^{de} + F)” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten öge, belirtilen gruba istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen grup, ek almaz. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır.

“İ^{de} + (İ^{de} + F)”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

Zamir + (İsim-Zarf-Fiil)

• *Goḳḳa **andan közün ayıralmay** tohtadı*. (O.C., s. 63) “Gokka ondan gözünü ayırmadan durdu.”

4.1.2.1.2.3.3.4. “İ^{de} + (F^{de} + F)” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten öge, belirtilen gruba istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Basit kelime grubunun belirten ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür.

“İ^{de} + (F^{de} + F)”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“F^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

Sıfatlık

İsim + (İsim-fiil-Sıfat-fiil)

• ***Goḳḳanı caşawġa baylaġan** anası bla Aslandan bir hapar çığıb*… (O.C., s. 105) “Gokka’yı hayata bağlayan annesi ile Aslan’dan bir haber çıkıp…”

4.1.2.1.2.3.4. “(F + İ)^{iy} + F” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge iyelikli sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, iyelik eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında sıralanma ilişkisi vardır. Basit kelime grubunun belirten ögesi fiil ya da fiil soyludur.

“(F + İ)^{iy} + F”: İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“F + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

Zarflık

(Sıfat-fiil-İsim) + Zarf-fiil

• ***Cetmegen cerleri kalmay*** *aylanadıla*. (K.M.T.S., s. 83) “Gitmedik yer bırakmadan dolaşıyorlar.”

4.1.2.1.2.3.5. “(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge istem-iyelik ilişkisi ile birleşirler. Belirten grup, ilgi hâli dışında bir hal eki; belirtilen öge iyelik eki alır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır.

“(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F^{iy}”: İstem-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

(İsim-Edat) + Sıfat-fiil

• *Atası* ***Nafitsanı üsünden söleşgeni****nde Hamitni cüregi ḳaygılı boldu*. (A.T., s. 65) “Babası Nafitsa’nın hakkında konuştuğunda Hamit meraklandı.”

4.1.2.1.2.3.6. “İ^{il} + (İ + F)^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge, belirtilen gruba ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında sıralanma, istem ilişkisi bulunan modifikasyonları bulunmaktadır.

4.1.2.1.2.3.6.1. “İ^{il} + (İ + F)^{iy}” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten öge, belirtilen gruba ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâl eki; belirtilen grup, iyelik eki alır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“İ^{il} + (İ + F)^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

İsim + (Zarf-Sıfat-fiil)

• ...***cüregin kesek bashanı****nda, İbragim haparın aytdı*. (K.K., s. 8) “…kalbinin biraz rahatlamasıyla İbrahim haberi söyledi.”

4.1.2.1.2.3.6.2. “İ^{il} + (İ^{de} + F)^{iy}” Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten öge, belirtilen gruba ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge, ilgi hâl eki; belirtilen grup, iyelik eki alır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır.

“İ^{il} + (İ^{de} + F)^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

Zamir + (İsim-Sıfat-fiil)

• ...***meni bılayda turġanım****da hata coḳdu*… (K.K., s. 76) “…benim burada durmamda sıkıntı yok(tur)…”

4.1.2.1.2.3.7. “(İ + İ)^{de} + F^{de}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge istem-istem ilişkisiyle birleşirler. Hem belirten grup hem belirtilen öge hâl eki alır. Belirten grup, ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, eşitlik eki [+ça] alır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunu oluşturan ögeler arasında sıralanma ilişkisi vardır.

“(İ + İ)^{de} + F^{de}”: İstem-istem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

(İsim-İsim) + Zarf-fiil

• *Tışından kelgen adam mında* ***taş kübürge tüşgença*** *boladı*. (K.K., s. 8) "Dışardan gelenler burada taş sandığa düşmüş gibi olur."

4.1.2.1.2.4. Belirteni Fiil Olan, Fiilli, Belirtmelik Kelime Grupları

Belirten ögesi fiil ya da fiil soylu bir kelime olan bu grup, cümlede/bağlamda belirtmelik görevdedir. Bu kelime grupları cümlede/bağlamda sıfat ya da zarf görevinde kullanılmaktadır. Sıfat görevinde kullanılan kelime grupları sıfatlık; zarf görevinde kullanılan kelime grupları zarflıktır. Bu tür kelime gruplarının birleşmelerinde ilgi-iyelik, sıralanma, istem ilişkileri kullanılmaktadır.

4.1.2.1.2.4.1. "(İ + F) + F" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında da sıralanma, istem, ilgi-iyelik, iyelikli sıralanma ilişkisi bulunan modifikasyonları bulunmaktadır.

4.1.2.1.2.4.1.1. "(İ + F) + F" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ile belirtilen öge sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + F) + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Sıfatlık

(İsim-Zarf-fiil) + Sıfat-fiil

• *Dersden* ***aç bolub kelgen*** *İbragim*… (K.K., s. 6) "…Dersten acıkarak gelen İbrahim…"

• …***ders oḳuy turġan*** *İbragimge ḳaradı*. (K.K., s. 49) "…ders çalışıp duran İbrahim'e baktı."

Zarflık

(İsim-Zarf-fiil) + Sıfat-fiil

•…***caw kirib kelgen*** *cerde ḳalġanların unutmaġız*. (A., s. 52) "…düşman girip gelince orada kalanları unutmayınız."

(İsim-Zarf-fiil) + Zarf-fiil

• *Anam oylaşa,* ***sağış ete kelib****, oğurlu ala közlerin cumub*… (A.C., s. 49) "Annem düşünüp merhametli gözlerini yumup…",

• *...****azab çegib caşaġanlı*** *eki cıldan atladı*. (A.C., s. 4) "…eziyet çekip yaşayalı iki yılı geçti."

(Zarf-Zarf-fiil) + Zarf-fiil

• *Mölehan* ***ḳatı işley turġanlay****, caşçıḳnı cılaġan tawuşu*… (K.K., s. 7) "Mölehan sıkı çalışırken, oğlunun ağlama sesi…"

4.1.2.1.2.4.1.2. "(İ^{de} + F) + F" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ve belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grup da belirtilen öge de ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun belirten ögesi isim ya da isim soylu, belirtilen ögesi fiil ya da fiil soyludur. Bu ögeler arasında da istem ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ^{de} + F) + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"İ^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Sıfatlık

(İsim-Zarf-fiil) + Sıfat-fiil

• ***Ortasından ḳaynab çıḳġan*** *kömüknü*… (Ay., s. 6) "Ortasından kaynayarak çıkan köpüğü…"

Zarflık

(İsim-Zarf-fiil) + Sıfat-fiil

• ***Köznü cumub açhınçı****, komandirni buyruġu bla…* (A., s. 14) "Gözünü yumup açana kadar komutanın emri ile…"

4.1.2.1.2.4.2. "(İ + F)^{de} + F" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + F)^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Sıfatlık

(Sıfat-Sıfat-fiil) + Sıfat-fiil

• ***Ullu aythannı etmegen*** *ullaymaz*. (K.N.S., s. 206) "Büyük sözünü dinlemeyen adam olmaz."

4.1.2.1.2.4.2.1. "(İ^{il} + F^{iy})^{de} + F" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ile belirtilen öge istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunu oluşturan ögeler arasında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ^{il} + F^{iy})^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"İ^{il} + F^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

(İsim-Sıfat-fiil) + Zarf-fiil

• ***Caşçıḳnı tabılġanına ḳuwanıb****, iñirde honşula keldile.* (A.C., s. 20) "Oğlanın bulunmasına sevinip akşam komşular geldiler."

• *Mölehan,* ***caşçıḳnı cıyırılġanın esleb****, cüregi ḳayġılı bolub sordu*. (K.K., s. 2) "Mölehan oğlunun (yüzünü) buruşturduğunu görüp telaşlanıp sordu."

4.1.2.1.2.4.2.2. "(İ + F^{iy})^{de} + F" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ile belirtilen öge istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunu oluşturan ögeler arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + F^{iy})^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"İ + F^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Sıfatlık

(İsim-Sıfat-fiil) + Sıfat-fiil

• *…****amanlıḳ etgenimi körgen*** *onowçu da, körmegen kibik etib…* (K.K., s. 89) "…kötülük (hırsızlık) yaptığımı gören amir de görmemiş gibi yapıp…"

Zarflık

(İsim-Sıfat-fiil) + Zarf-fiil

• *Mırtazak,* ***adam kelgenin esleb****…* (K.K., s. 34) "Polis, birinin geldiğini fark edip…"

• ***Hasan cılaġanın tıyıb****, soldatha candı*. (O.C., s. 59) "Hasan ağlamasını kesip askere öfkelendi."

4.1.2.1.2.4.2.3. "(F + F^{iy})^{de} + F" Modifikasyonu

Bu modifikasyonda belirten grup ile belirtilen öge istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, ek almaz. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunu oluşturan ögeler arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Basit kelime grubunun hem belirten hem belirtilen ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür.

"(F + F^{iy})^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"F + F^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

Zarflık

(Zarf-fiil-Sıfat-fiil) + Zarf-fiil

• …*ol sebebden bütewley esime,* ***unutmay turġanıma ışanıb*** *başlayma*. (K.K., s. 238) "…o yüzden tamamen aklıma, unutmayacağıma güveniyorum."

4.1.2.1.2.4.3. "(İ + F)^{il} + F^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge ilgi-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki alırken; belirtilen öge, iyelik eki alır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunu oluşturan ögeler arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + F)^{il} + F^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

(Zarf-Sıfat-fiil) + Sıfat-fiil

• …***köb ķalmaġanın körgeni****nde, iyesi da anı ceñil cetib kelmey*… (K.K., s. 44) "…fazla kalmadığını görünce sahibi de onu hızlandırmadan…"

4.1.2.1.2.4.4. "F + (İ^{de} + F)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge ile belirtilen grup sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten öge de belirtilen grup da ek almaz. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunu oluşturan ögeler arasında istem ilişkisi bulunmaktadır.

"F + (İ^{de} + F)": Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

"İ^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

Zarf-fiil + (İsim-Zarf-fiil)

• *Temurķanı suw caġada esleb,* ***cortub ķatına kelib****, eşek çıġanaġa turub tohtadı*. (K.K., s. 43) "Temurka'yı suyun kenarında fark edip koşup yanına gelip dikenli otların yanında durdu."

• *Bu saġatda çıpçıḳ bolub,* ***barıb elge ḳarab****, ḳaytıb kelirge tabsa*… (K.K., s. 57) "Şimdi serçe olup, gidip memlekete bakıp, dönüp gelmeyi istese…"

4.1.2.1.2.4.5. "(İ + İ^{iy})^{de} + F^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge istem-iyelik ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grup, ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alırken; belirtilen öge, iyelik eki alır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunu oluşturan ögeler arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + İ^{iy})^{de} + F^{iy}": İstem-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"İ + İ^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

(İsim-İsim) + Sıfat-fiil

• *Boz kozuçuḳ, anasından öpkelegença, sekire,* ***taş canına burulġanı****nda*… (K.K., s. 23) "Boz kuzucuk, annesine küsmüş gibi, zıplayarak taşın yanına döndüğünde… "

4.1.2.1.2.4.6. "İ^{de} + (İ + F)^{de}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge ile belirtilen grup istem-istem ilişkisi ile birleşirler. Hem belirten öge hem belirtilen grup hâl eki alır. Belirten öge, ilgi hâli dışında bir hâl eki alırken; belirtilen grup, eşitlik eki alır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunu oluşturan ögeler arasında sıralanma ilişkisi vardır.

"İ^{de} + (İ + F)^{de}": İstem-istem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiiili

Zarflık

İsim + (Sıfat-Sıfat-fiil)

• …***anamdan cañı tuwġança*** *bolama*. (A.C., s. 34) "…annemden yeni doğmuş gibi oluyorum."

4.1.2.1.2.4.7. "(İ^{iy} + F) + F^{de}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge sıralanma-istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında da iyelikli sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ^{iy} + F) + F^{de}": Sıralanma-istem ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"İ^{iy} + F": İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

(İsim-Zarf-fiil) + Sıfat-fiil

• ***Cüregi çığıb keterça*** *uradı*. (O.C., s. 27) "Kalbi (yerinden) çıkıp gidecek gibi vuruyor."

4.1.2.2. Çok Ögeli Kelime Grupları

Dört ya da fazla kelimenin belirli kurallar dâhilinde bir araya gelmesiyle çok ögeli kelime grupları meydana gelir. Çok ögeli gruplar oluşum şekilleri şöyledir:

• Belirten grup ve belirtilen öge;

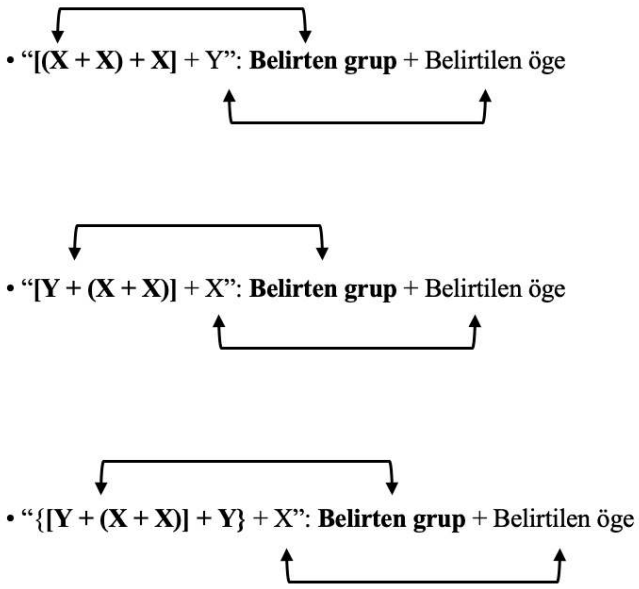

Şekil 2.3. Belirten gruplu çok ögeli kelime grubu

• Belirten öge ve belirtilen grup;

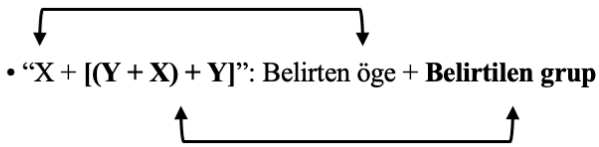

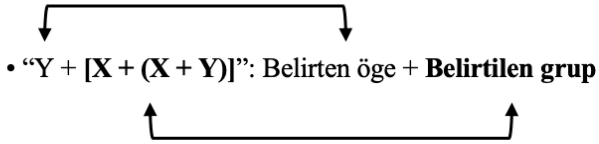

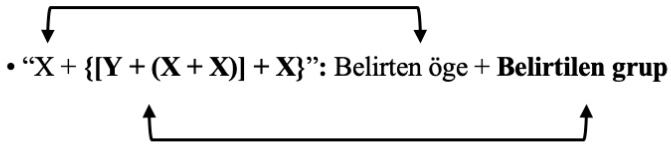

Şekil 2.4. Belirtilen gruplu çok ögeli kelime grubu

• Belirten grup ve belirtilen.

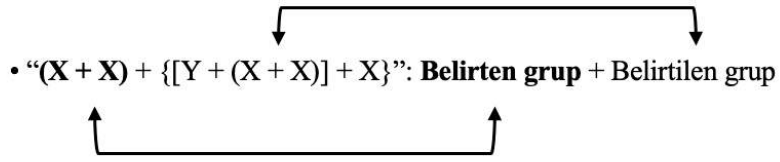

Şekil 2.5. Belirten gruplu ve belirtilen gruplu çok ögeli kelime grubu

İşlevine göre isimlik ve belirtmelik; temel ögeye göre isimli, fiilli; bağlantı yöntemine göre temelde ilgi-iyelik ilişkisi, istem ilişkisi, sıralanma ilişkisine göre incelenmektedir. Basit kelime gruplarıyla aynı yöntemler kullanılmaktadır.

4.1.2.2.1. Belirten Gruplu ve Belirtilenli Kelime Grupları

Çok ögeli kelime grubunda belirten, üç ögeli bir kelime grubundan oluşur. Belirten gruplu ve belirtilenli kelime grupları temel ögelerinin sözcük türüne göre isimli ve fiilli olmak üzere ikiye ayrılır. İsimli ve fiilli kelime grupları da işlevsel yapısına göre isimlik ve belirtmelik olarak iki başlıkta değerlendirilir. Bu başlık altında İsimli, İsimlik Kelime Grupları; İsimli, Belirtmelik Kelime Grupları; Fiilli, İsimlik Kelime Grupları; Fiilli, Belirtmelik Kelime Grupları incelenecektir.

4.1.2.2.1.1. Belirten Gruplu ve Belirtilenli, İsimli, İsimlik Kelime Grupları

Kelime grubunu meydana getiren temel öge isim ya da isim soylu bir sözcüktür. Cümlede/bağlamda isim olarak görev yapmaktadır.

4.1.2.2.1.1.1. İsimli, İsimlik Kelime Gruplarında Sıralanma İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri sıralanma ilişkisi ile kurulmuştur. Sıralanma ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında temel ögenin sonda olması kuralıyla belirten öge de belirtilen öge de ek almayarak eksiz olarak birleşir.

4.1.2.2.1.1.1.1. “[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}] + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ + İ)^{il} + İ^{iy}” ögeleri arasında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise “İ + İ” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}] + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“(İ + İ)^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[(İsim-İsim) + İsim] + İsim

• ***Eçki sürüwleni atası ḳılıçmüyüz***. (D.İ.Ö., s. 107) “Keçi sürülerinin atası kılıçmüyüz.”

4.1.2.2.1.1.1.2. “[(İ + İ) + F] + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ + İ) + F” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de “İ + İ” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[(İ + İ) + F] + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“(İ + İ) + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[(Sıfat-İsim) + Sıfat-fiil] + İsim

• …*alanı içinde* ***cüz cıl bolġan ḳartla***… (K.K., s. 12) “…onların içinde yüz yaşında olan yaşlılar…”

• …*alay bolġanlıḳġa* ***başha oyun bolmaġan cer****de toy da igi körünedi*. (K.K., s. 18) “…öyle olmasına rağmen başka oyun olmayan yerde düğün de iyi görünüyor.”

4.1.2.2.1.1.1.3. “[($İ^{il}$ + $İ^{iy}$) + F] + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “($İ^{il}$ + $İ^{iy}$) + F” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de “$İ^{il}$ + $İ^{iy}$” ilgi-iyelik ilişkisi ile birleşmiştir.

“[($İ^{il}$ + $İ^{iy}$) + F] + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“($İ^{il}$ + $İ^{iy}$) + F”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“$İ^{il}$ + $İ^{iy}$”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[(Zamir-İsim) + Sıfat-fiil] + İsim

• …***anı atı aytılġan cer****de*… (K.K., s. 31) "…onun adının söylendiği yerde…"

4.1.2.2.1.1.1.4. "[(İ + F) + F] + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ + F) + F" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ + F" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"[(İ + F) + F] + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"(İ + F) + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

[(Sıfat-Zarf-fiil) + Sıfat-fiil] + İsim

• …***aç bolub kelgen İbragim***… (K.K., s. 6) "…acıkıp gelen İbrahim…"

[(İsim-Zarf-fiil) + Sıfat-fiil] + İsim

• …***ders oḳuy turġan İbragim****ge ḳaradı*. (K.K., s. 49) "…ders çalıp duran İbrahim' baktı."

• ***Boş aylana ürenmegen adam*** *ne eterge bilmeydi*. (O.C., s. 105) "Boş gezmeyi öğrenmeyen insan ne yapacağı bilmez."

4.1.2.2.1.1.1.5. "[($İ^{de}$ + F) + F] + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "($İ^{de}$ + F) + F" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "$İ^{de}$ + F" istem ilişkisi ile birleşmiştir.

"[($İ^{de}$ + F) + F] + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"($İ^{de}$ + F) + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"$İ^{de}$ + F": İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

[(İsim-Zarf-fiil) + Sıfat-fiil] + İsim

• ***Arbalanı tartıb barġan ögüzle***… (Ç.K., s. 103) "Arabaları çekip giden öküzler…"

• ***Ortasından ḳaynab çıḳġan kömük****nü*… (A., s. 6) "Ortasından kaynayıp çıkan köpüğü…"

• …***eşikde olturub turġan Macay****ġa bılay dedi.* (O.C., s. 20) "…kapıda oturup duran Macay'a böyle dedi."

[(Zamir + Zarf-fiil) + Sıfat-fiil] + İsim

• ***Alanı körmey barġan atlıla****, ḳanatlı tawuşha ḳaytıp kelip*… (M., s. 267) "Onları görmeden giden atlılar, kuş sesine dönüp gelip…"

4.1.2.2.1.1.1.1.6. "[(İ^{de} + İ) + F] + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ^{de} + İ) + F" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ^{de} + İ" istem ilişkisi ile birleşmiştir.

"[(İ^{de} + İ) + F] + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"(İ^{de} + İ) + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"İ^{de} + İ": İstem ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[(Zarf-Edat) + Sıfat-fiil] + İsim

• …***aşhamdan beri bolġan zat****nı aḳılına keltirib ḳaradı.* (K.K., s. 52) "…akşamdan beri olan şeyi aklına getirip baktı."

4.1.2.2.1.1.1.1.7. "[(İ + F) + İ] + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ + F) + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ + F" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"[(İ + F) + İ] + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“(İ + F) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

[(İsim-Sıfat-fiil) + İsim] + İsim

• ***Aymuş degen ķoyçu caşnı*** *mahtalıb*… (A., s. 3) “Aymuş denen çoban oğlan övülüp…”

4.1.2.2.1.1.1.8. “[(İ^{de} + F) + İ] + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ^{de} + F) + İ” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise “İ^{de} + F” istem ilişkisi ile birleşmiştir.

“[(İ^{de} + F) + İ] + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“(İ^{de} + F) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

[(İsim-Sıfat-fiil) + Sıfat] + İsim

• …***tawdan urġan suwuķ ayaz*** *uyatdı*. (K.K., s. 54) “…dağdan vuran soğuk ayaz uyandırdı.”

4.1.2.2.1.1.1.9. “[(İ + İ)^{de} + F] + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ + İ)^{de} + F” ögeleri arasında da istem ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise “İ + İ” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[(İ + İ)^{de} + F] + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“(İ + İ)^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[(Sıfat-İsim) + Sıfat-fiil] + İsim

• ***Başha tilleden alınñan sözle*** (K.M.T.S., s. 29) “Başka dillerden alınan sözler”

• …***ḳart orusludan ḳalġan ḳız****nı alsa*… (K.K., s. 27) “Yaşlı Ruslardan kalan kızı alsa…”

• O*, **aḳ ḳırlaġa ḳaraġan kök***! (Ç.K., s. 23) “O, beyaz kırlara bakan gök!”

4.1.2.2.1.1.1.1.10. “[(İ + İ^{iy})^{de} + F] + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ + İ^{iy})^{de} + F” ögeleri arasında da istem ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise “İ + İ^{iy}” iyelik ilişkisi ile birleşmiştir.

“[(İ + İ^{iy})^{de} + F] + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“(İ + İ^{iy})^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + İ^{iy}”: İyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[(İsim + İsim) + Sıfat-fiil] + İsim

• *Ḳıyamıtnı közü **eşik artında turġan mırtazaḳla**nı birine cetdi*. (K.K., s. 15) “Kıyamıt’ın gözü kapı arkasında duran polislerin birine çarptı.”

• *Mihammat Âmin ḳadalıb **mejgit allında olturġan hacile**ga hapar ayta edi*. (K.K., s. 49) “Muhammat Amin tebelleş olup mescidin önünde oturan hacılara haber veriyordu.”

• ***Col uzaġına ḳaraġan ögüzle***… (Ç.K., s. 103) “Yolun uzağına bakan öküzler…”

4.1.2.2.1.1.1.1.11. “[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F] + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F” ögeleri arasında da istem ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise “İ^{il} + İ^{iy}” ilgi-iyelik ilişkisi ile birleşmiştir.

“[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F] + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[(İsim-İsim) + Sıfat-fiil] + İsim

• ***Halknı akılın aytıwçu adam*** (K.M.T.S., s. 86) "Halkın fikrini ifade edici (dile getiren) adam"

• *Ķanamat bügün* ***Ķobannı suwun içmez cer****ge coyulluk edi*. (K.K., s. 28) "Kanamat bugün Koban'ın suyunun içilmediği yere gönderilecekti."

• ***Maydannı ķatında ösgen busaķla*** *anda mında ķalġan çapraķların üslerinden atadıla*, (O.C., s. 34) "Meydanın yanında yetişen kavaklar orada burada kalan yapraklarını üzerlerinden atıyorlar."

• ***Babayevni gıntdılılığın bilgen askerçile*** *pırh çırh boldula*. (A., s. 14) "Babayev'in kaprisli olduğunu bilen askerler ortadan yok oldular."

• *Colda* ***ķızını çaçın cibitgen cawun****…* (Ç.K., s. 79) "Yolda kızın saçını ıslatan yağmur…"

• ***Arbazını artında cılağan tawuşla****nı eşitib, kelib ķaraġanında…* (K.K., s. 6) "Avlunun arkasında ağlama seslerini duyup, gelip baktığında…"

[(Zamir-İsim) + Sıfat-fiil] + İsim

• ***Meni birgeme kelgen adamla****…* (At., s. 45) "Benim beraberimde gelen insanlar…."

• *…****munu tüzün bilirge kişi*** *tabılmaydı* (B.B., 53) "…bunun doğrusunu bilen kişi bulunmuyor."

• *…****kesini bağasın bilmegen onowçula****dan tüldü*. (K.K., s. 210) "…kendisinin kıymetini bilmeyen danışmanlardan değil."

[(Zamir-İsim) + Sıfat-fiil] + Sıfat

• ***Sizni işigizni eşitgen carlıla*** *açıķ aytırġa köl tabmaydıla*. (K.K., s. 60) "Sizin işinizi duyan fakirler açıkça söylemeye yürek bulamıyor."

4.1.2.2.1.1.1.1.12. "[(İ + İ)^{iy} + F] + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ + İ)^{iy} + F" ögeleri arasında da iyelikli sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ + İ" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[(İ + İ)^{iy} + F] + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“(İ + İ)^{iy} + F”: İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[(Sıfat-İsim) + Sıfat-fiil] + İsim

• …***oġurlu beti bolġan feldşer***. (O.C., s. 78) “…sempatik bir yüzü olan sağlık memuru.”

• …***bir ḳanatı sınñan aptiyek****ni buḳu taphaçıḳġa sala*… (K.K, s. 4) “…bir tarafı kırılan ilaç kutusunu tozlanmış rafa koyarken…”

• …*ol* ***igi cüregi bolġan kişi****di.* (K.K., s. 17) “…o iyi kalpli bir insandır.”

4.1.2.2.1.1.1.1.13. “[F + (İ + F)] + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “F + (İ + F)” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise “İ + F” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[F + (İ + F)] + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“F + (İ + F)”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

[Zarf-fiil + (Edat + Sıfat-fiil)] + İsim

• ***Carılıb beri ḳayıthan adamla***… (At., s.47) “Sinirlenip geri dönen insanlar…”

4.1.2.2.1.1.1.1.14. “[İ^{de} + (İ + F)]+ İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “İ^{de} + (İ + F)” ögeleri arasında da istem ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise “İ + F” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[İ^{de} + (İ + F)]+ İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ^{de} + (İ + F)”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

[İsim + (Sıfat-Sıfat-fiil)] + İsim

• ***Cuḳudan cañı uyanñan adam****, ne bolġanın bilmey…* (K.K., s. 24) “Uykudan yeni uyanan adam, ne olduğu bilmeden…”

[İsim + (İsim-Sıfat-fiil)] + İsim

• *…**közüme cuḳu bermegen zat**nı aytırġa izleyme*. (A.C., s. 5) “…gözüme uyku vermeyen şeyi söylemek istiyorum.”

• *…**ḳralġa zaran salġan adam**ġa menden keçim bolmaz*. (A.C., s. 36) “…krala zarar verecek insanla benim geçimim olmaz.”

• *…**başına ḳan cawdurġan ḳatın****, içinden kesini eşsizliğine…* (K.K., s. 80) “…başına kan yağdıran kadın, içinden kendi eşsizliğine…”

4.1.2.2.1.1.1.1.15. “[İ^{iy} + (İ^{de} + F)] + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “İ^{iy} + (İ^{de} + F)” ögeleri arasında da iyelikli sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise “İ^{de} + F” istem ilişkisi ile birleşmiştir.

“[İ^{iy} + (İ^{de} + F)] + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ^{iy} + (İ^{de} + F)”: İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

[İsim + (İsim-Sıfat-fiil)] + İsim

• *İbragimlanı honşuları, **ömürü caldan çıḳmaġan Ḳanamat** körgendi*. (K.K., s. 7) “İbrahimlerin komşuları, ömrü gündeliğe gitmekle geçen Kanamat görmüş.”

4.1.2.2.1.1.1.1.16. “[İ^{iy} + (İ^{de} + İ)] + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “İ^{iy} + (İ^{de} + İ)” ögeleri arasında da iyelikli

sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ^{de} + İ" istem ilişkisi ile birleşmiştir.

"[İ^{iy} + (İ^{de} + İ)] + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ^{iy} + (İ^{de} + İ)": İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ^{de} + İ": İstem ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[İsim + (İsim-İsim)] + İsim

• ***İçi adamdan tolu avtobus***… (At., s. 45) "İçi insanla dolu otobüs…"

4.1.2.2.1.1.1.1.17. "{[(İ + İ) + F] + F} + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren dört ögeli kelime grubunun "[(İ + İ) + F] + F" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu dört ögeli kelime grubunun belirten grubu olan üç ögeli kelime grubunun "(İ + İ) + F" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"{[(İ + İ) + F] + F} + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"[(İ + İ) + F] + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"(İ + İ) + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

{[(Sıfat-İsim) + Zarf-fiil] + Sıfat-fiil} + İsim

• ***Bir kesek turub saḳlanñan çaġır,*** *ḳan kibik ḳızara*… (K.K., s. 79) "Bir süre durup bekleyen şarap, kan gibi kızararak…"

4.1.2.2.1.1.1.1.18. "{[(İ^{iy} + F) + İ] + F} + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren dört ögeli kelime grubunun "[(İ^{iy} + F) + İ] + F" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu dört ögeli kelime grubunun belirten grubu olan üç ögeli kelime grubunun "(İ^{iy} + F) + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"{[(İ^{iy} + F) + İ] + F} + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“[(İ^{iy} + F) + İ] + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“(İ^{iy} + F) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ^{iy} + F”: İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

{[(İsim-Sıfat-fiil) + İsim] + Sıfat-fiil} + İsim

• …***adamlığı bolġan erkişi etgen iş****ni etgense*. (K.K., s. 68) “…insanlığı olan erkeğin yaptığı işi yapmışsın.”

4.1.2.2.1.1.1.19. “{[İ^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{de} + F} + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren dört ögeli kelime grubunun “[İ^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{de} + F” ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Bu dört ögeli kelime grubunun belirten grubu olan üç ögeli kelime grubunun “İ^{il} + (İ + İ)^{iy}” ögeleri arasında da ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır.

“{[İ^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{de} + F} + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“[İ^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ^{il} + (İ + İ)^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

{[Zamir + (İsim-İsim)] + Sıfat-fiil} + İsim

• *Caratılġanlı* ***meni ḳol ḳıyınımdan toymaġan begecenle****, meni haḳımı bermey*…. (K.K., s. 58) “Yaratıldığından beri benim el emeğimden doymayan domuzlar, benim hakkımı vermiyor…”

4.1.2.2.1.1.1.20. “{İ + [İ^{iy} + (F + F)]} + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren dört ögeli kelime grubunun ögeleri “İ + [İ^{iy} + (F + F)]” arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu dört ögeli grubun, belirtilen ögesini oluşturan üç ögeli kelime grubunun “İ^{iy} + (F + F)” ögeleri iyelikli sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu oluşturan basit kelime grubunun “F + F” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“{İ + [İ^{iy} + (F + F)]} + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ + [İ^{iy} + (F + F)]”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ^{iy} + (F + F)”: İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“F + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

İsim + [(Fiil + Sıfat-fiil) + İsim]

• *...**ol atam barma degen cer**ge bir barayım*. (B.B., 79) “…babamın gitme dediği o yere bir gideyim.”

4.1.2.2.1.1.2. İsimli, İsimlik Kelime Gruplarında İlgi ve İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri ilgi-iyelik ilişkisi ile kurulmuştur. İlgi-iyelik ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında belirten öge, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alarak birleşmektedir. /^{il}/ ile kastedilen ilgi hâl eki, /^{iy}/ ile kastedilen ise iyelik ekidir.

4.1.2.2.1.1.2.1. “[(İ + İ) + İ]^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ + İ) + İ)” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise “İ + İ” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[(İ + İ) + İ]^{il} + İ^{iy}: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“(İ + İ) + İ: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[(İsim-Sıfat) + İsim] + İsim

• …***toprak̡ başlı üyleni ocak̡ları***… (K.K., s. 8) “…toprak çatılı evlerin bacaları…”

4.1.2.2.1.1.2.2. “[(İ + İ)^{il} + İ]^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ + İ)^{il} + İ” ögeleri arasında da ilgi ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise “İ + İ” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[(İ + İ)^{il} + İ]^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“(İ + İ)^{il} + İ”: İlgi ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[(Sıfat-İsim) + Zamir] + İsim

• …***har adamnı kesini culduzu*** *boladı*. (O.C., s. 63) “…her insanın kendisinin yıldızı oluyor.”

4.1.2.2.1.1.2.3. “[(İ + F) + İ]^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ + F) + İ” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise “İ + F” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[(İ + F) + İ]^{il} + İ^{il}: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“(İ + F) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

[(İsim-Sıfat-fiil) + İsim] + İsim

• …***cañı kirgen adamnı burnu****na mılı, mukut iyis uradı.* (K.K., s. 13) “…yeni giren adamın burnuna nemli, küf kokusu vuruyor.”

• *Bügün* ***biz körgen adamnı halı****…* (At., s. 54) “Bugün bizi gören adamın hali…”

4.1.2.2.1.1.2.4. “[(İ + F) + F]^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ + F) + F” ögeleri arasında da sıralanma

ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ + F" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"[(İ + F) + F]^{il} + İ^{il}: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"(İ + F) + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

[(İsim-Sıfat-fiil) + Sıfat-fiil] + İsim

• ***Malla baḳġan sürüwçünü balası***… (Ay., s. 43) "Hayvana bakan çobanın çocuğu…"

4.1.2.2.1.1.2.5. "[(F + F) + İ]^{il} + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(F + F) + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "F + F" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"[(F + F) + İ]^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"(F + F) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"F + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

[(Zarf-fiil-Sıfat-fiil) + İsim] + İsim

• …*tışından* ***ḳarab ketgen adamnı kölü****ne kellikdi*. (K.K., s. 18) "…dışarıdan bakıp giden insanın gönlüne gelecek."

4.1.2.2.1.1.2.6. "[İ + (İ + İ)]^{il} + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "İ + (İ + İ)" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ + İ" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"[İ + (İ + İ)]^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + (İ + İ)": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[İsim + (İsim-İsim)] + İsim

• ***Ullu Pravlen arbazını içi*** *adamdan tıḳ tıḳlama tolu.* (K.K., s. 11) “Büyük Pravlen avlusunun için insanlarla tıklım tıklım dolu.”

• *...arbazda* ***ullu ḳayın terekni tübü****ne ḳısılıb turġanlay…* (D.İ.Ö., s. 105) “…avluda büyük kayın ağacının altına sığınıp dururken…”

[Sıfat + (İsim-İsim)] + İsim

• *…****ol ḳız sabiyni namısı****n saḳlar üçün…* (K.K., s. 68) “…o kız çocuğunun namusunu korumak için…”

[Sıfat + (Sıfat-İsim)] + İsim

• *…çabıb cetdi* ***bir ḳoş üynü allı****na…* (Ay., s. 25) “…koşup yetişti bir çiftlik evinin önüne…”

• *…taw etekde* ***bir ullu çegetni ḳıyırı****ndan kirgendile ala…* (B.B., s. 49) “…dağ eteğinde büyük bir ormanın kenarından girmişler onlar…”

• *…meni awuzuma* ***ol sarı toḳluçuḳnu ḳuyruġu*** *bişib bir tüşse…* (D.İ.Ö., s. 93) “… benim ağzıma o sarı kuzucuğun kuyruğu pişip bir düşse…”

• *...****ḳara çaçlı ḳızçıḳnı suratı*** *közünü allına keldi.* (A.T., s. 65) “…siyah saçlı kızın suratı gözünün önüne geldi.”

4.1.2.2.1.1.2.7. “[İ + (İ + F)]^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “İ + (İ + F)” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise “İ + F” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[İ + (İ + F)]^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ + (İ + F)”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

[Sıfat + (İsim-Sıfat-fiil)] + İsim

• ***Bu ḳan içgenleni allarında*** *awuzubuznu ḳısıb nek kelebiz*?! (O.C., s. 65) "Bu kan emicilerin önlerinde ağzımızı kapatıp niye geliyoruz?!"

4.1.2.2.1.1.2.8. "[İ + (İ + İ^{iy})]^{il} + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "İ + (İ + İ^{iy})" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ + İ^{iy}" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"[İ + (İ + İ^{iy})]^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + (İ + İ^{iy})": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ + İ^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[Sıfat + (İsim-İsim)] + İsim

• *O,* ***eski ata üyümü tıpırı****!* (D.T.T.K., s. 26) "O, eski baba evimin ocağı!"

4.1.2.2.1.1.2.9. "[İ^{de} + (İ + F)]^{il} + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "İ^{de} + (İ + F)" ögeleri arasında da istem ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ + F" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"[İ^{de} + (İ + F)]^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ^{de} + (İ + F)": İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

[Zamir + (İsim-Sıfat-fiil)] + İsim

• *…cılan uzalıb* ***kesine artıḳlıḳ etgenni ayağın*** *ururġa…* (K.K., s. 36) "…yılan uzanıp kendisine zarar verenin ayağını ısırmaya…"

4.1.2.2.1.1.2.10. “[İ^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “İ^{il} + (İ + İ)^{iy}” ögeleri arasında da ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise “İ + İ” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[İ^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ^{il} + (İ + İ)^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[Zamir + (Sıfat-İsim)] + İsim

• *Menden özge adam* ***anı ḳart babasını curtuna*** *da basmaz edi*. (K.K., s. 40) “Benden başka insan onun yaşlı babasının yurduna da (ayak) basmazdı.”

4.1.2.2.1.1.2.11. “{[(İ + İ) + F] + İ}^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren dört ögeli kelime grubunun “[(İ + İ) + F] + İ” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu dört ögeli kelime grubunun belirten grubu olan üç ögeli kelime grubunun “(İ + İ) + F” ögeleri de sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[(İ + İ) + F] + İ}^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“[(İ + İ) + F] + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“(İ + İ) + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

{[(İsim-Edat) + Sıfat-fiil] + İsim} + Zamir

• ***Tawcan bla olturġan ḳatınlanı biri***… (K.K., s. 254) “Tavcan ile oturan kadınlardan biri…”

4.1.2.2.1.1.2.12. “{[(İ + İ)^{de} + F] + İ}^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren dört ögeli kelime grubunun “[(İ + İ)^{de} + F] + İ” ögeleri arasında

sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu dört ögeli kelime grubunun belirten grubu olan üç ögeli kelime grubunun "(İ + İ)^{de} + F" ögeleri de istem ilişkisi ile birleşmiştir.

"{[(İ + İ)^{de} + F] + İ}^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"[(İ + İ)^{de} + F] + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"(İ + İ)^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

{[(Sıfat-İsim) + Sıfat-fiil] + İsim} + İsim

• …***suwuḳ suwdan ötgen atnı butları*** *ḳaltıraġança…* (K.K., s. 73) "…soğuk sudan geçen atın bacakları titremiş gibi…"

4.1.2.2.1.1.2.13. "[(İ + İ)^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{il} + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren dört ögeli (belirten gruplu ve belirtilen gruplu) kelime grubunun "(İ + İ)^{il} + (İ + İ)^{iy}" ögeleri arasında da ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır.

"[(İ + İ)^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"(İ + İ)^{il} + (İ + İ)^{iy}: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[(Sıfat-İsim) + (Zarf-Sıfat)] + Zamir

• …***durḳuçu adamlanı em başlarını biri****di.* (K.K., s. 16) "…kurnaz insanların en öne çıkanlarından biridir."

4.1.2.2.1.1.2.14. "[(İ^{de} + F) + İ]^{il} + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ^{de} + F) + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ^{de} + F" istem ilişkisi ile birleşmiştir.

“[(İ^{de} + F) + İ]^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“(İ^{de} + F) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

[(İsim-Sıfat-fiil) + İsim] + İsim

• ***İbragimge etilgen artıḳlıḳnı ızı****na ḳaytarır zat aytmadı*. (K.K., s. 7) “İbrahim’e yapılan zorbalığı telafi edecek bir şey söylemedi.”

• *...**ḳatında olturġan ḳabbaşnı burnu**na tişge çançılġan etni tutdu*. (K.K., s. 78) “…yanında oturan kabak kafalının burnuna ”

• …***suwġa ketgen balasını ölügü****n körmedi*. (K.K., s. 51) “…suya kapılan çocuğunun ölüsünü görmedi.”

4.1.2.2.1.1.2.15. “{[F + (İ^{iy} + F)] + İ}^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ^{iy} + F) + İ” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise “İ^{iy} + F” iyelikli sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

{[F + (İ^{iy} + F)] + İ}^{il} + İ^{iy}” İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“[F + (İ^{iy} + F)] + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“F + (İ^{iy} + F)”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

“İ^{iy} + F”: İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

[(İsim-Sıfat-fiil) + İsim] + İsim

• *…alay a ḳımıldar **ḳarıwu bolmaġan adamnı başı** sağışha ketmey ne etsin*. (O.C., s. 10) “…ama kımıldamaya gücü olmayan adamın aklı çalışmıyor ne yapsın.”

4.1.2.2.1.1.2.16. “{[(İ^{de} + F) + F] + İ}^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren dört ögeli kelime grubunun “[(İ^{de} + F) + F] + İ” ögeleri arasında

sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu dört ögeli kelime grubunun belirten grubu olan üç ögeli kelime grubunun "(İ^{de} + F) + F" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"{[(İ^{de} + F) + F] + İ}^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"[(İ^{de} + F) + F] + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"(İ^{de} + F) + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"İ^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

{[(İsim-Zarf-fiil) + Sıfat-fiil] + İsim} + İsim

• …***tışından ḳarab ketgen adamnı kölü****ne kellikdi*. (K.K., s. 18) "…dışarıdan bakıp giden insanın gönlüne gelecek."

4.1.2.2.1.1.2.17. "{[(İ^{de} + F) + F] + İ^{iy}}^{il} + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren dört ögeli kelime grubunun "[(İ^{de} + F) + F] + İ^{iy}" ögeleri arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Bu dört ögeli kelime grubunun belirten grubu olan üç ögeli kelime grubunun "(İ^{de} + F) + F" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"{[(İ^{de} + F) + F] + İ^{iy}}^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"[(İ^{de} + F) + F] + İ^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"(İ^{de} + F) + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"İ^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

{[(İsim-Zarf-fiil) + Sıfat-fiil] + İsim} + İsim

• *Apanas* ***ḳatında olturub turġan nögerini ḳabırġası****ndan türtdü*. (K.K., s. 17) "Apanas yanında oturup duran arkadaşlarını kaburgasından dürttü."

4.1.2.2.1.1.2.18. "'{[(İ + İ) + İ] + F} + İ'^{il} + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren çok ögeli kelime grubunun ögeleri "{[(İ + İ) + İ] + F} + İ" arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Çok ögeli grubun belirten grubunu oluşturan dört ögeli kelime grubunun ögeleri "[(İ + İ) + İ] + F" arasında sıralanma ilişkisi vardır. Dört ögeli grubun belirten

ögesini oluşturan üç ögeli grubun "(İ + İ) + F" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli grubun belirten ögesi olan basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi mevcuttur.

"'{[(İ + İ) + İ] + F} + İ'^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"{[(İ + İ) + İ] + F} + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"[(İ + İ) + İ] + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"(İ + İ) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

'{[(İsim-İsim) + Edat] + Sıfat-fiil} + Sıfat' + Zamir

• ***Mihammat Âmin bla olturġan ḳartlanı biri***… (K.K., s. 49) "Muhammat Amin ile oturan yaşlıların biri…"

4.1.2.2.1.1.2.19. "/{[(İ + İ)^{de} + (İ + F)] + F} + İ/^{il} + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren çok ögeli kelime grubunun "{[(İ + İ)^{de} + (İ + F)] + F} + İ" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu çok ögeli kelime grubunun belirten grubu olan çok ögeli kelime grubunun "[(İ + İ)^{de} + (İ + F)] + F" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu grubun belirten grubunu oluşturan dört ögeli belirten ve belirtilen gruplu kelime grubunun "(İ+ İ)^{de} + (İ + F)" ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Belirten ve belirtilen grubu meydana getiren basit kelime gruplarının "İ + İ"; "İ + F" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"/{[(İ + İ)^{de} + (İ + F)] + F} + İ/^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"{[(İ + İ)^{de} + (İ + F)] + F} + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"[(İ + İ)^{de} + (İ + F)] + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"(İ + İ)^{de} + (İ + F)": İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"İ + İ:" Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

/{[(Sıfat-İsim) + (İsim-Zarf-fiil)] + Sıfat-fiil} + İsim/ + İsim

• ***Bu açıġa şaġat bolub turġan tawlanı üsleri****n ḳarañı bashandı*… (O.C., s. 48) "Bu acıya şahit olan dağların üstlerine karanlık basmış."

4.1.2.2.1.1.2.20. "{(F + F) + [İ + (İ + İ)]}^{il} + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren çok ögeli kelime grubunun "(F + F) + [İ + (İ + İ)]" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu çok ögeli kelime grubunun belirten grubu olan basit kelime grubunun "F + F" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi, belirtilen grubu olan üç ögeli kelime grubunun "İ + (İ + İ)" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"{(F + F) + [İ + (İ + İ)]}^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"(F + F) + [İ + (İ + İ)]": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"F + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

"İ + (İ + İ)": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

{(Zarf-fiil-Sıfat-fiil) + [Sıfat + (Sıfat-İsim)]} + Zamir

• …***cılay turġan eki ḳart ḳatınnı biri****, awuzunda eki tişinden ḳalġanı ağıb*… (A., s. 249) "…ağlamakta olan iki yaşlı kadının biri, ağzında iki dişinden kalanı akıtıp…"

4.1.2.2.1.1.2.21. "{(İ^{iy} + İ)^{il} + (İ^{de} + F)^{iy}}^{il} + F^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren dört ögeli kelime grubunun "(İ^{iy} + İ)^{il} + (İ^{de} + F)^{iy}" ögeleri arasında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Bu dört ögeli kelime grubunun belirten grubu olan basit kelime grubunun "İ^{iy} + İ" ögeleri arasında da iyelikli sıralanma ilişkisi, belirtilen grubu olan basit kelime grubunun "İ^{de} + F" ögeleri arasında da istem ilişkisi bulunmaktadır.

"{(İ^{iy} + İ)^{il} + (İ^{de} + F)^{iy}}^{il} + F^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"(İ^{iy} + İ)^{il} + (İ^{de} + F)^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"İ^{iy} + İ": İyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

{(İsim-İsim) + (İsim-Sıfat-fiil)} + Sıfat-fiil

• *Ḳara it da,* ***iyesi Ḳasımnı arbazġa kelgenin süymegeni****n añılaġança*… (K.K., s. 71)
“Kara köpek de, sahibi Kasım’ın avluya geleni sevmediğini anlamış gibi…”

4.1.2.2.1.1.2.22. “{[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + (İ + F)] + İ}^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren çok ögeli kelime grubunun “[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + (İ + F)] + İ” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu çok ögeli kelime grubunun belirten grubu olan dört ögeli kelime grubunun “(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + (İ + F)” ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır.

“{[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + (İ + F)] + İ}^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + (İ + F)] + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + (İ + F)”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

{[(İsim-İsim) + (İsim-Sıfat-fiil)] + İsim} + İsim

• *Kündüz* ***adamnı cüregine ḳuwanç salġan kölnü sıfatı*** *ḳap ḳara bolur*. (A.C., s. 28)
“Gündüz insanın yüreğine sevinç getiren gölün görünüşü kapkara olur.”

4.1.2.2.1.1.3. İsimli, İsimlik Kelime Gruplarında İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri iyelik ilişkisi ile kurulmuştur. İyelik ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında belirten öge, ek almazken; belirtilen öge, iyelik eki almaktadır. /^{iy}/ ile kastedilen iyelik ekidir.

4.1.2.2.1.1.3.1. “[İ + (İ + F)] + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “İ + (İ + F)” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi

bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de "İ + İ" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"[İ + (İ + F)] + İ^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + (İ + F)": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

[Sıfat + (İsim-Sıfat-fiil)] + İsim

• …***bir carıḳ urġan ceri*** *körünmeydi*. (K.K., s. 37) "…bir ışık vuran yeri görünmüyor."

4.1.2.2.1.1.3.2. "[(İ + F) + F] + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ + F) + F" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de "İ + F" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"[(İ + F) + F] + İ^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"(İ + F) + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

[(İsim-Zarf-fiil) + Sıfat-fiil] + İsim

• ***Ḳıyın awrub turġan anam*** *orunda cappa cañız atıldı da ḳaldı*! (O.C., s. 39) "Ağır hasta olan annem yatağında yapayalnız atıldı da kaldı!"

4.1.2.2.1.1.3.3. "[(İ^{iy} + İ) + F] + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ^{iy} + İ) + F" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de "İ^{iy} + İ" iyelikli sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"[(İ^{iy} + İ) + F] + İ^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"(İ^{iy} + İ) + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"İ^{iy} + İ": İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[(İsim-Edat) + Sıfat-fiil] + İsim

• ***Kölü bla aythan zatı****na nögerlerini çam etib külgenleri cüregine awur tiyib*… (K.K., s. 66) "Gönlü ile söylediği şeyine arkadaşlarının şaka yapıp gülmesi yüreğine ağır gelip… "

4.1.2.2.1.1.3.4. "[(İ^{de} + F) + F] + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ^{de} + F) + F" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de "İ^{de} + F" istem ilişkisi ile birleşmiştir.

"[(İ^{de} + F) + F] + İ^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"(İ^{de} + F) + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"İ^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

[(İsim-Zarf-fiil) + Sıfat-fiil] + İsim

• …***közlerinden ezilib çıḳġan cılamuḳları****n tıyalmadı*. (A., s. 315) "…gözlerinden ezilip çıkan gözyaşlarını tutamadı."

[(İsim-Zarf-fiil) + Sıfat-fiil] + İsim

• *Meni* ***medresege oḳurġa bermegen anam****a ḳurman bolayım*. (D.İ.Ö., s. 104) "Beni okula okumaya vermeyen anneme kurban olayım."

4.1.2.2.1.1.3.5. "[(İ^{de} + F) + İ^{de}] + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ^{de} + F) + İ^{de}" ögeleri arasında sıralanma-istem ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de "İ^{de} + F" istem ilişkisi ile birleşmiştir.

"[(İ^{de} + F) + İ^{de}] + İ^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"(İ^{de} + F) + İ^{de}": Sıralanma-istem ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“[(İsim-Sıfat-fiil) + İsim] + İsim”

• ***Sütge tüşgen duġumlaça közleri***… (A., s. 4) “Süte düşen üzümler gibi gözleri…”

4.1.2.2.1.1.3.6. “{[İ + (İ + İ)]^{de} + F} + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren dört ögeli kelime grubunun “[İ + (İ + İ)]^{de} + F” ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren dört ögeli kelime grubunun belirten grubu olan üç ögeli kelime grubunun “İ + (İ + İ)” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi vardır. Bu üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun “İ + İ” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“{[İ + (İ + İ)]^{de} + F} + İ^{iy}”: İyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“[İ + (İ + İ)]^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

{[Sıfat + (Sıfat-İsim)] + Sıfat-fiil} + İsim

• ***Bıllay sıylı borçnu salġan halķıma***… (At., s. 19) “Böyle onurlu görevi veren halkıma…”

4.1.2.2.1.1.3.7. “{[İ^{de} + (İ + F)] + (F + F)} + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren çok ögeli kelime grubunun “[İ^{de} + (İ + F)] + (F + F)” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu çok ögeli grubun belirten grubunu oluşturan üç ögeli kelime grubunun “İ^{de} + (İ + F)” ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli grubun belirtilen grubunu oluşturan basit kelime grubunun “İ + F” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Çok ögeli kelime grubunun belirtilen grubunu oluşturan basit kelime grubunun ögeleri arasında da “F + F” sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“{[İ^{de} + (İ + F)] + (F + F)} + İ^{iy}”: İyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“[İ^{de} + (İ + F)] + (F + F): Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

“İ^{de} + (İ + F): İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“F + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

[Zamir + (İsim-Zarf-fiil)] + (Zarf-fiil-Sıfat-fiil)} + İsim

• ***Andan köz ayırmay ḳarab turġan atası***... (O.C., s. 23) “Ondan göz ayırmadan bakıp duran babası…”

4.1.2.2.1.1.4. İsimli, İsimlik Kelime Gruplarında İstem ve İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri istem-iyelik ilişkisi ile kurulmuştur. İstem-iyelik ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında belirten öge, ilgi hâl eki dışında bir hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alarak birleşir. /^{de}/ ile kastedilen yönelme, belirtme, bulunma, ayrılma, eşitlik, vasıta hâl eki, /^{iy}/ ile kastedilen iyelik eki kullanımıdır.

4.1.2.2.1.1.4.1. “[(İ^{de} + F) + İ]^{de} + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında istem-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ^{de} + F) + İ” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de “İ^{de} + F” istem ilişkisi ile birleşmiştir.

“[(İ^{de} + F) + İ]^{de} + İ^{iy}”: İstem-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“(İ^{de} + F) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

[(İsim-Sıfat-fiil) + İsim] + Zamir

• ***Tögeregine aylanñan adamladan biri*** *ḳatında bolsa*… (K.K., s. 79) “Çevresinde dolaşan insanlardan biri yanında olsa…”

4.1.2.2.1.1.4.2. “[İ + (İ + İ)]^{de} + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında istem-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “İ + (İ + İ)” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de “İ + İ” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[İ + (İ + İ)]^{de} + İ^{iy}”: İstem-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[(Zarf-Sıfat) + İsim] + Zamir

• …***em ullu taşladan biri****n ciberdi*. (K.K., s. 48) “…en büyük taşlardan birini fırlattı.”

4.1.2.2.1.1.4.3. “{[İ + (İ + İ)]^{il} + İ^{iy}}^{de} + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında istem-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren dört ögeli kelime grubunun “[İ + (İ + İ)]^{il} + İ^{iy}” ögeleri arasında da ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Dört ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “İ + (İ + İ)” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu oluşturan basit kelime grubunun “İ + İ” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“{[İ + (İ + İ)]^{il} + İ^{iy}}^{de} + İ^{iy}”: İstem-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“[İ + (İ + İ)]^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

{[Sıfat + (Sıfat + İsim)] + İsim} + İsim

• …***bir eski üynü ocağını canı****na buġub saḳladı.* (K.K., s. 48) “…eski bir evin ocağının yanına gizlenip saklandı.”

4.1.2.2.1.1.4.4. “{[İ + (F + İ)]^{il} + İ^{iy}}^{de} + F^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında istem-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren dört ögeli kelime grubunun “[İ + (F + İ)]^{il} + İ^{iy}” ögeleri arasında da ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Dört ögeli kelime grubunun belirten ögesini oluşturan “İ + (F + İ)” üç ögeli kelime grubunun ögeleri araasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli kelime grubunun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri “F + İ” arasında da sıralanma ilişkisi mevcuttur.

“{[İ + (F + İ)]^{il} + İ^{iy}}^{de} + F^{iy}”: İstem-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“[İ + (F + İ)]^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ + (F + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“F + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

{[Sıfat + (Sıfat-fiil + İsim)] + İsim} + Sıfat-fiil

• *Siz **bu kelgen askerni üsünden söleşgenigiz**ni bileme.* (O.C., s. 17) “Sizin bu gelen asker hakkında konuştuğunuzu biliyorum.”

4.1.2.2.1.2. Belirten Gruplu ve Belirtilenli, İsimli, Belirtmelik Kelime Grupları

Kelime grubunu meydana getiren temel öge fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Cümlede/bağlamda sıfat ya da zarf olarak görev yapmaktadır.

4.1.2.2.1.2.1. İsimli, Belirtmelik Kelime Gruplarında Sıralanma İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri sıralanma ilişkisi ile kurulmuştur. Sıralanma ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında temel ögenin sonda olması kuralıyla belirten öge de belirtilen öge de ek almayarak eksiz olarak birleşir.

4.1.2.2.1.2.1.1. “[(İ + İ) + İ] + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ + İ) + İ” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi

bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de "İ + İ" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"[(İ + İ) + İ] + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"(İ + İ) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

[(Sıfat-Sıfat) + İsim] + Edat

• …***eki çarhlı arbala bla*** *taşıwçu zamanlanı esiñe tüşürese*. (O.C., s. 5) "…iki tekerli arabalar ile taşımacılık yaptığı zamanları aklına getiriyorsun."

4.1.2.2.1.2.1.2. "[(İ + F) + F] + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ + F) + F" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de "İ + F" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"[(İ + F) + F] + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"(İ + F) + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

[(İsim + Zarf-fiil) + Sıfat-fiil] + İsim

• *Ürkgenleri da tohtab,* ***koyla caraşıb otlağan zaman****da*… (K.K., s. 24) "Ürkmeleri de durup, koyunların kendini kaptırıp otladığı zamanda…"

4.1.2.2.1.2.1.3. "[(İ^{de} + F) + F] + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ^{de} + F) + F" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de "İ^{de} + F" istem ilişkisi ile birleşmiştir.

“[(İ^{de} + F) + F] + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“(İ^{de} + F) + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

[(Zarf -Zarf-fiil) + Sıfat-fiil] + Edat

• ***Ḳatımda süyelib turġan kibik***... (At., s. 52) “Yanımda dikilip durur gibi…”

4.1.2.2.1.2.1.4. “[(İ^{de} + F) + İ] + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ^{de} + F) + İ” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de “İ^{de} + F” istem ilişkisi ile birleşmiştir.

“[(İ^{de} + F) + İ] + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“(İ^{de} + F) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

[(İsim -Sıfat-fiil) + İsim] + Edat

• *Ḳanamat **ḳolundan kelgen zat bla** kereklilerine boluşub turadı.* (K.K., s. 29) “Kanamat elinden gelen şey ile ihtiyaçlarına yardım edip duruyor.”

• *Alay a **ḳolumdan kelgen zat bla***… (At., s. 50) “Öyle olsa da elimden gelen şey ile…”

4.1.2.2.1.2.2. İsimli, Belirtmelik Kelime Gruplarında İlgi ve İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri ilgi-iyelik ilişkisi ile kurulmuştur. İlgi-iyelik ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında belirten öge ilgi hâl eki, belirtilen öge iyelik eki alarak birleşmektedir. /^{il}/ ile kastedilen ilgi hâl eki, /^{iy}/ ile kastedilen ise iyelik ekidir.

4.1.2.2.1.2.2.1. “[(İ^{de} + F) + (İ + İ)]^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren dört ögeli kelime grubunun “(İ^{de} + F) + (İ + İ)” belirten ve belirtilen gruplu dört ögeli kelime grubunun ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Dört ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri “İ^{de} + F” istem ilişkisi ile birleşmiştir. Belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise “İ + İ” sıralanma ilişkisi ile bağlanmıştır.

“[(İ^{de} + F) + (İ + İ)]^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“(İ^{de} + F) + (İ + İ): Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

[(İsim-Sıfat-fiil) + (İsim-İsim)] + İsim

• ***Goḳkaġa berilgen cıyırma künnü içi****nde bıllay nasıbsızlaġa…* (O.C., s. 150) “Gokka’ya verilen yirmi günün içinde böyle şanssızlığa…”

4.1.2.2.1.2.3. İsimli, Belirtmelik Kelime Gruplarında İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri iyelik ilişkisi ile kurulmuştur. İyelik ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında belirten öge ek almazken; belirtilen öge iyelik eki almaktadır. /^{iy}/ ile kastedilen iyelik ekidir.

4.1.2.2.1.2.3.1. “[(İ + F) + İ] + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ + F) + İ” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de “İ + F” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[(İ + F) + İ] + İ^{iy}”: İyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“(İ + F) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

[(İsim-Sıfat-fiil) + İsim] + İsim

• *Colla!* ***Saban sürülgen caz başı****nda*… (D.T.T.K., s. 14) “Yollar! Tarla sürülen yaz başında…”

4.1.2.2.1.2.4. İsimli, Belirtmelik Kelime Gruplarında İstem İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri istem ilişkisi ile kurulmuştur. İstem ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında belirten öge ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alarak belirtilen ögeye bağlanır. /^{de}/ ile kastedilen yönelme, belirtme, bulunma, ayrılma, eşitlik, vasıta hâl eki kullanımıdır.

4.1.2.2.1.2.4.1. “[(İ + İ) + İ]^{de} + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ + İ) + İ” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise “İ + İ” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[(İ + İ) + İ]^{de} + İ”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“(İ + İ) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

[(Sıfat-İsim) + İsim] + Edat

• *Atası* ***bir kesek zamandan sora*** *ölgendi*. (D.İ.Ö., s. 106) “Babası bir zaman sonra ölmüş.”

4.1.2.2.1.2.4.2. “[(İ + İ) + F]^{de} + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ + İ) + F” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise “İ + İ” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[(İ + İ) + F]^{de} + İ”: İstem ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“(İ + İ) + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

[(Sıfat-İsim) + Sıfat-fiil] + Edat

• ***Talay kün ketgenden sora*** *Hasan da, Hamit da üylerinden ḳağıt aldıla.* (A., s. 52) “Birkaç gün geçtikten sonra Hasan da Hamit de evlerinden kağıt aldılar.”

4.1.2.2.1.2.4.3. “[(İ + F) + F]^{de} + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ + F) + F” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise “İ + F” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[(İ + F) + F]^{de} + İ”: İstem ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

“(İ + F) + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

[(İsim-Fiil) + Sıfat-fiil] + Edat

Zarflık

• ***Aşıḳ oynab boşaġandan sora****, sabiyle, cıyılıb, hunaġa minib…* (K.K., s. 7) “Aşık oynayıp bitirdikten sonra, çocuklar toplanıp, duvara çıkıp…”

4.1.2.2.1.2.4.4. “[(İ + İ)^{de} + F]^{de} + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ + İ)^{de} + F” ögeleri arasında da istem ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de “İ + İ” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[(İ + İ)^{de} + F]^{de} + İ”: İstem ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“(İ + İ)^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

[(İsim + İsim) + Sıfat-fiil] + Edat

• ***Çeget ḳulaḳġa kirgenden sora*** *tawuşumu adam eşitedi deb…* (K.K., s. 66) “Orman vadisine girdikten sonra seslenmemi insan duyuyor diye…”

4.1.2.2.1.2.4.5. “[(İ + F) + F^{iy}]^{de} + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ + F) + F^{iy}” ögeleri arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de “İ + F” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[(İ + F) + F^{iy}]^{de} + İ”: İstem ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“(İ + F) + F^{iy}”: İyelik ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

[(İsim-Zarf-fiil) + Sıfat-fiil] + Zarf-fiil

• *Anasını beti* ***ḳıpḳızıl bolub turġanın eslegenley****…* (O.C., s. 78) “Annesinin yüzünün kıpkırmızı olup durduğunu fark edince…”

4.1.2.2.1.2.4.6. “[İ + (İ + F)]^{de} + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “İ + (İ + F)” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de “İ + F” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[İ + (İ + F)]^{de} + İ”: İstem ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ + (İ + F)”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

[Sıfat + (Sıfat-İsim-fiil)] + Edat

• …***talay ḳanlı uruşladan sora***… (A., s. 281) “…birkaç kanlı savaştan sonra…”

4.1.2.2.1.2.4.7. “[(İ + İ)^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{de} + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren dört ögeli (belirten gruplu ve belirtilen gruplu) kelime grubunun “(İ + İ)^{il} + (İ + İ)^{iy}” ögeleri arasında da ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır.

“[(İ + İ)^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{de} + İ”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“(İ + İ)^{il} + (İ + İ)^{iy}: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

[(İsim-İsim) + (Sıfat-İsim)] + Edat

• …***gardoş baçhanı bir canına deri*** *eltirge kerekdi*. (K.K., s. 7) “…patates bahçesinin bir kenarına kadar götürmesi gerekir.”

4.1.2.2.1.2.4.8. “{[(İ^{il} + İ^{iy}) + F] + İ}^{de} + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren dört ögeli kelime grubunun “[(İ^{il} + İ^{iy}) + F] + İ” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Dört ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun ögeleri ise “(İ^{il} + İ^{iy}) + F” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“{[(İ^{il} + İ^{iy}) + F] + İ}^{de} + İ”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“[(İ^{il} + İ^{iy}) + F] + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“(İ^{il} + İ^{iy}) + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

{[(İsim-İsim) + Sıfat-fiil] + İsim} + Edat

Zarflık

• *Kesi wa **caşını haparı kelgen künden beri** beçel bolub boşağandı*. (O.C., s. 20) “Kendisi de oğlunun haberi geldiği günden beri felç olmuş.”

4.1.2.2.1.2.4.9. “{[İ^{de} + (İ^{iy} + F)] + [İ + (İ + İ)]}^{de} + F” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren çok ögeli kelime grubunun “[İ^{de} + (İ^{iy} + F)] + [İ + (İ + İ)]” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Çok ögeli kelime grubunun belirten ögesini meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “İ^{de} + (İ^{iy} + F)” ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli kelime grubunun belirtilen ögesini meydana getiren basit kelime grubunun “İ^{iy} + F” ögeleri arasında iyelikli sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirten grubu meydana getiren çok ögeli kelime grubunun “[İ^{de} + (İ^{iy} + F)] + [İ + (İ + İ)]” belirtilen ögesini oluşturan üç ögeli kelime grubunun “İ + (İ + İ)” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu, üç ögeli kelime grubunun belirtilen ögesini oluşturan basit kelime grubunun “İ + İ” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“[İ^{de} + (İ^{iy} + F)] + [İ + (İ + İ)]}^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“[İ^{de} + (İ^{iy} + F)] + [İ + (İ + İ)]”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ^{de} + (İ^{iy} + F)”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ^{iy} + F”: İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

[(Sıfat-İsim) + İsim] + Zarf-fiil

• *Oğarı canında bir ḳuş,* ***başında butaḳları urulġan cañız narat terekge minib***… (K.K., s. 35) “Yukarı tarafından bir kuş, üstündeki dalları koparılmış yalnız çam ağacına konup…”

4.1.2.2.1.3. Belirten Gruplu ve Belirtilenli, Fiilli, İsimlik Kelime Grupları

Kelime grubunu meydana getiren belirtilen öge (temel öge) fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Cümlede/bağlamda isim olarak görev yapmaktadır.

4.1.2.2.1.3.1. Fiilli, İsimlik Kelime Gruplarında İstem İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri istem ilişkisi ile kurulmuştur. İstem ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında belirten öge ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alarak belirtilen ögeye bağlanır. /^{de}/ ile kastedilen yönelme, belirtme, bulunma, ayrılma, eşitlik, vasıta hâl eki kullanımıdır.

4.1.2.2.1.3.1.1. “[(İ + İ) + İ]^{de} + F” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ + İ) + İ” ögeleri arasında da istem ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de “İ + İ” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[(İ + İ) + İ]^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“(İ + İ) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[(Sayı Sıfatı-İsim) + İsim] + Sıfat-fiil

• ***Beş cüz ḳoynu kütgen*** *alay tınç tüldü*. (A.C., s. 10) “Beş yüz koyunu güden öyle dinç değildi.”

4.1.2.2.1.4. Belirten Gruplu ve Belirtilenli, Fiilli, Belirtmelik Kelime Grupları

Kelime grubunu meydana getiren temel öge fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Cümlede/bağlamda sıfat ya da zarf olarak görev yapmaktadır.

4.1.2.2.1.4.1. Fiilli, Belirtmelik Kelime Gruplarında Sıralanma İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri sıralanma ilişkisi ile kurulmuştur. Sıralanma ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında temel ögenin sonda olması kuralıyla belirten öge de belirtilen öge de ek almayarak eksiz olarak birleşir.

4.1.2.2.1.4.1.1. "[(İ + İ^{iy})^{de} + F] + F" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ + İ^{iy})^{de} + F" ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ + İ^{iy}" iyelik ilişkisi ile birleşmiştir.

"[(İ + İ^{iy})^{de} + F] + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"(İ + İ^{iy})^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"İ + İ^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Sıfatlık

[(İsim-İsim) + Zarf-fiil] + Sıfat-fiil

• ***Eşik artına süyelib turġan*** *Murtaz, Biymurza caralı bolġanlı…* (K.K., s. 79) "Kapı arkasına dikip duran Murtaz, Biymurza yaralı olduğundan beri…"

4.1.2.2.1.4.1.2. "[(İ^{de} + F) + İ] + F^{de}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup, belirtilen ögeye sıralanma-istem ilişkisi ile bağlanmıştır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ^{de} + F) + İ" ögeleri arasında

sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ^{de} + F" istem ilişkisi ile birleşmiştir.

"[(İ^{de} + F) + İ] + F^{de}": Sıralanma-istem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"(İ^{de} + F) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

[(İsim-Sıfat-fiil + İsim] + Sıfat-fiil

• …***muratına cetgen adam ḳuwanñança****, ḳuwanıb*…(K.K., s. 70) "…muradına eren insanın sevinmesi gibi sevinip…"

4.1.2.2.1.4.1.3. "[(İ + İ) + İ] + F" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ + İ) + İ" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ + İ" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"[(İ + İ) + İ] + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"(İ + İ) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

[(Sıfat-İsim) + İsim] + Zarf-fiil

• …***bir kesek zaman ketgenley****, biyağınlay caşçıḳnı cılağan tawuş açıḳ kelgenin eşitdi*. (K.K., s. 6) "…bir süre zaman geçince, demin ki gibi oğlanın ağlama sesinin sesli geldiğini duydu."

[(Sıfat-İsim) + Edat] + Zarf-fiil

• *Mölehan* ***kerti kölü bla ḳuwanıb****, işin da ḳoyub*… (K.K., s. 5) "Mölehan gerçekten yürekten sevinip, isini de bırakıp…"

4.1.2.2.1.4.1.4. “[İ^{il} + (İ + F)^{iy}] + F” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “İ^{il} + (İ + F)^{iy}” ögeleri arasında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise “İ + F” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[İ^{il} + (İ + F)^{iy}] + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

“İ^{il} + (İ + F)^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

[İsim + (İsim-Sıfat-fiil] + Zarf-fiil

• ***Mölehannı ḳuwanç etgeni soruġub****, ḳarab üyde İbragimni körmegeninde*… (K.K., s. 5) “Mölehan’ın sevinci azalıp, bakıp evde İbrahim’i görmediğinde… ”

4.1.2.2.1.4.2. Fiilli, Belirtmelik Kelime Gruplarında İlgi ve İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri ilgi-iyelik ilişkisi ile kurulmuştur. İlgi-iyelik ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında belirten öge, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alarak birleşmektedir. /^{il}/ ile kastedilen ilgi hâl eki, /^{iy}/ ile kastedilen ise iyelik ekidir.

4.1.2.2.1.4.2.1. “[İ + (İ + İ)]^{il} + F^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “İ + (İ + İ)” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise “İ + İ” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“[İ + (İ + İ)]^{il} + F^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

[Sıfat + (Sıfat-İsim)] + Sıfat-fiil

• ***Bu tınçlıḳsız ḳonaḳnı kelgeni****nde razı bolmaġanların ḳıçırıkları bla bildire*… (K.K., s. 55) "Bu rahatsız edici misafirin gelmesine memnun olmayanların bağırtıları ile haber vererek…"

4.1.2.2.1.4.3. Fiilli, Belirtmelik Kelime Gruplarında İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri iyelik ilişkisi ile kurulmuştur. İyelik ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında belirten öge, ek almazken; belirtilen öge, iyelik eki almaktadır. /^{iy}/ ile kastedilen iyelik ekidir.

4.1.2.2.1.4.3.1. "[(İ + İ^{iy})^{de} + F] + F^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ + İ^{iy})^{de} + F" ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ + İ^{iy}" iyelik ilişkisi ile birleşmiştir.

"[(İ + İ^{iy})^{de} + F] + F^{iy}: İyelik ilişkisi, belirten grubu fiil, fiilli

"(İ + İ^{iy})^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten grubu isim, fiilli

"İ + İ^{iy}: İyelik ilişkisi, belirten ögesi isim, isimli

Zarflık

[(İsim-İsim) + Zarf-fiil] + Sıfat-fiil

• …***camçı tübünden çıġıb ḳaraġanım****da, kök alay küçlü caşnay edi*. (K.K., s. 94) "…yamçının altından çıkıp baktığımda, gök öyle güçlü parlıyordu."

4.1.2.2.1.4.4. Fiilli, Belirtmelik Kelime Gruplarında İstem İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri istem ilişkisi ile kurulmuştur. İstem ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında belirten öge, ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alarak belirtilen ögeye bağlanır. /^{de}/ ile kastedilen yönelme, belirtme, bulunma, ayrılma, eşitlik, vasıta hâl eki kullanımıdır.

4.1.2.2.1.4.4.1. "[(İ^{de} + F) + İ]^{de} + F" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ^{de} + F) + İ" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ^{de} + F" istem ilişkisi ile birleşmiştir.

"[(İ^{de} + F) + İ]^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"(İ^{de} + F) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

[(Zamir + Sıfat-fiil) + İsim] + Zarf-fiil

• ***Kesine kelgen qıyınlıqnı esgerib****, aña qaygılı bolmay…* (K.K., s. 52) "Başına gelen zorlukları hatırlayıp, ona kaygı etmiyor."

4.1.2.2.1.4.4.2. "[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}]^{de} + F" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ + İ)^{il} + İ^{iy}" ögeleri arasında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ + İ" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}]^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"(İ + İ)^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Sıfatlık

[(İsim-İsim) + İsim] + Sıfat-fiil

• *Söznü artı bolġunçu,* ***ķozu etni iyisinden ciyirgenñen*** *gebenbaş*…(K.K., s. 78) "Sözün sonu oluncaya kadar, kuzu etin kokusundan tiksinen gebenbaş"

4.1.2.2.1.4.4.3. "[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F]^{de} + F" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F" ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ^{il} + İ^{iy}" ilgi-iyelik ilişkisi ile birleşmiştir.

"[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F]^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"İ^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

[(İsim-İsim) + Zarf-fiil] + Zarf-fiil

• *Anasın acaşdırġan ķozu* ***ķoylanı arasına kirirge küreşib*** *maķıradı.* (K.K., s. 41) "Annesini kaybeden kuzu koyunların arasına girmeye uğraşıp meledi."

3.4.1.2.2.1.4.4.4. "{[(İ + İ)^{de} + F] + İ}^{de} + F" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren dört ögeli kelime grubunun "[(İ + İ)^{de} + F] + İ" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Dört ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun ögeleri ise "(İ + İ)^{de} + F" istem ilişkisi ile birleşmiştir.

"{[(İ + İ)^{de} + F] + İ}^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"[(İ + İ)^{de} + F] + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"(İ + İ)^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Sıfatlık

{[(Sıfat-İsim) + Sıfat-fiil] + İsim} + Sıfat-fiil

• *Badimatha* ***bu elde bolmaġan adetni etdirgen*** *Ḳıyamıtdı*. (K.K., s. 46) "Badimat'a bu köyde olmayan adeti yaptıran Kıyamıt'tır."

4.1.2.2.1.4.5. Fiilli, Belirtmelik Kelime Gruplarında İstem ve İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri istem-iyelik ilişkisi ile kurulmuştur. İstem-iyelik ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında belirten öge, ilgi hâl eki dışında bir hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alarak birleşir. /^{de}/ ile kastedilen yönelme, belirtme, bulunma, ayrılma, eşitlik, vasıta hâl eki, /^{iy}/ ile kastedilen iyelik eki kullanımıdır.

4.1.2.2.1.4.5.1. "[İ + (F + İ)]^{de} + F^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında istem-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "İ + (F + İ)" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "F + İ" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"[İ + (F + İ)]^{de} + F^{iy}": İstem-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"İ + (F + İ)": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"F + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

Zarflık

[Sıfat + (Sıfat-fiil-İsim)] + Sıfat-fiil

• *...keçegide* ***ol süymegen üyge ketgeni****nde, cüregi ullu ḳınaldı*. (K.K., s. 31) "…geceleyin o sevmediği eve gittiğinde, yüreği çok acı çekti."

4.1.2.2.1.4.5.2. "[İ^{il} + (F + İ)^{iy}]^{de} + F^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "İ^{il} + (F + İ)^{iy}" ögeleri arasında ilgi-iyelik

ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "F + İ" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"[İ^{il} + (F + İ)^{iy}]^{de} + F^{iy}": İstem-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"İ^{il} + (F + İ)^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"F + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

Zarflık

[İsim + (Sıfat-fiil-İsim)] + Sıfat-fiil

• ***Biynögerni aşıḳdırġan sözün eşitgeni****nde*… (K.K., s. 74) "Biynöger'in acele ettiren sözünü işittiğinde…"

4.1.2.2.2. Belirtenli ve Belirtilen Gruplu Kelime Grupları

Çok ögeli kelime grubunda belirtilen öge, üç ögeli bir kelime grubudur. Belirtenli ve belirtilen gruplu kelime grupları belitilen (temel) ögelerinin sözcük türüne göre isimli ve fiilli olmak üzere ikiye ayrılır. İsimli ve fiilli kelime grupları da işlevsel yapısına göre isimlik ve belirtmelik olarak iki başlıkta değerlendirilir. Bu başlık altında İsimli, İsimlik Kelime Grupları; İsimli, Belirtmelik Kelime Grupları; Fiilli, İsimlik Kelime Grupları; Fiilli, Belirtmelik Kelime Grupları incelenecektir.

4.1.2.2.2.1. Belirtenli ve Belirtilen Gruplu, İsimli, İsimlik Kelime Grupları

Kelime grubunu meydana getiren belirtilen öge (temel öge), isim ya da isim soylu bir sözcüktür. Cümlede/bağlamda isim olarak görev yapmaktadır.

4.1.2.2.2.1.1. İsimli, İsimlik Kelime Gruplarında Sıralanma İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri sıralanma ilişkisi ile kurulmuştur. Sıralanma ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında temel ögenin sonda olması kuralıyla belirten öge de belirtilen öge de ek almayarak eksiz olarak birleşir.

4.1.2.2.2.1.1.1. "İ + [İ + (İ + İ)]" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirtilen grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "İ + (İ + İ)" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ + İ" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"İ + [İ + (İ + İ)]": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ + (İ + İ)": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Sıfat + [Zarf + (Sıfat + İsim)]

• …***bir bek kerekli zat****nı izleb*… (K.K., s. 72) "…çok gerekli bir şeyi arayıp…"

Sıfat + [Sıfat + (Sıfat + İsim)]

• …*bir zamanda* ***bir mazallı ḳara emegen*** *kelgendi*. (B.B., s. 79) "…bir zaman iri yarı bir kara Emegen gelmiş."

• …***bir ullu ḳara ḳuş*** *aylanñandı.* (B.B., s. 53) "…büyük bir kara kuş dolaşmış."

• *Apanas közlerini eki canında* ***eki ullu sarı hımili*** *bla*… (K.K., s. 24) "Apanas gözlerinin iki yanında iki büyük sarı çapak ile…"

4.1.2.2.2.1.1.2. "İ + [(İ + F) + İ]" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirtilen grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ + F) + İ" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ + F" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"İ + [(İ + F) + İ]": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"(İ + F) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Sıfat + [(İsim + Sıfat-fiil) + İsim]

• …*caralı ayüle çabhança, çabıb* ***ol ḳan içgen itle***… (K.K., s. 52) "…yaralı ayılar koşuyormuş gibi koşup kan içen köpekler…"

• …***bir awur hırıldağan tawuş*** *keldi*. (A.C., s. 18) "…ağır hırıldayan bir ses geldi."

4.1.2.2.2.1.1.3. "İ + [(F + F) + İ]" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirtilen grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(F + F) + İ" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "F + F" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"İ + [(F + F) + İ]": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"(F + F) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"F + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

Sıfat + [(Zarf-fiil + Sıfat-fiil) + İsim]

• *Munu,* ***ol ḳaynay turġan ḳazan****ña atıp, bişirip, aşarġa kerekdi*. (B.B., s. 52) "Bunu, o kaynamakta olan kazana atıp, pişirip yemek gerektir."

4.1.2.2.2.1.1.4. "İ + [(İ + F) + (İ + İ)]" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirtilen grubu meydana getiren çok ögeli belirten ve belirtilen gruplu kelime grubunun "(İ + F) + (İ + İ)" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Çok ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri "İ + F" de belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de "İ + İ" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"İ + [(İ + F) + (İ + İ)]": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"(İ + F) + (İ + İ)": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Sıfat + [(İsim-Sıfat-fiil) + (Sıfat-İsim)]

• ***Bu ḳan içgen ḳara ḳurtla****ġa seni alay tüblerine*… (K.K., s. 45) "Bu kan içen kara kurtlara seni öyle altlarına…"

4.1.2.2.2.1.2. İsimli, İsimlik Kelime Gruplarında İlgi ve İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri ilgi-iyelik ilişkisi ile kurulmuştur. İlgi-iyelik ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında belirten öge, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alarak birleşmektedir. /^{il}/ ile kastedilen ilgi hâl eki, /^{iy}/ ile kastedilen ise iyelik ekidir.

4.1.2.2.2.1.2.1. "İ^{il} + [(İ + İ) + İ]^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirtilen grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ + İ) + İ" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ + İ" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"İ^{il} + [(İ + İ) + İ]^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"(İ + İ) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

İsim + [(Sıfat-Sıfat) + İsim]

• ***Caşnı ķurum betli beti**nde cılamuġu anasını cılamuġuna ķoşuldu*. (A.C., s. 8) "Oğlanın kurum benizli yüzünde gözyaşı annesinin gözyaşına karıştı."

4.1.2.2.2.1.2.2. "İ^{il} + [(İ + F) + İ]^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirtilen grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ + F) + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ + F" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"İ^{il} + [(İ + F) + İ]^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"(İ + F) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

İsim + [(İsim-Sıfat-fiil) + İsim]

• …***cüregini ḳan tohtaġan carası***/ *Ḳanar kibik tamırları açılıb*… (Ay., s. 40) "…yüreğinin kan durduran yarası/Kanar gibi damarları açılıp…"

• *Ḳaray* ***cerni ḳan cuwġan taşları****na*… (Ç.K., s. 123) "Bakıyor yerin kan yağan taşlarına…"

İsim + [(Sıfat-Sıfat-fiil) + İsim]

• ***Atalanı sıylı tuwġan curtları***! (D.T.T.K., s. 26) "Atalarının doğduğu soylu vatanları!"

4.1.2.2.2.1.2.3. "İ^{il} + [İ + (İ + İ)]^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirtilen grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ + İ) + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ + İ" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"İ^{il} + [İ + (İ + İ)]^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ + (İ + İ)": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zamir + [Sıfat + (İsim-İsim)]

• …***kesini esgi cürek caraları****n unutub*… (K.K., s. 37) "…kendisinin eski yürek yaralarını unutup…"

• *Oġay,* ***meni bu tört sanım****.* (B.B., s. 47) "Hayır, benim bu dört uzvum."

4.1.2.2.2.1.2.4. "İ^{il} + {[İ + (İ + İ)] + İ}^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirtilen grubu meydana getiren dört ögeli kelime grubunun "[İ + (İ + İ)] + İ" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Dört ögeli kelime grubunun belirten ögesi olan üç ögeli kelime grubunun "İ + (İ + İ)" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi vardır. Üç ögeli kelime grubunun belirtilen ögesi olan basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“İ^{il} + {[İ + (İ + İ)] + İ}^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“**[İ + (İ + İ)] + İ”:** Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

İsim + [Sıfat + (Sıfat-İsim)]

• ***Adamnı allay bir kesek zamanı*** *boladı*. (K.K., s. 36) “Adamın öyle biraz zamanı oldu.”

4.1.2.2.2.1.2.5. “İ^{il} + {[(İ^{il} + İ) + (F + F)] + İ}^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirtilen grubu meydana getiren çok ögeli kelime grubunun “[(İ^{il} + İ) + (F + F)] + İ” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Çok ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren dört ögeli belirten ve belirtilen gruplu kelime grubunun ögeleri de “(İ^{il} + İ) + (F + F)” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir. Bu dört ögeli grubun belirten grubunu oluşturan basit kelime grubunun ögeleri arasında “İ^{il} + İ” ilgi ilişkisi; belirtilen grubunu oluşturan basit kelime grubunun ögeleri “F + F” arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“İ^{il} + {[(İ^{il} + İ) + (F + F)] + İ}^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“[(İ^{il} + İ) + (F + F)] + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“(İ^{il} + İ) + (F + F)”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ^{il} + İ”: İlgi ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“F + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

Zamir + {[(Zamir-Edat) + (Zarf-fiil-Zarf-fiil)] + İsim}

• …***meni sizni bla söleşe tururġa zamanım*** *coḳdu*. (O.C., s. 27) “…benim sizinle konuşup durmaya zamanım yok.”

4.1.2.2.2.1.2.6. “İ^{il} + [(F + F) + (İ + İ)]^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirtilen grubu meydana getiren çok ögeli belirten ve belirtilen gruplu kelime grubunun “(F + F) + (İ + İ)” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Çok ögeli grubun belirten

grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri “F + F” de belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri “İ + İ” de sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“İ^{il} + [(F + F) + (İ + İ)]^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“(F + F) + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“F + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zamir + [(Zarf-fiil-Sıfat-fiil) + (Sıfat-İsim)]

• ***Anı ḳarışıb turġan siñirli barmaḳların*** *açıb*… (A.C., s. 5) “Onun kaskatı kesilmekte olan sinirli parmaklarını açıp…”

4.1.2.2.2.2. Belirtenli ve Belirtilen Gruplu, İsimli, Belirtmelik Kelime Grupları

Kelime grubunu meydana getiren belirtilen öge (temel öge), isim ya da isim soylu bir sözcüktür. Cümlede/bağlamda sıfat ya da zarf olarak görev yapmaktadır.

4.1.2.2.2.2.1. İsimli, Belirtmelik Kelime Gruplarında Sıralanma İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri sıralanma ilişkisi ile kurulmuştur. Sıralanma ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında temel ögenin sonda olması kuralıyla belirten öge de belirtilen öge de ek almayarak eksiz olarak birleşir.

4.1.2.2.2.2.1.1. “İ + [(İ + F) + İ]” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirtilen grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ + F) + İ” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de “İ + F” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“İ + [(İ + F) + İ]”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“(İ + F) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

Sıfat + [(İsim-Sıfat-fiil) + İsim]

• *Söz üçün,* ***ol el cıyılġan kün****, sen alay aytıb söleşdiñ*… (A.C., s. 32) "Örneğin, o köy halkının toplandığı gün, sen öyle deyip konuştun…"

4.1.2.2.2.3. Belirtenli ve Belirtilen Gruplu, Fiilli, İsimlik Kelime Grupları

Kelime grubunu meydana getiren belirtilen öge (temel öge), fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Cümlede/bağlamda isim olarak görev yapmaktadır.

4.1.2.2.2.3.1. Fiilli, İsimlik Kelime Gruplarında İlgi ve İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri ilgi-iyelik ilişkisi ile kurulmuştur. İlgi-iyelik ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında belirten öge ilgi hâl eki, belirtilen öge iyelik eki alarak birleşmektedir. /^{il}/ ile kastedilen ilgi hâl eki, /^{iy}/ ile kastedilen ise iyelik ekidir.

4.1.2.2.2.3.1.1. "İ^{il} + [(İ + F) + F]^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirtilen grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ + F) + F" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de "İ + F" sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"İ^{il} + [(İ + F) + F]^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"(İ + F) + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

İsim + [(İsim-Zarf-fiil) + Sıfat-fiil]

• *Kölü bla aythan zatına* ***nögerlerini çam etib külgenleri*** *cüregine awur tiyib*… (K.K., s. 66) "Gönülden söylediği şeye arkadaşlarının şaka yapıp gülmeleri yüreğine ağır gelip…"

4.1.2.2.2.3.1.2. “İ^{il} + [(İ^{iy} + İ) + F]^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirtilen grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ^{iy} + İ) + F” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de “İ^{iy} + İ” iyelikli sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“İ^{il} + [(İ^{iy} + İ) + F]^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“(İ^{iy} + İ) + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ^{iy} + İ”: İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zamir + [(İsim-Edat) + Sıfat-fiil]

• *Saw ḳal,* ***meni canım kibik süygenim****…* (At., s. 19) “Sağlıcakla kal, benim canım gibi sevdiğim…”

4.1.2.2.2.3.1.3. “İ^{il} + [(İ + İ)^{de} + F]^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten öge ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirtilen grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ + İ)^{de} + F” ögeleri arasında da istem ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri de “İ + İ” sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

“İ^{il} + [(İ + İ)^{de} + F]^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“(İ + İ)^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

İsim + [(Sıfat-İsim) + Sıfat-fiil]

• ***Goḳḳanı ḳaysı üyde caşaġanı****n bilir üçün…* (O.C., s. 85) “Gokka’nın hangi evde yaşadığını bilmek için…”

4.1.2.2.2.4. Belirtenli ve Belirtilen Gruplu, Fiilli, Belirtmelik Kelime Grupları

Kelime grubunu meydana getiren belirtilen öge (temel öge), fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Cümlede/bağlamda sıfat ya da zarf olarak görev yapmaktadır. Bu yapı tipinde bir kelime grubu tespit edilememiştir.

4.1.2.2.3. Belirten Gruplu ve Belirtilen Gruplu Kelime Grupları

Çok ögeli kelime grubunda belirtilen öge de belirtilen öge de basit kelime grubudur. Belirten gruplu ve belirtilen gruplu kelime grupları, belirtilen (temel) ögelerinin sözcük türüne göre isimli ve fiilli olmak üzere ikiye ayrılır. İsimli ve fiilli kelime grupları da işlevsel yapısına göre isimlik ve belirtmelik olarak iki başlıkta değerlendirilir.

Bu başlık altında İsimli, İsimlik Kelime Grupları; İsimli, Belirtmelik Kelime Grupları; Fiilli, İsimlik Kelime Grupları; Fiilli, Belirtmelik Kelime Grupları incelenecektir.

4.1.2.2.3.1. Belirten Gruplu ve Belirtilen Gruplu, İsimli, İsimlik Kelime Grupları

Kelime grubunu meydana getiren belirtilen (temel) öge, isim ya da isim soylu bir sözcüktür. Cümlede/bağlamda isim olarak görev yapmaktadır.

4.1.2.2.3.1.1. İsimli, İsimlik Kelime Gruplarında Sıralanma İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri sıralanma ilişkisi ile kurulmuştur. Sıralanma ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında temel ögenin sonda olması kuralıyla belirten öge de belirtilen öge de ek almayarak eksiz olarak birleşir.

4.1.2.2.3.1.1.1. “(İ + İ) + (İ + İ)” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun “İ + İ” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun “İ + İ” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“(İ + İ) + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-Edat) + (Sıfat-İsim)

• …***castıḳ kibik bir boçha****dan patçah ḳatınnı suratı bla*… (K.K., s. 19) "…yastık gibi bir bohçadan kadın padişahin resmi ile…"

• ***Ot kibik bir erkişi*** *edin*. (O.C., s. 10) "Ateş gibi bir erkektin."

• …*dedi* ***mamuḳ gabraylı bir ḳart***. (O.C., s. 45) "…dedi pamuk ceketli bir yaşlı."

• *O,* ***keñ awanalı ḳoz terek****!* (Ç.K., s. 23) "O, geniş gölgeli ceviz ağacı!"

(Sıfat-Sıfat) + (İsim-İsim)

• *Cılı kelgen ḳatınla da* ***cumuşaḳ orunlu temir orunduḳla****ġa batılıb olturdula.* (A.C., s. 20) "Yılı gelen kadınlar da yumuşak yataklı demir karyolalara gömülüp oturdular."

4.1.2.2.3.1.1.2. "(İ^{de} + İ) + (İ + İ)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ^{de} + İ" ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ^{de} + İ) + (İ + İ)": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ^{de} + İ": İstem ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-Sıfat) + (Sıfat-İsim)

• ***Başdan baġalı bir zat*** *da coḳdu*. (A., s. 265) "Baştan kıymetli bir şey de yok."

4.1.2.2.3.1.1.3. "(İ^{il} + İ^{iy}) + (İ + İ)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ^{il} + İ^{iy}" ögeleri arasında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ^{il} + İ^{iy}) + (İ + İ)": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-İsim) + (İsim-İsim)

• ***Sürüwnü atası toġaymüyüz ḳoçhar*** *keledi*. (D.İ.Ö., s. 107) “Sürünün atası kavisli boynuzlu koç geliyor.”

• ***Cılḳılanı atası ullu acir*** *keledi*. (D.İ.Ö., s. 107) “Yılkıların atası büyük aygır geliyor.”

4.1.2.2.3.1.1.4. “(İ^{il} + İ^{iy}) + (İ^{il} + İ)” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun “İ^{il} + İ^{iy}” ögeleri arasında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun “İ^{il} + İ” ögeleri arasında da ilgi ilişkisi bulunmaktadır.

“(İ^{il} + İ^{iy}) + (İ^{il} + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ^{il} + İ”: İlgi ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-İsim) + (İsim-İsim)

• …*dedi* ***tanḳnı radisti Umarlanı Mustafa***… (A.C., s. 8) “…dedi tankın telsizcisi Umarların Mustafa…”

4.1.2.2.3.1.1.5. “(İ^{il} + İ) + (İ + İ)” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun “İ^{il} + İ” ögeleri arasında ilgi ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun “İ + İ” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“(İ^{il} + İ) + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ^{il} + İ”: İlgi ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(Zamir-Edat) + (Sıfat-İsim)

• …*men* ***seni kibik uzunḳulaḳ eşekle****ni ḳılıḳġa üretgenme*… (K.K., s. 81) "…ben senin gibi uzunkulak eşeklere karakter öğrettim."

4.1.2.2.3.1.1.6. "(İ + F) + (İ + İ)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + F" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + F) + (İ + İ)": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(Sıfat-Sıfat-fiil) + (Sıfat-İsim)

• …***ullu bolmaġan eki terezeg****e ḳaçhı künnü muthuz carıġı ḳablanñandı*. (O.C., s. 78) "…büyük olmayan iki pencereyi hangi güneşin solgun ışığı kaplamış."

(İsim-Sıfat-fiil) + (Sıfat-İsim)

• ***Kün küydürgen ḳurġaḳ cer****in ḳandırsa*! (Ay., s. 45) "Güneşin yaktığı kurak yeri rahatlatsa!"

• …*anı anası cer calaġan,* ***el aldaġan bir ḳatın****dı*. (K.K., s. 7) "…onun annesi kurnaz, köyü aldatan bir kadındır."

• …***ḳar ketmegen suwuḳ tawla****dan ıçhınıb*… (K.K., s. 8) "…kar gitmeyen soğuk dağlardan kurtulup…"

• *Ol ömüründe kesine* ***hayır kelmezlik bir iş****ge ḳatışmaġandı*… (K.K., s. 16) "O ömründe kendisine hayır getirmeyecek bir işe karışmamış…"

• ***Ḳıyamıt degen ḳart it****ni ne zorluḳ eterge tebregenin añıladı*. (K.K., s. 34) "Kıyamıt denen yaşlı köpeğin ne zorluk çıkarmaya niyet ettiğini anladı."

• …***ḳıyınlıḳ cetgen carlı honşula****ġa kire tursan*… (K.K., s. 60) "…zorluk çeken fakir komşulara gitsen…"

• ***Duniya tanıġan burma çegetle***… (At., s. 45) "Dünya tanıyan burulmuş ağaçlar…"

• *Menñe* ***ķıñır ķaraġan bir köz***. (At., s. 49) "Bana aksi bakan bir göz."

• *Uruşlada* ***caralı bolġan narat çeget*** *da temirçilegença gürüldedi*. (A.C., s. 2) "Savaşlarda yaralı olan çam ağaçları da azarlar gibi gürledi."

4.1.2.2.3.1.1.7. "(İ^{de} + F) + (İ + İ)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ^{de} + F" ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ^{de} + F) + (İ + İ)": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-Sıfat-fiil) + (Sıfat-İsim)

• …*Ķıyamıtlada* ***calda turġan ķart Tawlan*** *iyilib*… (K.K., s. 41) "…Kıyamıtlarda hizmette bulunan yaşlı Tavlan gönderilip…"

• ***İtden tuwġan ķart börü,*** *etgen artıķlığım azdı deb*… (K.K., s. 69) "Köpekten doğan yaşlı kurt, yaptığım zulüm az diye…"

• ***Terezesinden urġan salķın cel***. (At., s. 45) "Penceresinden vuran serin yel."

• O*,* ***kökge uşaġan kök teñiz***! (Ç.K., s. 23) "O, göğe benzeyen gök deniz!"

• …***ızından kelgen aķsaķal kişi*** *eteginden tutub, cibermey edi*. (K.K., s. 51) "…peşinden gelen ak sakallı kişi eteğinden tutup, göndermiyordu."

4.1.2.2.3.1.1.8. "(F + F) + (İ + İ)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "F + F" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“(F + F) + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“F + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-fiil-Sıfat-fiil) + (Sıfat-İsim)

• ***Otlaw bolġan başha caylıḳ*** *tabhandı*. (Ay., s. 4) “Otlağı olan başka yayla bulmuş.”

4.1.2.2.3.1.1.9. “(İ^{de} + F) + [İ + (İ + İ)]” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun “İ^{de} + F” ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “İ + (İ + İ)” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli grubun belirtilen ögesi olan basit kelime grubunun “İ + İ” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır

“(İ^{de} + F) + [İ + (İ + İ)]”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-Sıfat-fiil) + [Sıfat + (Sıfat-İsim)]

• …***ḳayadan ḳobhan bir ullu taş****nı költürüb*… (K.K., s. 56) “…kayadan kopan büyük bir taşı kaldırıp…”

• ***Töşekde turġan bir carlı ḳatın****nı wa kesin da*… (B.B., s. 57) “Yatakta duran fakir bir kadını kendin de…”

4.1.2.2.3.1.1.10. “(İ^{de} + F) + [(İ + İ)^{il} + İ^{iy}]” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun “İ^{de} + F” ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ + İ)^{il} + İ^{iy}” ögeleri arasında da ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli grubun belirten ögesi olan basit kelime grubunun “İ + İ” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır

"(İ^{de} + F) + [(İ + İ)^{il} + İ^{iy}]": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"(İ + İ)^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(Zarf-Sıfat-fiil) + [(Sıfat-İsim) + İsim]

• ***Artda barġan bir ḳoynu üsü****ne minib*… (D.İ.Ö., s. 106) "Arkada giden bir koyunun üstüne binip…"

4.1.2.2.3.1.1.11. "(İ + İ) + [(İ + F) + İ]" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ + F) + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli grubun belirten ögesi olan basit kelime grubunun "İ + F" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır

"(İ + İ) + [(İ + F) + İ]": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"(İ + F) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

(Sıfat-İsim) + [(İsim-Sıfat-fiil) + İsim]

• *Ol sebebden har bir ḳoy sürüwde* ***bir bölek alçılıḳ etgen eçki*** *boladı*. (K.K., s. 23) "O yüzden her bir koyun sürüsünde bir parça öncülük yapan keçi oluyor."

4.1.2.2.3.1.1.12. "[(İ^{de} + F) + F] + (İ^{il} + İ^{iy})" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ^{de} + F) + F" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli grubun belirten grubu olan basit kelime grubunun ögeleri "İ^{de} + F" arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ^{il} + İ^{iy}" ögeleri arasında da ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır.

“[(İ^{de} + F) + F] + (İ^{il} + İ^{iy})”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“(İ^{de} + F) + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[(İsim-Sıfat-fiil) + Sıfat-fiil] + (İsim-Zamir)

• ***Ölükge ḳarargа kelgen halḳdan biri***… (K.K., s. 51) “Ölüye bakmaya gelen halktan biri…”

4.1.2.2.3.1.1.13. “[(İ + İ) + F] + (İ + İ)” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ + İ) + F” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli grubun belirten ögesi olan basit kelime grubunun “İ + İ” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun “İ + İ” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“[(İ + İ) + F] + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“(İ + İ) + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[(İsim-İsim) + Sıfat-fiil] + (İsim-İsim)

• *Kemishan* ***gardoş töbe bolgan kolhoz saray****gа barganında*… (O.C., s. 17) “Kemishan patates yığını olan kooperatif sarayına gittiğinde…”

[(Zamir-Edat) + Sıfat-fiil] + (Sıfat-İsim)

• …***ala kibik cetgen caş adamla*** *ḳalay süye esele*… (K.K., s. 29) “…onlar gibi yetişmiş genç insanlar nasıl seviyorlarsa…”

4.1.2.2.3.1.1.14. "[(İ + F) + F] + [İ + (İ + İ)]" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ + F) + F" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli kelime grubunun belirten ögesi olan basit kelime grubunun "İ + F" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "İ + (İ + İ)" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"[(İ + F) + F] + [İ + (İ + İ)]": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"(İ + F) + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"İ + (İ + İ)": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[(Sıfat-Zarf-fiil) + Sıfat-fiil] + [Sıfat + (Sıfat-İsim)]

• …*sürüwge* ***alçı bolup cürügen bir ullu teke*** *da bolġandı*. (B.B., s. 54) "…sürüye öncü olup yürüyen büyük bir teke de olmuş."

4.1.2.2.3.1.1.15. "[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F] + (İ + İ)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F" ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ^{il} + İ^{iy}" ilgi-iyelik ilişkisi ile birleşmiştir. Çok ögeli kelime grubunun belirtilen grubunu oluşturan basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F] + (İ + İ)": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"İ^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[(İsim-İsim) + Sıfat-fiil] + (Sıfat-İsim)

• …***canıwarlanı tillerin bilgen bir kişi***… (D.İ.Ö., s. 93) "hayvanların dillerini bilen bir kişi…"

• …*alay bolġanlıḳġa* ***anı boynundan bashan citi tırnak****ġa cibermedile*. (K.K., s. 36) "…öyle olmasına rağmen onun boynundan basan sivri tırnağı salıvermediler."

4.1.2.2.3.1.1.16. "[İ + (İ + F)] + [İ + (İ + İ)]" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "İ + (İ + F)" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli kelime grubunun belirtilen ögesi olan basit kelime grubunun "İ + F" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "İ + (İ + İ)" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"[İ + (İ + F)] + [İ + (İ + İ)]": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + (İ + F)": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"İ + (İ + İ)": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[İsim + (İsim-Sıfat-fiil)] + [Sıfat + (Sıfat-İsim)]

• ***Ḳanamat calçıllıḳ etmegen bir bay üy*** *bolmaz*. (K.K., s. 27) "Kanamat'ın hizmet etmediği bir zengin evi olmaz."

4.1.2.2.3.1.1.17. "[İ^{de} + (İ + F)] + (İ + İ)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "İ^{de} + (İ + F)" ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli grubun belirtilen grubu olan basit kelime grubunun ögeleri "İ + F" arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“[İ^{de} + (İ + F)] + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ^{de} + (İ + F)”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[İsim + (Sıfat-Sıfat-fiil)] + (Sıfat-İsim)

• ***Ḳoşdan uzaḳ bolmay bir cer****de ḳoyla tögerek cıylıb*… (D.İ.Ö., s. 94) “Çiftlikten uzak olmayan bir yerde koyunlar çevreye toplanıp…”

4.1.2.2.3.1.1.18. “[İ^{iy} + (İ^{de} + F)] + (İ + İ)” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “İ^{iy} + (İ^{de} + F)” ögeleri arasında iyelikli sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli grubun belirtilen grubu olan basit kelime grubunun ögeleri “İ^{de} + F” arasında da istem ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun “İ + İ” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“[İ^{iy} + (İ^{de} + F)] + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ^{iy} + (İ^{de} + F)”: İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[İsim + (İsim-Sıfat-fiil)] + (Sıfat-İsim)

• *Keçe arasında* ***etleri terilerine sıyınmaġan üç faşist***… (A.C., s. 3) “Gecenin bir vakti etleri derilerine sığmayan üç faşist…”

4.1.2.2.3.1.1.19. “[(İ + İ^{iy}) + (F + F)] + [İ + (İ + İ)]” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren dört ögeli kelime grubunun “(İ + İ^{iy}) + (F + F)” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Çok ögeli kelime grubunun belirtilen grubunu oluşturan üç ögeli kelime grubunun “İ + (İ + İ)” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun “İ + İ” ögeleri arasında

sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Çok ögeli grubun belirtilen grubunu oluşturan üç ögeli kelime grubunun "İ + (İ + İ)" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi vardır. Üç ögeli grubun belirtilen grubu olan basit kelime grubunun ögeleri de sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

"[(İ + İ^{iy}) + (F + F)] + [İ + (İ + İ)]": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"(İ + İ^{iy}) + (F + F)": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"İ + İ^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"F + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

"İ + (İ + İ)": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[(İsim-İsim) + (Zarf-fiil-Sıfat-fiil] + [Sıfat + (Sıfat-İsim)]

• …***burun ḳanatları kerilib turġan bu ḳutsuz adam***… (O.C., s. 92) "…burun kanatları genişleyip duran bu sevimsiz adam…"

4.1.2.2.3.1.1.20. "[İ^{de} + (F + F)] + (İ + İ)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "İ^{de} + (F + F)" ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "F + F" sıralanma ile birleşmiştir. Çok ögeli kelime grubunun belirtilen grubunu oluşturan basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"[İ^{de} + (F + F)] + (İ + İ)": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ^{de} + (F + F)": İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"F + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[İsim + (Zarf-fiil-Sıfat-fiil)] + (Sıfat-İsim)

• *Salahnı eşitgenley,* ***colda ketib barġan bir ḳatın****, caşçığın bek süygenin*… (K.K., s. 8) "Selayı duyunca, yola gidip duran bir kadın, oğlunu çok sevdiğini…"

[(Zamir-Zarf-fiil) + Sıfat-fiil] + (Sıfat-İsim)

• …***keslerin körgüztürge kelgen ḳırḳ adam****ġa ḳarasa da*… (O.C., s. 122) "…kendilerini göstermeye gelen kırk adama baksa da…"

• ***Yelüknü keltirirge ketgen Soltan Murat***… (A., s. 315) "Bayrağı getirmeye giden Sultan Murat…"

4.1.2.2.3.1.1.21. "(İ + F) + [(İ + İ) + İ]" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + F" ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ + İ) + İ" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten ögesini oluşturan basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + F) + [(İ + İ) + İ]": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"(İ + İ) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(Sıfat-Sıfat-fiil) + [(İsim-Sıfat) + İsim]

• ***Cañı tuwġan ay müyüzlü ögüzle***… (Ç.K., s. 103) "Yeni doğan ay boynuzlu öküzler…"

4.1.2.2.3.1.1.22. "(İ + F) + [İ + (İ + İ)]" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + F" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "İ + (İ + İ)" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen ögesini oluşturan basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + F) + [İ + (İ + İ)]": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-Sıfat-fiil) + [Sıfat + (Sıfat-İsim)]

• *Elni içinde kiri bolġan üyleni alıb ķarasañ, Ķanamat* ***calçıllıķ etmegen bir bay üy*** *bolmaz*. (K.K., s. 27) “Köyün içinde kirlenmiş evlere baksan, Kanamat’ın hizmetçilik yapmadığı bir zengin evi olmaz.”

• *Sovetde da işley işley aylanñan,* ***halķ süygen bir oġurlu caş***. (A.C., s. 36) “Sovyet rejiminde çalışıp çalışıp dolaşan, halkın sevdiği cana yakın bir oğlan.”

• ***Ķulluķ etgen bir caş tişirıwçuķ****, aķ közle tüşgen kök hotasına közüw közüwde ķolların sürte*… (K.K., s. 78) “Hizmetçilik yapan bir genç kız, ak gözler düşen mavi önlüğüne sırayla ellerini sürterek...”

(İsim-Sıfat-fiil) + [Sıfat + (İsim-İsim)]

• …***namazlıķ etgen eski teke teri****ni üsüne ķablaydı da, alay catadı*. (K.K., s. 58) “…namazlık yapılan eski teke derisinin üstünü kaplayıp öyle yatıyor.”

(İsim-Zarf-fiil) + [Sıfat + (İsim-İsim)]

• ***Tawlan dep bir cigit uwçu*** *bolġandı*… (M., s. 266) “Tavlan diye bir yiğit avcı olmuş…”

4.1.2.2.3.1.1.23. “{[(İ + İ)^{de} + F] + F} + [İ + (İ + İ)]” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu oluşturan dört ögeli kelime grubunun ögeleri arasında “[(İ + İ)^{de} + F] + F” sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu dört ögeli kelime grubunun belirten grubunu oluşturan üç ögeli kelime grubunun “(İ + İ)^{de} + F” ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli grubun belirten grubunu oluşturan basit kelime grubunun ögeleri “İ + İ” arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Çok ögeli grubun belirtilen grubu oluşturan üç ögeli kelime grubunun ögeleri “İ + (İ + İ)” arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli grubun belirtilen grubunu oluşturan basit kelime grubunun “İ + İ” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“{[(İ + İ)^{de} + F] + F} + [İ + (İ + İ)]”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“[(İ + İ)^{de} + F] + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

“(İ + İ)^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

{[(İsim-İsim) + Zarf-fiil] + Sıfat-fiil} + [Sıfat + (İsim-İsim)]

• …***teren hansda soylanıb turġan bir buw buzowçuḳ****ġa türtüldü*. (A.C., s. 29) “…derin otta uzanıp duran bir geyik buzağıcığa rastladı.”

4.1.2.2.3.1.1.24. “{[İ^{de} + (İ^{de} + F)] + F} + (İ + İ)” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu oluşturan dört ögeli kelime grubunun ögeleri arasında “[İ^{de} + (İ^{de} + F)] + F” sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu dört ögeli kelime grubunun belirten grubunu oluşturan üç ögeli kelime grubunun “İ^{de} + (İ^{de} + F)” ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli grubun belirtilen grubunu oluşturan basit kelime grubunun ögeleri “İ^{de} + F” arasında da istem ilişkisi bulunmaktadır. Çok ögeli grubun belirtilen ögesini oluşturan basit kelime grubunun “İ + İ” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“{[İ^{de} + (İ^{de} + F)] + F} + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“[İ^{de} + (İ^{de} + F)] + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

“İ^{de} + (İ^{de} + F)”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

{[İsim + (Zarf-Zarf-fiil)] + Sıfat-fiil} + (Sıfat-İsim)

• …***cerge uzununa soylanıb turġan bir adam****ı esledi*. (A.C., s. 4) “…yere uzunlamasına uzanıp duran bir adamı fark etti.”

4.1.2.2.3.1.1.25. “{[İ^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{de} + [(İ + F) + F]} + [İ + (İ + İ)]” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu oluşturan çok ögeli kelime grubunun ögeleri arasında “[İ^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{de} + [(İ + F) + F]” istem ilişkisi bulunmaktadır. Bu çok ögeli kelime grubunun belirten grubunu oluşturan üç ögeli kelime grubunun “İ^{il} + (İ + İ)^{iy}” ögeleri arasında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli grubun belirtilen grubunu oluşturan basit kelime grubunun ögeleri “İ + İ” arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Çok ögeli kelime grubunun belirtilen ögesi olan üç ögeli kelime grubunun ögeleri arasında “(İ + F) + F” sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli grubun belirten ögesini oluşturan basit kelime grubunun “İ + F” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. İncelenen yapı tipinde belirtilen grubu oluşturan üç ögeli kelime grubunun ögeleri “İ + (İ + İ)” arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli grubun belirtilen grubunu oluşturan basit kelime grubunun “İ + İ” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“{[İ^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{de} + [(İ + F) + F]} + [İ + (İ + İ)]”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“[İ^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{de} + [(İ + F) + F]”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ^{il} + (İ + İ)^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“(İ + F) + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

{[İsim + (Sıfat-İsim)] + [(İsim-Zarf-fiil) + Sıfat-fiil]} + [Sıfat + (İsim-İsim)]

• ***Ķatınnı oñ ķolunda buştuķ bolub turġan bir ķaġıt kesek****ni esledi.* (A.C., s. 5)
“Kadının sağ elinde temizlik bezi olup duran kağıt bir parçayı fark etti.”

4.1.2.2.3.1.1.26. “‘{İ + [(İ + F)^{il} + İ^{iy}]}^{de} + F’ + (İ + İ)” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu oluşturan çok ögeli kelime grubunun ögeleri arasında “{İ + [(İ + F)^{il} + İ^{iy}]}^{de} +

F” istem ilişkisi bulunmaktadır. Bu çok ögeli kelime grubunun belirten grubunu oluşturan dört ögeli kelime grubunun “İ + [(İ + F)^{il} + İ^{iy}]” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu dört ögeli grubun belirtilen grubunu oluşturan üç ögeli kelime grubunun ögeleri “(İ + F)^{il} + İ^{iy}” arasında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli kelime grubunun belirten ögesi olan basit kelime grubunun ögeleri “İ + F” arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. İncelenen yapı tipinde belirtilen grubu oluşturan basit kelime grubunun ögeleri “İ + İ” arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“/{İ + [(İ + F)^{il} + İ^{iy}]}^{de} + F/ + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“{İ + [(İ + F)^{il} + İ^{iy}]}^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + [(İ + F)^{il} + İ^{iy}]”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“(İ + F)^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

/{Sıfat + [(İsim-Sıfat-fiil) + İsim]} + Sıfat-fiil/ + (Sıfat-İsim)

• ***Ol ḳan içgenleni ḳoluna tüşgen carlı sabıy*** *awuzuna suw salmaġanlı…* (K.K., s. 62)
“O kan içenlerin eline düşen zavallı çocuk ağzına su koymayalı…”

4.1.2.2.3.1.1.27. “[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F^{de}] + (İ + İ)” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F^{de}” ögeleri arasında istem-istem ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri arasında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Çok ögeli grubun belirtilen grubunu oluşturan basit kelime grubunun “İ + İ” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F^{de}] + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F^{de}”: İstem-istem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[(İsim-İsim) + Sıfat-fiil] + (Sıfat-İsim)

• ***Adamnı canın ķıynarça bir söz***… (At., s. 49) "İnsanın canını sıkacak gibi bir söz…"

4.1.2.2.3.1.2. İsimli, İsimlik Kelime Gruplarında İlgi ve İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri ilgi-iyelik ilişkisi ile kurulmuştur. İlgi-iyelik ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında belirten öge ilgi hâl eki, belirtilen öge iyelik eki alarak birleşmektedir. /^{il}/ ile kastedilen ilgi hâl eki, /^{iy}/ ile kastedilen ise iyelik ekidir.

4.1.2.2.3.1.2.1. "(İ + İ^{iy})^{il} + (İ + İ)^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ^{iy}" ögeleri arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + İ^{iy})^{il} + (İ + İ)^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + İ^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-İsim) + (Sıfat-İsim)

• ***Cer İyesini baş saġatı****sa*… (M., s. 54) "Toprak Tanrısının alametisin…"

4.1.2.2.3.1.2.2. "(İ^{il} + İ^{iy})^{il} + (İ + İ)^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ^{il} + İ^{iy}" ögeleri arasında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ^{il} + İ^{iy})^{il} + (İ + İ)^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-İsim) + (Sıfat-İsim)

• ***Apanasnı nögerini başha ķarıwu*** *ķalmadı.* (K.K., s. 17) "Apanas'ın arkadaşının başka gücü kalmadı."

4.1.2.2.3.1.2.3. "(İ + İ)^{il} + (İ + İ)^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + İ)^{il} + (İ + İ)^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(İsim-İsim) + (Sıfat-İsim)

• ***Taw biçenni tatlı iyisi*** *siññen hawanı oñsunub soluy*. (O.C., s. 5) "Dağ otunun tatlı kokusu sinen havayı hoşuna giderek soluyor."

(Sıfat-İsim) + (Sıfat-İsim)

• ***Ol künleni bir künü****nde*… (B.Ç., s. 18) "O günlerin bir gününde…"

• ***Aķ ķoçharnı çımmaķ közü***… (Ay., s. 12) "Beyaz koçun bembeyaz gözü…"

• ***Tab adamlanı ol muratları****na cuwab etgença*… (K.K., s. 11) "Becerikli adamların o isteklerine cevap vermiş gibi…"

• …***bu sürüwnü bütew rıshısı*** *meni üsümden basıb turadı*. (D.İ.Ö., s. 94) "…bu sürünün bütün rızkını benim üstümden basıp duruyor."

• ***Bir adamnı bir alaşası*** *bolġandı*. (D.İ.Ö., s. 102) "Bir insanın bir yaşlı atı olur."

4.1.2.2.3.1.2.4. "(İ + F)^{il} + (İ + İ)^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + F" ögeleri arasında sıralanma

ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + F)^{il} + (İ + İ)^{iy}: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(Zarf-Sıfat-fiil) + (Sıfat + İsim)

• ***Ertde turġannı erkek atı*** *tay tabar*. (K.N.S., s. 6) "Erken kalkanın erkek atı tay doğurur."

4.1.2.2.3.1.2.5. "(İ + F)^{il} + (F + İ)^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + F" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "F + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + F)^{il} + (F + İ)^{iy}: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"F + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

(Sıfat-Sıfat-fiil) + (Sıfat-fiil + İsim)

• *…andan arı* ***ol ölgenni etgen işleri****n sanab tebreydile*. (K.K., s. 8) "…sonra o ölenin yaptığı işleri saymaya başlarlar."

4.1.2.2.3.1.2.6. "(İ + İ)^{il} + [(F + F) + İ]^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(F + F) + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu oluşturan basit kelime grubunun "F + F" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + İ)^{il} + [(F + F) + İ]^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“(F + F) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“F + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

(Sıfat-İsim) + [(Zarf-fiil-Sıfat-fiil) + İsim]

• ***Ol elleni caşab turġan halḳları***… (Ay., s. 3) “O memleketlerin yaşamakta olan halkları…”

4.1.2.2.3.1.2.7. “(İ + İ^{iy})^{il} + (İ^{de} + F)^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun “İ + İ^{iy}” ögeleri arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun “İ^{de} + F” ögeleri arasında da istem ilişkisi bulunmaktadır.

“(İ + İ^{iy})^{il} + (İ^{de} + F)^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + İ^{iy}”: İyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

(İsim-İsim) + (İsim-Sıfat-fiil)

• ***Tañ carıġını şaharġa kelgeni***… (Ç.K., s. 9) “Sabah ışığının şehre gelmesi…”

4.1.2.2.3.1.2.8. “(İ + İ)^{il} + [(İ^{de} + F) + İ]^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun “İ + İ” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun ögeleri arasında “(İ^{de} + F) + İ” sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli kelime grubunun belirten ögesini oluşturan basit kelime grubunun “İ^{de} + F” ögeleri arasında istem ilişkisi vardır.

“(İ + İ)^{il} + [(İ^{de} + F) + İ]^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“(İ^{de} + F) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

(Sıfat-İsim) + [(İsim-Sıfat-fiil) + İsim]

• *İbragim,* ***arḳaw aġaçnı tışına çıḳġan ḳıyırı****na ḳablanıb, cılay tura edi*. (K.K., s. 6) “İbrahim, tahta kirişin dışına çıkan kenarına kapaklanıp ağlıyordu.”

4.1.2.2.3.1.2.9. “[(İ^{de} + F) + İ]^{il} + (İ + İ)^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ^{de} + F) + İ” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli kelime grubunun belirten grubunu meydana getiren basit kelime grubunun “İ^{de} + F” ögeleri arasında istem ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun “İ + İ” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“[(İ^{de} + F) + İ]^{il} + (İ + İ)^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“(İ^{de} + F) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

[(İsim-Sıfat-fiil) + İsim] + (Sıfat-İsim)

• …***elde turġan Temurḳanı carlı üyü****ne artıḳlıḳ cetdirmey*… (K.K., s. 57) “…köyde duran Temurka’nın gariban evine kötülük yaklaştırmıyor.”

4.1.2.2.3.1.3. İsimli, İsimlik Kelime Gruplarında İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri iyelik ilişkisi ile kurulmuştur. İyelik ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında belirten öge ek almazken; belirtilen öge iyelik eki almaktadır. /^{iy}/ ile kastedilen iyelik ekidir.

4.1.2.2.3.1.3.1. "(İ + F) + (İ + İ)^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + F" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + F) + (İ + İ)^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(Sıfat-Sıfat-fiil) + (Sıfat-İsim)

• *Hacibekir* ***çal urġan ḳalın saḳalı****n sıladı.* (A., s. 32) "Hacibekir kırlaşmış sakalını sıvazladı."

4.1.2.2.3.1.3.2. "(F + F) + (İ + İ)^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "F + F" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(F + F) + (İ + İ)^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"F + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(Zarf-fiil-Sıfat-fiil) + (Sıfat-İsim)

• …***buzulub turġan hazır gaḳḳılarım*** *bardı*. (A., s. 146) "…bozulmakta olan hazır yumurtalarım vardı."

4.1.2.2.3.1.4. İsimli, İsimlik Kelime Gruplarında İstem İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri istem ilişkisi ile kurulmuştur. İstem ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında belirten öge, ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alarak belirtilen ögeye bağlanır. /^{de}/ ile kastedilen yönelme, belirtme, bulunma, ayrılma, eşitlik, vasıta hâl eki kullanımıdır.

4.1.2.2.2.1.4.1. "(İ + F)^{de} + (İ + İ)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + F" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + F)^{de} + (İ + İ)": İstem ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(Sıfat-Sıfat-fiil) + (Sıfat-İsim)

• ***Cañı kelgenleden bir tişirıw*** *tawla cılarça sarnay…* (O.C., s. 39) "Yeni gelenlerden bir kadın dağlar ağlıyormuş gibi ağlayarak…"

4.1.2.2.3.1.4.2. "(İ^{il} + İ)^{de} + (İ + İ)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ^{il} + İ" ögeleri arasında ilgi ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ^{il} + İ)^{de} + (İ + İ)": İstem ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ^{il} + İ": İlgi ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

(Zamir-İsim) + (Sıfat-İsim)

• *Men* ***sizni elden ullu elle****ni da burub ḳoçhar müyüşça bükgenme*… (K.K., s. 81) "Ben sizin memleketten büyük memleketleri de burup koç boynuzu gibi büktüm."

4.1.2.2.3.1.4.3. "[İ^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{de} + (F + İ)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "İ^{il} + (İ + İ)^{iy}" ögeleri arasında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirtilen grubunu meydana getiren basit kelime grubunun ögeleri ise "İ + İ" sıralanma ile birleşmiştir. Çok ögeli kelime grubunun belirtilen grubunu oluşturan basit kelime grubunun "F + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"[İ^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{de} + (F + İ)": İstem ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ^{il} + (İ + İ)^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"F + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

[İsim + (Sıfat-İsim)] + (Sıfat-fiil-İsim)

• ***Elni al canından tiyiwçü kün*** *elni artından tiyip kele*. (B.B., s. 56) "Köyün ön tarafından doğan güneş köyün arkasından vurarak geliyor. "

4.1.2.2.3.2. Belirten Gruplu ve Belirtilen Gruplu, İsimli, Belirtmelik Kelime Grupları

Kelime grubunu meydana getiren belirtilen (temel) öge isim ya da isim soylu bir sözcüktür. Cümlede/bağlamda sıfat ya da zarf olarak görev yapmaktadır.

4.1.2.2.3.2.1. İsimli, Belirtmelik Kelime Gruplarında Sıralanma İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri sıralanma ilişkisi ile kurulmuştur. Sıralanma ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında temel ögenin sonda olması kuralıyla belirten öge de belirtilen öge de ek almayarak eksiz olarak birleşir.

4.1.2.2.3.2.1.1. "(F + F) + (İ + İ^{iy})" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "F + F" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ^{iy}" ögeleri arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır.

"(F + F) + (İ + İ^{iy})": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"F + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli

"İ + İ^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

(Zarf-fiil-Sıfat-fiil) + (İsim-İsim)

• ***Ösüb kelgen caş tölü****den andan küçlüme*… (K.K., s. 28) "Yetişip gelen genç nesilden ondan güçlüyüm…"

4.1.2.2.3.2.1.2. "(İ^{il} + İ) + (İ + İ^{iy})" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ^{il} + İ" ögeleri arasında ilgi ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ^{iy}" ögeleri arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ^{il} + İ) + (İ + İ^{iy})": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"İ^{il} + İ": İlgi ilişkisi, belirten öge isimi, isimli

"İ + İ^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

(Zamir-Edat) + (İsim-İsim)

• *Men **seni kibik caş zamanım**da, birinde bir cıl turġanlayıma…* (K.K., s. 39) "Ben senin gibi delikanlı zamanımda, birinde bir yıl durmama rağmen…"

4.1.2.2.3.2.2. İsimli, Belirtmelik Kelime Gruplarında İlgi ve İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri ilgi-iyelik ilişkisi ile kurulmuştur. İlgi-iyelik ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında belirten öge, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alarak birleşmektedir. /^{il}/ ile kastedilen ilgi hâl eki, /^{iy}/ ile kastedilen ise iyelik ekidir.

4.1.2.2.3.2.2.1. "(F + İ^{iy})^{il} + (İ + İ)^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "F^{iy} + İ" ögeleri arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(F + İ^{iy})^{il} + (İ + İ)^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"F + İ^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

Zarflık

(Sıfat-fiil-İsim) + (Sıfat-İsim)

• *…**köçer künübüznü al künü**nde...* (O.C., s. 85) "…göç ettiğimiz günün ilk gününde…"

4.1.2.2.3.2.2.2. "[(İ + F) + İ]^{il} + (İ + İ)^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun "(İ + F) + İ" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Üç ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren basit

kelime grubunun ögeleri ise "İ + F" sıralanma ile birleşmiştir. Çok ögeli kelime grubunun belirtilen grubunu oluşturan basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"[(İ + F) + İ]^{il} + (İ + İ)^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

"(İ + F) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

"(İ + F) + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

[(Sıfat-Sıfat-fiil) + İsim] + (Sıfat-İsim)

• ***Carıḳ tiygen künnü altın nürü****nde*… (At., s. 11) "Parlak doğan güneşin altın nurunda…"

4.1.2.2.3.2.3. İsimli, Belirtmelik Kelime Gruplarında İstem İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri istem ilişkisi ile kurulmuştur. İstem ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında belirten öge ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alarak belirtilen ögeye bağlanır. /^{de}/ ile kastedilen yönelme, belirtme, bulunma, ayrılma, eşitlik, vasıta hâl eki kullanımıdır.

4.1.2.2.3.2.3.1. "/{İ + [(İ + F) + İ]}^{il} + İ$^{iy/de}$ + (F + İ)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grubu oluşturan çok ögeli kelime grubunun ögeleri arasında "{İ + [(İ + F) + İ]}^{il} + İ^{iy}" ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Bu çok ögeli kelime grubunun belirtilen grubunu oluşturan dört ögeli kelime grubunun "İ + [(İ + F) + İ]" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu dört ögeli grubun belirtilen grubunu oluşturan üç ögeli kelime grubunun ögeleri "(İ + F) + İ" arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli kelime grubunun belirten ögesi olan basit kelime grubunun ögeleri "İ + F" arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. İncelenen yapı tipinin belirtilen grubu oluşturan basit kelime grubunun ögeleri "F + İ" arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“/{İ + [(İ + F) + İ]}^{il} + İ$^{iy/de}$ + (F + İ)”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“{İ + [(İ + F) + İ]}^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ + [(İ + F) + İ]”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“(İ + F) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“F + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, isimli

Zarflık

/{Sıfat + [(İsim-Sıfat-fiil) + İsim]} + İsim/ + (Sıfat-fiil-İsim)

• …***bu ḳan içgen itleni ḳollarına tüşgen zaman****da, awuzu ḳandan tolsa da*… (K.K., s. 74) “…bu kan içen köpeklerin ellerine düştüğü zaman, ağzı kanla dolsa da…”

4.1.2.2.3.2.3.2. “[İ^{de} + (İ + F)] + İ^{de}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen öge arasında sıralanma-istem ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “İ^{de} + (İ + F)” ögeleri arasında istem ilişkisi vardır. Üç ögeli kelime grubunun belirtilen grubunu oluşturan basit kelime grubunun “İ + F” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“[İ^{de} + (İ + F)] + İ^{de}”: Sıralanma-istem ilişkisi, belirten grup fiil, isimli

“İ^{de} + (İ + F)”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

[İsim + (İsim + Sıfat-fiil] + İsim

• ...***közüne sohan çabhan adamça****, erigen cawları, cılamuḳlaça, tögerek*… (K.K., s. 78) “…gözünü soğan yakan adam gibi, eriyen yağları, gözyaşı gibi dökerek…”

4.1.2.2.3.3. Belirten Gruplu ve Belirtilen Gruplu, Fiilli, İsimlik Kelime Grupları

Kelime grubunu meydana getiren belirtilen (temel) öge, fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Cümlede/bağlamda isim olarak görev yapmaktadır.

4.1.2.2.3.3.1. Fiilli, İsimlik Kelime Gruplarında Sıralanma İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri sıralanma ilişkisi ile kurulmuştur. Sıralanma ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında temel ögenin sonda olması kuralıyla belirten öge de belirtilen öge de ek almayarak eksiz olarak birleşir.

4.1.2.2.3.3.1.1. "(İ^{iy} + İ) + (İ + F^{iy})" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında sıralanma ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ^{iy} + İ" ögeleri arasında iyelikli sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + F^{iy}" ögeleri arasında da iyelik ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ^{iy} + İ) + (İ + F^{iy})": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"İ^{iy} + İ": İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ + F^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

(İsim-Edat) + (Sıfat-Sıfat-fiil)

• …***eri bla igi caşaġanı****na cüregi ḳuwanıb*… (K.K., s. 62) "…kocası ile iyi yaşadığına kalbi sevinip…"

• …***eri bla tatlı caşaġanları*** *esine tüşüb*... (K.K., s. 62) "…kocası ile yaşadıkları güzel şeyler aklına düşüp…

4.1.2.2.3.3.2. Fiilli, İsimlik Kelime Gruplarında İlgi ve İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri ilgi-iyelik ilişkisi ile kurulmuştur. İlgi-iyelik ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında belirten öge, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alarak birleşmektedir. /^{il}/ ile kastedilen ilgi hâl eki, /^{iy}/ ile kastedilen ise iyelik ekidir.

4.1.2.2.3.3.2.1. “(İ + İ)^{il} + (İ + F)^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun “İ + İ” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun “İ + F” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“(İ + İ)^{il} + (İ + F)^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

(Sıfat-İsim) + (Sıfat-Sıfat-fiil):

• *Afendi enişge ḳaraġanlay,* ***har zatnı igi körgeni*** *andan belgili boladı*. (K.K., s. 10)
“Hoca aşağı bakınca, her şeyi iyi gördüğü ondan belli oluyor.”

4.1.2.2.3.3.2.2. “[(İ + İ) + İ]^{il} + {[(İ + İ)^{de} + F] + (İ + F)}^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun “(İ + İ) + İ” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli grubun belirten grubu olan basit kelime grubunun ögeleri “İ + İ” arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren çok ögeli kelime grubunun “[(İ + İ)^{de} + F] + (İ + F)” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunur. Bu çok ögeli grubun belirten grubunu meydana getiren üç ögeli kelime grubunun ögeleri “(İ + İ)^{de} + F” arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli kelime grubunun belirten grubunu oluşturan basit kelime grubunun ögeleri “İ + İ” arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Çok ögeli kelime grubunun belirtilen grubunu oluşturan basit kelime grubunun ögeleri “İ + F” arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“[(İ + İ) + İ]^{il} + {[(İ + İ)^{de} + F] + (İ + F)}^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“(İ + İ) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“[(İ + İ)^{de} + F] + (İ + F)”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

“(İ + İ)^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten grup isimi fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

[(Sıfat-İsim) + İsim] + {[(Sıfat-İsim) + Zarf-fiil] + (Sıfat-Sıfat-fiil)}

• ***Bir ḳawum adamnı bu özenden çıḳmay ḳart bolġanları*** *anı üçün bolur*. (K.K., s. 10)
“Bir grup insanın bu köyden çıkmadan yaşlanmaları bunun için olur.”

4.1.2.2.3.3.3. Fiilli, İsimlik Kelime Gruplarında İstem İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri istem ilişkisi ile kurulmuştur. İstem ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında belirten öge, ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alarak belirtilen ögeye bağlanır. /^{de}/ ile kastedilen yönelme, belirtme, bulunma, ayrılma, eşitlik, vasıta hâl eki kullanımıdır.

4.1.2.2.3.3.3.1. “(İ + İ)^{de} + (İ + F)” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun “İ + İ” ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun “İ + F” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“(İ + İ)^{de} + (İ + F)”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

(Sıfat-İsim) + (İsim-Sıfat-fiil)

• …***uzaḳ cerge colowçu bolġanla*** *maḳanı, cılannı da aşaydıla deb*… (K.K., s. 79)
“…uzak yere yola çıkanlar kurbağayı, yılanı da yiyorlar diye…”

4.1.2.2.3.4. Belirten Gruplu ve Belirtilen Gruplu, Fiilli, Belirtmelik Kelime Grupları

Kelime grubunu meydana getiren belirtilen (temel) öge, fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Cümlede/bağlamda sıfat ya da zarf olarak görev yapmaktadır.

4.1.2.2.3.4.1. Fiilli, Belirtmelik Kelime Gruplarında İlgi ve İyelik İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri ilgi-iyelik ilişkisi ile kurulmuştur. İlgi-iyelik ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında belirten öge, ilgi hâl eki; belirtilen öge, iyelik eki alarak birleşmektedir. /^{il}/ ile kastedilen ilgi hâl eki, /^{iy}/ ile kastedilen ise iyelik ekidir.

4.1.2.2.3.4.1.1. "(İ + İ)^{il} + (İ + F)^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında ilgi-iyelik ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + F" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"(İ + İ)^{il} + (İ + F)^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

(İsim-İsim) + (Sıfat-İsim-fiil)

• …***temir sawutlanı citi bilemgenleri****n köredi*. (K.K., s. 47) "…demir silahları sivri bilediklerini görüyor. "

4.1.2.2.3.4.2. Fiilli, Belirtmelik Kelime Gruplarında İstem İlişkisi ile Kurulan Kelime Grupları

Bu başlık altındaki yapı tipleri istem ilişkisi ile kurulmuştur. İstem ilişkisi ile kurulan kelime gruplarında belirten öge, ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alarak belirtilen ögeye bağlanır. /^{de}/ ile kastedilen yönelme, belirtme, bulunma, ayrılma, eşitlik, vasıta hâl eki kullanımıdır.

4.1.2.2.3.4.2.1. "(İ + İ)^{de} + (İ + F)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + İ" ögeleri arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + F" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“(İ + İ)^{de} + (İ + F)”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

(Sıfat-Sıfat) + (İsim-Zarf-fiil)

•*Biz barıbız da Allahnı ḳulları esek, söz üçün, ekibiz, bit ḳurt kesib,* ***bir bayġa ḳulluḳ etib****…* (K.K., s. 40) “Biz hepimiz Allah’ın kullarıysak, mesela ikimiz bitlenip kurtlanıp kirlenip, bir zengine kulluk edip…”

4.1.2.2.3.4.2.2. “(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + (İ + F)” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren basit kelime grubunun “İ^{il} + İ^{iy} ögeleri arasında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun “İ + F” ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

“(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + (İ + F)”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

“İ^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Sıfatlık

(İsim-İsim) + (İsim-Sıfat-fiil)

• ***Halḳnı baylığına ḳol cetdirgen*** *adamlanı urub kömür eterça…* (A.C., s. 33) “Halkın zenginliğine el süren insanları vurup kömür yapar gibi…”

4.1.2.2.3.4.2.3. “{[İ^{il} + (İ + İ)^{iy}] + F^{iy}}^{de} + (İ + F)” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde belirten grup ile belirtilen grup arasında istem ilişkisi vardır. Belirten grubu meydana getiren dört ögeli kelime grubunun “[İ^{il} + (İ + İ)^{iy}] + F^{iy}” ögeleri arasında iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Dört ögeli kelime grubunun belirten ögesini meydana getiren üç ögeli kelime grubunun ögeleri “İ^{il} + (İ + İ)^{iy}” arasında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır. Bu üç ögeli kelime grubunun belirtilen ögesini oluşturan basit kelime grubunun “İ + İ” ögeleri arasında

sıralanma ilişkisi bulunmaktadır. Çok ögeli kelime grubunun belirtilen grubu meydana getiren basit kelime grubunun "İ + F" ögeleri arasında da sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

"{[İ^{il} + (İ + İ)^{iy}] + F^{iy}}^{de} + (İ + F)": İstem ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli

"[İ^{il} + (İ + İ)^{iy}] + F^{iy}": İyelik ilişkisi, belirten grup isim, fiilli

"İ^{il} + (İ + İ)^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

Zarflık

{[Zamir + (Sıfat-İsim)] + Sıfat-fiil + (İsim-Zarf-fiil)

• … ***kimni köb malı bolġanından hapar aytıb*** *tebregendile*. (K.K., s. 7) "…kimin çok malı olduğunu haber verip hareket ediyorlardı."

4.2. Bağımsız (Sıralı) Kelime Grupları

Ögeleri arasında bağımlılık ilişkisi yani belirten-belirtilen ilişkisi bulunmayan kelime grupları bağımsız (sıralı) kelime grubudur. Bu yapılarda kelime grubunu meydana getiren ögeler eşittir ve anlamsal olarak birbirleriyle ilişki içindedir. Sayı grubu, tekrar grubu ve bağlama grubu gibi. Baskakov, morfolojik bakımdan aynı türden olan, fakat semantik bakımdan birbirleriyle ilgisiz olan kelimelerin sıralanması şeklinde ifade ettiği sayı grubu, birleşik fiil gibi yapıları leksik bir birim olarak kabul etmiş; kelime grubu olarak değerlendirmemiştir. Bu yapıların dilbilimde "açık sıralar" (open series) terimi ile adlandırılan bir kelime zinciri olduğunu söylemiş; morfolojik bakımdan kendisine benzeyen öğelerin kadrosuna girmesine, hiçbir sınır koymadan, izin verdiğini ve böylece bu sıralı kelimelerin sözdizimi yapısı bakımından biçimsiz ve anlam bakımından da bir cümlede yalnızca onun aynı türden öğeleri olarak görülebilen, farklı türden bir karışık küme olduğunu belirtmiştir (Baskakov: 2016: 25-26). Belli bir yapı ve anlam bütünlüğüne sahip olduğunu söylediği bağımsız (sıralı) kelime gruplarının kapalı sıralar (closed series) terimi ile bilindiğini; semantik bakımdan ilişkili, iki eşit çiftten meydana geldiğini belirtir. Karaca (2017: 116), birleşik fiil grubu için bu görüşün doğru olmadığını söylemiştir. Bu yapılar bağlantı biçimlerine göre bağlaçlı ve bağlaçsız olarak değerlendirilir. Bağımsız (sıralı) kelime grupları, bağımlı kelime

grupları gibi öge sayısına göre basit ve birleşik; cümlede/bağlamdaki görevlerine göre isimlik ve belirtmelik (sıfatlık ve zarflık) olarak ayrılırlar.

Çalışmada bağımsız yapılar, isimli ve fiilli olarak değerlendirilmemiş; işlevsel göreve (isimlik, belirtmelik) göre tasnif edilmişlerdir.

4.2.1. Bağlaçsız, Bağımsız (Sıralı) Kelime Grupları

Ögeleri arasında bağımlılık ilişkisi yani belirten-belirtilen ilişkisi bulunmayan bağımsız (sıralı) kelime grupları içinde incelenen bağlaçsız kelime grupları, anlamsal olarak eş, zıt, yakın anlamlı kelimelerin yan yana gelmesiyle oluşmaktadır. Genellikle iki kelimeden meydana gelen bu gruplar için tasnifte basit ve birleşik ayrımına gidilmemiştir. Kelime grubunu meydana getiren öge sayısı her zaman iki öge olmak zorunda değildir. "$X^x + X^x$" yapı tipindeki bir kelime grubu karşımıza "$X^x + X^x + X^x + X^x$" şeklinde de çıkabilir. Burada kelime sayısını ve sınırını belirlemek kolay değildir. Bu tür gruplarda kelimeler arasında parça bütün ilişkisi bulunmaktadır. Kelime grubunu oluşturan ögelerin sözcük türü genellikle aynıdır. "İsim-İsim", "Sıfat-Sıfat" gibi ancak isim ve çekimli fiil, sıfat ve çekimli fiil, zarf-fiil ve sıfat-fiil gibi farklı sözcük türlerinden oluşan yapılara da rastlamak mümkündür. Bağlaçsız, bağımsız (sıralı) kelime gruplarının ögeleri:

"X + X": Yalın halde bulunabilir.

"X^x + X": İlk ögesi ek alabilir.

"X + X^x": İkinci ögesi ek alabilir.

"$X^x + X^x$": Tüm ögeler aynı/farklı ek alabilir.

4.2.1.1.İsimlik, Bağlaçsız, Bağımsız (Sıralı) Kelime Grupları

Kelime grubunu meydana getiren temel öge isim ya da isim soylu veya fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Cümlede/bağlamda isim olarak görev yapmaktadır. Bağımsız ögeler ek almadan bir araya gelmiştir.

4.2.1.1.1. “İ + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde kelime grubunu meydana getiren bağımsız ögeler, ek almadan bir araya gelmiştir. Ögeler, isim ya da isim soyludur.

İsim + İsim

• ***Arpa buday*** *aşdı,* ***altın kümüş*** *taşdı*. (K.M.T.S., s. 52) “Arpa buğday aştır, altın gümüş taştır.”

• *Andan sora bılayda* ***toy oyun*** *bolluḳdu deb bildirdi.* (A., s. 8) “Ondan sonra burada düğün eğlence olacak diye haber verdi. ”

• *Soslan bıla Satanay* ***er ḳatın*** *bolup caşağanlı talay cıl boldu*. (K.M.T.S., s. 253) “Soslan ile Satenay karı koca olalı birkaç yıl oldu.”

• *…elni* ***ḳozusuz ḳoysuz*** *etib toġuz on cılnı turġandı*. (K. K., s. 13) “…köyü kuzusuz koyunsuz bırakıp dokuz on yıl durmuş.”

Sıfat + Sıfat

• *Birinçi aprelni keçesi* ***suwuḳ, mılı*** *boldu*. (A.C., s. 2) “Nisanın birinci gecesi soğuk, nemli oldu.”

• *Kiyimleri* ***saġal saġal*** */Söleşgeni* ***osal osal***. (B.Ç., s. 19) “Kıyafetleri limelime/Söyledikleri kalitesiz kalitesiz.”

Bu yapı tipinde öge sayısı ikiden fazla olan, ögeleri ek almayan, isimli, isimlik **“İ + İ + İ”** yapı tipi ayrı bir başlık altında gösterilmemiştir.

İsim + İsim + İsim

• ***Tawkellik, batırlıḳ, cigitlik*** *kerekdi*. (A., s. 52) “Cesurluk, kahramanlık, yiğitlik gerek.”

4.2.1.1.2. “İ + İ^{de}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde kelime grubunu meydana getiren bağımsız ögelerden birinci öge, ek almamış; ikinci öge, ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alarak bir araya gelmiştir. Ögeler, isim ya da isim soyludur.

Zamir + Zamir

• ***Kesi kesin*** *aldamak*. (K.M.T.S., s. 25) "Kendi kendini kandırmak."

• *Tartar* ***kesi kesin*** *satar*. (K.N.S., s. 125) "Çulluk kendi kendini satar."

4.2.1.1.3. "İ^{de} + İ^{de}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde kelime grubunu meydana getiren bağımsız ögeler, ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alarak bir araya gelmiştir. Ögeler, isim ya da isim soyludur.

İsim + İsim

• *Ayaḳların* ***cerge cerge*** *kaḳdıla*. (Ay., s. 6) "Ayaklarını yere yere vurdular."

• …***ḳulaḳlada çegetlede*** *kirmegen cerim ḳalmadı*. (A.C., s. 19) "Vadide ormanlarda girmediğim yer kalmadı."

• *Meni ḳonaḳlaġa bedişlik etme da alanı* ***aşlarına suwlarına*** *ḳararġa mañа bir boluş*... (K. K., s. 33) "Beni misafirlere rezil etme de onların yiyeceklerine-içeceklerine bakmaya bana yardım et…"

Sıfat + Sıfat

• *Sen, awruġanlı,* ***kereklini kereksizni*** *da aytasa*. (K.K., s. 59) "Sen, hasta olduğundan beri gerekli gereksiz her şeyi söylüyorsun.

İsim + İsim + İsim + İsim

Bu yapı tipinde öge sayısı ikiden fazla olan, ögeleri hâl eki alan, isimli, isimlik "**İ^{de} + İ^{de} + İ^{de} + İ^{de}**" yapı tipi ayrı bir başlık altında gösterilmemiştir.

• *Büġün a bılayġa* ***ḳartlanı, sabiyleni, tişirıwlanı, saḳatlanı*** *cıyıb…* (O.C., s. 37) "Bugün buraya yaşlıları, çocukları, kadınları, sakatları toplayıp…"

4.2.1.1.4. "İ^{iy} + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde kelime grubunu meydana getiren bağımsız ögeler, iyelik eki alarak bir araya gelmiştir. Ögeler, isim ya da isim soyludur.

İsim + İsim

• …*caş igi caşdı,* ***urusu börüsü*** *coḳdu*. (K.K., s. 29) "…oğlan iyi oğlandır, çalması çırpması yoktur."

• …***beti ḳutu*** *da ketib, bara turġanlay, allına Ḳıyamıt çıġıb, sordu*. (K.K., s. 25) "…sıfatı sevimliği de gidip, giderken, önüne Kıyamıt çıkıp sordu."

• …*başından* ***ḳayġısı saġışı*** *da ketib*… (K.K., s. 36) "aklından kaygısı da düşüncesi de gidip…"

Bu yapı tipinde öge sayısı ikiden fazla olan, ögeleri iyelik eki alan, isimli, isimlik **"İ^{iy} + İ^{iy} + İ^{iy}"** yapı tipi ayrı bir başlık altında gösterilmemiştir.

Sıfat + Sıfat + Sıfat

• ***Tüzü, igisi, tabı*** *ḳalay ese, alay et da tebre*. (A., s. 333) "Doğrusu, iyisi, kolayı nasılsa, öyle yap da başla."

4.2.1.1.5. "İ^{il} + İ^{il}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde kelime grubunu meydana getiren bağımsız ögeler, ilgi hâl eki alarak bir araya gelmiştir. Ögeler, isim ya da isim soyludur.

İsim + İsim

• *Ol zamannı içinde* ***itni bitni*** *ḳulluġun etib*… (K.K., s. 39) "O zaman içinde ite kopuğa hizmet edip…"

4.2.1.1.6. "F^{de} + F^{de}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde kelime grubunu meydana getiren bağımsız ögeler, hâl eki alarak bir araya gelmiştir. Ögeler, fiil ya da fiil soyludur.

Sıfat-fiil + Sıfat-fiil

• *Ḳıyamıtnı cumuşçuları ullu stolnu* ***aşarıḳdan, içerikden*** *tolturdula*. (K.K., s. 15) "Kıyamıt'ın hizmetçileri büyük masayı yiyecek içecekle doldurdular."

4.2.1.1.7. “F^{il} + F^{il}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde kelime grubunu meydana getiren bağımsız ögeler, ilgi hâl eki alarak bir araya gelmiştir. Ögeler, fiil ya da fiil soyludur.

Sıfat-fiil + Sıfat-fiil

• ***Süygenni süymegenni*** *arasında men da etgenim bilinse wa süyeme.* (A., s. 146) “Sevenin sevmeyenin arasında benim de yaptığım bilinse de seviyorum.”

4.2.1.2. Belirtmelik, Bağlaçsız, Bağımsız (Sıralı) Kelime Grupları

Kelime grubunu meydana getiren temel öge isim ya da isim soylu veya fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Cümlede/bağlamda sıfat ya da zarf olarak görev yapmaktadır. Bağımsız ögeler ek almadan bir araya gelmiştir.

4.2.1.2.1. “İ + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde kelime grubunu meydana getiren bağımsız ögeler, ek almadan bir araya gelmiştir. Ögeler, isim ya da isim soyludur.

Sıfatlık

İsim + İsim

• *…**gitçelik, sabiylik** kününden küreşib tebregendi.* (D.İ.Ö., s. 106) “…küçüklük, çocukluk gününden beri çalışıp başlamış.”

İsim + İsim + İsim

• ***Çınar, emen, çertlewük*** *terekleni içinde…* (A., s. 203) “Çınar, meşe, çitlembik ağaçlarının içinde…”

• *Tögerekden **benzin, şḳoḳ, ot** iyis uradı*. (A., s. 175) “Çevreden benzin, tüfek, ateş kokusu vuruyor.”

Sıfat + Sıfat

• *Bu **suwuḳ, mılı** lagerde tutmaḳla azab çegib caşaġanlı eki cıldan atladı*. (A.C., s. 4) “Bu soğuk, nemli kampta tutuklular eziyet çekip yaşayalı iki yıl geçti.”

• …*cañı kirgen adamnı burnuna* ***mılı, mukut*** *iyis uradı*. (K.K., s. 13) "…yeni giren adamın burnunu nemli, çürük kokusu vuruyor."

• *Guruşha bolġanların* ***türlü türlü*** *ķıçırıķla bla bildire, bölek bölek uçub ketdile.* (K.K., s. 56) "Darıldıklarını türlü türlü bağırışlarla bildirip, grup grup uçup gittiler."

• ***İgi, halal*** *ķızçıķdı*. (A.T., s. 65) "İyi, candan bir kızdır."

• …***taşlı, tar*** *col Ķoban suwnu caġası*… (O.C., s. 48) "…taşı, dar yol Koban nehrinin yanı…"

Sayı sıfatı + Sayı sıfatı

• *Taw suwla,* ***miñ miñ*** *cıllanı taymay kelgenleriça*… (K.K., s. 9) "Dağ suları, binlerce yılın durmadan geldiği gibi…"

• …*ķoşda* ***bir eki*** *cıl turub kelgendi...* (K.K., s. 12) "…çiftlikte bir iki sene kalıp gelmiş…"

• …*ayaķnı içinde ķalġan* ***eki üç*** *bürtük İbragimni awuzuna*… (K.K., s. 5) "kasenin içinde kalan iki üç mısırı İbrahim'in ağzına…"

• …*kesimi* ***eki üç*** *koyçuġumu birin berirme*. (K.K., s. 38) "…(kendimin) iki üç koyunumun birini veririm."

• ***Beş altı*** *cılnı mından alġa Ķanamat Ķıyamıtḫa*… (K.K., s. 29) "Bundan beş altı yıl önce Kanamat, Kıyamıt'a…"

• ***Altmış altı*** *cılnı meni költürüb*… (O.C., s. 7) "Altmış altı yılı beni kaldırıp…"

• …*elni ķozusuz ķoysuz etib* ***toġuz on cılnı*** *turġandı*. (K.K., s. 13) "…köyü kuzusuz koyunsuz bırakıp dokuz on yıl durmuş."

• *Elde* ***eki miñ*** *üy bardı*. (O.C., s. 17) "Köyde iki bin ev var."

Üleştirme Sayı sıfatı + Üleştirme Sayı sıfatı

• *...****ekinçi, üçünçü*** *künlede da buruladı*. (B.B., s. 56) "…ikinci, üçüncü günlerde de dönüyor."

Zarflık

İsim + İsim

• ***Kün keçe**, cıl oza, Badimat da, Ḳanamat da ösüb abadan bolġanlarında…* (K.K., s. 29) "Gündüz gece, yıl geçip Badimat da Kanamat da yetişip büyüdüklerinde…"

• ***Saġat bir**de kel*. (K.M.T.S., s. 501) "Saat birde gel."

• ***Saġat carım**da turġunçu cayaw askerni…* (A., s. 175) "Saat yarımda duruncaya kadar yaya askeri…"

Sıfat + Sıfat

• *Guruşha bolġanların türlü türlü ḳıçırıḳla bla bildire, **bölek bölek** uçub ketdile.* (K.K., s. 56) "Darıldıklarını türlü türlü bağırışlarla bildirip, grup grup uçup gittiler."

Zarf + Zarf

• *Altın cüzükleri bolġan parmaḳların **közüw közüw** ḳısıb çıḳırdata…* (K.K., s. 14) "Altın yüzüklü parmaklarını sırayla sıkıp çıtırdatarak…"

• *İbragimni awuzuna **ceñil ceñil** barġanın körüb…* (K.K., s. 6) "İbrahim'in ağzına çabuk çabuk attığını görüp…"

• *Mırtazaḳla **örge enişge** ceñil çabadıla*. (K.K., s. 11) "Polisler aşağı yukarı aceleyle koşuyorlar."

• *Ḳandawur **tiri tiri** atlay kele edi*. (K.K., s. 38) "Kandavur canlı canlı atlayarak geliyordu."

• *Ḳanamat, közleri **tögerek tögerek** aylanıb, sordu*. (K.K., s. 68) "Kanamat, gözlerini döndüre döndüre sordu."

Zamir + Zamir

• *Mölehan, sen ne zamanda da alaysa deb **kesi kesi** bla söleşe, ceñil oġuna ızına üyge kirdi*. (K.K., s.91) "Mölehan sen ne zamandır böylesin diye kendi kendiyle konuşup, hızlıca hemen eve girdi."

4.2.1.2.2. "İ + İ^{de}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde kelime grubunu meydana getiren bağımsız ögelerden birinci öge, ek almamış; ikinci öge, ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alarak bir araya gelmiştir. Ögeler, isim ya da isim soyludur.

Zarflık

İsim + İsim

• *Ḳonaḳ ḳozuçuḳnu üyge alıb kelgenley, tebregendi* ***kün künden*** *bay bolub, rıshısı ösüb.* (D.İ.Ö., s. 94) "Misafir kuzucuğu eve alıp gelince, başlamış günden güne zengin olup, rızkı çoğalıp…"

Zamir + Zamir

• *Semönnu* ***kesi kesine*** *söleşgenine seyirsine…* (K.K., s. 175) "Semön'un kendi kendine konuşmasına şaşırarak…"

Zarf + Zarf

• *…sen caşırama deseñ da,* ***keç ertde*** *bolsa da…* (K.K., s. 38) "…sen gizleniyorum desen de, er geç olsa da …"

4.2.1.2.3. "İ^{de} + İ^{de}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde kelime grubunu meydana getiren bağımsız ögeler, ilgi hâl eki dışında bir hâl eki alarak bir araya gelmiştir. Ögeler, isim ya da isim soyludur.

Sıfatlık

İsim + İsim

• ***Cürekden cürekge*** *col.* (K.N.S., s. 198) "Kalpten kalbe yol."

Zarflık

İsim + İsim

• *Taw özende şuwuldaşıb/Sekirelle* ***taşdan taşha****…* (B.Ç., s. 17) "Dağ vadisinde hışırdayıp/atlıyorlar taştan taşa…"

• *Nasıblını caşı* ***künden künñe*** *baş bolur.* (K.N.S., s. 303) "Nasiplinin oğlu günden güne baş olur."

• ***Künden künñe*** *ḳarıwlanıp baradı*. (K.M.T.S., s. 339) "Günden güne kuvvetlenip gidiyor."

Zamir + Zamir

• *Mal sürüwle* ***anda mında*** *bölünüb*… (Ay., s. 23) "Hayvan sürüleri orada burada ayrılıp…"

Zarf + Zarf

• *Maḳa cılandan cıyırılġana, cıyırılıb,* ***artına artına*** *barıb*… (K.K., s. 39) "Kurbağa yılandan büzülerek, toplanıp geri geri gidip…"

4.2.1.2.4. "İ^{de} + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde kelime grubunu meydana getiren bağımsız ögelerden birinci öge, ilgi hâl eki dışında bir hâl eki almış; ikinci öge, ek almamıştır. Ögeler, isim ya da isim soyludur.

Zarflık

İsim + İsim

• *Sürüwnü* ***başdan ayaḳ*** *sanadı*.(K.M.T.S., s. 506) "Sürüyü baştan sona saydı."

• *Busaġatda da bütew caşawun* ***başdan ayaḳ*** *tinte*… (O.C., s. 54) " Şimdi de bütün yaşamını baştan sona araştırarak…"

4.2.1.2.5. "İ^{iy} + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde kelime grubunu meydana getiren bağımsız ögeler, iyelik eki alarak bir araya gelmiştir. Ögeler, isim ya da isim soyludur.

Zarflık

İsim + İsim

• *Biymurzanı da* ***közü, başı*** *bla çaḳırıb*… (K.K., s. 17) "Biymurza'nın da gözü başı ile çağırıp…"

4.2.1.2.6. “F + F” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde kelime grubunu meydana getiren bağımsız ögeler ek almadan bir araya gelmiştir. Ögeler, fiil ya da fiil soyludur.

Sıfatlık

Sıfat-fiil + Sıfat-fiil

• ***Cuḳlamaġan, aşamaġan*** *halḳnı beti açıdı…* (O.C., s. 45) “Uyumayan, yemeyen halkının yüzü acıdır.”

• ***Ahsınñan, ıñıçhaġan*** *tawuşla, başha til de ḳıçırıḳla…* (A., s. 175) “İç çeken, inleyen sesler başka dil de bağrışmalar…”

• *...adamla har biri* ***körgen, eşitgen*** *zatların bir birine ayta edile…* (K.K., s. 11) “…insanların her biri gördüğü, duyduğu şeyleri birbirine söylüyordu.”

Zarflık

Zarf-fiil + Zarf-fiil

• *…arbazdan ḳuçaġı bla bir narat carḳanı* ***cıyırıla cıyırıla*** *otcaġaġa ḳuydu*. (K.K., s. 21) “…bahçeden kucağı ile çam odununu (yüzünü) buruştura buruştura ocağa koydu.”

• *…adamla* ***kirib çıġıb*** *turadıla*. (O.C., s. 37) “…insanlar girip çıkıp duruyorlar.”

• *Sovetde da* ***işley işley*** *aylanñan, halḳ süygen bir oġurlu caş*. (A.C., s. 36) “Konseyde de çalışa çalışa dolaşan, halkın sevdiği uyumlu bir oğlan.”

4.2.2. Bağlaçlı, Bağımsız (Sıralı) Kelime Grupları

Bu tür kelime grupları sıralama, denkleştirme, karşılaştırma bağlaçları ile kurulan bağımsız (sıralı) kelime gruplarıdır. İki veya daha fazla öge tarafından kurulur. Ögeler birbirine denktir; belirten ve belirtilen öge olarak ayrılmazlar. Cümledeki/bağlamdaki işlevlerine göre isimlik ve belirtmelik (sıfatlık-zarflık) olabilirler.

4.2.2.1. Sıralama Bağlaçlı, Bağımsız (Sıralı) Kelime Grupları

Karaçay-Malkar Türkçesinde sıralama bağlaçları şöyledir: bla (bıla) “ile, ve” , *em* “ve”, *wa* “da, dahi”, *da* “da, ve”. Sıralama bağlaçlı (sıralı) kelime grupları isimlik ve belirtmelik

görevde kullanılabilirler. “Bağladıkları iki unsurun arasına girerler: sen ve ben, Ali ve Veli, üç ilâ beş misallerinde olduğu gibi” (Ergin, 2007: 352).

Bu başlık altında hem isim unsurlarıyla hem fiil unsurlarıyla kurulan yapı tipleri ve kelime grubu örnekleri verilecektir.

4.2.2.1.1. İ + B + İ” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan ek almamış, isim ya da isim soylu iki sözcük *bla* “ile” ve *em* “ve” bağlaçları ile birbirine bağlanarak kelime grubunu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grupları cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

İsim + Bağlaç + İsim

• *Alay söleşe turġanlay, şıbırtsız* ***Ahmat bla Biynöger*** *kelib…* (K.K., s. 46) “Öyle konuşurken, sessizce Ahmet ile Biynöger gelip…”

• ***Mölehan bla Badimat*** *birge ḳalġan zamanda…* (K.K., s. 29) “Mölehan ile Badimat birlikte kaldıklarında…”

• ***Goḳḳa bla Halimat*** *endi ḳamişni ḳayġısına kirdile*. (O.C., s. 102) “Gokka ile Halimat şimdi kamışın kaygısına düştüler.”

• ***Canbek bıla Ḳanbek*** *keldile*. (K.M.T.S, s. 116) “Canbek ile Kanbek geldiler.”

• ***Soslan bıla Satanay*** *er katın bolup caşağanlı talay cıl boldu*. (K.M.T.S., s. 253) “Soslan ile Satenay karı koca olalı birkaç yıl oldu.”

• ***Soslan bıla Tawḳan*** *erşi bolup turadıla*. (K.M.T.S., s. 225) “Soslan ile Tavkan’ın arası bozulmuş durumda.”

• ***Beklan bıla Soslan*** *birbirlerine mıllıkların athanlarında orçalab ayırdım*. (K.M.T.S., s. 478) “Beklan ile Soslan birbirlerine atılınca araya girerek ayırdım.”

• *Cetgen cerde* ***ḳatın bla kişi*** *belgili bolur*. (K.N.S., s. 207) “Gereken yerde kadın ile erkek belli olur.”

• *…****meşinala bla arbala*** *çepken soḳġança örge bla enişge ozadıla*. “…arabalar kumaş dokur gibi yukarı ve aşağı geçiyor.”

• *Adamġa ḳuwanç berdile* ***cer em kök***. (Ç.K., s. 10) "İnsana mutluluk veriyor yer ve kök."

• *Ḳaza ketib,* ***gardoş bla et*** *tuwralġandan bir et kesekni*… (K.K., s. 78) "Sıkıntı gidip, patates ile etin doğranmış bir et parçasını…"

• ***Caş bıla ḳız*** (K.M.T.S., s. 166) "oğlan ile kız"

• ***Başçı bıla haparçı*** (K.M.T.S., s. 278) "Özne ile yüklem"

• ***Katılık bıla aşhılık*** *kelişmeydi*. (K.M.T.S., s. 444) "Şiddet ile iyilik uyuşmaz."

• ***Cigitlik bla igilik*** *birdi*. (K.N.S., s. 208) "Yiğitlik ile iyilik birdir."

Zamir + Bağlaç + Zamir

• ***Sen bla men*** *mında ḳallıḳbız*. (K. K., s. 161) "Sen ve ben burada kalacağız."

• ***Sen bla men*** (O.C., s. 10) "Sen ve ben"

Sıfat + Bağlaç + Sıfat

• *Degen kibik ḳuwanadı* ***caş em ḳart***. (Ay., s. 33) "Demiş gibi seviniyor genç ve yaşlı."

Zarf + Bağlaç + Zarf

• …*üyde* ***örge bla enişge*** *ceñil cürüb tebredile*. (K.K., s. 15) "…evde yukarı ve aşağı hızlıca yürümeye başladılar."

4.2.2.1.2. "İ^{de} + B + İ^{de}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan ilgi hâl eki dışında bir hâl eki almış, isim ya da isim soylu iki sözcük *bla* "ile" ve *em* "ve" bağlaçları ile birbirine bağlanarak kelime grubunu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grupları cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

İsim + Bağlaç + İsim

• ***Adamlıġıña em sıfatıña****/Taza kölümden men baġa bere*. (At., s. 51) "İnsanlığına ve görünüşüne/temiz gönlümden ben değer vererek"

• *Korķuw ķalmay hata* ***coķdan em bardan****.* (Ay., s. 30) “Korkmadan kusur yoktan ve vardan.”

• *…****eçkilege bla marallaġa*** *da uşkognu kötürmegendi.* (M., s. 266) “…keçilere ve geyiklere de tüfeğini kaldırmamış.”

Zarf + Bağlaç + Zarf

• *Tiş turadı* ***allına em artına****.* (Ay., s. 39) “Dik duruyor önüne ve arkasına.”

4.2.2.1.3. “İ^{iy} + B + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan iyelik eki almış, isim ya da isim soylu sözcük *bla* “ile” ve *em* “ve” bağlaçları ile birbirine bağlanarak kelime grubunu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grupları cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

İsim + Bağlaç + İsim

• *Belibawda* ***bıçağı bla ķaması***. (Ay., s. 4) “Kemerde bıçağı ve kaması.”

• *Aña köre* ***müyüzleri em cünü***. (Ay., s. 12) “Ona göre boynuzları ve yünü.”

• ***Atam bla anam****, bizni al sabiyibiz…* (O.C., s. 180) “Babam ile annem, bizim ilk çocuğumuz…”

• *Otownu* ***eni bıla boyu*** *teŋdi*. (K.M.T.S., s. 418) “Odanın eni ile boyu eşit.

• *…Kemishan üyde* ***atası bla anası*** *anı kerekli bolluķların aytmadı*. (O.C., s. 20) “Kemishan evde babası ile annesi onun gerekli olacaklarını söylemedi. ”

• *Goķķa* ***atası bla anas****ını allarında çögeleb…* (O.C., s. 30) “Gokka babası ile annesinin önlerinde çömelip…”

4.2.2.1.4. “İ + B + İ^{iy}” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan, isim ya da isim soylu iki sözcük *bla* “ile” bağlacı ile birbirine bağlanarak kelime grubunu meydana getirmiştir. Kelime grubunu

meydana getiren ikinci isim ya da isim soylu öge iyelik eki almıştır. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grubu cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

İsim + Bağlaç + İsim

• ***Toḳal bla anası****, allarında içi boşalġan ḳancal tabaḳ bla*… (K.K., s. 192) "Tokal ile annesi, önlerinde içi boşalmış saç tabak ile…"

4.2.2.1.5. "İ + B + (İ + İ)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan, ek almamış isim ya da isim soylu bir sözcük ve isimli basit bir kelime grubu *bla* "ile" bağlacı ile birbirine bağlanarak yeni bir kelime grubu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grupları cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

İsim + Bağlaç + (Sıfat-İsim)

• ***Ḳoyla bla bir eçki*** *bolsa*… "Koyunlar ile bir keçi olsa…"

• *Kolhoznu mal kesegine* ***ḳartla bla caş caşçıḳla*** *ḳaraydıla*. (O.C., s. 20) "Devlet çiftliğinin mal bölümüne yaşlıklar ile delikanlılar bakıyor."

4.2.2.1.6. "İ + B + [İ + (İ + İ)]" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan ek almamış, isim ya da isim soylu bir sözcük ve isimli birleşik bir kelime grubu *bla* "ile" bağlacı ile birbirine bağlanarak yeni bir kelime grubu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grubu cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

İsim + Bağlaç + [Sıfat + (Sıfat-İsim)]

• …***bohça bla bir altın açha*** *tabdırlıḳ bolur.* (K.K., s. 43) "…bohça ile bir altın para bulduracaktır."

4.2.2.1.7. "(İ + İ) + B + İ" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan ek almamış, isim ya da isim soylu sözcük ve isimli basit bir kelime grubu *em da* "hem de" bağlacı ile birbirine bağlanarak yeni bir kelime grubu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grubu cümlede/bağlamda sıfat görevinde kullanılmıştır.

Sıfatlık

(Sıfat-Sıfat) + Bağlaç + Sıfat

• …***bek sezimli emda hıylaçı*** *kişi bolġandı*. (B.B.., s. 49) "…çok hassas hem de hilekâr insan olmuş."

4.2.2.1.8. "(İ + İ) + B + (İ + İ)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan ek almamış, isimli basit iki kelime grubu *bla* "ve" bağlacı ile birbirine bağlanarak yeni bir kelime grubu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grupları cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

(Sıfat-İsim) + Bağlaç + (Sıfat-İsim)

• ***Üç Kulhuv bıla bir Alham*** *okudum*. (K.M.T.S., s. 418) "Üç İhlas ile bir Elham okudum."

• … ***ceti caş bla bir ḳız*** *tabhandı*. (K.K., s. 162) "…yedi oğlan ile bir kız bulmuş."

• …***bir tawuḳ bla bir guġuruḳḳu****nu söleşgenlerin eşitgendi*. (D.İ.Ö., s. 95) "…bir tavuk ile bir horozun konuştuğunu duymuş."

4.2.2.1.9. "{İ + [İ + (İ + İ)]} + B + [İ + (İ + İ)]" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan, ek almamış isimli birleşik iki kelime grubu *bla* "ve" bağlacı ile birbirine bağlanarak yeni bir kelime grubu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grubu cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

{Sıfat + [Sıfat + (İsim-İsim)]} + Bağlaç + [Sıfat + (Sıfat-İsim)]

• *Anı içinde* ***bir ullu aġaç orunduḳ bla bir uzun stol*** *bardı*. (O.C., s. 78) "Onun içinde büyük bir ahşap karyola ile uzun bir masa var."

4.2.2.1.10. "[(İ^{il} + İ^{iy}) + İ] + B + (İ^{iy} + İ)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan, isimli birleşik ve isimli basit iki kelime grubu *bla* "ve" bağlacı ile birbirine bağlanarak yeni bir kelime grubu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grubu cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

[(İsim-İsim) + İsim] + Bağlaç + (İsim-İsim)

• ***Keminatnı caşı Aslan bla kelini Goḳḳa***… (O.C., s. 23) "Keminat'ın oğlu Aslan ile gelini Gokka…"

4.2.2.1.11. "[(İ + İ^{iy}) + İ] + B + (İ^{iy} + İ)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan, isimli birleşik ve isimli basit iki kelime grubu *bla* "ve" bağlacı ile birbirine bağlanarak yeni bir kelime grubu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grubu cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

[(İsim-İsim) + İsim] + Bağlaç + (İsim-İsim)

• ***Üy biyçesi Habibat bla ḳızı Kemishan***... (O. C., s. 5) "Karısı Habibat ile kızı Kemishan…"

4.2.2.1.12. "[(İ + İ) + İ] + B + [İ^{il} + (İ + İ)^{iy}]" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan, isimli birleşik iki kelime grubu *bla* "ve" bağlacı ile birbirine bağlanarak yeni bir kelime grubu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grubu cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

[(Sıfat-Sıfat) + İsim] + Bağlaç + [Zamir + (Sıfat-İsim)]

• ***Ḳara çepkenli ḳatın bla anı tişsiz nögeri***… (K.K., s. 158) "Siyah elbiseli kadın ile dişsiz arkadaşı…"

4.2.2.1.13. "[(İ + İ) + İ] + B + [(İ + İ) + İ]" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan, ek almamış isimli birleşik iki kelime grubu *bla* "ve" bağlacı ile birbirine bağlanarak yeni bir kelime grubu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grubu cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

[(Sıfat-İsim) + İsim] + Bağlaç + [(Sıfat-İsim) + İsim

• …***bir çelek ayran bla bir ḳaḳ ḳabırġa*** *bolmasa, cuḳ körmegendi*. (K.K., s. 7) "…bir kova yoğurt ile bir kurutulmuş et olmasa, bir şey görmemiş."

4.2.2.1.14. "{İ + [İ + (F + İ)]} + B + (İ + İ)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan, isimli birleşik ve isimli basit iki kelime grubu *bla* "ve" bağlacı ile birbirine bağlanarak yeni bir kelime grubu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grubu cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

{Sıfat + [Sıfat + (Sıfat-fiil-İsim)]} + Bağlaç + (İsim-İsim)

• *Nafitsa aña* ***eki ḳızıl bişgen narduw bla bışlaḳ kesek*** *bergendi*. (A.T., s. 65) "Nafitsa anne, iki kızarmış pişen pide ile peynir parçası vermiş."

4.2.2.1.15. "İ + B + F" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan, ek almamış bir isim ya da isim soylu sözcük ile ek almamış bir fiil ya da fiil soylu sözcük *bla* "ile" bağlacı ile birbirine bağlanarak kelime grubunu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grupları cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

İsim + Bağlaç + İsim-fiil

• ***Oy bıla caşaw****nu arasında baylam*. (K.M.T.S., s. 482) "Düşünce ile hayat arasında bağ."

• ***İş bıla soluw****nu közüwlerge kerekdi*. (K.M.T.S., s. 416) "Çalışmayla dinlenmeyi sıraya koymak gerekir."

4.2.2.1.16. "F + B + F" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan, ek almamış fiil ya da fiil soylu iki sözcük *bla* "ile" bağlacı ile birbirine bağlanarak kelime grubunu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grupları cümlede/bağlamda isim ve zarf görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

Sıfat-fiil + Bağlaç + Sıfat-fiil

• ***Bolluḳ bıla öllük****nü tıyarġa madar cok*. (K.M.T.S., s. 129) "Olacakla öleceği durdurmak mümkün değil."

• *İşçileden* ***ḳoşulġanla bıla ḳoraġanla****nı eseblegiz*. (K.M.T.S., s. 257) "İşçilerden gelenlerle gidenlerin dökümünü çıkarınız."

Zarflık

Sıfat-fiil + Bağlaç + Sıfat-fiil

• ***Enñen bıla minñen****den erikdim*. (K.M.T.S., s. 251) "İnip binmekten usandım."

4.2.2.1.17. "F^{iy} + B + F^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan, iyelik eki almış fiil ya da fiil soylu iki sözcük *bla* "ile" bağlacı ile birbirine bağlanarak kelime grubunu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grubu cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

Sıfat-fiil + Bağlaç + Sıfat-fiil

• …***ḳorḳġanı bla ḳuwanñanı*** *bir birine ḳoşulġandan*… (K.K., s. 202) "…korkması ile sevinmesi birbirine karışan…"

4.2.2.3. Denkleştirme Bağlaçlı, Bağımsız (Sıralı) Kelime Grupları

Karaçay-Malkar Türkçesinde denkleştirme bağlaçları şöyledir: *Ne* "ya, ya da" *ne wa* "ya da, veya", *ne da* "ya da, veya", *oġay/uġay* "değil", *ogese* "yoksa/veya", *ansı* "yoksa". Denkleştirme bağlaçlı (sıralı) kelime grupları isimlik ve belirtmelik görevde kullanılabilirler. Ergin (2007: 353), bunların birbirine denk olan, birbirinin yerine tutabilecek olan iki unsuru birbirine bağlayan, birbiriyle karşılaştıran edatlar olduğunu; bağladıkları iki unsurun iki kelime, kelime grubu veya cümlenin arasına girdiğini söyleyerek şu örnekleri verir: elma veya armut, söz yahut yazı.

Bu başlık altında hem isim unsurlarıyla hem fiil unsurlarıyla kurulan yapı tipleri ve kelime grubu örnekleri verilecektir.

4.2.2.3.1. "İ^{iy} + B + İ^{iy} + İ^{iy}" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan, iyelik eki almış isim ya da isim soylu sözcükler *oġay* "değil" bağlacı ile birbirine bağlanarak kelime grubunu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grubu cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

Zamir + Bağlaç + İsim + İsim

• *Medalnı ḳıyırı körünñeninde,* ***meni oġay atañı, anañı*** *unutub…* (K.K., s. 275) "Madalyanın kenarı göründüğünde, beni değil babanı, anneni unutup…"

4.2.2.3.2. “(İ + F) + B + (F + F)” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan fiilli iki kelime grubu *ne wa* “veya” bağlacı ile birbirine bağlanarak yeni bir kelime grubu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grubu cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

(İsim-Sıfat-fiil) + Bağlaç + (Zarf-fiil-Sıfat-fiil)

• *Ol ḳadar buwnu içinde Azamatnı buwçuġuna* ***hını etgen ne wa ururġa çabhan*** *tabılmadı*. (A.C., s. 43) “O kadar geyiğin içinde Azamat’ın geyiğine sert davranan veya vurmaya koşan çıkmadı.”

4.2.2.3.3. “[İ^{de} + (İ + İ)^{iy}] + B + (İ^{il} + İ^{iy})” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan isimli birleşik ve isimli basit iki kelime grubu *oġay* “değil” bağlacı ile birbirine bağlanarak yeni bir kelime grubu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grubu cümlede/bağlamda zarf görevinde kullanılmıştır.

Zarflık

İsim + (Sıfat-İsim) + Bağlaç + (İsim-Zamir)

• *…men ,* ***cıldan bir aynı oġay, cılnı aslamısı****n günahlı muslimanla üçün suwab oraza tutub turama…* (K.K., s. 113) “…ben, yılın bir ayı değil, yılın çoğunun günahkar Müslümanlar için sevap olan orucu tutup…”

4.2.2.3.4. “(İ + İ^{iy}) + B + (İ^{iy} + F)” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan isimli basit ve isimli birleşik iki kelime grubu *neda* “ya da” bağlacı ile birbirine bağlanarak yeni bir kelime grubu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grubu cümlede/bağlamda sıfat görevinde kullanılmıştır.

Sıfatlık

(Sıfat-İsim) + Bağlaç + [(İsim-Sıfat-fiil) + İsim]

• … *köb malı bolġanla* ***az malı neda malı bolmaġan*** *sabiyleni sırtlarına minñendile*. (K.K., s. 7) "…çok malı olanlar az malı ya da malı olmayan çocukların sırtına binmişler."

4.2.2.5. Karşılaştırma Bağlaçlı, Bağımsız (Sıralı) Kelime Grupları

Karaçay-Malkar Türkçesinde denkleştirme bağlaçları şöyledir: *Ne… ne…* "ne… ne…; ya… ya…", *da… da…* "da… da…; hem… hem…", *em… em da…* "hem… hem de" Karşılaştırmalı bağlaçlı (sıralı) kelime grupları isimlik ve belirtmelik görevde kullanılabilirler. "Bunlar karşılaştırılan iki veya daha çok unsuru, dil birliğini birbirine bağlayan edatlardır" (Ergin, 2007: 353). İsim, zamir, sıfat ve zarfların tekrar etmesiyle kurulan yapılar da karşılaştırma bağlaçları içinde değerlendirilebilir: *Kimi… kimi…* "kimi… kimi…", *bir… bir…* "bir… bir…"

Bu başlık altında hem isim unsurlarıyla hem fiil unsurlarıyla kurulan yapı tipleri ve kelime grubu örnekleri verilecektir.

4.2.2.5.1. "(İ + B) + (İ + B)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan isim ya da isim soylu sözcükler *da…da…* "da… da…" bağlacı ile birbirine bağlanarak kelime grubunu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grupları cümlede/bağlamda isim ve zarf görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

(İsim-Bağlaç) + (İsim-Bağlaç)

• *Talay kün ketgenden sora* ***Hasan da, Hamit da*** *üylerinden ḳaġıt aldıla.* (A., s. 52) "Birkaç gün geçtikten sonra Hasan da Hamit de evlerinden belge aldılar."

• *Kün keçe, cıl oza,* ***Badimat da, Ḳanamat da*** *ösüb abadan bolġanlarında…* (K.K., s. 29) "Gündüz gece, yıl geçip Badimat da Kanamat da yetişip büyüdüklerinde…"

• ***Badimat da, İbragim da*** *üydedile*. (K.K., s. 30) "Badimat da İbragim de evdeydi."

• ***Uwçu da, Fatima da*** *birbirni körgenley süygendile*. (M., s. 266) "Avcı da Fatima da birbirini görünce sevmişlerdi."

• ***Halimat da, Goḳḳa da*** *sağışha kirdile*. (O.C., s. 85) "Halimat da Gokka da düşünceye daldılar."

• ***Örüzmek da, caşçıḳ da*** *hapçuḳların ḳoşha salġandıla*. (B.B., s. 49) "Örüzmek de oğlan da eşyalarını çiftliğe koymuşlar."

• ***Malahow da, Titov da*** *ölükleni nosilka bla taşıydıla*. (A.C., s. 3) "Malahov da Titov da ölüleri sedye ile taşıyorlar."

• *...**ḳıyınlıḳ da, ḳaygı da*** *boşdu*. (At., s. 57) "…güçlük de kaygı da boştur."

(Zamir-Bağlaç) + (Zamir-Bağlaç)

• ***Maña da, saña da*** *erkin caşaw bergen Kommunist partiya tülmüdü*?! (A.C., s. 26) "Bana da sana da hür yaşam veren Komünist partisi değil midir?"

Zarflık

(Zarf-Bağlaç) + (Zarf-Bağlaç)

• ***Keçe da, kün da****, eki közü cuḳu körmey…* (A.C., s. 9) "Gece de gündüz de iki gözü uyku görmeden…"

4.2.2.5.2. "(B + İ) + (B + İ)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan isim ya da isim soylu sözcükler *ne…ne…* "ne… ne…"; *em… em da…* "hem… hem de…" bağlaçları ile birbirine bağlanarak kelime grubunu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grupları cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

(Bağlaç + İsim) + (Bağlaç + İsim)

• *Ol **ne ḳartnı, ne afendi** sıyın körmeydi.*(K.K., s. 17) "O ne yaşlının ne efendinin saygısını görmüyor."

• ***Em kartla em da caşla***. (K.M.T.S., s. 248) "Hem yaşlılar hem de gençler."

4.2.2.5.3. “(B + İ^{de}) + (B + İ^{de})” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan isim ya da isim soylu sözcükler *kimi… kimi…* “kimi… kimi…” bağlacı ile birbirine bağlanarak kelime grubunu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grupları cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

(Bağlaç + İsim) + (Bağlaç + İsim)

• *Olsağatdan oğuna* ***kimi klassha, kimi bibliotekağa*** *kirdi.* (A., s. 8) “Hemen o anda kimi sınıfa kimi kütüphaneye girdi.”

4.2.2.5.4. “(İ^{iy} + B) + (İ^{iy} + B)” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan isim ya da isim soylu sözcükler *da…da…* “da… da…” bağlacı ile birbirine bağlanarak kelime grubunu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grupları cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

(İsim-Bağlaç) + (İsim-Bağlaç)

• *Seitni* ***ḳatını da, caşı da*** *ölüb…* (A., s. 130) “Seit’in karısı da oğlu da ölüp…”

4.2.2.5.5. “(İ + B) + (İ + B) + (İ + B)” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan isim ya da isim soylu sözcükler *da…da… da…* “da… da… da…” bağlacı ile birbirine bağlanarak kelime grubunu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grupları cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

(İsim-Bağlaç) + (İsim-Bağlaç) + (İsim-Bağlaç)

• ***Açlıḳ da, suwuḳ da, ḳorḳuw da*** *bir birlerine ḳoşulub…* (A.C., s. 18) “Açlık da soğuk da korku da birbirlerine karışıp…”

• *Saña coḳ* ***ḳırdıḳ da, ḳar da, cawun da****…* (Ç.K., s. 91) "Sana yok çimen de kar da yağmur da…"

4.2.2.5.6. "(B + İ) + (B + İ) + (B + İ)" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan isim ya da isim soylu sözcükler *ne… ne… ne…* "ne… ne… ne…" bağlacı ile birbirine bağlanarak kelime grubunu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grubu cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

(Bağlaç-İsim) + (Bağlaç-İsim) + (Bağlaç-İsim)

• ***Ne taw, ne çeget, ne Ḳoban*** *körünmeydi*. (O.C., s. 85) "Ne dağ ne orman ne Koban görünmüyor."

4.2.2.5.7. "(İ + İ) + B + İ + B" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan isimli basit kelime grubu ve isim ve isim soylu bir sözcük *da… da…* "da… da…" bağlacı ile birbirine bağlanarak kelime grubunu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grubu cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

(Sıfat-İsim) + Bağlaç + Zamir + Bağlaç

• *…****bu caşçıḳ da, men da*** *sizge keleçige kelgenbiz*. (B.B., s. 52) "…bu delikanlı da ben de size dünürcü geldik."

4.2.2.5.8. "[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}] + B + (İ^{il} + İ^{iy}) + B" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan isimli birleşik ve isimli basit kelime grubu *da… da…* "da… da…" bağlacı ile birbirine bağlanarak kelime grubunu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grubu cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

[(Sıfat-İsim) + İsim] + Bağlaç + (İsim-İsim) + Bağlaç

• ***Ḳazawatdaġı adamnı üydegisi da politsaynı üydegisi da*** *bılayda teñdile*. (O.C., s. 43) "Savaştaki adamın karısı da polisin karısı da burada denktir."

4.2.2.5.9. "(İ + İ) + B + (İ + İ) + B" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan iki isimli basit kelime grubu *da… da…* "da… da…" bağlacı ile birbirine bağlanarak kelime grubunu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grubu cümlede/bağlamda isim ve zarf görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

(Sıfat-İsim) + Bağlaç + (Sıfat-İsim) + Bağlaç

• ***Tuman kün da, çuwaḳ kün da*** *körgense…* (Ç.K., s. 54) "Sisli gün de sakin gün de görmüşsün…"

Zarflık

(Zarf-Edat) + Bağlaç + (Zarf-Edat) + Bağlaç

• ***Ḳün bla da, keçe bla da*** *ant eteme, eki üy biyçem da menden kesleri canladıla*. (A.C., s. 31) "Gündüz ile de gece ile de yemin ediyorum, iki karım da benden kendileri kaçtılar."

4.2.2.5.10. "(İ + İ) + B + (İ + İ) + B" Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan iki isimli sıralı kelime grubu *da… da…* "da… da…" bağlacı ile birbirine bağlanarak kelime grubunu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grubu cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

/İsim-İsim/ + Bağlaç + /İsim-İsim/ + Bağlaç

• *Busaġatda wa* ***ḳart, caş da, erkişi, tişirıw da*** *örge ḳobhan zamandı*. (A., s. 164) "Şimdi yaşlı genç de erkek kadın da ayağa kalkma zamanıdır."

4.2.2.5.11. “(İ^{de} + B) + (İ^{de} + B)” Yapı Tipi

Bu yapı tipinde birbirine denk durumda bulunan isim ya da isim soylu sözcükler *da…da…* “da… da…” bağlacı ile birbirine bağlanarak kelime grubunu meydana getirmiştir. Bu yapı tipi altında verilen örnek kelime grupları cümlede/bağlamda isim görevinde kullanılmıştır.

İsimlik

(İsim-Bağlaç) + (İsim-Bağlaç)

• ***Caşçıḳnı da, otnu da*** *körmegeninde*… (B.B., s. 52) “Oğlanı da ateşi de görmediğinde…”

• ***Közümde da, kölümde da*** *turdula*. (Ç.K., s. 54) “Gözümde de gönlümde de durdular.”

4.3. Karmaşık Kelime Grupları

Bünyesinde hem bağımlı kelime grubu hem de bağımsız kelime grubu bulunduran yapılar, karmaşık kelime gruplarıdır. Bu gruplar, esas itibariyle birleşik gruplardır. Bu grupların belirli bir yapı tipi bulunmamaktadır. Tek bir yapı tipi belirlemek ve bütün grupları tek yapı tipi altında tasnif etmek mümkün değildir. İncelemede bağlaçsız sıralı gruplar “/ /” parantezi içinde gösterilmiştir. Her bir yapı tipi altında tek örnek incelendiği için kelime grupları parçalanarak içinde barındırdığı her kelime grubu yapısal-gramatik ve işlevsel-semantik plana göre incelenmiştir.

4.3.1. “İ^{il} + {F + “B” + “(İ + F) + (İ + İ)”}^{iy}” Yapı Tipi

“İ^{il} + {F + “B” + “(İ + F) + (İ + İ)”}^{iy}” kelime grubu içinde bağlaçlı, sıralı bir grup bulunmaktadır. “***Nafitsanı cıltıraġan em da cumuşaḳ ḳaraġan ḳara közçükleri”*** cümlede grup, özne görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

İsim + {Sıfat-fiil + Bağlaç + [(Sıfat-Sıfat-fiil) + (Sıfat + İsim)]

• ***Nafitsanı cıltıraġan em da cumuşaḳ ḳaraġan ḳara közçükleri*** *anı esine tüşdüle*. (A.T., s. 63) “Nafisat’ın parlayan ve yumuşak bakan siyah gözleri onun aklına düştü.”

“İ^{il} + {F + “B” + “(İ + F) + (İ + İ)”}^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *Nafitsanı cıltıraġan em da cumuşaḳ ḳaraġan ḳara közçükleri* “Nafisat’ın parlayan ve yumuşak bakan siyah gözleri”

“F + “B” + “(İ + F) + (İ + İ)”: Bağlaçlı, sıralı, isimli, isimlik

• *cıltıraġan em da cumuşaḳ ḳaraġan ḳara közçük* “parlayan ve yumuşak bakan siyah gözleri”

“(İ + F) + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli, isimlik

• *cumuşaḳ ḳaraġan ḳara közçük* “yumuşak bakan siyah gözleri”

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, sıfatlık

• *cumuşaḳ ḳaraġan* “yumuşak bakan”

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *ḳara közçük* “siyah göz”

4.3.2. “[(İ^{de} + İ) + İ^{iy}]^{il} + [/İ + İ/ + İ]^{iy}” Yapı Tipi

“[(İ^{de} + İ) + İ^{iy}]^{il} + [/İ + İ/ + İ)]^{iy}” kelime grubu içinde bağlaçsız, sıralı bir grup bulunmaktadır. “***Candan tatlı anasını oġurlu ala közleri***” cümlede grup, nesne görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

[(İsim-Sıfat) + İsim] + [/Sıfat + Sıfat/ + İsim]

• ***Candan tatlı anasını oġurlu ala közleri****n tanıdı.* (A.C., s. 7) “Candan tatlı annesinin cana yakın, ela gözlerini tanıdı.”

“[(İ^{de} + İ) + İ^{iy}]^{il} + [“İ + İ” + İ)]^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli, isimlik

• *Candan tatlı anasını oġurlu ala közleri* “Candan tatlı annesinin cana yakın, ela gözleri”

“(İ^{de} + İ) + İ^{iy}”: İyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli, isimlik

• *Candan tatlı anası* “Candan tatlı annesi”

“İ^{de} + İ”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, isimli, sıfatlık

• *Candan tatlı* “Candan tatlı”

“/İ + İ/ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli, isimlik

• *oġurlu ala közlerin* “cana yakın, ela gözleri”

"/İ + İ/": Bağlaçsız, sıralı, isimli, sıfatlık

• *oġurlu ala* "cana yakın, ela"

4.3.3. "[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F] + [/İ + İ/ + İ]" Yapı Tipi

"[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F] + [/İ + İ/ + İ]" kelime grubu içinde bağlaçsız, sıralı bir grup bulunmaktadır. "***ayaḳnı içinde ḳalġan eki üç bürtük***" cümlede grup, özne görevinde kullanılmıştır. Bu grup zarflıktır.

[(İsim-İsim) + Sıfat-fiil] + [/Sayı Sıfatı-Sayı sıfatı/ + İsim]

• …***ayaḳnı içinde ḳalġan eki üç bürtük*** *İbragimni awuzuna tüşgenin esleb kölleri ḳalġança, burunları bla ḳoltuḳ tüblerin ḳaşıy, bir canına canlab ketdile.* (K.K., s. 5) "…kasenin içinde kalan iki üç mısırın İbrahim'in ağzına düştüğünü fark edip, gönülleri kalmış gibi burunları ile koltuk altlarını kaşıyarak yanından sıvışıp gittiler."

"[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F] + [/İ + İ/ + İ]": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli, isimlik

• *ayaḳnı içinde ḳalġan eki üç bürtük* "kasenin içinde kalan iki üç mısır"

"(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli, sıfatlık

• *ayaḳnı içinde ḳalġan* "kasenin içinde kalan"

"İ^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *ayaḳnı içi* "kasenin içi"

"/İ + İ/ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *eki üç bürtük* "iki üç mısır"

"/İ + İ/": Bağlaçsız, sıralı, isimli, sıfatlık

• *eki üç* "iki üç"

4.3.4. "İ^{il} + (/İ + İ/+ İ)^{iy}" Yapı Tipi

"[İ^{il} + (/İ + İ/ + İ)^{iy}]" kelime grubu içinde bağlaçsız, sıralı bir grup bulunmaktadır. "***meni sıylı, oġurlu anam***" cümlede grup, yüklem görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

Zamir + [Zamir + (/Sıfat + Sıfat/ + İsim)

• *O, **meni sıylı, oġurlu anam***. (At., s. 56) "O, benim muhterem, cana yakın anam."

"İ^{il} + (/İ + İ/+ İ)^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *meni sıylı, oġurlu anam* "benim muhterem, cana yakın anam"

"/İ + İ/ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli, isimlik

• *sıylı, oġurlu ana* "muhterem, cana yakın ana"

"/İ + İ": Bağlaçsız, sıralı, isimli, sıfatlık

• *sıylı, oġurlu* "muhterem, cana yakın"

4.3.5. "(İ + "B" + İ)^{il} + F^{iy}" Yapı Tipi

"(İ + "B" + İ)^{il} + F^{iy}" kelime grubu içinde bağlaçlı, sıralı bir grup bulunmaktadır. "***Tawuḳ bla guġuruḳḳunu söleşgenleri***" cümlede grup, nesne görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

(İsim + Bağlaç + İsim) + Sıfat-fiil

• *Tawuḳ bla guġuruḳḳunu söleşgenlerin eşitib küleme*! (D.İ.Ö., s. 95) "Tavuk ile horozun konuşmalarını işitip gülüyorum!"

"(İ + "B" + İ)^{il} + F^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, fiilli, isimlik

• *Tawuḳ bla guġuruḳḳunu söleşgenleri* "Tavuk ile horozun konuşmaları"

"İ + "B" + İ": Bağlaçlı, sıralı, isimli, isimlik

• *Tawuḳ bla guġuruḳḳu* "Tavuk ile horoz"

4.3.6. "[(/İ + İ/ + F) + İ]^{il} + İ^{iy}" Yapı Tipi

"[(/İ + İ/ + F) + İ]^{il} + İ^{iy}" kelime grubu içinde bağlaçsız, sıralı bir grup bulunmaktadır. "***anda mında ḳalġan çapraḳların üsleri***" cümlede grup, dolaylı tümleç görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

“[(/Zamir-Zamir/ + Sıfat-fiil) + İsim] + İsim”

• *Maydannı ḳatında ösgen busaḳla* ***anda mında ḳalġan çapraḳların üsleri****nden atadıla*. (O.C., s. 34) “Meydanın yanında yetişen kavaklar orada burada kalan yapraklarını üstlerinden atıyorlar.

“[(/İ + İ/ + F) + İ]^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli, isimlik

• *anda mında ḳalġan çapraḳların üsleri* “orada burada kalan yapraklarını üstleri”

“(/İ + İ/ + F) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli, isimlik

• *anda mında ḳalġan çapraḳlar* “orada burada kalan yapraklar”

“/İ + İ/ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli, sıfatlık

• *anda mında ḳalġan* “orada burada kalan”

“/İ + İ/”: Bağlaçsız, sıralı, isimli, isimlik

• *anda mında* “orada burada”

4.3.7. “{/[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + (F + F)]/ + /[İ + (İ + F)]/ + /F/} + İ” Yapı Tipi

“{/[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + (F + F)]/ + /[İ + (İ + F)]/ + /F/} + İ” kelime grubu içinde bağlaçsız, sıralı gruplar bulunmaktadır. “***adamnı cüregine ḳorḳuw bergen, ol awur ıñıçhaġan, hırıldaġan tawuş***” cümlede grup, özne görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

{[(İsim-İsim) + /İsim-fiil-Sıfat-fiil/] + /[Sıfat + (İsim-Sıfat-fiil)]/ + /Sıfat-fiil/} + İsim)

• *Sora* ***adamnı cüregine ḳorḳuw bergen, ol awur ıñıçhaġan, hırıldaġan tawuş*** *a neden boldu?* (A.C., s. 23) “Sonra adamın yüreğine korku veren, o ağır sızlayan, hırıldayan ses a neden oldu?”

“{/[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + (F + F)]/ + /[İ + (İ + F)]/ + /F/} + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli, isimlik

• *adamnı cüregine ḳorḳuw bergen, ol awur ıñıçhaġan, hırıldaġan tawuş* “adamın yüreğine korku veren, o ağır sızlayan, hırıldayan ses”

“/[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + (F + F)]/ + /[İ + (İ + F)]/ + /F/”: Bağlaçsız, sıralı, filli, sıfatlık

• *adamnı cüregine ḳorḳuw bergen, ol awur ıñıçhaġan, hırıldaġan* “adamın yüreğine korku veren, o ağır sızlayan, hırıldayan”

“(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + (F + F)”: İstem İlişkisi, belirten grup isim, fiilli, sıfatlık

• *adamnı cüregine ķorķuw bergen* “adamın yüreğine korku veren”

“İ^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik İlişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *adamnı cüregi* “adamın yüreği”

“F + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli, sıfatlık

• *ķorķuw bergen* “korku veren”

“İ + (İ + F)”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, sıfatlık

• *ol awur ıñıçhaġan* “o ağır sızlayan”

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, sıfatlık

• *awur ıñıçhaġan* “ağır sızlayan”

4.3.8. “{/F/+ /F/ + /[(İ + F) + F]/ + (İ + İ)}” Yapı Tipi

“{/F/+ /F/ + /[(İ + F) + F]/ + (İ + İ)}” kelime grubu içinde bağlaçsız, sıralı gruplar bulunmaktadır. “***tepsemey, toymay, hars urub turġan bir ķawum***” cümlede grup, özne görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

{/Zarf-fiil/+ /Zarf-fii/ + /[(İsim-Zarf-fiil) + Sıfat-fiil]/ + (Sıfat + İsim)}

• *Toyda,* ***tepsemey, toymay, hars urub turġan bir ķawum*** *bardı*. (K.K., s. 19) “Düğünde oynamayan, doymayan, tempo tutup duran bir kesim vardı.”

“{/F/+ /F/ + /[(İ + F) + F]/} + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli, isimlik

• *tepsemey, toymay, hars urub turġan bir ķawum* “oynamayan, doymayan, tempo tutup duran bir kesim”

“/F/+ /F/ + /[(İ + F) + F]/”: Bağlaçsız, sıralı, filli, sıfatlık

• *tepsemey, toymay, hars urub turġan* “oynamayan, doymayan, tempo tutup duran”

“[(İ + F) + F]”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli, sıfatlık

• *hars urub turġan* “tempo tutup duran”

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, zarflık

• *hars urub* “tempo tutup”

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *bir ḳawum* “bir kesim”

4.3.9. “/[İ + (İ + İ)]/ + /[İ + (İ + İ)]/ + /[İ + (İ + İ)]/” Yapı Tipi

“/[İ + (İ + İ)]/ + /[İ + (İ + İ)]/ + /[İ + (İ + İ)]/” kelime grubu içinde bağlaçsız, sıralı gruplar bulunmaktadır. “***Ey carlı adam, ey harip adam, ey teli adam***” cümlede grup, cümle dışı unsurdur. Bu grup isimliktir.

“/[Ünlem + (Sıfat-İsim)]/ + /[(Ünlem + (Sıfat-İsim)]/ + /[Ünlem (Sıfat-İsim)]/”

• ***Ey carlı adam, ey harip adam, ey teli adam,*** *ne etese meni çegetimde? degendi Emegen*. (B.B., s. 79) “Ey fakir adam, ey zavallı adam, ey deli adam ne yapıyorsun benim ormanımda? demiş Emegen.”

“/[İ + (İ + İ)]/ + /[(İ + İ + İ)]/ + /[(İ + İ + İ)]/”: Bağlaçsız, sıralı, isimli, isimlik

• *ey carlı adam, ey harip adam, ey teli adam* “ey fakir adam, ey zavallı adam, ey deli adam”

“İ + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *ey carlı adam* “ey fakir adam”

• *ey harip adam* “ey zavallı adam”

• *ey teli adam* “ey deli adam”

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *carlı adam* “fakir adam”

• *harip adam* “zavallı adam”

• *teli adam* “deli adam”

4.3.10. "{[/(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/] + B + İ}" Yapı Tipi

"{[/(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/] + B + İ}" kelime grubu içinde bağlaçsız, sıralı gruplar ve bağlaçlı, sıralı bir grup bulunmaktadır. "***Azerbaycanlı Babayev, Tegeyli Sarcon, Çuvaşlı Şeptalov, Oruslu Frolov, Çerkesli Duğujev, Politruḳ Ḳaraçun***" cümlede grup, özne görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

"{[/(Unvan-İsim)/ + /(Unvan-İsim)/ + /(Unvan-İsim)/ + /(Unvan-İsim)/ + /(Unvan-İsim)/ + /(Unvan-İsim)/] + Bağlaç + İsim}"

• *Olturġanlanı içinde* ***Azerbaycanlı Babayev, Tegeyli Sarcon, Çuvaşlı Şeptalov, Oruslu Frolov, Çerkesli Duğujev, politruḳ Ḳaraçun dağıda köble*** *bar edile*. (A., s. 68) "Oturanların içinde Azerbaycanlı Babayev, Osetli Sarcon, Çuvaşlı Şeptalov, Rusyalı Frolov, Çerkesli Dugujev, siyasi lider Karaçun daha da çokları vardı."

"{[/(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/] + B + İ}": Bağlaçlı, sıralı, isimli, isimlik

• *Azerbaycanlı Babayev, Tegeyli Sarcon, Çuvaşlı Şeptalov, Oruslu Frolov, Çerkesli Duğujev, politruḳ Ḳaraçun dağıda köble* "Azerbaycanlı Babayev, Osetli Sarcon, Çuvaşlı Şeptalov, Rusyalı Frolov, Çerkesli Dugujev, siyasi lider Karaçun daha da çokları"

"{/(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/}": Bağlaçsız, sıralı, isimli, isimlik

• *Azerbaycanlı Babayev, Tegeyli Sarcon, Çuvaşlı Şeptalov, Oruslu Frolov, Çerkesli Duğujev, politruḳ Ḳaraçun* "Azerbaycanlı Babayev, Osetli Sarcon, Çuvaşlı Şeptalov, Rusyalı Frolov, Çerkesli Dugujev, siyasi lider Karaçun"

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *Azerbaycanlı Babayev* "Azerbaycanlı Babayev"

• *Tegeyli Sarcon* "Osetli Sarcon"

• *Çuvaşlı Şeptalov* "Çuvaşlı Şeptalov"

• *Oruslu Frolov* "Rusyalı Frolov"

• *Çerkesli Duğujev* "Çerkesli Dugujev"

• *politruḳ Ḳaraçun* "siyasi lider Karaçun"

4.3.11. "/[İ^{de} + (İ + İ)]/ + /[İ^{de} + (İ + İ)]/" Yapı Tipi

"/[İ^{de} + (İ + İ)]/ + /[İ^{de} + (İ + İ)]/" kelime grubu içinde bağlaçsız, sıralı gruplar bulunmaktadır. "***andan ullu ḳuwanç, andan ullu seyirlik***" cümlede grup, özne görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

/[Zamir + (Sıfat-İsim)]/ + /[Zamir + (Sıfat-İsim)]/

• ***…andan ullu ḳuwanç, andan ullu seyirlik ḳayda*****?** (A.C., s. 34) "…ondan büyük kıvanç, ondan büyük olağanüstülük nerede?"

"/[İ^{de} + (İ + İ)]/ + /[İ^{de} + (İ + İ)]/": Bağlaçsız, sıralı, isimli, isimlik

• *andan ullu ḳuwanç, andan ullu seyirlik* "ondan büyük kıvanç, ondan büyük olağanüstülük"

"İ^{de} + (İ + İ)": İstem ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *andan ullu ḳuwanç* "ondan büyük kıvanç"

• *andan ullu seyirlik* "ondan büyük olağanüstülük"

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *ullu ḳuwanç* "büyük kıvanç"

• *ullu seyirlik* "büyük olağanüstülük"

4.3.12. "/(İ + İ)/ + /[(İ + İ)^{il} + (İ + İ)^{iy}]"^{il}/ + İ^{iy}" Yapı Tipi

"/(İ + İ)/ + /[(İ + İ)^{il} + (İ + İ)^{iy}]"^{il}/ + İ^{iy}" kelime grubu içinde bağlaçsız, sıralı gruplar bulunmaktadır. "***em ḥıyla, durḳuçu adamlanı em başlarını biri***" cümlede grup, yüklem görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

"/(Zarf-Sıfat)/ + /[(Sıfat-İsim) + (Zarf-Sıfat)]"/ + Zamir"

• *Ḳıyamıt, ḳarañıraḳ adam bolsa da, elde* ***em ḥıyla, durḳuçu adamlanı em başlarını biri****di.* "Kıyamıt, cahil insan olsa da, köyde en hilekâr, kurnaz insanların en başlarından biridir."

“/(İ + İ)/ + /[(İ + İ)^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{il}/ + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli, isimlik

• *em hıyla, durķuçu adamlanı em başlarını biri* “en hilekâr, kurnaz insanların en başlarından biri”

“/(İ + İ)/ + /[(İ + İ)^{il} + (İ + İ)^{iy}]”: Bağlaçsız, sıralı, isimli, isimlik

• *em hıyla, durķuçu adamlanı em başları* “en hilekâr, kurnaz insanların en başları”

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, sıfatlık

• *em hıyla* “en hilekâr”

“(İ + İ)^{il} + (İ + İ)^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli, isimlik

• *durķuçu adamlanı em başları* “kurnaz insanların en başları”

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *durķuçu adamla* “kurnaz insanları”

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, sıfatlık

• *em baş* “en baş”

4.3.13. “/(İ + İ)/ + /İ/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + İ” Yapı Tipi

“/(İ + İ)/ + /İ/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + İ” kelime grubu içinde bağlaçsız, sıralı gruplar bulunmaktadır. “***Temir betli, çepkenli, altın ķamalı, buhar börklü caş***” cümlede grup, özne görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

/(Sıfat-Sıfat)/ + /Sıfat/ + /(Sıfat-Sıfat)/ + /(Sıfat-Sıfat)/ + İsim

• ***Temir betli, çepkenli, altın ķamalı, buhar börklü caş*** *çıķsa tebserge*… “Demir renkli, cepkenli, altın kamalı, astragan kalpaklı delikanlı çıksa dans etse…”

“/(İ + İ)/ + /İ/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli, isimlik

• *temir betli, çepkenli, altın ķamalı, buhar börklü caş* “demir renkli, cepkenli, altın kamalı, astragan kalpaklı delikanlı”

“/(İ + İ)/ + /İ/ + /(İ + İ)/ + /(İ + İ)/: Bağlaçsız, sıralı, isimli, sıfatlık

• *temir betli, çepkenli, altın ḳamalı, buhar börklü* “demir renkli, cepkenli, altın kamalı, astragan kalpaklı”

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, sıfatlık

• *temir betli* “demir renkli”

• *altın ḳamalı* “altın kamalı”

• *buhar börklü* “astragan kalpaklı”

4.3.14. “İ^{il} + {/[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}]^{de} + (/İ + İ/ + “B” + İ)/^{de} + F}^{iy}” Yapı Tipi

“İ^{il} + {/[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}]^{de} + (/İ + İ/ + “B” + İ)/^{de} + F}^{iy}” kelime grubu içinde bağlaçlı, sıralı ve bağlaçsız, sıralı grup bulunmaktadır. “***İbragimni bütew elni içinde Mihammat Âmin bla Ḳıyamıtdan süymegeni***” cümlede grup, özne görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

İsim + {/[(Sıfat-İsim) + İsim] + (/İsim + İsim/ + “Bağlaç” + İsim)/ + Sıfat-fiil}

• ***İbragimni bütew elni içinde Mihammat Âmin bla Ḳıyamıtdan süymegeni*** *coḳdu*. (K.K., s. 48) “İbrahim’in bütün köyün içinde Muhammet Amin ile Kıyamıt’tan sevmediği yok.”

“İ^{il} + {[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}]^{de} + (/İ + İ/ + “B” + İ)^{de} + F}^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, isimlik

• *İbragimni bütew elni içinde Mihammat Âmin bla Ḳıyamıtdan süymegeni* “İbrahim’in bütün köyün içinde Muhammet Amin ile Kıyamıt’tan sevmediği”

“/[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}]^{de} + (/İ + İ/ + “B” + İ)/^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli, sıfatlık

• *bütew elni içinde Mihammat Âmin bla Ḳıyamıtdan süymegen* “bütün köyün içinde Muhammet Amin ile Kıyamıt’tan sevmediği”

“[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}]^{de} + (/İ + İ/ + “B” + İ)”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *bütew elni içinde Mihammat Âmin bla Ḳıyamıt* “bütün köyün içinde Muhammet Amin ile Kıyamıt”

“(İ + İ)^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli, isimlik

• *bütew elni içi* “bütün köyün içi”

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *bütew el* “bütün köy”

“/İ + İ/ + “B” + İ”: Bağlaçlı, sıralı, isimli, isimlik

• *Mihammat Âmin bla Ḳıyamıt* “Muhammet Amin ile Kıyamıt”

“/İ + İ/”: Bağlaçsız, sıralı, isimli, isimlik

• *Mihammat Âmin* “Muhammet Amin”

4.3.15. “{İ^{il} + [(F^{de} + F) + İ]^{iy}} + “B” + İ” Yapı Tipi

“{İ^{il} + [(F^{de} + F) + İ]^{iy}} + “B” + İ” kelime grubu içinde bağlaçlı, sıralı ve bağlaçsız, sıralı grup bulunmaktadır. “***Goḳḳanı caşawġa baylaġan anası bla Aslan***” cümlede grup, dolaylı tümleç görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

{İsim + [(İsim-fiil-Sıfat-fiil) + İsim]} + “Bağlaç” + İsim

• ***Goḳḳanı caşawġa baylaġan anası bla Aslan****dan bir hapar çığıb*… (O.C., s. 105) “Gokka’yı yaşama bağlayan annesi ile Aslandan bir haber çıkıp…”

“{İ^{il} + [(F^{de} + F) + İ]^{iy}} + “B” + İ”: Bağlaçlı, sıralı, isimli, isimlik

• *Goḳḳanı caşawġa baylaġan anası bla Aslan* “Gokka’yı yaşama bağlayan annesi ile Aslan”

“İ^{il} + [(F^{de} + F) + İ]^{iy}: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *Goḳḳanı caşawġa baylaġan anası* “Gokka’yı yaşama bağlayan annesi”

“(F^{de} + F) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli, isimlik

• *caşawġa baylaġan anası* “yaşama bağlayan annesi”

“F^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli, sıfatlık

• *caşawġa baylaġan* “yaşama bağlayan”

4.3.16. "/İ/ + /[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F]/ + /[İ + (İ + F)]/ + /İ/ + İ" Yapı Tipi

"/İ/ + /[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F]/ + /[İ + (İ + F)]/ + /İ/ + İ" kelime grubu içinde bağlaçsız, sıralı gruplar bulunmaktadır. "***Ol Baḳunu ḳatından kelgen, Orusça az bilgen, Azerbaycan caş***" cümlede grup, dolaylı tümleç görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

/Zamir/ + /[(İsim-İsim) + Sıfat-fiil]/ + /[İsim + (Zarf-Sıfat-fiil)]/ + /İsim/ + İsim

• ***Ol Baḳunu ḳatından kelgen, Orusça az bilgen, Azerbaycan caş****dı.* (A., s. 14) "O Bakü'nün yakınından gelen, Rusçayı az bilen, Azerbaycanlı oğlandı."

"{/İ/ + /[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F]/ + /[İ + (İ + F)]/ + /İ/} + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli, isimlik

• *Ol Baḳunu ḳatından kelgen, Orusça az bilgen, Azerbaycan caş* "O Bakü'nün yakınından gelen, Rusçayı az bilen, Azerbaycanlı oğlan"

"/İ/ + /[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F]/ + /[İ + (İ + F)]/ + /İ/": Bağlaçsız, sıralı, isimli, sıfatlık

• *Ol Baḳunu ḳatından kelgen, Orusça az bilgen, Azerbaycan* "O Bakü'nün yakınından gelen, Rusçayı az bilen, Azerbaycanlı"

"(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten grup isim, isimli, sıfatlık

• *Baḳunu ḳatından kelgen* "Bakü'nün yakınından gelen"

"İ^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *Baḳunu ḳatı* "Bakü'nün yakını"

"**İ + (İ + F)":** Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, sıfatlık

• *Orusça az bilgen* "Rusçayı az bilen"

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, sıfatlık

• *az bilgen* "az bilen"

4.3.17. "/(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + (İ + F)/ + "B" + /(F^{de} + F)/" Yapı Tipi

"/(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + (İ + F)/ + "B" + /(F^{de} + F)/" kelime grubu içinde bağlaçlı, sıralı bir grup bulunmaktadır. "***Azamatnı buwçuġuna hını etgen, ne wa ururġa çabhan***" cümlede grup, özne görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

/(İsim-İsim) + (İsim-Sıfat-fiil)/ + "Bağlaç" + /(Zarf-fiil-Sıfat-fiil)/

• *Ol ḳadar buwnu içinde* ***Azamatnı buwçuġuna hını etgen, ne wa ururġa çabhan*** *tabılmadı.* (A.C., s. 43) "O kadar geyiğin içinde Azamat'ın geyiğine sert davranan veya vurmaya koşan çıkmadı."

"/(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + (İ + F)/ + "B" + /(F^{de} + F)/": Bağlaçlı, sıralı, fiilli, isimlik

• *Azamatnı buwçuġuna hını etgen, ne wa ururġa çabhan* "Azamat'ın geyiğine sert davranan veya vurmaya koşan"

"(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + (İ + F)": İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli, isimlik

• *Azamatnı buwçuġuna hını etgen* "Azamat'ın geyiğine sert davranan"

"İ^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *Azamatnı buwçuġu* "Azamat'ın geyiği"

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, isimlik

• *hını etgen* "sert davranan"

"F^{de} + F": İstem ilişkisi, belirten öge fiil, fiilli, isimlik

• *ururġa çabhan* "vurmaya koşan"

4.3.18. "{[(İ + İ) + "B" + (/İ + İ/ + İ)} + İ" Yapı Tipi

"{[(İ + İ) + "B" + (/İ + İ/ + İ)} + İ" kelime grubu içinde bağlaçlı, sıralı ve bağlaçsız, sıralı bir grup bulunmaktadır. "***bir ḳart bla, oneki onüç cıllıḳ caşçıḳ***" cümlede grup, özne görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

{[(Sıfat-İsim) + "Bağlaç" + (/Sayı sıfatı-Sayı Sıfatı/ + Sıfat)} + İsim

• *Anda* ***bir ḳart bla, oneki onüç cıllıḳ caşçıḳ*** *olturadıla*. (O.C., s. 122) "Orada bir yaşlı ile on iki on üç yaşlarında (bir) delikanlı oturuyorlar."

"{[(İ + İ) + "B" + (/İ + İ/ + İ)} + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *bir ḳart bla, oneki onüç cıllıḳ caşçıḳ* "bir yaşlı ile on iki on üç yaşlarında (bir) delikanlı"

"[(İ + İ) + "B" + (/İ + İ/ + İ)": Bağlaçlı, sıralı, isim, sıfatlık

• *bir ḳart bla, oneki onüç cıllıḳ* "bir yaşlı ile on iki on üç yaşlarında"

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *bir ķart* “bir yaşlı”

“/İ + İ/ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *oneki onüç cıllıķ* “on iki on üç yaşlarında”

“/İ + İ/”: Bağlaçsız, sıralı, isimli, sıfatlık

• *oneki onüç* “on iki on üç”

4.3.19. “/[(İ^{iy} + F) + İ]/ + /İ/ + /İ/ + /[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}]/ + /[İ + (İ + İ)]/” Yapı Tipi

“/[(İ^{iy} + F) + İ]/ + /İ/ + /İ/ + /[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}]/ + /[İ + (İ + İ)]/” kelime grubu içinde bağlaçsız sıralı gruplar bulunmaktadır. “***Sawlugu bolgan erkişile, kommunistle, komsomolçula, el Sovetni deputatları, bütew sovet adamla***” cümlede grup, özne görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

/[(İsim-Sıfat-fiil) + İsim]/ + /İsim/ + /İsim/ + /[(İsim-İsim) + İsim]/ + /[Sıfat + (İsim-İsim)]/

• ***Sawlugu bolgan erkişile, kommunistle, komsomolçula, el Sovetni deputatları, bütew sovet adamla*** *partizanña çığarga kerekdile*. (A., s. 238) “Sağlığı olan erkekler, komünistler, komsomolçular[67], memleket konseyinin milletvekilleri, bütün konsey insanlarının direnişe katılmaları gerek.”

“/[(İ^{iy} + F) + İ]/ + /İ/ + /İ/ + /[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}]/ + /[İ + (İ + İ)]/”: Bağlaçsız, sıralı, isimli, isimlik

• *Sawlugu bolgan erkişile, kommunistle, komsomolçula, el Sovetni deputatları, bütew sovet adamla* “Sağlığı olan erkekler, komünistler, komsomolçular, memleket konseyinin milletvekilleri, bütün konsey insanları”

“(İ^{iy} + F) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli, isimlik

• *Sawlugu bolgan erkişile* “Sağlığı olan erkekler”

[67] Leninist Genç Komünistler Birliği’nin kısaltmasıdır.

“İ^{iy} + F”: İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, sıfatlık

• *Sawluğu bolğan* “Sağlığı olan”

“(İ + İ)^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli, isimlik

• *el Sovetni deputatları* “memleket konseyinin milletvekilleri”

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *el Sovet* “memleket konseyi”

“İ + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *bütew sovet adamla* “bütün konsey insanları”

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *sovet adamla* “konsey insanları”

4.3.20. “[/İ/ + /İ/ + /İ/ + /İ/ + /İ/ + /İ/] + “B” + /[İ^{il} + (F + İ)^{iy}]/” Yapı Tipi

“[/İ/ + /İ/ + /İ/ + /İ/ + /İ/ + /İ/] + “B” + /[İ^{il} + (F + İ)^{iy}]/” kelime grubu içinde bağlaçsız sıralı gruplar ve bağlaçlı, sıralı bir grup bulunmaktadır. “***Ahmat, Battal, Toḳal, Ḳasım, Biynöger beşici da Ḳanamatnı süygen nögerleri***” cümlede grup, nesne görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

[/İsim/ + /İsim/ + /İsim/ + /İsim/ + /İsim/ + /Üleştirme Sayı Sıfatı/] + “Bağlaç” + /[İsim + (Sıfat-fiil-İsim)]/

• …***Ahmat, Battal, Toḳal, Ḳasım, Biynöger beşici da Ḳanamatnı süygen nögerleri*** *allına çıkdıla*. (K.K., s. 31) “Ahmat, Battal, Tokal, Kasım, Biynöger beşincisi de Kanamat’ın sevdiği arkadaşları önüne çıktılar.”

“[/İ/ + /İ/ + /İ/ + /İ/ + /İ/ + /İ/] + “B” + /[İ^{il} + (F + İ)^{iy}]/”: Bağlaçlı, sıralı, isimli, isimlik

• *Ahmat, Battal, Toḳal, Ḳasım, Biynöger beşici da Ḳanamatnı süygen nögerleri* “Ahmat, Battal, Tokal, Kasım, Biynöger beşincisi de Kanamat’ın sevdiği arkadaşları”

“/İ/ + /İ/ + /İ/ + /İ/ + /İ/ + /İ/”: Bağlaçsız, sıralı, isimli, isimlik

• *Ahmat, Battal, Toḳal, Ḳasım, Biynöger beşici* “Ahmat, Battal, Tokal, Kasım, Biynöger beşincisi”

“İ^{il} + (F + İ)^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *Ķanamatnı süygen nögerleri* “Kanamat’ın sevdiği arkadaşları”

“**F + İ**”**:** Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *süygen nöger* “sevdiği arkadaşlar”

4.3.21. “/İ + İ + İ + İ + İ/ + “B” + (/İ + İ/ + İ)” Yapı Tipi

“/İ + İ + İ + İ + İ/ + “B” + (/İ + İ/ + İ)” kelime grubu içinde bağlaçsız sıralı ve bağlaçlı, sıralı bir grup bulunmaktadır. “***Tohtar, Murat, Niķolay, Üsuf, Husey, dağıda beş altı adam***” cümlede grup, özne görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

/İsim + İsim + İsim + İsim + İsim/ + “Bağlaç” + (/Sayı sıfatı-Sayı sıfatı/ + İsim)

• ***Tohtar, Murat, Niķolay, Üsuf, Husey, dağıda beş altı adam*** *temir ķan alıb*… (A., s. 268) “Tohtar, Murat, Niķolay, Üsuf, Husey daha da beş altı adam demir kan alıp”

“/İ + İ + İ + İ + İ/ + “B” + (/İ + İ/ + İ)”: Bağlaçlı, sıralı, isimli, isimlik

• *Tohtar, Murat, Nikolay, Üsuf, Husey, dağıda beş altı adam* “Tohtar, Murat, Niķolay, Üsuf, Husey daha da beş altı adam”

“/İ + İ + İ + İ + İ/”: Bağlaçsız, sıralı, isimli, isimlik

• *Tohtar, Murat, Nikolay, Üsuf, Husey* “Tohtar, Murat, Niķolay, Üsuf, Husey”

“/İ + İ/ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli, isimlik

• *beş altı adam* “beş altı adam”

“/İ + İ/”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, sıfatlık

• *beş altı* “beş altı”

4.3.22. “{/(İ + İ)/ + /[İ^{de} + (İ + F)]/} + İ” Yapı Tipi

“{/(İ + İ)/ + /[İ^{de} + (İ + F)]/} + İ” kelime grubu içinde bağlaçsız sıralı bir grup bulunmaktadır. “***cumuşaķ cürekli, caşın bek süygen Mölehan***” cümlede grup, özne görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir

{/(Sıfat-Sıfat)/ + /[İsim + (Zarf-Sıfat-fiil)]/} + İsim

• …***cumuşaḳ cürekli, caşın bek süygen Mölehan*** *başha zamanda bu zatlanı aytırıḳ bolmaz edi*… (K.K., s. 6) "…yufka yürekli, çocuğunu çok seven Mölehen başka zamanda bu şeyleri söyleyecek olmazdı…"

"{/(İ + İ)/ + /[İ^{de} + (İ + F)]/} + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli, isimlik

• *cumuşaḳ cürekli, caşın bek süygen Mölehan* "yufka yürekli, çocuğunu çok seven Mölehen"

"/(İ + İ)/ + /[İ^{de} + (İ + F)]/": Bağlaçsız, sıralı, fiilli, sıfatlık

• *cumuşaḳ cürekli, caşın bek süygen* "yufka yürekli, çocuğunu çok seven"

"İ + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, sıfatlık

• *cumuşaḳ cürekli* "yufka yürekli"

"İ^{de} + (İ + F)": İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, sıfatlık

• *caşın bek süygen* "çocuğunu çok seven"

"İ + F": Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, sıfatlık

• *bek süygen* "çok seven"

4.3.23. "/İ + İ/ + /(İ + F)/ + /{[(İ + "B" + İ + "B") + F] + (İ^{de} + F^{iy})}^{de}/" Yapı Tipi

"/İ + İ/ + /(İ + F)/ + {[(İ + "B" + İ + "B") + F] + (İ^{de} + F^{iy})}^{de}" kelime grubu içinde bağlaçsız sıralı ve bağlaçlı, sıralı bir grup bulunmaktadır. "***Kün keçe, cıl oza, Badimat da, Ḳanamat da ösüb abadan bolġanlarında***" cümlede grup, zarf tümleci görevinde kullanılmıştır. Bu grup zarflıktır.

"/İsim-İsim/ + /(İsim-Zarf-fiil)/ + /{[(İsim + Bağlaç + İsim + Bağlaç) + Zarf-fiil] + (İsim-Sıfat-fiil)}/

• ***Kün keçe, cıl oza, Badimat da, Ḳanamat da ösüb abadan bolġanlarında***, *bir birine citi ḳarab, bir birin körmegen cerde…* (K.K., s. 29) "Gündüz gece, yıl geçip Badimat da Kanamat da yetişip büyüdüklerinde birbirlerine dikkatle bakıp, birbirini görmedikleri yerde…"

“/İ + İ/ + /(İ + F)/ + /{[(İ + “B” + İ + “B”) + F] + ($İ^{de}$ + $F^{iy+ de}$)} /”: Bağlaçsız, sıralı, fiilli, zarflık

• *kün keçe, cıl oza, Badimat da, Ḳanamat da ösüb abadan bolġanlarında* “gündüz gece, yıl geçip Badimat da Kanamat da yetişip büyüdüklerinde…”

“/İ + İ/”: Bağlaçsız, sıralı, isimli, zarflık

• *kün keçe* “gündüz gece”

“İ + F”: Sıralama ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, zarflık

• *cıl oza* “yıl geçip”

[(İ + “B” + İ + “B”) + F] + ($İ^{de}$ + F^{iy+de}): Sıralama ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli, zarflık

• *Badimat da, Ḳanamat da ösüb abadan bolġanlarında* “Badimat da Kanamat da yetişip büyüdüklerinde”

(İ + “B” + İ + “B”) + F: Sıralama ilişkisi, belirten grup isim, fiilli, zarflık

• *Badimat da, Ḳanamat da ösüb* “Badimat da Kanamat da yetişip”

“(İ + “B” + İ + “B”)”: Bağlaçlı, sıralı, isimli, isimlik

• *Badimat da, Ḳanamat da* Badimat da Kanamat da”

“$İ^{de}$ + F^{iy+de}”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, zarflık

• *abadan bolġanlarında* “büyüdüklerinde”

4.3.24. “{[/(İ + F)^{de}/ + /(İ + F)^{de}/ + /($İ^{il}$ + $İ^{iy}$)^{de}/] + F^{iy}}^{de}” Yapı Tipi

“{[/(İ + F)^{de}/ + /(İ + F)^{de}/ + /($İ^{il}$ + $İ^{iy}$)^{de}/] + F^{iy}}^{de}” kelime grubu içinde bağlaçsız sıralı ve bağlaçlı, sıralı bir grup bulunmaktadır. “***Siz aythandan, siz üretgenden, sizni tilegigizden çıḳmazlıġıbız***” cümlede grup, nesne görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

[/(Zamir-Sıfat-fiil)/ + /(Zamir-Sıfat-fiil)/ + /(Zamir-İsim)/] + Zarf-fiil

• ***Siz aythandan, siz üretgenden, sizni tilegigizden çıḳmazlıġıbız****ġa iynanıġız*. (A., s. 29) “Sizin söylediğinizden, sizin öğrettiğinizden, sizin dileğinizden çıkmadığımıza inanınız.”

“[/(İ + F)^{de}/ + /(İ + F)^{de}/ + /(İ^{il} + İ^{iy})^{de}/] + F^{iy}”: İyelik ilişkisi, belirten grup isim, fiilli, isimlik

• *siz aythandan, siz üretgenden, sizni tilegigizden çıḳmazlıġıbız* “sizin söylediğinizden, sizin öğrettiğinizden, sizin dileğinizden çıkmadığımız”

“/(İ + F)^{de}/ + /(İ + F)^{de}/ + /(İ^{il} + İ^{iy})^{de}/”: Bağlaçsız, sıralı, isimli, isimlik

• *siz aythandan, siz üretgenden, sizni tilegigizden* “sizin söylediğinizden, sizin öğrettiğinizden, sizin dileğinizden”

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, isimlik

• *siz aythan* “sizin söylediğiniz”

• *siz üretgen* “sizin öğrettiğinizden”

“İ^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *sizni tilegigiz* “sizin dileğiniz”

4.3.25. “/[(İ + İ) + İ]/ + /[İ + (F + İ)]/ + /[İ + (İ + İ)]/” Yapı Tipi

“/[(İ + İ) + İ]/ + /[İ + (F + İ)]/ + /[İ + (İ + İ)]/” kelime grubu içinde bağlaçsız sıralı gruplar bulunmaktadır. “***bir ayaḳ suw, bir tuwraġan gırcın, bir tuz gırt***” cümlede grup, özne görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

/[(Sıfat-Sıfat) + İsim]/ + /[Sıfat + (Sıfat-fiil-İsim)]/ + /[Sıfat + (İsim-Sıfat)]/

• *…bay ḳonaḳ caşnı allına* ***bir ayaḳ suw, bir tuwraġan gırcın, bir tuz gırt*** *salġandı*. (A.T., s. 34) “…zengin misafir oğlanın önüne bir kase su, doğranmış bir ekmek, bir parça tuz koymuş.”

“/[(İ + İ) + İ]/ + /[İ + (F + İ)]/ + /[İ + (İ + İ)]/”: Bağlaçsız, sıralı, isimli, isimlik

• *bir ayaḳ suw, bir tuwraġan gırcın, bir tuz gırt* “bir kase su, doğranmış bir ekmek, bir parça tuz”

“(İ + İ) + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli, isimlik

• *bir ayaḳ suw* “bir kase su”

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *bir ayaḳ* “bir kase”

“İ + (F + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *bir tuwraġan gırcın* “doğranmış bir ekmek”

“F + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge fiil, isimli, isimlik

• *tuwraġan gırcın* “doğranmış ekmek”

“İ + (İ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *bir tuz gırt* “bir parça tuz”

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *tuz gırt* “parça tuz”

4.3.26. “[/(İ + İ)^{de} + (İ + İ)^{de} + (İ + İ)^{de} + (İ + İ)^{de} + (İ + İ)^{de}/ + (İ^{de} + F)]” Yapı Tipi

“[/(İ + İ)^{de} + (İ + İ)^{de} + (İ + İ)^{de} + (İ + İ)^{de} + (İ + İ)^{de}/ + (İ^{de} + F)]” kelime grubu içinde bağlaçsız, sıralı kelime grupları bulunmaktadır. “***köp amanlıḳdan, köp hatadan, köp palahdan, köp terslikden, köp ḳıyınlıḳdan birça saḳlap*”** cümlede/bağlamda grup, zarf tümleci görevinde kullanılmıştır. Bu grup zarflıktır.

[/(Sıfat-İsim) + (Sıfat-İsim) + (Sıfat-İsim) + (Sıfat-İsim) + (Sıfat-İsim)/ + (İsim-Zarf-fiil)]

• ***Köp amanlıḳdan, köp hatadan, köp palahdan, köp terslikden, köp ḳıyınlıḳdan birça saḳlap****, Örüzmek nartlaġa tiyişli başçılıḳ etgendi.* (B.B., s. 49) “Çok kötülükten, çok hatadan, çok beladan, çok terslikten, çok zorluktan aynı (derecede) koruyup, Örüzmek nartlara[68] yakışır önderlik yapmış.”

“/(İ + İ)^{de} + (İ + İ)^{de} + (İ + İ)^{de} + (İ + İ)^{de} + (İ + İ)^{de}/ + (İ^{de} + F)”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli, zarflık

• *köp amanlıḳdan, köp hatadan, köp palahdan, köp terslikden, köp ḳıyınlıḳdan birça saḳlap* “çok kötülükten, çok hatadan, çok beladan, çok terslikten, çok zorluktan aynı (derecede)

[68] Kafkas kavimlerinin kadim cetlerine verdikleri müşterek isim.

koruyup”

“(İ + İ)^{de} + (İ + İ)^{de} + (İ + İ)^{de} + (İ + İ)^{de} + (İ + İ)^{de}”: Bağlaçsız, sıralı, isimli, isimlik

• *köp amanlıḳdan, köp hatadan, köp palahdan, köp terslikden, köp ḳıyınlıḳdan* “çok kötülükten, çok hatadan, çok beladan, çok terslikten, çok zorluktan”

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *köp amanlıḳ* “çok kötülük”

• *köp hata* “çok hata”

• *köp palah* “çok bela”

• *köp terslik* “çok terslik”

• *köp ḳıyınlıḳ* “çok zorluk”

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli

• *birça saḳlap* “aynı (derecede) koruyup”

4.3.27. “[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}] + B + [(İ + İ)^{il} + İ^{iy}]” Yapı Tipi

“[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}] + B + [(İ + İ)^{il} + İ^{iy}]” kelime grubu içinde bağlaçlı, sıralı kelime bir kelime grubu bulunmaktadır. “***Az ḳoynu ḳoyçusu bla, carlı üynü biyçesi***” cümlede/bağlamda grup, özne görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

“[(Sıfat-İsim) + İsim] + Bağlaç + [(Sıfat-İsim) + İsim]”

• ***Az ḳoynu ḳoyçusu bla, carlı üynü biyçesi*** *bet tabmazla.* (K.N.S., s. 332) “Az koyunun çobanı ile fakir evin hanımı itibar görmez.”

“[(İ + İ)^{il} + İ^{iy}] + B + [(İ + İ)^{il} + İ^{iy}]”: Bağlaçlı, sıralı, isimli, isimlik

• *az ḳoynu ḳoyçusu bla, carlı üynü biyçesi* “az koyunun çobanı ile fakir evin hanımı”

“(İ + İ)^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli, isimlik

• *az ḳoynu ḳoyçusu* “az koyunun çobanı”

• *carlı üynü biyçesi* “fakir evin hanımı”

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *az ḳoy* “az koyun”

• *carlı üy* “fakir ev”

4.3.28. “/[İ^{il} + (İ + F)^{iy}]^{de}/ + /[(İ + F)^{iy}]/” Yapı Tipi

“/[İ^{il} + (İ + F)^{iy}]^{de}/ + /[(İ + F)^{iy}]/” kelime grubu içinde bağlaçsız, sıralı bir grup bulunmaktadır. “***Azretni caralı bolġanına, ḳıyınlıḳ çekgeni***” cümlede grup, dolaylı tümleç görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

“/[İsim + (Sıfat-Sıfat-fiil)]/ + /[(İsim-Sıfat-fiil)]/”

• ***Azretni caralı bolġanına, ḳıyınlıḳ çekgeni****ne ḳınaldıla*. (A., s. 32) “Azret’in yaralı olmasına, acı çekmesine üzüldüler.”

“/[İ^{il} + (İ + F)^{iy}]^{de}/ + /[(İ + F)^{iy}]/”: Bağlaçsız, sıralı, isimli, isimlik

• *Azretni caralı bolġanına, ḳıyınlıḳ çekgeni* “Azret’in yaralı olmasına, acı çekmesi”

“İ^{il} + (İ + F)^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, isimlik

• *Azretni caralı bolġanı* “Azret’in yaralı olması”

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, isimlik

• *caralı bolġan* “yaralı olmak”

“(İ + F)^{iy}”: İyelik ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, isimlik

• *ḳıyınlıḳ çekgeni* “acı çekmesi”

4.3.29. “{[(İ + “B” + İ) + F] + İ}^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi

“{[(İ + “B” + İ) + F] + İ}^{il} + İ^{iy}” kelime grubu içinde bağlaçlı, sıralı bir grup bulunmaktadır. “***Uda bla Lopan degen suwlanı arası***” cümlede grup, nesne görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

{[(İsim + "Bağlaç" + İsim) + Sıfat-fiil] + İsim} + İsim

• ***Uda[69] bla Lopan[70] degen suwlanı arası*** *bla nemçalanı eki cüzden artıḳ tanḳları kirib keledile deb hapar cetdi.* (A., s. 175) "Uda ve Lopan denen nehirlerin arasında Almanların iki yüzden fazla tankları girip geliyorlar diye haber yetişti."

"{[(İ + "B" + İ) + F] + İ}^{il} + İ^{iy}": İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli, isimlik

• *Uda bla Lopan degen suwlanı arası* "Uda ve Lopan denen nehirlerin arası"

"[(İ + "B" + İ) + F] + İ": Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli, isimlik

• *Uda bla Lopan degen suwla* "Uda ve Lopan denen nehirler"

"(İ + "B" + İ) + F": Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli, sıfatlık

• *Uda bla Lopan degen* "Uda ve Lopan denen"

"İ + B + İ": Bağlaçlı, sıralı, isimli, isimlik

• *Uda bla Lopan* "Uda ve Lopan"

4.3.30. "/{İ^{de} + [F + (/İ + İ/ + İ)]}^{iy} / + /(İ + İ)$^{/iy}$ + /[İ^{de} + (İ + İ)]$^{/iy}$" Yapı Tipi

"/{İ^{de} + [F + (/İ + İ/ + İ)]}^{iy} / + /(İ + İ)$^{/iy}$ + /[İ^{de} + (İ + İ)]$^{/iy}$" kelime grubu içinde bağlaçsız, sıralı gruplar bulunmaktadır. "***Üsünde boyalġan ḳısha ḳara tonu, başlı çuruḳları, başında ḳoyan börkü***" cümlede grup, özne görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

"{İsim + [Sıfat-fiil + (/Sıfat + Sıfat/ + İsim)]} + (Sıfat-İsim) + [İsim + (İsim-İsim)]"

• ***Üsünde boyalġan ḳısha ḳara tonu, başlı çuruḳları, başında ḳoyan börkü***. (O.C., s. 78) "Üstünde boyanmış kısa siyah kürkü, botları, başında tavşan şapkası."

"/{İ^{de} + [F + (/İ + İ/ + İ)]}^{iy} / + /(İ + İ)$^{/iy}$ + /[İ^{de} + (İ + İ)]$^{/iy}$" Bağlaçsız, sıralı, isimli, isimlik

• *Üsünde boyalġan ḳısha ḳara tonu, başlı çuruḳları, başında ḳoyan börkü* "Üstünde boyanmış kısa siyah kürkü, botları, başında tavşan şapkası."

---

[69] Selenga ırmağının kollarından biri.
[70] Uda nehrinin en büyük koludur.

“İ^{de} + [F + (/İ + İ/ + İ)]”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *Üsünde boyalġan ḳısha ḳara ton* “Üstünde boyanmış kısa siyah kürk”

“F + (/İ + İ/ + İ)”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *boyalġan ḳısha ḳara ton* “boyanmış kısa siyah kürk”

“/İ + İ/ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli, isimlik

• *ḳısha ḳara ton* “kısa siyah kürk”

“/İ + İ/”: Bağlaçsız, sıralı, isimli, sıfatlık

• *ḳısha ḳara* “kısa siyah”

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *başlı çuruḳ* “bot”

“İ^{de} + (İ + İ)”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *başında ḳoyan börk* “başında tavşan şapkası”

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *ḳoyan börk* “tavşan şapkası”

4.3.31. “{/[İ^{iy} + B + (İ^{il} + İ^{iy})]^{de} + F} + F/^{il} + F^{iy}” Yapı Tipi

“{/[İ^{iy} + B + (İ^{il} + İ^{iy})]^{de} + F} + F/^{il} + F^{iy}” kelime grubu içinde bağlaçlı, sıralı bir grup bulunmaktadır. “***ḳızı bla caşnı arasında bolġan süymeklikni sezgeni***” cümlede grup, nesne görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

/{[İsim + Bağlaç + (İsim-İsim)] + Sıfat-fiil} + İsim-fiil/ + Sıfat-fiil”

• *…**ḳızı bla caşnı arasında bolġan süymeklikni sezgeni**n alaġa bir da esletmeydi*. “…kızı ile oğlanın arasında olan sevgiyi sezdiğini onlara da fark ettirmiyor.”

“/{[İ^{iy} + B + İ)^{il} + İ^{iy}]^{de} + F} + F/^{il} + F^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli, isimlik

• *ḳızı bla caşnı arasında bolġan süymeklikni sezgeni* “kızı ile oğlanın arasında olan sevgiyi sezdiği”

“{[İ^{iy} + B + İ)^{il} + İ^{iy}]^{de} + F} + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, fiilli, isimlik

• *ḳızı bla caşnı arasında bolġan süymeklik* “kızı ile oğlanın arasında olan sevgi”

“[İ^{iy} + B + İ)^{il} + İ^{iy}]^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten grup isim, fiilli, sıfatlık

• *ḳızı bla caşnı arasında bolġan* “kızı ile oğlanın arasında olan”

“[İ^{iy} + B + İ)^{il} + İ^{iy}”: İlgi-iyelik ilişkisi, belirten grup isim, isimli, isimlik

• *ḳızı bla caşnı arası* “kızı ile oğlanın arası”

“İ^{iy} + B + İ”: Bağlaçlı, sıralı, isimli, isimlik

• *ḳızı bla caş* “kızı ile oğlan”

4.3.32. “{[(İ + İ) + F] + İ} + {/[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F] + (İ^{de} + F)/ + İ} + ‘/[İ^{de} + (İ + F)]/ + /{[(İ + İ) + İ^{iy}] + İ}/ + /(İ + İ)/ + /(İ^{iy} + F)/’+ İ” Yapı Tipi

“{[(İ + İ) + F] + İ} + {/[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F] + (İ^{de} + F)/ + İ} + ‘/[İ^{de} + (İ + F)]/ + /{[(İ + İ) + İ^{iy}] + İ}/ + /(İ + İ)/ + /(İ^{iy} + F)/’+ İ” kelime grubu içinde bağlaçsız, sıralı bir gruplar bulunmaktadır. “***cüz cıl bolġan ḳartla, sabıyleni ḳollarına költürüb, eteklerin cıya ḳatınla, ḳoşdan cañı tüşgen, temir betli çepkenleri bla aḳ ḳaptallı, celkeleri cülünñen caşla***” cümlede grup, özne görevinde kullanılmıştır. Bu grup isimliktir.

“{[(Sıfat-İsim) + Sıfat-fiil] + İsim} + {/[(İsim + İsim) + Zarf-fiil] + (İsim + Zarf-fiil)/ + İsim} + ‘/[İsim + (Sıfat-Sıfat-fiil)]/ + /{[(Sıfat-Sıfat) + İsim] + Edat}/ + /(Sıfat-İsim)/ + /(İsim-Sıfat-fiil)/’+ İsim”

• *…alanı içinde* ***cüz cıl bolġan ḳartla, sabıyleni ḳollarına költürüb, eteklerin cıya ḳatınla, ḳoşdan cañı tüşgen, temir betli çepkenleri bla aḳ ḳaptallı, celkeleri cülünñen caşla*** *bardıla*. (K.K., s,) “…onların içinde yüz yaşına gelmiş yaşlılar, çocukları kucaklarına alıp eteklerini toplayan kadınlar, ağıldan yeni gelen, demir renkli cepkenleriyle beyaz kaftanlı, enseleri traş olmuş gençler gittiler.”

“[(İ + İ) + F] + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli, isimlik

• *cüz cıl bolġan ḳartla* “yüz yaşına gelmiş yaşlılar”

“(İ + İ) + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, fiilli, sıfatlık

• *cüz cıl bolġan* “yüz yaşına gelmiş”

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *cüz cıl* “yüz yaş”

“/[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F] + (İ^{de} + F)/ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli, isimlik

• *sabıyleni ḳollarına költürüb eteklerin cıya ḳatınla* “çocukları kucaklarına alıp eteklerini toplayan kadınlar”

“[(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F] + (İ^{de} + F)”: Bağlaçsız, sıralı, fiilli, sıfatlık

• *sabıyleni ḳollarına költürüb eteklerin cıya* “çocukları kucaklarına alıp eteklerini toplayan”

“(İ^{il} + İ^{iy})^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, zarflık

• *sabıyleni ḳollarına költürüb* “çocukları kucaklarına alıp”

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, zarflık

• *ḳollarına költürüb* “kucaklarına alıp”

“İ^{de} + F”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, sıfatlık

• *eteklerin cıya* “eteklerini toplayan”

“‘/[İ^{de} + (İ + F)]/ + /{[(İ + İ) + İ^{iy}] + İ}/ + /(İ + İ)/ + /(İ^{iy} + F)/’+ İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup fiil, isimli, isimlik

• *ḳoşdan cañı tüşgen, temir betli çepkenleri bla aḳ ḳaptallı, celkeleri cülünñen caşla*

“ağıldan yeni gelen, demir renkli cepkenleriyle beyaz kaftanlı, enseleri traş olmuş gençler”

/[İ^{de} + (İ + F)]/ + /{[(İ + İ) + İ^{iy}] + İ}/ + /(İ + İ)/ + /(İ^{iy} + F)/: Bağlaçsız, sıralı, fiilli, sıfatlık

• *ḳoşdan cañı tüşgen, temir betli çepkenleri bla aḳ ḳaptallı, celkeleri cülünñen* “ağıldan yeni gelen, demir renkli cepkenleriyle beyaz kaftanlı, enseleri traş olmuş”

“İ^{de} + (İ + F)”: İstem ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, sıfatlık

• *ḳoşdan cañı tüşgen* “ağıldan yeni gelen”

“İ + F”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, sıfatlık

• *cañı tüşgen* “yeni gelen”

“[(İ + İ) + İ^{iy}] + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli, zarflık

“(İ + İ) + İ^{iy}”: Sıralanma ilişkisi, belirten grup isim, isimli, isimlik

• *temir betli çepkenleri* “demir renkli cepkenleri”

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, sıfatlık

• *temir betli* “demir renkli”

“İ + İ”: Sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, isimli, isimlik

• *aḳ ḳaptallı* “beyaz kaftanlı”

“İ^{iy} + F”: İyelikli sıralanma ilişkisi, belirten öge isim, fiilli, sıfatlık

• *celkeleri cülünñen* “enseleri tıraş olmuş”

SONUÇ

Karaçay-Malkar Türkçesindeki dil bilgisi çalışmaları incelendiğinde söz dizimi ile ilgili çalışmaların diğerlerine nazaran daha geç bir zamanda başladığı görülmektedir; ancak henüz emekleme aşamasında olduğu gerçeğine bakılırsa son yıllarda söz dizimi ile ilgili nitelikli çalışmalar olduğu söylenebilir.

Karaçay-Malkar Türkçesi ile ilgili Türkiye'de yapılan Türk dili çalışmaları incelendiğinde Karaçay-Malkar Türkçesinin söz dizimiyle ilgili yapılmış kapsamlı bir çalışmaya rastlanamamış ve söz diziminin çalışma sahasına dâhil olan kelime gruplarıyla ilgili bir monografi çalışmasının bulunmadığı görülmüştür. Çalışmada 1960'lı yıllardan sonra nitelikli dil bilgisi çalışmaları başlayan Karaçay-Malkar Türkçesindeki kelime gruplarının kullanımı, yapısı ve dizimsel özellikleri hakkında bilgi verilerek yeni bir tasnif denemesi yapılmış ve Karaçay-Malkar Türkçesindeki kelime grupları ile Türkiye Türkçesindeki kelime grupları arasındaki farklılıklar ve benzerlikler tespit edilmiştir.

Karaçay-Malkar Türkçesi dil bilgisi eserleri incelendiğinde kelime gruplarının temelde şu kaidelere göre incelendiği görülmüştür:

Söz tutuşlanı baş sözlerine köre ḳawumları "Kelime gruplarının temel ögelerine göre bölümleri"

Söz tutuşlanı ḳuralıwlarına köre türlüleri "Kelime gruplarının kuruluşlarına göre çeşitleri"

Söz tutuşlanı maġanalarına köre türlüleri "Kelime gruplarının manalarına göre çeşitleri"

Söz tutuşlada sözleni baylanıwlarını türlüleri "Kelime gruplarında ögelerin bağlantı yöntemine göre çeşitleri"

Türkiye'de kelime grupları ile ilgili çalışma yapan araştırmacılar, birçok konuda fikir birliği sağlayamamıştır. Temel olarak terim, tanım, isimlendirme, tasnif, oluşturulan tasniflerde işlevsel özelliklerin esas alınmaması gibi sorunlar bulunmaktadır.

Kelime gruplarının tasnif edilmesi noktasında da araştırmacılar farklı yöntemlerle oldukça farklı tasnifler kullanmıştır. Sınıflandırmalarda bir ölçüt birliği bulunmamaktadır.

Türkçede belirten ögenin (yardımcı öge) başta, belirtilen ögenin (temel öge) sonda bulunmasının Türk sentaksının temelini oluşturduğu görüşü benimsenmiş olsa da kelime gruplarının sınıflandırılmasında bu görüşe bağlı kalınmadan tasnifler meydana getirilmiştir. Tekrarlar, bağlama ve sayı grupları bu kurala uymamaktadır. Bu tür gruplarda ögeler birbirine denk durumdadır. İsim tamlamalarında "isim tamlaması" terimi temel ögenin ya da yardımcı

ögenin sözcük türüne göre; sıfat tamlamalarında "sıfat tamlaması" terimi yardımcı ögenin sözcük türüne göre; isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil gruplarında temel ögenin sözcük türüne göre isimlendirmeler yapılmıştır.

Araştırmacılar tarafından yapılan tasniflerin birçoğunda "*bağlantı yöntemi, işlev, temel ögenin morfolojik özelliği, yapı*" gibi temel tasnif kriterlerine bağlı kalınmadığı görülmektedir.

Çalışmada kelime grupları, Sovyet ekolü çerçevesinde şekillenmiş yapısal-gramatik (birleşen ögelerin sayısı, temel ögenin sözcük türü, ögeler arası bağlantı yöntemi, söz dizimlik bağlantı tipi) ve işlevsel-semantik plana (söz dizimsel işleve) göre incelenmiştir.

Çalışmada kelime grupları birinci basamakta söz dizimlik bağlantı tipine göre tasnif edilmiştir. Bağımlı kelime grupları, bağımsız kelime grupları, karmaşık kelime grupları olarak sınıflandırılmıştır.

İkinci basamakta bağımlı kelime grupları içerdiği öge sayısına göre basit kelime grupları ve birleşik kelime grupları olarak ayrılmıştır. Birleşik kelime grupları kendi içerisinde de üç ögeli ve çok ögeli olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Bağımsız kelime grupları, bağlaçlı gruplar ve bağlaçsız gruplar olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Üçüncü basamakta kelime grupları, basit kelime grupları ve üç ögeli kelime grupları temel ögenin sözcük türüne göre isimli ve fiilli olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Çok ögeli kelime grupları ise belirten gruplu ve belirtilenli kelime grupları, belirtenli ve belirtilen gruplu kelime grupları, belirten grupları ve belirtilen gruplu kelime grupları olmak üzere üçe ayrılmıştır.

Dördüncü basamakta kelime gruplarını, işlevsel-semantik plana (söz dizimsel işleve) göre isimlik ve belirtmelik olmak üzere incelenmiştir.

Beşinci basamakta ise kelime grubunu meydana getiren ögelerin bağlanma yöntemlerine göre yapı tipleri oluşturulmuştur.

Çalışmada basit kelime grubu başlığı altında 46 yapı tipi; 48 varyant tespit edilmiştir. Bu varyantlar içinde en sık kullanılanlar ise "İsim + Sıfat-fiil" ve "İsim + İsim" varyantlarıdır. Basit, belirteni isim olan, isimli, isimlik 7; belirtmelik 8 yapı tipi; belirteni fiil olan, isimli, isimlik 6; belirtmelik 3 yapı tipi mevcuttur. Bu belirtmelik gruplar içinde ise belirteni isim olan, isimli, 7 sıfatlık, 5 zarflık; belirteni fiil olan, isimli, 3 zarflık grup bulunmaktadır.

Tablo 3.1. Basit, isimli, isimlik ve belirtmelik yapı tiplerinde bağlantı yöntemlerinin kullanım sıklığı

Bağlantı Yöntemi	Kullanım Sıklığı
Sıralanma İlişkisi	4
İstem İlişkisi	3
İlgi-İyelik İlişkisi	3
İyelik İlişkisi	3
İlgi İlişkisi	3
Sıralanma-İstem İlişkisi	3
İyelikli Sıralanma İlişkisi	2
İstem-İyelik İlişkisi	2
İlgi-İyelik + İstem İlişkisi	1

Basit, belirteni isim olan, fiilli, isimlik 6; belirtmelik 7 yapı tipi; belirteni fiil olan, fiilli, isimlik 4; belirtmelik 4 yapı tipi tespit edilmiştir. Bu belirtmelik gruplar içinde ise belirteni isim olan, fiilli, 2 sıfatlık, 7 zarflık; belirteni fiil olan, fiilli, 1 sıfatlık, 5 zarflık grup bulunmaktadır.

Tablo 3.2. Basit, fiilli, isimlik ve belirtmelik yapı tiplerinde bağlantı yöntemlerinin kullanım sıklığı

Bağlantı Yöntemi	Kullanım Sıklığı
Sıralanma İlişkisi	4
İstem İlişkisi	4
İlgi-İyelik İlişkisi	3
İstem-İyelik İlişkisi	2
İyelik İlişkisi	2
İyelikli Sıralanma İlişkisi	1
İyelik-İstem İlişkisi	1
İstem + İyelik-İstem İlişkisi	1

Birleşik kelime grupları başlığı altında 47 yapı tipi, 100 modifikasyon, 98 varyant tespit edilmiştir. Bu varyantlar içinde en sık kullanılanlar ise "(İsim-Sıfat-fiil) + İsim" ve "(İsim-İsim) + İsim" varyantlarıdır. Üç ögeli, belirteni isim olan, isimli, isimlik 7 yapı tipi, 29 modifikasyon; belirtmelik 5 yapı tipi, 9 modifikasyon; belirteni fiil olan, isimli, isimlik 6 yapı tipi; 15 modifikasyon; belirtmelik 5 yapı tipi, 12 modifikasyon mevcuttur. Bu belirtmelik gruplar içinde

ise belirteni isim olan, isimli, 1 sıfatlık, 13 zarflık; belirteni fiil olan, isimli, 1 sıfatlık, 16 zarflık grup bulunmaktadır.

Tablo 3.3. Üç ögeli, isimli, isimlik ve belirtmelik yapı tiplerinde bağlantı yöntemlerinin kullanım sıklığı

Bağlantı Yöntemi	Kullanım Sıklığı
Sıralanma İlişkisi	4
İlgi-İyelik İlişkisi	4
İstem İlişkisi	2
İstem-İyelik İlişkisi	2

Üç ögeli, belirteni isim olan, fiilli, isimlik 7 yapı tipi, 14 modifikasyon; belirtmelik 7 yapı tipi, 16 modifikasyon; belirteni fiil olan, isimli, isimlik 3 yapı tipi; belirtmelik 7 yapı tipi, 5 modifikasyon tespit edilmiştir. Bu belirtmelik gruplar içinde ise belirteni isim olan, isimli, 5 sıfatlık, 17 zarflık; belirteni fiil olan, isimli, 4 sıfatlık, 10 zarflık grup bulunmaktadır.

Tablo 3.4. Üç ögeli, fiilli, isimlik ve belirtmelik yapı tiplerinde bağlantı yöntemlerinin kullanım sıklığı

Bağlantı Yöntemi	Kullanım Sıklığı
İstem İlişkisi	4
Sıralanma İlişkisi	4
İyelik İlişkisi	4
İlgi-İyelik İlişkisi	3
İstem-İyelik İlişkisi	2
İyelikli Sıralanma İlişkisi	1
İyelik-İstem İlişkisi	1
İstem + İyelik-İstem İlişkisi	1

Çok ögeli, belirten gruplu ve belirtilenli kelime grupları içinde 81 yapı tipi, 72 varyant tespit edilmiştir. Bu varyantlar içinde en sık kullanılanlar ise "[(İsim-Sıfat-fiil) + İsim] + Zamir" ve "[(Sıfat-İsim) + Edat] + Zarf-fiil" varyantlarıdır. İsimli, isimlik 53 yapı tipi; belirtmelik 15 yapı tipi; fiilli, isimlik 1 yapı tipi; fiilli belirtmelik 12 yapı tipi mevcuttur. Belirtmelik grupların içinde 3 sıfatlık, 4 zarflık kelime grubu bulunmaktadır.

Tablo 3.5. Çok ögeli, belirten gruplu ve belirtilenli kelime grupları içinde isimli-fiilli isimlik ve isimli-fiilli belirtmelik yapı tiplerinde bağlantı yöntemlerinin kullanım sıklığı

Bağlantı Yöntemi	Kullanım Sıklığı
Sıralanma ilişkisi	28
İlgi-iyelik ilişkisi	24
İstem ilişkisi	14
İyelik ilişkisi	8
İstem-iyelik ilişkisi	6

Çok ögeli, belirtenli ve belirtilen gruplu kelime grupları içinde 14 yapı tipi, 16 varyant tespit edilmiştir. İsimli, isimlik 10 yapı tipi; belirtmelik 1 yapı tipi; fiilli, isimlik 3 yapı tipi mevcuttur. Fiilli, belirtmelik yapı tipi tespit edilememiştir. Belirtmelik grupların içinde 1 zarflık kelime grubu bulunmaktadır.

Tablo 3.6. Çok ögeli, belirtenli ve belirtilen gruplu kelime grupları içinde isimli-fiilli isimlik ve isimli-fiilli belirtmelik yapı tiplerinde bağlantı yöntemlerinin kullanım sıklığı

Bağlantı Yöntemi	Kullanım Sıklığı
İlgi-iyelik ilişkisi	9
Sıralanma ilişkisi	5

Çok ögeli, belirten gruplu ve belirtilen gruplu kelime grupları içinde 55 yapı tipi, 52 varyant tespit edilmiştir. Bu varyantlar içinde en sık kullanılanlar ise "(İsim-İsim) + (Sıfat-İsim)" ve "(Sıfat-Sıfat-fiil) + (Sıfat-İsim)" varyantlarıdır. İsimli, isimlik 41 yapı tipi; belirtmelik 6 yapı tipi; fiilli, isimlik 4 yapı tipi; belirtmelik 4 yapı tipi mevcuttur. Belirtmelik grupların içinde 1 sıfatlık, 8 zarflık kelime grubu bulunmaktadır.

Tablo 3.7. Çok ögeli, belirten gruplu ve belirtilen gruplu kelime grupları içinde isimli-fiilli isimlik ve isimli-fiilli belirtmelik kelime gruplarında bağlantı yöntemlerinin kullanım sıklığı

Bağlantı Yöntemi	Kullanım Sıklığı
Sıralanma ilişkisi	30
İlgi-iyelik ilişkisi	14
İstem ilişkisi	9
İyelik ilişkisi	2

Bağımsız kelime grupları içinde incelenen bağlaçsız, bağımsız isimlik 7 yapı tipi; belirtmelik 6 yapı tipi tespit edilmiştir. Bağlaçlı, bağımlı kelime gruplarında ise sıralama bağlaçlı, bağımsız 17 yapı tipi; denkleştirme bağlaçlı, bağımsız 4 yapı tipi; karşılaştırma bağlaçlı, bağımsız 11 yapı tipi tespit edilmiştir.

Karmaşık kelime gruplarında ise 32 yapı tipi tespit edilmiştir. 29 yapı tipi isimlik, 3 yapı tipi belirtmelik/zarflıktır.

Tablo 3.8. Karmaşık kelime gruplarında bağlantı yöntemlerinin kullanım sıklığı

Bağlantı Yöntemi	Kullanım Sıklığı
Sıralanma ilişkisi	9
İlgi-iyelik ilişkisi	9
Bağlaçlı, sıralı	7
Bağlaçsız, sıralı	6
İyelik ilişkisi	1

Türkiye Türkçesi yazımı ve öğretiminde takısız isim tamlaması ile ilgili tartışmalar bulunmaktadır. İlk defa Tahir Nejat Gencan (1979: 162) tarafından literatüre dâhil edilen *takısız tümleme* (takısız isim tamlaması), araştırmacıların bir kısmı tarafından kabul edilirken, bir kısmı *taş ev, yün çorap, demir kapı* vb. kelime gruplarını sıfat tamlaması olarak kabul etmektedir. Çalışmada yapılan tasnifte "4.1.1.1.1.1. "İ + İ" Yapı Tipi" başlığı altında yer alan *temir col* "demir yolu"; *kümüş kama* "gümüş kama" vb. örnekleri belirtilen ögenin sözcük türü ve ögelerin bağlantı yöntemine göre incelemek tartışmalara daha net bir çözüm sunmaktadır.

Karaçay-Malkar Türkçesinde, belirten ögede bulunan eşitlik ekinin [+ça] yeni bir yapı tipi kurduğu görülmektedir; Türkiye Türkçesinde eşitlik eki "yaşça büyük"; "boyca kısa" gibi belirten ögenin ek almasıyla kurulur. Karaçay-Malkar Türkçesinde ek hem belirten hem belirtilen ögeye gelebilmektedir. Çalışmada belirten ögesinde eşitlik eki bulunan kelime gruplarının istem ilişkisi ile kurulduğu kabul edilmiştir. *Anıça tınç* "onun gibi uysal" örneği Türkiye Türkçesinde olduğu gibi belirten ögeye ek alarak kurulmuştur. Kelime grubunun belirtilen ögesinde eşitlik eki bulunan grupların da sıralanma-istem ilişkisi ile kurulduğu kabul edilmiştir. "4.1.1.1.3.6. "İ^{de} + İ" Yapı Tipi" altında incelenmiştir. "4.1.1.1.3.7. "İ + İ^{de}" Yapı Tipi" *ḳoçhar müyüşça* "koç boynuzu gibi"; "4.1.1.1.2.6. "F + İ^{de}" Yapı Tipi" *tamışmağan tanaça "*kartlaşmış dana gibi"; "4.1.1.1.4.3. "F + İ^{de}" Yapı Tipi" *arığan turnaca "*yorgun turna gibi" örneklerde ise eşitlik eki [+ça] kelime grubunun belirtilen ögesine gelmiştir. "4.1.1.1.3.8.

"İ^{il} + İ$^{iy+de}$" Yapı Tipi" başlığı altında yer alan *Ziyḳunnu itiça* "Ziykun'un köpeği gibi" örneğinde kelime grubunu kuran yapı esasen ilgi-iyelik ilişkisidir; ancak burada söz işlevsel-semantik plana (söz dizimsel işleve) göre eşitlik ekinin varlığı kelime grubunu belirtmelik hâle getirmiştir. Bu sebeple ögeler arasındaki ilişki ilgi-iyelik ve istem ilişkisi olarak ifade edilmiştir.

Karaçay Malkar Türkçesinde, belirten ögede yokluk eki [+sIz] bulunan kelime grupları *atnı +sIz jalgawlu forması* "+sız ekli kelime grupları" olarak gösterilmiştir; ancak yokluk eki [+sIz] çalışmada yapım eki olarak kabul edilmiş ve tasnifte *anasız bala "*annesiz çocuk"; *kögetsiz terek "*meyvesiz ağaç" vb. örnekler "4.1.1.1.1.1. "İ + İ" Yapı Tipi" başlığı altında incelenmiştir.

Türkiye Türkçesinde ilgi hâl eki kullanılmadan sadece iyelik eki ile kurulan tamlamalar "meyve ağacı", "yağmur bulutu" vb.; Karaçay-Malkar Türkçesinde eksiz şekilde kullanılmaktadır. *taw elle "*dağ köyleri", *taw suwla* "dağ suları" vb. örnekler "4.1.1.1.1.1. "İ + İ" Yapı Tipi" altında yer almaktadır.

Karaçay-Malkar Türkçesinde [-ġan, -gen, -han] ve [-lıḳ, -lik, -rıḳ, -rik, -arıḳ, -erik] sıfat-fiil ekleri ekseriyetle iyelik ekleri almaz. Bu sıfat-fiillerle kurulan kelime gruplarında sıfat-fiil eki belirten ögede bulunuyorsa belirten öge tarafından alınmayan iyelik eki belirtilen ögede bulunur. *Aythan sözüm* "söylediğim söz" örneğinde görüldüğü gibi. 4.1.1.2.1.1. "İ + F" Yapı Tipi ve 4.1.2.1.1.2.1. "(İ + F) + İ" Yapı Tipi başlıkları altında bulunan belirten ögenin isim ya da isim soylu; belirtilen ögenin fiil ya da fiil soylu olduğu, eksiz şekilde sıralanma ilişkisi ile birleşen *guguruk ḳıçırġan; sen aythan; men aythan, "men aythan zat", "men bergen soruw", "men barġan col"* vb. örnekleri Türkiye Türkçesinde belirten ögenin ilgi eki; belirtilen ögenin iyelik eki almasıyla [horozun öttüğü; senin söylediğin; benim söylediğim, benim söylediğim şey, benim sorduğum soru, benim gittiğim yol] meydana gelir. Yapı tipi Karaçay-Malkar Türkçesinde genellikle eksiz şekilde kurulur ancak; incelenen kelime grupları arasında 4.1.1.2.1.3. "İ^{il} + F^{iy}" Yapı Tipi altında *meni aythanım* "benim söylediğim" örneğinde yapının hem ilgi hem iyelik eki alarak birleştiği görülmektedir.

Karaçay-Malkar Türkçesinde edatlar ile kurulan kelime grupları, kelime grubu türü olarak kabul edilmemiştir. *Üyge deri* "eve kadar", *üy taba* "eve doğru", *cüz çaḳlı* "yüz kadar" yapıları inceleme yönteminde bir kelime grubu oluşturmaz; ancak çalışmada edatlarla kurulan kelime grupları tasnife dahil kabul edilmiştir. *Aslan bla işle* "Aslan ile çalış"; *üy taba ḳara* "eve doğru bak" örneklerinde ise kelime grupları çok ögeli değil; basit kelime grubu olarak kabul görmüştür. Örneğin çalışmada 4.1.1.1.3.1. "İ + İ" Yapı Tipi başlığı altında *Ḳıyamıt kibik*

“Kıyamıt gibi”; 4.1.2.2.1.2.4.7. “[(İ + İ)^{il} + (İ + İ)^{iy}]^{de} + İ” Yapı Tipi başlığı altında *gardoş baçhanı bir canına deri* “patates bahçesinin bir yanına kadar” örneklerinde edat bir öge olarak kabul edilmiştir ve yapı tipi buna göre kurulmuştur.

Karaçay-Malkar dil bilgisi anlayışında Rus ekolü çerçevesinde gelişen kelime grupları inceleme yöntemine göre *meni kitaplarım* “benim kitaplarım”; *seni kitaplarıñ* “senin kitapların”; *anı kitapları* “onun kitapları” yapılarında ögeler arasında şahısta ve sayıda bir uyum olduğu kabul edilmektedir. Karaçay-Malkar Türkçesinde bu bağlantı yöntemi için *kelişiw* terimi kullanılmıştır. Bu terimin sözlük manası da uyumdur; ancak burada kastedilen uyum Türkçe dil yapısı için uygun değildir. Rusçada bağımlı öge, temel ögeyle cinsiyet, sayı ve hal bakımından aynı olmak zorundadır. Türkçede böyle bir kural yoktur. Burada yapı ilgi ve iyelik ekleri kullanılarak meydana getirilmiştir.

Çalışmada ögeler arasındaki bağlantıyı oluşturan üç yeni ilişki yöntemi tespit edilmiştir.

4.1.1.1.3.8. “İ^{il} + İ$^{iy+de}$” Yapı Tipi başlığı altında incelenen *Ziyḳunnu itiça* “Ziykun’un köpeği gibi” grubunda aslında ögeler ilgi-iyelik ilişkisi ile birleşmiştir; ancak grubun mana bütünlüğünü oluşturan belirtilen öge sonuna gelen eşitlik hâl eki [+ça]’dır. Bu sebeple ögeler arasındaki ilişkinin ilgi-iyelik ve istem ilişkisi ile kurulduğu tespit edilmiştir.

4.1.1.1.4.3. “F + İ^{de}” Yapı Tipi başlığı altında incelenen *Arıġan turnaca* “Yorgun turna gibi” grubunda ögeler arasında sıralanma ilişkisi bulunmaktadır; ancak grubun mana bütünlüğünü oluşturan belirtilen öge sonuna gelen eşitlik hâl eki [+ça]’dır. Bu sebeple ögeler arasındaki ilişkisinin sıralanma-istem ilişkisi ile kurulduğu tespit edilmiştir.

4.1.2.1.2.3.7. “(İ + İ)^{de} + F^{de}” Yapı Tipi başlığı altında incelenen ***taş kübürge tüşgença*** “taş sandığa düşmüş gibi” grubunda ögeler arasında istem ilişkisi bulunmaktadır; ancak grubun mana bütünlüğünü oluşturan belirtilen öge sonuna gelen eşitlik hâl eki [+ça]’dır. Bu sebeple ögeler arasındaki ilişkisinin istem-istem ilişkisi ile kurulduğu tespit edilmiştir.

Bu tez, Karaçay-Malkar Türkçesinin söz dizimi üzerine yapılan sınırlı sayıda çalışma arasında yerini alarak, dilin yapısal ve işlevsel özelliklerine dair önemli bulgular ortaya koymuştur. Çalışma, kelime gruplarının yapısal ve işlevsel özelliklerine dair ayrıntılı bir inceleme sunarak, bu dilin sentaks yapısının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Çalışmanın alanındaki önemli bir boşluğu doldurması beklenmektedir. Çalışmada, Karaçay-Malkar Türkçesindeki kelime gruplarının yapısı, kullanımı ve dizimsel özellikleri üzerine yeni bir tasnif denemesi yapılarak, Karaçay-Malkar Türkçesi ile Türkiye

Türkçesi arasındaki benzerlikler ve farklılıklar detaylandırılmıştır. Çalışmanın genel anlamda söz dizimi, özelde ise Karaçay-Malkar Türkçesi söz dizimi üzerine çalışan araştırmacılara yol göstermesi ve bu alandaki çalışmalara katkı sağlaması umulmaktadır. Özellikle, Karaçay-Malkar Türkçesi söz dizimi üzerine yapılan çalışmaların sınırlı olduğu göz önüne alındığında bu tez, gelecekte yapılacak araştırmalara önemli bir referans kaynağı oluşturacaktır. Bu bağlamda, tezde sunulan bulguların hem teorik bilgiye katkı sağlaması hem de pratik uygulamalarda kullanılabilir olması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Abayhanlanı, N. (1980). *Bal Çibin*. Stavropol Kitab Basmanı.

Açık, T. (2015). Halk Rivayetlerine ve Osmanlı Belgelerine Göre Karaçay Malkar Türklerinin Anadolu'ya Göçleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 8(16), 193-206.

Adiloğlu, A. (2002). Karaçay-Balkar Türklerinin Kökeni. *Türkler Ansiklopedisi,* c. 2, s. 991-1027.

Adiloğlu, A. (2002a). Karaçay-Balkar Türkçesi Alfabesi ve Ses Bilgisi. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 13, 143-154. [Erişim: 20.05.2022, https://nartkarachay.ucoz.com/publ/1-1-0-1]

Adiloğlu, A. (2007). Karaçay-Malkar Türklerinin Etnik Oluşumunda Bulgar ve Sabir Hunlarının Rolü. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (24).

Adiloğlu, A. (2015). *Sovyet Egemenliğinden Önceki Karaçay-Malkar Edebiyatı*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Adiloğlu, A. (2019). Karaçay-Malkar Türkçesinde İsimden İsim Yapım Eklerinin Gelişimi-I. *Journal of International Social Research*, 12(68).

Ahmatlanı, İ. H. (1991). *Malkar Tilni Sintaksisi*. Nart.

Ahmatlanı, İ. H. (1992). *Malkar Til, Sintaksis.* Elbrus Kitab Basma.

Ahmatlanı, İ. H. & Ketençilanı M. B. (2003). *Ḳaraçay-Malkar Tilni Sintaksisinden Tablitsala*. Elbrus.

Akar, A. (2005). *Türk Dili Tarihi*. Ötüken Neşriyat.

Akdağ Öztürk, M. (2013). *Karaçay Malkar Türkçesi ve Kara Kübür Romanı Üzerine İnceleme*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.

Aktan, B. (2016). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. Eğitim Yayınevi.

Alekseyeva, E. P. (1993). *Karaçayevtsı i Balkartsı-Drevniy Narod Kavkaza*. Moskova.

Alieva, F. (2018) *Halimat Bayramuk'un Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Mensur Eserleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Aliyev U. B. (1972). *Sıntaksıs Karachayevo-Balkarskogo Yazyka*. Izdatyel Stvo «Nauka»

Glavnaya Redaktsıya Vostochnoy Lıteratury.

Aliyev, U. (1991). *Karaçay.* Çerkessk.

Aliylanı, S. Ç. (1963). *Nart Sözle*. Ḳaraçay-Çerkes Kitap İzdatelstvo.

Aliylanı, U. (1966). *Aymuş*. Kinşneo İzdarelstvo.

Altınkal, G. (2020). *Salih Hoçu'nun Hikâyeleri Üzerine Karaçay-Balkar Türkçesi Dil İncelemesi (İnceleme-Metin-Dizin)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.

Altun, M. (2011). *Türkçede Kelime Grupları Çözümlemeleri: Türk Romanlarından Örneklerle.* MVT Yayıncılık.

Altundaş, U. (2022). *Tuvacada Söz Öbekleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Appalanı H. A. (1958). *Ḳara Kübür*. Ḳaraçay-Çerkes Kitap İzdatelstvo.

Appalanı, B. (1964). *Atacurtuma (Nazmula)*. Stavropol Kitap İzdatelstvo.

Arat, R. (1953). Türk Şivelerinin Tasnifi. *Journal of Turkology*, (*10)*59-138.

Arbatlı, M. S. (2004). *İsmail Semenov ve Aktamak Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Arbatlı, M. S. (2012). *Kaysın Kuliyev: Hayatı, Sanatı ve Şiileri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Arıcan, S. (2023). *Malkar Destanlarının Ortaya Çıkışında Travmatik Deneyimler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Arutyunova, N. D. (2000). *Sintaksis, Yazıkoznaniye*, V. N. Yartseva (Glavnıy redaktor), Bol'şoy entsiklopediçeskiy slovar, 2-yeizdaniye, Bol'şay Rossiyskaya entsiklopediya, Moskva, 448, 449.

Aslan, Z. (2012). *Karaçay-Malkarlarda Tılsımlı Masallar (İnceleme-Metin)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aşçı, M. (2021). Harezm Türkçesinde Nadir Kullanılan Fiilden İsim Yapma Ekleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (51), 213-251.

Atabey, İ. (1998). *Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesinin Kelime Grupları Bakımından Karşılaştırılması.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Balkan, V. (1997). *Karaçay-Malkar Türk Edebiyatından Kazım Meçi'nin Hayatı, Edebi Kişiliği Ve Eserlerinden Örnekler.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri* (10. bs.). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Baskakov, A. N. (2011). *Çağdaş Türkçede Kelime Grupları*. Kesit Yayınları.

Baskakov, N. A. (1966). *Karaçay-Malkar Tilni Gramatikası, Fonetika, Morfologiya, Sintaksis*. Kabartı-Malkar Kitab Basma.

Bayçorov, S. Y. (1989). *Drevnetürkskie Runiçeskie Pamyatniki Evropı*. Stavropol.

Baydar, A. S. E. & Baydar, T. (2001). Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* (16).

Bayniyazov, A. (2000). *Çağdaş Kazak Türkçesindeki Kelime Grupları ve Cümle Çeşitlerini Türkiye Türkçesindeki Karşılıkları*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bayramkullanı A. M. & Orusbiylanı İ. H. M. (1977). *Karaçay Tilni Grammatikası, Sintaksis*. Stavropol Kitap Basması.

Bayramkullanı A. M., Orusbiylanı İ. H. M., Kumuklanı Ş. M. & Goçiyalanı S. A. (1992). *Karaçay Tilni Grammatikası, Sintaksis.* Karaçay-Çerkes Kitap Basma.

Bayramuḳlanı, H. (1990). *Ontört Cıl*. Stavropol Kitap Basma.

Berber, Y. (2012). *Azretni Kuvanç Künü Adlı Eser Üzerinde Karaçay-Balkar Türkçesi Dil İncelemesi (Yazı Çevirimi-Aktarma-Çekim Şekil Bilgisi-Dizin).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Beserek A. (1991). *Türkçede Cümle Yapısı*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Bilgegil, M. K. (1984). *Türkçe Dilbilgisi*. Dergah Yayınları.

Bindaş, E. (2016). *Karaçay Malkar Türkçesinde Kuş (Hayvan) İsimlerinin Kuruluşu ve Türkiye Türkçesi ile Karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.

Bozkurt, F. (2012). *Türklerin Dili*. (5. Baskı), Eğitim Yayınevi.

Caferoğlu, A. (2011). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Cemiloğlu, İ. (2001). *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ceylan, S. (2022). *Codex Cumanicus ve Karaçay-Malkar Türkçesinin Karşılaştırmalı Söz Varlığı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford University Press.

Curtubaylanı, H. Ç. (2005). *Ḳaraçay-Malkar Nart Sözle*. Kitap Basma.

Curtubaylanı, M. (2007). *Ḳaraçay-Malḳar Mifle*. Elbrus.

Çalık, A. (2006). *Malkar Türkçesi Nart Destanı (İnceleme-Metin-Aktarma-Dizin)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Çapraz, H. (2019). Sovyetler Birliği Tarih Yazımında Karaçay-Malkarların Kökeni Konusu. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 269-299.

Çinpolat Y. R. (2018). *Ahmat Kubanov'un Leyla Bla Mecnün Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme: Biçim Birimlik Dizin, Kelime Sıklığı Dizini ve Çekim Ekleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dede, C. (2021). Kar*akalpak, Kazak ve Kırgız Türkçesinde Kelime Gruplarının Yapısı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Delice, İ. (2003). *Türkçe Sözdizimi*. Kitabevi.

Demet, A. İ. (2023). *Bayramkullanı Ahmat'ın Karaçayca Okuma Kitabı (Literaturadan Hrestomatiya 1935) Üzerine Bir Dil İncelemesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Deny, J. (1921). *Türk Dil Bilgisi-Osmanlı Türkçesi*. Kabalcı Yayınevi.

Devellioğlu, F. (2011). *Ansiklopedik Osmanlıca-Türkçe Lûgat*. Aydın Kitabevi.

Dilçin, C. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Dinç, S. (2014). *Türkmen Türkçesinin Söz Dizimi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Dizdaroğlu, H. (1976). *Tümcebilgisi.* Türk Dil Kurumu Yayınları.

Doğan, E. (2012). *Türkçe Cümle Bilgisi II*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Duman, G. B. (2019). *Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırgızistan.

Elbrusoid (2020), *Вклад А.К. Боровкова В Изучение Карачаево-Балкарского Языка И Фольклора* [Erişim: 25.08.2020, http://www.elbrusoid.org/articles/karachay-balkar-lang/498679/]

Elibol, S. (2023). *Karaçay-Balkarca İsim Morfolojisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Emre, A. C. (1931). *Yeni Bir Gramer Metodu Hakkında Layıha*. C. 1, Devlet Matbaası.

Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Erdoğan, Ş. (2022). *Abdulla Qahhor'ın "Sinchalak" Adlı Eseri Esasında Özbek Türkçesinde Kelime Grupları (İnceleme, Çeviri Yazı, Aktarım)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Erenoğlu, N. (2013). *Türkiye Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesinin Söz Dizimi Açısından Karşılaştırılması.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Ergin, M. (2007). *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Yayınları.

Erkul, R. (2007). *Cümle Metin Bilgisi*. Anı Yayıncılık.

Ersoy, F. (2007). Çuvaş Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler. *Türkbilig*, (14), 60-68.

Ertürk, F. (2016). *Türkiye Türkçesi ve Başkurt Türkçesinin Karşılaştırmalı Söz Dizimi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Gardanova, V. K. (1974). *Adygi, Balkartsy I Karachayevtsy V Izvestiyakh Yevropeyskikh Avtorov XIII-XIX.* Knizhnoye Izdatelstvo.

Gencan, T. N. (1989). *Dilbilgisi*. TDK.

Goçiyalanı S. A. & Toḳlanı T. O. (1993). *Durḳu İçinde Ögüz…*, Ḳaraçay-Çerkes Respublika Kitab Basma.

Gökdayı, H. (2018). *Türkçede Öbekler*. Kriter Yayınevi.

Guzeylanı J. M. (1999). *Busaġatdaġı Malkar Til*. Elbrus.

Guzeylanı J. M. (2002). *Ḳaraçay-Malkar Tilni Tintiwçü Tarıhı em Problemaları.* Elbrus Kitab Basma.

Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü 1-2*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Günay, A. (2016). *Türkiye'de Bir Ağız Adacığı: Karaçay-Malkar Türkçesi Ağzı (Gramer-Metinler-Sözlük)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Günay, A. (2023). *Karaçay-Malkar Türkçesi Grameri.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Gündoğdu, S. K. (2019). K*araçay-Malkar Nart Destanlarında Mitolojik Kahramanların ve Varlıkların İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gürsoy-Naskali, E. (1997). *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu: Türkiye, Azerbaycan, Türkmen, Gagauz, Özbek, Doğu ve Batı Uygur, Tatar, Başkurt, Kumuk, Karaçay-Malkar, Nogay, Kazak, Kırgız, Altay, Hakas, Tuva, Şor Türkçeleri ve Rusça* (Vol. 667). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Güven, M. (2012). *Karaçay-Malkar Edebiyatında Çağdaş Bir Ozan Özdenlanı Albert (Metin-Çeviri-İnceleme).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Hacilayev, H. M. İ. (1970). *Oçerki Karaçayevo i Balkarskoy Leksikologii*.

Hadcilanı, T. (2001). *Bap-Bap, Bappahan*. Elbrus Kitab Basma.

Hancı, T. (2013). *Kazak şair Maxambet Ötemisulı'nın Eserlerinde Kelime Grupları: Metin-İnceleme-Dizin*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Hapayeva, S. M. (1993*). İz İstorii Sozdaniya Karaçayevo-Balkarskoy Pismennosti, Problemı*

İstoriçeskoy Leksiki Karaçayevo-Balkarskogo i Nogayskogo Yazıkov.

Hatiboğlu, V. (1972). *Türkçenin Sözdizimi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hirik, S. (2020). *Söz Dizimi Kuramları Bağlamında Türkçede Baş Unsur*. Gazi Kitabevi.

Hubiylanı M. A. Süyünçlanı A. A. & Laylanlanı Ķ. T. (1988). *Ķaraçay Literatura*. Stavropol Kitab Basmanı.

Hubiylanı, O. (1990). *Amanat*. Stavropolskoye Knijnoye İzdatelstvo.

Işık, N. (2016). *Karaçay-Malkar Folklor Kitabının Latin Harflerine Aktarımı ve Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

İpeksoy, M. (2023). *Azerbaycan Türkçesinde Kelime Gruplarının Söz Dizimindeki Yeri.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Karaağaç, G. (2009). *Türkçenin Söz Dizimi*. Kesit Yayınları.

Karaağaç, G. (2018). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karabaş, O. (2022). *Karaçay-Malkar Türkçesinde Edatlar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Karaca, O. S. (2017). *Türkçede Bağımlı ve Bağımsız Kelime Grupları (Tasnif ve Yapı Tipleri).* Efe Akademi Yayınları.

Karachai (2023). *Vklad Predstaviteley İntelligentsii V Razvitiye Pis'mennosti Karachayevtsev İ Balkartsev Vo Vtoroy Polovine XIX - Nachale XX Veka.* [Erişim: 16.07.2023, https://karachai.ucoz.ru/publ/ist/prochee/stanovlenie_pismennosti_karachaevcev_i_balkarcev_vo_vtoroj_polovine_xix_nachale_xx_vv/17-1-0-2181]

Karadavut, A. (2016). *Kuseyin Esenkocoyev'in Hikâyelerinde Kelime Grupları (Metin-İnceleme-Türkiye Türkçesine Aktarım)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

Karahan Özgür, F. (1995). *A Preliminary Study On The Language Use Of Third Generation İmmigrant Karachais (Üçüncü Kuşak Göçmen Karaçaylarda Dil Kullanımı Üzerine Bir Araştırma).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Karahan, L. (2008), *Türkçede Söz Dizimi*. Akçağ yayınları

Karakurt, G. (2019). *Kumuk Türkçesinde Kelime Grupları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Karaörs, M. (1993). *Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri*. Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Karasar, N. (2006), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.

Karataş, Ö. (2014). Karaçay Türklerinin Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçleri, *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 29(2), s.525-538.

Kerimoğlu, C. (2006). *Türkiye Türkçesi ve Tatar Türkçesinin Karşılaştırmalı Söz Dizimi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kerimoğlu, C. (2014). *Türkiye Türkçesi ve Tatar Türkçesinin Karşılaştırmalı Söz Dizimi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kerimoğlu, C. (2016). Sözcük Öbeği Olarak Cümle ve Bir Öbek Önerisi. *Türkiyat Mecmuası*, *26*(2).

Kern, A. (1938). *Der 'Libellus de Notitia Orbis' Iohannes III* (De Galonifontibus) O. P. Erzbischofs von Sulthanyeh. *Archivum Fratrum Praedicatorum*, vol.VIII.

Klaproth, H. J. (1823). *Voyage au Mont Caucase et en Géorgie: 1.* (Vol. 11).

Kochkarov, S. (2020). *Karaçay Malkar Mitolojisi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

Koç, N. (1996). Yeni Dil Bilgisi. İnkılap Yayınları.

Konak, S. (2015). *Eskişehir ve Çevresinde Konuşulan Karaçay Türkçesi Dil Özellikleri: Dil İncelemesi-Sözlük-Metin*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Krainiuchenko, A. (2021). K*araçay-Malkarcada 'Almak' ve 'Vermek' Fiillerinin Anlamsal Alanları.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kuchmezova, L. B. (2014). *Formirovaniye I Razvitiye Naddialektnykh Tipov Karachayevo-Balkarskogo Yazyka*. Institut Gumanitarnykh Issledovaniĭ Kabardino-Balkarskogo Nauchnogo Tsentra Ran.

Kulaksız, Ş. (2019). *Azerbaycan Türkçesi Atasözlerinde Kelime Grupları.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ķuli, Ķ. (1969). *Çumla Ķızaradıla (Nazmula)*. Elbrus Kitab Basma.

Kumykov T. K. H. (1960). Etn*ogenez Balkarskogo İ Karachayevskogo Narodov V İstoricheskoy Literatüre*, Tkhashokov M. Z. H. (Ed.), *O Proiskhozhdenii Balkartsev İ Karachayevtsev, Balkarov*, Kabardino-Balkarskoye Knizhnoye İzdatelstvo.

Kükey, M. (1975). *Türkçenin Sözdizimi*. Kardeş Matbaası.

Lamberti, A. (1654). *Relatione Della Colchide Hoggi Detta Mengrelia, Nella Quale Sitratta Dell'origine, Costumi E Cose Naturali Di Quei Paesi*. Napoli.

Lavrov, L. İ. (1978). *Karaçayevtsı-İstoriko-Etnografiçeskiy Oçerk*.

Laypalanı Ķ. T. & Süyünçlanı A. A. (1961). *Ana Til*. Ķaraçay-Çerkes Kitab İzdatelstvo.

Laypanlanı, H. (1985). *Ay Carıķda*. Stavropol Kitab Basmanı.

Laypanov, K. T. & Miziyev, İ. M. (2008), *Türk Halklarının Kökeni*. (Çev.) Hatice Bağcı, Selenge Yayınları.

Mağulalanı, F. L. (2010). *Nart Sözle, Aytıvla, Çam Sözle.* Karaçay-Çerkes Kral Universitet.

Mavi, A. (2020). *Çerkes ve Karaçay-Malkar Dil ve Edebiyatları Arasındaki Etkileşimler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.

Mehmedoğlu, A. (2001). *Türk Dilinde Bağımlı Birleşik Cümle*. Aşiyan Yayınları.

Mızıulu, İ. (1994). Tarih Halknı Baylıgıdı. *Mingitaw Dergisi,* 4.

Miziyev, M. (1991). *Oçerki storii i Kulturı Balkarii i Karaçaya XIII-XVIII. vv.*

Mokayev, A. (1976). *Malkarnı Çaşa Tarıhından, Şuyohluk*, no: 3.

Mussa, B. (2004). *Türkiye Türkçesi ile Kazak Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Nevruz, Y. (1991). *Karaçay-Malkar Türkçesinden Türkiye Türkçesine Açıklamalı Büyük Sözlük.*

Omarlanı, K. (1995). *Düniya Tınçlığın Tileyme Ķadardan, Nazmula bla Poemala*, "El-Fa" Kitap Basma.

Özdoğan, A. (2015). *Cengiz Aytmatov'un Kırgızca Hikâyelerinin Söz Dizimi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum.

Özkan, A., Aşçı, U. D. & Toker, M. (2016). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. Palet Yayınları.

Özkan, M. & Sevinçli, V. (2013). *Söz dizimi.* Akademik Kitaplar.

Özmen, M. (2016). *Türkçenin Sözdizimi*. Karahan Kitabevi.

Pröhle, W. (1909). Karatschajische Studien. *Keleti Szemle*, 10, 215-304.

Pröhle, W. (1914). Balkarische Studien. *Keleti Szemle*, 10.

Say, M. E. (2023). *Karaçay-Malkar Türkçesi Soy Söylenceleri (Dil Bilgisi İncelemesi-Çeviri Yazılı Metin-Aktarma-Dizin)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Semenova, S. (2006). *Nart Boyu Türkleri Hun-Karaçaylıların Atasözleri*. Kaynak Yayınları.

Sevim, S. (2003). Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesinin Sentaksının Karşılaştırılması. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Somak, E. (2019), *Kumuk Türkçesindeki Atasözü ve Deyimlerin Anlam Bilimi ve Söz Dizimi Açısından İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Sozaylanı A. B. & Sozaylanı B. T. (2005) *Karaçay-Malkar Til*. Nalçik.

Şahin, İ. (1995). *Karaçay Halḳnı El Bergen Çomaḳları (Giriş, Transkripsiyon, Türkiye Türkçesinde Aktarma, Sonuç, İndeks)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Şamanlanı, İ. (1987). *Koban Başında-Tarih Haparla*.

Şenol, A. Ç. (2018). *Türkiye Türkçesi ve Türkmen Türkçesinin Karşılaştırmalı Söz Dizimi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Şimşek, R. (1987). *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*. Kuzey Gazetecilik ve Matbaacılık.

Şnirelman, V. A. (2006). *Bıt Alanami İntellektualı i Politika na Severnom Kavkaze v XX Veke*, s. 215. [Erişim: 02.02.2019, https://b-ok.org/book/1276259/c93350]

Tabakçı, N. (2008). *Kültürlerarası İletişim Sürecinde Alt-Kültürde Kimliğin Oluşumu*

(Türkiye'deki Karaçay Topluluğu Örneği). (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Tavkul, U. (1993). *Kafkasya Dağlılarında Hayat ve Kültür*. Ötüken Yayınları.

Tavkul, U. (2000). *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tavkul, U. (2002). Kafkasya ve Çevresindeki Türk Toplulukları. *Türkler Ansiklopedisi*, *20*, 500.

Tavkul, U. (2003). Karaçay-Malkar Türkçesinin Çerek (Yukarı Balkar) Diyalektinde Tespit Edilen Ses Değişmeleri. *Türk Dünyası Araştırmaları, s. 189-208.*

Tavkul, U. (2006). Kafkasya'da Konuşulan Türk Lehçeleri. *Kırım Dergisi*, *15*(57), 38-49.

Tavkul, U. (2007). *Kafkasya Gerçeği*. Selenge Yayınları.

Tavkul, U. (2007). Karaçay-Malkar Türkçesi Grameri. Ahmet Bican Ercilasun (Ed.), *Türk Lehçeleri Grameri*. 883-938, Akçağ Yayınları.

Tavkul, U. (2020). *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tavkul, U. (2021) *Karaçay-Malkarlılar Kimdir?* [Erişim: 17.09.2021, http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/arastirma/0287-balkar.htm]

TDK, (2020). *Büyük Türkçe Sözlük* [Erişim: 20.09.2020, https://sozluk.gov.tr]

Tekin T. & Ölmez M. (2015). *Türk Dilleri Giriş.* BilgeSu Yayıncılık.

Tekin, T. (1989). Türk Dili Diyalektlerinin Yeni Bir Tasnifi. *Erdem*, 5(13), 141-168.

Tekin, T. (2016). *Orhon Türkçesi Grameri*. Türk Dil Kurumu.

Temizkan, A. (1997). *Sovyetler Birliği Döneminde Karaçay ve Balkarlar* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tileubayeva, B. (2021). *Muhtar Avezov'un Hikâyeleri Örneğinde Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Kelime Gruplarının Karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kütahya.

Tokumaev, J. Z. (1969). *Nartlanı Tukumlar.* Elbrus Kitap Basma.

Topal, E. (2005). *"Nart Jırla Bla Tauruhla" Adlı Derleme Kitabındaki Dilin Eski Kıpçakça ile İlişkisi Üzerine Bir İnceleme (Giriş-İnceleme-Metinler-Sözlük).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Tosun, R. (2000). *Karaçay-Malkar Türkçesinde Fiil*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tümer, B. (2002). *Karaçay-Malkar Türkçesinde Sıfat-Fiil ve Zarf-Fiil*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Türkistan Birliği (2020). Karaçay-Malkar Türklerinin Göç ve Sürgünleri. [Erişim: 26.05.2020, https://www.turkistanbirligi.com/karacay-malkar-turklerinin-goc-ve-surgunleri/]

Türkoğlu, İ. (2001). Karaçay-Balkarlar. *TDV İslâm Ansiklopedisi,* 24. Cilt, s.380-381.

Uğurlu, M. (2012). Türk Lehçeleri Arasında Benzer Kelimelerin Eş Değerlik Durumu. *Electronic Turkish Studies*, *7*(4).

UNESCO (2020). *Atlas of the World's Languages in Danger* [Erişim: 12.08.2020, http://www.unesco.org/culture/languages-atlas/en/atlasmap/language-id-1075.html]

Usta, H. İ. (2000). Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları ile İlgili Bir Sınıflandırma. *Türk Dili*, *579*, 209-216.

Usta, H. İ. (2007). Kelime Gruplarını Nasıl Tasnif Edelim?. *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi UTEK*, s.413-421.

Uzun N. E. & Aydın, Ö. (2006) *Sözdizim, Dilbilim Temel Kavramlar Sorunlar Tartışmalar*. Ahmet Kocaman (Ed.), Dil Derneği.

Üstünova, K. (2014). *Türkiye Türkçesinde Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri*. Sentez Yayıncılık.

Vardar, B., Güz, N., Huber, E., Öztoprak, E., & Senemoğlu, O. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*.

Yaman, E. (1994). *Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesi'nin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yaman, E. (2000). *Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırması*. TDK.

Yavuz, M. (1994). *Karaçay Türkçesi (gramer, metin, sözlük)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yeşil, M. M. (2016). Karaçaylıların, ABD'ye Göç Hareketinin Tarihsel Gelişimi ve Sonuçları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *5*(8), 2671-2691.

Yıldırım, C. (1966), *Eğitimde Araştırma Metotları*. Akyıldız Matbaası.

Yılmaz, E. (2002). Karaçay-Balkarca. *Türkbilig,* s.4, 48-58.

Yılmaz, Ö. D. (2018). Bir Dil Alt Dizgesi Olarak Söz Dizimi ve Birimleri. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, *5*(2), 259-269.

Yurdakul, E. (2011). *Karaçay-Balkar Türkçesi Konu Çözümlemeli Söz Varlığı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Zandov A. M. (1965). *Malkar Nart Sözle*. Ḳabartı-Malḳar Kitap Basması.